ANTIREVOLUTIONAIRE STAATKUNDE

ORGAAN VAN DE
Dr. ABRAHAM KUYPERSTICHTING
TER BEVORDERING VAN DE STUDIE
DER ANTIREVOLUTIONAIRE BEGINSELEN

ONDER REDACTIE VAN
Prof. Mr. A. ANEMA - Mr. Dr. E. J. BEUMER - Dr. H. COLIJN
Mr. H. A. DAMBRINK - Prof. Dr. H. DOOYEWEERD
Dr. J. W. NOTEBOOM - Prof. Mr. V. H. RUTGERS
J. SCHOUTEN - Dr. J. SEVERIJN

ZESDE JAARGANG

UITGAVE VAN J. H. KOK N.V. TE KAMPEN 1930

REGISTER 6e JAARGANG.

ALPHABETISCHE LIJST VAN SCHRIJVERS.

		Bladz.
AMELINK. H. —	De internationale organisatie van den arbeid van den Volkenbond	215
BEEKENKAMP. MR. C. — . .	Sociale verzekering	49, 115
BEEKENKAMP. MR. C. — . .	Meer niet. Een vraag en een opmerking naar aanleiding van de invoering van „medezeggenschap" bij de N.V. Arbeiderspers	486
BEUMER. MR. DR. E. J. — .	De Romeinsche quaestie	429
BOER. T. DE —	Iets over plaatselijk en gewestelijk bestuur in Engeland en Wales	330
CNOSSEN. T. —	Emigratie	304
COLIJN. DR. H. —	Het economisch werk van Genève . . .	241
COLIJN. DR. H. —	De Zwitsersche Graanpolitiek	554
DIJK. MR. W. J. VAN — . .	Het wetsontwerp tot wijziging der Woningwet en de rechtszekerheid van belanghebbenden	402
ES. DR. W. A. VAN — . .	Overheid en Sabbat in den Mozaïschen en Christelijken staat	193
HAGOORT. R. —	De opkomst der Christelijke patroonsorganisatie in Nederland . . . 449,	499
NEDERBRAGT. DR. J. A. — .	Volkenbond en Economie	145
NEDERBRAGT. DR. J. A. — .	Herleving van belangstelling in Calvijn .	381
NES. DS. J. VAN — . . .	Het Zionisme	1
NES CZN. P. VAN — . . .	Jeugdvereeniging en Staatkunde	20
NOTEBOOM. DR. J. W. — .	Natuurrecht en antirevolutionair beginsel	289
NOTEBOOM. DR. J. W. — .	Een kerkelijke volkspartij in Zweden . .	456
POST. DS. J. S. —	De onontbindbaarheid van het huwelijk .	59
POST. DS. J. S. —	De Wet Gods en het Moderne Leven 477,	562
WATERINK. PROF. DR. J. —	Opvoeding en Huwelijk in verband met de denkbeelden van B. Lindsey	256
WIRTZ CZN. J. C. — . . .	Het voorbereidend Lager Onderwijs . .	97
WIRTZ CZN. J. C. — . . .	Kleutertehuizen	311
WURTH. DR. G. B. — . . .	Christendom en Oorlog	525

ALPHABETISCH ZAKENREGISTER.

Bladz.

Aardappelwratziekte. Bouwverbod voor bepaalde soorten aardappelen (Adv.Rubr.) 278
Actualisme, parlementarisme en A.R. Partij (Adv.Rubr.) 131
Anti-Revolutionair beginsel. Natuurrecht en —, door Dr. J. W. Noteboom 289
Anti-Revolutionair beginsel t. a. v. vaccinedwang (Adv.Rubr.) 140
Anti-Revolutionaire Jongeren Actie. Jongelingsvereeniging en politieke scholing (Adv.Rubr.) 138
Anti-Revolutionaire Partij. Actualisme, parlementarisme en — (Adv.Rubr.) 131
Anti-Revolutionaire Partij. Program van beginselen art. 1; Calvinisme en Calvinistisch (Adv.Rubr.) 511
Arbeidscontract. Collectief —; houding der gemeente ten aanzien van georganiseerde en niet-georganiseerde patroons (Adv.Rubr.) 180
Armenzorg. Werkloosheidsverzekering en —, wettelijke regeling (Adv.Rub.) 353
Artikel 24 Gemeentewet. Leverantie aan bijzondere school (Adv.Rubr.) . 47
Auteurswet. Artikel 188 Gemeentewet. Openbare tooneelvoorstellingen (Adv.Rubr.) 185
Autozending en socialistische propaganda op publiek terrein; zang en dans; houding Gemeentebestuur (Adv.Rubr.) 236

Besmettelijke ziekten in scholen en kinderbewaarplaatsen. Politieverordening (Adv.Rubr.) 371
Bestrijding van onzedelijkheid in stilstaande auto's; parkeerverbod (Adv.Rubr.) 286
Bevoegdheid gemeente en waterschap t. a. v. publiek water (Adv.Rubr.) 80
Bioscoop; openbare en besloten voorstelling; wet 1855; Zondagswet (Adv.Rubr.) 82
Boekbespreking. „Um die neue Front" (Uitg. „Christlicher Volksdienstverlag", Korntal-Stuttgart) 422
Bouw gymnastieklokalen. L.O.Wet 1920 (Adv.Rubr.) 94
Bouwverbod voor bepaalde soorten aardappelen; aardappelwratziekte (Adv.Rubr.) 278
Brandassurantie schoolgebouwen. Verplichting tot —; L.O.Wet (Adv.Rubr.) 471
Bijzonder onderwijs. Het Ministerie-Kuyper en het — (Adv.Rubr.) . . . 275
Bijzondere school. Leverantie aan — (Adv.Rubr.) 47
Bijzondere school en kosten schoolartsendienst (Adv.Rubr.) 369

Calvinisme en Calvinistisch. Program van beginselen A.R. Partij art. 1 (Adv.Rubr.) 511
Calvijn. Herleving van belangstelling in —, door Dr. J. A. Nederbragt . 381
Centraal Zevende Leerjaar (Adv.Rubr.) 281
Christelijke patroonsorganisatie in Nederland. De opkomst der —, door R. Hagoort 449, 499
Christendom en Oorlog, door Dr. G. B. Wurth 525
Collectief Arbeidscontract; houding der gemeente ten aanzien van georganiseerde en niet-georganiseerde patroons (Adv.Rubr.) . . . 180

Bladz.
Economie 1920—1930. Volkenbond en —, door Dr. J. A. Nederbragt . . 145
Economisch werk van Genève. Het —, door Dr. H. Colijn 241
Emigratie, door T. Cnossen 304

Financieele verhouding Rijk en Gemeenten; gemeentelijke opcentenheffing (Adv.Rubr.) 465

Gebed in regeeringscolleges ten tijde van Calvijn (Adv.Rubr.) 43
Gemeentelijke opcentenheffing. Financieele verhouding Rijk en Gemeenten (Adv.Rubr.) 465
Gemeentewet. Art. 24; leverantie aan bijzondere school (Adv.Rubr.) . . 47
Gemeentewet. Art. 188; Auteurswet; openbare tooneelvoorstellingen (Adv.Rubr.) 185
Genève. Het economisch werk van —, door Dr. H. Colijn 241
Gewestelijk bestuur in Engeland en Wales. Iets over plaatselijk en —, door T. de Boer 330
Gewijzigd Unie-rapport. Schoolgeldheffing, progressie, gezinsaftrek (Adv. Rubr.) 85
Gezinsaftrek. Schoolgeldheffing, progressie, —; gewijzigd Unierapport (Adv.Rubr.) 85
Graanpolitiek. Zwitsersche —, door Dr. H. Colijn 554
Gratie. Recht van —; rechtsgeding Oldenbarneveldt (Adv.Rubr.) . . . 377
Grondslag overheidsgezag. Geschriften van Dr. Kuyper en H. de Wilde (Adv.Rubr.) 458
Grondwaardebelasting, landnationalisatie en grondeigendom; bezwaren tegen invoering grondwaardebelasting (Adv.Rubr.) 514
Gymnastieklokalen. Lager Onderwijswet 1920; bouw — (Adv.Rubr.) . . 94

Herleving van belangstelling in Calvijn, door Dr. J. A. Nederbragt . . . 381
Huwelijk. De onontbindbaarheid van het —, door Ds. J. S. Post . . . 59
Huwelijk. Opvoeding en — in verband met de denkbeelden van B. Lindsey, door Prof. Dr. J. Waterink 256
Huwelijksgoederengemeenschap. Wettelijke —. Afwijking daarvan bij huwelijksvoorwaarden (Adv.Rubr.) 188

Ingekomen stukken. Publicatie van — door een Wethouder (Adv.Rubr.) 520
Internationale organisatie van den arbeid van den Volkenbond. De —, door H. Amelink 215

Jeugdvereeniging en Staatkunde, door P. van Nes Czn. 20
Jongelingsvereeniging en politieke scholing; A.R.J.A. (Adv.Rubr.) . . . 138

Kerkelijke Volkspartij in Zweden. Een —, door Dr. J. W. Noteboom . . 456
Kleutertehuizen, door J. C. Wirtz Czn. 311
Kon. Luchtvaart Maatschappij en Zondagsrust (Adv.Rubr.) 191
Kuyper. Ministerie — en het bijzonder onderwijs (Adv.Rubr.) 275
Kuyper. Grondslag overheidsgezag; geschriften van — en H. de Wilde (Adv.Rubr.) 458

Bladz.

Lager Onderwijswet 1920; bouw gymnastieklokalen (Adv.Rubr.) . . . 94
Lager Onderwijswet; verplichting tot brandassurantie van schoolgebouwen (Adv.Rubr.) 471
Lagere School. Stichting — door Kerkvoogdij zonder medewerking der Gemeente (Adv.Rubr.) 522
Landarbeiderswet; oppervlakte plaatsje; begrip landarbeider (Adv.Rubr.) 92
Landnationalisatie. Grondwaardebelasting, — en grondeigendom; bezwaren tegen invoering grondwaardebelasting (Adv.Rubr.) 514
Leverantie aan bijzondere school. Art. 24 Gemeentewet (Adv.Rubr.) . . 47

Medezeggenschap. „Meer niet". Een vraag en een opmerking naar aanleiding van de invoering van — bij de N.V. Arbeiderspers, door Mr. C. Beekenkamp 486
Militaire uitgaven. Vergelijking van de — per jaar van België en Nederland (Adv.Rubr.) 283
Ministerie-Kuyper en het bijzonder onderwijs. Het — (Adv.Rubr.) . . . 275
Moderne Leven. De Wet Gods en het —, door Ds. J. S. Post . . . 477, 562

Nationale ontwapening. Vlootplan der Regeering; bezwaren der voorstanders van eenzijdige —; a.r. standpunt (Adv.Rubr.) 410
Natuurrecht en antirevolutionair beginsel, door Dr. J. W. Noteboom . . 289

Oldenbarneveldt. Recht van gratie; rechtsgeding — (Adv.Rubr.) . . . 377
Onontbindbaarheid van het huwelijk. De —, door Ds. J. S. Post 59
Onteigening. Begrip algemeen nut volgens Onteigeningswet (Adv.Rubr.) 468
Onteigening in verband met uitbreidingsplan; a.r. beginsel (Adv.Rubr.) . 473
Ontwapening. Vlootplan der Regeering; bezwaren der voorstanders van eenzijdige nationale —; a.r. standpunt (Adv.Rubr.) 410
Onzedelijkheid. Bestrijding van — in stilstaande auto's; parkeerverbod (Adv.Rubr.) 286
Oorlog. Christendom en —, door Dr. G. B. Wurth 525
Opcentenheffing. Financieele verhouding Rijk en Gemeenten; gemeentelijke — (Adv.Rubr.) 465
Opkomst der Christelijke patroonsorganisatie in Nederland, door R. Hagoort 449, 499
Opvoeding en huwelijk in verband met de denkbeelden van B. Lindsey, door Prof Dr. J. Waterink 256
Organisatie. De internationale — van den arbeid van den Volkenbond, door H. Amelink 215
Overheid en Sabbat in den Mozaïschen en Christelijken staat, door Dr. W. A. van Es 193
Overheidsgezag. Grondslag —; geschriften van Dr. Kuyper en H. de Wilde (Adv.Rubr.) 458
Overheidsgezag. Rechtmatig — naar a.r. beginsel; Rusland (Adv.Rubr.) 357

Parkeerverbod. Bestrijding van onzedelijkheid in stilstaande auto's (Adv.Rubr.) 286
Parlementarisme. Actualisme, — en A.R. Partij (Adv.Rubr.) 131

Bladz.

Patroonsorganisatie. De opkomst der Christelijke — in Nederland, door R. Hagoort 449, 499
Pensioensaftrek. Wedde en — Burgemeester, Gemeente-Secretaris en Ontvanger (Adv.Rubr.) 90
Plaatselijk en gewestelijk bestuur in Engeland en Wales. Iets over —, door T. de Boer 330
Politieverordening inzake besmettelijke ziekten in scholen en kinderbewaarplaatsen (Adv.Rubr.) 371
Program van beginselen a.r. Partij, art. 1; Calvinisme en Calvinistisch (Adv.Rubr.) 511
Progressie. Schoolgeldheffing, —, gezinsaftrek, gewijzigd Unie-rapport (Adv.Rubr.) 85
Publicatie van ingekomen stukken door een Wethouder (Adv.Rubr.) . . 520
Publiek water. Bevoegdheid gemeente en waterschap t. a. v. — (Adv.Rubr.) 80

Raad van State; samenstelling, taak (Adv.Rubr.) 463
Recht van gratie; rechtsgeding Oldenbarneveldt (Adv.Rubr.) 377
Romeinsche quaestie. De —, door Mr. Dr. E. J. Beumer 429
Rusland. Rechtmatig Overheidsgezag naar a.r. beginsel (Adv.Rubr.) . . 357

Sabbat. Overheid en — in den Mozaïschen en Christelijken staat, door Dr. W. A. van Es 193
Schoolartsentoezicht. Kosten — bijzondere school (Adv.Rubr.) 369
Schoolgeldheffing, progressie, gezinsaftrek, gewijzigd Unie-rapport (Adv. Rubr.) 85
Sociale verzekering, door Mr. C. Beekenkamp 49, 115
Socialistische propaganda op publiek terrein. Autozending en —; zang en dans; houding Gemeentebestuur (Adv.Rubr.) 238
Staatkunde. Jeugdvereeniging en —, door P. van Nes Czn. 20
Stichting Lagere School door Kerkvoogdij zonder medewerking der Gemeente (Adv.Rubr.) 522
Subsidieering van kerkbouw door Gemeente (Adv.Rubr.) 372

Tooneelvoorstellingen. Openbare —; art. 188 Gemeentewet; Auteurswet (Adv.Rubr.) 185

Vaccinedwang. A.R. beginsel t. a. v. — (Adv.Rubr.) 140
Vergelijking van de militaire uitgaven per jaar van België en Nederland (Adv.Rubr.) 283
Verhuring gemeentegrond aan ijsclub; Zondagsrust (Adv.Rubr.) 88
Verzekering. Sociale —, door Mr. C. Beekenkamp 49, 115
Vlootplan der Regeering; bezwaren der voorstanders van eenzijdige nationale ontwapening; a.r. standpunt (Adv.Rubr.) 410
Volkenbond en Economie 1920—1930, door Dr. J. A. Nederbragt 145
Volkenbond. De internationale organisatie van den arbeid van den —, door H. Amelink 215
Volkspartij in Zweden. Een kerkelijke —, door Dr. J. W. Noteboom . . . 456
Voorbereidend Lager Onderwijs. Het —, door J. C. Wirtz Czn. 97

Bladz.
Waterschap. Bevoegdheid gemeente en — t.a.v. publiek water (Adv.Rubr.) 286
Wedde en pensioensaftrek Burgemeester, Gemeente-Secretaris en Ontvanger (Adv.Rubr.) 90
Werkloosheidsverzekering en armenzorg; wettelijke regeling (Adv.Rubr.) 353
Wet Gods en het Moderne Leven. De —, door Ds. J. S. Post . . . 477, 562
Wethouder. Publicatie van ingekomen stukken door — (Adv.Rubr.) . . . 520
Wetsontwerp tot wijziging der Woningwet en de rechtszekerheid van belanghebbenden. Het —, door Mr. W. J. van Dijk 402
Wettelijke huwelijksgoederengemeenschap; afwijking daarvan bij huwelijksvoorwaarden (Adv.Rubr.) 188
Winkelsluiting op Zondag; Winkelsluitingswet (Adv.Rubr.) 460
Woningwet. Het wetsontwerp tot wijziging der — en de rechtszekerheid van belanghebbenden, door Mr. W. J. van Dijk 402

IJsclub. Verhuring gemeentegrond aan —; Zondagsrust (Adv.Rubr.) . . 88

Zevende Leerjaar. Centraal — (Adv.Rubr.) 281
Ziekenhuisverpleging. Vereeniging voor —; wenschelijkheid van subsidie (Adv.Rubr.) 142
Zionisme. Het —, door Ds. J. van Nes 1
Zondagsrust. Kon. Luchtvaart Maatschappij en — (Adv.Rubr.) 191
Zondagsrust. Verhuring gemeentegrond aan ijsclub (Adv.Rubr.) 88
Zondagswet. Bioscoop; openbare en besloten voorstelling; wet van 1855 (Adv.Rubr.) 82
Zie ook onder „Sabbat".
Zwitsersche Graanpolitiek, door Dr. H. Colijn 554

HET ZIONISME

DOOR

Ds. J. VAN NES.

Er is in onze dagen op te merken eene steeds toenemende belangstelling der wereld in het lot van het volk Israël. Het Jodenvraagstuk komt voor velen dichter bij het middelpunt der gedachten te staan, dan vroeger het geval was.

Niet, dat dit in alle opzichten gunstig voor de Joden is! Vele Joden zouden wel willen, dat hun wat minder belangstelling betoond werd!

Feller, dan in jaren, is de anti-semitische beweging in onzen tijd bezig — vooral in Duitschland — om het Joodsche volk te bestoken met laster en in haat te benauwen.

Oud strijdmateriaal, reeds lang als schandelijke onwaarheid gebrandmerkt, wordt telkens weer tevoorschijn gehaald en herdrukt, en als de hoogste waarheid aan den man gebracht, en er zijn ook zelfs christenen en christelijke bladen in ons land geweest, die, in hun argeloosheid, niet kunnende gelooven, dat zoo maar klakkeloos publiek allerlei gelogen zou worden over de Joden, zich hebben laten beinvloeden door anti-semitische pamfletten!

Maar daartegenover is er ook eene belangstelling van de zijde van de Christenen in het Jodenvraagstuk, die den Joden niet onaangenaam kan en mag zijn. Zoo werd het door de Joden in Nederland ten zeerste gewaardeerd, dat wijlen Dr. A. Kuyper in zijn „Om de oude Wereldzee" ook een apart hoofdstuk wijdde aan „Het Joodsche Probleem", en wij hebben wel hooren getuigen, door Joodschen mond, dat men zich met dat gansche artikel kon vereenigen, doch alleen bezwaar had tegen de opmerking in het slot, dat „alleen de toebrenging van het Jodendom tot den Christus zijn historischen loop zou kunnen voleinden".

De Joden stellen het op hoogen prijs, als er bij de Christenen gevonden wordt een objectief beschouwen van het Jodendom en dien-

overeenkomstig een naar juister, zuiverder maatstaf beoordeelen van de Joodsche vraagstukken.

Wie in onze dagen het Jodendom beziet, moet wel inzonderheid geboeid worden door de beweging onder de Joden, die met den naam van „Zionisme" wordt aangeduid.

Indien er ééne zaak tengevolge van den oorlog een geweldigen stap vooruit scheen te zullen doen, is het zeker wel het Zionisme geweest.

Waarover men niet had durven droomen, dat leek in korten tijd werkelijkheid te zullen worden.

Palestina, door de Engelschen op de Turken veroverd, hergeven aan de Joden, waar dezen, zij het onder Engelsche opperhoogheid, zich naar eigen aard zouden kunnen ontwikkelen, zóó beloofde het te worden!

De mogelijkheid zou open komen, dat veel meer Joden, dan tot dusver, naar Palestina konden terugkeeren. Aan 't hoofd van Palestina, het oude Joodsche land, werd zelfs als Hooge Commissaris door de Engelsche regeering een persoon *van Joodsche geboorte* aangesteld: Sir Herbert Samuel, zoodat door sommigen spottend gezegd werd, dat nu het *derde* boek van Samuel kon geschreven worden.

Intusschen is deze verwachting niet vervuld.

Het Zionisme heeft niet die vlucht genomen, die idealisten en impressionisten ervan voorspelden. De Joodsche Hooge Commissaris is weer weg uit het Land der Vaderen, en er is een *niet*-Joodsche opvolger gekomen.

In den zomer van 1929 is er in Palestina een opstand van Arabieren uitgebroken en zijn er tal van Joden vermoord, en nog is de rust er niet geheel weergekeerd. De hooggespannen verwachting heeft voor droeve ontgoocheling en bij velen ook felle verontwaardiging plaats gemaakt.

Wij willen hier nu niet uitvoerig over deze laatste gebeurtenissen schrijven, waarover onze dagbladen volgestaan hebben en waarover zij ons nog steeds berichten doen toekomen.

Een zeer oriënteerend werkje over deze jongste geschiedenis is de brochure van Prof. Dr. Joh. de Groot, van Groningen, „De diepste oorzaken van de troebelen in Palestina".

Ook in het kortgeleden verschenen boek van Dr. P. Stegenga, „Oude landen en steden", waarin hij zijne Oriëntreis van 1928 beschrijft, komt een zeer lezenswaard hoofdstuk over het Zionisme voor, onder

den titel: „De toekomst van Palestina", waarvan in „De Joodsche Wachter", het orgaan van den Nederlandschen Zionistenbond, werd getuigd, dat de schrijver met een voor een buitenstaander verbluffend inzicht de troebelen en wat er aan voorafging, voorspelde.

Wij willen vooral teruggaan naar het verleden en den *oorsprong* van het Zionisme opsporen en zijn ontwikkeling nagaan. Wij willen trachten het Zionisme te verstaan in samenhang met de historie van Israël en de volken.

De oorsprong van het Zionisme is te zoeken in een ver verleden.

Gedurende de vele eeuwen, die sedert de verdrijving der Joden uit Palestina verliepen, is nooit het gevoel der warme liefde tot Zion bij de Joden in ballingschap gebluscht.

Het huidige Zionisme is niet een toevallig verschijnsel, maar heeft zijn wortelen in het verleden, is nauw verbonden met de gansche geschiedenis der Joden.

Nadat door de Romeinen de laatste rest van de politieke zelfstandigheid der Joden was vernietigd, heeft het niet aan pogingen ontbroken, om toch weer tot onafhankelijkheid te komen.

Eene reeks mislukte opstanden, die ten doel hadden Zion's oude glorie te herstellen, bevestigden de Joden in het geloof, dat de politieke wedergeboorte van het Joodsche volk niet anders dan langs bovennatuurlijken weg kon komen.

Zij hoopten op herstel in de dagen van den Messias, gelijk ook reeds in Jezus' dagen de Joodsche Messiasverwachting uitwendig was.

De Joden beschouwden zichzelf als gasten in den vreemde en verwachtten van dag tot dag naar hun eigen land te zullen worden geroepen.

Nu en dan traden onder het volk personen op, die zich Messias noemden, en verkondigden van God geroepen te zijn, om het volk uit de ballingschap terug te leiden naar Zion.

Velen der Joden waren maar al te lichtgeloovig en maakten zich spoedig reisvaardig.

En niet alleen door de *valsche Messiassen,* maar ook door de werken der geleerde Talmoedisten werd dit verlangen naar Zion aangewakkerd.

Zoo verkondigde Rabbi Aschi, dat de terugkeer naar het oude land der vaderen in 440 zou plaats vinden.

Zeer sterk was de verwachting op spoedige bevrijding van het lijden in ballingschap tijdens de ruwe Jodenvervolgingen van de 15e eeuw.

Hoezeer in den Talmoed de verademing van het volk in Palestina tot een brandpunt der beschouwingen geworden is, moge blijken uit aanhalingen als deze: „Wie in Palestina woont, wordt één met God". „Een jaar, in Palestina doorgebracht, bevrijdt van alle zonden". „De lucht van Zion maakt verstandig". „Zelfs eene heidensche slavin, die in Palestina leeft, is zeker van het geluk in het hiernamaals".

De leeraars der 2e eeuw, die door Hadrianus uit het heilige Land verjaagd werden, zeiden: „In Palestina leven beteekent hetzelfde als de uitoefening van alle geboden Gods".

Rabbi Meïr (in de 2de eeuw na Chr.) leerde: „Wie zijn voortdurende woonplaats in Palestina heeft, zal zeker deelen in het toekomstige leven".

Nog sterker worden later, in de 4e en 5e eeuw, de vermaningen der leeraren, dat de openbaring van Gods grootheid slechts in Palestina kan plaats vinden.

* *
*

Deze liefde voor Zion, deze hoop op terugkeer, die als een roode draad door den Talmoed loopt, is het volk van de prilste jeugd af ingeprent, drong diep in de Joodsche ziel door, en werd tot iets heiligs, tot een ideaal.

Daardoor is het ononderbroken heimwee der Joden naar Zion in de Middeleeuwen zoo goed te verklaren. Het leerrijkste voorbeeld hiervan geeft zeker wel de beroemde dichter Juda Halévi uit de 12e eeuw. In al zijn werken lezen wij zijn diepe smart over het treurige lot van Palestina, en zijne vurige begeerte naar het vóórvaderlijk land.

Deze nationale begeestering houdt den dichter geheel gevangen.

Nog op 50-jarigen leeftijd verlaat hij zijn vaderland Spanje, zijne eenige dochter, zijne kleinkinderen, zijne vele vereerders en richt zijn schreden naar het Heilige Land.

Overal begroeten zijne geloofsgenooten den grootsten dichter van zijn tijd met luide toejuichingen en doen hem vol geestdrift weer uitgeleide.

Op 't schip, midden in den storm, houdt de pelgrim niet op, loflieder op Palestina te zingen.

In deze „Zionsdagen", die gemeengoed geworden zijn van het Joodsche volk, teekent ons de dichter in helle kleuren Israëls verleden, en vergiet bittere tranen over den tegenwoordigen toestand.

Sinds Juda Halévi werden pelgrimstochten naar Palestina onder de Joodsche dichters en geleerden tot eene gewoonte.

Maimomides, (1135—1204), die in Egypte stierf, beval zijn leerlingen, zijn stoffelijk overschot naar Palestina te doen brengen.

De bekende Mozes ben Nachman (1195—1270) ging als 70-jarige grijsaard nog naar Palestina en werkte er vijf jaar krachtig aan het organiseeren van Synagogen en de reformatie van gemeenten.

* *
*

Deze in het volk sluimerende stroomingen bereidden den bodem voor den in Smyrna geboren, valschen Messias, Sabbatai Zwi, die in de 17e eeuw zoo veel van zich heeft doen spreken. Het geloof, dat Sabbatai Zwi de bevrijding zou brengen, dat hij de verstrooide kinderen Israëls in Zion zou verzamelen, en daar als vorst Messias zou gekroond worden, en den vredevollen Messiaanschen tijd zou verwerkelijken, was zóó sterk, dat vele beroemde geleerden er door werden meegesleept.

In Hamburg dansten oude eerwaardige Rabbijnen met de Wetsrollen als waanzinnig in het rond in de Synagoge, in vreugde over de komst van den verlosser.

Ook in Amsterdam en Londen werd in de Synagogen gebeden voor het welslagen van Sabbatai Zwi's Messiaansche werk.

Zelfs onder de Engelsche Christenen waren er wel, die de beweging begunstigden, in verband met hunne hoop op de komst van het 1000-jarig rijk.

De wonderlijkste geruchten vonden geloof.

Zoo zou men in Schotland een schip met witte zeilen en touwen gezien hebben, terwijl het opschrift der vlag luidde: „De twaalf geslachten Israëls" !

Allerwegen maakte men zich gereed voor den tocht naar het Heilige Land.

Sabbatai liet zendbrieven uitgaan naar alle landen, met het godslasterlijke onderschrift: „Ik, de Heere Uw God, Sabbatai Zwi" !

Tegen 1666 werd het feest zijner Messiaansche kroning verwacht.

Het einde van de beweging was, dat Sabbatai Zwi, ter verantwoording geroepen voor den Sultan, *uit vrees tot het Mohammedanisme overging.*

Maar . . . met dezen valschen Messias, die Israël zoo'n ontzettenden schok toebracht, *verdween het Zionsverlangen niet.*

Om uiting te geven aan dat verlangen, bestaat de gewoonte onder de Joden, dat den dooden een zakje met aarde van Palestina onder 't hoofd wordt gelegd. Ook wordt als teeken van rouw over de verwoesting van Jeruzalem en den tempel bij Joodsche huwelijksinzegeningen een glas verbrijzeld, terwijl met 't zelfde doel in vele Joodsche huizen één plekje ongekalkt wordt gelaten.

* *
*

Het huidige Zionisme is niet vreemd aan dit aloude heimwee.

Maar toch is het niet alleen hieruit te verklaren. Wij moeten het verstaan in samenhang met de machtige bewegingen in de 18e en 19e eeuw, die de volkerenwereld in beroering brachten, en ook op het Jodendom invloed hadden.

Tengevolge van de Fransche revolutie, die de rechten aller menschen zeide te erkennen, werden allengs in vele landen den Joden rechten als den anderen burgers toegekend, werden de Joden z.g. *„geëmancipeerd"*.

Die emancipatie is van geweldigen invloed geweest op het Jodendom.

In godsdienstig opzicht van zeer slechten invloed.

Door de emancipatie hadden de Joden wel rechten als burgers, maar zij voelden zich niet één met de volken, waaronder zij woonden.

Eigenlijk kregen de Joden eene dubbele nationaliteit: die van 't land hunner inwoning en de Joodsche.

Om aan dat bezwaar der dubbele nationaliteit te ontkomen, zijn er tal van Joden *in naam* tot het Christendom overgegaan.

Vele andere Joden wilden trachten, zich aan te passen aan de nieuwe omstandigheden, door *het Jodendom te hervormen*. Hun richting wordt het „Reformjodendom" genoemd. Max Nordau, de bekende Zionistische schrijver, zegt van de Reformjoden: „Zij maakten de Synagoge tot een kerk zonder kruis en noemden ze tempel. Zij verbanden het Hebreeuwsch, dat zij niet meer verstonden, uit het gebedenboek, en schrapten uit de gebeden iedere heenwijzing naar den Messias, die hen moest redden en in nationalen zin vergaderen". (Das Judentum im 19. und 20. Jahrhundert, 2e Aufl. 1911, p. 17).

Het Reformjodendom, dat vooral gevonden wordt onder de beter gesitueerde Joden in Duitschland, Engeland en Amerika, heeft bewust gebroken met het historische Jodendom.

Israël werd verklaard te zijn de knecht des Heeren, die aan het eind der tijden tot den Messias der volken zou worden.

De Messias was feitelijk *Israël-zelf.*

Israël had eene zending te vervullen onder de volken, de zending van de verkondiging van het monotheïsme.

Het *nationale* van Israëls godsdienst en volk werd op den achtergrond gedrongen door de Reformjoden. Men geloofde, door assimilatie aan de volken, door geheel saam te groeien met de andere volken, waaronder men leefde en zijn zending verrichtte, eindelijk den Messiaanschen tijd te zullen verwerven.

Het *Talmudisme,* het oude orthodoxe Jodendom, liet *aan God* de oplossing van het Jodenvraagstuk over, het Reformjodendom verwachtte zijn heil *van de volken,* maar was oorzaak, dat Israël *in nationalen zin* opgelost werd.

En hiertegenover nu kwam, allengs krachtiger, eene strooming op onder de Joden, die ging roepen: „Laat ons niet op vervulling van de oude Messiasverwachting der orthodoxen maar steeds blijven wachten, laat ons ook niet, als de Reformjoden, onze hoop op de volken stellen, maar ... *laat ons onszelf helpen!*"

Die beweging is 't *Zionisme.*

* *
*

Die strooming werd te sterker, naarmate ook almeer, tengevolge van den naijver op de voordeelen, die de emancipatie aan de Joden had gebracht, de vijandschap tegen de Joden bij vele niet-Joden wies.

Het *Anti-semitisme* heeft ook sterk bijgedragen tot verlevendiging van de Zionistische beweging. De Joden waren wel geëmancipeerd, maar zij werden toch door een groot deel van de niet-Joodsche staatsburgers niet als gelijkwaardig erkend, vooral in West-Europa.

Waar de Joden door hun geestelijke talenten en hun stoffelijke goederen zeer grooten invloed konden oefenen, daar wies al krachtiger de nijd van vele niet-Joden, en wilde men trachten de Joden, dien men gelijke rechten had gegeven, toch weer van hun plaats te dringen en in eene knechtelijke verhouding te brengen.

Max Nordau teekende het eens zoo treffend juist: „Men heeft ons uit de ghetto's, waar wij gelukkig waren, temidden van onze eeuwenoude ellende, uitgehaald, en ons midden in de samenleving ingeplant; men heeft ons geëmancipeerd, niet uit liefde en uit medelijden, maar uit principiënreiterei, omdat de logica der revolutie-begrippen er toe *dwong,* ons de rechten te verleenen, die alle menschen bezitten, maar

men *wil* ons nog even weinig, als toen wij in onze afgesperde, middeleeuwsche wijkplaatsen woonden.

De Jood is het rampzaligste wezen op aarde. Hij wordt stelselmatig tot onwaarheid gedwongen; hij is overal in een scheeve positie. Hij moet zijn Jood-zijn zooveel mogelijk verbergen, wil hij van zijn mensch-zijn toch een weinigje genieten, en zoo wordt hij een afschuw voor allen, gelijk al datgene, wat innerlijk onwaar en onrecht is. En daar het Messias-ideaal en het geloof in den toekomstigen Redder hem ontzonken is, kwijnt hij daar voort, lichamelijk en zedelijk onder gestadigen druk verkeerend — zonder vreugd en zonder hoop, zóó jammerlijk en zóó ellendig, dat de treurigste toestanden van het tranenrijk verleden nog overtroffen worden".

(Uit Dr. J. H. Gunning. De roeping onzer Kerk tegenover Israël. Geciteerd door Mr. Iisidore Hem in: Het Zionisme, p. 30 v.v.).

* *
*

Waar zoo, tengevolge van de emancipatie, en de assimilatie der Reformjoden, en het anti-semitisme der niet-Joden, de toestand almeer onhoudbaar werd, daar kwam nu de Zionistische beweging in de 19e eeuw en nam de oplossing van het Joodsche probleem *zelf ter hand*.

„Geen Godshulp, geen menschenhulp, maar zelfhulp!" dat werd de leus.

Er is genoeg gebeden en gejammerd om Zion, er is genoeg geschermd met het woord humaniteit, waardoor den Joden de gunst der volken ten deel zou worden — wij moeten *zelf* aan den arbeid, om een bestaan als natie te verwerven, en daardoor het Jodendom uit zijn onhoudbaren toestand te redden, zoo redeneerden de Zionisten.

Wie zich zelf niet helpt, die wordt ook niet door God geholpen.

Als een volk niet zijn eigen bestaan kan leiden en zijn bijzondere gaven ontplooien, zoo kan het ook het geheel, de menschheid, niet dienen, en wordt terecht een *vreemd* bestanddeel in het volksleven, dat lastig is, bevonden.

Ons doel, zoo zeiden de Zionisten der 19e en 20e eeuw, is een *nationaal.*

Daarom zijn onze middelen dezelfde als in de wereld ter bevordering van het nationale leven gebruikt worden: politiek en geld, bevordering van landbouw en industrie, nationale opvoeding der jeugd.

Maar... wij kunnen dit doel slechts bereiken in *Palestina*, in het

land der vaderen, waarop wij een heilig, onvervreemdbaar recht hebben.

Slechts in Zion kan een Joodsche maatschappij bestaan, die het middelpunt is van de gansche Jodenheid op aarde.

* *
*

Dat doelbewuste Zionisme heeft eerst door het verschijnen van het boek van Dr. Herzl: „De Joodsche Staat", in 1896, vasten vorm aangenomen.

Reeds waren er wel, vóór Herzl optrad, ook reeds pogingen gedaan, om tot eene nationale herleving van het Jodendom te komen.

Twee namen moeten hier genoemd worden van mannen, die daarbij vooraangestaan hebben.

1. Mozes Hesz, een Joodsch socialist, mede-arbeider van Karl Marx, die in 1862 het geschrift „Rome en Jeruzalem" uitgaf, waarin hij het nationailiteitsbeginsel voor het Joodsche volk sterk propageert. Zonder verschooning geeselt hij de assimilanten en spreekt vol geestdrift van het kweeken van Joodsche gezindheid en Joodsch leven, en roept zijn volk tot *zelfbevrijding* op.

Volgens Hesz is met de Fransche revolutie eene nieuwe sociale levenssfeer ontstaan, waarin de „klassen- en rassentegenstellingen" tot verzoening komen. Maar de Joodsche volksmassa zal aan de grootsche historische beweging van het moderne leven eerst dan kunnen deelnemen, als het een Joodsch vaderland heeft, want eerst dan kunnen de Joodsche productieve krachten zich vrij ontwikkelen.

Hesz heeft de hoop, dat Frankrijk zal meehelpen als voorvechter voor alle beschaving en vrijheid, om het Joodsche doel, het eigen land in Palestina te verwerven, te verwezenlijken.

Practische plannen deed Hesz niet aan de hand, en de tijd was ook nog niet rijp voor zijn ideeën.

2. Van veel meer beteekenis werd het in 1882 door Dr. Leo Pinsker, Joodsch arts te Odessa, uitgegeven werk: „Auto-emancipatie".

Pinsker schreef onmiddellijk na de ontzettende Jodenvervolgingen in Rusland.

Als hij in zijn boek een program voor eene nationale bevrijding en zelfstandigmaking van het Joodsche volk opstelt, dan heeft hij daarbij allereerst een asyl, eene wijkplaats voor de vaderlandsche Joden, op het oog.

't Is hem in zekeren zin onverschillig, waar dit asyl gesticht wordt. Slechts moet de immigratie der Joden naar één gebied volgens een vast plan geschieden.

Niet, dat hij, bij keuze uit meerdere gebieden, aan Palestina niet de voorkeur zou geven, maar toch, hoofdzaak is het voor hem, dat het land, waarheen men gaat, goed geschikt is voor kolonisatie op groote schaal.

Pinsker's werk oefende grooten invloed.

Na hem werd er in de 80er en 90er jaren nog veel over nationale wedergeboorte geschreven.

Langen tijd ontbrak er echter eene goede organisatie der beweging.

Eene eerste groote Zionisten-samenkomst werd gehouden in 1884 in Kattowitz.

Almeer echter ontstonden in verschillende deelen van Europa Zionistische centra, van waaruit de Joodsche nationale idee haar zegetocht door het moderne Jodendom ging houden.

Voor practischen arbeid der kolonisatie in Palestina vormden zich in Rusland de vereenigingen der „Chowewe Zion" (eigenlijk: liefhebbers van Zion) in 1884, die de eerste kolonies in Palestina stichtten, die spoedig, uit gebrek aan middelen zouden vervallen zijn, als niet de Parijsche Baron Edmund Rotschild het beheer ter hand had genomen, en ze krachtig had gefinancierd, zoodat ze zich voorspoedig konden ontwikkelen.

Ook het jaar 1891 is van beteekenis in de geschiedenis der Joodsche kolonisatie in Palestina.

Vele Joodsche vluchtelingen uit Rusland zochten een toevlucht in het Land der vaderen.

Maar deze ongeregelde immigratie van onbemiddelde Joden was voor de bevordering der kolonisatie niet zeer geschikt. Dat het desniettemin gelukte een aantal nieuwe kolonies levenskrachtig te maken, was te danken aan den Joodschen geldmagnaat Baron HIRSCH, die reeds in Argentinië Joodsche kolonies had gesticht. Deze nam nu ook koloniën in Palestina in beheer en verleende den kolonisten gunstige voorwaarden voor 't verkrijgen van volkomen zelfstandigheid.

Zoo was een begin gemaakt met practischen Palestina-arbeid.

* *
*

Dr. Theodor Herzl is het geweest, die den krachtigsten stoot heeft gegeven tot de *wereldorganisatie van het Zionisme.*

Dr. Herzl, geboren in 1860 in Boedapest, bekwaam schrijver, niet-orthodox, was door de behandeling der bekende Dreyfus-zaak in Frankrijk, die hij als verslaggever van het Weensche blad „Die Neue Freie Presse" bijwoonde, onder den diepen indruk gekomen van den droeven toestand der Joden, tengevolge van den zoo hoog tegen hen opgestapelden haat der Anti-semieten.

Een jaar na dat sensatie-proces schreef hij zijn: „De Joodsche Staat".

De theorieën, die Herzl hierin ontwikkelt, onderscheiden zich niet wezenlijk van die van Pinsker, ofschoon hij Pinsker's boek niet gelezen had.

Herzl gaat uit van den nood der Joden als drijvende kracht, en eischt als oplossing van het Jodenvraagstuk den Joodschen staat voor allen, die zich niet willen assimileeren.

Hij acht het noodzakelijk, openlijk het Joodsche probleem voor te stellen als een nationaal probleem.

„Om het op te lossen, moeten wij het vóór alles tot een politiek wereldprobleem maken", zoo schrijft Herzl, „dat zal te regelen zijn in den raad der cultuurvolken".

Volgens Herzl moet en zal de niet-Joodsche wereld, zonder welke de Joodsche staat niet kan ontstaan, de Joden helpen, in haar eigen belang. Regeeringen en volken toch lijden door het Joodsche probleem „De Joodsche staat is eene wereldbehoefte, dus zal hij ontstaan," zóó kras laat hij zich uit.

Tot in bijzonderheden wordt de vraag naar de practische uitvoerbaarheid besproken; de organisatie van de emigratie wordt bezien, zelfs het sociale vraagstuk geregeld. De Joodsche staat moet niet slechts het hoogste aan techniek, maar ook aan ethiek verwerkelijken. Aan de wereld moet een schitterend voorbeeld gegeven worden.

Voor de uitvoering van de „in principe eenvoudige, in de practijk gecompliceerde taak", wil Herzl twee groote organen scheppen, die hij de „Society of Jews" en de „Jewish Company" noemt.

Wat de „Society of Jews" wetenschappelijk en politiek voorbereid heeft, moet de „Jewish Company" practisch uitvoeren.

De „Society" wordt als staatvormende macht erkend en moet trachten een gebied te verkrijgen, waar de Joden zich kunnen vestigen.

De „Jewish Company" moet zich vooral met kapitaal-aangelegenheden bemoeien.

Twee gebieden komen volgens Herzl in aanmerking, waarin reeds Joodsche kolonisatie-pogingen gedaan zijn: Palestina en Argentinië. Niet onduidelijk laat Herzl gevoelen, hoezeer hij de voorkeur geeft aan Palestina.

Wij lezen daarover in „De Joodsche Staat": „Palestina is ons onvergetelijk, historisch geboorteland. Deze naam alleen zou een geweldig aangrijpende roepstem tot verzameling voor ons volk zijn. Als Zijne Majesteit de Sultan ons Palestina gaf, dan zouden wij daarvoor kunnen beloven, de financiën van Turkije gansch en al te regelen. Voor Europa zouden wij daar een stuk van den wal tegen Azië vormen, wij zouden den voorpostendienst der cultuur tegenover het Barbarendom waarnemen. Wij zouden als neutrale staat in samenhang blijven met geheel Europa, dat ons bestaan zou moeten garandeeren. Voor de heilige plaatsen der christenheid zou er een volkenrechtelijke vorm te vinden zijn van exterritorialiseering. Wij zouden de eerewacht om die heilige plaatsen vormen en met ons bestaan voor de vervulling van dezen plicht instaan. Deze eerewacht zou het groote symbool zijn voor de oplossing van het Joodsche probleem na achttien voor ons jammervolle eeuwen".

Herzl was een meesleepend idealist.

Om zijn idealisme te proeven geven wij hier nog weer enkele slottiraden van „De Joodsche Staat": „Men zal in de tempels (bedoeld zijn de synagogen) bidden voor het welslagen van het werk. Maar in de kerken ook! Het is de opheffing van den ouden druk, waaronder allen leden.

Maar eerst moet het licht worden in de hoofden. De gedachte moet uitvliegen tot in de laatste jammervolle hoeken, waar onze lieden wonen. Zij zullen opwaken uit hun doffe broeden. Want in ons aller leven komt een nieuwe inhoud.

Daarom geloof ik, dat een geslacht van wonderbare Joden uit de aarde wassen zal. De Makkabeën zullen weder opstaan.

Wij moeten eindelijk als vrije mannen op onzen eigen grond leven en in ons eigen geboorteland rustig sterven. De wereld wordt vergroot door onze grootheid. En wat wij daar slechts voor ons eigen welzijn beproeven werkt machtig en zegenend naar buiten tot heil aller menschen".

* *
*

Vóór Herzl zijn plan publiek maakte, wilde hij er eerst enkele invloedrijke Joden voor winnen.

Inzonderheid den bovengenoemden haron Hirsch.

Herzl heeft met dezen een onderhoud in Parijs, dat geen gunstig resultaat voor Herzl oplevert.

Herzl geeft de tegenstelling tusschen Hirsch en zichzelf aldus aan, dat hij Hirsch den geldjood en zichzelf den geestesjood noemt.

„De Jodenstaat" vond, toen Herzl het boek uitgaf, een zeer verschillende ontvangst.

Vooral onder de orthodoxe Joden vond het geen krachtigen bijval. Geen wonder, als men bedenkt, dat over den godsdienst in het plan gezwegen wordt, en de naam van den God Israëls er niet in wordt genoemd.

Een aantal Duitsche Rabbijnen, door Herzl „Protest-rabbijnen" genoemd, gaf eene gemeenschappelijke verklaring uit tegen het Zionisme, waarin gezegd wordt, dat het Zionisme evenzeer in strijd is met de Messiaansche beloften als met den plicht der Joden, om het vaderland te dienen.

Ook bij de *Chowewe Zion,* die in Palestina kolonies hadden, vond Herzl tegenstand. Dezen vreesden, dat een openlijke behandeling van het Joodsche vraagstuk de Joden slechts zou schaden, dat zij het Turksche wantrouwen zou wakker maken en aldus belemmerend zou kunnen zijn voor de kolonisatie in Palestina.

Doch al was er tegenkanting, Herzl had spoedig een grooten aanhang.

Juist wijl zijn boek in vele opzichten zoo utopistisch was, wijl Herzl's fantasie een wereldbeeld had geschapen, dat het grootst denkbare contrast vormde met den bestaanden toestand, daarom greep het de Joden zoo geweldig aan.

Herzl zelf schreef ook in den brief aan Hirsch, terstond na de gehouden samenspreking: „Ja, slechts het fantastische grijpt de menschen aan. En wie daarmee niets weet aan te vangen, die mag een voortreffelijk, braaf en nuchter mensch zijn, en zelfs een weldoener in grooten stijl, leiden zal hij de menschen niet, en er zal geen spoor van hem overblijven".

Herzl's fantastisch idealisme greep de Joden, wier Oostersche gemoederen daarvoor te meer ontvankelijk zijn, aan.

Herzl werd de leider van de verstrooid levende Zionisten. Door hem kwam het tot een *wereldorganisatie.*

Ter voorbereiding van een *wereldcongres* ontwikkelde Herzl geweldige werkkracht.

Niet alleen met Joodsche groepen in tal van landen sprak hij, maar ook ging hij reeds op audiëntie bij den Sultan van Turkije, die over Palestina heerschte.

* *
*

Het eerste Zionistische wereldcongres werd van 29 tot 31 Augustus 1897 te Bazel gehouden, onder praesidium van Herzl. 197 afgevaardigden uit alle landen, waar een beduidend aantal Joden woonde, namen er aan deel, waaronder ook de meeste leiders der Chowewe Zion.

Herzl's program werd hier aangenomen.

't Werd aldus geformuleerd:

„Het Zionisme streeft naar eene publierechtelijk gewaarborgde eigen woonplaats in Palestina voor het Joodsche volk".

Om dit doel te bereiken stelde het congres zich voor, de volgende middelen aan te wenden:

1. De kolonisatie van Palestina met Joden, die zich met landbouw, handwerk en industrie bezighouden, doeltreffend te bevorderen.
2. De indeeling en vereeniging van alle Joden door maatregelen van plaatselijke of algemeene strekking, die daartoe geschikt en volgens de landswet geoorloofd zijn.
3. Het versterken van het Joodsche nationaliteitsgevoel en volksbewustzijn.
4. Het doen van voorbereidende stappen, om de toestemming der Regeeringen te verkrijgen, voorzoover zij noodig is tot het bereiken van het doel van het Zionisme".

Sedert zijn er nog 15 wereldcongressen gehouden, maar dit program bleef steeds onveranderd gehandhaafd.

De organisatie, die vóór den oorlog 150.000 leden telde, is vooral tengevolge van den oorlog, die weer zoo sterk het wereldleed van het verstrooide Joodsche volk demonstreerde, sterk uitgebreid, zoodat er na den oorlog al spoedig meer dan een half mililoen aangeslotenen waren.

Toen in den eersten tijd na het Bazeler congres door den Sultan van Turkije groote moeilijkheden aan de verwerkelijking van het Zionistisch ideaal in den weg gelegd werden, neigde een deel der Zionisten er toe, om in Oeganda, een gebied in Afrika, dat de

Engelsche regeering daarvoor wilde afstaan, een autonome Joodsche wijkplaats te stichten.

Op het 6e congres, in 1903, te Bazel, werd hierover gesproken. Eene meerderheid onder leiding van den bekenden Engelsch-Joodschen schrijver Israel Zangwill, was er voor, het Engelsche aanbod, althans voorwaardelijk, aan te nemen.

Onder de Russische congres-bezoekers vooral was hierover de verontwaardiging zóó groot, dat Herzl slechts met moeite een uiteengaan van 't congres en eene scheuring der partij kon verhinderen door de plechtige verzekering, dat aan het Bazeler program niets mocht worden veranderd. Met opgeheven hand riep hij in de vergadering: „Indien ik u vergeet, Jeruzalem, zoo vergete mijn rechterhand zichzelve!"

Het Oeganda-plan ging niet door.

Een jaar later stierf Herzl en men meent, dat de geweldige inspanning van het 6e congres daaraan groote schuld heeft.

't Is voor Herzl een groote teleurstelling geweest, dat het Joodsche groot-kapitaal zich niet achter de beweging stelde. Men heeft de gedachte wel uitgesproken, dat, ware dit anders geweest, de Sultan, die voor geld zeer gevoelig was, wellicht wel te bewegen ware geweest, om het charter te verleenen, dat den Joden de vestiging in Palestina van een Nationaal Tehuis, waar zij zich vrij konden ontwikkelen, vrij van de ballingschapsbanden, zou mogelijk maken.

In tal van opzichten was Herzl, toen hij, 44 jaar oud, stierf, gedesillusioneerd.

Hij zag heel goed, dat de kolonisatie op betrekkelijk kleine schaal, zooals die tot nu toe gevonden werd, het bereiken van het eigenlijke doel eer tegenwerkte dan bevorderde. Al zijn bemoeiingen, onder Joden en niet-Joden — tot zelfs aan het hof te Petersburg ging hij op audiëntie — misten het gewenschte resultaat.

Onder de niet-Joden trad men hem overal vriendelijk tegemoet, als een aantrekkelijke, imponeerende persoonlijkheid, aan wiens betooverring niemand zich onttrekken kon, maar . . . men *deed* niets!

En in 't Jodendom, dat hem in het algemeen als een „Vorst in Israël" vereerde, ja, in het Zionisme zelf, was er blijvend felle tegenstand tegen zijn politiek Zionisme, waarin niet gestreefd werd naar eene *geestelijke* vernieuwing van het Jodendom.

* *
*

Na Herzl was eerst David Wolffsohn, die door Herzl zelf als zijn opvolger was aangewezen, en daarna Dr. Chaim Weizmann leider der wereld-organisatie. Had Herzl eerst willen wachten met eigenlijken arbeid in Palestina, totdat de in het program daarvoor gestelde voorwaarden vervuld waren, al meer werd de wensch geuit, om ook vóór de vervulling van die voorwaarden, die zoo groote moeilijkheden opleverde, tot meer intensieven arbeid in Palestina te komen.

Vroeger was reeds de Joodsche Koloniale Bank opgericht, nu kwam het (in 1901) tot de stichting van het belangrijke „Joodsch-nationale Fonds", inzonderheid voor de verwerving van grondgebied in Palestina, waarin allengs millioenen gestort zijn en waardoor ongeveer een tiende deel van den bodem in Palestina Joodsch grondbezit is geworden.

In Palestina werd een bureau gevestigd, het „Palestina-Amt", dat het middelpunt werd van het nieuwe Joodsche leven in het oude land. Tienduizenden Joden zijn naar Palestina gegaan, zoodat er nu ongeveer 150.000 Joden wonen.

Tal van Joodsche kolonies hebben er zich ontwikkeld.

Niet ver van Jaffa is een heele nieuwe Joodsche stad, Tel Abib, gesticht.

Men heeft het Hebreeuwsch onder de Palestijnsche Joden als spreektaal en onderwijstaal ingevoerd, waarvoor vooral Elianof, een atheïst, die driemaal met den ban was getroffen in de synagoge van de plaats zijner inwoning, zich verdienstelijk heeft gemaakt.

Een Joodsch gymnasium, een Joodsche technische hoogeschool, ja zelfs, in 1925, eene Hebreeuwsche Universiteit zijn in Palestina verrezen.

De beteekenis van deze Universiteit moet men niet al te hoog aanslaan. In werkelijkheid bestond zij bij de opening uit een enkel bescheiden gebouw, waarin een Chemisch Instituut was gevestigd, waarbij nu ook nog een Instituut voor Joodsche wetenschap moest komen. Dr. v. Harling spreekt dan ook van de openingsviering, waarvoor afgevaardigden uit de heele wereld gekomen waren, niet geheel ten onrechte als van een „grootsch theaterstuk".

De Opperrabbijn van Palestina gaf aan de opening de religieuze wijding door het reciteeren van Messiaansche Schriftgedeelten en wijgebeden. Maar het jonge Palestina, dat in de opening der Universiteit de bekroning van het Zionistisch werk zag, weet van vroomheid over het algemeen weinig.

En als Dr. Weizmann bij de eerste-steenlegging der Universiteit in 1918 deze bestempelde als de voortzetting en de bekroning van wat eens de tempel in Israël was geweest, dan heeft hij daarmee duidelijk verraden, wat in dit werk gesymboliseerd wordt: dit, dat in de plaats van aan Jahweh, den God Israëls, in de heilige stad tempel en altaren gewijd moeten zijn aan de godin der rede en aan het Joodsche genie.

Waarlijk, het is geen heilig volk Israël, dat bezield met de zuiverste godsdienstige gevoelens, naar Palestina terugkeert.

Onder de Zionisten is slechts eene kleine groep, de Mizrachisten, orthodox.

Een belangrijke plaats heeft in die groep ingenomen Achad Haam (eigenlijk: één uit het volk), schuilnaam voor U. Ginzberg, gest. 1926, die er nadruk op legde, en dat tegenover Herzl ook steeds weer aanvoerde, dat het vóór alles bij de Joden tot een *geestelijke* vernieuwing moest komen, dat de geestelijke verlevendiging moest voorafgaan aan de nationale.

Achad Haam wilde Palestina maken tot een centrum voor de geestelijke hernieuwing der Joden in alle landen.

Onder de Zionisten zijn er vele uitgesproken atheïsten. De nationale drijfveren maken de Zionisten los van de godsdienstige.

En zij willen niet erkennen, dat wie natie en godsdienst bij het Joodsche volk scheidt, daarmee juist dat volk *denationaliseert.*

Israël toch als natie kan slechts bezien worden in het licht van zijn godsdienstige historie.

* *
*

Een geweldigen stap vooruit, we wezen er in 't begin van ons artikel reeds op, scheen de Zinonistische beweging te zullen doen, toen tijdens de verovering van Palestina op de Turken, in 1917, de Engelsche regeering, bij monde van Lord Balfour, zich bereid verklaarde, mee te werken aan de verwerkelijking van het Zionistisch program.

Deze Balfour-verklaring, gericht aan Lord Rotschild, luidt (uit 't Engelsch vertaald) aldus: „Z. M. regeering beschouwt met welgevallen de inrichting in Palestina van een nationaal Tehuis voor het Joodsche volk en wil haar beste krachten ervoor geven om het bereiken van dit doel te bevorderen, waarbij wel moet worden verstaan, dat niets mag geschieden, dat aan de burgerlijke en godsdienstige rechten van bestaande niet-Joodsche gemeenschappen in Palestina of aan de

rechten en politieke status, die de Joden in eenig ander land genieten, zou kunnen afbreuk doen".

Op 't vreugdevolle enthousiasme, door deze declaratie ontketend, is echter weer droeve teleurstelling gevolgd. De declaratie werd door de Zionisten anders, in veel ruimer zin, opgevat, dan zij door de Engelsche regeering bedoeld was.

De Engelsche Regeering heeft meer beloofd, dan zij kon geven, ook wijl zij reeds gebonden was door toezeggingen aan de Mohammedanen, vertegenwoordigd in den Groot-Sjerief van Mekka.

De Arabische kwestie is reeds jaren *hét* groote struikelblok voor de doorvoering van het Zionistisch streven. Engeland *kán* maar niet de Arabieren in Palestina terugdringen voor de Joden en daarom te meer had deze mogendheid zich niet moeten laten verleiden tot beloften aan de Joden.

Doch het is niet alleen de Arabische kwestie, die een groot practisch bezwaar is voor de vervulling der Zionistische idealen.

Palestina is ook niet een land, waar een groot opgezette industrie, een noodzakelijke voorwaarde, om veel inwoners te kunnen voeden, zich kan ontwikkelen.

Daarbij komt, dat ook de onderlinge oneenigheid onder de Zionisten in Palestina zelf en in de wereldorganisatie als geheel, voor de ontwikkeling van het Zionisme niet gunstig is.

Op aandrang van de Engelsche Overheid heeft het Zionisme voor den arbeid in Palestina zich ook de medewerking moeten trachten te verschaffen van niet-Zionistische Joodsche kringen.

En juist in denzelfden tijd, dat op het 16e congres te Zürich, in Augustus 1929, besloten werd tot samenwerking van Zionisten en niet-Zionisten inzake den actieven Palestina-arbeid, brak de latente crisis in Palestina uit tot den laaien vlam van den Arabischen opstand, die met recht door de Jewish Chronicle mocht worden genoemd „a national disaster" (een nationale ramp). Het is niet onmogelijk, dat de Zionistische beweging weer voor jaren teruggeworpen is.

En, gezien het ontstaan en de ontwikkeling dezer beweging, durven wij haar ook niet bij het licht der Heilige Schrift, welslagen te verzekeren.

Wij zien in haar niet een vervulling van met name genoemde Schriftuurplaatsen, die spreken van terugkeer van de Joden naar hun land.

Wij gelooven, dat die Schriftuurplaatsen al vervuld zijn in den terugkeer uit de Babylonische Ballingschap.

Niet in den terugkeer naar Palestina ligt de rijkste verwachting voor de Joden.

Maar in het zich heenwenden in geloof naar Hem, Die Zijn onderdanen doet deelen in de zegeningen van het ware hemelsche Kanaän, naar Jezus Christus! In het zich buigen onder den schepter van Hem, Die is de ware Koning uit Davids huis!

JEUGDVEREENIGING EN STAATKUNDE

DOOR

P. VAN NES CZN.

ARISTOTELES zeide in het begin van zijn politica: *Elke gemeenschap bestaat ter wille van een goed, hetzij dit stoffelijk of geestelijk zij.*

Ook de jeugdvereeniging is een *gemeenschap.*

Zij bestaat dus *ter wille van een goed.*

Wanneer wij hier spreken over een jeugdvereeniging, beperken we de beteekenis onmiddellijk tot de organisaties, die *een geestelijk doel* voor oogen hebben.

Een goede jeugdorganisatie heeft *een geestelijk ideaal.*

Dat erkent ook de heer J. P. A. EERNSTMAN in zijn werkje over „Jeugdbeweging in Nederland", waar hij op bladz. 8 zegt: *„Bij goede jeugdbonden is altijd een geestelijk ideaal".*

Toen indertijd de socialistische jeugdorganisatie, de Arbeiders-Jeugd-Centrale (A.J.C.) zich meer in het bijzonder ging richten op cultureel werk, verloor zij een aantal leden. De heer VORRINK, een der voornaamste leiders dier beweging, beschouwde echter deze leden als „brandhout", omdat men, ook naar zijn meening, op den duur alleen een blijvenden invloed op de jeugd kon uitoefenen door *geestelijk, cultureel* werk.

Meermalen worden wel allerlei andere middelen als sport, wandeltochten, enz. enz. als *lokmiddelen* gebruikt, maar die dienen meer om de jeugd te trekken en te brengen in de sfeer, waar ze gegrepen kunnen worden door het machtige ideaal, dat men nastreeft.

Nu in onze dagen het staatkundig leven zulk een uiterst belangrijke plaats in onze samenleving inneemt, kàn het bijna niet anders, of ook op het terrein der jeugdbeweging komt men telkens met de staatkunde in aanraking, en naarmate de beteekenis van den Staat in onze samenleving grooter wordt, zal ook de noodzakelijkheid van politieke scholing in de jeugd scherper aan het licht treden.

Daarbij kunnen we onderscheid maken, tusschen *de algemeene eischen,* die noodig zijn, om aan zijn verplichtingen als staatsburger behoorlijk te voldoen en de werking der *staatsmachine* eenigermate te doorzien en de *bijzondere kennis,* die noodig is om met overtuiging zich te geven aan de partij, waarbij men behoort.

We hebben een tijd gehad, dat het betrekkelijk veel moeite kostte om de Overheid ervan te overtuigen, dat zij op een bepaald terrein een roeping had. Tegenwoordig echter is het veeleer noodzakelijk de *zelfstandigheid* van menigen kring te verdedigen tegenover de toenemende bemoeizucht der Overheid.

Het diepere probleem van de verhouding tusschen *„gezag"* en *„vrijheid"* treedt hier naar voren.

Beide zijn noodzakelijk.

Vrijheid is niet mogelijk zonder *gezag,* maar het is zeer moeilijk de grenzen precies af te bakenen.

Gezag moet worden geoefend, maar in gebondenheid aan Hem, die met gezag heeft bekleed.

Het leven der volkeren ontwikkelt zich in een richting, waardoor het volk allengs meer invloed op de regeering verkrijgt. Met de invoering van het algemeen stemrecht voor mannen en vrouwen is een belangrijke stap in die richting gedaan.

Om echter dat stemrecht naar behooren uit te oefenen is het noodzakelijk, dat eenige kennis van de inrichting van den Staat en de staatkundige vraagstukken aanwezig is. Is die kennis er niet, dan is het woord *„stemvee"* niet ongegrond.

Echter, *kennis* aleen is niet voldoende. Vooral *karakter* is op het gebied der staatkunde noodig met het oog op de *partijvorming.*

In het parlementaire stelsel, waarbij door het volk gekozen afgevaardigden de volksbelangen hebben te bepleiten, zullen die personen, die ten opzichte van het staatkundig leven van dezelfde principiëele overtuiging uitgaan, zich tot een partij vereenigen om te trachten zooveel mogelijk afgevaardigden gekozen te krijgen.

Aan de voorbereiding voor dat partijleven moet, mede door de principiëele vorming in de jeugdvereeniging, *leiding* worden gegeven.

Reeds de jeugd moet leeren inzien, dat het partijleven moet worden gedragen door een *beginsel,* dat langer geldt dan vandaag of morgen.

Daarom is het noodzakelijk, dat de verschillende vraagstukken *in het licht van het beginsel* worden bezien.

In onze dagen b.v. is er menig oppervlakkig kiezer, die niet het principiëel verschil peilt tusschen *Staatspensioen* en *Ouderdomsrente.* Men is geneigd te zeggen: *„'t Kost allebei geld, en 't moet betaald worden".*

In de jeugdvereenigingen is 't nu de plaats om de groote principiëele richtlijnen te leeren zien, die voor het staatkundig beleid gelden, opdat men straks, in de practijk, den toets dezer beginselen kan aanleggen.

Daardoor wordt dan zooveel mogelijk voorkomen, dat men het *persoonlijk stoffelijk belang* als uitgangspunt voor zijn politieke overtuiging kiest.

De *karaktervormende* werking der jeugdvereenigingen kan er veel toe bijdragen, dat *het beginsel* in den politieken strijd hoog gehouden wordt.

Wanneer dàt geschiedt, dan zal ook de verhouding tegenover den *eerlijken, overtuigden* tegenstander steeds kunnen zijn, zooals dat behoort.

In de jeugdvereenigingen moet die eerlijkheid tegenover den principiëelen tegenstander reeds worden betracht, doordat men aan zijn meening recht laat wedervaren.

In die verband willen we er even op wijzen, van hoe ver strekkenden invloed hier het jeugdorgaan kan zijn.

Prof. Dr. J. H. F. KOHLBRUGGE oefent in zijn werk „Practische Sociologie" (deel IV, blz. 155) over den inhoud van *Het Jonge Volk,* het orgaan van de A. J. C. de volgende critiek:

„Maar ook het jeugdblad voor de A.-afdeeling (13-17 jarigen) is „geheel op klassenstrijd gebaseerd. Men handelt in dit blad over de „vorming der jeugd voor Staat en Maatschappij en over veelzijdige „opvoeding, maar men bedoelt bij dit alles slechts een eenzijdige op„wekking tot den klassenstrijd. Men ontleent telkens weer argumenten „aan de toestanden uit de eerste ontwikkelingsperiode der industrie „in Engeland, wier niet te loochenen gruwelen aantoonen moeten, hoe„zeer de ondernemer de vijand is, de uitzuiger van den proletariër, „van het door hem geminachte werkmansvolk. Zijn winst wordt ge„kweekt ten koste van den lichamelijken en geestelijken groei van 't „proletariaat. Het kapitalisme draagt de schuld van alles: van de „armoede en van den oorlog en van alle ellende der wereld. Ook van „het onontwikkeld zijn der arbeidersjeugd, der fabrieksjongens, enz.

„De kinderen worden er op gewezen, dat al de grove vermaken en

„de slechte lectuur, die zij vroeger zochten en verslonden, de ijdel-
„tuiterij en de belachelijke praalzucht, het behangen van eigen lichaam
„met smakelooze versieringen, tot de slechte zeden der bourgeoisie be-
„hooren. Zij moeten er in alles naar streven zich hiervan los te rukken,
„het leelijke ervan in te zien en het te minachten.

„En nu verklaart men wel, dat een goed A. J. C.-er geen farizeër
„is van het soort: „O God! ik dank U, dat ik niet ben gelijk de andere
„menschen", doch zoo men werkelijk geen farizeërs kweeken wil, moet
„men niet alles, wat afkeurenswaardig is, aan anderen wijten, veeleer
„dit zoeken in de slechte neigingen van het eigen hart."

Hier wordt het *paedagogisch* karakter van den jeugdarbeid opgeofferd aan den klassenstrijd.

Wanneer men daarbij nog weet, dat in de jeugdalmanak op een der bladen de woorden van SHAW werden aangehaald: „Hoedt U voor den man, wiens God in de hemelen woont", dan is daarmee voldoende aangetoond, dat de inhoud niet beantwoordt aan *den algemeen opvoedkundigen eisch,* die voor *alle* jeugdorganen, in verband met de politieke opvoeding, mag worden gesteld.

Er is immers *alleen* plaats voor het socialisme en eerbied voor de overtuiging van den eerlijken, principiëelen tegenstander wordt niet gekweekt.

Toch blijven we het beschouwen als een der eerste verplichtingen der jeugdvereenigingen, dat ze haar leden inprenten, dat ook de meening van andersdenkenden voor ons haar waarde heeft.

Vooral de behandeling der staatkundige geschiedenis is in onze jeugdvereenigingen dringend noodig om te doen zien, van welke middelen men zich in den politieken strijd al of niet bedienen mag.

Dat het woord *„politiek"* in veler oor een verkeerden klank heeft komt vooral daardoor, dat niet zelden in den politieken strijd middelen werden gebruikt, die niet geoorloofd waren.

Zulke onedele practijken wreken zich na verloop van tijd.

Daarom is in de parlementaire geschiedenis een der middelen gegeven, om reeds aan de jeugd de overtuiging bij te brengen, dat men zich ook in het gebruik der strijdmiddelen groote beperking moet opleggen; de strijd moet steeds *met eerlijke middelen* worden gestreden.

* *
*

Wij leven in een *democratischen* tijd.

Dat kan gevaarlijk worden, wanneer het karakter der democratie verkeerd wordt gezien.

Nog al te veel meent men, dat bij een democratischen regeeringsvorm *de persoonlijke vrijheid* bestaat om al of niet te gehoorzamen aan gestelde regelen.

En anderzijds wordt niet zelden de meening verkondigd, dat in een democratischen staat het volk zich zóódanig gebonden zal weten aan de wetten, die in gemeen overleg zijn uitgevaardigd, dat van wetsovertreding schier geen sprake zal zijn.

In beide gevallen wordt het karakter der democratie miskend.

Ook in den democratischen staat zullen wetten en regelen moeten worden gesteld, waaraan ieder zich heeft te onderwerpen en zal er ook een orgaan moeten zijn, dat die wetten en regelen uitvoert en handhaaft.

Een samenleving zonder regel en orde voert ons in de armen van het anarchisme, dat onder het mom der grootst mogelijke vrijheid in werkelijkheid de meest gruwelijke dwingelandij brengt.

Deze gestelde regelen zullen schier altijd worden gemaakt door een *meerderheid,* waartegenover een *minderheid* het pleit voert voor iets anders.

Gezonde politieke verhoudingen leiden ertoe, dat een volk den *zedelijken* plicht erkent, om de uitgevaardigde wetten te gehoorzamen, ook al hebben ze niet aller sympathie.

Slechts dàn, wanneer onze consciëntie ons het gehoorzamen verbiedt, omdat we daardoor in overtreding zouden komen tegen het gebod Gods, mag gehoorzaamheid worden geweigerd.

Op de jeugdvereeniging moet telkens weer op *dezen zedelijken plicht* worden gewezen; immers, hoe grooter de *invloed* van het volk wordt, des te sterker moet ook zijn *verantwoordelijkheid* zijn.

Maar juist *de vereeniging* zelf is daarvoor een heel goede oefenschool.

Met een goede staatsinrichting en uitstekende wetten zal men het beoogde resultaat niet bereiken, wanneer ze geen steun vinden in de consciëntie van het volk.

Daarom moet in ons volk *het karakter* worden gevormd.

En daartoe bieden de jeugdvereenigingen een prachtgelegenheid, vooral omdat daar geen vader optreedt met gezag, ook geen onder-

wijzer, die met straf kan dreigen, maar een *leider,* die slechts dàn zijn positie handhaven kan, wanneer hij rekenen kan op de *vrijwillige medewerking* der leden.

„Een knapen en jongelingsvereeniging is een vrije arbeidsgemeen-
„schap, waarin elk zich zedelijk verplicht, om zijn gaven ten nutte
„van de andere leden gewilliglijk en met vreugde aan te wenden.
„Zelfregeering en zelfwerkzaamheid kunnen hier met de jaren in
„klimmende mate toepassing vinden. Orde en tucht, gehoorzaamheid
„en toewijding zijn belangen, die elk lid en alle leden samen te be-
„hartigen hebben. Het vrije vereenigingsleven bereidt allen voor voor
„den arbeid der dienende liefde in maatschappij en staat" (Prof. BAVINCK, Opvoeding der rijpere jeugd).

* *
*

Tot hiertoe spraken we alleen over enkele *algemeene eischen* voor de politieke opvoeding in de jeugdvereeniging.

Zoodra we echter komen op het terrein der voorbereiding voor bepaalde staatkundige partijen, bemerken we bij de verschillende organisaties groot verschil van opvatting.

Het is ons niet mogelijk, dat van elke organisatie afzonderlijk op te nemen, maar enkele voorbeelden willen we geven.

Het nauwste contact tusschen een jeugdorganisatie en een politieke partij bestaat ongetwijfeld bij de socialistische Arbeiders-Jeugd-Centrale.

Weliswaar schreef de Duitscher, H. WESTPHAL in zijn werkje: „Die Arbeiterjugendbewegung" het volgende:

„Uitdrukkelijk veroordeelt zij elk streven, dat zich er op richten
„zou van de Arbeidersjeugdbeweging een politieke partij te maken.
„Het is een zwaar vergrijp tegenover kinderen en jonge menschen,
„wanneer men ze met politiek lastig valt en tracht hen staatkundig
„te beïnvloeden en vast te leggen", maar dit is theorie.

Bij de stichting der A. J. C. door samenwerking van N. V. V. en S. D. A. P. werd uitdrukkelijk vastgesteld, dat de taak der Jeugdorganisatie was: *opvoeding* en *ontwikkeling,* niet *actie* en *strijd.*

Maar wèl wordt als doel gesteld: *Doelbewuste voorbereiding voor het socialisme.*

Zelfs houdt deze organisatie er een *„jeugdprogram"* op na, dat alleen langs den weg der *„staatkunde"* kan worden verwezenlijkt.

Dat jeugdprogram der A. J. C. is ook een onderdeel van het politieke program der S. D. A. P.

In dezen heerscht er tusschen jeugdvereeniging en politieke organisatie algeheele overeenstemming.

Op het gebied van het onderwijs eischt de A. J. C.:

1. *Hervorming van het onderwijs,* waardoor aan ieder een zoo volledig mogelijke ontplooiing van zijn vermogens wordt gewaarborgd;
2. *Opheffing van alle geldelijke belemmeringen* tot het volgen van het middelbaar en het hooger onderwijs;
3. *Leerplicht* voor het lager-, vak- en voortgezet onderwijs *tot het volbrachte 18e levensjaar;*

Het vak- en voortgezet onderwijs moet *overdag* en bij voorkeur in de *morgenuren* worden gegeven. Een maximum arbeidstijd voor alle leerplichtigen van *drie en dertig* uur per week.

4. Uitgebreide zorg voor de *lichamelijke opvoeding* voor *jongens* en *meisjes* geleidelijk, *vrij van ieder militairistisch streven* en *verplicht* tot het 18e levensjaar. Hieronder valt ook de inrichting van goede terreinen voor spel en sport, van goede bad- en zweminrichtingen, van Jeugdtehuizen en logeergelegenheden voor doortrekkende jongelieden.

Op het gebied van de Arbeiderswetgeving eischt de A. J. C.:

1. *Volledige wettelijke bescherming* zonder uitzonderingsbepalingen voor alle jeugdige personen *tot het 18e levensjaar;*
2. *Verbod tot het verrichten van beroepsarbeid* voor alle jeugdige personen *tot het 15e levensjaar;*
3. *Een aaneensluitende vacantie* voor alle jeugdige personen van *minstens 14 dagen per jaar.*
4. *Verbod van allen nacht- en Zondagsarbeid* door jeugdige personen tot aan het einde van het achttiende levensjaar;
5. *Verbod tot het verrichten van arbeid in voor de gezondheid schadelijke bedrijven* tot aan het einde van het 20e levensjaar;
6. Instelling van *afzonderlijke arbeidsinspecteurs* voor jeugdige personen;
7. *Zwaardere strafbepalingen* in de arbeidswetgeving op overtredingen van de bepalingen tot bescherming van jeugdige personen.
8. Instelling en uitbreiding van het aantal *arbeidsbeurzen* en *bureaux voor beroepskeuze.*

De tijden zijn wel veranderd.

We herinneren ons nog wel de spotternij op de „jonchelinchen", die zich organiseerden, opdat ze straks des te beter toegerust het leven zouden ingaan.

Een meewarige glimlach, vol spot, waren ze slechts waard.

En thans?

Het voorbeeld heeft navolging gevonden. Zelfs gaat men veel verder, dan die jongelingen uit vroeger dagen.

In het Jaarboekje der Vrije Jeugdvorming over 1928 staat als een der voornaamste gebeurtenissen sinds 1925 van de Arbeiders-Jeugd-Centrale aangeteekend: *De A. J. C. had een groot aandeel in de verkiezingsactie der S.D.A.P.*

De A. J. C. is een jeugdorganisatie, die practisch het terrein der staatkunde betreedt en daar de stem der S.D.A.P. doet hooren.

Zij staat op den bodem van het socialisme en den klassenstrijd.

* *
*

Heel anders is de toestand in den Vrijzinnig-Christelijke Jongerenbond.

Daar is niet eenzelfde politieke overtuiging, die het denken in één bepaalde richting leidt.

Toch gevoelde men in den zomer van 1929 ook in dien kring de behoefte om aan de leden eenige leiding te geven in verband met de naderende verkiezingen.

Die leiding kwam tenslotte in 't kort hierop neer:

1. Stemt niet op partijen, die hoogstwaarschijnlijk wel geen kans hebben vertegenwoordigd te worden; die stemmen zijn weggegooid;
2. Laat u niet leiden door *uw eigen belang,* maar alleen door een zoo goed mogelijk inzicht in het algemeen belang van volk en menschheid;
3. Kiest alleen personen, die ,overtuigde pacifisten (bevorderaars van den vrede) zijn;
4. Kiest alleen overtuigde voorstanders van den vrijhandel;
5. Kiest personen, die *den mensch* op de rechte waarde weten te schatten.

Het slot van het tweede hoofdartikel over de verkiezingen luidde als volgt:

„Er zijn nog tal van andere punten te noemen (sociale verzekering, onderwijs, Indië enz.). Daarop ga ik echter niet verder in; één be-

paalde partij is niet voor ons allen de aangewezene. Dat kan niet en dat is zeker niet een bewijs van onze zwakte. Eerder omgekeerd: een bewijs van de vreemde en gewrongen partijverhoudingen in ons land en het losse verband, dat er is tusschen de meeste politieke partijen en het werkelijke maatschappelijke leven.

Het is hier niet de plaats om op dit punt nader in te gaan.

Stemmen moeten verscheidenen van ons; ik hoop, dat zij aan de opgenoemde punten een leidraad hebben om zoo goed mogelijk hun stem te bepalen".

Een *duidelijke, leidende* gedachte spreekt uit dit advies niet en het behoeft geen betoog, dat in zulk een organisatie van principiëele scholing voor het staatkundig leven geen sprake kan zijn. Daarvoor is het ingenomen standpunt veel te vaag.

* *
*

In de Katholieke Jeugdbeweging vinden we dat dualisme niet.

Daar is echter een andere moeilijkheid.

De patronaten, die daar den arbeid onder de jeugd voor een groot deel in handen hebben, houden de jonge menschen hoogstens vast tot hun 18e jaar.

In de politieke organisaties echter worden de jonge mannen en vrouwen eerst op hun 25e jaar ten volle gerechtigde leden, omdat zij eerst dan kiesgerechtigd worden.

Er bestaat dus tusschen patronaat en kiesvereeniging een breede kloof van ongeveer 7 jaren, die noodzakelijkerwijs moet worden overbrugd.

Hoe denkt men zich nu de oplossing?

Dux, het R.K. tijdschrift, uitgaande van het Centraal Bureau voor Onderwijs en Opvoeding, schreef dienaangaande het volgende:

„Wat naar onze bescheiden meening het patronaat te doen heeft om zich behoorlijk te kwijten van zijn plicht jegens de partij? Als ons dit deel van 't patronaatsonderwijs werd opgedragen, zouden wij beginnen met een flinken cursus in Staatsinrichting.

— — — — — — — — — — — — — — —

„Vervolgens dient gesproken te worden over de partijformaties in ons land, waarbij allereerst een zoo diep en zoo helder mogelijk inzicht in doel en wezen der Katholieke partij wordt bijgebracht met een overzicht van 't ontstaan en den ontwikkelingsgang der partij, met

een levendige herinnering aan haar groote mannen en hun politieken arbeid. Waarna doel en streven der andere partijen daarnaast worden gesteld en getoetst aan het Katholieke princiep, waarbij duidelijk wordt belicht, op welke punten en in hoeverre deze in strijd komen met het Katholiek beginsel en leeringen verkondigen of practijken huldigen, die geen Katholiek kan of mag aanvaarden. Twee cursussen dus: de eerste over inrichting van onzen parlementair geregeerden Staat en de tweede over doel en wezen onzer politieke partijen, getoetst aan de Katholieke leer".

Bij deze cursussen moet dan vooral de nadruk worden gelegd op de volgende punten:

1. Welk een zegen een goede christelijk georiënteerde regeering voor een volk is;
2. Welk een groote verantwoordelijkheid op elk staatsburger gelegd wordt, die geroepen wordt zijn stem uit te brengen;
3. Hoe dringend noodzakelijk een goede, politieke organisatie is.

Daarmede heeft dan het patronaat ten opzichte van de politiek gedaan wat „des patronaats" is.

Maar nu voor den tijd tusschen 18 en 25 jaar?

Daarvoor wordt verwezen naar den toestand in Duitschland.

Dux bepleit voor onze jonge menschen van 18—25 jaar een politieke jeugdbond, die een geheel zelfstandig bestaan heeft, onafhankelijk van de kiesvereenigingen — zij 't met een vast contact tusschen beide — en *niet* bedoeld als propagandistische reserve voor verkiezingsdagen.

Een politieke jeugdbond, landelijk georganiseerd met kieskringsgewijze indeeling, met zelf-gekozen besturen en eigen geestelijke adviseurs.

Een jeugdbond, die zich ten doel stelt de jongeren van 18—25 jaar, die politieke scholing en ontwikkeling aan te brengen, die noodig is, om straks uitstekend toegerust in de partij-organisatie te worden opgenomen.

Een politieke jeugdbond, die lezingen en voordrachten over politieke en sociale onderwerpen doet inleiden en daarop een vrije bespreking laat volgen, in een gezellige, vriendschappelijke, wij zouden bijna zeggen *huiselijke* sfeer.

Die jeugdbond heeft dan een eigen bondsorgaan en moet er vooral op toezien, dat de leden geregeld een frisch Katholiek dagblad lezen.

In die periode wordt dus voortgebouwd op den arbeid van school en patronaat.

Daarnaast wil men dan inleiden *in de practijk der politiek* door aan de leden der jeugdbonden toegang te verschaffen tot de vergaderingen der kiesvereenigingen, echter *zonder stemrecht* en *zonder deelneming aan de discussies.*

Op deze wijze wil men trachten belangstelling te wekken, die haar voedingsbodem vindt in *weten* en *begrijpen* en die daarom ook *duurzaam* en *hecht* kan zijn.

* *
*

Ook bij het Gereformeerd Jeugdwerk, zooals dat georganiseerd is in den Ned. Bond van Jong. Vereen. op Geref. Grondslag en den Bond van Meisjesvereenigingen op Geref. Grondslag en dat zich ten doel stelt, het doen kennen en belijden van de Gereformeerde Beginselen voor Kerk, Staat en Maatschappij, is verband gelegd tusschen *Jeugdvereeniging* en *Staatkunde.*

Hier treedt het *vormend* karakter van den jeugdarbeid sterk op den voorgrond en is steeds de nadruk gelegd op *beginselenstudie.*

De jeugd betreedt dus niet het terrein van de practische politiek, maar tracht zich de beginselen eigen te maken, die aan het politieke leven richting en steun moeten geven.

Dat daartoe herhaaldelijk politieke gebeurtenissen worden belicht als bewijsmateriaal voor de juistheid van het beginsel spreekt vanzelf; dan spreekt echter *de historie* en we betreden daarmede niet het pad der practische politiek.

In den Bond van J. V. op G. G. is van meet af aan de bestudeering der staatkundige beginselen als noodzakelijk erkend. Reeds in het *eerste* nummer van den *eersten* jaargang van het Bondsorgaan bepleitte N. O. de behandeling van politieke onderwerpen en in 1890 zeide dezelfde op den Bondsdag, dat de J. V. de recrutenschool der A.R. Partij moest zijn.

Toch werkte in die kringen de geest van het Ned. Jong. Verbond toen nog na.

Wanneer we de eerste jaargangen van het *Geref. Jong. Blad* eens nalezen, dan treft ons, dat eenerzijds met kracht gewezen wordt op de noodzakelijkheid van politieke scholing, op den *vormenden* arbeid, terwijl daartegenover toch herhaaldelijk nog stemmen opgaan, om

juist het *bewarend* karakter van den arbeid naar voren te schuiven.

Anderzijds echter was het ook wel eens noodig, dat de Jong. Vereen. tegenover de kiesvereeniging haar zelfstandigheid verdedigde, zoodat we dan ook in nummer 12 van den 8en jaargang van het *Geref. Jongel. Blad* een artikel aantreffen van den heer N. Bos (ook thans nog lid van het Bondsbestuur) dat tot opschrift draagt: *De J. V. mag zich niet laten gebruiken door de Kiesvereeniging.* Zelfs in een *motie* moest dit nog worden uitgesproken.

De ontwikkeling van het vraagstuk der Methodiek in dezen Bond leidde er toe, dat leidraden werden samengesteld, waarin de artikelen van het Program der Anti-Revolutionaire Partij uitvoerig werden toegelicht, teneinde de principiëele behandeling der staatkundige vraagstukken zooveel mogelijk te bevorderen.

De Bondsleiding is van oordeel, dat de beginselen der Anti-revolutionaire Partij, zooals die in het Program van Beginselen zijn neergelegd, het zuiverst vertolken, waarnaar op het terrein van het politieke leven moet worden gestreefd en daarom werd dit program als uitgangspunt gekozen.

Nooit is er echter van een overeenkomst tusschen den Bond en de georganiseerde A.R. Partij sprake geweest; de nauwe band, die bestond en bestaat is alleen de band van het gemeenschappelijk beleden beginsel.

* *
*

Hierboven constateerden we reeds dat in den Vrijzinnig-Christelijken Jongerenbond van principiëele scholing voor het staatkundig leven geen sprake kon zijn.

Ook bij het Protestantsch-Christelijk Jeugdwerk zijn organisaties, waar het zeer moeilijk is leiding te geven voor het staatkundig leven.

Het Nederlandsch Jongelingsverbond heeft er geen bezwaar tegen, wanneer door speciale voordrachten en opstellen getracht wordt de leden der vereenigingen op te voeden tot goede staatsburgers; daarbij moet echter niet worden heengewezen naar een bepaalde partij. Het Bondsbestuur heeft dan ook nooit stelselmatige leiding gegeven voor de politieke vorming; het heeft het houden van cursussen over staathuishoudkunde en staatkundige onderwerpen wel aangemoedigd, maar alle partij-propaganda moest worden geweerd.

Natuurlijk is het schier onmogelijk, dat iemand bij de behandeling

van een politiek onderwerp niet zou laten blijken, dat hij voor een bepaalde partij bijzondere sympathie heeft. Volgens *De Jonge Man* van 10 Mei 1925 hindert zulks ook niet, *wanneer maar niet de politieke overtuiging van den enkeling gestempeld wordt tot de overtuiging der vereeniging.*

In het nummer van 2 Juli 1925 echter spreekt hetzelfde blad over *karakter-bedervend verkiezingswerk; het doen aan politiek beteekent: de uitkomst in eigen hand nemen.*

Dat deze politieke neutraliteit soms zeer hinderlijk kan zijn bleek wel in 1923. In een ingezonden stuk in *De Jonge Man* van 12 Juli 1923 komt een der leden bezwaar maken tegen het Oranjemoment op den Bondsdag, en tegen het zingen van het Wilhelmus. De Redactie antwoordde hierop echter, dat het Verbond in Nationalen zin niet neutraal is.

Wanneer in 1923 in den ring Appingedam één der inleiders beweert, dat ook de Christ. Jong. Vereen. op politiek gebied een standpunt moet innemen, dan wordt onmiddellijk het alarmsignaal gegeven: *Afstappen, gevaarlijke helling!* Wat Ds. van Noort op den gouden Bondsdag te Amsterdam beweerde is ook nu nog het parool in het Ned. Jong. Verbond: *Wij zijn zóó politiek, dat we niet aan politiek doen.*

Er zijn echter oogenblikken in het leven, dat bepaalde vraagstukken zich vanzelf op den voorgrond dringen. Toen in de jaren 1901—1905 onder het Ministerie-Kuyper een streng-principiëele politiek was gevoerd en ook in 1903 het stakingsavontuur bedwongen was, werd zelfs op den Bondsdag van het Ned. Jong. Verbond door Ds. Hogerzeil gesproken over: *De Chr. Jong. Vereen. en de politiek.* Er openbaarde zich echter groot verschil van meening. Een der sprekers sprak zich zelfs als volgt uit: *Wij zijn zoo langzamerhand van het terrein der theologische dogma's afgekomen; laten we zorgen, dat we niet verward raken in de dogma's der politiek.*

Het spreekt vanzelf, dat men op veel plaatsen, om conflicten te vermijden, zich in deze jeugdorganisaties verre houdt van de politiek.

* *
*

Eenzelfde verschijnsel doet zich voor bij de Vereenigingen, die behooren bij den Bond van Chr. Geref. Jong. Vereen. en den Bond van Ned. Herv. Jong. Vereen. op Geref. Grondslag.

Daar is men niet zoo politiek-feindlich als bij het Ned. Jong. Verbond. Maar er zijn practische moeilijkheden.

In beide Bonden voelt de leiding het meest voor de beginselen, die ten grondslag liggen aan de Anti-Rev. Partij.

In den Chr. Geref. Bond echter zijn ook een aantal leden, die veel voelen voor de beginselen der Staatkundig-Gereformeerde Partij, en wie weet hoe de verhouding is tusschen de A.R. en de Staatk. Geref. Partij, zal kunnen begrijpen, dat men dan maar liever over de politiek geheel zwijgt.

In den Ned. Herv. Bond is nog grooter verscheidenheid, omdat daar de Chr. Hist., de Anti-Rev. en de Staatk. Geref. richting vertegenwoordigd zijn. Meermalen gaf dit aanleiding tot conflicten, en dit komt aan de staatkundige vorming niet ten goede.

* *
*

Hebben we hierboven een overzicht gegeven van de houding, die verschillende jeugdorganisaties in ons land tegenover de staatkundige vorming aannemen, we willen ook nog een blik naar het buitenland richten.

Leerrijk in dit opzicht zijn de toestanden in Italië.

Daar bestond tot voor enkele jaren een sterke Katholieke Padvindersbeweging.

Mussolini echter, de practische dictator, begreep, dat hij beslag moest leggen op de jeugd om de toekomst van het fascisme te verzekeren.

Hij wist heel goed, dat onder de zwarthemden, die hebben meegeholpen om hem in het zadel te brengen, een zeer groot aantal personen waren, die straks met hetzelfde pleizier zijn ondergang zouden bewerken.

Bekend is, dat een Hollandsche dame, die er getuige van was, hoe de fascistische legers hun glorierijken intocht in Rome hielden, dacht, *dat alle gevangenissen van het land waren leeggeloopen.*

Tegenover die massa, waarop men niet bouwen kon, moest een jeugd komen te staan, die met volle overtuiging det fascisme aanvaardde.

Slechts op die manier kon de invloed van het liberalisme, het socialisme en het communisme worden gebroken.

Daarom heeft Mussolini in April 1926 de geheele jeugdvorming in Italië aan zich getrokken.

Daarbij heeft hij zich aangesloten aan het bestaande padvindersysteem.

De Roomsch-Katholieke padvindersorganisaties werden *ontbonden* en daarvoor in de plaats traden twee andere organisaties, n.l. de *Balilla's* en de *Avanguardisti.*

Balilla was een straatjongen uit Genua, die tijdens een opstand in die stad tegen de Oostenrijksche bezetting aldaar het initiatief nam tot den opstand, door een steen te werpen naar een Oostenrijkschen officier.

Balilla werd op deze wijze tot een nationalen held verheven, in wien alle jonge Italianen hun voorbeeld moesten zien.

Beide organisaties zijn in het partijverband van het fascisme opgenomen.

Iedere jeugdige Italiaan is van zijn 8e tot zijn 14e jaar Balilla en daarna tot zijn 18e jaar Avanguardista. Na dien leeftijd gaat hij over naar de zwarte militie.

De inrichting dezer organisaties is zuiver militairistisch.

In December 1927 bedroeg het aantal Balilla's 490.000; in December 1928 was dit aantal gestegen tot 812.242 terwijl de laatste berichten van December 1929 melden, dat het aantal is geklommen tot boven de 1.000.000.

In dienzelfden tijd klom het aantal Avanguardista van 327.000 tot ruim 500.000.

Deze organisaties beschikken thans over ruim 2000 gymnastiekleeraren, 1171 overdekte en 1300 open scholen en 429 bibliotheken.

De leiders van deze organisaties worden opgeleid aan de „Scuola Superiore Fascista" en tot deze school worden slechts personen toegelaten, die aan zeer strenge eischen voldoen.

Tengevolge van de verzoening tusschen Mussolini en het Vaticaan treedt ook de Katholieke geestelijkheid in haar geheel op, om de godsdienstige ontwikkeling aan te brengen en opvoedend op de jeugd in te werken.

Al neemt echter het aantal leden dezer organisaties met den dag toe, daarmee zijn de moeilijkheden niet opgelost. Kinderen van Katholieken, communisten, liberalen en socialisten worden in één organisatie vereenigd en worden opgevoed in de sfeer van het fascisme, waar een sterke nationalistische en militairistische geest wordt gekweekt.

De Jeugdorganisatie is hier geheel en al een werktuig in de hand

van den fascistischen dictator; van *principiëele vorming* is geen sprake.

Vooral de Avanguardisti nemen aan de staatkundige beweging in Italië levendig deel met al de onevenwichtigheid, die aan jonge menschen eigen is. Studentenrelletjes zijn er aan de orde van den dag.

De band tusschen jeugdvereeniging en Staatkunde is hier wel bijzonder nauw, maar zal ertoe leiden, dat het geheele volk straks een willig instrument is in de hand van den één of anderen volksmenner; oogenschijnlijk moge de schijn bestaan, dat hier het nationale leven krachtig opbloeit, wij kunnen in zulk een stelsel van dwang geen uiting van nationale volkskracht zien.

* *
*

In Rusland handelt de Sovjet-regeering op soortgelijke wijze, maar zoo *goed* als de organisatie in Italië is, zoo *gebrekkig* is ze in Rusland.

Ook daar echter wordt alle *vrije* jeugdorganisatie geweerd en is 't alléén mogelijk de jeugdbeweging te stellen in dienst van het Sovjetregime.

* *
*

In Duitschland, waar de jeugdbeweging een voorname plaats inneemt, heeft het politieke leven zich in heel andere richting ontwikkeld, dan in Nederland.

Ging de strijd bij ons allereerst en allermeest om de vraag, of bij de regeering des lands rekening gehouden zou worden met den openbaren wil van God, in Duitschland wordt de politieke strijd schier geheel beheerscht door economische vraagstukken.

Meerdere jeugdorganisaties hebben zich dan ook tot op heden nooit beziggehouden met de principiëele vraagstukken, die op staatkundig terrein oplossing vragen.

Ons trof in het maandschrift *Der Ruf* van Juli 1928 de volgende uitspraak van Erich Stange:

„Daarom echter is het nu meer dan ooit noodig, het jonge geslacht voor den strijd op staatkundig terrein, dien het tegemoet gaat, te vormen. Niet zoo, alsof wij aan het eind van een geschiedenis van 100 jaren, waarin wij ons steeds onthielden van alle partijpolitiek, nu één of ander bepaald partijprogram zouden willen voorschrijven.

Wie meenen zou, dat de dingen zóó gemakkelijk waren, heeft den ernst van den tegenwoordigen tijd niet verstaan. Wel echter is het

onze plicht: met een nieuwe verantwoordelijkheid de verplichtingen te zien, die wij, als Christenen, door het Evangelie gevormd, in het volksleven en tegenover den Staat hebben te dragen. Daartoe is het allereerst noodig, dat wij ons met de vragen en verhoudingen, waarom het hier gaat, ernstig bezighouden en de dingen tot in zijn diepsten grond doordenken. In het volgend nummer beginnen wij ons dus uit te spreken over onze verantwoordelijkheid in den Staat. Een rij van ervaren mannen uit den kring van ons werk zal ons hierbij helpen. Alle medewerking echter, die ons boven de leuzen der partijpolitiek uitvoert, zal ons daarbij welkom zijn".

De heer Stange grondt de noodzakelijkheid van politieke scholing op de toenemende ontevredenheid over de bestaande politieke partijen, waardoor men noodzakelijkerwijs nieuwe banen zal moeten betreden en dat is voor den Christen een zeer verantwoordelijke taak.

In *Führerdienst* — het maandblad van de Evangelische Jeugdbeweging in Duitschland — van November-December 1928 komt dan een artikel voor, getiteld: *Richtlijnen bij de uiteenzetting der verhouding tusschen Evangelie en Staat.*

Als inleidende opmerking wordt daaraan toegevoegd:

„Daar pas geleden in *Der Ruf* een levendige uiteenzetting werd „gegeven over de staatsburgerlijke verantwoordelijkheid van onze „Evangelische jongelingschap, zullen de volgende richtlijnen als „materiaal voor onze leiders bij het organiseeren van praatavonden „over deze vragen welkom zijn".

Sinds dien tijd komen in deze jeugdorganen artikelen voor, die voorlichting geven omtrent staatkundige vraagstukken en waarin gewezen wordt op de beginselen, die ten grondslag moeten liggen aan het staatkundig beleid.

Ook bij onze Protestantsche buren dus, waar de verhoudingen op politiek terrein zoo gansch anders zijn dan in ons vaderland, begint men de noodzakelijkheid van principiëele vorming voor het staatkundig leven, mede door den arbeid der jeugdvereenigingen, in te zien.

* *
*

Na deze, misschien wat breede, uiteenzetting over de verhouding van den arbeid in de jeugdvereeniging tot het staatkundig leven, komen we voor de vraag te staan of onze Anti-Revolutionaire Partij ten opzichte der jeugdbeweging ook een taak heeft.

Ik geloof, dat ieder Anti-revolutionair deze vraag toestemmend zal beantwoorden.

De opvoeding der jeugd heeft recht op haar volle belangstelling.

Met instemming neem ik hier over, wat de heer J. SCHOUTEN in 1918 sprak op den socialen cursus van het Chr. Nationaal Vakverbond: „Het geslacht van heden heeft tot taak het leven van thans te leiden, „maar ook om het geslacht van de toekomst voor zijn taak op te „voeden. Het grootste aardsche geluk bestaat toch hierin: te weten, „dat de taak van het wegvallend geslacht zal worden opgenomen door „een nieuw geslacht, zoolang God aan den mensch deze wereld laat. „Mede de beste kracht van de volwassenen moest — ik zou haast „zeggen natuurlijkerwijze — worden aangewend om het nieuwe ge„slacht bekwaam te maken voor het beheer en de vermeerdering van „het reusachtig kapitaal van menschelijk kennen en kunnen, dat het „straks zal erven; om het te leeren de fouten van het heden te ver„mijden en onbaatzuchtig werkzaam te zijn ten bate van Gods Koninkrijk en de levensgemeenschap".

„Allen hebben hun schouders te zetten onder het werk, dat voor „en in de jeugdorganisatie moet worden gedaan ter opvoeding en ont„wikkeling van het geslacht der toekomst. En vooral door Christenen „moet die plicht zonder morren en tegenspreken worden aanvaard. „God vordert van ons, dat wij de jeugd opvoeden tot menschen Gods, „die tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust zijn. Daarom, onthoudt „aan de jeugdorganisatie niet, waarop zij recht heeft: Geeft haar de „volle maat van uw belangstelling en medewerking; geeft haar dat„gene, waarover gij beschikt".

Welke taak heeft hier de Anti-Revolutionaire Partij?

Daarover zou verschil van meening kunnen bestaan.

Is het gewenscht, dat de A.R. Partij zou overgaan tot de stichting van jeugdvereenigingen, met het speciale doel: *principiëele vorming voor het staatkundig leven?*

Deze vraag beantwoorden we met een volmondig: *neen.*

De politieke vorming is slechts een onderdeel van de *geestelijk-zedelijke vorming,* die in een goede jeugdorganisatie als doel moet worden nagejaagd.

Deze *geestelijk-zedelijke vorming* moet een *éénheid* vormen, ook al richt ze zich naar onderscheiden terrein.

Aan deze vorming liggen *centrale beginselen* ten grondslag, die

straks toepassing moeten vinden op het terrein van Kerk, Staat en Maatschappij.

Deze terreinen zijn wel *onder*scheiden, maar mogen niet *ge*scheiden worden.

Zoodra we dat gaan doen, dreigt het groote gevaar, dat *éénzijdige* vorming zal treden in de plaats van *harmonische* vorming.

Hebben we eenmaal den voet op dien weg geplaatst, dan leert de practijk ons, dat het verband steeds minder zuiver wordt gezien en het duurt niet lang, of men constateert *tegenstelling*, waar *overeenstemming* zou moeten bestaan.

Wanneer de jeugdvereeniging haar taak zuiver ziet en vanuit één centrum haar leden ontwikkelt voor het Kerkelijk, Staatkundig en Maatschappelijk leven, dan is er geen behoefte aan afzonderlijke politieke jeugdorganisaties.

Toch zijn deze organisaties er in 't verleden geweest en bestaan ze in 't heden nog.

In de dagen, dat het Liberalisme zijn grooten invloed ging verliezen heeft men de *clubs der Jonge Liberalen* zien ontstaan.

Deze clubs droegen echter bij haar geboorte reeds de kiemen des doods in zich.

Allereerst werden zij opgericht *uit wanhoop*. 't Was hier niet het spontane liberale beginsel, dat bij de jeugd leefde en zich naar buiten uitte.

Integendeel — 't waren niet anders dan groepen van jonge mannen, die gebruikt werden om groot stembuslawaai en koude verkiezingsdrukte te maken.

Van een bestudeeren van het liberalistisch beginsel was geen sprake.

En toen, ondanks het lawaai, tòch de invloed der Liberale Partij zienderoogen verminderde, was al het vuur spoedig gedoofd en stierven deze clubs een roemloozen dood.

't Begin was hier reeds verkeerd.

Wanneer onze A. R. Partij de jeugd wil bezielen voor haar beginsel, laat zij dan toonen, *krachtig te staan in haar principiëele overtuiging;* krachtig in het bewustzijn, dat ze op staatkundig terrein een eigen taak heeft en een eigen ideaal najaagt; een ideaal, dat niet slechts een *leuze* is, maar waaraan wordt vastgehouden.

Zoodra blijken zou, dat de belangstelling onzer politieke voor-

mannen voor onze jeugdorganisaties voortkomt uit egoïsme, uit eigenbelang, zou ze niet meer op prijs worden gesteld.

De jeugd voelt zich aangetrokken tot het *grootsche* en daarom moet onze partij ook *groote, zedelijke principiëele kracht* toonen, *door kloekheid in het getuigen.*

Toen de vroegere leider der S. D. A. P., Mr. P. J. TROELSTRA, bij zijn afscheid ook de leden der Arbeiders-Jeugd-Centrale toesprak, was er in zijn woorden een toon te beluisteren, die wees op een désillusie bij de anderen, waarom thans alle hoop op de jeugd gevestigd werd.

Zulk een toon is verkeerd voor de jeugd.

Allereerst, omdat er tòch reeds zoo groot gevaar voor *zelfoverschatting* is, maar vooral, omdat het laten blijken van zwakheid in eigen organisatie het vuur van den geestdrift bij de jongeren dooft.

Neen — om de jeugd te winnen voor ons inzicht is het noodig, dat wij een blijmoedig rotsvast geloof bezitten in de onoverwinnelijkheid van ons beginsel en dat moet ook in onze politieke actie naar buiten uitkomen.

Ook bij de Christelijk-Historischen heeft men de Christelijk-Historische Jongerengroep gesticht, die telkenjare haar samenkomst houdt en politieke ontwikkeling beoogt.

Veel geestdrift schijnt echter ook voor deze organisatie niet te bestaan.

Binnen eigen kring is in het jaar 1929 ontstaan de zoogenaamde A. R. J. A. (Anti-Revolutionaire-Jongeren-Actie).

Dat is niet een organisatie, die door de partijleiding, dus van boven af, in 't leven is geroepen, maar zij heeft zich in de practijk gevormd uit clubs, die zich inzonderheid de bestudeering der Anti-Revolutionaire beginselen ten doel stelden; door saambinding hoopt men elkander te steunen, van elkander te leeren en geschikt studie-materiaal te verkrijgen.

De leiding dezer organisatie staat op het standpunt, dat vorming dezer clubs onnoodig zou zijn, indien alle jonge menschen van anti-revolutionairen huize tot de jeugdvereenigingen toetraden en daar meewerkten aan hun politieke vorming.

De werkelijkheid is echter, dat vele jonge lieden zich afzijdig houden van de jeugdvereeniging, terwijl anderzijds leden der Chr. Geref. Jong. Vereen., der Ned. Herv. Jong. Vereen. op Geref. Grondslag, en der Jong. Vereen. behoorende tot het Ned. Jong. Verbond, zooals we hier-

boven reeds meedeelden, op hun jeugdvereeniging niet voldoende politieke vorming ontvangen, omdat onder de leden omtrent de richtlijnen voor het politieke leven geen eenstemmigheid heerscht.

Gezien deze werkelijkheid, zal zulk een organisatie van jonge antirevolutionairen zeer zeker veel goed werk kunnen verrichten, onder het opgroeiend geslacht, mits ze maar bedenkt, dat de politieke vorming slechts een onderdeel is van het groote geheel en er daarom op aanstuurt, dat de leden allereerst, zoo mogelijk, hun volle aandacht zullen geven aan de harmonische vorming voor het breede terrein van Kerk, Staat en Maatschappij.

Versnippering en gedeeldheid moet hier worden voorkomen en kàn ook worden voorkomen, indien de verschillende organisaties elkander willen begrijpen en verstaan.

Allereerst behooren onze jonge mannen op de jeugdvereeniging, die het breede terrein van het volle leven omvat; wil hij daar den arbeid *voor zichzelf* en *voor zijn medeleden* goed verrichten, dan zal hem voor andere clubs slechts weinig vrije tijd overblijven.

Ook de politieke jeugdorganisaties hebben in dezen *het hoogere* den voorrang te geven en zullen dus haar leden aansporen allereerst in die andere jeugdorganisaties mede te werken.

Maar daarnaast kunnen de overblijvenden en zij, voor wie de politieke vorming op hun jeugdvereeniging niet voldoende tot haar recht kan komen, in de A. R. J. A. worden georganiseerd.

Het feit, dat de toelatingsleeftijd als regel op 20 jaar werd gesteld, geeft een redelijken waarborg, dat concurrentie met de Jeugdvereeniging niet wordt bedoeld.

* *
*

Indien het dan *niet* gewenscht is, dat de A. R. Partij overgaat tot de oprichting van eigen jeugdvereenigingen, wat is dan wèl haar taak ten opzichte der jeugdbeweging?

Daarover behoeven we niet veel te zeggen.

Allereerst moet de partij den politiek-vormenden arbeid der jeugdvereenigingen zedelijk steunen en dat kan zij het best doen, door het voeren van een *krachtige, principiëele politiek.*

De jeugd haat alle slapheid en met haar aanleg tot critiek staat zij vaak zeer critisch tegenover het optreden der ouderen.

Maar daartegenover staat ook weer, dat ze met al het vuur van haar

jonge liefde en geestdrift de ouderen wil steunen en aanmoedigen, wanneer deze de vaan van het beginsel fier omhoog heffen en in kloekheid van overtuiging dat beginsel verdedigen.

Bij de staatkunde gaat het soms om een compromis, een overeenkomst, waardoor verschillende partijen bevredigd zijn en van verderen strijd afzien.

Wij geven toe, dat zulk een compromis bij de heerschende politieke verhoudingen soms niet te vermijden is.

Maar wanneer dat te veel voorkomt werkt het geestdoodend op de jongeren.

Bij hen vindt ge niet zelden het jeugdidealisme.

Dat zij *strijd* willen zien op het terrein der staatkunde, vindt niet dáárin zijn oorzaak, dat zij den *strijd* verkiezen boven den *vrede,* maar hierin, dat zij aan hun beginsel zulk een groote waarde toekennen, *dat het de moeite om er voor te strijden waard is.*

Daarom is het voor een minderheid, die geen regeeringsverantwoordelijkheid draagt gewoonlijk veel gemakkelijker de jeugd tot geestdrift te stemmen, dan wanneer wèl regeeringsverantwoordelijkheid wordt gedragen.

Maar ook, wanneer wèl regeeringsverantwoordelijkheid wordt gedragen, blijft het de plicht der partij om met moed en volharding te getuigen voor het beginsel, dat ons lief is, ook al weten we, dat de verwerkelijking van het ideaal voor 't oogenblik niet mogelijk is.

Daardoor wordt bereikt, dat het jonge geslacht den politieken strijd met belangstelling volgt en dat is voor de principiëele vorming noodzakelijk. Het gaat niet in de eerste plaats om een theoretisch beginsel, maar om de practische *beleving* van dat beginsel in de practijk.

Naast het voeren van een gezonde, principiëele politiek is het ook gewenscht, dat alle hulp wordt geboden om aan de jeugdorganisaties geschikt studiemateriaal te verschaffen voor de politieke vorming, wanneer die hulp wordt gevraagd.

De organisaties zelve hebben tot taak dit studiemateriaal aan de vereenigingen te verschaffen, maar de mogelijkheid bestaat, dat deze niet steeds beschikken in eigen kring over de noodige krachten.

De leiding der partij heeft wel zóóveel belang bij een goede principiëele leiding der jeugd, dat gevraagde hulp hier gaarne zal worden geboden.

Ook zal het zeker gewenscht zijn, dat de leiding der partij zich

goed op de hoogte stelt van hetgeen in verschillende jeugdorganisaties voor de politieke vorming wordt gedaan.

Meent de leiding, dat in een bepaalden kring in één of andere richting advies moet worden gegeven of correctie moet worden aangebracht, dan kan door samenspreking met de leiding der jeugdorganisatie getracht worden dit doel te bereiken.

Dat willen we niet beperken tot de organisaties, die het antirevolutionaire beginsel aanvaarden voor hun politieke vorming, maar ook doen gelden voor organisaties, waar niet voor een bepaalde richting gekozen wordt.

Ook daar is het gewenscht, dat men weet wàt er geboden wordt, opdat over de geheele linie gewaakt wordt voor de belangen onzer A.R. Partij, ook bij de opgroeiende jeugd.

Door die meerdere bekendheid met hetgeen in de jeugdbonden plaats heeft, zal het vertrouwen in den arbeid dezer organisaties mogelijk kunnen worden versterkt.

Ook dat *vertrouwen* is voor de jeugdvereenigingen een factor van beteekenis.

Wie weet, dat hij het vertrouwen geniet, zal zich te meer inspannen zich dat vertrouwen waardig te maken.

Dat geldt ook op het terrein der jeugdvorming.

De verhouding tusschen jeugdvereeniging en Staatkundige Partij kan geen betere zijn, dan dat de partij de zaak der politieke vorming in het volste vertrouwen aan de jeugdorganisatie overlaat, waarbij dan de jeugdvereeniging het zich een eer en een plicht acht, bij de geestelijk-zedelijke vorming van haar leden ook aan de politieke scholing op haar werkprogram een plaats in te ruimen, die in overeenstemming is met de groote beteekenis van de staatkunde in onze Christelijke samenleving. [1])

[1]) In ons artikel beperkten we ons tot de politieke vorming der jeugd in de jeugdvereenigingen; de vraagstukken over de verhouding der jeugdvereenigingen tot de Overheid, subsidieering van Overheidswege, enz. lieten we dus onbesproken. v. N.

VRAAG EN ANTWOORD

1. VRAAG:

Mag ik als a.r. gemeenteraadslid de volgende vragen aan u stellen ter bekoming van inlichtingen?

1°. Werden in den tijd van CALVIJN — of door CALVIJN zelf — de regeeringscolleges ook met gebed geopend?

2°. Zijn er ook uitspraken te vinden van CALVIJN, waar CALVIJN het ambtsgebed aanbeveelt?

ANTWOORD:

Reeds ten tijde van CALVIJN vingen hier te lande — en waarschijnlijk ook elders — verschillende publieke colleges (waaronder ook verschillende rechterlijke colleges) hunne vergaderingen of zittingen met gebed aan, welke gewoonte zelfs bij de omwenteling van 1795 niet geheel werd afgeschaft en bij het herstel onzer onafhankelijkehid op beperkte schaal herleefde. Zelfs in het concept-reglement voor de Nationale Vergadering van 11 Maart 1796 wordt nog van een aanvangsgebed melding gemaakt.

Het geschrift van Jhr. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK, „Geschiedenis van het Ambtsgebed in de Nederlanden" (1852) vermeldt uit de periode van de Hervorming tot de Fransche Revolutie o. m. het volgende:

Staten-Generaal.

„Resolu que a vij heures se dira la messe et a vij½ le dejeune et oste (aussitôt) quant sonne la cloche de viij heures pour commencher a besoingner" *(Resolutie der staten-generaal te Brussel, 22 October 1567).*

„Es geresolveert, datmen voortaen van halff negen tot negen uyren in dese vergaderinge sal compareren om te bidden, dat Godt de Heere believe sijne gratie te verleenen, om een goede, vaste en eendrachtige resolutie te nemen op de articulen, daer op heeren gecompareert sijn, ende andere aenvallende saecken; op dat Godt daerdoor gedient, de landen geconserveert ende vijanden verdreven mogen worden. Ende opdat 't geene voors es beter geeffectueert mach worden, sijn de heeren van de weth versocht, dat hen believe een van den ministers deser stadt in dien te hebben, dat hij dagelijcx

ter voors. uyren op te camere van de voors. vergaderinge erschijne om een corte vermaninge ende gebet aen Godt de Heere te doene". *(Resolutie der Staten-generaal te Antwerpen 19 Dec. 1580).*

„Gheresolueert dat men alle daghe ordinaire sal vergaderen smorghens ten neghen vren precise, ende de vre gheslaghen zijnde, dat den president oft greffier sal lesen het ghebet; ende die niet en sal compareren ter vergaderinghe voort eynde vant selve, dat hij sal verbeuren ses stuuers, den president ende den greffier twalf stuuers" *(Resolutie der Staten-Generaal te 's-Hage 6 Maar 1584).*

„Het plegtig gebed, waarmede hunne vergaderingen geöpend werden, vinden wij medegedeeld in de *Nederlandsche stemmen* 5de dl. bl. 91, volgens een los oud afschrift, berustende ter secretarie der stad Elburg. Het luidde aldus:

„Onse hulpe bestaat in den name des Heeren, die hemel en aerde geschapen heeft.

O Heere Godt, bermhertige hemelsche Vader, ghy die daer zyt de wysheyt, 't licht, ende volheyt aller dingen, ende een opperste Regeerder en Rechter der geheeler werelt; dewyle U gelieft heeft, ons te beroepen tot administratie ende beleyt van de gemeene lantszaken der Geunieerde Provintiën, ende dat wy daeromme hier vergadert zijn ende om met elcanderen te beraetslagen ende resolveeren op saken, concernerende Uwe eere ende 't gemeene landts welvaren; wilt ons huyden ende alle den tijt onser bedieninge door uwe goddelijke genade sulcx verlichten ende bystaen, dat wy in ons ampt ons getrouwelijck quyte, ende dat wy mogen sien, verstaen, resolveren ende doen 't geene dat best is ende 't uwer eeren ende 's landts welvaren, rust ende vrede meest dienende, sonder ter rechter ofte ter slinckerhant af te wycken, ofte deur eenighen uytterlycken schyn van gunste, haet ofte andere affecten ons te laten bewegen, oft ons yewerd inne by eenige oorsaecke te vergeeten, in allen onsen handel anders niet voor oogen hebbende oft doende, dan dat behoorlyck ende recht is, opdat wij ter jonckster dage met goeder conscientien voor Uwen rechterstoel, als Coninck der coningen, Heeren der heeren, ende Richter der richteren mogen onbeschaemt erschynen, ende met allen uytvercorenen van U ontfangen het eynde onses geloofs, namentslyck onser zielen salichèyt. Dat bidden wij ootmoedelyck door Uwen eenigen Soon Jesum Christum, in wiens Name wij U aanroepen met den gewonelijken gebede, d'welck Hy ons geleert heeft, seggende aldus: „Onze Vader enz."

Van de overige collegiën als: raad van state, generaliteits-rekenkamer, finantiekamer en muntkamer, admiraliteit, Oost- en Westindische maatschappij en van hunnen kameren, de collegiën in de Oost- en West-Indische bezittingen, zijn geene gebeden kunnen ge-

vonden worden, hoewel dit gebruik waarschijnlijk bij allen heeft bestaan" (pag. 1—3).

Gebeden voor de regterlijke collegiën.

„Ten tijde der republiek", zegt jhr. mr. J. de Bosch Kemper in zijn *Wetboek van Strafvordering* (Zie II, 401), „werd, om de godsdienstige beginsels bij den regter te verlevendigen, elk regtsgeding door een gebed geöpend. Niettegenstaande de omwenteling van 1795 in vele opzigten den godsdienstigen zin der natie schokte, werd echter in de instructiën voor de verschillende regtbanken het gebed behouden. Eerst onder Koning Lodewijk verdween deze bepaling uit de instructiën en werd later daarin niet meer opgenomen" (pag. 5).

Provinciale Staten.

De landdagen der staten van Gelderland werden door een predikant geopend met een gebed volgens landdags-reces van 11 Februari 1595.

Het eerste wat men daarvan vermeld vindt, is in een reces van den buitengewonen landdag van 27 Jan. 1714, aldus luidende:

„De staten des vorstendoms Gelre en graafschap Zutphen op verschijninge van den hove provinciaal op de landschaps camer binnen Zutphen erschenen sijnde, hebbe de staeten van welgemelde hove sessie genomen, en nadat door den dienaer des Godlycken Woorts, de Almachtigen God iverick in den gebeden aangeroepen was om met Sijnen Geest genadelyck dese vergaderingh te willen bywonen, heeft enz."

Dit gebruik heeft stand gehouden tot aan de omwenteling van 1795 (pag. 9/10).

Steden.

Nijmegen. In het raadssignaat van 7 Maart 1595 leest men: „Verleesen het concept eenes gebeedes, twelcke ter vergaderingh van heere staten, eer dat h.ed.mogh. in besoigne treden verleesen wordt. Er is voor gudt aengesien dat hetselve, mutatis mutandis, op raetsdaeghen door den secretarium aepentlyck (gebeden) en verleesen werden sal" (pag. 21).

Harderwijk. Den 16 Oct. 1598 werd besloten de vergadering van den raad met een gebed te openen. Deze gewoonte werd nimmer afgeschaft, maar men achtte het noodig dit besluit den 9 October 1797 te herhalen. Thans ook heeft de nieuw gekozen raad begrepen deze oude gewoonte te moeten behouden, en in zijn gebed geene verandering te brengen. Dit gebed luidt aldus:

„Algenoegzaam en alomtegenwoordig God. Wij bidden U, dat Gij ons, die Gij tot het bestuur dezer stad geroepen hebt, wilt verleenen

den geest van bedachtzaamheid, kloekmoedigheid en onpartijdigheid, opdat wij nu en steeds het ware belang der stad en burgerij in het oog mogen houden, en daarin de vereering van Uwen grooten Naam mogen bevorderen. Mogten wij met onse tekortkomingen begrepen worden in de voorbede van Uwen Zoon Jezus Christus. Amen" (pag. 25/26).

Betreffende *Holland* en *West-Friesland* vermeldt VAN ASCH VAN WIJCK als eerste resolutie van Holland te dezer zake de resolutie van 30 Jan. 1579, luidend:

„De staaten, gehoord hebbende het goed rapport van den dienaer des Goddelijken Woorts, Kaspar Olivianus aangaande sijn groote gaave ende renomée des predikampts, ende dat deselve als hofprediker ende raad van den churfurst Fredericus, paltsgraaf bij Rhijn, gedient hadde, als weesende doctor *utriusque juris* hebben geresolveert, graaf Jan van Nassau ernstig te versoeken, den voornoemden Olivianus te willen verwilligen, alsoo deselve in dienst niet is verbonden, in den Hage alhier te koomen resideeren, om voor de staaten ende die van den hove provinciaal daagelijks op het hof vermaaninge te doen ter bequaamer uure. Ende is deselve voor sijn onderhoud toegevoegt jaarlijks vijf hondert ponden van veertig grooten, uit de inkomsten van het capittel van den hove, met vrije huys huur op het hof voornoemt" (pag. 30/31).

Voorts maakt hij melding van een in 1577 ontworpen gebed voor de verkiezing van burgemeesters te Enkhuizen.

Betreffende *Zeeland* meldt hij o.m.:

Provinciale Staten.

Het eerst schijnen de staten van Zeeland den 21 Sept. 1599 (blijkens notulen van dien dag) hunne vergaderingen met een gebed te hebben geopend, en heeft bij dat collegie dit gebruik stand gehouden tot 1795. Bij gecommitteerden raden vindt men van een gebed eerst sprake den 21 Junij 1661, hebbende zij daarmede eveneens tot 1795 volgehouden (pag. 84).

En wat betreft *Utrecht:*

In de vroegere staten-notulen wordt van de gewoonte eens gebeds geene de minste melding aangetroffen, en is het oude formulier ook niet meer op het provinciaal archief aanwezig. Dat echter hunne vergaderingen met een gebed door den secretaris voorgelezen, werden geopend, zegt ons de *Tegenw. staat der Vereenigde Nederlanden* in het XI. deel, bl. 210.

Het jaar 1795 bragt in deze bestendig in acht genomen gewoonte geene verandering en werd het gebed bij het provinciaal en departementaal bestuur van Utrecht niet afgeschaft (pag. 97).

Voorts wordt melding gemaakt van een formuliergebed, gehecht vóór in de minuut resolutiën der Staten van Overijssel van 1638—1652 en afgeschreven voor den landdag in die provincie van 14 April 1646 en volgende dagen.

Wat de stad *Groningen* aangaat, vindt men vermeld een formulier voor het gebed op de keur van den Raad en der gezwoorne meente, gearresteerd den 8 Julij 1623.

Betreffende het buitenland zijn ons geen gegevens te dezer zake bekend. Ook kunnen wij U geen uitspraken van CALVIJN omtrent deze zaak melden. Voorzoover ons bekend heeft hij zich in zijn geschriften niet hierover uitgesproken.

---

2. VRAAG:

Mag een raadslid leverancier zijn van een bijzondere school, speciaal wat betreft leveranties, die in het kader vallen van de driejaarlijksche afrekening met het gemeentebestuur?

ANTWOORD:

Het voorschrift van het derde lid van art. 24 der Gemeentewet, dat Raadsleden verbiedt middellijke of onmiddellijke deelneming van leveringen of aannemingen ten behoeve van de gemeente, geldt niet voor het doen van leveranties aan een bijzondere school. Een bijzondere school wordt beheerd door een zelfstandig rechtspersoon (stichting of vereeniging met rechtspersoonlijkheid) onder een bestuur, dat niet door den Gemeenteraad wordt benoemd, noch aan dit College verantwoordelijk of rekenplichtig is. Derhalve is levering aan een bijzondere school geen levering, zelfs geen middellijke levering, aan de gemeente.

Wel is waar moet om de drie jaar de jaarlijksche vergoeding per leerling teruggebracht worden tot het bedrag der werkelijke door het Schoolbestuur gemaakte kosten. De gemeentefinanciën kunnen dus indirect door een leverantie aan een bijzondere school worden bevoordeeld en benadeeld, al mag die mogelijkheid nagenoeg uitgesloten worden geacht in het geval, dat de jaarlijksche exploitatie-uitgaven der bijzondere school, na aftrek van de kosten van bedoelde leverantie hooger zijn dan de jaarlijksche gemeentelijke bijdragen.

Doch deze drie-jaarlijksche afrekening geschiedt niet tusschen schoolbestuur en gemeenteraad, doch tusschen schoolbestuur en B. en W. En derhalve mag men art. 24, hetwelk voor alle raadsleden geldt, zeker niet zonder meer op leveranties aan bijzondere scholen van toepassing verklaren.

Meer rationeel lijkt ons op grond van dit artikel te waarschuwen tegen leverantie aan bijzondere scholen door wethouders, wijl bij de drie-

jaarlijksche afrekening, gelijk trouwens ook bij de afrekening na schoolbouw, de gelegenheid tot misbruik van bevoegdheid hunnerzijds ten bate van eigen privé-belangen niet geheel uitgesloten kan worden geacht.

Voorts willen wij er in dit verband nog de aandacht op vestigen, dat leveranties ten bate van voedsel of kleedingverstrekking aan leerlingen van bijzondere scholen, voor zoover ze door Raadsleden geschieden, kunnen vallen onder de verbodsbepaling van art. 24. Dergelijke leveranties toch geschieden doorgaans niet aan het schoolbestuur, doch aan de gemeente en worden door deze uit een speciaal daarvoor uitgetrokken begrootingspost rechtstreeks aan de leveranciers betaald. In die omstandigheden zijn leveranties door een Raadslid, zooals ook de Kroon bij K. B. van 15 Sept. 1926 No. 7 besliste, ongeoorloofd. (Admin. Besliss. 1926, p. 202).

MEDEDEELING.

De heer B. de Gaay Fortman verzoekt ons mee te deelen, dat aan het slot van zijn opstel over Koorders (zie de Oct.- en Nov.-nummers 1929) ten onrechte het breken van Groen van Prinsterer met de Antirevolutionaire Kamerleden in 1871 is voorgesteld als gepaard gaande met een „eindelijk" breken van Groen met de Conservatieven. Den lezers van Prof. Fabius' *Groen van Prinsterer — nooit gevolgd* in dit tijdschrift, zal het duidelijk zijn, dat Groen nooit met de Conservatieven heeft behoeven te breken, omdat hij nooit met hen verbonden was. Met hen ook heeft hij nooit andere samenwerking gewild dan op christelijk-historischen grondslag. *Redactie.*

SOCIALE VERZEKERING

DOOR

MR. C. BEEKENKAMP.

Eenigen tijd geleden werd aan de Dr. Kuyperstichting gevraagd in haar orgaan een vergelijkend overzicht te willen geven van de bestaande sociale verzekeringswetten in Nederland.

In onderstaand opstel trachtten wij aan dit verzoek te voldoen. Het onderwerp is breed en de te behandelen stof omvangrijk. Wij meenden derhalve ons tot de hoofdzaken te moeten beperken en zullen, na enkele opmerkingen over den rechtsgrond van sociale verzekering in het algemeen en een beknopt historisch overzicht van de geschiedenis onzer verzekeringswetten, achtereenvolgens vragen:

wie verzekerd zijn;
hoe groot het bedrag is der uitkeeringen;
welke organen met de uitvoering belast zijn; en
hoe de benoodigde geldmiddelen worden opgebracht.

* *
*

I. Over den *rechtsgrond* der sociale verzekering is in onzen kring bereids vrij veel gepubliceerd. Te dezer zake mogen wij dus volstaan met te verwijzen naar geschriften van Dr. A. KUYPER, Prof. Mr. D. P. D. FABIUS, Ds. A. S. TALMA, Ds. J. C. SIKKEL en Prof. Mr. P. A. DIEPENHORST [1]).

Wie kennis neemt van wat door hen is geschreven over onze sociale wetgeving en met name over de sociale verzekering, wordt getroffen door de overeenstemming, die er tusschen deze, overigens nog al uiteenloopende figuren, bestaat, zoolang zij zich bewegen op zuiver principiëel theoretisch terrein.

Zeer vèr hebben zij van zich geworpen de beschuldiging, dat het „Staatssocialistisch" zou zijn, wanneer de Overheid de maatschappij helpt om datgene in haar te versterken, wat recht, billijk en nood-

zakelijk is. Door Overheidshulp wordt de maatschappij in staat gesteld te doen, wat tot haar taak en wezen behoort.

De Overheid màg op dit punt voorschriften geven, omdat het hier geldt een algemeen belang, en omdat het particulier initiatief onvoldoende is om ten volle te verwezenlijken wat beoogd wordt.

Maar — en dit is een punt, waaromtrent minder eenstemmigheid bestond — mag de Overheid ook dwingend optreden? Is verplichte verzekering geoorloofd?

Bekend is, dat FABIUS [2]) en SIKKEL [3]) meermalen zich positief tegen de z.g. dwangverzekering hebben uitgesproken. En sommigen meenden, dat ook KUYPER zich aanvankelijk had geschaard naast degenen, die van een door den Staat verplicht gestelde verzekering niet weten wilden; waarvoor men zich, zooals FABIUS [4]), dan beroept op KUYPER's rede: „Het sociale vraagstuk en de Christelijke religie", of op de in brochurevorm uitgegeven *Standaard*-artikelen over Handenarbeid (1895).

DIEPENHORST noemt, als hij de verplichte verzekering krachtens ons beginsel verdedigt, haar een noodzakelijk kwaad.

Goede werking van dit instituut kan slechts worden verwacht indien bij alle regeling worde gehandeld naar de uitspraak van Dr. KUYPER: „dat het niet de roeping der overheid is om tusschen beide te treden met het doel om aan het particulier initiatief den nekslag te geven en het voor altoos op zijde te dringen, maar juist omgekeerd om zich aan wat het particulier initiatief alsnog vermag, aan te sluiten; dat te sterken en de zaak daarheen te leiden, dat later de Overheid zich weer kunne terugtrekken" [5]).

Wanneer KUYPER in 1905 als Minister van Binnenlandsche Zaken de ontwerpen op de Invaliditeits- en Ouderdomsverzekering en de Landbouwongevallenverzekering verdedigt in de Memorie van Toelichting, zegt hij daarin, dat de omstandigheden er toe dwingen, „zedelijke verplichtingen tot een wettelijke te maken". En even verder lezen we: „Het volksgeheel heeft er belang bij, dat de arbeider, die niet langer door arbeid in zijn onderhoud kan voorzien, aanspraak op een rente heeft, omdat hij anders ten laste van anderen zou komen; aan dat belang ontleent de wetgever het recht om dwingend op te treden en den arbeider te verplichten om zich van rente te verzekeren voor dat geval" [6]).

Dit standpunt, hetgeen aan duidelijkheid niets te wenschen overlaat,

wordt nog breeder door KUYPER uiteengezet in artikelen, welke in 1906 (nos. 10612—10620) in *De Standaard* verschenen, waarin hij aantoont, dat hier een noodtoestand is, die voorziening eischt; dat de Overheid zich bij de voorziening in dezen nood niet kan onttrekken, of ze schiet te kort in plichtsbetrachting; en dat de Overheid op haar beurt de zaak niet redden kan noch door georganiseerde armenverzorging, noch premie-uitloving, en daarom wel komen moet tot het opleggen eener verplichting.

„Hier staat men alzoo voor dit dilemma", — aldus gaat KUYPER voort —. „Er is een schreiende nood. Voorziening is mogelijk. Maar die voorziening kan alleen komen, zoo *allen* meedoen. Doch verreweg de overgroote meerderheid doet het niet. Ge moet dus van tweeën één doen. Of de ellende aan zichzelf overlaten, òf bij wet als verplichting opleggen aan allen, wat ze eigener beweging niet doen.

En zoo nu de zaken staande, heeft de Overheid niet alleen de bevoegdheid, maar zeer stellig den onafwijsbaren plicht, om het bedrijf, als één organisch geheel, te verplichten en in staat te stellen, de hard noodige en eenig mogelijke voorziening in den schreienden nood aan te brengen.

Er is brandgevaar. Een particulier kan alleen hierin niet voorzien. Niet ieder gezinshoofd kan een of meer brandspuiten aanschaffen. Alle particulieren saâm konden een gemeenschappelijke brandweer inrichten, zoo slechts *allen* meededen. Maar ze doen het niet. En hieruit vloeit de plicht der Overheid voort, om hierin harerzijds te voorzien, en ze dwingt de burgerij tot betaling. Letterlijk toegepast zou dit bij ziekte, invaliditeit en ouderdom leiden tot Staatsvoorziening, te betalen uit de belastingpenningen. Doch dit is niet mogelijk, om de veel, veel te hooge eischen, die het aan het budget zou stellen, en nog minder aanbevelenswaardig, omdat het zou declineeren. En daarom neemt de bemoeiing der Overheid hier een anderen vorm aan, die redding mogelijk maakt, zonder het budget om koud te helpen, en met prikkeling van het selfrespect".

Hoe TALMA over dit punt dacht, moge blijken uit verschillende Regeeringsstukken [7]) en uit redevoeringen [8]) door hem als Minister in de Kamer gehouden bij de verdediging van het ontwerp-Radenwet en Ziektewet, ingediend in 1909.

Wilde KUYPER — blijkens de zooeven genoemde Staatsstukken — een zedelijke plicht wettelijk fundeeren, TALMA redeneerde alleen van

uit het arbeidscontract [9]). Met even zooveel woorden zegt hij, dat zijn verplichte verzekering niet is bedoeld als „directe geldelijke steun van den Staat, in den vorm van ontheffing van armenzorg".

„Onze geheele arbeidersverzekering is eigenlijk niets anders dan een poging om den loonvorm zoodanig te maken, dat wanneer iemand gearbeid heeft, dat loon bestaat uit twee deelen: in de eerste plaats het geld, dat hij mee naar huis krijgt en waarmee hij zijn huishouden kan onderhouden, en in de tweede plaats het geld, dat, omgezet in een premie, in staat stelt om, wanneer hij invalide wordt, wanneer hij, hetzij bij ziekte, hetzij bij invaliditeit, hetzij bij ouderdom niet meer in staat is te werken, hem te geven een inkomen uit zijn loon".

Verzekeringsdwang wordt, volgens een o. i. thans vrijwel algemeen gedeelde meening, niet onrechtvaardig of in strijd met onze beginselen geacht. Wat DIEPENHORST in 1908 zeide van de verzekering zelve [10]), mag nu ook voor de verplichte verzekering gelden: „Algemeene kentering is gekomen en veilig kan worden gezegd, dat thans de communis opinio van Neerlands belijdende Christenen zich ten gunste van deze instelling uit".

* *
*

II. Wij komen nu tot een *historisch overzicht* van de tot stand koming onzer sociale wetgeving.

Hoewel Prof. CORT VAN DER LINDEN geoordeeld had, dat er voor een wettelijke ziekteverzekering meer „Anklang" zou zijn in het volksleven, dan voor een ongevallenverzekering, werd deze laatste toch eerst aan de orde gesteld [11]). De voorbereidende arbeid van een Staatscommissie, ingesteld onder het Kabinet-MACKAY, was voleindigd en „niemand wilde dezen arbeid overbodig of ongedaan maken", zooals Prof. DRUCKER in de Tweede Kamer verklaarde.

In 1898 achtte men den tijd gekomen voor een publiekrechtelijke regeling en algemeen was men tot de overtuiging gekomen, dat het particulier initiatief onvoldoende was. Het had er dan ook allen schijn van, dat het Regeeringsontwerp zonder veel discussie zou aangenomen worden.

Maar toen kwam KUYPER met zijn beroemd „groot amendement", waarin hij de gedachte van sociale decentralisatie neergelegd had. Met name het „zelf-doen" door maatschappelijke organisaties wilde

hij in de uitvoering der wettelijke ongevallenverzekering betrekken; de zelfwerkzaamheid der organen van het maatschappelijk leven op te wekken moest, volgens hem, de strekking der staatsinmenging zijn.

De Memorie van Antwoord (Jan. '99) omzeilt KUYPER'S bezwaren en komt met een kleine concessie: eenige ruimte wordt geboden aan den invloed van belanghebbenden op de werking der Staatsorganen.

De Regeering leidt de debatten op een zijspoor en geeft een uiteenzetting, waarom de „Berufsgenossenschaften" niet bruikbaar zijn in de gegeven omstandigheden. Men wilde blijkbaar niet inzien, dat de leer van de „Souvereiniteit in eigen kring" niet afvoerde van Staatsbemoeiing, maar dat ze aan de Staatswerkzaamheid een anderen inhoud gaf dan aan den staat der Staat der hervormingsgezinde liberalen toeviel [12]).

Op een andere gedachte van het groot-amendement willen we nog even de aandacht vestigen. KUYPER meende, dat sociale verzekering ook moest beteekenen: sociale voorzorg. Dies streefde hij ernaar, om de rechten en schadeloosstellingen der arbeiders, welke zij zouden gehad hebben onder het beheer der Rijksverzekeringsbank nog uit te breiden zoo mogelijk. Vandaar, dat hij b.v. voorstelde gedurende den wachttijd (van 13 weken) tenminste 70 % van het dagloon (en niet, gelijk het ontwerp, 50 % daarvan over 2 weken) te verstrekken.

Reeds lang nadat zijn groot amendement verworpen was, wist KUYPER, in de zittingen van 10—14 Nov. 1899 deze gedachte, dat bij de regeling der ongevallenverzekering de arbeider zoo goed mogelijk moet worden verzorgd, wettelijk vastgelegd te krijgen (Vgl. art. 15 Ongevallenwet 1921).

De Eerste Kamer heeft het ontwerp-LELY, dat op 13 Dec. 1899 door de Tweede Kamer aangenomen was, verworpen (1 Juni 1900). Drie weken daarna kwam de regeering al weer met een nieuw ontwerp, waarin men met de wenschen der oppositie rekening gehouden had: voor het dragen van eigen risico en voor de risico-overdracht was ruimte gelaten. Dit ontwerp, waarin dus de gedachte van KUYPER'S amendement voor een belangrijk deel verwerkt was, werd door de Kamers aanvaard, respectievelijk op 25 Oct. en 6 Dec. 1900.

En zoo komt onze eerste sociale verzekeringswet in het Staatsblad. Het is de *Ongevallenwet 1901* (Stbl. 1), die op 1 Febr. 1903 in werking is getreden.

In 1921 is deze wet grondig herzien en uitgebreid. De Ongevallen-

wet 1921 omvat thans alle bedrijven, met uitzondering van land-, tuin-, boschbouw en de veehouderij. Voor deze laatstbedoelde takken van bedrijf is 1 Mei 1923 in werking getreden de *Land- en Tuinbouw-ongevallenwet* (20 Mei 1922, Stbl. 365).

Voor de tot standkoming der latere sociale verzekeringswetgeving is ongetwijfeld niet zonder invloed geweest de omvangrijke arbeid, die Minister KUYPER had gedaan, toen hij voorbereidde een ontwerp tot verzekering van personen, die werkzaam zijn in het visscherij-bedrijf, tegen geldelijke gevolgen van ongevallen; een gelijksoortig ontwerp voor personen, werkzaam in de landbouwbedrijven; een ontwerp van wet tot verzekering van werklieden tegen geldelijke gevolgen van invaliditeit of ouderdom en een ontwerp van wet tot verzekering van vaste werklieden en hun gezin tegen geldelijke gevolgen van ziekte, kraam en overlijden.

Al deze ontwerpen zijn bij de Staten-Generaal ingediend, doch brachten het — hoofdzakelijk tengevolge van het spoedig daarop volgend aftreden van het Kabinet — niet tot wet.

Dr. BEUMER heeft gewezen op het belangrijk aandeel, dat het Ministerie-HEEMSKERK heeft gehad in de verdere uitbreiding onzer sociale wetgeving [13]). Niet het minst gewichtige deel hiervan wordt gevormd door de ontwerpen van TALMA voor de Radenwet, de Ziekte-verzekeringswet en de Invaliditeits-(Ouderdoms)verzekering [14]).

De heeren DE SAVORNIN LOHMAN en VAN IDSINGA hebben in een afzonderlijke nota blijk gegeven van een standpunt, hetwelk principiëel afweek van dat van TALMA.

Terwijl de heer LOHMAN van oordeel was, dat sommige voor gedwongen verzekering aangevoerde gronden logisch zouden leiden tot zoodanige verzekering voor allen, of althans voor alle minder vermogenden, maar hij ook dàn zich principiëel tegen die verzekering zou kanten, zou de heer VAN IDSINGA vrede kunnen hebben met een verplichte verzekering voor iederen burger, naar een bepaald, door hem aangeduid stelsel.

TALMA zet in zijn Memorie van Antwoord op deze nota [15]) nogmaals uiteen, waarom de verzekering (onderdeel der arbeidsvoorwaarden) gedwongen moet zijn. Hij is van oordeel, dat de wetgever „hetzelfde standpunt mag innemen en bij het ontwerp inneemt, dat hij ook heeft ingenomen bij de jongste wettelijke regeling van het arbeidscontract en in het algemeen bij het vaststellen van maatregelen van arbeids-

bescherming; dat hij in zijne regeling tot uiting doet komen, dat *in het algemeen* wel de organisatie van de arbeidsvoorwaarden aan het vrije maatschappelijk verkeer wordt toevertrouwd, maar dat dit niet buitensluit een verbod van den wetgever, om die organisatie op bepaalde punten zóó of zóó te doen zijn, of een bevel zijnerzijds, om haar op die punten op een bepaalde, door hem noodig geachte, wijze te regelen. Het motief voor zoodanig ingrijpen, en tevens de rechtvaardiging, moet dan hierin worden gezocht, dat met de regeling der arbeidsvoorwaarden het materieel welzijn, en daarmede de voorwaarde tot geestelijke en stoffelijke ontwikkeling, van een groote klasse der maatschappij is gemoeid."

De heer LOHMAN heeft tenslotte vóór het ontwerp gestemd. In de Tweede Kamer sprak hij op 30 Oct. 1912 deze merkwaardige woorden: „De Regeering heeft zich in haar antwoord op onze Nota geheel losgemaakt van allerlei stellingen, die vroeger, ook aan deze zijde vooral, door de voorstanders van de dwangverzekering zijn aangevoerd. Dat heeft het mij heel gemakkelijk gemaakt om vóór dit ontwerp te stemmen. Toch zou ik, als het hier was een debatingclub, stemmen tegen dit wetsontwerp, omdat mij nog steeds een financiëele hulp bij particulier initiatief, in verband met de toepassing van de Armenwet, het beste toeschijnt. Maar de Staten-Generaal zijn geen debatingclub, doch een politiek lichaam, en behoort dus verder te zien dan dit oogenblik."

Toch moeten wij aannemen, dat de heer LOHMAN door zijn houding niet iets deed, wat tegen zijn beginsel indruischte. Immers, in den aanvang der boven door ons aangehaalde rede, had de geachte spreker gezegd: „Bij de vraag, of ik zou kunnen stemmen voor dit wetsontwerp, moet ik mij in de eerste plaats de vraag stellen, of ik door de aanneming daarvan beginselen aanvaard, die mij in onze wetgeving onaannemelijk toeschijnen."

Trouwens, wie kennis neemt van wat LOHMAN schreef in *De Nederlander* 1909 (zie *Verzamelde Opstellen, Staathuishoudkunde,* I pp. 115/16), kan zich niet ontworstelen aan de gedachte, dat LOHMAN ter wille van het algemeen belang niet afkeerig was van dwingend ingrijpen van wettelijke bepalingen te dezer zake.

Na een langdurige behandeling in het Parlement verscheen de *Invaliditeitswet* op 5 Juni 1913 in het Staatsblad (Stbl. 205). De bedoeling ervan was arbeiders te verzekeren tegen geldelijke gevolgen

van invaliditeit en ouderdom. Intusschen maakte het aftreden van het Ministerie-HEEMSKERK, dat de in werking treding dezer wet (gelijk als van andere) werd vertraagd.

En ook het opvolgend Ministerie-CORT VAN DER LINDEN kon de in werking treding niet bewerkstelligen. Of hiervan de inmiddels ingetreden mobilisatie *uitsluitend* de oorzaak was, willen we niet beoordeelen.

Pas in 1919 slaagde het Ministerie-RUYS DE BEERENBROUCK er in, de Radenwet en de Invaliditeitswet in werking te doen treden.

We handelden reeds met een enkel woord over de voorziening, welke KUYPER had willen treffen voor hen, die de zee bevaren. Het zeevaartbedrijf en de zeevisscherij toch waren niet gebracht onder de Ongevallenwet 1901. Een desbetreffend amendement van de zijde der S.D.A.P. werd ingetrokken, toen Minister LELY in 1899 verklaarde, dat er spoedig een regeling zou volgen.

De ontwerpen-KUYPER (1904) en VEEGENS (1907) zijn eveneens ingetrokken en vervangen door een ontwerp-Zeeongevallenwet en TALMA (1912).

Toen in 1914 de oorlog uitbrak, was dit ontwerp nog niet in behandeling genomen door de Kamer. Maar de nood was hoog geklommen voor de visschers; en daarom moest de Oorlogszeeongevallenwet (8 Mei 1915) voorloopig uitkomst geven.

Bij wijze van noodregeling is deze wet bestendigd (Wet van 27 Juni 1919 Stbl. 415), in afwachting van de totstandkoming eener blijvende wettelijke verzekering van schepelingen.

De *Ziektewet* heeft de langste geschiedenis [16]).

We brengen in herinnering de wetsontwerpen van KUYPER (1905), VEEGENS (1906) en het ontwerp-Talma van 1910.

Een van de verschilpunten tusschen de ontwerpen-KUYPER en VEEGENS en de door TALMA ontworpen regeling was, dat de eerstgenoemden in geval van ziekte ook naast de geldelijke uitkeering geneeskundige behandeling toezegden. Voorts was er de mogelijkheid van verzekering bij een erkende ziekenkas. Gelijk uit het vervolg blijken zal, wilde TALMA in zijn ontwerp slechts een verzekering via de ziekenkassen van den Raad van Arbeid.

Opmerkelijk is het, dat de oorspronkelijke gedachte van KUYPER

om het particulier initiatief aan het woord te laten, weer tot uitdrukking komt in de Landbouwongevallenwet en ook in de huidige Ziektewet.

De Ziektewet van TALMA bereikte op 5 Juni 1913 (dus tegelijk met de Invaliditeitswet) het Staatsblad. Ze werd evenwel nimmer ingevoerd, dank zij de verandering op het politieke tooneel.

Minister TREUB diende op 1 Nov. 1915 een wetsontwerp tot wijziging der Ziektewet in. Het heeft het Staatsblad niet bereikt.

Bij zijn optreden in 1918 wenschte Minister AALBERSE enkele wijzigingen aan te brengen. Het vóór-ontwerp AALBERSE kwam in 1920 bij den Hoogen Raad van Arbeid. In 1921 kregen we daarop het plan-POSTHUMA-KUPERS, waaraan de Hooge Raad van Arbeid de voorkeur gaf boven het ontwerp-AALBERSE.

Na tal van conferenties volgde het (2e) ontwerp-AALBERSE in 1925, dat nooit in behandeling gekomen is, gezien de groote en vele bezwaren, die er tegen gerezen waren, zoowel van arbeiders- als van werkgeverszijde.

In 1926 krijgt men dan het vóórontwerp-SLOTEMAKER DE BRUINE, waarop de Hooge Raad van Arbeid 20 April 1927 advies uitbracht. Het dienovereenkomstig saamgesteld ontwerp-SLOTEMAKER de BRUINE kwam op 9 Nov. 1927 bij de Tweede Kamer. Na bestudeering door de Commissie van Voorbereiding en daarop gevolgde wisseling van stukken, kregen we in 1928 het belangrijk gewijzigd wetsontwerp, hetwelk na ruime amendeering tenslotte op 17 April 1929 door de Tweede Kamer werd aanvaard.

De volledige tekst van de nieuwe ziektewet werd bekend gemaakt bij K B. van 29 Juni 1929 (Stbl. 374). De wet zal op 1 Maart a.s. in werking treden.

* *
*

(Wordt vervolgd).

---

[1]) Men zie hiervoor o. m.:
KUYPER „Het sociale Vraagstuk en de Christelijke Religie"; „Sociale Hervormingen"; „Proeve van pensioenregeling".
FABIUS „Sociale Vraagstukken"; „Verzekeringsdwang"; „Staatkundige Gedachten".
DIEPENHORST „Schrift en Historie", p. 350 v.v.; „Sociale Verzekering".
SIKKEL „Vrijmaking van den Arbeid".
SMEENK „De Soc. Wetgeving en de Chr. Beginselen".
Voorts: van Roomsch-Katholieke zijde:

AENGENENT—KOOLEN „Rechtvaardigheid en Naastenliefde".
AENGENENT „Leerboek der Sociologie", p. 181 e. v.
[2]) FABIUS „Verzekeringsdwang", p. 278 en passim.
[3]) SIKKEL, t. a. p. p. 145 e. v.
[4]) cf. FABIUS „Staatk. Gedachten", p. 25.
DIEPENHORST „Sociale Verzekering", p. 29.
[5]) ibid. p. 35.
[6]) KUYPER „Sociale Hervormingen", I, p. 54, 56, 71.
[7]) Bijl. Hand. II Kamer 1910/11 no. 258, 1—4.
[8]) Hand. II Kamer 1912/13 blz. 45—658, 2172—2595.
Hand. I Kamer 1913 blz. 755, 825.
De vraag, of TALMA Staatssocialist was, behandelt SMEENK uitvoerig in „Een held in volle wapenrusting".
[9]) Al mogen wij niet verhelen, dat ook KUYPER hieraan heeft gedacht. In een polemiek met Prof. FABIUS (*Standaard* 17 Jan. 1908) schreef KUYPER o. m.: „Bij mij kwam alles aan op het arbeidscontract. In dat contract zelf wenschte ik ook de verplichte verzekering geregeld te zien".
[10]) DIEPENHORST t. a. p. p. 4.
[11]) THEMIS, 1926, p. 193. „Bijdrage tot de Staatk. Geschiedenis der Arbeidswetgeving in Nederland", door Prof. Mr. C. W. de Vries.
[12]) Ibid. p. 203.
Men zie verder: Jhr. Mr. H. SMISSAERT, „Rijksverzekeringsbank of bedrijfsvereeniging? Het amendement-KUYPER uiteengezet en beoordeeld."
[13]) BEUMER, „Het Ministerie-Heemskerk en de Soc. Wetgeving".
[14]) Laatstbedoeld wetsontwerp is te vinden in de Bijlagen v. d. Handelingen Tweede Kamer 1910/11 no. 258.
[15]) Opgenomen in Bijl. Hand. II Kamer, 1911/12 no. 68, 1—5.
[16]) Over de Ziektewet zijn eenige bruikbare commentaren verschenen. Zeer geschikt is b.v. een uitgave van het Verbond van Ned. Werkgevers, getiteld: „De wettelijke Ziekengeldverzekering".

DE ONONTBINDBAARHEID VAN HET HUWELIJK

DOOR

J. S. POST

Geref. predikant.

„. . . Die twee zullen tot één vleesch zijn, alzoo dat zij niet meer twee zijn maar één vleesch. Hetgeen dan God samengevoegd heeft scheide de mensch niet".

MARCUS 10 : 8 en 9.

„Deze verborgenheid (het huwelijk) is groot".

EFEZE 5 : 32.

„Is het een mensch geoorloofd zijne vrouw van zich te laten om allerlei oorzaak?"

„Van den beginne is het alzoo niet geweest".

MATTHEUS 19 : 3 en 8.

„Ik zeg u, dat zoo wie zijn vrouw verlaten zal, anders dan uit oorzaak van hoererij, die maakt dat zij overspel doet, en zoo wie de verlatene zal trouwen, die doet overspel".

MATTHEUS 5 : 32.

Het onderwerp Huwelijk en Scheiding is wel zeer dikwijls behandeld en kan uit velerlei oogpunt worden belicht.

Waar het evenwel in actualiteit niet afneemt, maar de eisch tot verandering der echtscheidingsvoorwaarden met den dag in aandrang klimmende is, willen we een poging doen om bij het licht der Heilige Schrift te onderzoeken, of het redelijk is, tegen alle verandering der tijdsomstandigheden in, de onverbrekelijkheid van den echt te handhaven.

Twee beschouwingen van den oorsprong van wereld en leven treffen elkander in dit punt. Schepping of evolutie bepaalt het antwoord dat gegeven wordt op de vraag om vergemakkelijking van de echtscheiding.

Al zijn we nu ter weerszijden met de moeilijkheden verre van klaar, voor elk christen staat het toch vast, dat hij de verklaring der levensverschijnselen alleen zal kunnen vinden in de openbaring, die daarvan

gegeven is door den Almachtigen Schepper van hemel en aarde Zelf.

Wanneer we de herkomst van de dingen uit de mededeeling des Scheppers weten, zijn we verder gevorderd, dan zij, die bij de verschijnselen zelf blijven staan, hoe ver hun weten zich ook moge uitstrekken, en welke veronderstellingen omtrent den oorsprong zij ook mogen verkondigen.

Ik stel hier den christen tegenover den mensch, die leeft uit de idee der evolutie, waarbij de wording van den mensch gedacht wordt als een opklimming uit lager tot hooger, al wil deze tegenstelling volstrekt niet zeggen, dat voor den christen de ware evolutieleer contrabande is.

Maar de waarheid van het ontstaan der wereld door *schepping* is voor het christendom en dus voor ieder christen een levenskwestie, omdat Christus Zelf door Zijn onderwijs ons op dit standpunt heeft geplaatst. Wie hiervan afwijkt verloochent Hem.

Dit komt in geen ding sterker uit, dan in hetgeen Hijzelf ons medegedeeld heeft aangaande het onderwerp, dat ons thans bezig zal houden, huwelijk en scheiding, omdat Hij Zijn tijdgenooten en dus ook ons, die komen met de vraag: „Is het een mensch geoorloofd te scheiden om allerlei oorzaak?" naar het begin terugwijst: „Van den beginne is het alzoo niet geweest". Slechts één reden om te scheiden is voor Hem bestaanbaar, n.l. hoererij, omdat daarmee het huwelijk feitelijk gebroken *is*.

In zeer weinig woorden heeft Jezus de ware huwelijksopvatting voor alle menschen aangegeven door terug te wijzen naar het begin. Hij veroordeelt hierin Mozes niet, die als overheidspersoon onder zeer moeilijke omstandigheden onder de toelating Gods het geven van een scheidbrief toegestaan had, maar Hij treedt achter Mozes terug, waar nu het Oude Verbond voorbij is, en het volle licht, ook op dit gebied, in Christus Zelf is doorgebroken.

Door de kracht van één woord heeft Hij, die sprak als Machthebbende, het diepgezonken huwelijk, in den loop der tijden uit den druk van het heidendom weten te verheffen tot datgene, wat het onder degenen, die staan onder de heiligende invloeden van Zijn Geest, geworden is in het christelijke huwelijk in het christelijke huisgezin.

Hij is de mensch, maar toch niet als wij uit de aarde, aardsch, doch van boven ,en boven allen (Joh. 3 : 31). Zijn Woord verliest nimmer zijn kracht. Hebben we Zijn getuigenis, dan weten we wat God ervan zegt, die Zelf het huwelijk heeft ingesteld. Christus ver-

oordeelt dus de zondige practijk inzake het huwelijk. Hij veroordeelt ook de evolutionistische leer aangaande het begin van mensch en wereld.

Daarom is de leer van de dierlijke afstamming van den mensch, die theoretisch wel niet is vast te houden, maar die practisch zooveel onheil sticht, voor den christen, absoluut verwerpelijk.

Op gezag van den Bijbel weten we 't beter dan de evolutie, en wat het christendom leert heeft zich ook altijd als het betere bewezen tegenover de ellende der zonde, die vooral op dit gebied zoo groot is.

Het Christendom alleen is bij machte het huwelijk op te voeren om het voor alle menschen tot een zegen te doen strekken.

Wanneer Jezus' woord: „van den beginne is het alzoo niet geweest" dus van zoo groote kracht is, daar moet het ook van groote beteekenis zijn voor ons te weten, hoe het dan volgens Hem, die Zich steeds beroept op de Schriften des Ouden Testaments, van den beginne *wel* geweest is.

* *
*

Christus voert ons in Matth. 19 : 8 terug naar het verloren Paradijs.

Daar zien we den man en de vrouw, niet in den primitieven oerstaat, maar in een ideaalstaat, zonder zonde, al was het een staat, bestemd om straks over te gaan in een anderen, die in heerlijkheid en in zekerheid veel hooger verheven was.

Naar dezen staat verwijst ons de Heere Jezus met ons vragen aangaande echt en echtscheiding.

En werkelijk, wanneer we letten op het eerste huwelijk en op de eerste huwelijkssluiting, dan zeggen we terstond; het huwelijk is naar de bedoeling des Scheppers onontbindbaar.

In ieder geval *dit* huwelijk.

Want hier is de vrouw het vleesch en bloed van den man, en waar zij op zijn innerlijk verlangen in 't aanzijn is geroepen, daar is hij aangewezen om haar „te voeden en te onderhouden als zijn eigen vleesch", (cf. Ef. 5 : 28—30) terwijl zij voorziet in zijn behoefte als de hulpe nevens hem, om het terrein te bestrijken, dat hij als man niet bestrijken kan.

Hier is de reine man, die de reine vrouw ontvangt uit de Hand van hun Formeerder, en in dezen zondeloozen staat zal de vleeschelijke lust omvat blijven door de geestelijke liefde.

Het tastbare vleeschelijke kan bij twee reine zielen niet terstond aan het woord komen, daarvoor achten ze elkander als bewonderenswaardige, heilige schepselen Gods te hoog in waardij. De toenadering mag slechts geleidelijk geschieden in de toenemende zaligheid van elkanders bezit.

Wat is nu de band tusschen die beide?

Het kan niet anders zijn dan *de liefde om Godswil.*

God heeft ze geschapen in de liefde tot Hem, die hun het aanzijn schonk, het menschenleven, als een nooit genoeg te waardeeren geschenk.

Geschapen naar Gods Beeld, zien ze elkaar als geschapen goden, en bewonderen ze wederkeerig in elkander God, hun Maker, terwijl de eerbied voor Hem de eerbied en den afstand van weerszijden bewaart, zoodat het ook bij de aanraking nimmer tot schennis kan komen.

Zij ziet in hem haar hoofd en heer door God haar aangewezen; van wien ze ook zal vernemen, wat God bevolen heeft.

En Adam heeft haar lief allereerst als geschenk van den Schepper. God wordt geëerd in de huwelijksliefde.

Hij heeft haar lief als zijn eigen vleesch en bloed tot hetwelk een wonderbare kracht hem aantrekt.

Hij heeft haar lief als de vervulling van zijn bestaan, waar hij het in zijn heerlijken staat toch gewaar geworden is, dat het niet goed is, dat de mensch alleen is; nu aanschouwt hij haar, die zijn zaligheid volmaakt.

De gedachte van echtscheiding is in deze teekening van het begin een ongerijmdheid.

Daarvoor moet eerst de zonde komen.

„Van den beginne is het alzoo niet geweest".

* *
*

Het huwelijk naar de instelling Gods heeft een diepe symbolische strekking.

Het ziet daar in den beginne, over den val en over den tijd heen, reeds op Christus en Zijne Gemeente.

De man in het huwelijk is het zinnebeeld van Christus, de vrouw is het type van de Kerk, de vergadering van allen, die Hem toebehooren van het begin der wereld tot aan het einde.

Paulus onthult ons dit mysterie des huwelijks en hij zegt ervan: „Deze verborgenheid is groot". Ef. 5 : 22—33.

De vrouw in het huwelijk is in de zuivere vervulling van haar plaats beeld van de gemeente, die aan Christus onderdanig is en Hem dient als haar Hoofd en Heer. Maar daartegenover staat, dat de man, die zich koestert in de liefderijke zorgen zijner gade, de plicht heeft haar lief te hebben, zóó, dat hij in die liefde zich het beeld van Christus toont, die Zijn gemeente zoozeer heeft liefgehad, dat Hij Zichzelf voor haar heeft overgegeven in den dood.

„Opdat Hij haar heiligen zou" en „opdat Hij haar Zichzelven heilig zou voorstellen, een gemeente, die geen vlek of rimpel heeft of iets dergelijks, opdat zij zou heilig zijn en onberispelijk".

Hier zien we in het beeld Adam, die zijn vrouw uit de Hand des Scheppers ontving, heerlijk en onberispelijk, die haar bewonderde en in haar als het schoonste wezen, dat hij in de schepping nog zag, zijn God verheerlijkte.

„Alzoo zijn de mannen schuldig hunne eigene vrouwen lief te hebben, gelijk hunne eigene lichamen; die zijn eigene vrouw liefheeft, die heeft zichzelve lief; want niemand heeft ooit zijn eigen vleesch gehaat, maar hij voedt het en onderhoudt het, gelijk de Heere de gemeente".

Hier zien we den man, die zich bewust is, dat de vrouw, door God tot hem gebracht, zijn eigen vleesch en bloed is, en nu als in bespiegeling de vrouw een naam geeft om de nauwste band der liefde uit te drukken: „Manninne". Uit den *man* genomen. Straks wordt het „Eva", „op het *kind* aangewezen" of „moeder aller levenden".

Zij staat tusschen man en kind.

Maar voor haar en haar kind is de man verantwoordelijk. Zij is zijn vleesch en bloed, hij heeft voor haar te zorgen, haar het levensonderhoud te verschaffen, haar te beschermen zoo noodig, voor haar te waken als een leeuw, door zijn leven voor haar veiligheid in de waag te stellen.

We verstaan het, dat het betrokken wordt op het huwelijk, zooals God wil, dat het zich vertoonen zal. We moeten Adam en Eva in hun rechten staat erin terugvinden.

In elk huwelijk heeft de man de roeping het beeld te vertoonen van Christus, en in de vrouw moet de gemeente der verlosten, die eenmaal zijn zal, zich weerspiegelen.

Maar door de zonde is de glans van den mensch vergaan, en slechts hier en daar is in man en vrouw nog een flauwe schittering van Christus en de gemeente in de eenheid des huwelijks.

Het *zuiverste* beeld werd gezien in het Paradijs vóór den zondeval, maar daar heeft het geen tijd gehad om tot de innige vereeniging te komen.

't Is afgebroken midden in de bespiegeling van elkander.

De echtelijke gemeenschap tot teling van kinderen is gekomen na de zonde en in zonde.

* *
*

De mensch is in zonde gevallen, en daarmee is ook het huwelijk van de hoogte afgestort.

Want wat is de eigenlijke zondeval van den mensch en het menschelijk geslacht, dat in Adam en Eva begrepen was, geweest?

Die val in zonde was niet definitief toen de vrouw door de misleiding des duivels het verbodene gegeten had. De zonde was pas tot afval van God geworden toen de man, door de *vrouw* bekoord, in haar overtreding had bewilligd.

Door die zonde is het tempo om tot elkaar te komen in vleeschelijke gemeenschap, versneld, doch daarmee is de echt feitelijk tot een ongeoorloofde betrekking geworden; waarover, indien er genade is, verzoening zal moeten geschieden.

Wat toch is het geval?

De zonde van de vrouw, het eten van den verboden boom, was overtreding van Gods gebod, maar allereerst en rechtstreeks zonde tegen den man, van wien zij, zooals uit de vergelijking van Gen. 2 en Gen. 3 blijkt, het verbod om te eten van den boom der kennis des goeds en des kwaads had ontvangen.

In haar zonde ligt dus een geestelijke echtbreuk, d. w. z. de vrouw verbrak de door God gezette en in beider natuur ingeschapen bepaling voor de echtelijke samenleving, dat de man was het hoofd der vrouw en zij de hulpe tegenover hem.

De vrouw is hiermee zondares geworden en openbaart zich terstond als een werktuig des Satans voor den man en voor het menschelijk geslacht.

Haar groote bekoorlijkheid is nu een kracht ten kwade gebleken, die voor Adam zoo machtig was, dat hij niet vermocht haar te bestraffen en te weerstaan, maar één met haar werd in de overtreding van Gods gebod.

Daarmee was de val van den mensch beslist.

Het verhaal van 's menschen val in Gen. 3, dat velen zoo naïef voorkomt, maar dat in zijn eenvoud het kenmerk der goddelijkheid en der waarheid vertoont, is dus zóó gecompliceerd, dat het ons bij ontleding van de feiten, juist de meest geraffineerde aanslag toont op die beide punten, waar eerst bij de vrouw daarna bij den man eenige zwakheid te verwachten viel.

Bij de vrouw de prikkeling der ijdelheid tegenover het *gezag van den man.*

Bij den man de beproeving van zijn zwak voor de vrouw tegenover het *gezag Gods.*

Het groote bolwerk, dat viel, was het gezag des Scheppers over den mensch en over de wereld.

De mensch is eenmaal met gezag bekleed, maar door zijn zonde heeft hij zich verlaagd tot een handlanger van den onwettigen Geest.

God blijft heerschen, besturen en beschikken, maar de mensch, eens met heerschappij bekleed, spreekt, als in de eerste zonde nog altijd tot God: Ik zal het weten, niet Gij!

Zoo is die eerste zonde de kiem van alle conflict en van alle ellende.

* *
*

Maar we moeten onze beschouwing betrekken op het huwelijk, de eenheid „man en vrouw".

Nadat de Heere de vrouw tot den man gebracht had, was man en vrouw terstond een volmaakte eenheid doordat beide elkander zagen als de vervulling van het innerlijkste verlangen als schepsel, en doordat van weerszijden de liefde om Godswil bond.

De eerste groote breuk in deze verbinding is de afwerping van het gezag des Scheppers. Beide doen dit door de versmading van Zijn gebod.

De tweede breuk wordt door Eva gemaakt in de onderlinge verhouding der twee menschen, door in te gaan tegen het gezag van Adam als hoofd der vrouw, van wien zij het verbod om van den boom te eten, had ontvangen.

Hiermee heeft zij de eerste wanverhouding in het huwelijk geschapen. Adam maakt deze van zijn kant compleet door zijn verzuim om zijn gezag van Godswege terstond tegenover haar te laten gelden.

Doordat hij zichzelf niet handhaaft, handhaaft hij God niet.

Toen de vrouw gezondigd had, door te eten van den boom, was het nog niet verloren voor den mensch.

Ware Adam slechts opgetreden als het ware hoofd der vrouw. Dan had hij zich zeker in verontwaardiging van de bekoorlijke verleidster afgewend, maar hij had zich voor den Almachtige op de knieën geworpen, met de bede om vergeving voor haar. Dan had hij zich als haar plaatsbekleeder aangeboden en zich waarlijk haar man en haar hoofd betoond in de bewustheid van zijn verantwoordelijkheid voor haar.

In dezen weg had de verzoening voor de vrouw gezocht moeten worden, en zij zou gevonden zijn.

Maar de man heeft zich niet gehandhaafd.

In plaats daarvan heeft hij de heilige eenheid verder verbroken door met de vrouw één te worden in de zonde.

En in dien toestand van geestelijke verbreking door de zonde tegen Gods bepalingen voor het huwelijk, is de man óók één met haar geworden naar het vleesch.

Daarin heeft Adam de vrouw niet geheiligd en niet geëerd, maar, al was het op haar eigen verlokking, zich aan haar vergrepen.

En te zamen hebben ze zich aan het zaad, aan hun geslacht vergrepen.

Uit deze verbintenis is een zondig menschelijk geslacht voortgekomen, een vleeschelijk zaad, dat niet anders doet dan zich aan het huwelijk vergrijpen.

* *
*

Nu geldt het van ieder Adamskind, wat David in zijn zwaren val van zichzelf ontdekt (Ps. 51): „Zie, ik ben in ongerechtigheid geboren, en in zonde heeft mij mijne moeder ontvangen".

De echt is, in alle geval, een zondige verbintenis geworden van twee onheilige menschen, die den waren eerbied voor God, voor zichzelf en voor elkander als schepselen Gods, verloren hebben.

En „wie zal een reine geven uit een onreine? Niet een!" (Job 14). De mensch is gevallen, het huwelijk is gevallen, ontvangenis en geboorte is gevallen.

Hoe meer het vleesch de overhand neemt over den geest, des te dieper zinkt de mensch.

Het bewijs hiervan ligt in 't verleden, en de stelselmatige prediking van de zonde in het heden doet voor de toekomst, voor onze kinderen, het ergste vreezen.

De vloek kan niet achterwege blijven over een geslacht, dat alle banden, die God in het menschelijk leven heeft gelegd, losmaakt, en dat het huwelijk den opstandigen kinderen toewerpt tot een ontuchtig spel, met instructies ter voorkoming van de gevolgen.

De vraag is nu: Waar de toestand zoo lijnrecht in strijd is met het ideaal des huwelijks, dat in een christelijk land nog wordt vastgehouden, is het nu geen eisch de onontbindbaarheid van den echt los te laten?

Het een vloekt toch zoo met het ander, en de ouderwetsche moraal maakt het den menschen zoo lastig.

Het antwoord kan niet anders dan ontkennend luiden.

Nooit heeft een christen het recht iets los te laten of af te doen van hetgeen Jezus in aansluiting bij de ordinantie des Scheppers voor het menschelijke leven zoo klaar en zoo beslist heeft geboden.

Geen misstanden kunnen aanleiding zijn hierin verandering te brengen voor een regeering, die het heil des volks beoogt, want God verandert niet en het menschelijk leven blijft aan dezelfde wetten onderworpen.

Er ligt juist een rijken zegen in, dat er van Gods Woord niets afkan, en dat het Paradijsideaal door Hem nog voor elk huwelijk als eisch gehandhaafd blijft.

Zoo blijft ook ons zondig huwelijk naar de idee, die door den Schepper erin gelegd is, nog altijd de verborgenheid, waarin zich weerspiegelen moet het heerlijk Huwelijk tusschen Christus en Zijn Bruid, die Hij Zich door Zijn bloed heeft gekocht.

Wanneer de echt zóó wordt gezien, dan is er hope.

Het huwelijk zelf is bezielend en moedgevend.

Het moderne huwelijk, dat slechts den naam daarvan overhoudt, is hopeloos.

Daarom mag van de onontbindbaarheid van het huwelijk niets worden losgelaten.

God herroept Zijn Woord niet terwille van de zonde. Christus doet er niets van af, maar handhaaft de ordinantie des Scheppers met kracht.

Waar is de mensch, kerk of overheid, die wel het recht zou hebben,

deze dingen los te maken en echtscheiding en hertrouw toe te laten op anderen grond dan de Heilige Schrift aangeeft?

* *
*

Niet alleen de Kerk, die zich naar Christus noemt, maar ook de Overheid, die het wél meent met het volk, staat onwankelbaar vast op het stuk van de onontbindbaarheid van het huwelijk.

Zij heeft het recht om de heilighouding van dit beginsel van het volk te eischen, en ook de plicht om het volk in dezen te onderwijzen. Voor de Kerk is dit vanzelfsprekend, omdat Christus daar, door Zijn Woord, de eenige Gezaghebber is. Maar voor de regeering, die regeert en leiding geeft in de kracht en bij de gratie Gods, is het wat betreft deze dingen, die het natuurlijke leven en de instandhouding van de samenleving betreffen, niet minder duidelijk.

De verhouding, dat het huwelijk *burgerlijk,* d. i. van overheidswege, gesloten wordt en door de *kerk* bevestigd, is zuiver.

Er wordt zoo klaar door uitgesproken, dat het huwelijk allereerst een natuurlijke zaak is, waarbij de staat, die uit de gezinnen gebouwd wordt, eerst-belanghebbende is, terwijl het rechte inzicht in den toestand van onheiligheid van dit natuurlijke leven doet roepen om de goedkeuring van Godswege in Zijn gemeente. Het huwelijk leidt tot de geboorte van menschen, die voor de eeuwigheid geschapen zijn, en waar we nu weten, dat de natuurlijke geboorte uit ons, in het gevallen huwelijk, onheilige menschen voortbrengt, die voor God niet kunnen bestaan, daar wordt in het vragen om kerkelijke bevestiging van den echtelijken band, de behoefte aan *wedergeboorte,* of geboorte van Boven (Joh. 3) uitgesproken.

Welk een schat van zegen ligt hier voor het volk.

Wanneer de Overheid geen leiding geeft, maar zich laat leiden, in dit geval door de vuile driften der groote massa, berooft ze het volk van den zegen. Maar de regeering, die hierin getrouw is, en vraagt naar Gods Wil, zal zelf bevestigd worden, en tot zegen zijn. De eerbiediging van Zijn geopenbaarden Wil is tegelijk het heil van het volk.

Het streven mag niet zijn naar losmaking van deze dingen, wanneer die door Gods gunst in de wetgeving nog uitgesproken worden, maar omgekeerd moet er naar gestreefd, om de menschelijke regelingen, waar noodig, nog nauwer in overeenstemming te brengen met de instelling des Scheppers.

Ik ben mij zeer goed bewust van de ontzettende moeilijkheden op dit terrein en van het feit, dat onze wetgeving in het oog der massa reeds lang tot een bespotting is geworden. Maar het blijft waar, dat de Heere nog zegt: „Die Mij eeren zal Ik eeren, maar die Mij versmaden zullen licht geacht worden". En daarom is een land gezegend, dat een vorstin en een regeering heeft, die eerst vragen naar hun verantwoordelijkheid voor God, en dan pas naar de meening van het volk.

Het woord „zedelijkheid" mag dan een spotlach verwekken, de handhaving der goede zeden van hoogerhand mag dan stuiten op tegenwerking en belaching en de Overheid mag voor „reactionair" worden uitgekreten, wij weten, dat de regeering slechts haar plicht doet, wanneer zij met kracht optreedt tegen de publieke zonde, en de betichting van „reactie" treedt in haar dwaasheid in het licht, wanneer we bedenken, dat het de Aartsleugenaar is, die den Schepper aller dingen daarvan beschuldigt.

* *
*

De onontbindbaarheid van het huwelijk is niet gelegen in een uitdrukking, die we hier of daar in den Bijbel vinden, maar in de zaak zelf. De Heilige Schrift sluit bij het wezen der dingen aan en constateert dit. Christus vaardigt ook geen gebod uit, maar wijst voor de echtscheiding slechts naar het begin terug, waar het klaar te zien is, dat God geen ontbinding van den door Hem gelegden band toelaat.

Slechts *hoererij* lost het huwelijk op.

Waarom alleen deze zonde? Omdat zij in wezen de zondige ontbinding zelf is.

Dit doet ons ook zien, wat voor God het essentiëele van het huwelijk is.

Het wezenlijke van den echt is de vleeschelijke gemeenschap tot voortplanting.

Dit is een daad, die, zooals we reeds zagen, naar Gods idee, die bij het begin duidelijk spreekt, vervat moet wezen in liefde en trouw.

Waar het een zaak is zoo vol verantwoordelijkheid, tegenover elkaar en tegenover het te vormen gezin, is de Overheid, die den staat vertegenwoordigt, zuiver in de lijn, die Gods Woord aangeeft, wanneer zij voor de huwelijkssluiting trouw laat beloven. De verantwoordelijkheid voor hun daad is daarmede op de huwenden gelegd, en de staat heeft waarborg in het woord.

De Overheid treedt hierbij op in den Naam Gods, en doet in beginsel hetzelfde, wat God deed bij de sluiting van het eerste huwelijk. De man begeert de vrouw. De Overheid stemt hierin toe en geeft haar *bij* hem (cf. Gen. 3 : 12), nadat van elk van beiden de beloften gevraagd zijn, zuiver in overeenstemming met de scheppingsverhouding van „hoofd" en „hulpe" (Ef. 5 en Gen. 2). Zij gaat ervan uit, dat de zaak door beiden ernstig gemeend is, en dat het woord heilig is. Het persoonlijke woord ten opzichte van elkander sluit volkomen in elkaar en wanneer er trouw is aan dat woord, dan is het huwelijk goed.

Wat de staat hier doet, kan niet anders zijn dan een zaak voor heel het leven. De dood alleen kan dit verbreken. De Overheid kan nooit in Gods Naam goedkeuren de verbreking van het woord, dat eens voor het leven gegeven is. Gaat het dan later niet goed, komt het uit, dat man en vrouw getrouwd zijn uit verkeerde beweegredenen, dat ze elkaar niet eens voldoende kenden, voordat ze den stap des huwelijks deden, dan is de verantwoording voor hen. Maar men mag van de Overheid niet eischen, dat zij eenvoudig op ieders verlangen een streep hale door hetgeen zoo plechtig voor het leven is vastgelegd. Daarmee zou zij zichzelf beleedigen en verlagen tot een onzedelijke daad.

Het is alleen mogelijk uit oorzaak van hoererij, en waar dit als een misdaad wordt aangemerkt, moeten degenen, die scheiden willen, hiervoor niet bij de regeerende macht, maar eerst bij de *rechterlijke* macht terechtkomen.

Het ligt niet in mijn bedoeling hier aanmerking te maken op de in Nederland geldende wet inzake echtscheiding. Het spreekt vanzelf, dat de Overheid rekening moet houden met de toestanden, die zij vindt.

Maar wel mag hier voor de zooveelste maal de aandacht gevestigd worden op „de bespotting van het recht" en de „groote Leugen" [1]) waaraan de macht, aan wie in Nederland de rechtspraak toevertrouwd is, zich sedert 40 jaar schuldig maakt.

Immers, hoewel de wetgever, van wien de rechterlijke macht in Naam Gods en des volks haar last ontvangt om te waken voor het recht, in art. 263 B. W. voorschrijft, dat „echtscheiding nimmer door onderlinge toestemming kan plaats hebben", ontduikt de rechtbank

[1]) cf. o. a. Mr. C. Briët, Nederl. Juristenblad Febr. 1926.

deze bepaling welbewust en zoekt deze misdraging door een spitsvondigheid te dekken.

Door n.l. aan te nemen, dat de van overspel beschuldigde partij schuldig is, wanneer zij verstek laat gaan, stelt men, tegen de uitgesproken bedoeling van de wet in, ieder echtpaar in de gelegenheid bij onderlinge toestemming te scheiden.

Tot een bespotting van de wet, die in hoofdlijn nauw aansluit bij Jezus' leer in overeenstemming met de scheppingsordinantie, is door deze grove overtreding van het recht door de rechterlijke macht, de practijk zóó geworden, dat men om den haverklap scheiden en weer trouwen kan.

Dit is wel naar den zin van hen, die meenen, dat het recht zich wijzigt naar de overtuiging der menschen (d. i., gewoonlijk, naar hun eigen overtuiging), maar geen christen kan in zulk een toestand berusten. Trouwens voor ieder, die het wel meent met land en volk, ook al zou hij op het stuk der wet verandering wenschen, moet dit tot een aanstoot wezen, want er is niets, wat zoozeer den eerbied voor het gezag wegneemt, dan ontrouw en onwaarachtigheid in degenen, van wie men, krachtens hun hooge ambt, juist het omgekeerde mag verwachten.

* *
*

Wij willen nog nader bezien den eenigen grond voor echtscheiding, dien Christus stelt, n.l. *hoererij,* om te weten te komen hoe deze zonde zich tot het huwelijk verhoudt en zoo uit de feiten de onontbindbaarheid van den echt aan te toonen.

't Is daartoe noodig, zij het in de grootste kieschheid, helder te onderscheiden tusschen de daad van man en vrouw, die 't huwelijk samen sluiten en de daad der Overheid.

Naar het gangbare spraakgebruik wordt een paar getrouwd of wordt een huwelijk gesloten ten stadhuize door den magistraatspersoon. Doch we drukken het zuiver uit, wanneer we zeggen: *de Overheid verklaart het huwelijk voor gesloten.*

Zij geeft deze verklaring op voorwaarde van trouwbelofte van weerskanten. Deze trouwbeloften moeten door haar gehouden worden voor een *levend* woord, niet voor een doode vorm, die bijzaak is. Na deze waarborg, die zij eischen moet in naam van de samenleving, die haar tot regeeren riep, verklaart zij het huwelijk voor gesloten.

Maar de sluiting van het huwelijk geschiedt door het echtpaar zelf.

In het vragen van de bekrachtiging van hun echt door de Overheid ligt wel de erkentenis, dat ze in hun huwelijksleven ook een zekere verantwoordelijkheid hebben jegens den staat, waarvan nu hun gezin een levende, meebouwende cel is.

De gedachte, die de Heilige Schrift ons aangeeft en die ook voor de hand ligt, is, dat de definitieve huwelijkssluiting plaats vindt in de éénwording naar het vleesch.

De Roomsche kerk, die zeer ten onrechte de Scheppingsinstelling des huwelijks, die tot het natuurlijke leven behoort als een sacramenteele inzetting van Christus in Zijn Kerk hier op aarde beschouwt, ziet dit zeer helder in, zoodat zij, wanneer bewezen is, dat er geen vleeschelijke verbinding heeft plaats gehad, ook al heeft Kerk en Overheid het huwelijk voor gesloten verklaard, dit laatste nietig acht, zoodat het alsnog ontbindbaar is. Dit geval kan voorkomen b.v. wanneer de vrouw hier is, en de man in Indië. Zulk een scheiding zou dus geen wezenlijke echtscheiding zijn.

Ook is bekend het oordeel van Calvijn, dat bij impotentie eigenlijk van geen huwelijk sprake kan wezen.

Het is er ons bij het memoreeren van deze dingen maar om te doen, aan te toonen, dat ontbinding van het huwelijk ook begint in het wezen daarvan, d. i. in den sexueelen omgang, waarin trouw en liefde naar de idee, tot de groote intimiteit komen. Deze daad eischt logisch, noodwendig, naar de gevolgen, een band *voor het leven.* Voor de vrouw spreekt dit het duidelijkst, die in dezen band voor het leven, de voor haar kind noodzakelijke waarborg heeft, voor het levensonderhoud, waarop zij recht heeft.

De sexueele daad bindt dus, ideëel genomen, twee menschenlevens onverbrekelijk aan elkaar.

Slechts de dood kan hier scheiding maken.

Ja, het kan ook nog op een andere wijze, maar dit staat dan ook met den dood voor den echt gelijk.

Dit is door hoererij.

De mensch was in den beginne één vleesch in Adam.

God schiep de vrouw uit zijn vleesch, en bracht haar tot hem, opdat deze twee in het kind tot één vleesch zouden worden. Man en vrouw zijn beide op het monogame huwelijk aangelegd. Zoo is het „van den beginne geweest". Gaat de man tot een andere vrouw, dan neemt hij

er een tweede bij. (De beoefening van de erotiek met voorkoming van de gevolgen, door Lindsey c. s. aangeprezen, komt in deze beschouwing als den mensch geheel onwaardig, niet eens in aanmerking). Hij breekt den band met zijn eigen vrouw en ontrooft haar zijn zorg, waar zij alleen en geheel recht op heeft. Hij heeft zijn trouwwoord met de daad gebroken en zij staat vrij van zulk een man. Dit is een zaak, die de Overheid erkennen moet, wanneer zij zulks mocht eischen.

Dan hebben we dus de scheiding, die, evenals we dat gezien hebben bij de sluiting van het huwelijk, van de zijde der Overheid, waar het was een *verklaring,* dat het huwelijk gesloten was, is een *verklaring,* dat de echt ontbonden is, nadat de rechterlijke macht dit heeft geconstateerd.

Bedrijft de *vrouw* de echtbreuk, dan is het wederkeerig zóó, dat zij haar man de trouw opzegt en vrij van zich maakt. Zij berooft daarin haar kinderen van den vader, doordat zij hem feitelijk van zijn vaderplicht ontslaat, daar hij niet verplicht is kinderen van anderen te onderhouden, en zij zelfs haar trouw met betrekking tot de conceptie van haar vorige kinderen dubieus maakt.

Vergeving van de zonde en bestendiging van het huwelijk, die dan feitelijk hersluiting is, is mogelijk, maar de man is hierin vrij, en wanneer hij het vraagt, is de Overheid gehouden dit huwelijk voor ontbonden te verklaren, want het *is* ontbonden.

Hoererij is dus, behalve de dood, de eenige wijze van ontbinding van het huwelijk. „Kwaadwillige verlating" en wat men daarnaast als gegronde reden wil aannemen, kan wel het samenleven verstoren, maar lost het huwelijk in zichzelf niet op, dat nu eenmaal twee menschenlevens verbindt. Wanneer de echt op verkeerde gronden voor ontbonden wordt verklaard, doet de Overheid iets, wat zij in Naam Gods, des Scheppers van hemel en aarde niet mag doen. Zij sanctionneert, dat allen, die dit ondernemen, de gevolgen daarvan zelf moeten dragen. Door dit beginsel der onontbindbaarheid te handhaven, heiligt de Overheid het huwelijk, en geeft aan heel het volk een voorbeeld in verantwoordelijkheidsbesef. Zulk een regeering waagt het met God en zoekt het ware belang van het volk. Van haar gaat zegen uit.

* *
*

Het is toch wel goed, dat we hiertegenover even in het licht plaatsen de eischen, die bijzonder in onze dagen in dit stuk aan de Overheid gesteld worden.

Dit is niet maar een onschuldig vragen van verruiming en vergemakkelijking van de scheidingsmogelijkheid, maar men is bezig aan den staat een gansch andere beschouwing van het huwelijk op te dringen.

Wij genieten tegenwoordig het twijfelachtige voorrecht, dat kapitalisten zoowel als proletariërs en allen, die Gods Woord verachten, in dezen eensgezind als revolutionair uitkomen en dat, door roekelooze en schaamtelooze propaganda en voorlichting der jeugd, de revolutie zich practisch snel voltrekt.

Men behoeft dus niet in 't onzekere te verkeeren, aangaande de consequenties der stellingen, die ook in de volksvertegenwoordiging worden verdedigd, om te komen tot meerdere „vrijheid" van echtscheiding.

Wat door literatuur en tooneel reeds jarenlang is gepredikt, wordt in boeken als van Lindsey in naam der opstandige jongens en meisjes brutaal als eisch gesteld. De schrijfster Jo van Ammers—Küller b.v. doet dit voor ons land in het December-nummer van het *Haagsch Maandblad* 1929.

De oude opvatting van het huwelijk, waaraan de wetgever zich nog stoort, wordt tot een lastige en hinderlijke conventie verklaard, die de vrijheid belemmert en zoo snel mogelijk moet worden opgeruimd.

Lijnrecht in strijd met de hooge idee van het huwelijk door Christus ons voorgehouden, eischt men in de christelijke landen alom, onomwonden, al wordt het op een eenigszins andere wijze gezegd, een wellustig, zelfzuchtig misbruik der sexueele daad tot lustbevrediging.

De zooeven genoemde schrijver noemt dit „de beoefening der erotiek", een kunst, die door de „Opstandige Jeugd" van heden, alle conventie ten spijt, opnieuw ontdekt is.

De Overheid, die toch voor niets anders geroepen is, dan de eischen des volks te bevredigen, heeft nu zoo snel mogelijk te zorgen voor een finale opheffing van het huwelijk in den zin, zooals het tot dusver beschouwd werd.

De wil der opstandige kinderen wordt aan de Regeering opgelegd. Zij is er toch voor om het volk te dienen, en niet om hindernissen in den weg te stellen voor ieders persoonlijke vrijheid.

De Overheid moet meewerken. In de practijk is de oude conventie toch vervallen.

Wanneer we dit streven nu nader bezien, dan is het terstond duidelijk, dat het huwelijk, dat men nog met dat woord noemt, iets geheel anders is dan het huwelijk in Christelijken zin, zooals dat door den wetgever nog wordt verondersteld.

In dit „huwelijk" gaat men ervan uit, dat de sexueele daad tot een spel der kinderen geworden is.

De Overheid heeft zich eenvoudig bij dezen toestand aan te passen en zich dienstbaar te stellen voor de regeling hiervan. Zij moet zich volstrekt niet verbeelden, dat ze de roeping en nog veel minder, dat ze het recht heeft, van dit geslacht *trouw* te vragen. Zij heeft zich allerminst te bemoeien met de individueele aangelegenheden van deze rijpe en zelfstandige menschen.

Zij heeft de verbinding, die anders licht tot verwikkelingen aanleiding kan geven, door niet behoorlijk voorkomen gevolgen, slechts te sanctionneeren, door haar in te schrijven, en haar in de registers te laten staan, totdat doorhaling verzocht wordt.

Evenals het huwelijk is dus ook de scheiding geheel van karakter veranderd. Het is (men vergunne mij het woord) slechts een constateeren van het einde eener onzedelijke verhouding op gezag van de boefjes en hoertjes.

Hierop althans komt het pleit van den in vrijzinnige kringen veel verheerlijkten Lindsey neer. [1])

De Overheid heeft verder slechts dienst te doen tot het tot stand brengen van een goede regeling van dezen toestand, die zij nu eenmaal als een feit constateert. Zij heeft vooral te zorgen, voor de fabricage en de distributie van doelmatige prophylactische middelen, om de geboorte van ongewenschte kinderen te voorkomen, heeft te onderzoeken, wie voor de voortbrenging van een staatsburger geschikt mogen worden geacht, wie dit moeten verhinderen, enz. enz.

Uit dit alles is wel duidelijk, dat van het zooeven geschilderde beeld van het christelijk huwelijk, waarvan onze wetgeving uitgaat, schijn noch schaduw meer over is.

Deze huwelijken *beginnen* met echtbreuk.

De gedachte aan een huisgezin, waarin de man het hoofd is en de vrouw de hulpe nevens hem, is hier tot een allerbespottelijkst idee

[1]) Misschien is het interessant te weten, dat deze kinderrechter te Denver, die zoo hoog opgeeft van eigen eerlijkheid en belangeloosheid, inmiddels wegens oneerlijkheid afgezet is. (*New-York Herald* 10 Dec. 1929).

geworden. Het vaderschap en moederschap is geen heilige taak meer.

Alles wat naar Christus' Woord zoo verheven is, en zoo rein, is hier diep gezonken, materialistisch, dierlijk.

Niet alleen het christelijke, maar zelfs het menschelijke is er uit weg.

Trouwens het christelijke is het echt-menschelijke.

En hoezeer wordt hier de Overheid verlaagd en het gezag beleedigd!

De onzedelijke daad van de bekrachtiging van zulke verbintenissen wordt aan de Regeering opgedrongen.

Zij wordt tot dienares van de zonde gemaakt.

Gelukkig het volk, dat een Regeering heeft, die man, vrouw en kind nog als menschen ziet, en die van den eisch van *trouw* in het huwelijk niets afdoet. Een Regeering, die zich bewust is het gezag niet uit te oefenen bij de gratie van het volk, maar in den Naam Gods.

Zulk een Overheid zal aan het volk steeds leeren, dat het gegeven woord waarde heeft en voor het huwelijk noodig is.

Als een wijze moeder blijft zij het opvoedend voorbeeld geven aan het volk, dat zij het gegeven woord bij het huwelijk blijft beschouwen als ernstig en weloverdacht, waarvoor zij de gevolgen aan de getrouwden laat, maar dat zij niet vermag terug te geven.

Zij staat hoog en vernedert zich niet, wanneer zij haar verantwoordelijkheid kent.

Zij gaat er ook vanuit, dat de ouders de heiligheid van het huwelijk kennen, en dat ze aan hun kinderen de ware sexueele opvoeding geven.

Deze is niet zoo gecompliceerd als het tegenwoordig wel voorgesteld wordt.

Het is eenvoudig de opvoeding tot *trouw*.

* *
*

De Overheid heeft niet het recht om in deze heilige dingen, die de levensbeginselen van het menschelijk geslacht betreffen, en die dus voor den Schepper, zooals Christus woord bewijst, onherroepelijk zijn, ook maar iets toe te geven aan de zondige practijk.

Wel is het haar plicht die zondige practijk met wijze middelen tegen te gaan.

In de samenleving van man en vrouw naar moderne opvatting is niets van het huwelijk overgebleven. In de verbindingen van de sexueel altijd zoekende mannen en vrouwen met hier en daar één of twee opstandige kinderen, is van de gezonde cel, die de samenleving bouwt,

het huisgezin, niets meer over. De mensch is gezonken tot beneden het dier, waarvan hij zegt af te stammen.

't Is schier onbegrijpelijk voor ieder, die oog heeft voor deze directe gevaren van diepe ellende en ondergang, dat niet allen, die voelen voor de christelijke grondslagen van onze samenleving, bereid zijn samen te werken aan de vorming van een regeering, die sterk staat in den steun van het christelijk volksdeel en op dit terrein positief werk kan verrichten.

Zulk een samenwerking houdt toch immers volstrekt niet in, dat men ook op punten, waarover men het niet eens is, elkander voorzichtig heeft te ontzien.

Wanneer men zich op een zinkend schip bevindt met drie of vier man, is het toch dwaas, niet te willen meepompen, al is men anders ook doodvijanden van elkaar.

Ter zake.

Het ideëele mag niet losgelaten worden terwille van de practijk. Dat heeft Jezus ons geleerd inzake het huwelijk en zoolang wij prijsstellen op den naam „christelijk" moeten wij Hem gelooven.

De Schepper heeft terwille van de zonde Zijn wet voor het huwelijk niet prijsgegeven en zoo spreekt in het gevallen huwelijk de ingeschapen idee Gods nog klaar. In het Paradijs, waarnaar Christus ons heengewezen heeft, als antwoord op onze vragen naar de echtscheiding, zien wij die schoone gedachte Gods belichaamd in het eerste huwelijk. En de Heilige Schrift onthult ons, dat de echt een groot mysterie is, dat diepten van waarheid tot behoudenis van den mensch verborgen houdt.

Wij zien Adam vallen voor de bekoring van de vrouw, die een zondige verleidster voor hem geworden is, in plaats dat hij voor God kiest tegen haar, en verantwoordelijk en borgtochelijk voor haar inspringt als haar ware man.

Doch we hebben uit Ef. 5 geleerd, dat de vrouw het beeld van de gemeente in onderdanigheid aan Christus, haar Hoofd, vertegenwoordigt.

Nu leert ons de ontwikkeling van het heilsplan Gods in de Schrift, dat Christus de tweede Adam is, die in dezelfde verhouding staat tegenover Zijn Kerk, die Hij Zich van 't begin der wereld tot aan het einde vergadert, beschermt en onderhoudt, als Adam tegenover Eva, en zooals iedere man tegenover zijn vrouw.

Maar Christus is de ware Man.

Hij stelt zich verantwoordelijk voor de zonde van het gevallen geslacht der menschen, en gaat in den dood onder als de Borg van degenen, die Hem door den Vader gegeven zijn, zooals de vrouw eenmaal door den Schepper aan den man gegeven werd. Nu Hij zich geopenbaard heeft in Zijn trouwe liefde, is de eenige zonde, die den mensch tot eeuwige veroordeeling strekt: Christusverwerping.

Dit is de moedwillige afwijzing van de genade Gods, waaraan ouders zich schuldig maken, zoodat de kinderen er niets meer van weten. De vaders en de moeders kennen de verantwoordelijkheid voor hun nageslacht niet meer.

Deze zonde wordt door Gods Woord steeds bestempeld met de woorden als „ontrouw" en „overspel".

Maar „het boos en overspelig geslacht" heeft in het huwelijk nog altijd „een teeken".

Althans in Nederland, zoolang nog van een *christelijk* huwelijk sprake mag zijn.

* *
*

Dat dit een goed is, waard om te verdedigen, kan uit het voorgaande duidelijk zijn.

Hier ligt voor ieder mensch, maar bijzonder voor degenen, die het gezag hebben te handhaven, een roeping om den Booze met kracht tegen te staan. Er is over 't algemeen veel te veel vrees voor het geweld der Leugen en veel te weinig vertrouwen in de kracht der Waarheid, om de heillooze en misdadige „eischen des tijds" naar verdienste te bejegenen.

Maar elk heeft het in ieder geval, in eigen huwelijk positief te betrachten, wat God de Schepper daarin van man en vrouw eischt.

Samen worden ze „één vleesch" in hun kinderen en 't is hun taak er voor te waken, dat het kind in de ouders ooit iets anders ziet dan een eenheid. Het gedeelde huwelijk wekt het kind tot opstand.

Wanneer het begint met *de liefde om Gods wil,* waarmee het eenmaal begonnen is, dan vereischt dit voor het gevallen huwelijk onderwerping en zelfverloochening van weerskanten, maar ieder draagt het onweersprekelijk besef met zich om, dat het huwelijk een onontbindbare band is.

Eerste eisch is onderwerping aan Gods Woord. Daarom werkt de

Bijbel zoo heiligend in het huisgezin. *Allereerst liefde, omdat God het wil.* Zóó wordt de liefde en de trouw jegens elkander gekweekt en steeds meer bevestigd. Het hangt niet af van de bevrediging der driften, maar er zijn hoogere banden, die tot het einde toe steeds vaster vereenigen.

Christus moet bekend gemaakt worden, niet maar als een prediker van goed zeden en een lieftallig voorbeeld; doch naar het Woord, als „de *trouwe* en *waarachtige* Getuige, het Begin der Schepping Gods" (Openb. 3 : 14).

In eigen huwelijk aanschouwen we dan diepten van geluk, waar het ons in een kostelijke levenswet tot heil van echt en gezin, openbaart de inzetting des Scheppers van den beginne, in 't verleden schitterend in het paradijs, en voor de toekomst worden we blij bezield, ziende in eigen echtelijk leven bij het licht van het Woord Gods de oneindige heerlijkheid en zaligheid van het geestelijke Huwelijk tusschen den Man, Christus, en de Vrouw, Zijn Kerk.

Wanneer de man in het gevallen huwelijk zich leert vormen naar Zijn lichtend voorbeeld en de vrouw naar de roeping Zijner Verkorene, dan is de weg gebaand, die leiden zal tot verheffing van onze diepgezonken maatschappij.

VRAAG EN ANTWOORD

CORRESPONDENTIE.

Naar aanleiding van een advies betreffende het oprichten van openbare leeszalen (Novembernummer 1929) verzoekt men ons ter aanvulling nog het volgende te melden:

Sinds 4 Mei 1929 bestaat er een „Bond van Chr. O. L. B. in Nederland". Het aantal aangesloten vereenigingen is nog wel klein (5), doch verschillende andere vereenigingen zullen zich weldra aansluiten, terwijl men in verschillende plaatsen op het punt staat zich te constitueeren. Het Bureau van den Bond is gevestigd bij J. D. LOCK, Secretaris, Lange Hillerweg 219^{b} te Rotterdam. Het doel van den Bond is „de oprichting en instandhouding en tevens de behartiging van de algemeene en bijzondere belangen van Christelijke Openbare Leeszalen en Bibliotheken in Nederland".

---

1. VRAAG:

Door onze gemeente loopt een water (De Vliet genaamd) circa 15 Meter breed en door een sluis van de haven gescheiden. Dit water is eigendom van het polderbestuur en de sluis wordt door een ambtenaar van het polderbestuur bediend.

Bij vorst is dit water een plaats voor ijsvermaak. Echter wordt het ijs vaak door opgeschoten jongens uit baldadigheid vernield, waardoor levensgevaar ontstaat voor het publiek.

Kan de Raad deze baldadigheid bij verordening strafbaar stellen zonder medewerking van het Polderbestuur of zou slechts het Polderbestuur tot het vaststellen van een dergelijke strafbepaling bevoegd zijn?

Ik wil hierbij nog opmerken, dat toen indertijd de Raad verbood op tweeden Pinksterdag in het dorp een muziektent te plaatsen, het Polderbestuur een muziektent deed plaatsen van kant tot kant over De Vliet, zonder dat de Raad dit kon keeren.

ANTWOORD:

Het rechtsgebied der waterschappen, hoewel anders begrensd, strekt zich uit over hetzelfde territoir als dat der gemeenten.

Reeds hieruit volgt, dat het feit, dat een waterschaps- of polderbestuur het beheer voert over een bepaald water of zelfs den eigendom van een bepaald openbaar water heeft, niet uitsluit de bevoegdheid van het gemeentebestuur om verordeningen betreffende dat water te stellen. Gelijk omgekeerd uit het feit, dat zoodanig water behoort tot het gebied, waarover het gemeentebestuur publiekrechtelijk gezag heeft, of dat bij de gemeente in eigendom is, nog niet uitsluit de bevoegdheid van het polderbestuur om keuren en andere verordeningen vast te stellen.

Veeleer staat de zaak aldus:

Beiden, gemeentebestuur en waterschapsbestuur, hebben voor een belangrijk deel ten aanzien van hetzelfde gebied publiek gezag en kunnen krachtens dat gezag ook verordeningen vaststellen, hetzij in het huishoudelijk belang der gemeente (art. 135 Gemeentewet), hetzij in het huishoudelijk belang van het waterschap (art. 1 der wet van 20 Juli 1895 S. 139).

Geen van beider verordeningen mogen in strijd zijn met de wet, terwijl ze, volgens de wet, niet mogen treden in Rijks- of Provinciaal belang, of — gelijk art. 3 van de wet van 1895 zegt: — „bepalingen inhouden omtrent punten, waaromtrent bij eene wet, een algemeenen maatregel van bestuur, eene provinciale verordening of het reglement der instelling is voorzien". Doch overigens wordt beider bevoegdheid bepaald door het begrip huishoudelijk belang.

Dit begrip is vaag. Doch althans ruim genoeg om te erkennen, dat de gemeente alleszins bevoegd is om maatregelen te nemen als door den inzender bedoeld. Want het doel van deze maatregelen is het bevorderen der openbare veiligheid en derhalve strekken ze in het belang der openbare orde, hetgeen art. 135 der Gem.Wet uitdrukkelijk als onderdeel van de gemeentehuishouding noemt.

Wel rijst de vraag, welke maatregelen de gemeente zou moeten nemen. O. i. ligt het 't meest voor de hand, dat de Burgemeester, als hoofd van de plaatselijke politie, de baldadigheid der jeugd, waardoor levensgevaar zou ontstaan voor het ijsvermaak zoekend publiek, verhindert. Desnoods zou de Raad een politieverordening kunnen vaststellen, waarbij op straffe van boete verboden wordt het ijs te vernielen. Doch een dergelijke verordening zou toch verschillende uitzonderingen moeten maken, b.v. met het oog op schippers en al degenen, die in hun opdracht of ter uitoefening van een ander beroep handelen. En dan is het nog de vraag, of het kwaad er door zal worden beteugeld.

Actief politietoezicht kan ook zonder strafbepaling heel wat bereiken. En blijft de politie in gebreke, dan baat een verordening niet veel en

belemmert bij strenge handhaving misschien nog het goedgezinde publiek in de uitoefening van zijn dagelijksch beroep.

* *
*

Terloops zij voorts nog opgemerkt, dat wij allerminst overtuigd zijn, dat het College van B. en W. de muziektent, waarvan aan het slot van de vraag gesproken wordt, niet had kunnen doen wegbreken, nu zij klaarblijkelijk in strijd met een raadsverordening door het polderbestuur was opgebouwd. Art. 180 der Gemeentewet geeft B. en W. daartoe uitdrukkelijk de bevoegdheid. Hieraan doet niet af het feit, dat de bedoelde Vliet eigendom is van het polderbestuur, aangezien de muziektent het karakter van openbare vermakelijkheid draagt en de Vliet, waarboven ze geplaatst was, blijkens hetgeen medegedeeld wordt, een openbaar water is.

N.

---

2. VRAAG:

Eenigen tijd geleden besloten B. en W. onzer gemeente de Zondagswet toe te passen op de alhier bestaande bioscoop, zoodat deze inrichting des Zondags gesloten moest zijn. Bij uitspraak van den Hoogen Raad werden B. en W. in het gelijk gesteld. (Bedoeld is het arrest van den Hoogen Raad van 3 Dec. 1928, opgenomen in *De Gemeentestem* van 12 Jan. 1929. N.).

Nu heeft men echter een Bioscoopvereeniging opgericht, waarvan ieder tegen betaling van ƒ 1.— lid kan worden, en geeft men des Zondags voorstellingen voor de leden dier vereeniging. U begrijpt dat dit alles zoo goed is als een wassen neus.

Volgens onzen Burgemeester is hier niets tegen te doen en zijn de films, die dan vertoond worden ook niet aan keuring onderworpen.

Zeer gaarne vernam ik Uw meening over een en ander.

ANTWOORD:

Of de Burgemeester als hoofd van de plaatselijke politie bevoegd is tegen de bedoelde filmvertooningen op Zondag op te treden, hangt af van de vraag, of wij hier te doen hebben met een vertooning in besloten gezelschap of niet.

Is de Burgemeester van oordeel, dat wij hier te doen hebben met een vertooning in besloten gezelschap, dan zou hij slechts kunnen ingrijpen, op grond van art. 22 van de Wet van 22 April 1855 (vereeniging en vergadering), waarbij is bepaald, dat elke vergadering, waarin de openbare

orde wordt verstoord, of tegen de bepalingen dezer wet wordt gehandeld, op de opvordering der politie terstond uiteengaat.

Het valt echter niet aan te nemen, dat in de bedoelde samenkomsten de openbare orde wordt verstoord of tegen de bepalingen van de wet van 1855 wordt gehandeld.

Van verstoring der openbare orde althans zal hier geen sprake zijn.

En wat de bepalingen van de wet van 1855 aangaat, valt op te merken, dat art. 2 van die wet de vereeniging, strijdig met de openbare orde, verbiedt, terwijl dan verder in art. 3 verklaard wordt, dat met de openbare orde strijdig wordt geacht elke vereeniging, welke ten doel heeft:

1. ongehoorzaamheid aan of overtreding van de wet of de wettelijke verordeningen;
2. aanranding of bederf der goede zeden; en
3. stoornis in de uitoefening van de rechten, van wie het ook zij.

Men zou de stelling kunnen poneeren, dat de bedoelde vereeniging, naar den maatstaf van de artt. 2 en 3 van de wet van '55, een verboden karakter draagt en dat op grond daarvan de Burgemeester de bevoegdheid heeft de vergadering te doen uiteengaan.

Die stelling is echter o. i. bezwaarlijk te verdedigen, wanneer noch uit de statuten, noch uit de feiten blijkt, dat de vereeniging het houden van openbare voorstellingen beoogt.

Ongehoorzaamheid aan of overtreding van de wet of de wettelijke verordeningen heeft deze vereeniging niet ten doel. Zij heeft ten doel het houden van filmvertooningen gedurende den Zondag voor de leden dier vereeniging, dus in besloten gezelschap. Dit is echter bij geen enkele wet, noch bij een gemeente-verordening verboden. Art. 4 van de Zondagswet betreft uitsluitend *openbare* vermakelijkheden. En zelfs wanneer de vereeniging des Zondags een ongekeurde film aan haar leden zou vertoonen, zou zij daarmee nog niet handelen in strijd met de wet. Want art. 16 van de Bioscoopwet verbiedt uitsluitend een vertooning in het *openbaar* van een ongekeurde film. En ook 's Burgemeesters politiebevoegdheid krachtens art. 188 van de Gemeentewet strekt zich uitsluitend uit over *openbare* vermakelijkheden, e. d.

Hierbij willen wij nog herinneren aan de kwestie, die zich in 1926 te Vlissingen heeft voorgedaan. In die gemeente werd, in verband met 's Burgemeesters verbod van vertooning van de beruchte „Potemkinfilm", een vereeniging opgericht, genaamd „Art. 188 der Gemeentewet", die zich ten doel stelde het opvoeren van tooneelstukken en films met hoogen moreelen en artistieken inhoud of waarde, die door den Burgemeester van Vlissingen verboden zijn of worden en van welke vereeniging alle ingezetenen van Vlissingen boven de 18 jaar lid konden worden.

Tegen de bestuurders van die vereeniging werd proces-verbaal opgemaakt, wegens deelneming aan een bij de wet verboden vereeniging (art. 140 Wetb. van Strafr.) en zij werden door de Rechtbank van

Middelburg veroordeeld. In hooger beroep werd het vonnis bevestigd door het Hof te Den Haag, doch het werd vernietigd door den Hoogen Raad. In zijn arrest (Arr. van 19 Dec. 1927, opgenomen in *Weekbl. v. Gem.bel.* 1927 pag. 451) plaatste de Hooge Raad op den voorgrond het feit, dat in de dagvaarding was gesteld, dat de voorstellingen uitsluitend toegankelijk zijn voor leden, om vervolgens nader te overwegen:

> „dat, ook al moge de bedoeling van den steller der dagvaarding zijn geweest om in de telastelegging op te nemen dat de voorstellingen in werkelijkheid voor het publiek toegankelijk zouden zijn en dat de zgn. contributies in werkelijkheid moesten dienen om toegang tot de voorstellingen te verkrijgen, die bedoeling in de dagvaarding niet tot uiting is gekomen, terwijl een vereeniging, als welker doel wordt gesteld: het opvoeren van door den Burgemeester verboden tooneelstukken en films *uitsluitend voor de leden,* als zoodanig niet is een bij de wet verboden vereeniging, waaraan art. 140 van het Wetb. van Strafr. op straffe verbiedt deel te nemen".

Die overweging is, naar onze meening, volkomen juist. Nu eenmaal terecht of ten onrechte was gesteld, dat men hier te doen had met een besloten gezelschap, was de opvoering van de door den Burgemeester uitsluitend voor openbare vertooning verboden film niet een met de wet strijdige handeling.

Zoo zal ook in dit geval de Burgemeester niet bevoegd zijn, om de bedoelde bijeenkomsten, die hij beschouwt als gesloten bijeenkomsten, te doen uiteengaan op grond van het feit, dat de vereeniging ten doel heeft ongehoorzaamheid aan of overtreding van de wet of de wettelijke verordeningen. En ook zal men o. i. uit het feit, dat de vereeniging een vertooning in besloten kring op Zondag bedoelt zonder meer niet kunnen afleiden, dat ze ten doel heeft aanranding van of bederf der goede zeden, veel minder nog stoornis in de uitoefening der rechten, van wie het ook zij.

* *
*

Indien echter de Burgemeester zich stelt op het standpunt, dat wij hier te doen hebben met openbare vertooningen, staat de zaak anders.

Alsdan zou de Burgemeester bevoegd zijn om een bijeenkomst, hetzij krachtens zijn bevoegdheid van art. 188 der Gemeentewet te verbieden, hetzij krachtens art. 4 van de Zondagswet of krachtens de politieverordening der gemeente te beletten en tegen de bestuurders der vereeniging proces-verbaal op te maken.

Zelfs zou, indien blijken mocht, dat de vereeniging optreedt als een bioscoop-ondernemer, die winstbejag beoogt, het financieel risico draagt en voor de exploitatie der Zondagsvoorstellingen zorgt, op grond van de Bioscoopwet tegen de bestuurders proces-verbaal kunnen worden opgemaakt en een strafvervolging kunnen worden uitgelokt. Doch voor dit laatste zou moeten blijken, dat men hier inderdaad te doen heeft

met een (in verkapten vorm optredende) Bioscoop-onderneming, gelijk bedoeld in art. I der Bioscoopwet.

De vraag, waarop het vooral aankomt, is dus, gelijk wij reeds opmerkten, of hier al dan niet sprake is van een openbare vertooning.

Als criterium ter beantwoording van deze vraag dient in den regel het tegen of zonder betaling van entree-geld toegankelijk zijn van de voorstelling voor het publiek.

Zijn nu de bedoelde voorstellingen voor het publiek toegankelijk?

Wij zouden geneigd zijn die vraag bevestigend te beantwoorden, in verband met het zeer lage entree-geld, waardoor onderscheid tusschen leden en niet-leden practisch tot vrijwel nihil is teruggebracht.

Doch anderzijds kunnen wij begrijpen, dat de Burgemeester huiverig is om, waar de zaak niet buiten twijfel is, tot politiedwang over te gaan.

Wij zouden daarom niet zonder meer willen adviseeren om de voorstellingen van politiewege te verbieden, doch wel lijkt het ons van belang, scherp toezicht te houden of niet andere personen dan die, welke de ledenlijst vermeldt, tot de voorstellingen worden toegelaten. Blijkt het, dat bij den aanvang van de voorstelling ieder, die wil, onverschillig of hij lid is of niet, tot de voorstelling wordt toegelaten tegen vertoon of tegen het aanschaffen van een lidmaatschapsbewijs, dan is het onderscheid tusschen een publieke voorstelling en deze zgn. besloten bijeenkomst practisch geheel uitgewischt en zouden wij met vrijmoedigheid kunnen adviseeren de bijeenkomst als een publieke bijeenkomst aan te merken en op grond van art. 4 der Zondagswet de voorstellingen te beletten en tegen de bestuurders der vereeniging proces-verbaal op te maken.

N.

---

3. VRAAG:

Op mij rust de taak eene nieuwe schoolgeldregeling voor de bijzondere school te verdedigen.

Wat eischt ons a.r. beginsel inzake een schoolgeldheffing?

1°. Moet ze progressief of voor alle standen gelijk zijn?

2°. Rekening houden met den welstand der ouders?

3°. Rekening houden met het aantal kinderen, dat uit eenzelfde gezin schoolgaat?

4°. Rekening houden met het kinderaantal der ouders?

5°. Wat zegt het Unierapport of het gewijzigd Unierapport in dezen?

6°. Zijn u schoolgeldregelingen bekend en welke zou u zeer doelmatig achten?

Gaarne zou ik beantwoording dezer vragen hebben met heenwijzing naar de plaatsen, waaraan u dit ontleent.

ANTWOORD:

De vraag, of naar a.r. beginsel een schoolgeldregeling progressief moet zijn, is voor dengene, die tot taak heeft een gemeentelijke schoolgeldregeling te ontwerpen, niet meer beslissend, aangezien de wet (Lager Onderwijs Wet 1920 art. 62) een schoolgeldheffing naar evenredigheid van het belastbaar inkomen, bedoeld in art. 37 (en 38) der Wet op de Inkomstenbelasting 1914 eischt. De regeling moet dus naar eisch der wet progressief zijn. En zelfs gaat die progressie in de practijk soms zoover dat personen met hooge inkomens meer schoolgeld betalen dan de gemiddelde kosten per leerling, die voor rekening van de gemeente komen, bedragen. Zulks niettegenstaande het feit, dat de Wet uitgaat van het beginsel, dat de schoolgeldheffing strekt „ter tegemoetkoming in de kosten, welke voor rekening der gemeente blijven" (Art. 62). De oorzaak hiervan ligt in het 4de lid van art. 64, dat als maximum voor iedere soort van scholen stelt „het gemiddeld bedrag per leerling van de kosten dier soort", zonder daarbij de beperking tot de kosten, „die ten laste van de gemeente komen", te herhalen. Het gevolg is, dat bij de berekening van dit maximum ook de rijkskosten voor salarissen der onderwijzers worden in aanmerking genomen en derhalve door sommige ouders via de schoolgeldheffing aan de gemeente meer wordt vergoed, dan door de gemeente ten behoeve van hunne kinderen wordt uitgegeven. Hierin schuilt o. i. een onbillijkheid, waaraan kan worden tegemoet gekomen door beperking van het maximum der progressieschaal tot de gemiddelde kosten per leerling, zonder mederekening van de Rijksbijdragen.

Het aanhangig wetsontwerp inzake schoolgeldheffing beoogt echter de gemeentelijke schoolgeldheffing los te maken van de progressieve regeling van de wet op de Inkomstenbelasting en de bevoegdheid der gemeentebesturen bij het vaststellen der schoolgeldregelingen te verruimen.

Omtrent progressieve schoolgeldheffing en progressieve belastinginning in het algemeen zie men voorts ons geschrift „Antirevolutionaire Gemeentepolitiek" pp. 54 v.v. en 193 v.v.

Met name zij hier de aandacht gevestigd op de wenschelijkheid, om de inkomensgrens, waar beneden geen schoolgeld behoeft te worden betaald (zie art. 62, 3de lid), *niet al te hoog* te stellen. Ook de weinig draagkrachtige kan nog wel iets, al is het ook weinig, voor de opvoeding van zijn kinderen afzonderen. Vraagt de gemeentelijke verordening dit van hem, dan verlevendigt zij het besef, dat op de ouders in eerste instantie de verantwoordelijkheid voor de opvoeding hunner kinderen rust. Vrijstelling van schoolgeld op ruime schaal verslapt dit verantwoordelijkheidsgevoel en dient daarom, naar eisch der a.r. politiek, zooveel mogelijk te worden beperkt.

Door schoolgeldheffing naar het belastbaar inkomen wordt vanzelf reeds gezinsreductie naar gelang van de grootte van het gezin toegepast.

Verschillende gemeentelijke verordeningen voegen aan deze wettelijke degressie ten behoeve van grootere gezinnen nog een specifieke gemeentelijke degressie toe, zoodat dus tweemaal met den omvang van het gezin wordt rekening gehouden. Zoo Den Haag en Eindhoven.

Beter lijkt het ons, deze herhaling te vermijden en in de gemeentelijke regeling eenige degressie toe te passen naar gelang meerdere kinderen uit hetzelfde gezin de school bezoeken. Zoo doen b.v. Utrecht, Apeldoorn en Rotterdam, terwijl in tal van gemeenten nog de oude schoolgeldregelingen met bepalingen inzake gezinsreductie van vóór de Wet van 10 Febr. 1923 S. 38 (dus verband houdend met het aantal schoolgaande kinderen) van kracht zijn. Zoo b.v. in Alkmaar. De Regeering liet een dergelijke reductieregeling in nieuwe schoolgeldverordeningen aanvankelijk niet toe, wijl ze deze in strijd achtte met de wet. Doch al spoedig is ze gezwicht voor den eisch der practijk en heeft verordeningen, waarin een dergelijke reductie was opgenomen, goedgekeurd.

Wat betreft onze wenschen met betrekking tot de wettelijke regeling der schoolgeldheffing, verwijzen wij U naar het voortreffelijk adres (met toelichting), destijds door den Schoolraad aan den Minister van Onderwijs gezonden. Het is opgenomen in het nummer van „Mededeelingen van den Schoolraad (Apr. 1925 pp. 2 v.v.). Dit adres verlangt van den wetgever *tweeërlei* te bepalen, n.l. *a.* dat er schoolgeld geheven wordt, en *b.* dat de schoolgeldregeling progressief zij; doch het wenscht overigens de gemeentebesturen vrijheid te laten tot schoolgeldheffing hetzij naar het belastbaar inkomen, hetzij naar een anderen maatstaf; en in het algemeen beweegt dit adres zich, wijl het voor meerdere vrijheid, ook van de schoolbesturen, opkomt, *in de lijn* van het Gewijzigd Unierapport (17 April 1900), hoewel dit rapport, blijkens hare onderstaande conclusies, *niet* een progressieve schoolgeldregeling aanbeveelt:

1. Op de lagere scholen worde, zoo mogelijk door de Commissiën, die voor het beheer der scholen zijn of worden aangesteld, van hen, die niet tot de onvermogenden behooren een proportioneel schoolgeld geheven, naar bij de wet vast te stellen regelen.

2. De gemeenten worden niet langer belast met de bekostiging van de lagere school.

3. Door het Rijk worde ten behoeve van de lagere scholen aan de Schoolcommissiën eene vaste bijdrage uitgekeerd, te berekenen naar regelen bij de wet vast te stellen, naar zoodanigen maatstaf, dat de kosten van eene gewone, eenvoudig ingerichte lagere school, voor zoover deze niet uit de schoolgelden te vinden zijn, worden gedekt, en rekening gehouden wordt met uitbreiding van leerstof- en vermeerdering van het onderwijzend personeel.

4. De uitkeering van die bijdrage worde, evenals thans, verbonden aan voorwaarden, die de inrichting van het onderwijs vrij laten en alleen strekken om de besteding der rijksgelden voor het beoogde doel te verzekeren.

5. Voor zoover de ingezetenen niet zelve in hun onderwijs voorzien, treden in hunne plaats de gemeentebesturen op, met dien verstande echter, dat zij op tijd en wijze, bij de wet te regelen, het beheer der scholen overdragen aan plaatselijke schoolcommissiën, te benoemen door de ouders der schoolgaande kinderen.

N.

---

4. VRAAG:

In de laatste Raadsvergadering kwam een voorstel aan de orde, om aan een ijsclub een stuk weidegrond in huur te geven, teneinde dit te kunnen inrichten als ijsbaan.

Een lid onzer a.r. fractie deed het voorstel een bepaling te maken, dat op den Zondag van de baan geen gebruik zal worden gemaakt, welk voorstel naar de meening van een ander lid der fractie te ver ging.

Ik zou het zeer op prijs stellen uwe meening daaromtrent te vernemen.

ANTWOORD:

Volgens a.r. beginsel is er in het algemeen eerst dan reden voor de gemeentelijke Overheid om maatregelen te treffen in het belang van de Zondagsrust, wanneer er gedurende den Zondag gevaar bestaat voor verstoring van de godsdienstoefeningen of van de rust op den openbaren weg, tengevolge waarvan de Zondagsheiliging zou kunnen worden belemmerd, of indien blijkt, dat bepaalde groepen van ingezetenen min of meer tegen hun wil gedwongen zijn gedurende den Zondag bepaalden arbeid te verrichten.

Nu is het de vraag, of in dit geval dergelijke omstandigheden noodzaken tot het opnemen van een clausule in het huurcontract, strekkende om het gebruik van de ijsbaan gedurende den Zondag geheel te verbieden.

Zeker is wel, dat door een dergelijke bepaling het ijsvermaak op Zondag niet zal worden onmogelijk gemaakt. Want als men gedurende den Zondag de ijsbaan gesloten vindt, zal men toch elders dit vermaak zoeken.

Trouwens, het ligt o. i. volstrekt niet op den weg der Overheid om alle vermaak op Zondag te weren. Deed zij dit, dan zou zij nog verder gaan dan het Gereformeerde standpunt (dat — gelijk bekend — in principe van het Joodsche standpunt inzake de Sabbathsviering afwijkt) eischt.

In zijn brochure „De taak der gemeentebesturen inzake Zondagsrust" maakt Prof. H. H. KUYPER melding van het advies over den Sabbath, dat door de Dordtsche Synode in 1619 gegeven werd, toen de kwestie van de Overheidsbemoeiing met de Zondagsrust voor het eerst ter Synode

kwam. In dat advies werd niet alleen uitdrukkelijk uitgesproken, dat „de strenge onderhouding van den Sabbath, die het Joodsche volk bijzonderlijk was opgelegd" tot de wet der ceremoniën behoorde, en daarom voor ons, Christenen, is afgeschaft, maar werd tegelijk verklaard, dat hoewel wij uit kracht van het gebod Gods op den Zondag rusten moesten van alle slaafsche werken, daarbij toch een uitzondering moest worden gemaakt voor die werken, die de liefde en de tegenwoordige noodzakelijkheid vereischen en evenzeer *voor de recreätiën, die alleen dan ongeoorloofd zijn, wanneer ze den godsdienst verhinderen* (Post-acta, pag. 185 v.v.).

Voorts vermeldt Prof. KUYPER, dat de Zuid-Hollandsche Synode van 1626, te IJsselstein gehouden, verklaarde, „dat het naar „Joodsche super-„stitie" smaakte wanneer men leeren wilde, dat het niet geoorloofd was „op den Rustdag, ook niet na het eindigen van de publieke godsdienst-„oefeningen, op vochtige en regenachtige dagen het koren binnen te „halen, maar dat men hetzelve liever op het veld moest laten verrotten „en vergaan; dat de onderhouding des Sabbaths niet toeliet eenige ver-„lustiging en eerbare vermaking, strekkende tot verkwikking van den „geest of het lichaam des menschen, ook niet strijdende tegen eenig „gebod Gods en op andere tijden wel geoorloofd; alsmede dat men op „den Sabbath, gedurende, gelijk sommigen zeggen, vier en twintig uren, „niet één woord mag spreken dat strekken zoude tot bevordering van „ons dagelijksch werk of beroep, ja, dat ook niet ééne gedachte daar-„mede mag bezig wezen".

En verder:

„Het is bekend, hoe CALVIJN meermalen na een drukke week op Zondag „naar het land ging om zich te ontspannen en te Genève mocht de jeugd „des Zondags vóór de godsdienstoefening zich oefenen in het steen-„werpen. Waar de Gereformeerde Ethiek zoo de vrijheid van den Christen-„mensch ook op het stuk van den Sabbath handhaafde, behoeft de Over-„heid niet plus royaliste que le roi te zijn en alle recreätiën op Zondag „te verbieden".

Wij zouden daarom niet veel gevoelen voor een voorstel tot algeheele sluiting van de ijsbaan gedurende den Zondag.

Wel dient men bedacht te zijn op het weren van schadelijke invloeden met het oog op de Zondagsheiliging.

Uit dien hoofde zou men een voorwaarde kunnen opnemen, waarbij bepaald werd, dat de ijsbaan gedurende den Zondag-vóórmiddag, dus gedurende den tijd van de godsdienstoefeningen, gesloten blijft, terwijl overigens het houden van wedstrijden of luidruchtige ijsfeesten gedurende den Zondag verboden werd.

Men zou er op kunnen wijzen, dat bij een gedeeltelijk geopend laten van de ijsbaan het personeel der ijsbaan arbeid gedurende den Zondag zal moeten verrichten en wellicht de politie toezicht zal moeten houden. Hiertegenover staat, dat tengevolge van de sluiting der ijsbaan diezelfde

arbeid naar alle waarschijnlijkheid bij ijsvermaak elders zal moeten worden verricht, zoodat algeheele sluiting in dit opzicht geen voordeel zal kunnen bieden.

Hoe men echter ook over deze kwestie moge denken, in elk geval is het gewenscht, dat in dergelijke zaken, waar de omstandigheden zoo licht tot verschil in opvatting, ook bij aanvaarding van hetzelfde principieel uitgangspunt, aanleiding geven, de leden der a.r. raadsfractie — voor zoover de omstandigheden dit ook maar eenigszins toelaten — met elkander overleg plegen.

---

5. VRAAG:

Gedeputeerde Staten onzer provincie vroegen destijds aan de verschillende gemeenten advies inzake een voorstel om de salarissen van Burgemeesters, Secretarissen en Ontvangers te wijzigen, zoodat er gelijkheid zou komen. Doordat niet alle gemeenten een even hooge pensioenpremie verhaalden, was het netto salaris in verschillende gemeenten ongelijk.

De meeste Raden adviseerden afwijzend.

In December daarop werd weer advies gevraagd. Thans werd bovendien nog een belangrijke salarisverhooging gevraagd. Hierop werd over heel de linie afwijzend geadviseerd.

Thans mijn vraag. Wat beteekent voor Gedeputeerde Staten dit wettelijk gevraagd en voorgeschreven advies? Verder: Hoe heeft een raadslid te handelen, wanneer Gedeputeerde Staten vragen deze verhooging op de begrooting aan te brengen? Wanneer hij n.l. overtuigd is, ten eerste, dat het salaris voldoende is; ten tweede, dat ook deze ambtenaren pensioenpremie hebben te betalen, en voorts, dat door de salarisverhooging ten behoeve van deze ambtenaren geheel het evenwicht in de ambtenaarssalarissen verbroken wordt.

Moet hij tegenstemmen en aansturen op beroep bij de Kroon?

Of moet hij meegaan en ook voorstellen de salarissen der overige gemeente-ambtenaren te verhoogen, niettegenstaande deze voldoende zijn en de gemeentelijke belastingdruk reeds zwaar is?

ANTWOORD:

Volgens de Gemeentewet worden de wedden van Burgemeester, Secretaris en Ontvanger door Gedeputeerde Staten na advies van den Raad en onder goedkeuring van de Kroon vastgesteld (Gemeentewet artt. 73, 104 en 107).

Deze regeling werd destijds door THORBECKE in de Memorie van Toelichting bij het ontwerp-Gemeentewet gemotiveerd met de opmerking, dat bij de totstandkoming van deze regeling, de wedde van den Burgemeester „met uitsluiting van plaatselijke willekeur, geregeld worden (zal) door hen, die met de plaatselijke gesteldheid en de werkzaamheden van het ambt het best zijn bekend, terwijl vanwege het Algemeen Gouvernement tegen eene te groote ongelijkheid tusschen de verschillende gemeenten en provinciën zal kunnen worden gezorgd".

Volgens deze toelichting is dus de strekking van 's Raads advies om Gedeputeerde Staten in staat te stellen om bij het vaststellen van de wedderegeling met de locale omstandigheden (plaatselijke gesteldheid en werkzaamheden van het ambt) rekening te houden.

Doch de waarde van dit advies wordt aanmerkelijk verminderd door het motief „om plaatselijke willekeur uit te sluiten" en door de strekking van het goedkeuringsrecht van de Kroon, n.l. om te waken tegen „*al te groote* ongelijkheid tusschen de verschillende gemeenten en provincies".

Gedeputeerde Staten bewegen zich dus bij het nemen van een beslissing tusschen deze beide polen: eenerzijds de eisch om rekening te houden met de plaatselijke omstandigheden; anderzijds het vermijden van plaatselijke willekeur en al te groote ongelijkheid.

Nu ligt het op den weg der gemeente om bij het uitbrengen van advies te wijzen op de locale omstandigheden, met name op de verhouding tusschen de salarissen van Burgemeester, Secretaris en Ontvanger eenerzijds en die van andere ambtenaren anderzijds. Verbreking van die verhouding zou, vooral als ze reeds vele jaren voortbestaat, ontevredenheid verwekken en de goede geest onder het gemeentepersoneel verstoren, tenzij ook de andere salarissen werden verhoogd. En tegen dit laatste bestaat blijkens Uw schrijven overwegend bezwaar.

In hoever Ged. Staten zich aan een dergelijk advies meenen te moeten houden, staat aan hen ter beoordeeling. Doch stellen zij het terzijde, teneinde uniformiteit te verzekeren, dan strookt hun handelwijze o. i. niet met den geest van de wet. Want deze bedoelt niet uniformiteit doch het voorkomen van *al te groote ongelijkheid.*

Verhoogen Gedeputeerde Staten de bezoldiging van Burgemeester, Secretaris en Ontvanger en keurt de Kroon de nieuwe regeling goed, dan zal de Raad de nieuwe wedden op de begrooting moeten brengen. Anders zouden Gedeputeerde Staten dit krachtens art. 212 der Gemeentewet doen. Doch uit deze salarisverhooging volgt niet, dat nu ook de salarissen van het overige gemeentepersoneel moeten worden verhoogd. Wel kan er in dat geval aanleiding tot verhooging zijn, n.l. wanneer de salarissen der overige ambtenaren aan den lagen kant zijn en dit feit door verhooging van de wedden van Burgemeester, Secretaris en Ontvanger duidelijker aan den dag treedt en dus door de belanghebbenden scherper wordt gevoeld. Doch is de salarieering dezer ambtenaren behoorlijk en de financiëele toestand der gemeente wegens geringen welstand der

bevolking en hoogen schuldenlast ongunstig, dan zou het toch niet aangaan de andere salarissen op denzelfden voet als die van den Burgemeester, Secretaris en Ontvanger te verhoogen.

Op grond van laatstbedoelde overweging zoudt ge Uw stem kunnen onthouden aan een eventueel voorstel om ook de andere salarissen te verhoogen. Doch wordt dit voorstel niettemin aanvaard, dan kunt U daartegen geen beroep aanteekenen. De salarisregeling van het gemeentepersoneel, met uitzondering van den Burgemeester, Secretaris en Ontvanger, behoort tot de gemeentelijke autonomie. Noch aan de gesalarieerden zelf, noch aan anderen komt toe een recht van beroep tegen raadsbesluiten inzake de salarieering, behoudens de bevoegdheid van de Kroon om dergelijke besluiten wegens strijd met de wet of het algemeen belang te vernietigen en die van Gedeputeerde Staten om tegen salarisverhooging bij de goedkeuring van de daartoe strekkende begrootingsposten bezwaar te maken.

Wat aangaat het verhaal van de pensioenpremie op de wedden van Burgemeester, Secretaris en Ontvanger, willen wij nog het volgende opmerken.

Het recht daartoe behoort aan den Raad. De wet van 28 Mei 1925 S. 216 wijzigde art. 162 der Pensioenwet 1920 in dier voege dat thans daartoe strekkende raadsbesluiten niet meer — gelijk vroeger — aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten zijn onderworpen.

Hieruit volgt dat Gedeputeerde Staten zich schuldig zouden maken aan machtsmisbruik, wanneer zij door rechtstreekschen of zijdelingschen dwang een gemeente trachten te bewegen om, hetzij pensioensverhaal toe te passen, hetzij een besluit tot pensioenverhaal in te trekken.

Wel zijn zij bevoegd bij het vaststellen van de wedden van Burgemeester, Secretaris en Ontvanger rekening te houden met het al of niet toepassen van pensioensverhaal. Doch meent een gemeente, dat het gewenscht is alle ambtenaren, wat het verhaal betreft, op denzelfden voet te behandelen, dan achten wij het ontoelaatbaar, dat van de zijde van Gedeputeerde Staten pressie wordt uitgeoefend, om de gemeente ten aanzien van den Burgemeester, Secretaris en Ontvanger tot een andere gedragslijn te bewegen.

N.

---

6. VRAAG:

Bij een bespreking van de verstrekking van land aan landarbeiders volgens de Landarbeiderswet werd ik door een der aanwezigen bestreden op deze punten:

1°. dat het aan een landarbeider uit te geven land niet grooter mag zijn dan 2 H.A.;

2°. dat dit land niet mag worden verhuurd;

3°. dat geen uitgifte van land aan veenarbeiders is toegelaten;

4°. dat de landarbeider, die voor land in aanmerking wil komen, in het minst geen anderen arbeid dan landarbeid mag verrichten.

Ik was van meening:

1°. dat de wet slechts een grens stelt van *f* 4000.—, doch niet de oppervlakte bepaalt;

2°. dat ook veenarbeiders in aanmerking kunnen komen;

3°. dat, indien de landarbeider aan zijn financieele verplichtingen voldoet en goed zorgt voor zijn plaatsje, hij overigens vrij is;

4°. dat het hoofdberoep landarbeid moet zijn. Waarbij ik er echter op wijzen moet, dat een aanvrager, die beslist landarbeider is maar in den wintertijd, wanneer er op het land geen werk is, zijn tijd productief maakt met klompen maken, werd afgewezen.

ANTWOORD:

1. De Landarbeiderswet (art. 4) stelt bij uitgifte van land aan landarbeiders in eigendom (plaatsje) den eisch, dat het plaatsje niet meer mag kosten dan *f* 4000.—. De wetgever heeft destijds vermeden in de wet een grens naar de oppervlakte vast te leggen. Zulks omdat de waarde en bewerking van verschillende grondstukken sterk uiteenloopt. Men vergelijke b.v. de waarde en de bewerking van 1 H.A. zandgrond en die van 1 H.A. tuingrond in het Westland.

Echter wordt bij toepassing van de wet van regeeringswege wel zekere beperking wat aangaat de oppervlakte van het plaatsje gesteld. In de circulaire van den Minister van Landbouw, Handel en Nijverheid van 4 Juli 1922 werd er op gewezen, dat bij het bepalen van het bedrag van *f* 4000.— de bedoeling voorgezeten heeft, dat het land bij de landarbeiderswoning van een zoodanigen omvang moet zijn, dat de landarbeider daarop zou kunnen telen de vruchten, die hij voor zich en zijn gezin noodig heeft, doch dat het niet in de bedoeling gelegen heeft, dat een onderdeel van het plaatsje zou bestaan in grond van een vrij groote uitgestrektheid, die door den arbeider zelf met zijn gezin in vrijen tijd niet naar behooren zou kunnen worden bewerkt. Om die reden zal er, naar de Minister mededeelde, bezwaar worden gemaakt tegen het verleenen van voorschotten ingevolge art. 7 der wet, wanneer ze betreffen plaatsjes van grooten omvang, b.v. van eenige H.A., al is de grond ook van mindere kwaliteit of nog onontgonnen, waardoor de totale koopprijs niet boven de *f* 4000.— is gekomen.

Aan deze circulaire wordt bij de uitvoering van de wet de hand gehouden.

2. Wat de tweede vraag betreft, vestigen wij de aandacht er op, dat

een plaatsje slechts in eigendom wordt uitgegeven, terwijl los land wordt verhuurd. Het verhuren of onderverhuren door den eigenaar van het plaatsje of door den pachter verbiedt de wet niet. Wel lag het aanvankelijk in de bedoeling van de Regeering dit bij de wet te verbieden. Doch de daarop betrekking hebbende bepalingen van het ontwerp zijn later geschrapt.

Dit neemt echter niet weg, dat in de hypotheekakte of in het pachtcontract een bepaling kan worden opgenomen, waarbij het verhuren of het onderverhuren buiten toestemming van den hypotheekgever of verpachter verboden is. Als regel zal wel een dergelijke clausule in deze contracten worden opgenomen. En alsdan is de bevoegdheid van den eigenaar van het plaatsje ten deze beperkt, totdat hij de hypotheek geheel heeft afgelost.

3. De Landarbeiderswet geldt ook voor veenarbeiders. Een veenarbeider is landarbeider in den zin van art. 2 dier wet. Immers, dat artikel verstaat onder landarbeider ieder persoon, die van het in loondienst van landarbeid zijn hoofdberoep maakt en als landarbeid worden ook beschouwd alle werkzaamheden in de veenderij.

4. Uit deze omschrijving blijkt ook, dat een landarbeider, die naast zijn landarbeid enkele andere werkzaamheden verricht, daarmede nog niet ophoudt landarbeider te zijn in den zin der wet. Immers art. 2 zegt, dat hij van het in loondienst verrichten van landarbeid zijn *hoofdberoep* moet maken.

Weliswaar bestaat er kans, dat een landarbeider, die tijdelijk geen werk heeft en nu in een ander bedrijf b.v. in de klompenmakerij zijn brood verdient, wordt afgewezen, indien hij juist in den tijd, dat hij als klompenmaker werkzaam is, een aanvrage indient. Om echter dergelijke teleurstellingen te voorkomen zou hij met het indienen van een aanvrage kunnen wachten, totdat hij weer als landarbeider is te werk gesteld. Bij onrechtmatige weigering kan hij in beroep komen bij Gedeputeerde Staten.

---

7. VRAAG:

Is er een wet of Koninklijk Besluit, dat bepaalt, dat vóór 1936 alle scholen een gymnastieklokaal moeten hebben? Ik meen van wel, maar is er ook niet een commissie van onderzoek benoemd, nopens de uitvoerbaarheid dezer wet voor het platteland? Er zijn gemeenten met ± 20 scholen, die een half of heel uur uit elkaar liggen en derhalve al een duur wegennet hebben te onderhouden. Als deze nu nog 20 gymnastieklokalen à ƒ 7000.— moeten bouwen, wordt dat een ondraaglijke last.

ANTWOORD:

Niet bij Koninklijk Besluit, doch door de Lager Onderwijswet 1920 (art. 195) wordt bepaald, dat het onderwijs in de lichamelijke oefening voor alle openbare en bijzondere scholen, bestemd voor gewoon en uitgebreid onderwijs, met 1 Januari 1936 verplichtend wordt gesteld.

Reeds thans kan iedere bijzondere school bij de gemeente gelden aanvragen voor den bouw van een gymnastieklokaal. En de gemeente zal een dergelijke aanvraag moeten inwilligen, tenzij blijkt, dat de aanvraag overschrijdt de „normale eischen", die men aan behoorlijk onderwijs mag stellen.

Wanneer nu door een bijzondere school bij de gemeente een aanvraag wordt ingediend om gelden voor den bouw van een gymnastieklokaal en het blijkt, dat ten behoeve van leerlingen dier school gebruik kan worden gemaakt van een niet ver afgelegen gymnastieklokaal van een andere school, dat aan redelijk te stellen eischen voldoet, dan zou zulk een aanvraag kunnen worden afgewezen op dezen grond, dat bij het inwilligen van de aanvraag aan de school meer zou worden gegeven dan normaliter in het belang van het onderwijs noodig is.

Het spreekt vanzelf, dat het bouwen van gymnastieklokalen bij twintig, wellicht schaars bevolkte, scholen op de gemeentekas een ondragelijken en onredelijken last zou leggen. Daarom zou de gemeente tweeërlei kunnen doen.

Zij zou aan één of meer bijzondere scholen, die medewerking van de gemeente bij den bouw van een gymnastieklokaal vragen, die medewerking kunnen verleenen onder voorwaarde, dat het schoolbestuur volgens nader vast te stellen regelen, ook aan andere schoolbesturen of aan hoofden van openbare scholen, de gelegenheid schenkt om van het gymnastieklokaal gebruik te maken.

De gemeente zou echter ook zelf den bouw van enkele lokalen ter hand kunnen nemen en een regeling kunnen maken, volgens welke door de verschillende in den omtrek gelegen scholen van deze lokaliteiten kan worden gebruik gemaakt.

In hoever in uwe gemeente een combinatie van scholen bij het gebruik van gymnastieklokalen mogelijk is, kunnen wij uiteraard niet beoordeelen. Doch indien er bij de schoolbesturen geneigdheid bestaat, om de lasten van de gemeente ter voorziening in het gymnastiekonderwijs te beperken, dan lijkt ons bestemming van de gymnastieklokalen voor een groep scholen zeer wel mogelijk. Groote afstanden zijn o. i. geen onoverkomelijk bezwaar. In elk geval niet een zoo groot bezwaar als de last, die de gemeente bij het stichten van gymnastieklokalen voor elke school afzonderlijk zou hebben te dragen en waarvan alle ingezetenen de nadeelige gevolgen zouden ondervinden. Het lijkt ons in uwe gemeente niet uitgesloten, dat de gemeente zich er toe bepaalt, slechts enkele gym-

nastieklokalen te stichten en dat de kinderen der verst afgelegen scholen per vervoermiddel (autobus) naar deze scholen worden gebracht. Wordt dit vervoer bij contract geregeld, dan behoeven de kosten daarvan voor de gemeente niet zoo zwaar te zijn.

Nadere voorziening in de regeling van het onderwijs in de lichamelijke opvoeding behoort, voorzoover betreft het lager onderwijs, tot de taak van de Staatscommissie-RUTGERS.

De taak dier commissie is toch, gelijk bekend, zeer ruim en strekt om te overwegen, of in de L.O.Wet '20 wijzigingen behooren te worden aangebracht, waardoor — met volkomen eerbiediging van het beginsel der financiëele gelijkstelling tegenover de openbare kassen van het openbaar en bijzonder lager onderwijs, gelijk is neergelegd in art. 195 der Grondwet, en zonder schade te doen aan de vitale belangen van het onderwijs — aan dat beginsel een minder kostbare toepassing wordt gegeven, niet noodzakelijke beperkingen der vrijheid worden weggenomen en in het algemeen bezwaren, welke bij de toepassing der L.O.Wet zijn aan het licht getreden, worden opgeheven. Waarschijnlijk zal deze commissie te goeder tijd wel komen met een voorstel tot nadere regeling en ter beperking van de omvangrijke uitgaven, verbonden aan verdere invoering van het lichamelijk onderwijs. Een speciale Staatscommissie inzake dit onderwijs bestaat niet.

ONTVANGEN BOEKEN EN GESCHRIFTEN

„Wettelijke Regeling der Werkloosheidsverzekering"; Uitgave van Drukkerij „Edecea", Hoorn.

„Almanac van het Studentencorps aan de Vrije Universiteit; 1930.

DR. S. GREIJDANUS: „Het Meerderheidsrapport van het Curatorium inzake het Doctoraat aan de Theol. School te Kampen".

„Het Militaire Vraagstuk in het Koninkrijk der Nederlanden"; (Praeadviezen, uitgebracht a. d. Partijraad der R.K. Staatspartij ter behandeling in diens vergadering van 23 Nov. 1929).

„Verslag der Geref. Emigratie-Vereeniging over het jaar 1929" (secretariaat: Stationsplein no 9*b*, Rotterdam.)

HET VOORBEREIDEND LAGER ONDERWIJS

DOOR

J. C. WIRTZ CZN.

De Redactie van het tijdschrift „Antirevolutionaire Staatkunde" heeft mij uitgenoodigd een artikel te schrijven over het voorbereidend lager onderwijs en ik weet, wat daarmee bedoeld wordt, maar ik weet ook, dat men het over dien naam niet eens is. Nu zou men mij kunnen tegenwerpen „What is a name?" En gaarne geef ik toe, dat het in heel veel gevallen de moeite niet waard is over een naam te twisten, al weet ik, dat menigmaal de eerste huwelijksoneenigheid ontstaan is bij het geven van een naam aan de eerstgeborene. Bij ons onderwerp echter heeft de naam wel beteekenis en kan men in zeker opzicht zeggen: Nomen est omen d. i. de naam is een voorteeken; of misschien nog beter dit als een wensch uitdrukken door te zeggen: Nomen sit omen d. i. de naam zij een voorteeken.

De Naam.

Zonder nu over den naam te twisten, moet ik toch even de verschillende namen de revue laten passeeren, omdat de voorstanders wel degelijk met den naam het karakter aangeven, dat zij aan de bedoelde inrichting willen geven. De naam matraisseschool hoort men niet meer en niemand wenscht dien terug en nog minder is dit het geval met den naam, die door den volksmond aan deze schooltjes gegeven werd en die in verband stond met den naam van den stoel, waarin heel kleine kinderen thuis gezet werden, doch die te onwelluidend klinkt om hier genoemd te worden. 'k Heb in mijn jeugd zoo'n schooltje wel gezien. Het was gevestigd in de kamer van een gewone burgerwoning en een weduwe trachtte door middel van dit schooltje den kost te verdienen. Er stonden eenige lage banken zonder leuning, waarop de kinderen een groot deel van den dag moesten zitten. Ze werden daar gebracht door moeders, die uit werken gingen

of ook door moeders, die wel graag enkele uren van hun kleintjes bevrijd waren. Ze brachten boterhammen mee en kregen om twaalf uur water en melk, als dat brood opgegeten werd. Wie een cent of een halfje meegebracht had, kreeg ook een brok uit het trommeltje.

Deze weduwe was een innig vrome vrouw, die met de kinderen bad; hun ook uit den Bijbel vertelde en zelfs versjes leerde en dan onder de hand ook in hetzelfde vertrek het eten bereidde, kousen stopte, naaiwerk verrichtte, enz. zoodat de kinderen een groot deel van den dag aan zich zelf waren overgelaten. Ze kon heel goed de orde bewaren en het gebeurde maar hoogst zelden, dat een der kinderen aan den lijve gestraft werd. Als het beslist noodig was bij een nieuweling, gebeurde het zoo, dat het voor de gezondheid geen kwaad kon.

Dergelijke schooltjes, die geen ander doel hadden dan het *bewaren* van kleine kinderen, verdienden volkomen den naam van bewaarscholen en zijn nu vervangen door crèches, waarover ik echter niet verder behoef te handelen.

De naam „bewaarschool" is lang in zwang gebleven en wordt nog heel veel gebruikt, doch voldoet feitelijk niet meer. 't Is waar, de kinderen worden er bewaard, doch men verwacht veel meer van die inrichtingen, en als men ze toch zoo blijft noemen is het alleen, omdat men het over een juisteren naam niet eens kan worden.

Ook J. Hobma behoudt dezen naam in nummer 18 der serie „Verdieping en Belijning", doch alleen om gemelde reden.

Meer deftige bewaarscholen kregen den naam van Fröbelschool en meer dan eens heb ik geglimlacht, als ik dat woord in Rotterdam, Amsterdam of elders zag staan op de naamplaat, terwijl de kinderen gehuisvest waren in het sous-terrein van een burgerhuis! Friedrich Fröbel en een sous-terrein! dat is toch een onmogelijke combinatie. Hij toch noemde zijn inrichtingen „Kindergärten"; het woord „school" wilde hij niet gebruiken; de kinderen moesten zooveel mogelijk buiten in de vrije lucht doorbrengen. O ja, hij bedacht ook „Spielgaben", maar het vlechten van matjes maakt een inrichting nog niet tot een Kindergarten, zelfs niet tot een Fröbelgarten en hoogstens tot een school, waaraan men echter den naam van Fröbel niet verbinden mag.

Daar kwam Dr. Maria Montessori en stichtte in Rome de Casa dei bambini. Dit waren inrichtingen, waar de kinderen uit de huurkazernen van Rome onder zekere hygiënische en moreele contrôle gesteld werden.

De leeftijd der kinderen was van 2½ tot 7 jaar. Die kinderen werden vereenigd in één lokaal zonder banken, maar met vrijen uitgang naar buiten ,onder toezicht van één onderwijzeres, die directrice of ook wel leidster heette. Er waren 40 à 50 kinderen vereenigd, die daar aten, dronken en ook een middagslaapje deden. Ze werden opgeborgen van 9 tot 5 uur, des zomers van 8 tot 6 uur. Volgens een methode, die Dr. Montessori had afgezien bij het onderwijs aan zwakzinnigen werden die kinderen behandeld en langzamerhand kwamen er al meer leermiddelen, waarop de doctoranda in alle landen van de wereld, waar dit mogelijk was, patent heeft genomen, waardoor die leermiddelen heel duur zijn gebleven.

In Rome zocht een vertegenwoordiger der Nederlandsche regeering enkele jaren geleden naar een Montessorischool, doch tevergeefs; in Amerika, Engeland en ook in ons land vindt men scholen, die dezen naam dragen, doch waarin de beginselen van de Italiaansche zeer gewijzigd worden toegepast. Kan men op de Fröbelscholen het leekedichtje van De Genestet gewijzigd toepassen:

„Ik houd 't met Fröbel maar tot nu:
't Is goed, maar Fröbel houdt het zeker niet met u,"

dit geldt ook voor de meeste Montessorischolen.

Er is echter nog een bezwaar dezen naam te geven aan de vroegere bewaarscholen en wel dit: Een Montessorischool kan evengoed een school voor gewoon lager onderwijs, een uloschool, ja zelfs een middelbare school zijn, omdat het hier geldt een bepaalde methode voor *heel* het onderwijs. Dan maar „voorbereidende school"? Daar is heel veel tegen, want dan kiest men dadelijk partij voor een stelsel, dat wel veel gehuldigd wordt, doch waarbij men toch de pyramide op den top stelt. Men gaat namelijk hierbij uit van de gedachte, dat de Universiteit eigenlijk *de* school is, waaraan alles ondergeschikt moet worden. De middelbare, in de ruimste beteekenis van dit woord, moet voorbereiden voor de hoogeschool; de lagere school moet weer voorbereiden voor de middelbare. In dit stelsel moet natuurlijk een school, die nog jongere kinderen opneemt, voorbereiden voor de lagere school. En als men dan consequent wil wezen, moeten de kinderen thuis worden voorbereid voor die voorbereidende school; ja, tot het uiterste toegepast, zouden er alleen kinderen ter wereld mogen komen, bij wie al die voorbereidingen mogelijk waren. Zoo ooit dan geldt hier het

woord van Luther „die Konsequenz führt zum Teufel". Afgezien hiervan zijn er twee woorden in dien naam, die hinderen. We willen voor onze kleintjes nog geen school, want „school" onderstelt leeren en de leeftijd beneden 7 jaar is de speeltijd en niet de leertijd. Natuurlijk leert een kind ook al spelende, zoowel in huis als daar buiten. Dat begint al in de wieg. Daar leert het kind zijn eigen lichaam kennen, als het zelfs zijn voetjes naar den mond brengt; daar leert het afstanden meten bij het grijpen naar rammelaar of bal; daar leert het tonen onderscheiden, enz. enz. Maar de opzettelijke leertijd is er nog niet; die komt eerst veel later en daarom is het woord „school" hier niet op zijn plaats. Ook het voorbereiden deugt niet, want dan loopt men gevaar al vast letters en cijfers te gaan leeren; ja, wie daarmee begint, gaat al verder en verder en beproeft, hoe ver dit wel gaan kan. En dat is heel ver, want men heeft kinderen van 7 jaar wel Latijn geleerd. De vraag is echter, of dit goed is en dan dringt vooral onze tijd ertoe om het kind zoo lang mogelijk kind te doen blijven. We hebben al neuswijze grootvadertjes en grootmoedertjes genoeg; er is geen voorbereidende school noodig om dit proces te verhaasten.

Maar wat dan? Zoo'n inrichting moet toch een naam hebben? Natuurlijk, en we hebben in onze taal nog een heel mooi woord, dat veel in den omgang gebruikt wordt, n.l. het woord „kleuter". 't Is al heel oud en 'k weet niet, hoelang het geleden is, dat een moeder voor het eerst zong:

Klein, klein kleutertje,
Wat doe je in mijn hof?
Je plukt er al mijn bloempjes af;
Je maakt het veel te grof.

Voor die kleuters moeten we geen school hebben, wel een tehuis, dat zoo dicht mogelijk aansluit bij het eigen tehuis en dat daarom ook *Kleuterhuis* of *Kleutertehuis* genoemd mag worden. 't Is een naam, die langzaam inburgert en als de wet daaraan haar sanctie hecht, zijn we klaar. Maar dan moet dit geen schijn, doch wezen zijn, of m. a. w. dan moet heel de inrichting beantwoorden aan die benaming.

Doel.

Feitelijk hebben we nu ook het doel reeds aangegeven, dat het kleuterhuis zich voorstelt. Het mag niet zijn een school en nog minder een voorbereidende school. Het doel kan niet zijn bewaren, al worden

de kleuters daar bewaard voor de gevaren van de straat en van een verkeerde omgeving: er moet meer gebeuren. Allereerst moeten ze daar vinden, wat een goed ingericht, wat een echt Christelijk gezin aan kinderen verschuldigd is. Dus moet spelen hoofdzaak zijn. Voor het kind is spelen echt arbeiden en wel arbeiden tot eigen ontwikkeling. Het moet zich zelf en ook heel zijn omgeving nog leeren kennen. Daarop moet het spelen dan ook ingericht zijn. De kleuter heeft behoefte aan velerlei en vraagt dan ook onophoudelijk, wanneer althans een onverstandige moeder dat vragen niet heeft belet. Het vraagt ook naar heel moeilijke dingen: naar God, naar den hemel, enz. 't Is dan ook stellig niet wetenschappelijk als Rousseau en zijn volgers niet over goddelijke zaken willen spreken vóór het kind ongeveer 15 jaar is. Het wetenschappelijk onderzoek heeft het ons anders geleerd en daardoor de ervaring van eeuwen bevestigd. Pestalozzi, op wiens graf men kon beitelen, dat hij niets voor zich zelf, alles voor anderen gedaan heeft, is van oordeel, dat met de godsdienstige opvoeding wel te laat, maar niet te vroeg kan begonnen worden. Vier- en vijfjarigen voelen verwantschap met de wereld der onzienlijke dingen, die de eigenlijke, de ware wereld is, waarvan op lateren leeftijd onze zonden en onze zorgen, onze drukke woorden en onze schutterige daden ons maar al te vaak en al te ver scheiden, en die verwantschap mag door onwetenschappelijke menschen niet worden vervaagd. De moderne Duitsche theoloog, Prof. Otto Baumgarten uit Kiel, is eveneens overtuigd, dat met vroomheid men nooit voorbarig kan zijn. „In de schemering, aan het bedje van haar kind, als de nacht zijn schaduwen uitspreidt, moet de moeder de eerste voorstellingen van God in zijn jonge zieltje doen nederdalen, ze er in zingen, ze er in bidden, ze er in vertellen, zoo eenvoudig, zoo naïef, zoo dichterlijk, als het maar slechts mogelijk is."

„Zij kennen de kinderziel niet", zegt Oosterlee, „die tot de jeugd van God zwijgen". Drie vierden der kinderleugens vinden hun grond in de vrees voor straf; en nu kent Trüper, een der meest bekende specialiteiten voor de behandeling van kindergebreken, maar één afdoend middel tegen de leugen: het kinderlijk geloof in God.

Frederik Tracy, discipel van Stanley Hall, zegt: „Onbevooroordeeld, streng wetenschappelijk onderzoek zal bevinden, dat het godsdienstig bewustzijn een wezenlijk bestanddeel van het kinderlijk denken en gevoelen uitmaakt, even onverdacht van oorsprong als het zedelijk

leven, en evenals elk vermogen vatbaar, zoowel voor ontwikkeling door ervaring als voor ontaarding ten gevolge van verkeerde leiding. Het is iets wezenlijks en heeft in geenen deele zijn ontstaan te danken aan het bijgeloof van de kinderkamer. Wanneer nu de opvoeding in waarheid de ontwikkeling der geheele persoonlijkheid zal omvatten, dan eischt ook het godsdienstig bewustzijn zijn aandeel bij de vorming van het individu. Wijst men dezen eisch van de hand, dan kan van een alzijdige, een harmonische opvoeding geen sprake zijn."

Hobma geeft het doel van de kleuteropvoeding aldus aan: „Een bruikbaar mensch in de maatschappij, een kind van God wenschen wij zich te zien ontwikkelen. Die twee niet als tweeheid, alsof de maatschappij een stukje van het kinder- en menschenleven krijgt en God ook een deel; alsof de Zondag voor Hem, de werkdagen voor de wereld zijn; neen, die twee een éénheid, harmonisch overeenstemmend, dat is 't ideaal der opvoeding. Dat de mensch het goede doe, omdat het goed, omdat het Gods wil is; dat hij het kwade late, omdat het kwaad is en Gods wet het verbiedt; ziedaar een eindresultaat, dat wij ons mogen voorstellen, alleen bereikbaar met Gods hulp, als Zijn Geest het hart heeft vernieuwd."

Dr H. Bavinck drukte dit weer een beetje anders uit en toch komt het op hetzelfde neer, als hij zegt, dat we de kinderen moeten opvoeden tot „menschen *Gods;* tot *alle goed werk* toegerust; tot alle goed werk *volmaaktelijk* toegerust." En aangezien die opvoeding begint bij de geboorte en eerst eindigt bij het sterven, zal ook de opvoeding der kleuters hiermee moeten rekenen, mits ook hierbij gedacht wordt aan het woord van den wijsgeer van den ouden dag, die uitdrukkelijk bepaalde, dat dit moet gebeuren „naar den eisch zijns wegs" en dus overeenkomstig leeftijd en ontwikkeling.

Gebouwen.

't Is stellig wenschelijk, dat de kleuters en ook de ouderen zooveel mogelijk buiten, in de vrije natuur verkeeren. Ons klimaat dwingt echter vaak tot een verblijf binnens huis en daarom kan de „Kindergarten" van Fröbel wel ons ideaal zijn, maar de werkelijkheid noodzaakt ons bij het Kleuterhuis ook te zorgen voor gelegenheid binnenshuis te verkeeren. Hoe zoo'n kleuterhuis moet ingericht zijn, is vooral in den laatsten tijd een onderwerp van onderzoek en proefnemingen geweest. Toen Dr. Bonebakker in Utrecht met de leiding der onderwijs-

zaken belast was, zijn daar heel mooie kleutertehuizen gebouwd, die alleen dit tegen hadden, dat ze wat duur waren. Toch heeft dit bouwen aanleiding gegeven tot veel geschrijf en ten slotte verscheen in 1920 bij de Nutsboekerij een werkje van 54 bladzijden met veel afbeeldingen onder den titel: „Het Kleutertehuis, handleiding bij het bouwen van „bewaar"-scholen", door Dr. E. Bonebakker.

De kwestie loopt vooral over de vraag, of er afzonderlijke speel- en leerlokalen moeten zijn en over de verhouding van het aantal dezer lokalen. In Amsterdam werd in die dagen een gebouw gezet, waarin men acht klassen onderdak kon verleenen in 10 lokalen en wel verdeeld in zes voor het werken en vier voor het spelen.

Nu moet m. i. ook dit vraagstuk bezien worden uit het oogpunt van de naamgeving. Als we meenen, dat we niet moeten hebben „voorbereidend onderwijs", kan er van leerlokalen geen sprake zijn; dan moet alles er op wijzen, dat we voor onze kleuters een tehuis bouwen, dat zoo dicht mogelijk de huiskamer nadert. Dan brengen wij dus in dat tehuis geen banken, want die doen denken aan een school en beletten de vrije beweging. We zetten in dat tehuis stevige tafeltjes en stoeltjes, die in het gebruik reeds uitstekend voldoen. Alleen hoorden we eens klagen, dat ze bij het verschuiven nogal leven maakten. Nu is dat niet zoo heel erg, doch het kan ook voorkomen worden door onder iederen poot een stukje vilt te lijmen. Bij het gebouw is een flinke speelplaats met zandbak en een loods, waarin speelgoed geborgen kan worden en waar een deel der kinderen ook kan spelen. Wanneer het weer volstrekt ongeschikt is om buiten te zijn, wordt er in hetzelfde lokaal gespeeld, waar de kinderen zitten. Is er veel ruimte noodig, dan zetten de kleuters stoeltjes en tafeltjes tegen de wanden en men krijgt ruimte voor kringspelen. Zoo iets doet men in huis toch ook. Bij de tegenwoordige danswoede wordt menige huiskamer in een danszaal veranderd, waar men bij radiomuziek zijn lusten botviert. En in heel wat restauraties is een zaal, die eerst dienst doet als ontbijtzaal, dan als eetzaal en 's avonds als danszaal. Op enkele plaatsen heeft men deze gedachte reeds toegepast op de kleutertehuizen en natuurlijk zijn er ook bezwaren aan verbonden, evengoed als aan andere oplossingen; er is nu eenmaal geen licht zonder schaduw. Het bezwaar geldt vooral het opjagen van stof bij het spelen. We verwachten echter, dat de lokalen evengoed als onze huiskamers iederen morgen gereinigd zullen worden, wat met de

tegenwoordige werktuigen in een minimum van tijd gebeuren kan. Als dan ook voor goede ventilatie gezorgd wordt, kan dit bezwaar niet zoo heel groot zijn.

In het avant-projet, dat Minister Heemskerk in 1912 aan Gedeputeerde Staten zond ter beoordeeling, is voortdurend sprake van „bewaarscholen" en wordt dan ook in de artikelen telkens over scholen gesproken. Ook in het ontwerp-De Visser van 1920 worden de oude benamingen gebezigd, al rekent dit ontwerp al meer met het karakter der inrichting, geschikt voor kinderen in den speeltijd. De Vereeniging van Christelijke Onderwijzers en Onderwijzeressen had in 1918 aan een Commissie opgedragen wetten te ontwerpen zoowel voor het lager onderwijs als voor dat, wat daaraan voorafgaat. Daarin werd eerst gesproken over bewaarscholen, doch later werd die naam veranderd in „scholen voor voorbereidend onderwijs". De kwestie van al-dan-niet afzonderlijke speellokalen wordt in geen van deze ontwerpen aangeroerd.

In de reeds genoemde brochure-Hobma wordt aan de inrichting van het gebouw een geheele paragraaf gewijd en daarbij komt ook het speellokaal aan de orde. Hij kiest echter geen partij, al vermeldt hij, dat een school in Utrecht, die ingericht is zonder afzonderlijke speellokalen, een zeer gunstigen indruk op hem maakte. Ook met het oog op de kosten verdient deze oplossing ernstige overweging.

Werkzaamheden.

Wie de gedachte aan een „school" geheel loslaat, mag ook niet spreken over een verdeeling in „klassen". Zulk een indeeling veronderstelt als uitgangspunt verkregen kennis. Wie op de school voor gewoon lager onderwijs het technisch lezen, het rekenen met heel kleine getallen en de eerste schrijfvaardigheid te pakken heeft, gaat over van de eerste naar de tweede klas. Zoo iets is in het kleutertehuis niet op zijn plaats en ook niet noodig. Bij heel veel spelletjes zullen juist kleinen en grooten moeten samenwerken om een bepaald resultaat te bereiken.

Bij andere werkzaamheden gaat het niet klassikaal, maar hoofdelijk. Neem b.v. het vlechten met papier. Het eene kind is handig en kan al spoedig een mooien leeswijzer maken, terwijl een ander nog steeds met heel eenvoudige oefeningen bezig is. Die twee kunnen vlak naast elkaar zitten, waardoor de vlugge den meer achterlijke wel eens helpt,

zooals het in een goed gezin ook gaat. Dit geldt ook voor andere werkzaamheden.

Maar als de inrichting nu eens veel deelnemers telt? Dan verdeelt men ze in *groepen,* die ieder een eigen leidster hebben. Evenals bij de gymnastiek is het dan heel mooi als een der grooteren of vluggeren als voorwerker of voorwerkster optreedt. Kinderen nemen veel gemakkelijker iets van elkaar dan van volwassenen over.

Alzoo geen klassen- wel groepenindeeling.

Maar ook geen leervakken. Het avant-projet-Heemskerk spreekt van klassen en leermiddelen; het ontwerp der Vereeniging van Christelijke Onderwijzers gebruikt de woorden „werkplan" inplaats van „leerplan" en „werkzaamheden" voor „vakken van onderwijs". Ook Hobma gebruikt deze woorden in zijn brochure en het wetsontwerp-De Visser spreekt ook van een werkplan, want artikel 7 luidt aldus:

1. Het werkplan der school omvat tenminste:

a. spelen, vooral dienstbaar gemaakt aan lichamelijke ontwikkeling;

b. oefenen van oog en hand, daaronder begrepen het doen verrichten van handenarbeid, tot ontwikkeling der zintuigen en tot het verwerven van kennis uit de omgeving;

c. vertellen;

d. leeren van kinderversjes en het zingen daarvan op gehoor.

2. Aan de bovengenoemde werkzaamheden kunnen andere worden toegevoegd, mits hetzelfde karakter van voorbereidend onderwijs dragende.

3. Indien de in het eerste lid gegeven omschrijving eene belemmering oplevert voor de uitvoering der aan eene bepaalde school gevolgde onderwijsbeginselen, kunnen Wij bepalen, dat aan die school in zooverre van dat werkplan wordt afgeweken als door die beginselen wordt geëischt.

Geheel overeenkomstig ons uitgangspunt spreken we ook niet van onderwijzeressen of onderwijzers, doch van leidsters. In dit opzicht ontbreekt de consequentie wel eens. Dat in het avant-projet-Heemskerk sprake is van *onderwijzend* personeel, ligt geheel in de lijn van dat ontwerp. Dat het ontwerp der V. v. C. O. en O. spreekt van *onderwijzeressen;* dat Hobma dit doet in zijn brochure en De Visser in zijn ontwerp ligt niet in hun lijn, doch is verklaarbaar, daar een nieuwe gedachte zich niet dadelijk kan vrijmaken van de traditie. We hebben

zelfs vereenigingen van bewaarschoolonderwijzeressen en 't zal dan ook wel eenige moeite kosten bij de kleutertehuizen uitsluitend te spreken van leidsters. Toch kan dit wel, zooals Dr. Montessori bewijst. Zij en haar navolgers spreken nog wel van *scholen,* doch gebruiken geregeld de benaming *leiders* en *leidsters* inplaats van onderwijzers of onderwijzeressen. Als het uitgangspunt eenmaal aanvaard is, komt al het andere wel langzaam, maar toch zeker.

Opleiding.

En welke eischen stelt men aan deze leidsters?

Heemskerk treedt niet in bijzonderheden; het ontwerp der V. v. C. O. en O. vraagt als minimum: lezen, schrijven, rekenen, Nederlandsche taal met elementair spreekonderwijs, opvoedkunde met inbegrip van de fröbelleer, zang, teekenen, kennis der natuur, aardrijkskunde, vaderlandsche geschiedenis, een der drie moderne talen, gezondheidsleer en kennis van eerste hulp bij ongelukken. Hobma bespreekt het ontwerp-De Visser en laat daaraan deze opmerking voorafgaan:

> „Nu misschien de uitzichten gunstiger worden, kan men ook hooger eischen gaan stellen, mits men daardoor niet uitsluite die eenvoudige vrouwen vol liefde voor het kind, die voor studie niet in de wieg zijn gelegd en toch geestesbeschaving bezitten en ook genoegzamen aanleg, om te voldoen aan niet te zware voorwaarden. Zou het onmogelijk zijn hier aan tegemoet te komen, door, zonder de theoretische eischen al te zeer te verwaarloozen, aan buitengewone practische geschiktheid een groot overwicht toe te kennen?
>
> Wij vreezen wel eens. De hemel beware ons voor hooggeleerden en zeerhooggeleerden in het kleuterstehuis: *zij* zullen er niet *tehuis* zijn en ze zullen het voor de *kleuters* niet tot een *tehuis* maken."

Voor die vrees bestaat grond, want het ontwerp-De Visser stelt als eisch het bezit van de akte van bekwaamheid a als onderwijzeres in art. 135 der l. o. wet van 1920 of een akte van bekwaamheid volgens art. 39 van zijn ontwerp. Daar worden als vakken genoemd:

> „lezen en Ned. taal met elementair spreekonderwijs, vertellen, zingen, teekenen, spelen, handenarbeid, nuttige handwerken voor meisjes, schrijven, aardrijkskunde, geschiedenis, kennis der

natuur, gezondheidsleer en verbandleer, alsmede de methode van opvoeding en onderwijs voor jeugdige kinderen."

Deze eischen zijn op zich zelf niet overdreven: het hangt alles af van de nadere omschrijving en vooral van de uitvoering. Niet allen zijn echter met dit minimum tevreden. Daar is b.v. een commissie der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die in haar rapport voor de opleiding van deze leidsters niet minder dan 21 vakken opgeeft plus het bespelen van een instrument! Het moge waar zijn, dat in de regionen der wetenschap het intellectualisme heeft afgedaan: bij heel ons onderwijs is dit nog lang niet het geval. Onze wet op het lager onderwijs staat nog geheel op dat standpunt en 't is te hopen, dat een wetsontwerp voor de kleutertehuizen daarmee geheel breekt en daardoor dienst doet als het aanbreken van een nieuwen dag voor heel ons onderwijs.

Wettelijke regeling gewenscht.

't Is wel opmerkelijk, dat in ons land, waarin men voor alles en nog wat wetten maakt, de kleuters nog geen beurt gekregen hebben. Prof. Dr. Kohnstamm wijt dit aan het liberalisme, als hij zegt: „Het is een typeerend uitvloeisel van de heerschappij van het liberalisme, waaraan wij bezig zijn, ons — o, zoo langzaam — te ontworstelen, dat ons van staatswege georganiseerd opvoedingssysteem voor de drie leeftijden, waarin de jeugd uiteenvalt: den kleuter-, den kinderleeftijd en de puberteit, alleen den kinderleeftijd zijn aandacht heeft waardig gekeurd. Want dit is de leeftijd bij uitstek van de *verstandelijke* vorming. Daarmee is tevens gezegd, dat in de paedagogische karakteristiek van deze periode de nadruk valt op het *onderwijs;* de karaktervorming, al staat zij nooit stil, treedt ten opzichte daarvan op den achtergrond. Zoo komt het, dat de gemeenschap zich van haar plicht ten opzichte van den kleuterleeftijd nog zoo goed als niets heeft aangetrokken".

Hobma formuleert de noodzakelijkheid van een wetgeving voor de kleuteropvoeding aldus:

„De gemeenten hebben ingegrepen; de toestanden zijn er ingewikkelder door geworden.

En de eischen klimmen: het personeel kan niet langer voor zoo weinig voortwerken, als tot nu toe vaak geschiedde; nu aan sommige scholen goed gesalarieerd wordt, wordt het voor de

particuliere inrichtingen nog moeilijker natuurlijk; alle exploitatie-kosten namen toe; bouw en verbouw zijn voor gewone burgerkrachten bijna onmogelijk geworden; de gemeentelijke exploitatie bedoelt mooglijk geen concurrentie, maar ze is het toch in niet geringe mate — genoeg, overgenoeg om te besluiten: wettelijke regeling mag niet langer uitblijven."

De groote fout is ook hier weer, dat de gemeentebesturen zich met de zaak bemoeid hebben. Zij hebben de gemeentekas tot hun beschikking en op veel plaatsen, waar de meerderheid links was, heeft men die kas duchtig aangesproken, soms zoo erg, dat de zaak ten slotte spaak liep. De gemeente Utrecht is in dit opzicht een leerzaam voorbeeld. Daar werden prachtige gebouwen gezet; de salarissen voor het personeel werden hoog opgedreven, totdat... de Raad moest besluiten heel de zaak te liquideeren, wilde men voor geen bankroet komen te staan.

't Is waar, dat men in enkele gemeenten ook het bijzonder bewaarschoolonderwijs te hulp kwam, maar dan werden er soms zulke hooge eischen aan dat onderwijs gesteld, dat de particuliere bijdragen niet verminderd, wel verhoogd moesten worden om aan dien eisch te voldoen en de gemeentelijke bijdrage te kunnen ontvangen.

Er blijft dan ook niets anders over, dan dat de Staat ook hier ingrijpt en orde en regel brengt in de verschillende regelingen. Hiervoor wordt iets gevoeld en reeds in 1912 zond Minister Heemskerk een avant-projet aan Gedeputeerde Staten om advies. Hij wilde regeling voor kinderen van 3 tot 7 jaar in afzonderlijke scholen of ook in twee klassen, die verbonden waren aan een school voor lager onderwijs. Gemeentebesturen konden zulke scholen stichten en waren verplicht 75 % der exploitatiekosten aan de bijzondere inrichtingen te vergoeden. Het Rijk zou in deze kosten niet bijdragen; wel in die van de opleiding. Ook het toezicht werd geregeld.

Minister De Visser ging verder en diende op 28 Augustus 1920 een wetsvoorstel in, dat heel wat artikelen bevatte. Titel I geeft algemeene bepalingen; titel II handelt over de openbare bewaarscholen; titel III over de bijzondere; titel IV over de akten van bekwaamheid en de opleiding; titel V over het toezicht en titel VI geeft overgangsbepalingen.

Van *gelijkstelling* was in dit ontwerp geen sprake, daar steeds het openbaar bewaarschoolonderwijs als norm werd gesteld; en over de

voorbereidende klassen aan lagere scholen wordt niet gerept. De groote fout echter van dit ontwerp is, dat het juist het omgekeerde zou bewerkstelligen van wat het zich voorstelde. De bedoeling was natuurlijk het bewaarschoolonderwijs, zooals het hier genoemd wordt, vooruit te brengen. Rijkssteun werd daarvoor toegezegd, maar de voorwaarden om dien te verkrijgen, werden zoo hoog gesteld, dat ze het doodvonnis velden over tal van bestaande scholen. Vanwege de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen werd over dit ontwerp een rapport uitgebracht, waarin met de cijfers werd aangetoond, dat het overgroote deel der Nutsbewaarscholen zouden worden opgeheven, als het ontwerp tot wet verheven werd, eenvoudig omdat het deel der exploitatiekosten, dat voor rekening van particulieren kwam, veel hooger was dan hetgeen tot 1920 werd betaald. Men kon hier spreken over een geschenk, dat arm maakt. Het wetsontwerp is nooit in behandeling gekomen en we wachten op een nieuw.

Onze wenschen.

Op den voorgrond sta, dat we hier met geheel iets anders te doen hebben dan bij het lager onderwijs. De kundigheden, die de lagere school het kind verschaft, heeft iedereen noodig. Als dan ook het particulier initiatief te kort schiet, zal de Overheid moeten zorgen voor voldoend lager onderwijs. Aan een kleutertehuis is echter lang niet overal behoefte. Er zijn nog steeds tal van moeders, die haar kleintje in eigen woning een echt tehuis verschaffen. En 't is volkomen waar, wat Oosterlee zegt in „Van kleinen en grooten": „De kennis der geleerdste paedagogen is maar een armzalig surrogaat voor de liefde zelfs eener onwetende moeder, die een verstandig hart bezit. In de opvoeding legt de logica het meestal af tegen de intuïtie." Er zijn echter moeders, die door de omstandigheden gedwongen worden haar kinderen tijdelijk aan anderen toe te vertrouwen. Ook zijn er kinderen voor wie het wenschelijk is, dat zij met andere kinderen buitenshuis in aanraking komen. Gelukkig zijn er ook vrouwen en meisjes, die naast kennis ook liefde bezitten voor zulke kinderen en aan wie de leiding wel kan toevertrouwd worden.

Dit verschil tusschen de opvoeding der kleuters en die der andere kinderen maakt het mogelijk voor de Overheid alleen steunend op te treden en het initiatief geheel over te laten aan particulieren.

Onze eerste wensch is dan ook, dat in een eventueele wet op de kleuteropvoeding geen sprake zal zijn noch van openbaar noch van bijzonder onderwijs. Die woorden roepen dadelijk den strijd van tachtig jaar voor den geest. Ze moeten verdwijnen uit de wet op het lager onderwijs en dat kan ook op den duur. Bij de kleuteropvoeding hebben we te doen met een vrijwel braakliggend terrein. Laten we daar dien strijd niet opnieuw inbrengen, doch van meetaf zorgen, dat geen politieke, doch alleen paedagogische beginselen daar met elkaar kunnen wedijveren. We hebben hier een veld, waarop nu eens de beginselen van het Unierapport in practijk gebracht kunnen worden. Daarvoor is allereerst noodig te letten op de eerste conclusie van het ongewijzigd Unierapport, die onveranderd is overgenomen als tweede conclusie in het gewijzigde en aldus luidt: „De gemeenten worden niet langer belast met de bekostiging der lagere school".

De wet van 1920 heeft den strijd om het lager onderwijs overgebracht naar de gemeenteraden met het gevolg, dat Onderwijsraad, Gedeputeerde Staten en Raad van State het meer dan druk hebben en ieder nummer der mededeelingen van den Schoolraad, alsook van het Bureau van het R. K. onderwijs een of meer beslissingen bevat over verschilpunten tusschen Gemeenteraad en Schoolbestuur. Alleen reeds om deze reden moet er gezorgd worden, dat die colleges geen nieuw object van strijd krijgen.

Ook een andere conclusie vinde hier toepassing n.l. die, waarin sprake is van de bekostiging door het Rijk *van een eenvoudig ingerichte school.* Allen nadruk leggen we op het woord „eenvoudig". We leven in onderwijszaken boven onzen stand. Volgens een staatje, dat het vorig jaar werd gepubliceerd besteden wij 22 % van het heele budget aan onderwijszaken en staan in dit opzicht boven alle andere cultuurvolken; waarbij dan nog komen de uitgaven der gemeenten. En toch zijn we er nog niet: schippers-onderwijs en andere takken van het buitengewoon onderwijs vragen om regeling; voor vervolgonderwijs in velerlei vorm wordt geld gevraagd. Er zal dus een andere weg gezocht moeten worden om meer te doen voor minder geld. Dit kan alleen als een regeling getroffen wordt, waarbij men steeds van het particulier initiatief uitgaat.

Tot dat „eenvoudige" behoort ook, dat men de opleiding der leidsters in hoofdzaak late zooals die nu is n.l. in cursussen, die in de avonduren alsook op Woensdag- en Zaterdagmiddag gegeven worden.

Dit is ook noodig, omdat de meisjes, die we voor deze tehuizen hebben moeten, allereerst in de practijk moeten geoefend worden.

Nog een wensch zou ik gaarne hierbij voegen, al is die meer negatief dan positief, en wel deze: Het wetsontwerp bevatte geen bepaling, zooals hier en daar wordt voorgesteld, waarbij verboden wordt in kleutertehuizen te arbeiden tenzij men een diploma heeft. Wil men het bezit van een diploma verplichtend stellen voor alle inrichtingen, die door het Rijk gesubsidieerd worden: daar is iets voor te zeggen. Daarbuiten vallen echter nog heel wat groepjes. Het gebeurt nu vaak, dat vijf of meer huismoeders zich vereenigen om haar kinderen gedurende enkele uren saam te brengen. Soms heeft dit beurtelings plaats in de woningen der ouders; ook wel in een afzonderlijk lokaaltje. Men zoekt dan als leidster een ontwikkeld meisje met veel liefde voor kinderen. Zoo arbeiden er heel wat tot een zegen voor de kinderen en het zou jammer zijn als dit belet werd. In onzen tijd is het diploma toch al de god der eeuw, meer nog dan het geld: men overdrijve niet verder in deze richting.

Het uitreiken van diploma's wordt nu overgelaten aan verschillende vereenigingen en dit moet zoo blijven. Eénvormigheid zou ook hier een vloek en geen zegen zijn. Alle opvoeding heeft een religieuzen of een a-religieuzen grondslag en is nooit neutraal. Daarmee moet de opleiding en dus ook het examen rekenen en dit kan de Staat niet doen.

Als er geen concurrentie is tusschen openbaar en bijzonder onderwijs, behoeft het salaris voor de leidsters ook niet onverbiddelijk in de wet of bij K. B. te worden vastgesteld. De Overheid bepale een behoorlijk minimum en keere dit uit aan de besturen, die de vrijheid behouden daarboven, niet daarbeneden te gaan. De omstandigheden zijn zoo verschillend, dat uniformiteit doodelijk werkt. Als b.v. enkele gegoeden eens een model-inrichting in het leven willen roepen, moeten zij ook in staat zijn de allerbeste krachten daarvoor te lokken door het uitkeeren van een model-salaris.

Dit artikel is bestemd voor „Antirevolutionaire Staatkunde" en daarom mag men niet verwachten een behandeling van het kleuteronderwijs in zijn vollen omvang. Wel komt er misschien nog gelegenheid de hier aangegeven beginselen voor een eventueele wet nader uit te werken, doch verder kan men in een orgaan als dit in geen geval gaan. Wie echter andere onderdeelen van dit onderwerp wil

bestudeeren, kunnen we wel eenige hulp bieden en daarom laten we hier nog volgen de bibliografie, die Hobma geeft in nummer 18 van „Verdieping en Belijning". Een paar boeken, die later verschenen zijn, hebben wij er bijgevoegd.

BIBLIOGRAPHIE.

I. H. W. C. A. VISSER, *Handleiding voor onderwijzeressen van kleine kinderscholen; 1823.* Uitgave Mij. tot Nut van 't Alg.
E. VAN CALCAR, *Fröbels methode;* Joh. Ykema. 's Gravenhage.
E. VAN CALCAR, Fr. FRöBEL, *Hoe hij opvoeder werd;* H. Wierts van Coehoorn, Amsterdam.
J. STOUT, *De bewaarschool in Nederland;* H. Wierts van Coehoorn, A'dam.
M. GOUKA, *De kweekschool;* Roterdam. Wenk & Birkhof.
A. JANSEN, *Het kind van vier tot zeven jaren;* Rotterdam, J. H. Dunk.
A. JANSEN, *Het kind en zijn eerste opleiding;* 2de druk bij J. B. Wolters. Groningen.
H. MILO, *Handboek voor aankomende onderwijzeressen aan Christelijke bewaarscholen;* Firma H. ten Hoet, Nijmegen.
JOHa. WIERTS VAN COEHOORN-STOUT, *De kindertuin;* H. Wierts van Coehoorn, Amsterdam.
C. J. BROUWER en A. BAKKER, *Het voorbereidend lager onderwijs;* J. B. Wolters, Groningen.
M. J. FRANKEN-COSTER, *Uw kind zal genieten;* W. de Haan, Utrecht.
Methode Leidsche kweekschool, *Beeldschrift;* Mej. L. Hardenberg, Leiden.
Volksontwikkeling. 2de j. nr. 3. Uitg. Mij. tot Nut van 't Alg.
Nutsboekerij Nr. 8. *Het kleuterstehuis.*
idem Nr. 9. *De nieuwe opleiding tot het onderwijzersambt.*
Referaten-bundel. Suppl. Tweede Nat. Chr. Schoolcongres.
Dr. MARIA MONTESSORI, *Zelfopvoeding van het jonge kind;* J. Ploegsma, Zeist.
DOROTHY CANFIELD FISHER, *Een Montessori moeder;* J. Ploegsma, Zeist.
Socialistische Gids. April 1920. *Opvoeding en onderwijsmethode* van Montessori.
FR. G. ROMBOUTS, *Montessorianisme;* Uiteenzetting en critiek, Malmberg, Nijmegen.
Paedagogische Bibliotheek VI en VII. P. Noordhoff, Groningen.
Nutscommissie voor Onderwijs. De grondslag van ons volksonderwijs, S. L. van Looy, Amsterdam.
J. BRUINWOLD RIEDEL, *De nutsbewaarscholen in 1911.*
Mvr. L. BELINFANTE-AHN, *Kinderbelangen;* P. Noordhoff, Groningen.
Dr. PH. KOHNSTAMM, *Individu en Gemeenschap.*
P. OOSTERLEE, *Van Kleinen en Grooten.*
II. *De Christelijke bewaarschool.* Orgaan van de Ver. v. Chr. Bewaarschool-onderwijzeressen.
Maandblad voor het Onderwijs, Leiden. — Verschijnt niet meer. —
Het Kind; red. Dr. J. H. GUNNING Wzn. Uitg. J. Ploegsma, Zeist.
Montessori opvoeding. Orgaan van de Ned. Montessori Vereen.
Dr. J. H. O. RUIJS, *Kinderspelen;* Vragen van den Dag. 32ste jaargang.
Corr. blad van den bond van Fröbelonderwijzeressen.
De R.K. Bewaarschool. — Maandblad. —

III. TH. KEYZER, *Wat zal er gespeeld worden?* P. Noordhoff, Groningen.
J. A. v. d. BOOM en F. G. CROESEN, *Spelen en lichaams-oefeningen;* H. D. Tjeenk Willink, Haarlem.
M. H. ROMMEL, *Tien nieuwe kinderspelen;* A. E. Kluwer, Deventer.
HERM. BENDER, *Kling! Klang!;* A. E. Kluwer, Deventer.
JOHa. CHIMAER VAN OUDENDORP, *Zeven nieuwe kinderspelen;* W. Versluys, Amsterdam.
SARA JACOBS, *Tien nieuwe kinderspelen;* Van Crefeld en Co, Amesterdam.
HENDRa. VAN TUSSCHENBROEK, *Speelliedjes;* J. A. H. Wagenaar, Utrecht.
S. ABRAMSZ, *Zingen en Spelen;* P. v. Belkum Az., Zutphen.
EMMA KLEIN, *Twaalf nieuwe kinderspelen;* W. Versluys, Amsterdam.

IV. G. W. LOVENDAAL, *Jong leven;* met illustraties van Rie Cramer, P. Noordhoff, Groningen.
J. KENNIPHAAS, *Een 100-tal liedjes;* P. Noordhoff, Groningen.
CH. KRIENEN, *Aangename uurtjes;* L. J. Veerman, Heusden.
H. KRIEBEL, *Voor onze kleintjes;* P. Noordhoff, Groningen.
S. M. BOUMAN VAN TERTHOLEN, *Waar kleine kinderen gaarne van zingen;* P. Noordhoff, Groningen.
Kinderwijsjes. Een hondertal liedjes voor de laagste klassen en voor bewaarscholen; P. Noordhoff, Groningen.
E. J. BONESCHANSCHER, *50 deuntjes en liedjes;* P. Noordhoff, Groningen.
E. J. BONESCHANSCHER, *Nieuwe oorspronkelijke kleuterdeuntjes;* Joh. Norman Azn., Amsterdam.
A. L. VAN HULZEN, *Ons Versjes boek;* H. ten Brink, Arnhem.
S. ABRAMSZ, *Onze kinderversjes van vroeger en nu;* Meulenhoff en Co, Amsterdam.
E. KUIPERS VAN DER KOOGH, *Moeder vertelt weer;* Meulenhoff en Co, Amsterdam.
Kindervreugd. Vertellingen aan de jeugd; D. A. Daamen, 's Gravenhage.
HINSE en STAMPERIUS, *'t Vertelseluurtje;* W. Versluys, Amsterdam.
Mijn vertelselboek. A. E. Kluwer, Deventer.
TANTE MARIE, *Voor onze kleinen;* berijmde vertellingen, W. Versluys, Amsterdam.
BOUWMEESTER en BERENDSEN, *Wie doet er mee?* Geïllustreerde versjes, P. Noordhoff, Groningen.
J. WORP, *De zingende kinderwereld,* J. B. Wolters, Groningen.
KATH. LEOPOLD, *Zeggen en zingen in school en huis;* J. B. Wolters, Groningen.
B. MIDDERIGH—BOKHORST, Erven Martin. G. Cohen, Amsterdam.
Kleuterboekje; G. van Goor en Zonen, Gouda.
Kleine kleuters; Verlucht door Nelly Spoor, W. de Haan, Utrecht.
ELSA BESKOW, *Hansje in 't bessenland;* Van Dishoeck, Bussum.
NELLY BODENHEIM, *A. B. C. de kat gaat mee;* Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam.

V. M. J. LANGEVELD, *Kleiarbeid;* P. Noordhoff, Groningen.
H. VAN AS, A. BROEKHUYSEN en J. J. SCHUYER, *Wij teekenen, snijden en plakken;* P. Noordhoff, Groningen.
Mej. M. ZEEBURG, *Raffia-werk;* A. E. Kluwer, Deventer.
Mej. M. ZEEBUHG, *Handleiding voor Raffia-werk;* Treffers en Puyman, Rotterdam.
S. F. DE BEER, *Kraaltjes rijgen;* W. Versluys, Amsterdam.
GERARDA LELY, *Raffia-werk en Rietvlechten;* P. Noordhoff, Groningen.

M. J. FRANEKEN—COSTER, *Uit de Fröbelschool; Plakken en teekenen;* S. L. van Looy, Amsterdam.
S. M. BOUMAN VAN TERTHOLEN en H. TUIN, *Van cirkel en vierkant;* W. Versluys, Amsterdam.
S. M. BOUMAN VAN TERTHOLEN en H. TUIN, *Kleiarbeid;* P. Noordhoff, Groningen.
STAM en VAN WAMEL, *De eerste leerjaren voor het onderwijs in handenarbeid;* — Papierarbeid. — P. Noordhoff, Groningen.
G. MAKKES VAN DE DEYL, *Hoe leer oik illustratief teekenen;* H. ten Brink, Arnhem.
Mevr. L. BELINFANTE—AHN, *Het kinderteekenen en het volle leven;* J. Ploegsma, Zeist.
W. HARDENBERG, *Illustratief teekenen op het zwarte bord;* J. B. Wolters, Groningen.
A. TRELKER, *Jong leven, prentenboek voor de eerste schooldagen;* C. A. J. van Dishoeck, Bussum.
J. VAN DIJK, *Hoe leer ik teekenen? S. L. van Looy,* Amsterdam.

VI. BRANCO VAN DANTZIG, *Beknopte handleiding bij het onderwijs in de spraakontwikkeling ten dienste van Fröbelscholen;* J. B. Wolters, Groningen.
Zie verder: H. MILO, *Handboek,* pag. 72—80.
— Wij willen niet zeggen met het bovenstaande een *volledige* literatuuropgave te hebben samengesteld. —

SOCIALE VERZEKERING

DOOR

MR. C. BEEKENKAMP.

(Slot)

III. Staan wij thans een oogenblik stil bij de beantwoording van de vraag, *welke personen er beschermd worden door onze sociale verzekering.*

De verschillende wetten gebruiken niet dezelfde terminologie om dengene aan te duiden, die het „belanghebbend voorwerp" der verzekeringen is.

Zoo spreekt de Ongevallenwet van „werkman" terwijl de Invaliditeitswet, de Landbouwongevallenwet en de Ziektewet den term „arbeider" gebruiken, welke term op zijn beurt weer op verschillende uitleggingen wil aanspraak maken. Het ruimst is het begrip „arbeider" van de Invaliditeitswet; immers daar omvat het „ieder, die den leeftijd van 14 jaar heeft bereikt, niet in militairen dienst is en in loondienst arbeid verricht binnen het Rijk, en tegen een loon van niet meer dan 1200 gulden (thans *f* 2000.—) per jaar". Hier vallen dus allen onder, die in loondienst arbeid verrichten, zoowel in als buiten een onderneming, dus ook huisknechten, dienstboden, naaisters, in 't algemeen derhalve allen, die persoonlijke of huiselijke diensten verrichten, terwijl volgens de drie andere wetten slechts verzekerd zijn zij, die in dienst van een onderneming werkzaam zijn. „In dienst van" wijst op een zekere gezagsverhouding, gelijk de jurisprudentie heeft aangenomen bij de toepassing van art. 1637 v.v. B. W.; en wat een onderneming is, weten we uit de jurisprudentie op de Ongevallenwet; het is een instelling, die beoogt winst te maken.

We hebben dus het volgende staalkaartje:

1. *Ongevallenwet (art. 2):* werkman is ieder, die in dienst van een werkgever in diens onderneming tegen loon werkzaam

is (met inbegrip van volontairs, leerlingen e.d., die geen loon ontvangen; personen beneden 21 jaar; en zij, wier loon grootendeels uit fooien bestaat).

2. *Landbouwongevallenwet (art. 1):* arbeider is ieder, die in dienst van een werkgever in diens onderneming tegen loon werkzaam is. Inwonende-, aangehuwde- of stiefkinderen van den werkgever worden niet als arbeider beschouwd.
3. *Invaliditeitswet (art. 4):* arbeider is ieder, die den leeftijd van 14 jaar heeft bereikt, niet in werkelijken militairen dienst is en in loondienst arbeid verricht binnen het Rijk en tegen een loon van niet meer dan ƒ 2000.— per jaar. (N.B. Uitgesloten zijn zij, die zelf, of wier echtgenooten zijn aangeslagen in de Vermogensbelasting of in de Inkomstenbelasting naar een inkomen van meer dan ƒ 3000.—).
4. *Ziektewet (art. 1):* onder arbeider wordt verstaan de arbeider in dienst van een onderneming (uitgezonderd: die slechts bij uitzondering en niet bij wijze van beroep gedurende korten tijd loondienst in een onderneming verrichten; leerlingen; zij die meer dan ƒ 3000.— verdienen; bemanning van zeeschepen (kustvisscherij valt wel onder de Ziektewet!); die in militairen dienst zijn; die door de wet als werkgever worden beschouwd. (De directeur-bestuurslid eener N.V. valt er *niet* onder).

Taalkundig en practisch maakt het bij nader inzien weinig verschil of we te doen hebben met een werkman dan wel met een arbeider. Beide zouden ze hun portret terugvinden in art. 1637*a* B. W.: de eene partij, die zich verbindt in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten.

Resumeerende mogen we dus op de vraag „wie zijn verzekerd?" antwoorden: degenen, die in loondienst zijn van een werkgever, zulks onder de beperking (except bij de Invaliditeitswet), dat zij dien arbeid verrichten in of ten behoeve van een onderneming.

Hierbij mag nog worden opgemerkt, dat de opvatting, als zou sinds de jurisprudentie van den Centralen Raad van Beroep in 10 Juni 1920 volgens geen der vier wetten de eigen-, aangehuwde- of stiefkinderen van den werkgever als verzekerd mogen worden aangemerkt, ons zeer twijfelachtig voorkomt [17]). Alleen voor de Invaliditeitswet, art. 4, deed

de Centrale Raad van Beroep in dezen een uitspraak. Maar voor de Ongevallenwet 1901 sprak diezelfde Raad uit in 1921, dat kinderen, die geregeld werken in het bedrijf huns vaders, als werklieden in den zin van de Ongevallenwet moeten worden beschouwd. De Landbouwongevallenwet sluit — zooals boven is gezegd — de eigen kinderen uitdrukkelijk uit. De Ziektewet is op dat punt nog niet duidelijk; d. w. z. jurisprudentie hebben wij — uit den aard der zaak — nog niet.

Andere kwesties, zooals b.v. van arbeiders in werkverschaffing werkzaam en thuiswerkers zullen wij verder onbesproken laten.

* *
*

IV. Ingewikkelder dan de vraag, wie verzekerd zijn, is die betreffende de *hoegrootheid der uitkeeringen.*

Voor de *Ongevallenwet* is dit geregeld in hoofdstuk III dier wet. De Rijksverzekeringsbank verleent den verzekerde, wien een ongeval is overkomen in verband met zijn dienstbetrekking als schadeloosstelling genees- en heelkundige behandeling, waaronder begrepen het verstrekken van kunstmiddelen, welke de arbeidsgeschiktheid kunnen ten goede komen, en ook onderricht in het gebruik dier kunstmiddelen (art. 14).

Behalve een tijdelijke uitkeering ten bedrage van 70 % van het dagloon, indien de verzekerde den derden dag na het ongeval niet in staat is zijn gewone werk te verrichten, te rekenen van den dag van het ongeval en uiterlijk tot den 43en dag — wordt nog verstrekt een uitkeering, rente genaamd, indien de verzekerde 6 weken na het ongeval geheel of gedeeltelijk tot werken ongeschikt is; en wel bij geheele ongeschiktheid ten bedrage van 70 % van zijn dagloon [18]) of van een deel daarvan in verhouding tot de verloren geschiktheid tot werken, zoo hij gedeeltelijk ongeschikt is (artt. 15 en 16).

In de derde plaats keert de bank, als de verzekerde overlijdt tengevolge van een ongeval, de volgende schadeloosstellingen uit: begrafeniskosten (dertigmaal het dagloon) en een rente aan de nagelaten betrekkingen (voor de weduwe 30 % van het dagloon tot haar dood of opvolgend huwelijk; voor ieder kind tot 16 jaar 15 %, of, als het ouderloos wordt, 20 %). Deze renten mogen tesamen niet meer dan 60 % van het dagloon van het slachtoffer bedragen (artt. 19, 21, 22, 23, 24).

Als indirecte schadeloosstelling mogen we beschouwen de mogelijk-

heid van art. 25, n.l. om de arbeidsgeschiktheid van een getroffene door opleiding te verhoogen.

Wanneer er opzet bewezen kan worden, vervalt elk recht op schadeloosstelling.

Onderstaande cijfers [19]) mogen den lezer een beeld geven van den omvang der schadeloosstellingen krachtens de Ongevallenwet.

Het totaal der ongevallen in den zin der wet bedroeg in 1925: 114.017 tegen 124.617 in 1926.

Het aantal verzekeringsplichtige ondernemingen bedroeg op 31 Dec. 1926: 171294. De lasten van de verzekering waren in totaal ƒ 17.552.000.—.

Laten we nu nagaan, hoe groot de uitkeering is krachtens de *Invaliditeitswet,* die arbeiders verzekert tegen geldelijke gevolgen van invaliditeit en ouderdom [20]).

Invaliditeit èn ouderdom. Want deze beide zijn saamgevoegd, zeer tegen den zin der voorstanders van Staatspensionneering, die, naar Engelschen trant, de invaliditeitsverzekering wilden zien als een onderdeel der ziekteverzekering, om dan voor de ouderdomsverzekering een aparte regeling te treffen, in hun geest natuurlijk een uitkeering door den Staat.

Om zuiver practische, financiëele, redenen ontbrak in het ontwerp-KUYPER een weduwenrente. Wel was in dit ontwerp gedacht aan een weezenrente, waarin men zag een preventief tegen zedelijke verwaarloozing, kindersterfte, schoolverzuim en dergelijke, voor den Staat nadeelige euvelen. Sedert 1911 echter was het kostenbezwaar niet meer zoo overwegend en zoo kwam op 3 Dec. 1919 ook de weduwe in het bezit eener rente.

Om nu voor een uitkeering in aanmerking te komen moet de verzekerde allereerst invalide zijn. Invalide is hij, die niet meer in staat is om met arbeid, welke met zijn krachten en bekwaamheid overeenkomt en welke hem met het oog op zijn opleiding en vroeger beroep redelijkerwijze opgedragen zou kunnen worden op de plaats, waar hij gewoonlijk werkte, $^1/_3$ te verdienen van hetgeen lichamelijk en geestelijk gezonde personen van dezelfde soort en van soortgelijke opleiding aldaar met arbeid gewoonlijk verdienen (art. 72). (Een amendement-DUYS om de breuk $^1/_3$ te doen vervangen door $^1/_2$ werd door de Tweede Kamer verworpen.)

Een tweede vereischte om in aanmerking te komen voor invaliditeitsrente is het betaald hebben van 150 premieweken.

In art. 71 maakt de wet onderscheid tusschen tijdelijke en blijvende invaliditeit. Voor de eerste komen zij in aanmerking, die een half jaar invalide geweest zijn.

De verzekerde loonarbeider, die 65 jaar geworden is, heeft recht op een ouderdomsrente, ook al is hij alsdan nog geheel valide.

Het bedrag van de rente is afhankelijk van de betaalpremies, (die weer met de verschillende loonklassen in verband staan) en van den duur der verzekering.

De rente is saamgesteld uit een grondslag en een verhooging. De grondslag is gelijk aan het bedrag, dat wordt verkregen, wanneer men het 260-voud van het gezamenlijk bedrag der betaalde premies deelt door het aantal weken, dat de verzekering heeft geduurd. Niet aangemerkt worden de weken, gedurende welke invaliditeitsrente is genoten en de over die weken betaalde premies. Mocht blijken, dat de verzekerde 150 of meer premies kan doen in rekening brengen, betaald over weken, verloopen van het bereiken van den 16-jarigen leeftijd, dan blijven bij de berekening van den grondslag mede buiten beschouwing de weken, verloopen vóór het bereiken van dien leeftijd en de over die weken betaalde premies.

De verhooging bedraagt 11,2 % van het totaal bedrag der premies, echter niet minder dan $^1/_5$ van den grondslag.

Om aan dit ingewikkeld stelsel tegemoet te komen heeft Minister TREUB voorgesteld een z.g. eenheidsrente in het leven te roepen. Deze zou weliswaar een eenvoudiger administratie geven, maar anderzijds onbillijkheden verwekken en den prikkel tot een geregelde premiebetaling wegnemen.

Behalve de rente kan een geneeskundige behandeling verstrekt worden (art. 99).

Voorts merken we op, dat een samenloop van invaliditeits- en ouderdomsrente niet toegelaten is.

We komen nu aan de weduwenrente, welke wordt toegekend na overlijden van den verzekerde aan diens weduwe, wanneer ze òf invalide is en geen vooruitzichten heeft op zoodanige toeneming der verloren krachten, dat ze ophoudt invalide te zijn, òf den 60-jarigen leeftijd heeft bereikt.

Haar echtgenoot moet zelf in het bezit eener rente geweest zijn of 40 premies in rekening hebben kunnen brengen.

Geen aanspraak op rente kan een weduwe maken, als ze huwde met een 60-jarige, of met een man, die bereids een invaliditeitsrente had. Evenmin wanneer ze hertrouwd is en na het hertrouwen invalide wordt of den 60-jarigen leeftijd bereikt heeft.

De weduwenrente bedraagt $^6/_5$ van den grondslag der invaliditeitsrente van den overledene, of, was de overledene niet in het genot van invaliditeitsrente, $^6/_5$ van wat deze zou hebben bedragen, indien hem invaliditeitsrente was toegekend met ingang van den dag, waarop hij is overleden.

In drie gevallen kunnen de kinderen aanspraak maken op een weezenrente (zie art. 82—84):

1. kinderen van een verzekerden vader hebben na diens overlijden, mits zij nog geen 14 jaar oud zijn, recht op rente.

2. de kinderen van een verzekerde moeder hebben na haar overlijden, mits zij nog geen 14 jaar oud zijn, recht op rente, indien de vader reeds overleden is, of indien de vader nog leeft, maar de moeder kostwinster was.

3. wettige kinderen beneden de 14 jaar van een verzekerde moeder hebben bij het overlijden van den vader recht op een weezenrente, mits vóór de verzekering van de moeder over ten minste 40 weken premie was betaald. De weezenrente bedraagt $^6/_5$ deel van den grondslag van de invaliditeitsrente aan den overledene toegekend. Zij wordt berekend voor alle kinderen samen en wordt uitgekeerd, totdat het jongste kind 14 jaar oud is. Ieder kind heeft recht op een gelijk deel der rente; het deel van het kind dat 14 jaar is geworden, komt ten goede aan de andere kinderen.

Indien het Rijk de opvoeding der kinderen ter hand neemt (b.v. ingeval van ter beschikking stelling van de Regeering) wordt de weezenrente niet uitgekeerd.

Volledigheidshalve moeten we in dit verband nog meedeelen, dat krachtens de *Ouderdomswet,* die gelijk met de Invaliditeitswet op 3 Dec. 1919 in werking trad, ieder rijksingezetene benevens Nederlanders, die geen ingezetenen zijn, in de gelegenheid gesteld zijn om zich bij de Rijksverzekeringsbank te verzekeren voor een rente van *f* 3.— tot en met *f* 20.— per week, in te gaan op een leeftijd in geheele jaren, gelegen tusschen het 54e en het 66e jaar.

Een recente wijziging dezer Ouderdomswet maakt het mogelijk, dat bij overlijden gestorte premies worden terugbetaald en dat een verzekering wordt gesloten ten behoeve van de langstlevende echtgenoot (dit laatste ten bedrage eener rente van *f* 1.— tot *f* 10.— per week).

Aan deze verzekering is tevens verbonden een uitkeering van *f* 100.— wanneer de verzekerde komt te overlijden binnen 3 jaren na den dag, waarop de verzekering werd gesloten.

Ten overvloede brengen we nog in herinnering, dat de verzekering van een ouderdomsrente krachtens de Ouderdomswet een vrijwillige is.

En nu de *Ziektewet*.

De Ziektewet bedoelt te zijn een verzekering tegen loonderving ingeval van ziekte. Ziekte is „ongeschiktheid tot werken" en veronderstelt „de noodzakelijkheid van geneeskundige behandeling" (art. 20).

Geen ziekengeld wordt er uitgekeerd, indien de verzekerde zich niet bij een volgens de ziekenfondswet toegelaten ziekenfonds heeft verzekerd ter verkrijging van geneeskundige hulp, noch aantoont, dat hij geneeskundige hulp van elders kan krijgen.

Het kan voorkomen, dat men ziek wordt tengevolge van een ongeval, in verband met de dienstbetrekking overkomen, of dat men een beroepsziekte oploopt. In deze gevallen zou een arbeider dan kunnen vallen, behalve onder de Ziektewet, onder de Ongevallenwet 1921 of de Land- en Tuinbouwongevallenwet 1922, en derhalve aanspraak kunnen maken op een dubbele verzekering. Vandaar dat de Ziektewet in art. 20 lid 2 bepaalt, dat in deze gevallen geen recht op ziekengeld bestaat.

Met ziekte worden zwangerschap en bevalling van *gehuwde* verzekerden gelijkgesteld. De getroffen regeling maakt het mogelijk, dat de gehuwde arbeidster ongeveer 6 weken voor en na de bevalling thuis kan blijven zonder loonverlies; immers haar wordt 100 % van het dagloon uitgekeerd.

Men zal zich herinneren, dat de Tweede Kamer fel gediscussieerd heeft over de vraag, of ook voor ongehuwde arbeidsters niet dezelfde bepalingen moesten gelden als voor de gehuwde. De aanneming van een amendement-AALBERSE deed de ongehuwde uit het ontwerp verdwijnen.

Vrijstelling van verzekering kan worden gegeven, wanneer het loon

minder dan 40 ct. per dag bedraagt of de betrokkene bij den aanvang der verzekering „ziek" is.

Het ziekengeld bedraagt in de meeste gevallen 80 % van het dagloon van den verzekerde. Voor de vaststelling van het dagloon komt het dagloon, hetwelk meer dan ƒ 8.— bedraagt, voor dat meerdere niet in aanmerking. Het maximum van het uitgekeerde ziekengeld zal dus ƒ 6.40 zijn.

Het ziekengeld wordt uitgekeerd over iederen dag, dat de ongeschiktheid tot werken duurt, te beginnen met den derden dag na dien, waarop de ongeschiktheid aanving, en ten hoogste 6 maanden.

Opmerkelijk is verder het in art. 41 bepaalde. Wanneer de controleerende geneesheer van meening is, dat de patiënt weer aan den gang kan gaan, moet diens ziekengeld tot op de helft worden teruggebracht. Door deze bepaling wordt dus onmogelijk, dat een verzekerde meer dan 100 % van zijn loon zou kunnen ontvangen door een uitkeering aan ziekengeld plus (een deel van) zijn dagloon.

Bij verpleging in een ziekenhuis kan de verzekerde, die geen kostwinner is onder zekere voorwaarden een-derde van het normale ziekengeld uitgekeerd krijgen. Is hij dit wel, dan kan het ziekengeld geheel of ten deele worden uitbetaald aan degenen, wier kostwinner hij is [16]).

* *
*

V. We komen thans aan de *organen, die belast zijn met de uitvoering* van onze sociale verzekering. Bij de Ongevallenwet zijn wij reeds tegengekomen de Rijksverzekeringsbank. De taak, de bevoegdheid en organisatie dier instelling zijn geregeld bij de wet van 9 Oct. 1920, Stbl. 780. Krachtens deze wet wordt de bank bestuurd door een college van drie leden, die, evenals de wiskundige adviseurs en de ambtenaren door de Koningin worden benoemd, geschorst en ontslagen. Ook de instructies van de R. V. B. worden door de Kroon vastgesteld. Het Bestuur is verantwoordelijk en rekenplichtig aan den Minister van Arbeid.

Contrôle op den toestand en het beheer van de bank wordt uitgeoefend door een Raad van Toezicht, die samengesteld is uit leden, welke door de Verzekeringsraden worden aangewezen, benevens uit een oneven aantal leden, welke de Minister aanwijst. Op deze wijze zijn bij de uitvoering der wet, die feitelijk strikt ambtelijk is, ook belanghebbende werkgevers en arbeiders betrokken [21]).

Thans zijn de Raden van Arbeid, krachtens het K. B. van 15 Juli 1922 (Stbl. 451) betrokken bij de uitvoering der Ongevallenwet. De „buitendienst" van den Raad van Arbeid is nu in de practijk belast met het toezicht op de naleving van de wet.

Was aan het stelsel van zelf-doen bij de wettelijke ongevallenverzekering slechts weinig ruimte toegelaten, geheel anders staat het bij de Land- en Tuinbouwongevallenwet. Minister AALBERSE wilde zich aansluiten bij hetgeen zich in de maatschappij vrij had ontwikkeld, daarbij o. m. uitgaande van de overweging, dat boeren en tuinders over het algemeen niet veel voelden voor ambtelijke bemoeiing [22]).

De uitvoering der verzekering krachtens de Land- en Tuinbouwongevallenwet is opgedragen aan: 1. openbare organen (Rijksverzekeringsbank, Verzekeringsraden en Raden van Arbeid); en 2. aan bijzondere instellingen (bedrijfsvereenigingen). Beide soorten van organen zijn gelijkberechtigd; wat o.m. hieruit blijkt, dat beide organen de bijdragen en schadeloosstellingen vaststellen voor de aangesloten werkgevers, dat zij beide die schadeloosstellingen ook uitbetalen en een onderzoek instellen naar de ongevallen, die voor haar rekening komen [23]).

Nog een enkel woord over deze bedrijfsvereenigingen.

De wet laat uitsluitend onderlinge vereenigingen van werkgevers als bedrijfsvereenigingen toe. Organisaties, die beoogen winst te maken, zijn uitgesloten. De Minister kwam hier toe met een beroep op het resultaat van een onderzoek, dat ingesteld was door de commissie, die moest nagaan de gevolgen van z.g. risico-overdracht bij de uitvoering der Ongevallenwet 1901.

Zulk een bedrijfsvereeniging nu moet aan verschillende vereischten voldoen. De voornaamste zijn, dat zij de noodige waarborg stelt om haar taak naar behooren te vervullen. Het Bestuur van een bedrijfsvereeniging wordt gevormd door een aantal personen, waarvan de helft bestaat uit arbeiders in één der verzekeringsplichtige bedrijven; ze worden door den Minister van Arbeid aangewezen. Ook moet de bedrijfsvereeniging een pand storten tot zekerheid voor de nakoming der uit de wet voortvloeiende verplichtingen.

Toen Minister TALMA op 18 Juli 1910 zijn ontwerp-Ziektewet indiende, ging dit vergezeld van een ontwerp-Radenwet, waarin de organisatie van de meer plaatselijke lichamen voor invaliditeits-, ouderdoms- en ziekteverzekering was geregeld. Deze Radenwet is tenslotte pas met 1 Maart 1919 in werking getreden.

TALMA had een breede opzet voor de Raden van Arbeid ontworpen. Het zouden publiekrechtelijke lichamen zijn, die, behalve voor de arbeidsverzekering, moesten zorgen voor een gezonde ontwikkeling van het maatschappelijk leven, zoo heette het in de Memorie van Toelichting. Gedacht was aan een orgaan met verordenende bevoegdheid, dat zou kunnen meewerken ook aan de uitvoering van andere sociale wetten [24]).

Hier was dus een begin gemaakt met de z.g. „publiekrechtelijke organisatie van den arbeid".

De oppositie tegen deze schepping van TALMA in de Tweede Kamer was groot. In een nota deelde de Minister later mede, dat, nu de Kamer zulks blijkbaar beter oordeelde, hij zich er bij wilde neerleggen, in de wet voorshands niet te verwijzen naar een taak voor de Raden van Arbeid buiten het eigenlijke verzekeringsgebied. De verordenende bevoegdheid verdween uit het ontwerp, dat op 5 Juni 1912 is aangenomen met 54 tegen 41 stemmen, rechts tegen links [25]).

De taak van de Raden van Arbeid werd beperkt tot het verleenen van medewerking bij de uitvoering van wetten of algemeene maatregelen van bestuur, de arbeidersverzekering betreffende, welke die medewerking vorderen. Voor wat betreft de samenstelling en de inrichting van de Raden van Arbeid mogen wij volstaan met te verwijzen naar de zooeven genoemde Radenwet [26]).

Al spoedig bleek echter, dat, toen de invoering der Ziektewet van TALMA werd verschoven tot nader order, de Raden van Arbeid te grootsch opgezet waren, naar de uitvoering van de Invaliditeitswet. Bovendien, het feit, dat de Raden van Arbeid een budgetrecht hadden, deed de Regeering na korten tijd ertoe overgaan om de Raden van Arbeid aanmerkelijk te beperken. (Wet 27 Sept. 1920 Stbl. 754).

Het toezicht op den Raad van Arbeid is opgedragen aan den Verzekeringsraad, die saamgesteld is uit 4 onbezoldigde leden en een voor iederen Verzekeringsraad op 3 te bepalen aantal bezoldigde leden. De eerste categorie wordt voor de helft gekozen door de werkgeversleden en voor de helft door de arbeiders-leden van de Raden van Arbeid, waarvoor de Verzekeringsraad is ingesteld. De bezoldigde leden worden door de Kroon benoemd, die tevens den voorzitter aanwijst. Behalve met het toezicht op de Raden van Arbeid is de Verzekeringsraad belast met het aanvragen van schorsing of vernietiging der besluiten van een Raad van Arbeid en heeft hij er voor te zorgen

alle geschillen van onder zijn toezicht staande Raden van Arbeid in der minne te doen bijleggen en, zoo dit niet gelukt, aan de Kroon ter beschikking voor te leggen.

Ook de uitvoering van de verzekeringen krachtens de Invaliditeits- en Ouderdomswet is opgedragen aan het bestuur der Rijksverzekeringsbank, aan de Verzekeringsraden en aan de Raden van Arbeid.

De R. V. B. heeft nu drie afzonderlijke fondsen onder haar beheer, n.l. het ongevallenfonds, het invaliditeitsfonds en het ouderdomsfonds.

Tenslotte moeten wij nog nagaan, welke uitvoeringsorganen de nieuwe Ziektewet kent.

Een van de ernstigste bezwaren, welke men had tegen TALMA's Ziektewet, was hierin gelegen, dat de uitvoering van deze wet voor een voornaam gedeelte berustte bij de publiekrechtelijke ziekenkassen van de Raden van Arbeid, waarvan een gevolg zou zijn, dat de particuliere ziekenkassen ten doode waren opgeschreven.

In het ontwerp had TALMA aan de bijzondere kassen zelfs in het geheel geen plaats ingeruimd. Hij wilde één kas, door den Raad van Arbeid, uit patroons en arbeiders saamgesteld, beheerd. Maar, na een actie van Dr. DE VISSER en den Chr. Nat. Werkmansbond [27]), werd dit ontwerp zóó gewijzigd, dat ook bijzondere kassen konden worden erkend en toegelaten. Hun bewegingsvrijheid werd evenwel binnen enge grenzen gehouden.

De omstandigheid nu, dat de particuliere kassen steeds groeiden in beteekenis en omvang, was oorzaak, dat POSTHUMA, AALBERSE en SLOTEMAKER DE BRUINE in hun ontwerpen aan deze instellingen een breeder plaats toedachten. In het definitieve ontwerp vinden wij dan ook de erkende bedrijfsvereeniging terug naast de ziekenkassen van de Raden van Arbeid.

Hiermee is het „monopolie" van de Raden van Arbeid, dat hen door TALMA's ontwerp gegeven was, weggewerkt en heeft het particulier initiatief en het zelf-doen door belanghebbenden weer een beduidende plaats gekregen.

Uit deze opmerking moet men niet afleiden, dat TALMA geen oog zou gehad hebben voor het, zuiver anti-revolutionaire, beginsel van de vrije werking der maatschappelijke organen. Men mag niet vergeten, dat TALMA een breederen opzet voor de Raden van Arbeid heeft bedoeld. Doch de bestrijding in de Kamer gaf hem de kans niet, zijn ideëen practisch te verwerkelijken. In zijn Raden van Arbeid had hij

pariteit voorgesteld in het vaste geloof, dat dit een middel kon zijn om verder te komen in Nederland op den weg naar een streven naar sociale gerechtigheid.

Zonderlinge speling van de historie intusschen! De van ouds (sedert 1747) bestaande ziekenkassen zijn bij het ontwerp-SLOTEMAKER de dupe geworden. Deze immers kunnen niet meewerken aan de uitvoering der Ziektewet. Deze meest-zuivere uiting van het particulier initiatief moest plaats maken voor de kunstmatige, de geconstrueerde, althans niet organisch-gegroeide, bedrijfsvereeniging.

Een bedrijfsvereeniging is een vereeniging, die zich ten doel stelt de uitvoering der wettelijke ziekengeldverzekering, en die door den Minister als zoodanig is erkend; een erkenning, die van bepaalde vereischten afhankelijk gesteld is. Deze vereischten betreffen de oprichting en de inrichting der bedrijfsvereenigingen. Zij dienen o. m. om er zeker van te zijn, dat er voor de verzekerden voldoende waarborg op uitkeering bestaat ,om hun medezeggenschap te geven in de verzekering, en om zeker te zijn van voldoende soliditeit.

Art. 91 kent vier soorten van bedrijfsvereenigingen en wel:

1. de bedrijfsvereeniging, die opgericht wordt door een of meer, naar het oordeel van den Minister van Arbeid, algemeen erkende werkgeverscentrale tesamen met een of meer, naar het oordeel van den Minister, algemeene vakcentrale van arbeiders;

2. een bedrijfsvereeniging, van werkgeversvereenigingen en arbeidersvereenigingen, die aangesloten moeten zijn bij de onder 1 genoemde centrale;

3. de bedrijfsvereeniging vóór 1 Juli 1929 opgericht door werkgevers; en

4. hetzelfde, van werkgevers en van arbeiders samen, niet aangesloten bij een centrale, als bedoeld onder 1, in tegenstelling met het onder 2 genoemde, waar men wèl bij een centarale is aangesloten.

Art. 119 der Ziektewet spreekt van het toezicht op de bedrijfsvereenigingen door een college van Toezicht. Een nadere regeling hiervan geeft het K. B. van 9 Juli 1929 (Stbl. 383). De positie van het College van Toezicht zou men kunnen vergelijken met die van den Verzekeringsraad.

* *
*

VI. Wie zorgen voor het *opbrengen der geldmiddelen,* benoodigd tot dekking van de kosten onzer sociale verzekering? Ziehier de laatste vraag, waarop wij een antwoord moeten geven [28]).

We kunnen hier onderscheid maken tusschen de netto-lasten, waaronder we dan begrijpen het geldelijk aequivalent van de uitkeeringen en diensten, welke den verzekerde ten goede komen en de overige kosten, die gemeenlijk worden aangeduid met den term „administratiekosten"; al moet aanstonds erkend, dat de grenzen niet nauw te trekken zijn.

Verplicht tot bijdragen in de kosten der wettelijke verzekeringsfondsen zijn nu: het Rijk, de werkgevers, de arbeiders en voorts de bijzondere risicodragers der industriëele en landbouwongevallenwet.

Alvorens nu de verdeeling der lasten bij elk der sociale verzekeringswetten wat nader te bezien, brengen wij in herinnering, dat de Staat zich garant gesteld heeft voor alle uitkeeringen, welke krachtens die wetten aan verzekerden of hun betrekkingen toekomen.

Bij de *Ongevallenwet* was men het er algemeen over eens, dat het bedrijf zelf moet zorgen voor de risico's aan het bedrijfsgevaar verbonden, onafhankelijk van de schuld van werkgever of werknemer. Alle kosten, waaronder dus begrepen zijn die van verzekering en administratie, komen ten laste van den werkgever. Aanvankelijk was bepaald, dat een deel van de kosten, n.l. de helft van de salarissen van het personeel der Rijksverzekeringsbank, door het Rijk betaald zou worden, maar met ingang van 1 Jan. 1922 is men hiervan teruggekomen.

Van de twee stelsels, denkbaar voor het opbrengen der middelen tot dekking der kosten, het z.g. omslagstelsel en het stelsel van kapitaaldekking, koos onze wetgever het laatste.

De artt. 40—52 van de *Ongevallenwet* geven over deze materie een gedetailleerde regeling, die hierop neerkomt, dat men gevarenklassen in het leven heeft geroepen met gevarencijfers, die uitdrukking geven aan de verhouding van het bedrag, dat door elke onderneming moet worden opgebracht.

De artt. 78—89 van de *Landbouwongevallenwet* geven een ongeveer gelijksoortige regeling van deze verzekering. Hierbij dient nog te worden opgemerkt, dat de administratiekosten, welke voor de bank verbonden zijn aan de uitvoering der verzekering door bedrijfsvereenigingen, tot een bedrag van ten hoogste ƒ 25000.— 's jaars, ten laste dier vereenigingen komen.

De premies voor de *Invaliditeitswet* worden betaald door de werkgevers van verzekeringsplichtige arbeiders, terwijl een gedeelte van de middelen tot dekking gevonden wordt uit een jaarlijksche bijdrage van het Rijk.

Over deze Staatsbijdrage is in de Tweede Kamer heel wat te doen geweest. TALMA, die zooals boven is uiteengezet, de Invaliditeitsrente wilde beschouwen als een deel van het loon, moest van een blijvende bijdrage door den Staat niets hebben. De Staatsbijdrage, die de Invaliditeitswet thans kent, draagt een zuiver tijdelijk karakter en dient om de overgangsbepalingen der wet te financieren en verder om de kosten der administratie te dekken. Het Rijk betaalde over de jaren 1920—'23, 21½ millioen gulden; tengevolge van de financiëele politiek van Minister COLIJN werd dit bedrag evenwel beduidend verminderd. Geleidelijk klimt het weer op en wel als volgt: over 1924 en 1925 *f* 1.800.000; over 1926: *f* 9.423.000; over 1927: *f* 11.423.000; over 1928: *f* 13.423.000; en *f* 17.623.000 gedurende de overige 66 jaren.

De premie wordt dus — ex art. 186 Invaliditeitswet — door den werkgever betaald en wel volgens verdeeling in vijf loonklassen. De werkgever mag op geenerlei wijze deze premie op den arbeider verhalen. Het stelsel der loonklassen is nader uitgewerkt in een Kon. Besluit van 21 Nov. 1919 (Stbl. 761).

Het lijkt ons overbodig hier verder te beschrijven rentezegels, rentekaart en renteboekje, waarmee iedereen thans vrijwel op de hoogte is.

Wij hebben reeds uiteengezet, dat de *Ziektewet* naast de ziektekassen van den Raad van Arbeid kent de erkende bedrijfsvereenigingen. Voor beide categorieën moet natuurlijk een premie betaald worden. De premies voor de Ziektewet bedragen een percentage van het loon, dat in de periode, waarvoor de betaling loopt, door de verzekerden is verdiend. Het loon van meer dan *f* 8.— per dag komt bij de premieberekening voor dat meerdere niet in aanmerking.

In de Ziektewet komt de bepaling voor van een verhooging of verlaging van de premie in verband met het risico, wegens grooter ziektegevaar, dat de uitoefening van een bepaald beroep voor een verzekerde oplevert.

De artt. 64, 65 en 69 geven een antwoord op de vraag, wie de premie voor den Raad van Arbeid moet opbrengen. In het algemeen is zij voor de helft door den werkgever en voor de andere helft door den werknemer verschuldigd, d. w. z. de werkgever begint met de geheele

premie te betalen en mag de helft verhalen op het loon van zijn arbeider.

In bijzondere gevallen kan de Minister toestaan, dat een werkgever meer dan 50 % van de premie afhoudt van het loon.

Geen premie is verschuldigd over de dagen, waarover ziekengeld wordt uitgekeerd.

Art. 116 zegt, dat van de door de bedrijfsvereeniging vastgestelde premie de helft door den verzekerde is verschuldigd. Dit aandeel mag echter maximaal bedragen de helft van de premie, welke voor hem verschuldigd zou zijn, ware hij bij de ziekenkas van den Raad van Arbeid verzekerd.

* *
*

Nog een enkele opmerking ten besluite.

Wanneer iemand ons zou willen tegenvoeren, dat wij het onderwerp „Sociale Verzekering" met bovenstaande regelen allerminst hebben uitgeput, zijn wij de eersten om hem daarin volmondig bij te vallen. Wie zich ook maar vluchtig een idee gevormd heeft van de vele en velerlei bepalingen, die deze materie regelen — iemand heeft uitgerekend, dat het niet minder dan 99 wetten met ± 1200 wetsartikelen zijn, ongerekend nog de circa 6000 bepalingen, vervat in Kon. Besluiten, ministeriëele beschikkingen e. d.! — zal het billijken, dat wij wel moesten volstaan met het aanwijzen van enkele der voornaamste bepalingen en hoofdbeginselen.

Intusschen vleien wij ons met de hoop, dat dit opstel iets zal mogen bedragen tot verheldering der, naar het ons toeschijnt, minder juiste begrippen, die in onzen kring hier en daar post vatten over dit onderwerp.

Het gevaar is niet denkbeeldig, dat men, eenzijdig den nadruk leggend op wat men meent als „zuiver beginsel" te moeten kwalificeeren, en de oogen sluitend voor den socialen noodtoestand, die dringende en afdoende voorziening behoeft, positie kiest tegen ons bestaand stelsel van sociale verzekering, hetwelk zou zijn ontsproten uit een humanistisch principe. Ja, nog zeer onlangs hoorden wij op een vergadering eener kiesvereeniging de Ziektewet van SLOTEMAKER DE BRUINE met „door-en-door-socialistisch" bestempelen.

Wie leeft uit de solidariteitsgedachte en wie niet blind is voor veel sociale ellende, kan niet anders dan dankbaar zijn voor het feit, dat de Overheid ingreep, waar het particulier initiatief te kort schoot.

De huidige toestand achten wij niet de ideale. Liever was het ons,

wanneer de bemoeiing van de Overheid niet noodig zou zijn. Maar wij aanvaarden het bestaande als een compromis, of beter gezegd, als een nood-oplossing. KUYPER gebruikte eens het beeld van het verband, dat gelegd was om het gebroken been. Dat verband, zelf niet organisch, was noodig om het verstoorde organisme weer normaal te doen functionneeren.

Welnu, onze sociale verzekering is een dergelijk noodverband om het verstoorde organisme, dat samenleving heet. Het noodverband draagt slechts een tijdelijk karakter. Het is bestemd te verdwijnen, zoodra het organisme weer gezond is.

Moge zoo dan ook de sociale verzekering dienstbaar zijn om de maatschappelijke verhoudingen beter te maken; moge het solidariteitsbesef aangekweekt worden en de gedachte der sociale gerechtigheid meer en meer haar beslag krijgen onder ons volk.

---

17) Dit naar aanleiding van eenige hoofdartikelen in *De Tijd* van 4 en 7 Januari j.l. van de hand van den heer A. Weegenhuise.

18) In verband met het feit, dat de Ziektewet 80% uitkeert, is er een wetsontwerp ingediend om de 70% van de Ongevallenwet ook op 80% te brengen. Ex art. 20 lid 2 der Ziektewet is dubbele verzekering niet toegelaten in gevallen, dat een arbeider aanspraak zou kunnen maken op ziekengeld en een ongevallenuitkeering. Dan bestaat er geen recht op ziekengeld, zegt de wet. Het voorgestelde wetsontwerp heft de onbillijkheid op, die ontstaan zou zijn door de ongelijkheid van het percentage. (cf. Gedr. Stukken. Hand. IIe Kamer 1929/30 No. 225).

19) Deze cijfers ontleende ik aan het Statistisch Zakboekje 31 Dec. 1929.

20) Vgl. De Invaliditeitswet, door Mr. H. W. GROENEVELD en Mej. Mr. G. J. STERNBERG.

21) J. E. VAN DEN TEMPEL en E. BROEKMAN „Sociale Verzekering in Nederland", p. 26.

22) De heer DUYS had groote bezwaren tegen dit veranderen van stelsel. Zie Hand. II Kamer 1922, p. 2788.

Ook het Eerste Kamerlid, WITTERT VAN HOOGLAND, had objecties blijkens een nota, opgenomen in Bijl. Hand. Eerste Kamer 1921/22, no. 237.

Het ontwerp is evenwel z. h. s. aangenomen.

23) VAN DEN TEMPEL-BROEKMAN, p. 52.

24) Vgl. Sociaal Jaarboek voor Nederland, 1918, waarin bijdrage van Mr. H. W. GROENEVELD over Sociale verzekering.

25) In de Memorie van Toelichting van TREUB, 1 Nov. 1915 op de ontwerpen van wet tot vervanging der Radenwet worden de bezwaren nog eens gereleveerd. De R. v. A. was te grootsch opgezet, te log.

26) Een beknopte uiteenzetting van de samenstelling en inrichting van den Raad van Arbeid, o. a. in VAN DEN TEMPEL-BROEKMAN, t. a. p. p. 64 v.v.

27) Vgl. SMEENK-VAN VLIET, „Een held in volle wapenrusting", p. 151 v.v.

28) Wij verwijzen overigens naar een artikel van K. LINDNER, getiteld „Hoofdlijnen van de verdeeling der lasten in de Nederlandsche Arbeidersverzekering", voorkomend in het gedenkboek „Vijf en twintig jaren Sociale Verzekering".

VRAAG EN ANTWOORD

1. VRAAG:

Gaarne zou ik van u ontvangen een beoordeeling van het hedendaagsch z.g. actualisme.

Daarbij zou ik met name de vraag willen stellen, of de a.r. Partij — die thans eenvoudigweg medegaat met het parlementarisme zonder dat ze er zich daadwerkelijk tegen verzet, hoewel toch ons parlement vrij aardig beantwoordt aan de ideeën van 1789 — het mogelijk acht om door middel van het parlement of op andere wijze weer een gezond regeersysteem te verkrijgen en, zoo ja, op welke gronden die verwachting is gebouwd.

Onze partij heeft eene hooge roeping. Zij pretendeert te vertolken den grondtoon van ons volkskarakter. Ik geloof het van harte, maar wacht tevergeefs op daden.

ANTWOORD:

Alvorens deze laatste vraag te beantwoorden willen wij enkele opmerkingen maken nopens het z.g. actualisme, dat gedurende de laatste jaren een — zij het bescheiden — rol speelt in de politieke ontwikkeling van ons land.

Het beoordeelen van dit z.g. actualisme wordt bemoeilijkt door de omstandigheid, dat men hier niet te doen heeft met een politieke partij, voorzien van een omschreven plan, doch met een beweging, die haar voedingsbodem vindt in een gevoel van onlust, waarmede men in verschillende kringen de uitwassen eener revolutionaire democratie aanschouwt en die mitsdien kritiek — en geenszins geheel ongerechtvaardigde kritiek — levert, zonder er evenwel, ondanks herhaalde pogingen, in te zijn geslaagd in positief opzicht iets noemenswaardigs tot stand te brengen.

De poging van Dr. VERVIERS en anderen, die gedurende korten tijd het tijdschrift „Katholieke Staatkunde" tot hun beschikking hadden en in 1922 een oogenblik zelfs den moed grepen, een nieuwe katholieke politieke organisatie in het leven te roepen, moest tengevolge van de afwijzende houding der r.k. geestelijkheid mislukken.

Daarna kregen we in 1925 de lijdensgeschiedenis van de Nationale

Unie. Deze wist een oogenblik de publieke aandacht op zichzelf te vestigen door de bekende uitnoodiging aan het adres van verschillende politieke partijen tot het vormen van een nationale eenheid, welke eenheid — waarschijnlijk om de rechtsche partijen tegemoet te komen — een christelijk-historisch tintje zou moeten dragen.

Ter zelfder tijd ongeveer deden het Vaderlandsch Verbond en het Verbond der Actualisten van zich hooren. Doch het ziet er niet naar uit, dat de actie van deze actualisten, die, voorzoover hun streven een eenigszins positief karakter draagt, zich schijnen te laten medevoeren door hunne bewondering voor MUSSOLINI en het Italiaansch fascisme, in ons land veel verandering in de politieke situatie zal teweegbrengen. Ons volkskarakter is nu eenmaal anders dan het Italiaansche volkskarakter en ook de historie van ons land, die men in die kringen wel wat al te veel uit het oog verliest, vertoont niet alleen wat betreft de laatste jaren, doch ook in vroegere eeuwen een geheel ander beeld.

Wanneer men uitlatingen leest van de zijde van aanhangers van deze verschillende richtingen is er veel in, dat ook door ons wordt onderschreven. Zoo hun critiek op de verschijnselen eener revolutionaire democratie, op het individualistisch algemeen kiesrecht en de overheerschende beteekenis van het parlement, tengevolge waarvan in staatszaken dikwerf aan het groepsbelang boven het algemeen volksbelang de voorrang wordt toegekend; hun wensch naar corporatieve vertegenwoordiging, naar erkenning van de zelfstandigheid van maatschappelijke kringen bij het behartigen van belangen, die geacht kunnen worden tot hun eigen sfeer te behooren (de Nationale Unie sprak destijds van „autarchie"), hun verzet tegen ontwapening en hun wensch naar meerdere samenwerking bij het behartigen van nationale belangen.

Doch daarbij valt al aanstonds te wijzen op het feit, dat dergelijke uitlatingen weinig oorspronkelijk zijn. Gaat men de historie van de rechtsche partijen, met name van de a.r. Partij, na, dan valt op te merken, dat die groepen niet slechts in woord, doch ook in daad hebben getoond de juistheid van een streven in deze richting te erkennen.

Reeds meer dan tachtig jaar lang werd van a.r. zijde strijd gevoerd tegen het individualistische kiesrecht. GROEN wenschte in de plaats daarvan het corporatieve. KUYPER werkte die gedachte uit tot het z.g. gezinshoofden-kiesrecht voor de Tweede Kamer, de politieke volksvertegenwoordiging, en een corporatieve belangenvertegenwoordiging ter vervanging van de tegenwoordige Eerste Kamer (Zie: „Ons Program"). LOHMAN Sr. heeft reeds bij de Grondwetsherziening van 1887 een gewijzigde samenstelling der Eerste Kamer bepleit. Later nam TREUB die gedachte over en werkte haar uit in een artikel in *Vragen des Tijds*. Maar de quintessens, de corporatieve gedachte, liet hij bij die uitwerking los door de beroepstelling als grondslag van de samenstelling der Eerste Kamer te aanvaarden.

Tegen machtsmisbruik door het parlement heeft GROEN herhaaldelijk gewaarschuwd. De belangrijkste waarborg zag hij in een homogeen en hierdoor krachtig bewind; een bewind, dat ook de beste gelegenheid biedt voor een principieele gedachtenwisseling met het parlement en hierdoor tevens in staat is te voorkomen, dat de rechtmatige volksinvloed verdrongen wordt door de luidruchtige eischen van allerlei belangengroepen. Ook KUYPER heeft herhaaldelijk tegen het gevaar van de revolutionaire parlementaire democratie gewaarschuwd. Men denke aan zijn artikelen gepubliceerd in *De Standaard* onder den titel: „Democratische Klippen". En ook heeft hij ter breideling van de desorganiseerende werking van het parlementarisme gewezen op een budget-regeling, waarbij, als in Engeland, onderscheid gemaakt wordt tusschen de terugkeerende uitgaven en hetgeen nieuw wordt aangevraagd (vgl. „Antirevolutionaire Staatkunde" II, pag. 325 v.v.).

Hetzelfde geldt ook van den wensch naar autarchie, welke wensch onder actualisten tot uiting komt in hun programpunt betreffende wijziging en vereenvoudiging der sociale wetgeving, gebaseerd op het beginsel van de zelfverantwoordelijkheid van het individu. De geschriften van vooraanstaande antirevolutionairen, met name van KUYPER (b.v. „Souvereiniteit in eigen kring", „Het Calvinisme" e. a.) zijn een doorloopend pleidooi voor erkenning van een rechtstreeksche individueele en groepsgewijze verantwoordelijkheid der onderdanen aan God, buiten intermediair van de Overheid. Dat beginsel lag ten grondslag aan het groote amendement-KUYPER op het ontwerp-GOEMAN BORGESIUS tot regeling van de ongevallenverzekering, strekkend tot verbreking van het door de liberalen en socialisten gewilde monopolie der Rijksverzekeringsbank; en eveneens aan het Radenstelsel van TALMA, hetwelk — al zal men ook met de uitwerking van deze gedachte in TALMA's wetgeving kunnen verschillen — toch bedoelde de uitvoering der sociale verzekeringswetten in handen van de belanghebbende arbeiders en patroons te stellen. En dat dit beginsel ook op ander gebied door de a.r. Partij is hooggehouden, moge blijken uit den strijd voor de vrije school en voor het zelfstandig recht der ouders, hetwelk door leerdwang, vaccinedwang, schoolvoeding en -kleeding en tal van andere liberalistische en socialistische maatregelen werd bedreigd.

Gedurende de laatste jaren beginnen ook in sommige kringen der linkerzijde de oogen open te gaan voor de practische beteekenis van het volgen van dit beginsel (men denke b.v. aan het z.g. ontwerp-POSTUMA-KUPERS, dat de uitvoering der ziekteverzekering in handen wilde stellen van z.g. bedrijfsvereeniging en aan de nieuwe Ziekte- en de Landbouwongevallenwetten, die dergelijke vereenigingen als verzekeringsorganen hebben erkend). En dan doet men het gaarne voorkomen, alsof men plotseling iets nieuws heeft ontdekt en men verzuimt te vermelden, dat men zich nu pas schoorvoetend gaat bewegen in de richting, die herhaaldelijk van a.r. zijde als de juiste was aangegeven.

Wat de ontwapening betreft, is er geen enkele partij, die met meer ernst in woord en daad, op principieele, zoowel als op practische gronden het recht en den plicht der Overheid tot instandhouding van leger en vloot ter verdediging van het rechtmatig volksbelang heeft hooggehouden dan de a.r. Partij dit gedaan heeft en ook zal blijven doen. Waarlijk, de a.r. Partij behoeft in dit opzicht geen les te nemen bij de z.g. actualisten, van wie wellicht de meerderheid behoort tot een politieke richting als die der liberalen, die door hun schipperen met de socialisten herhaaldelijk tot verzwakking onzer weermacht hebben medegewerkt. Zoowel op financieel gebied als op het terrein der defensie heeft de a.r. Partij ter wille van een vasten koers en een principieele houding herhaaldelijk, en vooral in de laatste jaren, offers moeten brengen, ten gunste van die partijen, die kiezersgunst hooger stelden dan het nationaal belang.

Waar dit nationaal belang in het spel is, heeft de a.r. Partij zich immer tot samenwerking met andere groepen bereid getoond. Als wij daarbij wijzen op de coalitie, zal dit beroep op tegenstanders der coalitie weinig indruk maken, wijl ze in deze samenwerking weigeren te zien een zaak van nationaal belang. Voor ons staat echter vast, dat, indien niet het hoog belang van bestrijding der revolutie-ideeën in de praktijk van het maatschappelijk en politiek leven den doorslag gegeven zou hebben, nimmer iets zou zijn terecht gekomen van een samenwerking van politieke groepen, tusschen welke, blijkens de historie, een schier onoverbrugbare klove gaapt.

Ook saamwerking met de liberalen — en deze samenwerking hebben de actualisten speciaal op het oog — is van a.r. zijde nimmer geweigerd, waar het nationaal belang dit vorderde. Dit is wel gebleken tijdens de oorlogsjaren, toen de a.r. leden der Staten-Generaal op de meest loyale wijze steun verleenden aan het kabinet-CORT VAN DER LINDEN. Daarna ook in 1918, toen de revolutie van TROELSTRA dreigde. En ook bij de maatregelen tot herstel van het financieele evenwicht heeft de a.r. kamerfractie onverzwakt en met terzijdestelling van het onmiddellijk partijbelang de politiek van minister COLIJN gesteund.

Een dergelijke gedragslijn zal de a.r. Partij, ook in de toekomst, blijven volgen. Doch — als we het streven van de actualisten wel begrijpen — reikt hun wensch verder. Zij wenschen, dat de politieke antithese bij het behartigen van nationale belangen zal worden uitgeschakeld.

Het voldoen aan dergelijken wensch staat echter buiten het vermogen van de a.r. Partij. Inwilliging zou slechts mogelijk zijn door het prijsgeven van eigen principieel standpunt. Of het moest zijn, dat de liberale en socialistische groepen in ons land hun antigodsdienstig standpunt prijsgaven en zich, al ware het zonder uitdrukkelijk beroep op Gods geopenbaarden wil, begonnen te bewegen in de richting der a.r. politiek.

De Nationale Unie zocht een compromis tusschen rechts en links tot stand te brengen, door als basis voor de politiek twee z.g. „levenkrachtige beginselen" naar voren te brengen, n.l. de vrijheidsgedachte

en de historische gedachte. Doch deze gedachten beteekenen op zichzelf niets, wanneer men ze losmaakt van het principieel uitgangspunt. Vrijheid, ook geestelijke vrijheid, is een holle leuze, tenzij men haar aanvaardt als eisch van het beginsel, dat er een sfeer is van rechtstreeksche verantwoordelijkheid van individu en maatschappelijken kring voor het nakomen van de ordinantiën Gods. Laat men dit beginsel los, dan komt men òf tot losbandigheid (revolutionaire anarchie) òf tot een absolutistische staatsvoogdij, waaraan de liberale partij hier te lande, in weerwil van haar leuze (men denke aan de vervolging van de afgescheidenen, den leerdwang, het liberale programpunt i. z. staatspensioen e. d.), niet is ontkomen en die haar meest consequente toepassing in landen als Italië, Rusland en Spanje gevonden heeft. En de historische gedachte voert tot een star conservatisme, wanneer men niet in het licht van historie en Schrift tezamen opmerkt den wil Gods, die beurtelings tot behoud en vooruitgang maant.

Generaal SNIJDERS zoekt een compromis in vereeniging van allen, die, welk geloof door hen ook moge worden beleden, erkennen, dat hun levensbeschouwing evenzeer als onze geheel Westersche beschaving wordt beheerscht door het Christendom.

Doch een zoodanige Christelijke politiek vond reeds in THORBECKE haar verdediger. Ook deze erkende het Christelijk karakter van onze samenleving en ook hij wilde wel in zijne politiek met Chr. factoren rekening houden. Doch zijn Christendom boven geloofsverdeeldheid was een Christendom, dat zijn uitgangspunt vond in de menschelijke rede en de erkenning van de Goddelijke ordinantiën als basis voor de politiek verwierp.

Evenals vroeger de radicalen optrokken tegen de stelling der conservatieven moet thans het democratisch bolwerk den aanval van actualistische zijde verduren. En de omstandigheden, met name de excessen van revolutionair-democratische zijde, waardoor zelfs de openbare orde en veiligheid werd verstoord, hebben dit actualisme in landen als Italië en Spanje reeds de overwinning bezorgd.

Doch het feit, dat deze radicale en actualistische richtingen zoo fel tegenover elkander staan, bewijst niet, dat ze een principieel verschillend uitgangspunt kiezen. In uitgangspunt vertoonen ze inderdaad overeenkomst inzoover beide richtingen als maatstaf voor hun optreden uitsluitend vragen naar algemeen belang en menschelijke wijsheid. Het verschil ligt alleen in de conclusie, waartoe zij bij het gebruik van dien maatstaf komen.

En al zouden ook beide richtingen aan ethische en religieuze factoren een plaats toekennen (b.v. door rekening te houden met de godsdienstige gevoelens der bevolking), de beteekenis en plaats dier factoren is een geheel andere dan in de a.r. politiek, waarvan de religie (bedoeld in interkerkelijken zin) de grondslag is.

In de a.r. politiek zijn het de goddelijke normen, die het objectief

uitgangspunt en richtsnoer vormen van alle politieke gedraging, al moge er ook in politicis, evenmin als trouwens op ander terrein, omtrent de toepassing der normen altijd eenstemmigheid bestaan.

Doch in de radicale en actualistische politiek hebben de religieuze en ethische factoren slechts de beteekenis van subjectieve menschelijke gevoelens, waaraan men, voorzoover men ze bij zichzelf aantreft, tot op zekere hoogte wel gehoor wil geven, en die men bij anderen wel wil respecteeren, doch slechts indien en in zooverre eigen verstandelijk inzicht, de eischen van wetenschap en practijk, kortom hetgeen men kan samenvatten onder de menschelijke rede, dit in het algemeen belang wenschelijk oordeelt.

Doch het is duidelijk, dat dit standpunt het hechte fundament, dat de a.r. politiek zich als uitgangspunt kiest, niet kent. En de geschiedenis, met name in ons land, heeft dan ook geleerd, dat in het ethische en religieuze van deze politieke richtingen niet de minste waarborg ligt voor de handhaving der Christelijke grondslagen onzer samenleving. Integendeel, deze richtingen hebben door hypertrophie van de staatsmacht en slapheid en toegeeflijkheid tegenover het euvel, dat zich in allerlei vorm in het maatschappelijk en sociale leven openbaart, het verantwoordelijkheidsgevoel en het zedelijk en religieus besef der bevolking ondermijnd en de bedding gegraven, waardoor de machten van ongeloof en revolutie gemakkelijker hun destructieven invloed op Staat en Maatschappij kunnen oefenen.

* *
*

We komen thans aan het beantwoorden van de vraag, of de a.r. Partij het mogelijk acht, om door middel van het parlement of op andere wijze een gezond regeersysteem te verkrijgen, en zoo ja, op welke gronden die verwachting is gebouwd.

Verwacht men nu, dat wij deze vraag beantwoorden zullen met de een of andere officieele uitspraak der a.r. Partij ter aanvulling van hetgeen die partij reeds in haar program van beginselen neerschreef, dan moeten wij teleurstellen. Een dergelijke uitspraak — die, strikt genomen, slechts een officieel karakter dragen zou, indien ze afkomstig ware van een deputaten-vergadering — is ons niet bekend .

Doch is men tevreden met een antwoord, dat ligt in de lijn der a.r. beginselen, dan willen wij op het volgende wijzen.

De a.r. politiek stelt zich lijnrecht tegenover een politiek van daden, die er op gericht zijn de bestaande maatschappelijke of staatkundige instellingen omver te werpen, onverschillig of een zoodanig daadwerkelijk optreden uitgaat van revolutionaire groepen als in den tijd van de Fransche revolutie, van socialisten, communisten, bolsjewisten of van mannen als NAPOLEON, MUSSOLINI, PRIMO DE RIVIERA e. a.

Eerbiediging van de bestaande instellingen — zelfs al mogen zij niet strooken met het ideaal, dat de a.r. politiek voor oogen staat — is de

primordiale eisch van het a.r. beginsel. Laat men dien eisch varen, dan is er geen sprake meer van a.r. politiek. Het is een revolutionaire actie geworden, ook al moge een betere orde van zaken er het voorloopig resultaat van zijn.

De a.r. politiek beweegt zich slechts langs den weg door de positieve rechtsorde aangewezen. Ze vordert handhaving dier rechtsorde en een krachtig verzet tegen revolutionaire actie, welke de rechtsorde — ook al moge er nog zoo'n verheven motief aan ten grondslag liggen — poogt op zij te zetten.

Zoowel Overheid als onderdanen zijn volgens a.r. beginsel gebonden aan de positieve rechtsorde. En reeds hierom is een absolutistisch overheidsgezag — onverschillig of men spreekt van staats- of volkssouvereiniteit — dat zich boven de wet stelt, met dit beginsel in strijd.

Niet alleen echter is naar a.r. beginsel de Overheid gebonden aan den eisch van het positieve recht, ook binnen het raam van het geldend recht is, naar a.r. beginsel, aan het overheidsgezag een grens gesteld.

Het is juist een van de wezenskenmerken van de a.r. politiek, dat zij tegenover het overheidsgezag opkomt voor de rechten en vrijheden (ook al vinden deze rechten en vrijheden geen *uitdrukkelijke* erkenning in het positieve recht) der onderdanen; dat zij de behartiging van het welzijn der bevolking volstrekt niet ziet als een taak, die geheel of zelfs voor het grootste deel bij de Overheid berust, doch verdeeld is tusschen tal van maatschappelijke instellingen en kringen als kerk, school, gezin, bedrijf enz.; dat ze naast en tegenover de rechtstreeksche verantwoordelijkheid van de Overheid aan God stelt een rechtstreeksche verantwoordelijkheid van degenen, die in deze kringen leiding hebben te geven; dat zij van verlevendiging van het besef dezer verantwoordelijkheid en van activiteit dezer kringen voor het heil van Staat en Maatschappij veel meer verwacht dan van een verreikende overheidsactiviteit; en dat zij om die redenen, ook afgezien van het geldend recht, ten stelligste tegen een absolutistisch overheidsoptreden zich verzet.

Aanvaardt men het bovenstaande als juist, dan is het niet moeilijk meer een antwoord op de gestelde vraag te geven.

Inderdaad laat ons staatsbestuur, van a.r. standpunt bezien, in verschillende opzichten te wenschen over. Doch, laat men de staatsgreep of welke andere vorm van revolutionair ingrijpen als in strijd met onze beginselen en trouwens ook in ons land practisch uitermate moeilijk te verwezenlijken, ter zijde, dan blijft slechts over de mogelijkheid van het doen van daden, d. i. het nemen van maatregelen, langs legalen weg. En daartoe is een invloed in den lande noodig, waarover de a.r. Partij niet beschikt. Daarom moet de oplossing van het huidig staatkundig probleem, naar eisch der a.r. beginselen, allereerst gezocht worden in doorwerking der a.r. beginselen, met name door een meerdere krachtsontplooiing van Kerk en Maatschappij.

Overigens kan slechts in samenwerking met andere staatkundige

groepen gepoogd worden, die maatregelen te nemen, waardoor het a.r. ideaal zoo veel mogelijk wordt benaderd. Daarbij staat de a.r. Partij zeker niet als doel voor oogen afschaffing van het parlement of verlaging van het parlement tot een college, dat — gelijk thans in Italië — slechts beaamt hetgeen hem door één of hoogstens enkele machthebbers wordt voorgehouden. Doch wel streeft de a.r. Partij, naar de mate van haar kracht, naar verbetering van het tegenwoordig parlementaire stelsel door herziening van het kiesrecht, beperking van de inmenging van het parlement in allerlei onderdeelen van het staatsbewind en versterking der regeering.

N.

---

2. VRAAG:

Naar aanleiding van een gesprek over de A.R.J.A. werd beweerd dat alle leden van een Jongelingsvereeniging in de gelegenheid zijn zich aan te sluiten bij de club voor politieke en/of maatschappelijke onderwerpen.

Door mij is hierop geantwoord, dat dit practisch onmogelijk is omdat daardoor de andere vakken in het gedrang zouden komen en dat, zoodra alle leden een club bezoeken, het ook geen club meer is; dat dit theoretisch ook geheel in strijd is met het clubstelsel zelve.

Door mannen, die — wat de ervaring betreft — het weten kunnen, wordt echter volgehouden, dat eerstgenoemde bewering waar is. Beleefd verzoek ik u hierover in het eerstvolgend nummer van „Antirevolutionaire Staatkunde" advies te willen geven.

ANTWOORD:

Blijkbaar is het de bedoeling der vraag, of leden van een jongelingsvereeniging, die zich door samenspreking en studie op de hoogte wenschen te stellen van de antirevolutionaire beginselen, dit kunnen en behooren te doen binnen den kring der vereeniging (b.v. door toetreding tot clubs of secties voor politieke en maatschappelijke onderwerpen) of daartoe dienen toe te treden tot de z.g. Antirevolutionaire Jongerenactie (A.R.J.A.).

Daar de tijd, dat wij zelf lid van een jongelingsvereeniging waren, reeds eenige jaren achter ons ligt en wij bovendien slechts met een bepaald deel der Christelijke jeugdbeweging in nauwere aanraking zijn geweest, hebben wij gemeend ter beantwoording van deze vraag ons licht bij anderen te mogen opsteken. En nu bericht men ons van zeer deskundige zijde het volgende:

„In vele jongelingsvereenigingen bestaan voor de verschillende vakken, die op de vereeniging behandeld worden zoogenaamde

secties. Zoo is er ook zeer vaak een sectie voor politieke onderwerpen. De taak van deze secties is de behandeling op de jongelingsvereeniging zelf voor te bereiden. Gewoonlijk wordt een onderwerp, dat op de jongelingsvereeniging zal worden behandeld, eerst in de sectievergadering behandeld en besproken, zoodat er te meer kans op bestaat, dat op de jongelingsvereeniging zelf een goede inleiding zal worden gegeven en ook een vruchtbare discussie zal worden gevoerd.

Het spreekt vanzelf, dat tot de sectie een betrekkelijk klein deel van de vereeniging behoort. Dat ieder, die zulks wenscht, daarvan lid zou kunnen zijn, is m. i. verkeerd gezien, want dat zou in strijd zijn met het karakter van de sectie. Immers indien de sectie zelf reeds de jongelingsvereeniging is, dan verliest ze haar karakter van orgaan om den arbeid van de jongelingsvereeniging *voor te bereiden.*

Bovendien moet zulk een sectie niet al te groot zijn, want de besprekingen, die daar worden gevoerd dragen veel meer een vertrouwelijk karakter; men leert daar van elkaar; het is er meer knusgezellig en niet officieel en het eenige doel is om samen straks in de jongelingsvereeniging met iets goeds voor den dag te komen.

Naar mijn meening is dus de bewering niet juist, dat in de gereformeerde jongelingsvereeniging *alle* leden lid van de sectie voor politieke of maatschappelijke onderwerpen zouden kunnen zijn."

Na deze inlichtingen geeft onze berichtgever als volgt zijn meening weer:

„Ik geloof niet, dat de politieke scholing onzer a.r. jeugd *uitsluitend* door de jongelingsvereeniging mogelijk is. Bij de Gereformeerde Jongelingsbond zou dat nog gaan, omdat daar steeds a.r. beginselen behandeld worden. Daar heerscht ten opzichte van de politiek vrijwel eenstemmigheid. In andere organisaties echter, zooals dit reeds door den heer VAN NES in het Januari-nummer 1930 van het tijdschrift *Antirevolutionaire Staatkunde* is uiteengezet, is die eenstemmigheid niet, zoodat daar van reëele politieke scholing zeer weinig terecht komt.

Steeds is er echter, ook bij de gereformeerde jongelingsvereenigingen, op aangedrongen, dat de oudere leden zich bij de kiesvereeniging en Patrimonium zouden aansluiten. De behandeling der politieke en maatschappelijke onderwerpen beperkt zich op de jongelingsvereeniging op gereformeerden grondslag tot de *beginselen,* terwijl het in de kiesvereenigingen gaat om de *toepassing* der beginselen.

In verreweg de meeste kiesvereenigingen komt echter van stelselmatig principieele besprekingen zeer weinig terecht. Dat is voor de jongeren echter beslist noodzakelijk en daarom ben ik er persoonlijk een voorstander van, dat de ouderen der jongelingsvereeniging zich daarvoor geven en daarom juich ik de oprichtingen van de A.R.J.A. toe. De oprichters stellen zich op het standpunt, dat ze niet geregeld de jeugd bij elkaar moeten trommelen en weer een nieuwe jeugdbeweging in het leven moeten roepen, maar dat ze willen opwekken tot *stelselmatige* bestudeering der politieke beginselen en naar toepassing in de levenspractijk. Zij willen daartoe éénmaal per maand vergaderen en daarbij komt de jongelingsvereeniging in het minst niet in het gedrang; integendeel: de arbeid daar kan een zeer welkome aanvulling geven aan den arbeid der gereformeerde jongelingsvereeniging.

Daarom is ook bij een samenspreking tusschen voormannen der gereformeerde jongelingsvereenigingen en A.R.J.A. overeengekomen,

dat de leeftijdsgrens naar beneden voor de A.R.J.A. op 20 jaar zal worden bepaald, want wie de reeds verschenen schetsen der A.R.J.A. inziet, zal bemerken, dat een betrekkelijk flinke graad van ontwikkeling wordt verondersteld.

Ik kom dus tot de conclusie, dat alleen aan de jongelingsvereeniging, aangesloten bij den Bond van J. V. op Geref. Grondslag de politieke scholing tot haar recht komt, maar dat ook zelfs daar de arbeid van de A.R.J.A. voor de oudere leden van veel nut kan zijn; voor jonge menschen, die bij andere jongelingsvereenigingen zijn aangesloten is een andere organisatie voor bestudeering onzer a.r. beginselen en haar toepassing in de practijk beslist noodzakelijk.

Wat betreft den leeftijd, waarop de meeste leden der jongelingsvereeniging die organisatie verlaten: deze is zeer verschillend. Dit staat echter vast: zij bleven vroeger langer dan tegenwoordig. Verreweg de meeste leden zijn vanaf 16 à 17 tot 21 à 22 jaar. Het werkprogram van de gereformeerde jongelingsvereeniging is op 5 jaren berekend. Daarmee is rekening gehouden bij de bepaling van den minimum leeftijdsgrens voor de A.R.J.A., die, zooals ik boven schreef, door mondelinge bespreking van afgevaardigden der gereformeerde jongelingsvereenigingen en de A.R.J.A. is verkregen. Tegen dien leeftijd van 20 jaar heb ik geen bezwaar; slechts is het mijn overtuiging, dat jonge menschen, die maar één lidmaatschap kunnen aanvaarden, de *algemeen vormende jongelingsvereeniging* moeten laten vóórgaan, maar dat zijn de voormannen der A.R.J.A. ook met mij eens."

Wij geven dit advies, dat ons alleszins juist voorkomt, gaarne ter overweging aan den inzender en aan alle belangstellende lezers van dit tijdschrift. N.

---

3. VRAAG:

Een zin in Art. XV van het a.r. Program van Beginselen eischt „de vrije beschikking van een iegelijk over zijn eigen lichaam". Ik zit met de moeilijkheid hiervoor niet voldoende argumentatie te vinden. Buitengewone omstandigheden kunnen dezen eisch tijdelijk doen vervallen. Maar heeft het individu of liever het gezin (maatschappelijke kring) ook reeds bij de prophylactische bestrijding van een epidemie of volksziekte niet een roeping tegenover de gemeenschap? En niet zulk een roeping, dat indien deze roeping niet verstaan wordt en onwil en onkunde in 't spel komen, de Overheid zelfs dwang mag toepassen? En een dwang waardoor de vrije beschikking over eigen lichaam verloren gaat? Vooral bij een Christen en zeker bij een Calvinistisch Christen mogen we toch verantwoordelijkheidsgevoel voor het heil der gemeenschap verwachten?

Ik denk hier b.v. aan den vaccinedwang.

ANTWOORD:

De quintessens van de a.r. opvatting ligt, naar ons voorkomt, in de erkenning van het beginsel, dat er, naast de verantwoordelijkheid van de Overheid tegenover God, ook bestaat een rechtstreeksche verantwoordelijkheid der onderdanen voor eigen persoon en voor den kring, aan het hoofd waarvan zij geplaatst zijn, welke verantwoordelijkheid de Overheid heeft te eerbiedigen en dus een zoo ruim mogelijke vrijheid voor ontplooiing dier verantwoordelijkheid heeft te laten.

Het krachtigst spreekt die verantwoordelijkheid, waar het betreft de zorg voor eigen lichaam. En daarom juist wordt aantasting van de vrijheid ten opzichte van de zorg voor eigen lichaam het meest scherp als machtsoverschrijding van de Overheid gevoeld.

Nu sluit de a.r. opvatting zeker niet allen overheidsdwang ten opzichte van de zorg voor eigen lichaam uit. Ze laat dien dwang toe bij uiterste noodzaak n.l. wanneer de persoon over zich zelf (of nabestaanden in zijn plaats over hem) de noodige contrôle mist en hierdoor onmiddellijk gevaar voor de omgeving ontstaat. Op dien grond rijst er dan ook onzerzijds geen verzet tegen dwangverpleging van gevaarlijke krankzinnigen, tegen dwangopvoeding van misdadige kinderen of tegen dwangmaatregelen ten opzichte van lijders aan besmettelijke ziekten, in geval in eigen kring de noodige middelen tot behoorlijke isolatie ontbreken.

Doch vraagt men, of een gezond persoon, wiens verantwoordelijkheidsgevoel of dat zijner ouders of voogden normaal ontwikkeld is, door overheidsdwang mag worden genoopt tot het ondergaan van een operatieve bewerking (i. c. de vaccinatie), die in het algemeen hygiënisch belang wenschelijk geoordeeld wordt, dan antwoordt de a.r. Partij, evenals zij dit steeds gedaan heeft, ontkennend. Zij ziet in dien dwang een uiting van staatsabsolutisme, een ongeoorloofde aantasting van de persoonlijke vrijheid.

En dit principieel bezwaar wordt ten aanzien van de vaccinatie nog verscherpt:

1e. door het feit, dat omtrent het algemeen hygiënisch nut van den vaccinedwang onder medici en hygiënisten geen eenstemmigheid bestaat (de bekende Berlijnsche Prof. GROTJAHN is een tegenstander);

2e. door het niet ongevaarlijk karakter der vaccinatie (het toenemend aantal van de *geconstateerde* gevallen van encephalitis postvaccinale bewijst dit), tengevolge waarvan de Overheid door vaccinedwang een verantwoordelijkheid op zich neemt, die niet zij, maar het individu of de ouders of voogden behooren te dragen;

3e. omdat de vaccinedwang in sommige gevallen zelfs in consciëntiedwang ontaardde en dus in strijd kwam met het beginsel der gewetensvrijheid.

Aan dit laatste bezwaar wordt echter, gelijk men weet, ten gevolge van de aanneming van het amendement-BIJLEVELD door de nieuwe wet op de besmettelijke ziekten tegemoet gekomen. N.

4. VRAAG:

In onze gemeente bestaat een vereeniging voor ziekenhuisverpleging met het doel de leden tegemoet te komen in de kosten van vervoer en verpleging met specialistische hulp, wanneer opname of behandeling in een ziekenhuis noodzakelijk is.

Onder de leden zijn goed gesitueerden, minder goed gesitueerden en personen, die, bij eventueele verpleging, zoo ze geen lid der vereeniging zijn, zeer waarschijnlijk voor rekening van het Burgerlijk Armbestuur zullen komen of voor rekening der verschillende diaconieën.

Het aantal omslagen, teneinde de onkosten te bestrijden is in het afgeloopen boekjaar nog al hoog geweest.

Teneinde 't aantal omslagen te verlagen, wil men subsidie aanvragen bij het Gemeentebestuur of bij het Burgerlijk Armbestuur (Groene Kruis, Wijkverpleging enz. krijgen immers ook subsidie).

Hoe moeten wij als antirevolutionairen hier tegenover staan?

Mijn gevoelen is:

subsidie der gemeente uit den booze;

subsidie van het Burgerlijk Armbestuur idem.

Een storting uit de kassen van Burgerlijk Armbestuur of diaconieën in de kas onzer vereeniging (welke storting *alleen* den armlastigen onder de leden ten goede komt) op welke manier ook, heeft mijn sympathie.

ANTWOORD:

Subsidieverleening aan een vereeniging voor ziekenhuisverpleging, die ten doel heeft den leden tegemoet te komen in de kosten van vervoer en verpleging met specialistische hulp, kan bezien worden van het standpunt van de gemeentelijke Overheid en van dat van de vereeniging zelve.

Bezien van het standpunt van de Overheid, is er voor het verleenen van subsidie veel te zeggen.

De Armenwet (art. 33) legt de gemeente ten aanzien van de armlastige zieken een belangrijke verplichting op. Wanneer een particuliere vereeniging zich met de zorg voor de armlastige zieken belast, beteekent dit derhalve een verlichting van deze op de gemeente rustende verplichting.

Trouwens, ook al bestond deze wettelijke verplichting niet, dan zou er toch uit algemeen politiek oogpunt veel voor het verleenen van subsidie zijn te zeggen. Want in de werkzaamheid van een dergelijke vereeniging

zien wij een beteekenisvolle uiting van het particulier initiatief, strekkend om door onderlinge samenwerking een belangrijken tak van gemeenschapszorg te behartigen. In een dergelijk geval verdient het toejuiching, dat de Overheid, indien dit noodig mocht blijken, door het verleenen van subsidie dit particulier initiatief steunt. Subsidieverleening wordt almeer het middel tot decentraliseering der overheidsbemoeiing in gezond democratische richting, d. w. z. een decentralisatie in dier voege, dat aan het volk in zijn verschillende organisaties medezeggenschap wordt toegekend omtrent de wijze, waarop de overheidsgelden voor verschillende doeleinden zullen worden besteed. En een dergelijke decentralisatie valt als waarborg tegen machtsmisbruik en absolutisme ten gevolge van toeneming der overheidsbemoeiing ten zeerste toe te juichen.

Wanneer wij echter de zaak van het standpunt van de vereeniging bezien, kan er wel eenig bezwaar tegen subsidieverleening uit de gemeentekas rijzen. Het gevolg toch van subsidieverleening is, dat men zich min of meer plaatst onder contrôle van de persoon of het college, dat het subsidie verstrekt.

Uit dien hoofde wordt dan ook van de zijde der Gereformeerde Kerken met beslistheid alle overheidssubsidie geweerd.

Toch is het beter ten dezen niet een particuliere vereeniging op één lijn te stellen met een Kerk. Een Gereformeerde Kerk aanvaardt geen overheidssubsidie, omdat zij vreest niet alleen voor de overheidscontrôle maar ook voor innerlijke verzwakking. Overheidssubsidie is oorzaak, dat de lidmaten der Kerk hunne financieele verplichting tegenover de Kerk vergeten, tengevolge waarvan steeds meer behoefte gevoeld wordt om op den arm der Overheid te leunen. En de historie heeft geleerd, dat dit leunen op den arm der Overheid voor de Kerk noodlottig wordt, wijl de overheidsinvloed zich op den duur niet alleen beperkt tot het uitwendig kerkelijk bestuur, doch zich zelfs gaat uitstrekken tot de belijdenis der Kerk en tot de leertucht.

En nu is het zeker waar, dat door een belangrijke overheidssubsidie en de daarmede gepaard gaande overheidscontrôle ook het zelfstandig leven van de vereeniging kan schade lijden. Doch dit nadeel is nimmer zoo groot als ten aanzien van de Kerk, omdat de beteekenis van de Kerk zooveel gewichtiger is dan die van welke vereeniging ook. En bovendien kan men door beperking van de subsidieaanvrage en door niet meer voetstoots iedere subsidievoorwaarde te aanvaarden de overheidsbemoeiing binnen zekere perken houden.

Kan uwe vereeniging haar taak zonder overheidssubsidie voortzetten, dan verdient dit o. i. de voorkeur. Doch is voor voortzetting van de taak overheidssubsidie noodzakelijk, of is het gewenscht, dat de vereeniging haar taak uitbreidt, dan zouden wij geen overwegend bezwaar hebben om overheidssubsidie aan te vragen en te accepteeren. Ook al verleent

de Overheid subsidie, dan kan toch nog, gelijk de praktijk leert, een vereeniging een zeer beteekenisvolle maatschappelijke kracht oefenen. Tal van ziekenhuisvereenigingen zijn daarvan het bewijs. U denke maar aan den grooten bloei van de vereenigingen voor Christelijke verzorging van krankzinnigen en andere hulpbehoevenden in Nederland.

Men zou het subsidie kunnen beperken tot het bedrag der kosten ten behoeve van armlastige patiënten. Doch daarbij maakt het o. i. geen principieel verschil, of dit subsidie rechtstreeks door de gemeente dan wel door het armbestuur wordt betaald. Want het armbestuur trekt zijn inkomsten in de meeste gemeenten geheel of nagenoeg geheel uit de gemeentekas. En dat zal ook in uwe gemeente wel het geval zijn.

Of de diaconieën bereid zijn een subsidie te storten in de kas uwer vereeniging, lijkt ons dubieus. De diaconieën reiken in den regel den door haar verstrekten steun voor ieder geval afzonderlijk uit, hetzij aan den gesteunde zelf, hetzij aan de persoon of het lichaam, dat in opdracht van de diaconie voor den gesteunde zorgt. Het zal daarom zeer de vraag zijn, of er met de diaconieën een bevredigende regeling zal zijn te treffen. Want de bedoeling van een dergelijke regeling zal toch moeten zijn, dat ook armlastigen lid van uwe vereeniging worden of blijven, en in geval van ziekte aanspraak hebben op volledige vergoeding van hunne kosten voor verpleging enz.. Misschien zouden echter de diaconieën bereid kunnen gevonden worden de behoeftigen bij te staan door de door hen aan uwe vereeniging verschuldigde contributie te betalen.

N.

VOLKENBOND EN ECONOMIE
1920—1930

DOOR

DR. J. A. NEDERBRAGT.

PROLOOG.

Als schrijver dezes zich voorstelt, hier een opstel te leveren over „Volkenbond en Economie", waartoe, nu het tienjarig bestaan van den bond herdacht wordt [1]), alle aanleiding schijnt, dient een prealabele opmerking gemaakt te worden, die bijna het karakter draagt van een verontschuldiging. De omstandigheid, dat hij, bijna sedert de oprichting van den bond af, geroepen is geweest, op bescheiden wijze aan het werk van den bond deel te nemen, is oorzaak dat hij, teneinde aan dien arbeid meer bekendheid te verschaffen, herhaaldelijk, gevraagd en ongevraagd, de pen heeft opgenomen om mededeelingen over de activiteit van den bond te doen en er beschouwingen over te leveren. Vooral in de laatste jaren kwam dit voor. Hierin ligt de verklaring, waarom dit onderhavig artikel niet van het begin tot het einde nieuw zal zijn, maar, zakelijk althans, veel zal bevatten wat — zij het zeer verspreid — door denzelfden schrijver elders ook reeds is gezegd. Zelfs zal men verwantschap ontdekken met wat ter zake door andere hand, resp. in een ander orgaan is gepubliceerd, hetgeen men verklare uit tweeërlei, n.l. dat het aantal dergenen in onzen (antirevolutionairen) kring, die op dit gebied samenwerken, het minimum van het latijnsche spreekwoord, volgens hetwelk „tres faciunt collegium" niet bereikt en dat tusschen die zeer weinigen nauw contact en harmonie van inzicht bestaat. Hieraan zij toegevoegd, dat ook de opbouw van dit artikel niet nieuw gedacht is, maar reeds elders wordt aangetroffen. Als ondanks dit alles de schrijver zelf het artikel gerechtvaardigd acht, dan vindt zulks — ervan afgezien, dat het uit den aard der zaak textueel geheel

nieuw is — zijn oorzaak hierin, dat het een algemeen overzicht is, als zoodanig volledíger dan eenig ander oriënteerend artikel van zijn hand; dat het wat meer in details treedt, dank zij de in dit orgaan toegestane ruimte; dat het met het oog op het karakter van dit tijdschrift aan de documentatie meer aandacht kan schenken; en dat het, tenslotte, ondanks zijn systematischen en wetenschappelijken opzet, wat meer dan andere opstellen, vooral in de laatste gedeelten, den glans zal hebben van wat door den schrijver zelf, om zoo te zeggen, mede doorleefd is. In den geest van dezen proloog zij hetgeen volgt den lezer aangeboden.

INLEIDING.

Op het voetspoor van wat dezerzijds geschreven werd in het „herdenkingsnummer", door het tijdschrift „De Volkenbond" bij gelegenheid van het tienjarig bestaan van den bond uitgegeven [2]), moge ook hier een zeer systematische werkwijze gevolgd worden. De Volkenbond verdient niet alleen aandacht om het werk, dat hij verricht, maar ook om de organen, die voor dat werk bestaan. De quaestie van die organen, in welke zoowel de kracht als de zwakheid van den bond ligt, is zelfs primair. Over die organen zal dan ook in de eerste plaats gehandeld worden. Het zijn: het Volkenbondssecretariaat, het Economisch Comité, de Consultatieve Economische Commissie, de (incidenteele) Conferenties, het Internationaal Arbeidsbureau en het Permanente Hof van Internationale Justitie, van welke organen de twee laatste elders niet genoemd werden. Wat het verrichte werk betreft, moge de kring eveneens wat ruimer genomen worden dan in voormeld jubileums-artikel en gehandeld worden over: den financieelen wederopbouw der verschillende staten, de zoogenaamde conventies van Barcelona, de conventie betreffende de douaneformaliteiten, de Economische Conferentie, de conventie op de in- en uitvoerverboden en -beperkingen, de conventies inzake de huiden en de beenderen, de uniformeering van de douanenomenclatuur, de behandeling van vreemdelingen en den douane-wapenstilstand. Getrouwheid aan de hoofdlijnen van den vorenbedoelden jubileumsopzet verhindert niet, dat het wel, ook ditmaal weer, wordt een artikel met twee hoofdstukken, maar met dien verstande, dat het eerste niet 4 maar 6 paragrafen inhoudt, terwijl het tweede van 6 tot 9 paragrafen uitgroeit. Een

slotbeschouwing zal ook nu niet mogen ontbreken; zij zal zelfs veel uitvoeriger zijn.

EERSTE HOOFDSTUK.

1. *Volkenbondssecretariaat.*

Het secretariaat van den Volkenbond, gevestigd te Genève, in het z.g. Volkenbondsgebouw (of -paleis), en staande onder den Secretaris-Generaal, Sir Eric Drummond, bestaat uit twee deelen, zooals o. a. de begrooting duidelijk doet zien. Eenerzijds is er het eigenlijke secretariaat, om zoo te zeggen het hoofdkwartier, anderzijds heeft men te doen met een groote groep van organisaties, die niet autonoom zijn, maar min of meer zelfstandig werken. Een dier organisaties is de economisch-financieele, welke geleid wordt door Sir Arthur Salter, die den titel heeft van directeur en volgens Nederlandsche begrippen als chef van een afdeeling is te beschouwen. Deze afdeeling is verdeeld in drie secties. Er is in de eerste plaats de economische sectie, staande onder den heer Stoppani, met welke sectie we ons wel allermeest zullen hebben bezig te houden. Voorts is er de financieele sectie, die, onder leiding van het Financieel Comité van den bond, het financieele constructiewerk heeft verricht, dat o. a. aan Oostenrijk is ten goede gekomen en waarover hierna gehandeld zal worden. En dan is er nog de publicistische sectie, die veel statistisch materiaal verwerkt en goede statistische boeken publiceert, welke, principieel genomen, misschien eer van particuliere zijde in het licht behoorden te worden gegeven [3]). Wat de economische sectie aangaat, moge worden gereleveerd, dat zij het economische werk verricht onder leiding van het Economisch Comité, dat straks als afzonderlijk orgaan ter sprake zal komen. Wel moge, opdat de verhouding tusschen de economisch-financieele afdeeling van Volkenbondssecretariaat en Economisch Comité eenigermate duidelijk worde, vermeld worden: 1. dat de genoemde afdeeling fungeert als secretariaat van het Comité en van alle andere economische organen van den bond; 2. dat zij voor al die organen ook als voorbereidend en als uitvoerend bureau fungeert; en 3. dat het Economisch Comité het budget van de afdeeling voorloopig vaststelt, zij het dan ook weer op eigen voorstel van de afdeeling. Naast de economisch-financieele afdeeling bestaat, afzon-

derlijk, nog een transitsectie, die hierna ter sprake zal komen. Ten slotte een opmerking van algemeenen aard, die den Volkenbond als geheel betreft, maar zeker ook voor de economische sectie geldt. De Volkenbond is een internationale administratie, die, evenals de nationale administraties, een tendenz heeft tot bureaucratie. Een administratie heeft de neiging, zich met veel en velerlei te gaan bemoeien, het terrein harer werkzaamheid voortdurend uit te breiden, zaken aan te grijpen, die zij moest laten rusten, anderen zaken den tijd niet te laten om te rijpen. Reeds een paar jaar geleden is in de Contrôle-Commissie van den Volkenbond gezegd, dat het budget te veel werd opgezet en dat de nationale administraties niet zouden kunnen verwerken wat de internationale administratie haar voorzette. Heeft de uitkomst niet de voorspelling bevestigd?

2. *Economisch Comité.*

Als hier wel gehandeld wordt over het Economisch Comité en niet over het Financieele Comité, dan is dat: 1. omdat de twee comité's analoge rollen vervullen, zoodat wie het eene kent ook de positie van het andere begrijpt; 2. omdat het Economisch Comité, ondanks de teleurstelling, tot welke zijn arbeid aanleiding gegeven heeft, is een lichaam voor heden en toekomst, terwijl het Financieele Comité vooral dient om de financieele reconstructie van sommige staten te bevorderen, om het verleden te liquideeren. Het Economisch Comité is voortgekomen uit de Raadgevende Economische en Financieele Commissie, welke door de Eerste Groote Vergadering van den Volkenbond werd ingesteld [4]). Het is bedoeld als college van hoofdambtenaren, die de economische politiek van hun land kennen, er een rol in spelen; daaraan wordt niet meer streng de hand gehouden, want een tweetal leden, die uit den staatsdienst zijn getreden, zijn als lid gehandhaafd. Het aantal leden is beperkt (13) en het lidmaatschap zou moeten rouleeren, maar een systeem daarvoor schijnt nog niet te bestaan. Wel rouleert, althans de laatste jaren, het voorzitterschap en in verband daarmede het vice-voorzitterschap, maar beide bleven dusver in den kring der groote mogendheden (Frankrijk, Duitschland, Engeland, Italië). Naast gewone leden zijn er sedert een paar jaar ook z.g. correspondeerende leden, die tot actieve deelneming aan den arbeid van het Comité kunnen worden uitgenoodigd en ook zelve, voor be-

paalde quaesties, voor hun land van bijzonder belang, kunnen verzoeken, tot de beraadslagingen te worden toegelaten. Het Comité vergadert regelmatig viermaal 's jaars en heeft eigenlijk tot taak, het geheele economische werk van den bond voor te bereiden, aan de hand o.a. van rechtsnoeren, die door de Groote Vergadering gegeven worden en sedert een paar jaar, althans in theorie, door een ander lichaam, waarover zoo aanstonds gehandeld moet worden, de Raadgevende Economische Commissie. Een quaestie, waarvoor het Comité zich bijzonder heeft te interesseeren, is de collectieve verlaging van douanetarieven, maar die arbeid is geheel vastgeloopen, zoodat krachtig ingrijpen noodig was; daarin ligt goeddeels de oorsprong van het denkbeeld der grootscheepsche actie tot stabiliseering eerst en verlaging daarna van de douanetarieven, met name in Europa. Op dit oogenblik is niet te zeggen, in welken zin het Economisch Comité en zijn werkzaamheid zich verder ontwikkelen zullen.

3. *Raadgevende Economische Commissie.*

Voor de niet geheel ingewijden is het geenszins gemakkelijk, de verschillende organen van den Volkenbond, met name die op economisch gebied, uit elkander te houden. In het bijzonder is het lastig, het zooeven behandelde van het thans te bespreken orgaan te onderscheiden. Laat ons probeeren, het den lezer gemakkelijk te maken, door te spreken van verschil in naam, verschil in samenstelling, verschil in taak. 1. In het Fransch is de naam van het eene lichaam Comité Economique, van het andere Comité Consultatif Economique, in het Nederlandsch spreken we van Economisch Comité eenerzijds en anderzijds van Raadgevende Economische Commissie (ten onrechte wel eens — in de pers — van Economischen Raad). 2. In het Economisch Comité zitten ten principale hooge ambtenaren, in de Raadgevende Economische Commissie geen ambtenaren, maar vooraanstaande politici en economen, terwijl er mede in vertegenwoordigd zijn het Economisch Comité, het Financieel Comité, het Internationaal Landbouwinstituut en de Internationale Kamer van Koophandel (andere internationale lichamen, als b.v. de Internationale Vrouwenraad, mogen zich door adviseurs doen vertegenwoordigen). 3. Het Economisch Comité is, hoewel op stuk van zaken ook slechts adviseerend college zijnde, vooral werkcomité; de Raadgevende Economische Commissie

is, als het ietwat huiselijk gezegd mag worden: praatcollege; en, als het deftig moet worden uitgedrukt, economisch Parlement; het werpt de quaesties op, maar renvoyeert ze, als ze dat waard zijn, daarna naar het Economisch Comité. Als de reeks der vergelijkingen mag voortgezet worden, kunnen in dien trant nog drie verdere opmerkingen gemaakt worden. 4. In het Economisch Comité is Nederland slechts door een correspondeerend (surnumerair) lid vertegenwoordigd; in de Raadgevende Economische Commissie is de heer Colijn ondervoorzitter, zijn de heeren J. Oudegeest en P. J. S. Serrarens lid en is de heer E. Heldring lid als vertegenwoordiger van de Internationale Kamer van Koophandel. 5. In een mooie rede, bij gelegenheid van de instelling van de Raadgevende Economische Commissie, als gevolg van den arbeid der bekende Economische Conferentie — waarover straks nader — heeft de heer Loucheur op 17 September 1928 in de Groote Vergadering uiteengezet, dat het Economisch Comité de deskundige werkmachine zou zijn met de Raadgevende Economische Commissie als alles drijvend vliegwiel, dat den ambtenaren in het Economisch Comité geen gelegenheid zou geven om in te slapen. 6. Na een tiental jaren is het Economisch Comité met de collectieve verlaging van tarieven min of meer vastgeloopen; na twee jaar — neen, in het tweede jaar, in de tweede zitting (voorjaar 1929) — blijkt de Raadgevende Economische Commissie een ingeslapen of althans slaapverwekkend college te zijn; men bekogelde elkaar met tientallen vooraf opgeschreven en dus niet op elkaar kloppende redevoeringen, die werkten als slaapgasbommen [5]).

4. *Conferenties.*

In de jubileumuitgave van „De Volkenbond" werd dezerzijds gesproken van conferenties, die naar gelang van behoefte samenkomen voor een bepaald werk. Dat is een definitie, waarvan niet veel ter verduidelijking toegevoegd behoeft te worden. Ter typeering van dat „bepaalde werk" kunnen een viertal sprekende voorbeelden genoemd worden: Economische Conferentie 1927 — in- en uitvoerverboden 1927–1929 — behandeling van vreemdelingen 1929 — tariefbestand 1930. Drie punten, op de conferenties betrekking hebbende, zouden gereleveerd kunnen worden. Het *eerste* punt betreft de al- of niet-permanentie van de conferenties. Een conferentie kan in

één zitting met haar werk gereed komen; dan is er geen permanentie noodig. Maar als ze niet in één zitting gereed komt, wat dan? Wel, als niet te voorzien was, dat een voortzetting der zaak noodig zou kunnen zijn, dan moet een geheel nieuwe conferentie bijeengeroepen worden. Als het twijfelachtig is, of na de eerste zitting nog iets noodig zal zijn, dan kan de conferentie zelf in geval van nood in een nieuwe conferentie voorzien (verdrag op de in- en uitvoerverboden). Is het apert, dat men niet gereed is (behandeling van vreemdelingen), dan kan men de permanentie der conferentie vaststellen. Een *tweede* punt is de vraag, wat het karakter der gedelegeerden zal zijn. Ook hier moeten weer drie mogelijkheden gesteld worden. Er zijn tal van, vooral kleinere, conferenties, welker leden door de organen van den Volkenbond zelve aangewezen worden (voorbeeld: raadpleging van suikerexperts door het Economisch Comité). Voorts zijn er gevallen, — is er althans één geval: de groote Economische Conferentie van 1927 —, waarin de gedelegeerden worden aangewezen door de regeeringen, zonder regeeringsvertegenwoordigers te zijn, zoodat men alleen kon komen tot resoluties, maar niet tot conventies. En eindelijk zijn er de conferenties van regeeringsvertegenwoordigers, die trachten te komen tot conventies, welke echter, zooals vanzelf spreekt, achteraf ratificatie behoeven (behandeling van vreemdelingen, tariefbestand, enz.). Het *derde* punt is de samenstelling der delegaties. Daarbij gaat het er niet bepaaldelijk om, of officieele personen (ministers en hoofdambtenaren) dan wel particulieren (privé personen of vertegenwoordigers van organisaties) benoemd zullen worden. Hierover moet in elk afzonderlijk geval naar gelang der behoeften beslist worden. Practisch staat de zaak, wat ons land betreft, zóó, dat de delegaties naar economische conferenties nimmer uitsluitend uit ambtenaren bestonden, wel herhaaldelijk uitsluitend uit niet-ambtenaren. Delegaties van andere landen overziende, krijgt men den indruk, dat de Nederlandsche regeering relatief sterk naar de richting van het niet-ambtelijke element overhelt. Maar, zooals gezegd, de hoofdvraag is een andere, die zeer kort gesteld kan worden: hoe moet een delegatie samengesteld worden, opdat zij: 1. een eenheid zij en 2. de algemeene belangen (Nederlandsche belangen en internationaal belang) tot uitdrukking kunne brengen, met subordinatie van de bijzondere belangen? Wordt dit punt door de regeeringen over het hoofd gezien, dan kan dat, zooals de conferentie voor de behandeling van vreemdelingen van

November-December 1929 te Parijs leerde, sterk medewerken om een conferentie te doen mislukken.

5. *Internationaal Arbeidsbureau.*

Het beeld van de Volkenbondsorganen, die zich met economisch werk bezighouden, is niet geheel compleet als niet ook de Internationale Arbeidsorganisatie vermeld wordt. Deze organisatie berust op hoofdstuk XIII, artikelen 387—428 van het verdrag van Versailles. Het is, zooals dat heet, een autonome organisatie, in tegenstelling met de dusver vermelde organisaties resp. organen, die wel een zekere mate van zelfbestuur genieten, als men dat zoo noemen mag, maar geen autonomie. De Arbeidsorganisatie heeft, gelijk men weet, de sociale vraagstukken te behandelen, maar het behoeft geen betoog, dat sociale quaesties van grooten invloed zijn op de economische vraagstukken. Men denke b.v. aan den arbeid van inlanders, welk vraagstuk door de organisatie om sociale redenen ter hand is genomen. Maar laat ons nog een sprekender voorbeeld nemen. Het Economisch Comité constateert, dat er malaise bestaat op het gebied van de steenkool. Het Comité hoort deskundigen, ook uit werkliedenkringen. Dat bevestigt wat ieder theoretisch kan weten, n.l. dat het steenkolenvraagstuk, internationaal bezien, goeddeels beheerscht wordt door de quaestie van den arbeidstijd in de mijnen. Maar de arbeidstijd is een sociaal vraagstuk, dat gerenvoyeerd behoort te worden naar de Arbeidsorganisatie. Aldus is geschied. De organisatie heeft er een speciale conferentie over belegd, conform een beslissing van de Groote Vergadering van 1929 op welke conferentie ook Nederland vertegenwoordigd was en wel door een groote, door de regeering benoemde, delegatie. Het gewenschte resultaat hebben de besprekingen nog niet opgeleverd. Intusschen is het niet onmogelijk, dat het in de toekomst meermalen zal voorkomen, dat de organisatie aldus geroepen zal worden om in economische quaesties mee te spreken. Vast staat in elk geval, dat de Internationale Arbeidsorganisatie in economische zaken een rol speelt: 1. door haar publicaties [6]); 2. door haar sociale actie in het algemeen; 3. doordat economische quaesties voor sociale punten speciaal naar haar verwezen worden.

6. *Permanent Hof van Internationale Justitie.*

Als tenslotte in dit verband nog het Gerechtshof in Den Haag ter sprake gebracht wordt, dan zal het niet bevreemden, als daarbij terstond wordt opgemerkt: *a.* dat het Hof in economische quaesties evenmin als in andere rechtstreeks heeft in te grijpen, maar ter beslissing van conflicten, daartoe door een der partijen of door beide gezamenlijk aangeroepen; *b.* dat ook op deze wijze het Hof eigenlijk nog niet in economische quaesties is gemengd geworden. Het Hof is dus tot op den huidigen dag practisch nog geen instantie in economische problemen geweest. Maar twee dingen staan vast en wel: 1. dat het gebruikelijk is, in verdragen van Genève een artikel over beslissing van geschillen op te nemen en daarin het Hof te vermelden als juridische instantie; 2. dat de Nederlandsche regeering, voorzooveel het aan haar ligt, desgelijks doet voor wat betreft de bilaterale handelsverdragen, waarbij Nederland partij is. Tot dusver rees nog geen geschil van voldoend belang om het Hof aan te roepen, maar het zou toch zeer goed kunnen zijn, dat het eens wenschelijk bleek, het Hof uit te noodigen om zich over de een of andere quaestie uit te spreken, zooals b.v. over de meestbegunstigingsclausule, over welker beteekenis nog wel eens verschil van interpretatie rijst. Maar men vraagt zich misschien af, of het Hof, hoe vol eerbied men er ook tegenover moge staan, niet een te log, te duur en te langzaam werkend lichaam is om het voor een niet al te groote quaestie aan te roepen. Op die vraag kan geantwoord worden: *a.* dat, als men de gewone procedure te zwaarwichtig vindt, bij verdrag bepaald kan worden, dat de zoogenaamde sommaire procedure zal worden toegepast en dat van mondelinge pleidooien zal worden afgezien; *b.* dat het Hof gratis ter beschikking van partijen staat en partijen alleen de door haar gemaakte kosten hebben te betalen; *c.* dat, om chicanes te voorkomen, bij voorbaat bepaald kan worden, dat het Hof competent is ook op verzoek van slechts één der partijen. Op al de aangevoerde gronden is het zeer wel denkbaar, dat het Hof ook in de praktijk op den duur zal worden hetgeen het nu reeds is op papier, n.l. een instantie in economische aangelegenheden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

1. *Financieele reconstructie.*

Het financieele reconstructiewerk van den Volkenbond is ingeleid geworden door een groote internationale financieele conferentie, die in 1920 te Brussel gehouden werd. Daar werden vele goede woorden gesproken, vele verstandige stellingen geponeerd, waaronder deze zeer eenvoudige, dat we weer aan den arbeid moesten gaan! Korten tijd daarna hebben Oostenrijk (1922) en Hongarije (1923), die financieel gedesorganiseerd waren door den oorlog en door de besnoeiing en verbrokkeling van de oude Donaumonarchie, aan den Raad van den Volkenbond gevraagd om hulp voor het verkrijgen van een leening. Die hulp is verleend geworden, maar met dien verstande, dat de beide landen bij de financieele reconstructie, die noodig was, werden geassisteerd door de organen van den Volkenbond, tot op zekere hoogte onder contrôle van de bondsorganen werden gesteld. De kern van de reconstructie was de herstelling van het budgetair evenwicht, eenerzijds door beperking van uitgaven, anderzijds door vermeerdering van inkomsten. Het toezicht werd uitgeoefend en de leiding werd gegeven door het Financieel Comité (benevens het Economisch Comité) en ambtenaren van den Volkenbond, benevens door Volkenbondscommissarissen, die resp. te Weenen en te Boedapest bevoegdheden hadden. Te Weenen troonde de heer Zimmerman, oud-burgemeester van Rotterdam, als commissaris, te Boedapest een Amerikaan. Practisch was de taak van Mr. Zimmerman in het kleine land met de groote hoofdstad moeilijker en ingewikkelder dan die van zijn Amerikaanschen collega in den landbouwstaat Hongarije, die „exportfähig" was. Zoowel in Oostenrijk als in Hongarije is de taak van den Volkenbond geheel geslaagd. Beide landen zijn weer geheel vrij van bondsinmenging, de zaken hebben er zich niet ongunstig ontwikkeld en vooral door de laatste Haagsche herstelconferentie zijn de beide landen, met name Oostenrijk, zeer gebaat. Ook aan enkele andere staten zijn Volkenbondsleeningen verstrekt, natuurlijk ook hier niet in dien zin, dat de bond het geld verschafte, maar alleen zóó, dat de bond de hulp en het toezicht garandeerde, dat het verkrijgen van het geld mogelijk maakte. Intusschen blijven de Oostenrijksche en

de Hongaarsche reconstructie de groote prestaties van den Volkenbond op dit gebied, die hem steeds tot eer zullen blijven strekken [7]).

2. *Transitconferentie van Barcelona.*

Komen we thans tot de eerste specifiek economische conferentie, de transitconferentie van Barcelona, van 10 Maart tot 20 April 1921 gehouden, dan zij opgemerkt, dat zij groot genoemd kan worden èn om het aantal harer deelenmers (44), èn om haar duur (6 weken), èn om haar uitgebreid program, èn om . . . haar eigendunk. Wie haar meegemaakt hebben, zullen zich herinneren, hoe — om het uiterst onpersoonlijk te zeggen — dit werk zich zelf overschatte. Daarbij zij drieërlei aangeteekend. Vooreerst zij gereleveerd, dat deze zelfverheerlijking ook in de literatuur is terug te vinden, t. w. in de geschriften, die de Volkenbond zelf over dit werk heeft gepubliceerd, één ervan onder niet al te bescheiden titel [8]). Zij is — dit ten tweede — blijven kleven aan het transitwerk van Genève, dat zich veelal zeer pretentieus gedraagt: de vraag is, of het gansche transitwerk niet beter achterwege ware gebleven, of men niet beter had gedaan, ten deze het economische leven zich zelf te laten redden. Ten derde moge gezegd worden, dat ander werk van Genève zich ook wel schuldig gemaakt heeft aan het gewraakte euvel. Prof. van Eysinga heeft fijntjes doen uitkomen, dat Barcelona niet als iets geheel nieuws was te beschouwen, maar het in 1914 onderbroken werk voortzette. Op de vraag, of Barcelona dan niets nieuws gebracht heeft, antwoordt hij, dat in tweeërlei opzicht zeer zeker nieuwigheden gebracht werden, n.l. nieuwe technische elementen en nieuwe elementen op het gebied der ideologie. De eerste groep is van organisatorischen aard: men heeft o. a. de bestudeering van het transitvraagstuk en de beslissing van geschillen georganiseerd; de tweede groep laat zich in deze drie woorden typeeren: vrijheid van transit. Twee conventies zijn uit den smeltkroes der conferentie voortgekomen: *a.* een transitconventie en *b.* een conventie betreffende het regime van de waterwegen van internationaal belang. De eerstgenoemde conventie is door Nederland geteekend en geratificeerd, de tweede niet, omdat zij op één punt onaanvaardbaar werd geacht. Schrijver dezes is destijds genoodzaakt geweest, het werk van Barcelona zeer van nabij te volgen, en is tot de volgende conclusie gekomen, die misschien voor veel werk van Genève zou kunnen gelden:

1. de conventies werden zooveel mogelijk zoo gemaakt, dat iedereen er zich mede kon vereenigen; 2. wie desondanks bezwaren van eenig aanbelang had, teekende of ratificeerde niet; 3. de beteekenis was dus alleen deze, dat eenige kleinere bezwaren werden weggewerkt, die vermoedelijk anders hun bestaan nog wat hadden kunnen rekken. Het is te verstaan, dat onder deze omstandigheden van groot praktisch nut van het werk van Barcelona niets is te merken geweest.

3. *Douaneformaliteiten.*

De tweede conventie, die vermelding vraagt, is de conventie van 3 November 1923 betreffende de douaneformaliteiten. Zij werd — aan het slot eener conferentie, die 15 October aanving — aanstonds door 21 staten geteekend en is op dit oogenblik van kracht tusschen 31 staten. Deze overeenkomst laat zich, zooals het in een geschriftje van den Volkenbond [9]) heet, resumeeren in 5 woorden: openbaarheid, vereenvoudiging, snelheid, gelijkheid en rechtvaardigheid. *Openbaarheid:* de douaneregelingen moeten in een eenvoudigen en gemakkelijk toegankelijken vorm gepubliceerd worden; bovendien moeten alle veranderingen in tarieven en formaliteiten aangebracht, binnen den kortst mogelijken termijn publiek gemaakt worden, opdat belanghebbenden zich onmiddellijk rekenschap kunnen geven van de aangebrachte veranderingen of de hun opgelegde vermeerderde kosten. *Vereenvoudiging* van reglementeering en procedures op douanegebied om tot een minimum terug te brengen de verboden, beperkingen en formaliteiten. *Snelheid:* de reglementeeringen en procedures, zooeven bedoeld, mogen slechts een minimum vertraging veroorzaken in het snelle transport van reizigers en goederen van het eene land naar het andere. *Gelijkheid:* afgezien van elke quaestie van douanepolitiek mogen de eigenlijke formaliteiten geen middel zijn om willekeurige of differentieele lasten of beperkingen op te leggen. *Gerechtigheid:* de verdragsluitende partijen verbinden zich, alle gewenschte maatregelen te nemen om hun, die zich onrechtmatig behandeld achten, de mogelijkheid van beroep op een administratieve, juridische of arbitrale procedure te verzekeren. Dit alles is mooi, maar vaag. In het geschriftje, dat we hier op den voet volgen, wordt dan ook duidelijk gezegd, dat deze conventie, naast concrete en preciese, ook zeer algemeene verplichtingen bevat, waarvan de strekking niet nauwkeurig bepaald is.

Vandaar een bepaling, dat de staten periodieke rapporten hebben uit te brengen over hetgeen ze gedaan hebben. Op grond van zulke rapporten constateerde in 1927 het Economisch Comité reeds „den sprekenden vooruitgang, onder invloed van de conventie tot stand gekomen, hetzij het gaat om de bepalingen met verplicht karakter, hetzij om de teksten, die het karakter hebben van eenvoudige aanbevelingen". En dan gaat het Comité voort: „De gedane constateeringen geven vrijheid te verzekeren, dat de Conventie van Genève de gelukkigste gevolgen heeft". We zullen het niet tegenspreken, maar meenen, dat in de praktijk van het leven geen groote veranderingen in de situatie, geen wegruiming van moeilijkheden op eenigszins groote schaal het gevolg is geweest. Maar — en nu citeeren we onszelf — de conventie heeft belang gehad „als resultaat van een voorpostengevecht tegen de handelsbelemmeringen".

4. *Economische Conferentie.*

Ter Groote Vergadering van 1925 werd de gedachte geopperd, dat een speciale economische conferentie bijeengeroepen zou worden, op welke de economische nooden der wereld, in het bijzonder van Europa, zouden kunnen worden besproken. Aan Fransche zijde ging men om met het denkbeeld, dat heil gezocht zou moeten worden in productiebeperking, welke in de hand zou dienen te worden gewerkt door kartelisatie der industrie. Men dacht daar dus aan een hoofdzakelijk industrieele conferentie. De zaak is anders geloopen. In het voorjaar van 1927 kwam de conferentie bijeen, zooals hiervoren reeds werd opgemerkt, als vergadering van door de regeering aangewezen politici en economen, niet-ambtenaren, die geen regeeringsvertegenwoordigers waren. Zij had een drieledig program, dat betrekking had respectievelijk op landbouw, nijverheid en handel. Een der Nederlandsche gedelegeerden was de heer Colijn, die met het volgende program optrad: 1. standvastige munt; 2. slechts fiscale of hoogstens zeer licht protectionistische rechten; 3. wegneming van handelsbelemmeringen; 4. voorkoming van ongelijke werking der sociale wetgeving op de productievoorwaarden; 5. sluiting en loyale toepassing van meestbegunstigingsverdragen; 6. voorkoming van abnormale, kunstmatige afleiding van het verkeer. Aangezien de heer Colijn eigenlijk de eenige was, die èn concreet de kwalen van het economisch verkeer aanwees

èn even concreet de middelen ter verbetering aan de hand deed, was het — als men persoon en wijze van optreden van onzen landgenoot in aanmerking neemt — bijna vanzelfsprekend, dat men beslag op hem legde en hem benoemde tot voorzitter van de commissie voor den handel, een van de drie, waarin de conferentie verdeeld werd. De landbouw- en de nijverheidscommissie kregen weinig of geen beteekenis; daarentegen werd de handelscommissie, welke ging langs de lijnen, door haar voorzitter tevoren reeds aangegeven, van zeer veel belang, dank zij de groote qualiteiten, die de heer Colijn in dit internationale milieu als voorzitter ten toon spreidde. Dat neemt niet weg, dat de commissie zeer breedsprakig was, hetgeen het niet gemakkelijk maakt, uit de langademige stukken de kern te halen. Zij is, volgens een deskundige, een autoriteit op dit gebied, Sir Arthur Salter, directeur van de economische afdeeling van het Volkenbondssecretariaat, hiervoren reeds genoemd, deze: dat de douanetarieven te hoog en te gecompliceerd zijn en te veelvuldig worden veranderd. Vandaar, dat de belangrijkste resoluties vragen: 1. dat de tarieven worden verminderd door autonome actie der afzonderlijke staten, door gezamenlijke actie, zich uitende in handelsverdragen, en door afschaffing van vechttarieven; 2. dat ze eenvoudiger worden gemaakt en meer eenvormig (minder posten, geleidelijke invoering van eenzelfde nomenclatuur); 3. dat er meer standvastigheid in worde gebracht (handelsverdragen op langen termijn). Ook werd het pleit gevoerd voor een eerlijk toegepaste meestbegunstigingsclausule. Dat alles ligt geheel in onze lijn. Nederland behoefde geen bijzondere maatregelen te nemen om zich bij de resoluties aan te passen. Vele andere regeeringen verklaarden er ook mede in te stemmen, maar onder die velen waren er niet weinigen, die het bij woorden lieten. En als nu in 1930 gevraagd wordt, wat er van de wijze lessen van de Economische Conferentie van 1927 terecht is gekomen, dan kan alleen geantwoord worden: zeer weinig. Het was een snelle afloop als der wateren [10]).

5. *Afschaffing In- en Uitvoerverboden.*

De groote Economische Conferentie is in hetzelfde jaar 1927 in Genève nog gevolgd door een diplomatieke conferentie tot het vaststellen van een conventie tot het afschaffen van in- en uitvoerverboden en -beperkingen. Hier kwamen dus weer, als in 1921 (Barcelona) en

in 1923 (Genève) regeeringsvertegenwoordigers bijeen. De studie van het vraagstuk was geschied ter uitvoering van een resolutie van de Groote Vergadering van 25 September 1924, terwijl de convocatie van de conferentie, die van 17 October tot 8 November bijeenkwam, plaats vond krachtens een beslissing van den Raad van den bond van 11 Maart 1927. Dat alles ging dus aan de Economische Conferentie vooraf en het hield er aanvankelijk ook geen verband mee. Van haar kant moest de Economische Conferentie zich echter wel met dit vraagstuk bemoeien en in de stukken van den Volkenbond lees ik, dat de Raad van den bond door de benoeming van den heer Colijn, voorzitter van de handelscommissie der Economische Conferentie, tot voorzitter dezer nieuwe conferentie wilde doen uitkomen, dat hij deze diplomatieke conferentie beschouwde als den eersten belangrijken stap op den weg tot toepassing van de beginselen en aanbevelingen van de Economische Conferentie. Deze eerste groote stap is echter met groote moeilijkheden gepaard gegaan. Eigenlijk is het een stap, in drie of vier tempo's, of wel een complex van drie of vier schreden. De *eerste* schrede was de conferentie, waarover we thans allereerst handelen en die een conventie aanvaardde, welker deelnemers zich verbonden, tegenover elkaar binnen een termijn van zes maanden na de in werking treding der conventie met enkele uitzonderingen de bestaande in- en uitvoerverboden en -beperkingen op te heffen en geen nieuwe in te stellen. De reserves werden ten deele terstond aangevraagd en deels door de conferentie toegestaan, terwijl tot 1 Februari 1928 aan de regeeringen de gelegenheid werd gegeven, het vraagstuk nader te bestudeeren en nog enkele reserves aan te vragen, waarover dan een nieuwe conferentie tusschen 15 Juni en 15 Juli 1928 zou beraadslagen. De *tweede* schrede was dus een conferentie van 3–11 Juli 1928, weer onder presidium van den heer Colijn, om de situatie te bestudeeren, zooals die geschapen was door de aangevraagde reserves en door het getal, den aard en de voorwaarden van de onderteekeningen, die de conventie had verkregen; zij moest de voorwaarden van de in werking treding bepalen en den uitersten termijn voor het deponeeren der ratificaties. Deze nieuwe conferentie stelde een additioneele conventie vast, waarvan voor ons de twee belangrijkste punten zijn, dat het aantal ratificaties, dat voorwaarde zou zijn voor in werking treding, op 18 werd gesteld, en dat, werden die ratificaties niet verkregen, een derde conferentie zou plaats vinden, die zou hebben te beslissen,

wat dan zou moeten gebeuren. De noodige ratificaties kwamen niet tijdig in en verschillende ratificaties werden afhankelijk gesteld van andere, in hoofdzaak, naar achteraf bleek, juist van die, welke niet inkwamen. De *derde* schrede was dus een derde conferentie, van 5—23 December 1929, door toevallige omstandigheden te Parijs gehouden, die, onder presidium weder van den heer Colijn, zich beraadde over de situatie. Zij besloot tot voorwaardelijke in werking treding der conventie op 1 Januari 1930 tusschen de staten, die haar hadden geratificeerd en wel met dien verstande: 1. dat de staten, die de twee nog ontbrekende ratificaties, t. w. die van Polen en Tsjecho-Slowakije, tot conditio sine qua non hadden gesteld, weer vrij zouden zijn als die ratificaties niet alsnog inkwamen; 2. dat de staten, die de voorwaarde wel is waar niet gesteld hadden, maar benadeeld werden omdat andere staten weer vrij werden, op bepaalde tijdstippen het recht zouden hebben, zich wederom vrij te maken. De *vierde* schrede zou dus eventueel gedaan moeten worden als inderdaad dit pogen om door tijd te winnen de geheele situatie te redden, mislukte. Maar welke die schrede dan zou moeten, resp. kunnen zijn, is niet te zeggen. Laat ons afwachten: de ratificatie van Tsjecho-Slowakije schijnt voor 31 Mei a.s. verwacht te mogen worden, die van Polen blijft ongewis. Van overwegend praktisch belang is de zaak in de huidige omstandigheden misschien niet, maar het zou te betreuren zijn, als deze onderneming van den Volkenbond op economisch gebied ten slotte toch nog mislukte.

6. *Conferenties inzake Huiden en Beenderen.*

Intusschen moest voor een speciale quaestie een regeling getroffen worden, bij gebreke waarvan het zeer twijfelachtig was, of men voor de conventie betreffende de in- en uitvoerverboden en beperkingen de noodige teekeningen, althans ratificaties zou verkrijgen. De zaak, waarom het ging, waren de huiden en de beenderen. Bij deze artikelen komt het niet aan op invoermogelijkheid, maar op uitvoermogelijkheid. Huiden en beenderen zijn voor de verwerkende industrieën grondstoffen. Welnu, van deze grondstoffen is er te weinig in de wereld. Vandaar, dat vreemde lederfabrikanten, laat men hun uitvoervrijheid, de huiden tegen hooge prijzen op de nationale markten opkoopen, hetgeen aangenaam moge zijn voor de landbouwers, maar minder

aangenaam is voor de inlandsche lederfabrikanten. Desgelijks doen de beenderenverwerkende industrieën, als b.v. hier te lande de lijm- en gelatinefabrieken, voor wat de beenderen aangaat. Vandaar dat tal van landen den uitvoer van huiden en beenderen hadden verboden, ten einde deze grondstoffen voor de inlandsche industrie te reserveeren. Een herinnering aan dit probleem vindt men in artikel 2 al. 2 van het Nederlandsch-Duitsch douane- en credietverdrag van 26 November 1925, waarin als concessie van Duitschland aan Nederland wordt gestipuleerd, dat Duitschland den uitvoer van niet-ontvette beenderen naar Nederland welwillend zal behandelen, terwijl de uitvoer van ontvette beenderen vrij blijft. Ten einde nu deze quaestie internationaal te regelen, heeft een drietal speciale conferenties plaats gehad, waarvan de laatste heeft plaats gevonden voordat de derde schrede inzake de in- en uitvoerverboden en -beperkingen werd gezet. Alle drie conferenties werden gepresideerd door den bekenden franschen econoom Serruys, invloedrijk lid van het Economisch Comité, tot voor kort hoofd-ambtenaar, belast met de sluiting van de fransche handelsverdragen, thans overgegaan in particulieren dienst. De eerste conferentie — onnoodig te zeggen, dat het ook hier ging om diplomatieke conferenties van regeeringsvertegenwoordigers — had plaats van 14 tot 16 Maart 1928. Zij stelde een tweetal conventies op, voor elk artikel een, die de uitvoerverboden en -beperkingen ophieven, maar uitvoerrechten in zekeren zin als compensatie daarvoor aanvaardden. Een tweede conferentie, van 29 tot 30 Juni 1928 gehouden, leidde tot de onderteekening door 17 staten van 2 „arrangements internationaux connexes à la convention pour l'abolition des prohibitions". Tenslotte was ook voor deze conventies een *derde* conferentie noodig, teneinde te beraadslagen over de vraag, of men, ondanks het feit, dat de noodige ratificaties niet verkregen waren, de conventies toch in werking zou kunnen laten treden. Deze derde conferentie vond plaats van 29 Augustus tot 11 September 1929. Zij slaagde er in, te bewerken, dat de conventies op 1 October d. a. v. in werking zouden treden. Voor de huiden was er op zichzelf niet veel moeilijkheid, maar met de beenderen was er bezwaar en vele staten wilden de twee conventies niet afzonderlijk behandelen, zoodat de huidenconventie ter wille van de beenderenconventie gevaar liep. Het bezwaar was, dat Italië door een verdrag met Zwitserland, dat geen uitvoerrecht hooger dan 2 papierlires toestond, gebonden was, en dat het, in verband daarmede,

krachtens de conventie een uitvoerverbod mocht handhaven. Zwitserland heeft echter een goed voorbeeld gegeven, hoe te komen tot oplossing van moeilijkheden, door van zijn verdragsrecht afstand te doen en Italië toe te staan, een hooger uitvoerrecht te heffen. Toen kon Italië de quaestie ook met andere staten regelen en andere staten onderling ook weer. Zoo ontstond een speciale overeenkomst van 8 staten, welke de basis werd van de geheele oplossing der moeilijkheden. Men kan zelfs zeggen, dat de eindoplossing der zaak zoodoende beter werd dan de conventie voorzag.

7. *Douane-nomenclatuur.*

Een groot technisch vraagstuk, dat bezien behoort te worden, is de unificatie van de nomenclatuur der douanetarieven. Volgens een resolutie van de Economische Conferentie van 1927 werd besloten, te trachten, te geraken tot een stelselmatige en gelijkvormige inrichting van de douanetarieven voor de verschillende landen, zulks in overleg met de verschillende groepen van belanghebbenden. Ter bevordering van dit doel werd een commissie van experts ingesteld. Het Economisch Comité hield zich in zijn zitting van December 1927 bezig met de bestudeering van de resultaten van den arbeid der commissie van experts en besloot: 1. dat ieder der leden de zaak in zijn eigen land zou bestudeeren; 2. dat het secretariaat van den Volkenbond zich met het inwinnen van nadere inlichtingen zou bezig houden; 3. dat de commissie van experts de zaak verder zou bestudeeren. In haar zitting van Juni 1928 bestudeerde de commissie de opmerkingen, die van verschillende belanghebbenden werden ontvangen, en stelde aan de hand daarvan een „projet de cadre" op, dat krachtens resolutie van 30 Augustus 1928 van den Raad van den Volkenbond, op verzoek van het Economisch Comité, aan de verschillende regeeringen werd gezonden. Sedert zullen zeker wel heel wat opmerkingen zijn ingekomen, maar een „projet de nomenclature", dat, naar de meening van het Economisch Comité, door tusschenkomst van de resp. regeeringen aan de verschillende belanghebbenden zou worden voorgelegd, opdat met eventueele opmerkingen rekening zou kunnen worden gehouden, is nog niet bekend. Wel heeft de Groote Vergadering van den Volkenbond in haar Septemberzitting van 1929 geconstateerd, dat de vaststelling van een vereenvoudigde en geunifi-

ceerde douanenomenclatuur noodig is in verband met de sluiting van collectieve tariefverdragen, dat de experts hun werk gereed zouden moeten hebben voor de Groote Vergadering van dit jaar en dat niets verzuimd zou mogen worden om dit resultaat te verkrijgen. We wachten dus op wat er komen zal.

8. *Behandeling van vreemdelingen.*

We zijn nu in een periode, waarin de conferenties elkaar snel opvolgen. De derde huiden- en beenderenconferentie (derde conferentie-Serruys) werd gehouden in Augustus-September 1929, de derde conferentie betreffende de in- en uitvoerverboden en -beperkingen (derde conferentie-Colijn) in December 1929. Maar deze laatste conferentie was onmiddellijk voorafgegaan door een conferentie betreffende de behandeling van vreemdelingen, die men naar haar voorzitter, den heer Devèze, Belg, conferentie-Devèze zou kunnen noemen. Deze conferentie vond van 5 November tot 5 December 1929 te Parijs plaats. Zij vond haar oorsprong in artikel 23 *e* van het handvest van den Volkenbond en werd in opdracht van den Raad van den bond voorbereid door het Economisch Comité, dat een gecompliceerd ontwerp aan de regeeringen aanbood, waarin veel en velerlei werd behandeld en wel op relatief liberale wijze. Het ontwerp hield zich bezig met de belangen van vreemdelingen, die hun actie vanuit het buitenland tot in het betrokken land uitstrekken, en van vreemdelingen, in dat land verkeerende; het bemoeide zich met de natuurlijke personen, maar ook met ondernemingen, rechtspersonen; het trad op het terrein van het internationaal privaatrecht, een waar kruidje-roer-me-niet; op het gebied van de belastingen en vooral van voorkoming van dubbele belasting, schier onoplosbaar probleem, op het arbeidsveld van de (gerechtelijke en andere) vreemdelingenpolitiek in ouden zin. Het ontwerp omvatte veel te veel en was — alles is relatief in de wereld — voor de huidige mentaliteit veel te liberaal. Nederland kon, al zou het hier en daar iets hebben moeten wijzigen, wel medegaan met het ontwerp, dat beantwoordde aan zijn oude beproefde politiek, was er zelfs een warm voorstander van, wat door de delegatie is uiteen gezet in een rede, bij de algemeene beschouwingen gehouden, die als bijlage achter deze studie is opgenomen. Duitschland ging ten deze geheel met Nederland samen. België oefende door bijzondere

omstandigheden weinig invloed uit. Engeland stond op sommige punten praktisch tegenover het ontwerp (toelating van vreemdelingen), evenzoo Zwitserland (zelfde reden). Frankrijk toonde slechts gematigde belangstelling. Italië ging op veel punten mee, maar had blijkbaar bedenkingen tegen een regeling op dit oogenblik. Spanje gedroeg zich vooruitstrevend. Portugal niet. In het Noorden kampte Skandinavië met verouderde wetgeving. Het geheele cordon staten, zich uitstrekkende van Finland af tot, en met inbegrip van, den Balkan, had bezwaren: men heeft de Sovjet in den rug, vreest blijkbaar penetratie van het Westen uit, heeft onderling ook wel eens moeilijkheden, acht eigen economie nog niet al te stabiel. Laat ons hieraan toevoegen, dat de buiten-Europeesche staten niet al te veel gewicht in de schaal legden, behalve de Zuid-Amerikaansche, ten wier pleiziere de conferentie van Genève naar Parijs was gehaald, maar die alle tegen een goede conventie waren. Zoodoende was het wel mogelijk, een conventie tot stand te brengen, die als een achteruitgang had moeten worden beschouwd, maar niet een conventie, uitgaande van gezonde denkbeelden. Dan was het echter beter, geen conventie te sluiten; het is vooral Nederland geweest, dat dit denkbeeld in de hand heeft gewerkt. Inderdaad is er geen conventie tot stand gekomen. De conferentie is gestruikeld over de artikelen 6, 7 en 8 van het ontwerp, resp. handelende over de bewegingsvrijheid — zoowel letterlijk als figuurlijk — van toegelaten vreemdelingen, de uitoefening van beroepen en bedrijven, de uitzending van eigen personeel naar eigen ondernemingen in een vreemd land. Het standpunt van de Nederlandsche delegatie ten aanzien van deze artikelen was, dat op al deze punten groote vrijgevigheid behoorde te worden betracht. Intusschen heeft men toch iets willen doen: 1. heeft men de conferentie permanent verklaard, en 2. heeft men een protocol opgesteld, dat in bedekte termen de mislukking der eerste zitting constateert en schikkingen treft met het oog op de tweede zitting, die men nog voor het einde van dit jaar zou willen doen plaats vinden, wat echter wel niet zal gelukken. Het is wellicht ook beter, de zaak wat te laten betijen, omdat de tijd niet rijp is, zooals de Nederlandsche delegatie betoogd heeft in de als bijlage hiernevens gevoegde redevoering, die zij aan het slot der beraadslagingen ten beste heeft gegeven.

9. *Wapenstilstand op tariefgebied.*

Zoo blijft alleen nog over de quaestie van den wapenstilstand op tariefgebied. Het is misschien niet oneigenaardig, hier eens naast elkaar te stellen hetgeen door schrijver dezes onder dagteekening van 1 Januari 1930 in het jubileumnummer van „De Volkenbond" over dit onderwerp gezegd werd en een overzicht van hetgeen ter zake gebeurde op de conferentie, die te Genève op 17 Februari j.l. aanving, onder deelneming van 30 staten. „Het plan tot sluiting van een douane-wapenstilstand" — aldus werd op 1 Januari j.l. geschreven — „is het „resultaat van drie of vier gedachten. Engeland wil wel tot verlaging „van invoerrechten komen en acht een tariff holiday als periode van „voorbereiding noodig. Duitschland schijnt een Europeesch economisch „verbond te willen, opdat Europa sterk sta tegenover Noord-Amerika. „Frankrijk is de bakermat van twee gedachten: 1. kartelisatie van „de productie, als voorbereidende periode waartoe een trêve douanière „nuttig is; 2. Vereenigde Staten van Europa, welke hun loopbaan „zouden kunnen beginnen als Europeesch tolverbond. Het Economisch „Comité heeft een ontwerp voor een douanewapenstilstand gemaakt, „dat alle waardeering verdient. Nederland zou het desnoods zoo „kunnen teekenen, als garantie gegeven wordt, dat van reserves en „uitzonderingen geen zoodanig gebruik gemaakt wordt, dat de te „sluiten conventie, zooals men dat noemt, geheel wordt uitgehold. „Maar het aantal dergenen, die Nederlands voorbeeld zouden willen „volgen, zal wel heel gering zijn. Drie gevaren bestaan: 1. gezien de „ontwikkeling der economische politiek in de laatste maanden is het „twijfelachtig, of een belangrijk aantal staten zal willen teekenen èn „ratificeeren; 2. indien zij dit wel willen doen, dan is het de vraag, „of zij voldoend terugwerkende kracht aan de conventie willen geven, „en 3. kan er iets van een conventie komen, dan is de vrees gerecht-„vaardigd, dat — zooals bij de behandeling van vreemdelingen is ge-„schied — het ontwerp van het Economisch Comité zooveel slechter „gemaakt wordt, dat het voor Nederland geen aantrekkelijkheid meer „heeft.

De Conferentie is begonnen met algemeene beschouwingen. Daarbij bleken alle staten, met uitzondering van twee, Italië en Frankrijk, vóór het bestand te zijn. Italië vond de geheele zaak prematuur en Frankrijk had, toen het de beurt der Fransche delegatie werd om te

spreken, geen ministerie, zoodat het Fransche standpunt niet kon worden medegedeeld. Men besloot niettemin door te gaan, commissies en subcommissies te creëeren en de Fransche delegatie later gelegenheid te geven in een commissie-vergadering te spreken. Twee commissies werden benoemd, één voor het bestand en één voor het program voor de latere actie, die onder meer tot tariefverlaging moet leiden. Elke commissie werd weer gesplitst in drie subcommissies, waarvan er één het hoofdpunt van de betrokken commissie behandelen moest en de twee andere bijkomende quaesties. De gang van zaken, wat het bestand betreft, was dientengevolge aldus: plenum — commissie A — subcommissie I van commissie A — commissie A — plenum. Wat aangaat de commissoriale en subcommissoriale behandeling — en hier volg ik *De Standaard* op den voet — waren er 5 stadia. 1° Zonder veel hoop op succes behandelt men het ontwerp van het Economisch Comité in afwachting van de Fransche declaratie. 2°. Naar aanleiding van een ontijdig optreden van den bekenden Franschman, den heer Serruys, werpt men bedoeld ontwerp overboord en zoekt in arren moede naar een ontwerp, dat het plan van het Comité voor één groep staten combineert met een ander plan voor een andere groep staten. 3°. De Fransche delegatie treedt op met gesimplifieerd plan, waarover beraadslaagd wordt. 4°. Naar aanleiding van critiek van Nederlandsche en andere zijde tracht men het Fransche ontwerp zoo te amendeeren, dat het althans niet al te veel onderscheid maakt tusschen de twee groepen staten, die in dat ontwerp worden gecreëerd. 5°. Men beraadslaagt over de reserves, die zoo hopeloos vele worden, dat een voorstel om alle reserves te laten vervalen succes heeft en een soepele algemeene clausule ervoor in de plaats gesteld wordt. Zoo is men gekomen tot de „handelsconventie", die nu door 18 staten geteekend is en op ratificatie wacht.

De handelsconventie kent dus twee groepen van staten. De *eerste*, groote groep omvat de staten, die hun tarieven ten deele geconsolideerd hebben: het percentage der geconsolideerde posten loopt uiteen van ruim 5 voor Zweden tot ruim 70 voor Frankrijk. De tariefverdragen zijn opzegbaar, maar kunnen met onderling goedvinden gewijzigd worden. Tariefverhoogingen moeten 20 dagen van te voren aangekondigd worden, indien zulks mogelijk is. Bovendien mogen, behalve in gevallen van dwingende wettelijke bepalingen of urgentie, gelaedeerde staten over de verhoogingen met den betrokken staat

onderhandelingen voeren om herstel van evenwicht te verkrijgen. De *tweede,* kleine groep van staten, waartoe, met Engeland, Denemarken en Noorwegen, Nederland behoort, mag geen protectionistische rechten instellen of verhoogen; in geval van fiscale verhoogingen of nieuwe fiscale rechten zijn voor wat deze staten betreft geen onderhandelingen voorgeschreven. Voor *beide* groepen van staten geldt, dat men, definitief door anderer maatregelen gelaedeerd wordende, uit de conventie mag treden en dat, als men door het scheiden van een anderen staat het evenwicht verbroken acht, men ook zelf der conventie vaarwel mag zeggen. Het is dus een conventie, die veel gelegenheid laat voor allerlei maatregelen, waartegen anderen bezwaren moeten hebben, maar die bovendien heel gemakkelijk verlaten kan worden. Juridisch is ze dan ook niet veel waard. Moreel is ze van meer beteekenis, omdat geen staat gaarne oorzaak zal willen zijn dat dit kaartenhuis ineenstort. Wordt ze in een goeden geest uitgevoerd, dan zal ze een mooi stuk werk blijken te zijn, wordt ze slecht uitgevoerd dan zal ze échec beteekenen. Tot November a.s. is de gelegenheid tot ratificatie open. In November, als bekend is, wie al dan niet geratificeerd hebben, zal een conferentie over de in werking treding beslissen. Voorshands zal dan de conventie gelden tot 1 April 1931, met stilzwijgende continuatie telkens voor 6 maanden.

Men kan twisten over de vraag, of het bestand dan wel het program voor de latere actie het gewichtigst is van de twee, en evenzoo kan men van meening verschillen over een tweede vraag, namelijk of het program al dan niet zou kunnen worden uitgevoerd zonder bestand. Zeker is, dat het bestand, hoe matig van aard en strekking het ook zij, in afwachting van de uitvoering van het program zakelijk iets biedt, dat niet van waardij is ontbloot, en in de tweede plaats, dat het bestand er toe meewerkt, de uitvoering van het program te vergemakkelijken, omdat het een gunstige sfeer schept. Bovendien is ook wel zeker, dat zonder bestand niets te hopen zou zijn geweest van het eerste punt van het program: tariefverlaging. Voor dat punt, dat echter ook nu er een bestand is zeer delicaat moet worden geacht, is in het program een modus procedendi voorzien, terwijl er een vragenlijst, van de Franschen afkomstig, in is opgenomen. De bedoeling is, dat de conferentie voor tariefverlaging zal kunnen plaats vinden voordat de vaste termijn van het bestand is verstreken, dat wil dus zeggen vóór 1 April 1931. Zonder vooruit te loopen op de

resultaten van de onderhandelingen over tariefverlaging hebben de verdragsluitende partijen besloten, een aantal andere quaesties tot voorwerp van onderhandelingen te maken. Het zijn er negen in getal: de douane-nomenclatuur; verbetering van de conventie op de douane-formaliteiten van 1923; indirect (administratief) protectionisme; exportpremies en subsidies; aanduidingen van oorsprong; veterinaire conventies; dubbele belasting; behandeling van vreemdelingen; ten slotte een heel program van anderen aard, van de Franschen afkomstig en goeddeels betrekking hebbende op niet-tariffaire handelsverdragen. Wat wel zeggen wil, dat er voor vele jaren werk aan den winkel is.

Van deze zaak mag geen afscheid genomen worden zonder dat een woord is gezegd over een niet onvermaard Nederlander, die er een groote rol in gespeeld heeft. De heer Colijn was door de Nederlandsche regeering tot eersten gedelegeerde benoemd. Als zoodanig valt intusschen alleen van hem te constateeren, dat hij bij de algemeene beschouwingen een rede heeft gehouden, die zeer bewonderd is geworden: „glänzend" noemde een Duitscher haar in een particulier gesprek met schrijver dezes. Maar kort na zijn rede, zoodra de algemeene beschouwingen ten einde waren, werd de heer Colijn benoemd tot voorzitter van commissie A, die het bestand had te behandelen, en tot ondervoorzitter van commissie B, die het program voor de „action ultérieure" moest opstellen. Van de drie subcommissies van commissie A presideerde hij bovendien de belangrijkste zelf. En voorts werd het onder-voorzitterschap van commissie B geen sinecure, want de voorzitter van B, de Roemeensche Minister van Financiën, de heer Madgearu, was genoodzaakt de conferentie te verlaten voordat zijn commissie gereed was met haar werk, zoodat de heer Colijn ten slotte ook die commissie geheel voor zijn rekening kreeg. Die dubbele taak was zeer omvangrijk en nam den betrokkene geheel in beslag, van den morgen tot den avond: om althans 's Zondags met rust gelaten te worden, moest hij ... de vlucht nemen. De taak was ook, althans wat commissie A betreft, uitermate moeilijk, omdat het onmogelijk scheen, tot resultaat te komen. Op bewonderenswaardige wijze heeft hij die taak vervuld. Zijn voorzichtigheid was groot, zijn geduld onuitputtelijk, zijn vasthoudendheid onverbiddelijk. Vierderlei oordeel van anderen zij hier gereleveerd. In het Volkenbondspaleis was hij bekend als de man, die altijd het eerst komt en altijd het laatst weg-

gaat. Op een maaltijd, te zijner eere aangericht kort voor zijn vertrek, stond de gastheer, de president der conferentie, in afwijking van de gewoonte, op om den commissie-voorzitter te huldigen. In de acte final schreef de conferentie, alweer geheel in strijd met de usantie, dat de heer Colijn zich aan zijn zware taak gegeven heeft met de grootste toewijding en met een zeldzamen geest van doorzicht. En het „Journal de Genève" ving na afloop der Conferentie een hoofdartikel aan met de volgende woorden, die niet in een noot, maar hier worden vertaald, opdat ze geen lezer zullen ontgaan: „De douaneconferentie, die juist geëindigd is, toont dat geen enkele moeilijkheid onoverkomelijk is voor mannen van goeden wil, (door een voorzitter) geleid met *vastheid, zachtheid* en *voornaamheid*". Maar laat ons ook mogen verklappen wat de heer Colijn van zich zelf zeide, toen hij op den vorenbedoelden maaltijd gehuldigd werd. Eigenlijk wist hij ditmaal bij uitzondering niet veel te zeggen. Ietwat onthutst, op hulde gansch en al onvoorbereid, zeide hij eigenlijk alleen, ter verklaring van zijn werk, dat hij in zijn leven één ding goed geleerd had, n.l. de beteekenis van het woord „plicht". Inderdaad, maar dat ééne woord heeft hem dan ook gemaakt tot een sieraad der Conferentie en ... van Nederland.

SLOTBESCHOUWING.

Het voorgaande, hoewel uitgebreider dan het artikel in het jubileumnummer van *De Volkenbond,* is natuurlijk in dien zin niet volledig, dat er nog veel meer quaesties zouden zijn aan te roeren en dat van het besprokene nog heel wat meer, ten deele interessante, ten deele het beeld slechts versomberende details zouden zijn te geven. Wel mag dit opstel wellicht in zoover als volledig worden aangemerkt, dat men met behulp van het hier gerelateerde den economischen Volkenbond ten voeten uit voor zich ziet staan. De Volkenbond bereikte zeker op economisch gebied reeds iets, maar het was weinig. Te aangehaalder plaatse werd veel volharding en veel voorzichtigheid en ook veel moed en geduld om de vrucht te laten rijpen noodig geacht. Aan die meening kan getrouw gebleven worden. Maar wellicht is het goed, toch nog meer expliciet enkele punten te noemen, die bijzonder belang hebben. Daarbij mag aangenomen worden, dat de critische opmerkingen, die volgen, bij niemand de gedachte zullen doen rijzen, dat de auteur het

vele goede, hetwelk de Volkenbond doen kan en doet, niet zou waardeeren.

1. De Volkenbond heeft wel allerlei goede ideeën, maar geen algemeen leidend beginsel, en kan dus niet de voor elke gezonde hervorming eenig juiste methode toepassen van het zaad, dat zorgvuldig gezaaid wordt en welks wasdom men verwacht van Gods zon en regen, of van den zuurdeesem, die in het deeg gedaan wordt, en die dan stillekens het geheele deeg doorzuurt: hij kan niet meer dan aan den buitenkant van het leven het een en ander verbeteren, maar die taak is dan ook al omvangrijk genoeg.

2. Zijn werkapparaat, het secretariaat, is uiteraard een internationale bureaucratie, die uitnemend werk verrichten kan als zij het willig instrument is in de vaste hand van een leidenden geest, maar een gevaar en een hinder zou kunnen worden als zij zelve leiden wilde en daarbij slechts gedreven werd door zucht tot zelfbehoud of tijdgeest of omstandigheden.

3. Toen de militaire ontwapening niet slaagde is men in arren moede te rade geworden, op werkprogram en budget economische quaesties te plaatsen, die, naar weldra bleek, rijpe en onrijpe aangelegenheden betroffen en de regeeringen en de nationale administraties zoozeer belastten, dat van doeltreffende behandeling van zaken geen sprake meer kon zijn.

4. Er wordt in den Volkenbond wellicht te veel gestreefd naar conciliatie, in dien zin, dat in rapporten, conclusies en dergelijke stukken getracht wordt te vermijden, dat de inzichten duidelijk tegenover elkaar komen te staan, maar gepoogd wordt met algemeene en vervaagde zinnen zooveel mogelijk inzichten beknopt weer te geven, waardoor een goede zaak, welke propaganda verdient, veelal ten offer valt aan schijneensgezindheid.

5. Tot dusver is de Volkenbond misschien te veel uitgegaan van de gedachte, dat omstandigheden en mogelijkheden in alle landen gelijk zijn of licht gelijk gemaakt kunnen worden, zoodat hij, in stede van voor iedere quaestie een kern van vrijgevige staten te scheppen, naar gelang van omstandigheden samengesteld en bestemd om te groeien, voor alle staten van stonde aan gelijke regelingen heeft willen treffen, die dientengevolge in elk afzonderlijk geval moeten afdalen naar het peil van den minst vrijgevigen staat.

De Volkenbond ligt met zijn werk — niet met zijn ideeën — in de

sfeer van de gemeene genade; een antirevolutionair mag — behoort zelfs — met hem samenwerken, maar, het sterk relatieve der waarde van de instelling en haar werk in het oog houdende, heeft hij, met volle waardeering van haar streven en arbeid, voorzooveel aan hem ligt: 1. bij gebreke van een aanvaardbaar algemeen beginsel althans een leidende gedachte naar voren te brengen; 2. de euvelen der bureaucratie te helpen voorkomen; 3. te waken en te waarschuwen tegen het gevaar, dat men onrijpe vruchten van den boom zou gaan schudden; 4. te bevorderen, dat klare en eerlijke taal gesproken worde; 5. te streven naar het vormen van kernen van vrijgevige staten voor alle quaesties, die nog niet algemeen geregeld kunnen worden.

BIJLAGE I.

Bij het begin der discussies sprak de leider der Nederlandsche delegatie ter conferentie voor de behandeling van vreemdelingen ongeveer als volgt:

Mijnheer de Voorzitter,

Gaarne maak ik van de gelegenheid, die gij mij geeft, gebruik om uiteen te zetten welke in Nederland de zienswijze is inzake de behandeling van vreemdelingen. Zooals U wenscht, zal ik slechts zeer algemeene opmerkingen maken. Ik zal mij veroorloven, enkele woorden te zeggen: 1. over het principe, dat aan het ontwerp conventie ten grondslag ligt; 2. over het belang, dat de toepassing van het beginsel voor ons gehad heeft en nog heeft; 3. over de houding van het moederland en van de overzeesche gewesten ten aanzien van het ontwerp; 4. over het aantal toetredingen. Zulks doende zal ik steeds voor den geest hebben de wijze woorden van den geachten gedelegeerde van Griekenland: ik zal kort zijn.

Vanmorgen, Mijnheer de Voorzitter, heeft de geachte gedelegeerde van Peru gezegd, dat de quaestie van de behandeling van vreemdelingen een quaestie van beschaving is. Ik zou mij met die woorden willen vereenigen, er bij voegende, dat deze quaestie de hoeksteen

van het internationale recht is, de hoeksteen van den wereldvrede. Maar als het hier om beschaving gaat, dan gaat het wel om een zeer oude beschaving. Gisterenmorgen, toen ik deze schoone stad Parijs doorkruiste, werd ik getroffen door een woord, door een naam, die zich boven een groot magazijn bevond, een naam, verguld door de opgaande zon: la Samaritaine. Deze naam deed mij denken aan een schoone gelijkenis, die van den barmhartigen Samaritaan, en aan de quaestie van de behandeling van vreemdelingen. Want in de Heilige Schriften der Christenen, waarin ik die gelijkenis vind, wordt uitdrukkelijk gezegd, dat er geen betrekkingen d. w. z. geen internationale betrekkingen waren tusschen Joden en Samaritanen. Maar ik moet verder teruggaan. Zeker, een van die uitnemende Fransche schrijvers, die zoo talrijk zijn, Fustel de Coulanges, heeft wel gezegd, dat, in de oude tijden, de haat tegen den vreemdeling verplicht was, en ik geloof, dat hij gelijk had. Maar in de Heilige Schriften, die Joden en Christenen gemeen hebben, vind ik iets heel anders. Het bescheiden werk voorbereidende, dat ik hier heb te doen, heb ik daar herhaaldelijk voorschriften gevonden, die ons interesseeren, zooals b.v., dat de vreemdeling niet onderdrukt moet worden, dat hij recht heeft op gelijke rechtspraak als aan den inboorling toegekend wordt. En ik ben getroffen geworden door de argumentatie: gij zijt zelve vreemdelingen geweest, „gij weet wat de vreemdeling ondervindt" (naar de Fransche vertaling). Dat gaat zelfs zoo ver, dat ik dit woórd gevonden heb: „Gij zult den vreemdeling, die in uw midden verblijft, behandelen als een inboorling" (als voren). Dat is wat wij tegenwoordig noemen „behandeling op voet van nationalen", aan de Joden eenige duizenden van jaren geleden voorgeschreven. Gij begrijpt, dat ik, gezien de hooge waardeering, welke ik heb voor het boek, waarop ik zinspeel, een boek, dat voor mij het begin en het einde van alle wijsheid bevat, mij zeer gelukkig acht, geroepen te zijn om met u allen mede te werken tot verbetering van het systeem der behandeling van vreemdelingen.

Mijn tweede punt, Mijnheer de Voorzitter, is het belang van de toepassing van een goed systeem van behandeling van vreemdelingen voor ons. En dat in tweeërlei zin. Vooreerst denk ik aan de Hollanders in het buitenland. Onze landbouw en onze industrie werken in ruime mate voor het buitenland. Onze handel en onze scheepvaart houden zich bezig met de producten van het eigen land en met die van den

vreemde. Ik waag het te zeggen, dat, om die reden, onze mannen in alle landen zijn te vinden en dat onze vlag waait op alle zeeën en gezien wordt in alle havens. Zoodat wij er alle belang bij hebben, een goede behandeling van vreemdelingen te zien toegepast. Maar nu draai ik de zaak om. Ik denk aan de vreemdelingen bij ons. In de eerste plaats spreek ik over de Joden. Daar zijn in de vorige eeuwen, zoo nu en dan, invasies van Joden in ons land geweest. Dat zeg ik niet om het te critiseeren, om me er over te beklagen, want ik zou willen zeggen, dat deze Joden, die bij ons een goed onthaal gevonden hebben, er zeer gewaardeerd en geëerd geweest zijn en thans nog zijn een waardevol element in het economische leven. Mij op Franschen grond bevindende, acht ik mij gelukkig, in de tweede plaats te denken aan de Franschen, die, in moeilijke tijden van vorige eeuwen, zich bij ons gevestigd hebben. Men vindt hun namen overal, in de beste families, zeer geëerd. En, wat meer zegt, ik heb de feiten geverifieerd en ik heb gevonden, dat deze Franschen verschillende industrieën in mijn land gevestigd en tot ontwikkeling gebracht hebben, industrieën, die nog bestaan en voor ons van groot belang zijn. Ik denk in de derde plaats aan de Chineezen, die, op groote schaal, hebben medegewerkt om het economisch leven van Nederlandsch-Indië te bevruchten. Als ik de quaestie in haar geheel neem, zou ik willen zeggen, dat wij ons slechts geluk kunnen wenschen met wat de vreemdelingen bij ons gedaan hebben, uit de verte, van nabij, ter plaatse. Ik vraag mij zelfs af, of er één land is, dat er meer belang bij heeft dan wij, èn den vreemdeling — den Nederlander in den vreemde — goed behandeld te zien door anderen èn zelf den vreemdeling in ons land goed te behandelen.

Ik kom tot mijn derde punt, Mijnheer de Voorzitter, tot de houding van mijn regeering en van die der Nederlandsch-Indische regeering tegenover het ontwerp-conventie. In het algemeen gaan wij accoord met hetgeen is voorgesteld. Zooals ik in den boezem van het Economisch Comité gezegd heb, is ons tarief laag, wij hebben geen discriminatie, wij hebben geen wapenen om te strijden. Hier voeg ik er bij: onze deur is open, open voor de menschen, voor hun activiteit, voor hun producten. Hier en daar zullen wij eventueel eenige uitbreidingen vragen, aan het regime van het ontwerp te geven, maar ik zou vooral willen onderlijnen wat de Minister van Buitenlandsche

Zaken geschreven heeft aan den Secretaris-generaal van den Volkenbond: hij heeft den wensch uitgesproken, dat de Volkenbond verder ga in de richting van opheffing van handelsbelemmeringen. Er zal, wat het ontwerp betreft, zeker hier en daar eenige moeilijkheid zijn weg te nemen. Ik denk aan de artikelen 3, 4 en 12, tweede lid, die reeds tusschen haakjes zijn geplaatst, en ik vereenig mij met hen, die een schrapping ervan hebben voorgesteld. Maar over het algemeen is onze wetgeving in overeenstemming met het ontwerp. Wij hebben het advies van een (nationale) commissie voor volkenrechtelijke vraagstukken gevraagd en deze heeft ons gezegd, dat het geenszins noodig is, onze wetgeving te wijzigen, behalve in enkele gevallen van weinig beteekenis. Ik voeg er bij, dat, als het noodig is concessies te doen, voor ons alles zal afhangen van den ernst der conventie, die men gaat teekenen, en van het getal en het belang der toetredingen.

Wat onze overzeesche gewesten aangaat, Mijnheer de Voorzitter, is het na wat ik gezegd heb bijna overbodig er aan toe te voegen, dat wij al ons best zullen doen, opdat deze gewesten in de nieuwe unie kunnen treden, die wij gaan scheppen. Voor deze gewesten zullen, zooals licht is te verstaan, eenige amendementen noodig zijn of wel eenige reserves. Dit gezegd hebbende, stel ik er prijs op, reeds nu, in naam van mijn regeering te verklaren, dat in de overzeesche gewesten van Nederland de politiek der open deur gevolgd wordt, zoodat deze gewesten open staan voor de vreemde activiteit en voor de ondernemingen met vreemd kapitaal. Ik voeg er bij, — maar dat is heel natuurlijk en heeft feitelijk eveneens betrekking op de moederlanden —, dat deze politiek toegepast wordt voorzooveel dat vereenigbaar is met de zekerheid dier gewesten en met de noodzakelijkheid, rechtens de nakoming van verplichtingen te kunnen eischen. Ik moet daaraan nog iets anders toevoegen. Het zal mogelijk zijn, voor Nederlandsch-Indië eenige concessies te doen. Voor het oogenblik zijn er reeds twee, die ik echter niet preciseer om strikt getrouw te blijven aan uw wensch, Mijnheer de Voorzitter, dat wij ons geheel houden aan de groote lijnen.

Blijft, Mijnheer de Voorzitter, mijn vierde punt, de quaestie van het aantal der toetredingen. Twee wegen staan open. De eerste mogelijkheid zou zijn, een leege, holle conventie te maken, maar met veel

toetredingen. De tweede zou zijn, een serieuze conventie te maken, die beschouwd zou moeten worden als een werkelijke verbetering van den tegenwoordigen toestand, maar welker aantal toetredingen beperkt zijn zou. Wij verklaren ons reeds nu zonder aarzeling besliste voorstanders van de tweede oplossing. Indien gij mij echter vraagt, of twee toetredingen zouden volstaan, dan geloof ik, ontkennend te moeten antwoorden: voor twee toetredingen zou het niet de moeite waard zijn z'n best te doen en, zooveel noodig, de wetgeving te veranderen. Dat wil niet zeggen, dat ik gedacht zou hebben aan een veel grooter getal: een goede conventie met vijf of zes belangrijke toetredingen, dat zou wellicht gaan.

Ik eindig, Mijnheer de Voorzitter. En als ik dan resumeer, breng ik u de algeheele medewerking van mijn regeering, van het moederland en van de overzeesche gewesten, medewerking ook in den zin van concessies. Ik breng u in de tweede plaats de hartelijke medewerking van mijn delegatie, die verlangend is, zich te voegen bij hen, die den toorts van den vooruitgang dragen, waarvan de geachte gedelegeerde van de Internationale Kamer van Koophandel zoo juist gesproken heeft. En indien ik, tenslotte, heel persoonlijk mag spreken, wil ik mij veroorloven te zeggen, dat zij onder onze collega's, die mij kennen van mijn bescheiden werk te Genève, weten, dat ik niet zou kunnen nalaten, u mijn persoonlijke, ernstige en hartelijke samenwerking te brengen. In den boezem van het Economisch Comité heeft men gesproken over de vraag, wanneer men zich voor een zaak moet passioneeren. Sta mij toe, u te zeggen, dat ik mij ditmaal passioneer, als vurig voorvechter wenschende op te treden voor de leuze, dat zij, die de belangen van hun land willen dienen, een open geest moeten hebben en moeten willen open vensters en open deuren, open ook voor de vreemdelingen.

BIJLAGE II.

Aan het slot der zelfde conferentie sprak de leider der Nederlandsche delegatie ongeveer aldus:

Mijnheer de Voorzitter,

Indien u het mij toestaat, zou ik een opmerking willen maken, een idee aan de hand willen doen en een verklaring willen afleggen.

Het is der Nederlandsche delegatie voorgekomen, dat het resultaat van de besprekingen der Conferentie niet geweest is wat men had kunnen verwachten en wel omdat de quaestie van de behandeling van vreemdelingen niet rijp was om langs internationalen weg geregeld te worden. Het zou haar onmogelijk zijn, te zeggen, of deze zaak veel tijd zal eischen om tot rijpheid te komen, maar zij acht het noodig, den juisten tijd af te wachten, want „le temps ne respectie pas ce qui a été fait sans lui". Spreker noodigt daarom de commissie, benoemd om de volgende zitting der Conferentie voor te bereiden, uit, met de convocatie te wachten totdat het geschikte oogenblik gekomen is.

Sprekers aandacht is getrokken door de paragraaf, die zich bevindt op de tweede pagina van het Comité van Vier, waar men de groote ingewikkeldheid van het probleem heeft gesignaleerd. De gedachte, die hij in naam van de Nederlandsche delegatie aan de hand wil doen, is deze, dat, als men zou moeten constateeren, dat een deel van de zaak tot rijpheid zou zijn gekomen en men ten aanzien daarvan de hoop zou mogen koesteren, dat een internationale conferentie tot een bevredigend resultaat zou kunnen leiden, het dan goed zou zijn als de benoemde commissie van voorbereiding haar, met eventueele andere tot rijpheid gekomen punten, onderwierp aan de tweede zitting der Conferentie, met ter zijde lating van de rest der conventie.

Wat de verklaring betreft, die de delegatie wil afleggen, merkt spreker op, dat de resultaten der discussies van de conferentie voor Nederland een groote deceptie geweest zijn, vooral wat betreft de artikelen 6, 7 en 8 van het ontwerp. De Nederlandsche delegatie zou artikel 6 hebben kunnen aanvaarden zooals het geredigeerd was in het ontwerp, gezien de bepaling van artikel 19, de toelating rakende, die beschouwd werd als niet geregeld wordende door de conventie. Maar er zijn in artikel 6 zoodanige wijzigingen aangebracht, dat de quaestie van de toelating er in geregeld werd en wel op zoodanige wijze, dat het artikel voor de Nederlandsche delegatie niet te aanvaarden was. Artikel 7 had in zijn oude redactie eveneens door de delegatie kunnen worden aanvaard; zij zou zich tot enkele opmer-

kingen bepaald hebben; maar de nieuwe redactie van artikel 7 en de te talrijke beperkingen, die aangebracht zijn, maken ook dit artikel onaanvaardbaar. Wat artikel 8 betreft, herinnert spreker aan wat hij in commissie verklaard heeft, n.l. dat de Nederlandsche delegatie zich in de onmogelijkheid geplaatst zag, een conventie te teekenen, waarin zich het artikel 8 bevindt, zooals dat nu geredigeerd is. Spreker kan dus besluiten, dat de discussies van de conferentie voor de delegatie een deceptie zijn geweest.

Dat wil ondertusschen niet zeggen, dat de conferentie, als geheel genomen, zonder nut geweest is. De Nederlandsche delegatie hecht groote waarde aan de gelegenheid, die haar gegeven is om de zeer liberale Nederlandsche politiek uiteen te zetten. Zij is ook dankbaar voor de uiteenzettingen, die gegeven zijn door de andere delegaties met betrekking tot de moeilijkheden, welke zij ondervinden. Zoodoende heeft zij de redenen kunnen leeren kennen, die andere regeeringen verhinderden, zich te vereenigen met de liberale politiek, welke de Nederlandsche regeering, niet sedert decenniën, maar sedert eeuwen toepast. Deze discussies hebben het voordeel gehad, dat zij, de moeilijkheden toonende, die andere regeeringen hebben te overwinnen, ook der Nederlandsche delegatie deden zien, dat alle regeeringen au fond wel dezelfde politiek willen volgen, maar dat hun landen in verschillende ontwikkelingsstadia verkeeren. Men heeft gezien, dat het moeilijk is, terstond dezelfde liberale politiek in een groot aantal staten toe te passen, zelfs in Europa.

Indien men zich in Nederland op het échec dezer conferentie zou willen beroepen om aan te toonen, dat de Nederlandsche regeering niet langer haar liberale politiek kan volgen, kan men verzekerd zijn, dat de Nederlandsche gedelegeerden, na hun thuiskomst, geenszins voornemens zijn, zulke aanvallen te steunen en der regeering te adviseeren, haar houding te veranderen. Integendeel, zij zijn eenstemmig van oordeel, dat de huidige politiek moet worden voortgezet. Het is trouwens niet twijfelachtig, dat de Nederlandsche regeering voornemens is, dezelfde gedragslijn te blijven volgen, met name wat betreft haar bilaterale verdragen. Men zal in die verdragen niet alleen willen opnemen de in Genève reeds bereikte resultaten, maar ook een aantal bepalingen, die in het ontwerp van het Economisch Comité voorkomen. Als het mogelijk was, de sfeer der bilaterale verdragen uit te breiden en andere staten er toe te brengen een solied bloc te

vormen op de basis van dezelfde beginselen, dan zou het werk van den Volkenbond er zeer door gebaat worden.

Spreker betoogt, dat ook de Nederlandsche delegatie enkele reserves zou hebben moeten maken, met name voor de koloniën, maar dat de tijd tusschen de eerste en de tweede zitting der conferentie benut zal worden om na te gaan of niet een aantal ervan onnoodig kunnen worden gemaakt, zoodat men ter tweede zitting slechts met heel weinig reserves behoeft te komen. Hij noodigt zijn collega's uit, hetzelfde werk in hun respectievelijke landen te verrichten, opdat elke delegatie op de tweede zitting kunne verschijnen in een geest van conciliatie en met weinig reserves. In deze zitting beschouwden ook de delegaties, die tegenover elkaar stonden, elkander als vrienden en medewerkers. In dezen geest van samenwerking verlaat de Nederlandsche delegatie Parijs, vol vertrouwen in het succes der tweede zitting.

---

[1]) 10 Januari 1920: in werking treding van het vredesverdrag (van Versailles), inhoudende o. a. het handvest van den Volkenbond; 16 Januari 1920: eerste samenkomst van den Raad van den Volkenbond.

[2]) De Volkenbond, maandelijksch tijdschrift voor internationale vraagstukken, officieel orgaan van de Vereeniging voor Volkenbond en Vrede, Herdenkingsnummer tienjarig bestaan van den Volkenbond, 1920—10 Januari—1930. Leiden, A. W. Sijthoff's Uitg.-Maatschappij.

[3]) Annuaire statistique international 1927 (Sér. P. S. d. N. 1927. II. 69). Mémorandum sur les monnaies et les banques centrales 1913—1925. (C.E.I.1.). (Sér. P. S. d. N. 1926. II. 28): Volume I. Volume II. Mémorandum sur les finances publiques, 1922—1926. (C.E.I. 34). (Sér. P. S. d. N. 1927. II. 29).

Mémorandum sur le commerce international et sur les balances des paiements. 1923—1927:

Vol. I: Aperçu général du commerce mondial et balances des paiements. (Sér. P. S. d. N. 1928. II. 53/1).

Vol. II: Statistiques du commerce extérieur de soixante-quatre pays (y compris chiffres sommaires provisoires pour 1928). (Sér. P. S. d. N. 1928. II. 53/II).

Mémorandum sur la production et le commerce, 1913 et 1923—1927. (Sér. P. S. d. N. 1929. II. 13).

[4]) Het is niet de bedoeling, hier veel geschriften te vermelden. Wie het werk van den Volkenbond wil bestudeeren neme ter hand: Howard Ellis: The origin, structure and working of the League; Philippe Barker: The League of Nations at work; Wilson Harris: What is the League of Nations?

[5]) Uitgezonderd moeten o. a. worden een rede van den heer Colijn en een rede van den heer Jacobsson, Zweedsch lid der vergadering.

[6]) Belangrijke publicaties van het Internationaal Arbeidsbureau zijn: *Publications périodiques:* Revue internationale du Travail (mensuelle); Informations Sociales (hebdomadaire); Bulletin officiel; Chronique mensuelle des Migrations; Bibliographie d'hygiène industrielle; Chronique de la sécurité industrielle; Annuaire international du Travail; Série Législative; Recueil international de jurisprudence du Travail; Documents de la Conférence internationale du Travail;

Publications non périodiques: Etudes et Documents, Etudes spéciales, Publications diverses.

[7]) Men zie hiervoor: The financial reconstruction of Austria (C 568 M 232, 1926); The financial reconstruction of Hungary (C. 583 M. 221. 1926).

[8]) Men zie hiervoor: Pour la liberté du Transit et des Communications. La Conférence de la Société des Nations à Barcelona, Lausanne, Payot & Cie, 1921 (waarin ook een, iets verder ter sprake komend, artikel van Prof. Van Eysinga is opgenomen) en: L'Oeuvre de Barcelone, exposé par quelques-uns de ses auteurs, préface de Gabriel Hanotaux, Lausanne, Payot & Cie, 1922.

[9]) Organisation économique et financière de la Société des Nations. Genève, S. d. N., 1928.

[10]) Men zie hiervoor: Rapport et projet de résolutions présentés par la deuxième commission à l'Assemblée (Journ. Off., suppl. spéc. no. 75, bl. 476.

VRAAG EN ANTWOORD

1. VRAAG:

Bij onzen Gemeenteraad was er bij de aanbesteding van drukwerk voor 1930 nog al rumor in casa.

Er was een vroeger genomen besluit, volgens hetwelk alleen *die* drukkers mogen inschrijven, die in den „Bond" georganiseerd zijn. Van de zijde der ongeorganiseerde patroons kwam bij den Raad een uitvoerig rapport in, waarin zij hunne belangen bepleitten en op verschillende gronden hun goed recht, om mee te mogen doen, staande hielden.

Het rapport is toen naar B. en W. verwezen om praeadvies. Waar bij het vroeger genomen besluit vooral de gedachte had voorgezeten, dat voor de belangen der drukkersgezellen meer waarborg bestaat bij de georganiseerde patroons dan bij de ongeorganiseerde (de eerste zijn immers contractueel gebonden) en in dit rapport verzekerd wordt, dat zij, d. w. z. de ongeorganiseerden, zich schriftelijk wilden verbinden denzelfden loonstandaard te gebruiken als hunne georganiseerde collega's, hetgeen ten allen tijde is te controleeren, luidde het praeadvies van B. en W. gunstig.

Bij de stemming sprak de Raad zich echter in afwijking van dit praeadvies uit ten gunste der georganiseerde patroons en ook onze a.r. fractie deelde unaniem dit standpunt. En hiermede zijn we dan op het punt gekomen, waarmede ik me niet kan vereenigen.

Volgens mij moeten, naar a.r. gedachte, alle belangen der verschillende groepen bij ons veilig zijn en heeft een antirevolutionair in den Raad zich niet uit te spreken voor een bepaalde groep, omdat die groep georganiseerd is, terwijl een andere dit niet is. Immers dit zou zijn eene bevoorrechting van de eene groep ten koste van de andere, die wèl belasting mag betalen, maar omdat zij ongeorganiseerd is, niet mag trachten een boterham te verdienen.

Zelf warm organisatieman, is het m. i. met onze a.r. opvatting in

strijd, wanneer zoo „het georganiseerd moeten zijn" door onze a.r. voormannen op de spits gedreven wordt.

Wij zijn toch voor het particulier initiatief. Wij hebben toch alle respect voor die mannen, die wars van allen steun het „helpt u zelf zoo helpt u God" in toepassing brachten en met taaie volharding hunne zaak omhoog kregen? En wanneer die mannen in 't belang hunner zaak meenen zich niet *te veel* te moeten binden in eene organisatie, mag dan een a.r. raadslid maar zeggen „je bent niet georganiseerd, je kunt op mijn steun niet rekenen?" Is dit principieel niet in strijd met onze a.r. beginselen?

ANTWOORD:

Waarschijnlijk zou de kwestie, of ook niet-georganiseerde patroons mogen deelnemen aan de inschrijving voor de leverantie van drukwerk e. d. aan de gemeente, zich niet hebben voorgedaan, indien het hier uitsluitend ging over de vraag, of een werkgever al of niet behoort georganiseerd te zijn. Die vraag, hoe belangrijk ook, zou in den Raad niet veel stof hebben doen opwaaien, indien niet tevens de omstandigheid zich voordeed, dat de georganiseerde drukkerspatroons gebonden zijn aan de voorschriften van de thans geldende collectieve overeenkomst in het typographie- en het rasterdiepdrukbedrijf in Nederland, terwijl de niet-georgeaniseerde patroons aan die voorschriften niet gebonden zijn.

De vraag, welke houding het gemeentebestuur in dezen past ten aanzien van niet-georganiseerde patroons, betreft dus in den grond der zaak het vraagstuk van de houding der Overheid ten aanzien van de collectieve arbeidsovereenkomsten.

Nu is het collectieve arbeidscontract uiteraard allereerst een aangelegenheid van de daarbij betrokken partijen, d. z. de organisaties van patroons en arbeiders. Doch dergelijke overeenkomsten hebben niet slechts voor de daarbij betrokken partijen groote beteekenis doch voor gansch het maatschappelijk leven. Zulks vooral om twee redenen. Ten eerste omdat de collectieve arbeidsovereenkomsten voor een zeer belangrijk deel regelingen inhouden betreffende de *sociale positie* van den arbeider. En voorts wijl ze invloed ten goede oefenen ter bevordering van den *bedrijfsvrede.*

De beteekenis van de collectieve arbeidsovereenkomsten, wat betreft de sociale positie van den arbeider ligt o. i. niet allereerst hierin, dat ze de arbeidscondities verbeteren en misstanden in het bedrijf opruimen. Inderdaad kunnen de collectieve arbeidsovereenkomsten in dit opzicht van beteekenis zijn. Doch, ook zonder collectieve arbeidsovereenkomsten, kan de wetgever aan tal van sociale misstanden een einde maken en de

economische positie van den arbeider verbeteren. We behoeven slechts te herinneren aan de sociale verzekeringswetten, aan de Arbeidswet, aan tal van bijzondere wetten als Steenhouwerswet, Stuwadoorswet, Caissonswet enz.

De beteekenis in sociaal opzicht ligt veeleer in het feit, dat uit deze overeenkomsten de zorg van de bedrijfsgenooten zelf voor de vaststelling en handhaving van behoorlijke arbeidsregelingen blijkt. Het achterwege blijven van die zorg der bedrijfsgenooten maakt overheidsoptreden tegen sociale misstanden noodzakelijk. En de omvangrijke sociale wetgeving, gelijk die thans hier te lande bestaat, vindt dan ook voor een zeer belangrijk deel zijn oorzaak in het in gebreke blijven van het bedrijf zelf om de noodige maatregelen te treffen.

Een ontwikkeling der sociale wetgeving, gelijk hier te lande, beantwoordt volstrekt niet aan het ideaal, dat de a.r. partij op sociaal gebied nastreeft. Van haar eerste optreden als georganiseerde partij heeft zij niet allereerst op de overheidsbemoeiing doch op een organische ontwikkeling van het bedrijfsleven zelf den nadruk gelegd, opdat door het bedrijf zelf — speciaal door middel van de arbeidscontracten — de noodige maatregelen tegen sociale misstanden zouden worden getroffen. Toen echter de pogingen, om, met name door middel van de Wet op de Kamers van Arbeid, die ontwikkeling te bevorderen, niet slaagden, moest de Overheid geleidelijk een steeds breeder terrein van het sociale leven in hare regelingen betrekken. Doch de ervaring heeft reeds duidelijk de groote bezwaren van deze uitgebreide overheidsregelingen getoond. De uniformiteit eenerzijds, de gecompliceerdheid anderzijds, zijn een belemmering voor het economisch leven; terwijl de hooge kosten van administratie en inspectie een druk leggen niet alleen op de ondernemers doch op de gansche bevolking.

Daarom zou terugtred van de Overheid, wat aangaat de regeling der arbeidsverhoudingen, zeer zijn toe te juichen. Doch terugtred is pas mogelijk, wanneer het bedrijf zelf de taak vervult, die de Overheid tot dusver vervulde. Een stap nu in de richting van zorg van de bedrijfsgenooten zelf voor eigen sociale regelingen is het collectief arbeidscontract. Naar gelang deze contractueele regelingen zich uitbreiden en in ruimeren kring toepassing vinden, kan het bedrijf treden in de plaats, die de Overheid als beschermster van het sociale leven op 't oogenblik vervult. Dit geldt weliswaar niet van de loonbepalingen, bij collectief arbeidscontract vastgesteld. Want ten opzichte van de loonen heeft de Overheid tot dusver hier te lande geen regeling vastgesteld. Doch behalve de loonen behelzen de meeste contracten, en met name ook dat van het typographenbedrijf, regelingen inzake den arbeidstijd, het leerlingwezen, de beslechting van geschillen, sociale voorzorg als ziekteverzekering en straks wellicht ook bepalingen inzake ouderdomspensioenverzekering.

Van niet minder belang dan de sociale zorg is ook de invloed van het collectieve arbeidscontract ter bevordering van den bedrijfsvrede. Hierin ligt zelfs een van de belangrijkste motieven voor het tot stand brengen van dergelijke contracten. Zij geven toch aan de bedrijfsverhoudingen zekere stabiliteit door de wederkeerige rechten en verplichtingen voor langeren tijd vast te stellen, hetgeen èn voor de patroons èn voor de arbeiders van groote waarde is. En ze behelzen dan ook gewoonlijk voorschriften tot wering of althans zoo veel mogelijke beperking van werkstakingen en uitsluitingen.

Nu heeft ook de Overheid ten opzichte van dergelijke bedrijfsconflicten een roeping te vervullen. Zij kan niet lijdelijk toezien, dat de onderdanen ten koste, niet alleen van elkander maar van de gansche maatschappij, hunne belangenconflicten met machtsmiddelen trachten op te lossen. Dit geldt voor sociale conflicten evenzeer en zelfs nog in hoogere mate dan voor vele andere geschillen, wijl een werkstaking of uitsluiting voor een groot deel der bevolking de noodlottigste economische en moreele gevolgen na zich sleept. De Overheid mag als handhaafster van het recht in een geordende samenleving geen eigen richting toelaten noch tusschen burgers individueel, noch tusschen bepaalde belanghebbende groepen der bevolking. Zij heeft de roeping dergelijke conflicten door het treffen van goede regelingen zooveel mogelijk te voorkomen en, voor zoover toch conflicten ontstaan, deze langs rechterlijken weg tot oplossing te brengen.

Dat bij sociale conflicten, ook thans nog, de eigen richting een zoo belangrijke rol vervult, vindt feitelijk zijn oorzaak in onmacht van de Overheid om deze conflicten te voorkomen of zonder machtsstrijd te beslechten.

Meermalen is van Overheidswege gepoogd iets ter vervulling van hare roeping te doen. We herinneren daarbij aan de droeve geschiedenis van de Kamers van Arbeid, aan de z.g. Stakingswetten en aan de Arbeidsgeschillenwet. Doch bij alle waardeering voor deze pogingen is ook thans nog de staking en uitsluiting het middel van eigen richting, dat — buiten overheidsdienst en den dienst in spoorwegbedrijven — door de belanghebbende partijen naar willekeur ter bevordering van hunne belangen kan worden gehanteerd. En de Overheid staat tegenover deze eigen richting nagenoeg machteloos.

Maar juist daarom is het haar plicht, om regelingen, die uit het bedrijf opkomen, ter bevordering van den bedrijfsvrede zooveel mogelijk te steunen en alles te verhinderen, waardoor die regelingen zouden kunnen worden geschaad.

Daarom valt het toe te juichen, dat de Rijksoverheid bij de wet van 24 December 1927 S. 415 een nadere regeling van de collectieve arbeidsovereenkomst heeft tot stand gebracht, teneinde moeilijkheden, die zich bij de handhaving der collectieve regelingen voordeden, te ondervangen [1]). Uit dien hoofde zou het o. i. zeer aanbevelenswaardig zijn, indien, door het van overheidswege bindend verklaren van de collectieve contracten

of bepaalde onderdeelen daarvan voor niet-georganiseerden, de sociale beteekenis dier regelingen werd versterkt.

Op deze gronden is het, naar het ons voorkomt, ook plicht der gemeente om binnen de grenzen harer taak de beteekenis van deze collectieve arbeidscontracten te bevorderen. Ze kan dit, wat betreft de arbeiders in haren dienst, doen door tot de voor den bedrijfstak geldende collectieve arbeidsregelingen toe te treden; voorts door in de besteksbepalingen van door haar aan te besteden werken toepassing van die collectieve regelingen als voorwaarde te stellen; en door tenslotte ook bij bestellingen van drukwerk e. d. allereerst die patroons, die tot deze collectieve regelingen zijn toegetreden, in aanmerking te doen komen.

Behandelt de gemeente de tot de collectieve arbeidsovereenkomst niet toegetreden patroons op voet van gelijkheid met de toegetreden patroons bij het plaatsen harer leveranties, dan geeft zij feitelijk een voorsprong aan eerstgenoemden. Want deze kunnen, dank zij hun meerdere bewegingsvrijheid, gemakkelijk lagere prijzen bieden. Derhalve zou de gemeente hierdoor de beteekenis van de geldende collectieve arbeidsovereenkomst schade berokkenen. En dit bezwaar wordt o. i. niet opgeheven, wanneer de niet-georganiseerde patroon zich tegenover de gemeente verbindt tot loonsbetaling overeenkomstig de voorwaarden van het contract. Want, gesteld al, dat de gemeente zich voldoende waarborg voor het nakomen van deze voorwaarden zal weten te verschaffen — wat ons niet aannemelijk lijkt, wijl contrôle van de zijde van den patroonsbond ontbreekt — dan blijft de niet-aangesloten patroon toch vrij ten opzichte van de andere regelingen der collectieve arbeidsovereenkomst en heeft in dit opzicht toch nog een voorsprong op zijn niet-aangesloten collega's.

Wij zouden alleen dan met het opdragen van leveranties ten behoeve van de gemeente aan een niet-aangesloten patroon kunnen accoord gaan, wanneer bleek, dat deze zeer bijzondere bezwaren had tegen toetreding tot de patroonsorganisatie, doch bereid was zich contractueel tegenover de gemeente tot het nakomen van de bepalingen van de geldende collectieve arbeidsovereenkomst, voorzoover ze niet met de billijkheid strijden, te verbinden op straffe van een boete, gelijk door georganiseerde patroons in geval van overtreding verschuldigd is.

Vraagt men nu, of de gemeente wel bevoegd mag worden geacht een voordeeliger aanbieding van een niet-georganiseerde patroon af te wijzen, teneinde de leverantie aan een niet-georganiseerde te gunnen, dan zouden wij in het algemeen bevestigend willen antwoorden, wijl de gemeente bij hare transacties ook heeft rekening te houden met hare publiekrechtelijke roeping en althans heeft te vermijden hetgeen met deze roeping in conflict zou zijn. Trouwens, de niet-georganiseerde patroons, vooral die in het drukkersbedrijf, zijn ook uit zuiver commercieel oogpunt niet altijd de meest aanbevelenswaardige leveranciers.

Niet te ontkennen valt, dat de gemeente door een dergelijke gedragslijn zijdelings drang tot organisatie oefent. Doch is dit ongeoorloofd? Is het niet beter, dat op deze wijze de bedrijfsorganisatie wordt bevorderd, dan dat de gemeente zijdelings medewerkt om de kracht der collectieve regelingen in het oog der patroons te verzwakken? Voor ons staat vast — en hiermede meenen wij ook geheel te blijven in de lijn van het program van actie der a.r. partij van 1929, hetwelk zelfs de wenschelijkheid uitspreekt van bindendverklaring der collectieve contracten en uitbreiding van de mogelijkheid om bedrijfsregelingen, tot stand gebracht door organisaties van patroons en werklieden, in de plaats te doen treden van wettelijke regelingen — dat de gemeente, ook bij het opdragen van leveranties te haren behoeve, het belang der collectieve contracten in het oog heeft te houden en derhalve aan de niet-georganiseerden geen gelegenheid moet bieden van hunne meerdere vrijheid ten koste van hunne georganiseerde collega's te profiteeren. N.

[1]) Men zie hierover het artikel van Mr. H. H. STENEKER, gepubliceerd in Antirevolutionaire Staatkunde (maand. ed.) 4e jaargang pp. 70 v.v.

---

2. VRAAG:

In de wintermaanden worden in deze gemeente meermalen tooneelstukjes opgevoerd. De tekst van die stukjes wordt door den Burgemeester van te voren ter lezing toegezonden, teneinde te kunnen nagaan of tegen die opvoering bezwaren bestaan.

Over het algemeen staan die stukjes niet op hoog peil, omdat daarin vaak zeer ruwe woorden voorkomen, ja zelfs gebeurt het, dat Gods Naam daarin ijdelijk wordt gebruikt. De Burgemeester geeft dan een voorwaardelijke vergunning met de bepaling, dat die woorden daaruit gelaten of door andere vervangen moeten worden. Eenmaal heeft hij om dezelfde reden een zin laten schrappen, terwijl door hem geweigerd is de opvoering van een stuk, waarin wordt voorgesteld een publieke vrouw, die door haar souteneur wordt aangezet een jongmensch, dat van haar weggeloopen was, mee te troonen naar haar kamer.

Nu wordt de Burgemeester in den Raad daarover aangevallen en men beweert, dat hij tot het nemen dier maatregelen niet bevoegd is en ook wordt dit beweren gegrond op de bepalingen der Auteurswet.

Ik ben van oordeel, dat de Burgemeester, wanneer hij krachtens artikel 188 een beslissing moet nemen, gerechtigd is aan die beslissing nadere voorwaarden te verbinden. Strijd met de Auteurswet kan ik niet zien, want dan zou er m. i. nimmer een tooneelstukje opgevoerd

kunnen worden, vooral niet door amateurs, want ik betwijfel sterk, of elk stukje letterlijk wordt opgevoerd, zooals het door den auteur geschreven is.

Nu men evenwel tegen die maatregelen bezwaren gaat maken, komt bij mij de vraag naar voren wat in alinea 2 van art. 188 der Gemeentewet met „zedelijkheid" wordt bedoeld. Moet dit eng of ruim worden opgevat? Wordt daarmee alleen bedoeld het overtreden op sexueel gebied of vallen daaronder alle zaken, die strijdig zijn met de goede zeden? En mag door den Burgemeester voorwaardelijk vergunning worden verleend?

Natuurlijk sta ik op het standpunt, dat het bezigen van dergelijke woorden uit principieel oogpunt streng te veroordeelen is, doch afgezien daarvan, lijkt mij het bezigen van dergelijke woorden en dan vooral in het openbaar in strijd met de goede zeden.

ANTWOORD:

Het wil ons voorkomen, dat bestrijding van de handelwijze van den Burgemeester ten aanzien van niet-toelaatbare tooneelstukken of gedeelten daarvan volkomen ongegrond is. Waarschijnlijk heeft men het oog op het recht van den auteur om een werk van letterkunde, wetenschap of kunst openbaar te maken, waartoe — volgens de omschrijving van art. 12 der Auteurswet — behoort de voordracht, op- of uitvoering of voorstelling in het openbaar van het geheel of een gedeelte van het werk of een verveelvoudiging daarvan. Het verbod van den Burgemeester zou dan op dit recht van den auteur inbreuk hebben gemaakt.

Door een dergelijke bestrijding toont men echter al heel weinig op de hoogte te zijn van de Auteurswet. Het auteursrecht is — volgens de definitie van art. 1 der Auteurswet — het uitsluitend recht van een maker van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, of van diens rechtverkrijgenden, om dit openbaar te maken en te verveelvoudigen, *behoudens de beperkingen bij de wet gesteld.* Schending van het recht heeft plaats, wanneer een ander dan de auteur, zonder daartoe bevoegd te zijn, het werk openbaar maakt. Doch een Burgemeester, die krachtens art. 188, tweede lid, der Gemeentewet een opvoering van een tooneelstuk geheel of ten deele verbiedt, maakt het stuk niet openbaar, doch verbiedt juist de openbaarmaking. En daarmede schendt hij het auteursrecht niet, wijl het recht tot openbaarmaking, volgens de uitdrukkelijke bewoordingen van art. 1 der Auteurswet, zijn grens vindt in wettelijke beperkingen als die, welke de Burgemeester krachtens art. 188 der Gemeentewet stelt.

Men zou althans een schijn van grond hebben, indien men tegen het verbieden van tooneelstukken opkwam met beroep op de grondwettelijk gewaarborgde drukpersvrijheid (art. 7 der Grondwet). Doch ook dit

argument gaat niet op, wijl het opvoeren van een tooneelstuk iets anders is dan het openbaren van gedachten en gevoelens door middel van de drukpers. Trouwens, indien het waar was — hetgeen wij ontkennen — dat een verbod om een bepaald tooneelstuk op te voeren in strijd was met art. 7 der Grondwet, dan zou men dit bezwaar nog niet mogen richten tot den Burgemeester, die art. 188 overeenkomstig den eisch van zijn geweten toepast, doch tot den Wetgever, die den Burgemeester den plicht oplegt om te waken tegen met de openbare orde of zedelijkheid strijdige vertooningen. Want de Burgemeester mist het recht om de wet aan de Grondwet te toetsen.

Dat de plicht van den Burgemeester, om te waken tegen met de openbare orde en zedelijkheid strijdige vertooningen eischt, dat hij bepaalde, door hem volgens dien maatstaf ontoelaatbaar geoordeelde, tooneelstukken verbiedt — wordt tegenwoordig door nagenoeg niemand meer ontkend. Vroeger heeft men meermalen wettelijke bezwaren tegen een burgemeesterlijk verbod opgeworpen. Doch dergelijke bezwaren — die uitvoerig in het groote werk van Oppenheim (Oppenheim/Van der Pot, „Het Nederlandsch Gemeenterecht" II pp. 278 v.v.) zijn besproken en weerlegd — hoort men tegenwoordig zelden meer.

Wel rijst natuurlijk in elk geval afzonderlijk de vraag, of een bepaald tooneelstuk of een gedeelte daarvan in strijd moet geacht worden met de openbare orde of zedelijkheid. Het oordeel van den Burgemeester is hierbij beslissend. Eenige omschrijving of beperking (b.v. tot aangelegenheden van erotischen aard) van het wettig begrip zedelijkheid ontbreekt. De Wetgever heeft de vraag, wat onder zedelijkheid moet worden verstaan, ter beoordeeling overgelaten aan den Burgemeester. Deze zal daarbij moeten afgaan op eigen overtuiging, die uiteraard in meerdere of mindere mate den invloed ondergaat van de overtuiging van zijn omgeving.

O. i. kunnen uitdrukkingen, als de door U bedoelde, als in strijd met de openbare orde en zedelijkheid, worden geweerd. Want dergelijke uitdrukkingen tasten de goede zeden aan en zijn kwetsend voor de godsdienstige gevoelens van een belangrijk deel der bevolking.

Tenslotte nog een enkele opmerking omtrent uwe vraag inzake voorwaardelijke vergunningen.

Dergelijke vergunningen worden gewoonlijk uitgereikt krachtens politieverordening, waarbij het houden van publieke vermakelijkheden zonder vergunning van den Burgemeester verboden wordt. Ontbreekt een dergelijke bepaling in de Politieverordening, dan is strikt genomen vergunning van den Burgemeester niet vereischt.

De Burgemeester kan dan echter wel vóór de opvoering aan belanghebbenden meedeelen, of hij op grond van het tweede lid van art. 188 der Gemeentewet tegen het tooneelstuk bezwaar heeft.

Daarbij kan hij enkele gedeelten van het stuk met name noemen, onder mededeeling, dat hij slechts dan de opvoering zal laten passeeren, indien

deze gedeelten bij de opvoering van het stuk achterwege blijven. Tegen zoodanige gedragslijn bestaat o. i. geen enkel bezwaar, mits deze voorwaarden niet verder gaan dan in verband met de openbare orde en zedelijkheid noodzakelijk is.

Degene, die het tooneelstuk doet opvoeren, zal toestemming van den maker van het stuk (of van diens rechtverkrijgenden, ingeval hij overleden is) moeten vragen om bepaalde uitdrukkingen, waartegen bezwaar bestaat, weg te laten. Want anders zou hij zich bloot stellen aan strafvervolging krachtens art. 34 j°. 25 der Auteurswet. Verkrijgt hij de toestemming, dan kan de opvoering doorgaan. Verkrijgt hij ze niet, dan zal hij het stuk van zijn programma moeten afvoeren. Doch in dat geval heeft dan toch de voorwaardelijke toelating van den Burgemeester voor hem de beteekenis gehad, dat hij daardoor in de gelegenheid gesteld is om het stuk door overleg met den auteur voor opvoering in uwe gemeente toelaatbaar te maken. N.

---

3. VRAAG:

Gaarne ontvang ik van u advies over de vraag, hoe wij als Antirevolutionairen moeten denken over het maken van huwelijksvoorwaarden (huwen in gemeenschap van winst en verlies, en van vruchten en inkomsten) m.a.w.: zijn afwijkingen van de algeheele gemeenschap naar ons principe te tolereeren? Tast een dergelijke regeling de huwelijkseenheid niet aan? Hierover zou ik uw meening willen vernemen.

Naar mijn meening staat de zaak zoo, dat de vorm van het huwelijksgoederenrecht *principiëel* niet beslissend is voor de huwelijksopvatting, noch daarmede in onmiddellijk verband staat of het wezen daarvan raakt. Wel komt de huwelijksopvatting in zijn uitwendige verschijning het beste uit bij de gemeenschap van goederen. Gezien deze situatie hebben we dus bij de kwestie der huwelijksche voorwaarden niet met een beginsel, althans hoogstens met een afgeleid beginsel te maken. De vraag is dan ook een zuiver practische vraag, die ieder voor zich heeft te beantwoorden en die niet in ontkennenden zin kan opgelost worden met een beroep op onze principiëele huwelijksopvatting.

ANTWOORD:

Bij het bepalen van zijn standpunt ten aanzien van dergelijke kwesties dient men onderscheid te maken tusschen de politieke vraag, of onze huwelijkswetgeving ten deze al of niet met ons beginsel strookt en de persoonlijke ethische vraag, of men bij het sluiten van een huwelijk al of niet van de facultas, die onze wetgeving laat om bij huwelijks-

voorwaarden af te wijken van de wettelijke regeling inzake de gemeenschap van goederen tusschen de echtgenooten, gebruik zal maken.

Wat de politieke vraag aangaat, zouden wij willen opmerken, dat het huwelijk niet allereerst een zaak is van de Overheid, doch een zaak van de belanghebbende partijen. Uit het oogpunt van maatschappelijke orde en zedelijkheid heeft zeker ook de Overheid een taak, n.l. om regelen te stellen met betrekking tot huwelijkssluiting, huwelijksontbinding, de verhouding der echtgenooten onderling en tot de kinderen, die uit het huwelijk geboren worden. Doch daarbij heeft zij niet verder te gaan dan uit het oogpunt van maatschappelijke orde en zedelijkheid strikt geboden is. Primair rust de verantwoordelijkheid voor wat aangaat het sluiten van een huwelijk enz. niet op de Overheid, doch op de partijen zelf. En die verantwoordelijkheid heeft de Overheid te ontzien door aan hare onderdanen ten deze de met handhaving der maatschappelijke orde en zedelijkheid grootst mogelijke vrijheid te laten.

Hieruit vloeit voort, dat de Overheid met het stellen van dwingende voorschriften sober heeft te zijn, vooral wat betreft de interne verhouding der echtgenooten onderling. En derhalve is het alleszins juist en ook overeenkomstig het beginsel der a.r. politiek, dat onze huwelijkswetgeving, althans wat het huwelijksgoederenrecht aangaat, zich tot enkele dwingende regelen beperkt (b.v. inzake de onveranderlijkheid der huwelijksvoorwaarden na het voltrekken van het huwelijk, Burgerlijk Wetboek artt. 194 en volg.), doch overigens de interne regeling overlaat aan de vrije beschikking der toekomstige echtgenooten.

Wel heeft onze Wetgever uit de verschillende systemen van huwelijksgoederenrecht de algeheele gemeenschap van goederen als wettelijk stelsel gekozen. En zulks terecht, omdat deze keuze zich aansloot bij het oud-Hollandsch recht, dat gedurende eeuwen de goederengemeenschap in min of meer gevarieerden vorm als het inheemsche stelsel van huwelijksgoederenrecht had erkend.

Doch deze keuze laat aan toekomstige echtgenooten vrijheid om af te wijken van het wettelijk stelsel en bij huwelijksvoorwaarden een ander stelsel van huwelijksgoederenrecht of zelfs algeheele scheiding van goederen te bedingen.

Nu zouden wij — gelijk ook Mr. DAMBRINK in zijn artikel in het 4e kwartaalnummer 1929 van *Antirevolutionaire Staatkunde* aantoonde — uit principieele overwegingen bezwaar moeten maken tegen herziening van onze huwelijkswetgeving in dien zin, dat de algeheele goederengemeenschap vervangen werd door het Engelsche stelsel van wettelijke scheiding van goederen of zelfs door een stelsel van beperkte gemeenschap, gelijk de Duitsche „Verwaltungsgemeinschaft" (waarbij alleen wat het beheer van de goederen der echtgenooten betreft gemeenschap bestaat) of de gemeenschap van winst en verlies of van vruchten en inkomsten. Zulks vooreerst omdat de goederengemeenschap zich het nauwst aansluit bij een levenseenheid, gelijk door de christelijke en antirevolu-

tionaire opvatting van het huwelijk wordt begeerd; doch voorts ook omdat ook thans — gezien het betrekkelijk gering aantal afwijkingen van het wettelijk stelsel bij huwelijksvoorwaarden — het wettelijk stelsel nog altijd zeer inheemsch is en met de volksovertuiging strookt.

Doch anderzijds zouden wij toch niet de facultas om bij huwelijksvoorwaarden van de wettelijke regeling af te wijken, uit de wet willen schrappen. De vrijheid, die de wet hier aan toekomstige echtgenooten laat, ligt immers geheel in de lijn van het a.r. beginsel, dat zich verzet tegen een absorbeeren van alle verantwoordelijkheid door de Overheid en daartegenover juist opkomt voor erkenning van een zoo ruim mogelijke verantwoordelijkheid en derhalve van een zoo groot mogelijke vrijheid der onderdanen.

Die vrijheid is hier trouwens ook om practische redenen noodzakelijk te achten. Want het kan ter vermijding van onbillijke bevoorrechting en daaruit voortspruitende familietwisten (speciaal in geval van tweede huwelijk, wanneer er voorkinderen zijn) alleszins aanbevelenswaardig zijn, dat de algeheele gemeenschap van goederen bij huwelijksvoorwaarden wordt uitgesloten.

* *
*

Wat de persoonlijk ethische zijde van het vraagstuk aangaat, de vraag n.l. of de Christelijke huwelijksopvatting zich er tegen verzet, dat iemand bij het in het huwelijk treden de algeheele gemeenschap bij huwelijksvoorwaarden uitsluit (c.q. vervangt door een ander stelsel van huwelijksgoederenrecht), zouden wij het volgende willen opmerken.

Een algemeene regel is hier niet aan te geven, omdat — gelijk de inzender o. i. terecht betoogt — het huwelijksgoederenrecht het *wezen* van het huwelijk niet raakt in dien zin, dat er van een huwelijk naar christelijke opvatting geen sprake zou kunnen zijn bij uitsluiting van de gemeenschap van goederen.

Doch niet juist zou o. i. de meening zijn, dat bij de keuze van den vorm van huwelijksgoederenrecht door aanstaande echtgenooten de principiëele opvatting omtrent het huwelijk onverschillig is. Integendeel. Niet alleen op politiek terrein, doch vooral ook op persoonlijk ethisch terrein achten wij de huwelijksopvatting bij de keuze van het goederenrechtssysteem van principiëele beteekenis. Doch niet in dien zin, dat er voor alle christenen een uniform stelsel van huwelijksgoederenrecht zou bestaan als wezenlijk bestanddeel van het christelijk huwelijk, doch aldus verstaan, dat ieder persoonlijk zich bij het aangaan van een huwelijk conscientieus heeft af te vragen, welk stelsel van huwelijksgoederenrecht hij, met eerbiediging van zijn beginsel inzake het huwelijk en rekening houdende met zijn bijzondere omstandigheden en de raadgevingen, hem door ouders, voogden of menschen uit de practijk van het kerkelijk en rechtskundig leven verstrekt, te kiezen heeft. Want, al moge eenheid van goederen in het algemeen het meest liggen in de lijn van de christelijke

huwelijksgedachte en het meest bevorderlijk zijn aan de huwelijkseenheid — bestaande volksgebruiken, familieverhoudingen, persoonlijke eigenschappen der aanstaande echtgenooten en tal van bijzondere omstandigheden, kunnen zich tegen een algeheele gemeenschap van goederen verzetten en bij aanvaarding van dit stelsel aanleiding geven tot allerlei conflicten. En alsdan kan het in de lijn der christelijke huwelijksopvatting beter zijn de gemeenschap van goederen te beperken of uit te sluiten, dan haar ten koste van hoogere belangen toch door te voeren. N.

---

4. VRAAG:

Verschillende malen en op verschillende wijzen wordt de Regeering en meer in het bijzonder onze a.r. Partij verweten, dat we niet genoegzaam opkomen voor de heiliging van den dag des Heeren. Men wijst dan graag op extra-treinen en dergelijke op Zondag.

Nu rees bij mij deze gedachte: De Koninklijke Luchtvaartmaatschappij ligt op Zondag stil. Deze organisatie is van den lateren tijd en zal ook wel regeerings- en particulieren steun ontvangen. Behelst nu deze steunverleening wellicht een beperkende bepaling inzake Zondagsrust? Is invloed van buiten (door het verstrekken van credieten) daarin op te merken? Mag op de K. L. M. gewezen worden als op een openbaar middel van vervoer, waarin rechtstreeks door de Overheid, of zijdelings bij steunverleening is geëischt, dat des Zondags geen luchtverkeer mag plaats hebben?

ANTWOORD:

Bij de Wet van 13 Juli 1923 S. 351 werd aan de Kon. Luchtvaart Maatschappij een renteloos voorschot uit de schatkist toegekend tot een maximum van *f* 1.400.000 ter tegemoetkoming in het over elk der jaren 1923 tot en met 1926 te lijden verlies, zulks met het oog op het onderhouden van luchtdiensten tusschen Nederland en het buitenland. Ter regeling van de voorwaarden, waaronder dit voorschot zou worden verleend, werd op 27 Aug. 1923 tusschen het Rijk en de Maatschappij een overeenkomst aangegaan. Art. 2 eerste lid dier overeenkomst luidde: „Op de lijnen, waarop, ingevolge art. 1 luchtvaartverkeer wordt onderhouden (Londen, Parijs, Hamburg v.v.) zal — *met uitzondering van Zon- en algemeen erkende Christelijke feestdagen* — tenminste eenmaal daags in beide richtingen worden gevlogen, behoudens ingeval van overmacht, als wanneer het bepaalde in art. 21 van toepassing zal zijn".

Dit was wel geen verbod om des Zondags te vliegen, maar destijds werd op onze luchtvaartverbindingen met het buitenland niet gevlogen, zoodat een uitdrukkelijk verbod in de overeenkomst niet noodig was.

Waarbij nog kwam, dat art. 7 1e lid de regeling van vertrek en aankomst der vliegtuigen aan de goedkeuring van den Minister onderwierp, zoodat deze ook ten aanzien van een eventueelen Zondagsdienst zeggenschap had.

Vandaar, dat noch van a.r. zijde, noch van de zijde van andere politieke partijen in de Tweede Kamer aangedrongen werd om een uitdrukkelijk verbod van Zondagsdienst in de overeenkomst op te nemen.

Deze overeenkomst werd bij de overeenkomst van 4/7 Juni 1927 (bekrachtigd bij de Wet van 30 Juni 1927 Stbl. 228) in gewijzigden vorm gecontinueerd [1]), waarbij de bevoegdheid van den Minister van Waterstaat volgens het eerste lid van art. 7 zelfs nog werd verruimd. Deze bepaling luidt sindsdien als volgt:

„*De dienstregelingen* der Maatschappij behoeven de goedkeuring van den Minister".

Ingevolge de Wet van 31 Mei 1929 S. 286 tot bevordering van het onderhouden van de luchtverbinding tusschen Nederland en Nederlansch-Indië werd deze overeenkomst opnieuw herzien, doch het eerste lid van art. 7 bleef toen ongewijzigd.

De Minister van Waterstaat is dus bevoegd den Zondagsdienst niet alleen te regelen en te beperken, doch zelfs den internationalen vliegdienst der K.L.M. op Zondag geheel te verbieden.

Tot dusver heeft de K.L.M. op hare internationale lijnen niet gedurende den Zondag gevlogen met uitzondering van de zomermaanden 1929 en de op de route Nederland-Indië onderweg zijnde vliegtuigen. En, voorzoover ons bekend, is er uit de Tweede Kamer geen aandrang op den Minister geoefend om dit tijdelijk internationaal verkeer op Zondag in het vervolg te beletten. Het is niet uitgesloten, dat deze zaak te zijner tijd aan de orde komen zal. Doch wijl thans de internationale vliegdiensten der K.L.M. op Zondag weer geruimen tijd geheel stil liggen, is de zaak niet zeer urgent en kan, dunkt ons, voorloopig een afwachtende houding worden aangenomen.

Opgemerkt zij ten slotte nog, dat artikel 3 van het aanhangig ontwerp-Zondagswet den dienst bij openbare middelen van vervoer „zooveel mogelijk" beperkt en bij Zondagsdienst een zoodanige regeling voorschrijft, dat aan het bedienend personeel zooveel mogelijk gelegenheid wordt geboden de openbare godsdienstoefeningen bij te wonen of de godsdienstplichten te vervullen. En onder „openbare middelen van vervoer" verstaat het ontwerp ook vliegtuigen.

N.

---

[1]) Inplaats van een voorschot van Staatswege kwam toen deelneming van den staat in het kapitaal der K. L. M. Behalve een Rijkssubsidie van in totaal 2.8 millioen, te verdeelen over de jaren 1927 tot 1933, werd machtiging verleend tot deelneming voor een bedrag van ten hoogste een half millioen. Het maximum werd in 1929 verhoogd tot drie millioen.

OVERHEID EN SABBAT IN DEN MOZAISCHEN EN CHRISTELIJKEN STAAT

DOOR

Dr. W. A. VAN ES.

Het is geheel normaal, dat men voor de eischen van goede sabbatsviering op Calvinistisch standpunt het oog richt naar het Oude Testament. Het handschrift in inzettingen bestaande is uit het midden weggenomen, aan het kruis genageld zijnde (Coll. 2 : 14). De Nieuw Testamentische gemeente wandelt door den Geest (Romeinen 8 : 1). Zoo vindt men ook in het Nieuwe Testament weinig inzettingen en geboden. Toch heeft men ook bij een wandel naar den Geest een richtsnoer noodig. En waar zou men dit anders zoeken dan in het Oude Testament, doch naar het Nieuwe Testament uitgelegd. Zoo heeft in het bijzonder de Calvinistische reformatie het altijd verstaan. Ook Troeltsch wees er meer dan eens op in zijn „Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen". Zoo op blz. 638: „Zooals reeds Luther ter rechtvaardiging van zijn maatschappelijke beroepsethiek steeds meer naar het O. T. teruggegrepen had, doet Calvijn dit nu ten volle; hij kon ook hier gelooven gemeenschappelijke reformatorische grondgedachten slechts strenger en practischer door te voeren; ook had Calvijn nimmer de school van het monnikenleven doorloopen. Zoo was het hem mogelijk aan zijn kerkelijke tucht en staatsvorm een heiligingsethiek ten grondslag te leggen, die zich wat strengheid betreft met die der dooperschen liet vergelijken, zonder echter de voor de maatschappij onmogelijk radicale liefdemoraal van de bergrede tot een algemeene wet te maken.

Hierin ligt de eigenlijke oorsprong van het zoo wel genaamde oudtestamentische karakter van het calvinisme. Het is hetzelfde motief dat ook reeds vroeger het type van de met machtsmiddelen reformeerende secte tot het O. T., zijn Godsoorlogen en verbonden had gedreven. Geen joodsch wettisch drijven leeft hier weder op, maar het

in aanmerking nemen op oudtestamentische wijze van het practische volksleven." En zoo ook vroeger reeds (bl. 620): „Waar reeds het tweede geslacht de neiging vertoonde om den Bijbel, die door Luther tot grondslag van alle bewijsvoering was gemaakt, als abstract en op zichzelf staand te beschouwen, zoo werd de Bijbel als instelling van den anti-rationeelen, positieven Godswil geheel en al een wet van doorloopend gelijksoortig karakter en bedoelen, waarbij het Oude en Nieuwe Testament het gemeenschappelijke formeele karakter der openbaring dragen en zich alleen daarin onderscheiden, dat het Nieuwe uitdrukkelijk zekere elementen van het Oude heeft afgeschaft. Zoo komt in het calvinisme het O. T. tot een hoogere zelfstandige gelding. En gelijk nu reeds de Godsgedachte van het calvinisme het wilswezen van Jahwe zeer sterk benadert, zoo leiden dan verder de practische behoeften tot steeds toenemend gebruik van het O. T., zooals uit het vervolg blijken zal."

En zoo is het nu ook met het sabbatsgebod.

„Het N. T. biedt voor de viering van den Zondag weinig gegevens. We hooren daarin, dat de oud-testamentische sabbat voor de Christelijke kerk is terzijde gesteld (Gal. 4 : 9—11; Coll. 2 : 16 v.), en voor de Christenen uit de Joden in den tijd der apostelen problematisch gelaten (Rom. 14 : 5 v.). Ook vinden we er enkele aanduidingen in, dat reeds onder leiding der apostelen de eerste dag der week als de dag des Heeren, d. w. z. de dag van Christus een zekere godsdienstige wijding heeft gekregen. Maar bepaalde voorschriften voor de viering van den Zondag zoekt men in het N. T. tevergeefs, zoodat er worden gevonden, die haar den Schriftuurlijken grondslag ten eenenmale betwisten. En altijd en overal waar men voor den Zondag een Schriftuurlijke basis zocht, of de onderhouding van den Zondag naar de Schrift wilde regelen, greep men op de een of andere wijze in meerdere of mindere mate terug naar het O. T. Zoo bij de kerkvaders. Bij de Karolingische theologen van de 8ste eeuw, onder welke Alcuinus den Zondag voor het eerst als een substituut voor den joodschen sabbat, met verandering alleen van den weekdag, beschouwde. Ook in de Middeleeuwen en in den lateren reformatorischen tijd, al gingen zonder twijfel de Puriteinen, en in navolging van hen ook te onzent vele Gereformeerden, in de toepassing van de voorschriften van het Oude Testament te ver.

* *
*

In het O. T. denkt men dan het eerst aan Israel en weer in het bijzonder aan de Mozaïsche wetgeving, ook wanneer het gaat om de roeping der overheid ten aanzien van de Zondagsviering. Toch zal men te dien aanzien niet uitsluitend bij Israel en de Mozaïsche wetgeving mogen blijven staan. De sabbat is volstrekt *geen speciaal Israelietische instelling*. Het wordt algemeen toegegeven. De eerste maal, dat van den sabbat in de geschiedenis van Israel melding wordt gemaakt, in de geschiedenis van het manna in Exodus 16, wordt van den sabbat gesproken als een bij het volk reeds inheemsch gebruik. In de geschiedenis der patriarchen wordt meermalen gesproken van de zeven dagen der week, als een bekende tijdsindeeling (Gen. 29 : 27 v.; 17 : 12; 21 : 4; ook 7 : 4; 8 : 10, 12). Ook de wet wijst zelf een en andermaal voor de instelling van den sabbat verre achter zich naar de schepping der wereld terug (Ex. 20 : 8—11; 31 : 17). En de scheppingsgeschiedenis verhaalt, hoe God, toen Hij op den zevenden dag Zijn werk voleind had, ook den zevenden dag gezegend en dien geheiligd heeft, omdat Hij op dien dag van Zijn werk had gerust.

Reeds aanstonds kunnen we hieruit dan een belangrijke gevolgtrekking maken voor de roeping van de overheid ten aanzien van de sabbatsviering.

We laten de oude kwestie rusten, in hoever men in het vierde gebod met een positief, een uitdrukkelijk boven de natuurwet gegeven gebod heeft te doen, of met een gebod, dat ook in de natuur van den mensch zelf aansluiting had. En in het laatste geval met een werkelijk in de natuur van den mensch gegrond gebod, of alleen maar met een gebod, waarmee de menschelijke natuur bijzonder harmonieert. In ieder geval blijkt hier uit de scheppingsgeschiedenis, dat we in het sabbatsgebod te doen hebben met een *algemeen* gebod, tot het volbrengen waarvan op grond van de scheppingsgeschiedenis dus ook ieder mensch is verplicht. Voor wie op het standpunt der scheppingsgeschiedenis staat, doet de overheid, — afgezien dan van de wijze waarop, waarover later, — niemand onrecht, wanneer ze van alle onderdanen de onderhouding van den sabbat vordert. Het is geen conscientiedwang [1]) wanneer de overheid van iemand de onderhouding vraagt van wat door God zelf voor allen is ingesteld. Wanneer de overheid bij het maken van bepalingen te dien aanzien maar blijft op haar eigen terrein en niet ingrijpt in het persoonlijke of huiselijke of ook kerkelijke leven. De onderhouding van den sabbat is geen bepaald kerkelijke, maar

een algemeen menschelijke instelling, waarvoor de overheid ook op haar terrein te waken heeft. Alleen een God-looze staat zou zich van iedere bemoeiing met de onderhouding van den sabbatdag kunnen ontslagen achten, maar niet een overheid, die van het geloof in God uitgaat. Die is geroepen tot de instandhouding van den sabbat ook op haar terrein. En dit in het bijzonder, wanneer zij gelooft in de Schrift en haar daaruit het bewustzijn van haar roeping ten aanzien van den sabbat weer verlevendigd werd.

* *
*

De vraag is nu echter, wat deze roeping omvat. En deze vraag komt tenslotte daarop neer, wat naar de Schrift de *bestemming* is van den sabbat, wat het *doel,* waartoe die dag van God is ingesteld.

Bij de beantwoording komen we voor twee tegenstellingen te staan. Allereerst deze: heeft de sabbat naar de Schrift zijn doel in den *mensch* of in *God;* heeft de sabbat een *humanitaire* of een *religieuze strekking?*

Bekend is, hoe ook het eerste gezichtspunt in de Schrift niet is uitgesloten.

Het scherpst komt het wel tot uitdrukking in het bekende, gevleugelde woord van Jezus bij zijn twistgesprek met de Schriftgeleerden en Farizeën van Zijn dagen, „dat de sabbat is gemaakt om den mensch, niet de mensch om den sabbat" (Marc. 2 : 27 v.). Want wel ligt in dit diepzinnige woord zeker meer dan alleen, dat de sabbat er zou zijn tot genoegen van den mensch. De sabbat is er, opdat de mensch als het naar God geschapen beeld, ook door dien sabbat, tegenover God zijn door God bepaalde roeping zou kunnen vervullen. Daarom is de mensch in ideëelen zin, in den „Zoon des menschen", ook „heer" van den sabbat. Niet een slaaf, gelijk de Farizeën van hem maakten. En moest de mensch, d. w. z. in overeenstemming met zijn bestemming ook vrij over den sabbat kunnen beschikken. Zoo is er dan ook volgens de Schrift eigenlijk geen tegenstelling tusschen de humanitaire en de religieuze opvatting van den sabbat. De sabbat is er terwille van den mensch, opdat de mensch daardoor te beter zijn roeping tegenover zijn God zou kunnen vervullen. Daarin ligt dan zonder twijfel ook, dat de mensch ook zelf van den sabbat een zegen geniet. Wat dient tot rijkere ontplooiing van zijn wezen in de vervulling van zijn bestemming, zal uit den aard der zaak ook den

mensch zelf tot zegen zijn. In dien geest wordt er dan ook altijd in de Schrift van den sabbat als een bron van zegen dag gesproken. De sabbaten waren voor Israel „vreugde-dagen" (Hos. 2 : 10), dagen der „verlustiging in den Heere" (Jes. 58 : 14), wat onder Israel zeker allerminst alleen een geestelijke verlustiging beduidt. Zelfs de Farizeën, hoe streng zij den sabbat opvatten en hoe hinderlijk veelszins de wetsbepalingen waren op den sabbat (Matth. 24 : 20), beschouwden ze zoo, en achtten het ook in Jezus' dagen niet in strijd met den geest van den sabbat, dan hun maaltijden te houden (Luc. 14 : 1 v.) [2]). De sabbaten waren een geschenk van God (Ex. 16 : 29; Ezech. 20 : 12). Zoo moesten ze ook den mensch wel tot zegen zijn. Dat de sabbat een oorzaak van goddelijken zegen was, wordt dan ook in allerlei vorm in het O. T. verzekerd. Gehoorzaamheid aan Gods geboden is altijd een bron van zegen en vaak wordt het met name bij de profeten het volk in het vooruitzicht gesteld, dat het hun bij onderhouding van het sabbatsgebod ook aan de zegeningen des verbonds niet ontbreken zou, terwijl overtreding van het sabbatsgebod Gods toorn over hen verwekken zou (Jer. 17 : 34 v.; Jes. 58 : 13 v.), gelijk het volk dit ook ondervonden had (Ezech. 20 : 13). Ook mocht men er op vertrouwen, dat de onderhouding van den sabbat geen materiëele schade zou brengen. In dit opzicht had God aan Israel een duidelijk voorbeeld gegeven in de woestijn, toen Hij hen had gespijsd met Man en dan op den zesden dag „voor twee dagen" gaf. Zoo was de onderhouding van den sabbat voor Israel ook een zaak des geloofs. Maar de sabbat was ook zelf een bron van zegen. Daar was ook een zegen die onmiddellijk samenhing met het karakter van den sabbat zelf. Reeds bij de instelling van den sabbat, in de geschiedenis der schepping, komt dit uit, en er wordt ook in de wet aan herinnerd (Ex. 20 : 11). God heeft den zevenden dag ook *gezegend,* verordend dat er „weldadige gevolgen aan de onderhouding er van waren verbonden". En dit zoowel geestelijk (Jes. 58 : 14) als lichamelijk. Op den zegen in den laatsten zin wordt zelfs in de wet in het bijzonder de nadruk gelegd. En zoo komen we tot den rijken socialen zegen van de onderhouding van den sabbat, die destijds vooral de socialist Proudhon zoo in verrukking had gebracht en waarmee ook de overheid zoo bij uitstek te maken heeft. Bij de herhaling der wet in Deuteronomium wordt in den dekaloog zelfs op dit gezichtspunt in het bijzonder de nadruk gelegd, en dit bepaald met het oog op de sociaal afhankelijken,

de slaven en slavinnen (Deut. 5 : 14). Maar ook bij de wetgeving van Sinaï zelf had dit gezichtspunt niet ontbroken. Het is de toon der ontferming die wordt aangeslagen, wanneer het heet in Ex. 23 : 12: „opdat uw os en uw ezel ruste en dat uwer dienstmaagd zoon en de vreemdeling adem scheppe", weer op adem kome. Ook de vreemdeling, de huurling, die als vreemdeling onder Israel geen landbezit kon hebben, en daarom gewoonlijk bij den Israeliet in een afhankelijke positie verkeerde. En wat vooral daarbij de aandacht trekt, is, dat die humanitaire gedachte er bij den sabbat maar niet toevallig is bijgehaald, maar zij ook onmiddellijk met den oorsprong van den sabbat samenhangt. Ook God had na de schepping van hemel en aarde gerust en „zich verkwikt", was ook „op adem gekomen" (hetzelfde woord), zooals het vrij anthropomorfistisch in Ex. 31 : 17 wordt uitgedrukt. En het was ook als zulk een dag der verkwikking, dat de sabbat het teeken van gemeenschap was geworden tusschen God en Israel.

Zoo ontbreekt dus de humanitaire opvatting in de wet allerminst. En toch schuilt hierin volgens de wet niet zijn voornaamste beduiding. Die moet veeleer daarin worden gezocht, dat de sabbatdag een sabbat *des Heeren* was (Ex. 16 : 25; 20 : 10; Lev. 23 : 3; Deut. 5 : 14; „Mijne" Ex. 31 : 13; Lev. 19 : 3, 30; Jes. 56 : 4; Ez. 20 : 12; 22 : 26; 44 : 24), een *heiligheid* des Heeren (Ex. 31 : 15; 35 : 2), Zijn *heilige dag* (Jes. 58 : 13; Neh. 10 : 31), Zijn *heilige sabbat* (Ex. 16 : 23; Neh. 9 : 14), zoodat wie den sabbat brak, niet alleen zondigde tegen een menschelijke instelling, maar zich aan het *heilige Gods vergreep* (Ex. 31 : 14; Ez. 20 : 16; 21 : 24; 22 : 8; Jes. 56 : 2, 6; Neh. 13 : 17). God had dan ook bij de schepping den zevenden dag niet alleen gezegend, maar ook *geheiligd* (Gen. 2 : 2; Ex. 20 : 11) en wilde nu ook, dat hij door Israel zou heilig worden gehouden (Ex. 20 : 8; Deut. 5 : 14; Jer. 17 : 27; Ez. 20 : 20; 44 : 24), afgezonderd van het profaan gebruik en den Heere (Ex. 35 : 2) toegeheiligd, opdat de Heere daardoor zou geheiligd worden (Jes. 58 : 13), maar ook de Heere Israel heiligen zou (Ez. 20 : 12).

* *
*

De tweede tegenstelling, die we op het oog hebben, betreft de vraag, wat op den sabbat op den voorgrond staat, het *rusten* of het gebruik van dien dag tot *godsdienstige handelingen* in engeren zin,

of anders gezegd of het rusten op den sabbat *middel* is of *doel,* en de openbare godsdienst *doel,* of meer het van-zelfsche *gevolg.*

Deze tweede tegenstelling wordt ook dikwijls met de eerste verward, en dan de leuze aangeheven, geen Zondags*rust,* maar Zondags*heiliging.* Dikwijls is dan ook zoo de tegenstelling, wanneer men n.l. bij de rust alleen denkt aan de menschelijke verkwikking en zoo de sabbat uitsluitend als de dag ten bate van den mensch wordt opgevat. Dit behoeft echter niet. Het rusten op den sabbat kan ook worden opgevat als een rusten *voor God* en aldus als een offer dat men Gode toebrengt van zijn tijd. En zoo is het ook in de Schrift. De sabbat is een *sabbat* des Heeren, een sabbat dien men den Heere rustte (Ex. 35 : 2). Het waren sabbaten des *Heeren,* die men onderhield. Daarom wordt de onderhouding van den sabbat ook voorgesteld als een daad van zelfverloochening en als een offer, dat men bracht. De profeet Jesaja omschrijft den eisch waarmede het sabbatsgebod kwam als daarin te bestaan, dat men zich op den sabbat weerhield van zijn eigen lust te doen (Jes. 58 : 13). Dit had dan echter ook vanzelf ten gevolge, dat men in het bijzonder dien dag aan den openbaren eeredienst wijdde. Niet alleen te rusten, maar *den Heere* te rusten, kon wel niet anders beduiden, dan zijn dagelijkschen arbeid te staken om op dien dag in het bijzonder zijn gedachten en werkzaamheden te richten op God.

Zoo is het dan ook onder Israel altijd opgevat. De geschiedenis van de Sunamietische heeft in 2 Kon. 4 een trek, waaruit waarschijnlijk mag worden afgeleid, hoe de sabbat ook in die oude tijden onder Israel werd beschouwd als de dag, waarop men om stichting de profeten bezocht (vs 23). Later ging men op den sabbat naar de synagoge (Hand. 13 : 14), en ook Jezus heeft zich met zijn discipelen altijd aan deze gewoonte gehouden (Luc. 4 : 36 e. a. pl.). Aan die bestemming van den sabbatdag hebben we ook het heerlijke lied te danken, dat als de 92ste psalm in onzen psalmbundel staat. Bij Jesaja is ook in het bijzonder de sabbat de dag, waarop men in de dagen van de vervulling der profetie zou komen om den Heere te aanbidden (66 : 23, Ezech. 46 : 1). En zoo is het ook in de wet. Sabbat en heiligdom worden als voorwerp van vereering dikwijls in éénen adem genoemd (Lev. 19 : 30; 26 : 2). Op den sabbat werden in het heiligdom de heilige brooden vernieuwd (Lev. 24 : 8; 1 Kron. 9 : 32). Dan werd het dagelijksche offer

verdubbeld (Num. 28 : 9 v.; 1 Kron. 23 : 31; 2 Kron. 2 : 4; 8 : 13; 31 : 3). Ook bij de profeten is de sabbatdag de dag waarop men offeranden bracht (Jes. 1 : 17 v.; Ezech. 45 : 17; 46 : 4 v.). Het was in de wet voorgeschreven, dat er op de sabbaten heilige samenkomsten van het volk zouden worden gehouden (Lev. 23 : 3, 37 v.; Jes. 1 : 13), en daarmede werd ook het rusten op den sabbat in verband gebracht (Lev. 23 : 3). Maar oorspronkelijk was er dit verband toch niet. De sabbat was reeds lang bekend en het volk voorgeschreven, vooraleer onder Israel de dienst bij het heiligdom was ingesteld (Ex. 16), al weet men niet op welke wijze toen de dag onderhouden werd. Gewoonlijk wordt dan ook in de wet gesproken van den sabbat zonder eenig verband met offers of heiligdom (Ex. 16; 20; 23; 31; 34; 35; Num. 16). Alleen in Leviticus (19; 23; 24; 16) en Num. 28 is het anders. De sabbat is een dag der *ruste* ter eere van den Heere (Ex. 35 : 2). Dit is het hoofdkarakter van dien dag, gelijk ook de naam aanwijst. In den dekaloog wordt dan ook zoowel in Exodus 20 als in Deut. 5 alleen op deze eisch de nadruk gelegd [3]).

Voor de roeping van de overheid ten aanzien van den sabbat is deze opmerking dan in zooverre van belang, als de overheid zich tegenwoordig niet met de zorg voor den openbaren eeredienst inlaat. Ware het dus, dat het rusten op den sabbat alleen als middel moest worden opgevat, om den sabbat aan den openbaren eeredienst te wijden, dan zou er van geen onmiddellijke roeping van de overheid in dit opzicht sprake zijn. Nu echter het karakter van den sabbat in de eerste plaats in een heilig rusten zelf moet worden gezocht, heeft de overheid ten aanzien van den sabbat ook een zelfstandige roeping te betrachten n.l. dit rusten ook zelf in acht te nemen en te handhaven op het terrein, waarover haar oog gaat, d. w. z. van het publieke leven.

Intusschen heeft ook Jezus de beteekenis van den sabbat allerminst uitsluitend onder het gezichtspunt van den openbaren eeredienst bezien. Ook door Hem zijn de plichten van den sabbat veel ruimer opgevat (Matth. 12 : 7). In het algemeen om goed te doen (Matth. 12 : 12, Mark. 3 : 9, Luk. 6 : 9), ook aan de naasten en dit bepaald als plicht, als iets, dat *moest* worden gedaan, gelijk Hij het zelf zegt bij de genezing van de vrouw, die achttien jaar krank was geweest (Luk. 13 : 16).

Dus is het *rusten* naar de Schrift het karakteristieke van den sabbat.

De vraag die nu aan de orde komt is, *waarin* naar de Schrift *dit rusten op den sabbat bestaat.*

De wet is in dit opzicht zeer streng, en de Farizeën hebben later de voorschriften der wet dikwijls nog tot in het belachelijke uitgesponnen, zoodat ze ook op den sabbat verboden wat volstrekt geen arbeid was (Matth. 12 : 1 e. pall. pll.). De rust, die in de wet op den sabbat wordt voorgeschreven, is, afgezien van den Grooten Verzoendag, strenger dan op de groote jaarfeesten. Dan behoefde men zich alleen te onthouden van wat in de Statenvertaling „dienstwerk" heet, d. w. z. den gewonen dagelijkschen beroepsarbeid (Lev. 23 : 7 e. parall. pll.). Op den wekelijkschen sabbatdag was *alle* arbeid verboden: geenerlei werk mocht er worden gedaan, gelijk de dekaloog zich uitdrukt (Ex. 20 : 10; Deut. 5 : 14). Dan was het een „sabbat der rust", „sabbat sabbaton", waarbij de herhaling van het begrip de versterking aanduidt, een „hoogsabbat" dus (Ex. 31 : 15; 35 : 2; Lev. 23 : 3), evenals ook op den Grooten Verzoendag (Lev. 16 : 31; 23 : 32).

Hoever nu die voorgeschreven rust moest gaan, wordt niet nauwkeurig bepaald. Slechts enkele voorschriften worden gegeven die eenigen indruk maken van wat de bedoeling is. Zoo is het „ploegen en oogsten" op den sabbat verboden (Ex. 34 : 21). Dit was echter nog gewoon „dienstwerk". Gedurende het verblijf in de woestijn kon er op den sabbat geen manna worden ingezameld (Ex. 16 : 22 v.). Men mocht echter op den sabbat ook geen spijs bereiden, niet „bakken en koken" (vers 23). Huishoudelijke arbeid was dus op den sabbat ook niet geoorloofd. Zelfs mocht men op den sabbat geen vuur aanleggen in de woningen (Ex. 35 : 2 v.), een bepaling, die zeker diep in het huishoudelijke leven ingreep. Hoewel men zich later wel wist te redden. De „hooikist" was ook bij de rabbijnen niet onbekend. Wat dan weer aanleiding gaf tot allerlei spitsvondige onderscheidingen. Immers het bewaren in stoffen, die nieuwe warmte ontwikkelden zou weer „kooken" zijn geweest [4]). Op de groote jaarfeesten was dit alles echter niet verboden (Ex. 12 : 16). Volgens het verhaal in Num. 15 : 32 vv. moest de steeniging worden toegepast op een man, die op den sabbat alleen maar wat hout had gesprokkeld. Dat Mozes het noodig achtte het sabbatsgebod bij den bouw van de tent der samen-

komst te herhalen (Ex. 35 : 2 v.), wordt wel opgevat als een herinnering, dat ook bij den bouw van Gods heiligdom, het sabbatsgebod niet buiten werking mocht worden gesteld. Later hooren we nog bij Jeremia van transportwerk (17 : 19 vv.). Bij Nehemia van allerlei landarbeid en handel (13 : 15 vv., 10 : 31), vooral bij de inwonende vreemdelingen, waartegen Nehemia dreigt geweld te gebruiken (vers 16, 21). Ook de profeet Jesaja eischt strenge onthouding van alle handel op den sabbat (58 : 13) [5]), waaraan men zich tijdens Amos ook in het rijk der tien stammen nog wel schijnt gehouden te hebben (Am. 8 : 4 v.). Reizen schijnt in den ouden tijd op den sabbat niet ongeoorloofd te zijn geweest (2 Kon. 4 : 23). Ook politiedienst niet (2 Kon. 5—7), wat voor de taak der overheid op den sabbat niet zonder beteekenis is. Nehemia gebruikt voor bewaking van de poorten op den sabbat de Levieten die zich daartoe eerst reinigen moeten (13 : 22) als betrof het hun een voorbereiding tot een heiligen dienst.

Later mocht men niet meer doen dan een sabbatsreize (Hand. 1 : 12), een afstand van niet meer dan 2000 el. En ook overigens hebben de joodsche Schriftgeleerden deze voorschriften met allerlei uitzonderingen en onderscheidingen uitgewerkt tot zulk een splinterige casuïstiek, dat dit deel der Schriftgeleerdheid reeds op zichzelf een omvangrijken tak van deze wetenschap vormde [6]).

Het is dan in dit opzicht, dat we zien, hoe Jezus in Zijn dagen met betrekking tot den sabbat zoo dikwijls met de joodsche Schriftgeleerdheid in conflict komt, en een zuiverder sabbatsbeschouwing voorbereidt.

Vatten we saam, wat daarvan in de Evangeliën wordt meegedeeld, dan kan, wat Jezus in dit opzicht deed in tweeën onderscheiden worden. *Allereerst* sprak Hij dan *als Jood;* stelde Hij zich daarbij op het standpunt der wet en liet de Farizeën voelen, hoe oppervlakkig zij oordeelden (Joh. 7 : 24). Het ontbrak hun aan het recht verstand der Schrift (Matth. 12 : 2, 5; Mark. 2 : 25), zoowel als aan den geest der Schrift (Matth. 12 : 7) en waren dan veel wettischer, dan de wet zelf wilde zijn. Immers kon ook door hen zelf de eisch om op den sabbat te rusten niet streng worden doorgetrokken en ook zij waren verplicht allerlei uitzonderingen toe te laten. Maar zij waren daarbij ook zeer inconsekwent, wanneer zij dan het minder noodige wel toestonden en wat meer noodzakelijk was, verboden. Zoo was het

een rabbinistische regel, „dat in den tempel geen sabbat heerschte" en daar allerlei werk, noodig voor den dienst, mocht worden toegelaten (Matth. 12 : 5). Ook andere godsdienstige handelingen waren geoorloofd. „Circumcisio pellit sabbatum" was de regel: „voor de besnijdenis moet de sabbat wijken". Maar waarom mocht dan niet een „geheele mensch" worden gezond gemaakt? (Joh. 7 : 23). Ook gaven de Schriftgeleerden toe, dat men iemand bij levensgevaar helpen mocht. „Alle levensgevaar (eig. „twijfel der ziele") doet den sabbat wijken", was de regel. Was er ergens een bouwwerk ingestort en lag er iemand onder het puin, dan mocht men dit opruimen. Bleek het, dat de mensch nog leefde, dan mocht men met dit werk verder gaan; was hij dood, dan moest men hem maar laten liggen. Ook een vrouw mocht men in haar verlossing bijstaan. Zoo erkenden dus ook de Schriftgeleerden rechten der menschelijkheid. Maar een kranke genezen, wanneer er geen bepaald levensgevaar was, mocht niet (Matth. 12 : 10 v.v. e. par. pll.; Luc. 13 : 11 vv.; 14 : 1 vv.; Joh. 5 : 1 vv.; 7 : 22 vv.; 9). Toch mocht men wel zijn vee verzorgen (Luk. 13 : 15) en het ook helpen, wanneer het bijv. per ongeluk in een put was gevallen (Matth. 12 : 11 v.; Luk. 14 : 5) [8]). Maar ging dan een mensch niet boven een dier? En was dit alles zoo, bleek er dan niet uit, dat het ook de wet niet boven alles om de voorgeschreven rust op den sabbat was te doen en er hoogere eischen waren, waarvoor ook volgens de wet het rusten op den sabbat wijken moest. Tusschen Jezus en de Schriftgeleerden bestond er dus geen principieel, maar alleen een graduëel verschil. Jezus ontkende dan ook niet, dat er in enkele gevallen overtreding van het sabbatsgebod was (Matth. 12 : 5). Maar terwijl de Schriftgeleerden van bepaalde voorschriften uitgingen, en die dan uitsponnen, en zoo tot inconsekwenties kwamen, ging Jezus op de eigenlijke bedoeling der wet zelf terug, en toonde aan, dat er naar de Schrift hoogere levenseischen waren, waarbij in bepaalde gevallen de eisch om op den sabbat te rusten moest worden achtergesteld.

Onder deze eischen kan men dan rekenen de eischen van *godsdienst* (Matth. 12 : 5; Joh. 7 : 23). Maar ook van *levensnoodzakelijkheid.* Zoo verdedigt de Heiland het plukken van aren op den sabbat en verklaart zijn discipelen in dit opzicht onschuldig (Matth. 12 : 1 vv. en par. pll.). „Als hij nood had", zegt Jezus bij vergelijking uitdrukkelijk van David. Dan „brak nood wetten". Verder den eisch van

barmhartigheid. Ook in de beoordeeling van anderen (Matth. 12 : 7), maar ook om anderen te helpen. Zoo vroeg Jezus niet, of er direct levensgevaar was. Hij genas de kranken. Ging een mensch het dier niet ver te boven? (Matth. 12 : 12; Luk. 14 : 5). Jezus voelde het dan zelfs als een roeping, als een plicht om op den sabbat de ellendigen te helpen (Luk. 13 : 16).

Dan zien we echter Jezus ook nog *iets anders* doen.

Alles dat Jezus tot hiertoe heeft gezegd, sprak Hij als Jood en als staande op het standpunt der wet [9]). Hij gaat daarbij dan echter ook nog een stap verder. Hij brengt den sabbat ook op een *hooger en breeder plan*. Dan gaat Hij achter de wet terug. Spreekt dan *als mensch*. Brengt den sabbat weer in verband met *zijn oorsprong*. En bereidt de *Christelijke opvatting* van den sabbat voor door op Zich zelf te wijzen, als op de vervulling der wet.

Hij zet den sabbat op een *hooger en breeder plan*.

Wat op den sabbat geoorloofd was is *wel te doen* (Matth. 12 : 12). En dit niet alleen in den meer specialen zin van weldadigheid te oefenen [10]), maar ook in den meer algemeenen zin van *goed te handelen*, zedelijk goed te doen, tegenover zedelijk kwaad, den naaste te behouden in plaats van hem te verderven, zooals Jezus zich uitdrukt, waarschijnlijk met het oog op de gevoelens van wraak waarmede zijn vijanden tegenover Hem waren vervuld (Mark. 3 : 4; Luk. 6 : 9).

En dan spreekt Hij ook *als mensch*, als „de *Zoon des menschen*", als degene, in wien de goddelijke gedachte over den mensch in vervulling was gegaan. En zegt dan, dat de *mensch* niet is gemaakt om den sabbat, maar de sabbat om den mensch (Mark. 2 : 27). M.a.w. dit was niet het goddelijk scheppingsplan, om een sabbat te hebben, zoodat God toen ook den mensch schiep om door hem de idee van den sabbat te verwezenlijken. Maar het goddelijk oogmerk is de *mensch*, en de sabbat is een middel voor den mensch om zijn goddelijke bestemming te vervullen. Zoo is de Zoon des menschen [11]) dan ook niet de slaaf, maar de Heere ook van den sabbat, d. w. z. had daarover de beschikking om hem te gebruiken tot dit doel.

Dan ging Jezus ook op den *oorsprong* van den sabbat terug.

Zoo schijnen namelijk de woorden te moeten worden opgevat, waarmede Jezus in Joh. 5 : 17 zich bij de genezingen op den sabbat tegenover zijn vijanden verdedigt. Mijn Vader werkt tot nu toe. De rust, welke in het goddelijk leven na de schepping was ingetreden,

beteekende geen volstrekt niets-doen, maar alleen een verandering van werken, dat onmiddellijk daarna begon, en alleen niet in het voortbrengen van nieuwe schepselen bestond. Zoo mocht dan alle eigenlijk gezegd beroepswerk voor den mensch op den sabbat uitgesloten zijn, niet het werk dat niet de verwerving van nieuwe eigendomsgoederen beoogde [12]).

Doch ook den *nieuwtestamentischen* sabbat bereidde Jezus reeds voor.

Immers, moest de sabbat reeds voor den dienst in den tempel wijken (Matth. 12 : 12), Hij was meer dan de tempel. Het lichaam zelf van de schaduw der toekomende dingen, die in den dienst van den tempel viel (Col. 2 : 17); door Wien de genade en de waarheid zelf was aan het licht getreden (Joh. 1 : 17). Zoo was dus naar dit woord van Jezus op den sabbat alles geoorloofd, ook voor zijn discipelen, wat in den dienst van den Christus noodig was.

Men ziet uit dit alles, hoe ruim in betrekkelijken zin volgens de opvatting van Jezus het sabbatgebod was. Toch houde men daarbij wel in het oog, dat het ook de bedoeling van Jezus was om zich tegen de onderhouding van den sabbat zelf te keeren. Het ging altijd alleen om de rechtvaardiging van een bepaalde daad, om wat op den sabbat *geoorloofd* was, gelijk het altijd heet (Matth. 12 : 2, 4, 10; Mark. 2 : 24; 3 : 4; Luk. 6 : 2, 49; 14 : 3) [13]).

Wanneer we nu komen tot de *roeping van de Overheid* tegenover den sabbat in den Mozaïschen en den Christelijken staat, dan moet tweeërlei wel worden in het oog gehouden. *Vooreerst,* dat de verhouding, waarin Israel als volk tot den sabbat stond, een geheel andere is, dan die van den Christelijken staat. En *voorts,* dat ook de plaats van de Overheid in het volksleven bij Israel een andere was, dan bij ons.

De staatsinrichting, zooals de Mozaïsche wetgeving ons die doet kennen, verplaatst ons in de oude bedeeling, den tijd toen in Christus het heil nog niet verwezenlijkt was.

Het volk Israel stond daarom nog geheel op het standpunt der schepping, het leven van Israel als volk wortelde nog in de natuur. Daarom was Israel als sabbat, in aansluiting aan de instelling na de schepping, nog de zevende dag voorgeschreven. Toch was er in de staatsregeling van Israel wel iets, dat naar de nieuwe be-

deeling wees. Er was in Israel, ook naar de wet, een schaduw der toekomende dingen (Col. 2 : 17 e. a. pll.). Er waarde in Israel een gestalte, die inzonderheid van achteren, van het standpunt der nieuwe bedeeling af, bezien, op verborgen wijze heenwees naar de verlossing die in de dagen der nieuwe bedeeling gerealiseerd zou worden. Wat eens in Christus geestelijk zou zijn, daarvan werd onder Israel toch reeds uitwendig een beeld gezien. Ook in de verhouding van het volk tot God.

In de Mozaïsche wetgeving komt deze gedachte het markantst tot uitdrukking in Ex. 19 : 5. Israel heet daar het eigendom des Heeren uit alle volken. Tevens wordt er gezegd, dat de gansche aarde den Heere toebehoort. Van Israel als volk wordt hier dus verklaard, wat eigenlijk van al de volkeren der aarde geldt. Van het volk Israel was dit dan echter in bijzondere mate van kracht. Dit ligt ook in het woord, dat hier voor eigendom wordt gebruikt („segulla"), dat eigenlijk zooveel als een eigendom in bijzonderen zin beteekent, een bijzonder kostelijk of dierbaar eigendom. Wat dus van de geheele aarde gold, maar ten aanzien van de andere volken was verzwakt, was met Israel weer op bijzondere wijze hersteld. En de grond van deze bijzondere verhouding lag daarin, dat de Heere als de God van Israel ook op bijzondere wijze in de vorming van het volk de hand had gehad. In het bijzonder in de uitleiding uit Egypte (vs 4 e. a. pll.).

Het teeken daarvan was dan de sabbat.

Ook elders bij de profeten vinden we deze gedachte uitgesproken. Bij Jesaja in hfdst. 56, waar zoowel voor Israelieten als voor heidenen de onderhouding van den sabbat als het teeken van de gemeenschap met Gods verbond wordt genoemd. Ook bij Ezechiël, waar de zelfde gedachte in hfdst. 20 : 12 en 20 te vinden is. In de wet kreeg ze wel de scherpste uitdrukking in Ex. 31 : 12—17. Den sabbat noemt God daar een „teeken" tusschen den Heere en het volk, opdat men weten zou, „dat ik de Heere ben, die u heilig", staat er, d. w. z. u afzondert van de andere volkeren als Mijn bijzonder eigendom (vs 13). Evenzoo wordt ook in het 16e vers de onderhouding van den sabbat Israel als een voortgaande *verbonds*plicht voorgehouden [14]). Daaruit laat zich dan ook de gestrengheid verklaren waarmede naar de wet in Israel de sabbat moest gehandhaafd worden, zoodat op ontwijding van den sabbat zelfs de doodstraf stond (Ex. 31 : 14 v., 35 : 2; Num. 15 : 32 vv.). Ontheiliging van den sabbat was een schending van de rechtstreeksche

verbondsbetrekking tusschen God en het volk. Daarom ging ze het geheele volk aan, ze was een aanranding van den geestelijken grondslag, waarop geheel de staatsinrichting van Israel was opgebouwd. Daarom moest ook geheel het volk zich naar de onderhouding van den sabbat schikken, ook de vreemdeling, die in Israel woonachtig was (Ex. 20 : 10; Deut. 5 : 14; Neh. 13 : 10), die er dan trouwens ook den zegen van den sabbat genoot (Ex. 23 : 12). Doch daarom ook die strenge bepalingen der wet. Wat op grond der schepping een algemeen menschelijke instelling was (Gen. 2 : 2), moest in Israel op grond van de bijzondere verhouding tot God ook in versterkte mate onderhouden worden [15]). Ook werd in de wet voor Israel de sabbatsgedachte door geheel het leven uitgewerkt. Niet alleen de zevende *dag* moest onderhouden worden, maar ook de zevende *maand* had een bijzondere wijding (Lev. 23 : 23 vv.; Num. 28 : 11—15). Eveneens elk zevende jaar, en dit zoowel met het oog op het land (Ex. 23 : 10 v., en Lev. 25 : 1 vv.), als op de bevolking (Deut. 15 : 1 vv.; Ex. 21 : 1 vv.; Deut. 15 : 12 vv.). Haar toppunt bereikte deze gedachte dan na zeven maal zeven jaar in de viering van het jubeljaar. Al deze denkbeelden zijn echter voor den Christelijken staat vervallen. Het heil is in Christus verwezenlijkt. Wat onder Israel uitwendig in schaduwen werd vertoond, is nu in den tijd der nieuwe bedeeling voor het geestelijke Israel (Gal. 6 : 10) in een hoogeren zin werkelijkheid geworden (1 Petr. 2 : 9). Voor ons is de sabbat niet meer een teeken van het verbond met God. Ook vieren we nu niet meer den zevenden dag der week, maar den eersten, omdat Christus het werk der verlossing op den eersten dag heeft voleind. En de Christelijke staat is niet meer gebonden aan de uitzonderingspositie van Israel, die niet voor de nieuwe bedeeling van kracht is. Het standpunt van den Christelijken staat is weer Gen. 2 : 2, al eert ook hij als „Christelijke" staat daarin den Christus, dat hij in plaats van den zevenden, den eersten dag der week als rustdag onderhoudt.

Evenwel, ook de plaats van de Overheid is in den Christelijken staat een andere dan zij onder Israel was.

De staatsregeling was onder Israel in de wet patriarchaal, en geheel op geslachtsverband gebaseerd [16]). Drie groote geledingen had men, die elk haar eigen geslachtshoofden hadden. Het duidelijkst komen ze uit in een geschiedenis als van Achan (Jozua 7), waarin bij de aanwijzing van den schuldige eerst de stammen („schebatim" of „mat-

tooth"), daarna de geslachten („mischpachoot"), dan de huisgezinnen (beter: huizen of „botte abooth", „vaderhuizen"), en tenslotte de „mannen", hier wel de hoofden der gezinnen (vs 24) worden genoemd (vers 14, 17, 18). Het is met de hoofden van deze geslachtsgemeenschappen, dat Mozes spreekt, wanneer hij het volk de geboden des Heeren bekend maakt (de oudsten van Israel, Ex. 19 : 7 e. a. pll.). Ook wanneer er van de vergadering der kinderen Israels gesproken wordt (Ex. 35 : 1 e. a. pll.). Dat deze geslachtsindeeling ook in den tijd der koningen allerminst haar staatkundige beteekenis had verloren, blijkt uit een geschiedenis als van David (1 Sam. 20 : 29) en Achab (1 Kon. 21 : 8 vv.), en vooral uit de vriendelijke geschiedenis van de Sunemietische vrouw met Eliza (2 Kon. 4 : 13), wanneer de profeet haar aanbiedt een goed woord voor haar te doen bij den koning of den krijgsoverste, en de vrouw dit afwijst met de opmerking, dat ze woonde in het midden (haars) volks, d.w.z. dat zij voldoende door haar geslachtsverband beschermd was. Het koningschap schijnt zich dan ook over dit oorspronkelijke staatsverband alleen maar wat te hebben heengeschoven, en bij het wegvallen van het koningschap in de ballingschap trad dit oude geslachtsverband uit den aard der zaak weer op den voorgrond (Ez. 8 : 1 e. a. pll.), zoodat het ook bij den terugkeer uit de ballingschap onder Ezra en Nehemia weer geheel de leiding van het volk op zich nam.

Uit den aard der zaak omvatte zulk een geslachtsgezag geheel het leven. Het komt op uit het gezin. En het gezin is zoowel sociaal als moreel en religieus een eenheid. Differentieering vindt daarin geen plaats, wat het gezag betreft. De huisvader oefent gezag over geheel het leven van het gezin. Zoo is het ook bij de patriarchale regeering in den Mozaïschen staat. De religie was in Israel staatkundig geregeld. De stam van Levi had als priesterstam een eigen, wettelijk geregelde positie, welke plaatsvervangend op de plichten der eerstgeboorte was gebazeerd (Deut. 10 : 8 v.; 3 : 11—13 e. a. pll.) [17]). Bij religieuze verrichtingen traden namens het geheele volk de oudsten der vergadering op (Ex. 12 : 21 vv.; Lev. 4 : 15; ook Ez. 45 : 14; 46 : 4, 12). Men heeft er vaak op gewezen, hoe in de wet zonder onderscheid politieke, sociale, moreele en religieuze geboden door elkander staan. Bij kwesties van bezit treden de geslachtshoofden op (Num. 36). De rechtspraak ligt voor een groot deel in hun handen (o. a. Deut. 21 : 18 vv.) enz.. In den modernen staat is dit echter

geheel anders geworden. De band, die de onderdanen tot een volk saambindt, is meer het grondgebied, dan de afstamming. De regeering is historisch bepaald. Tusschen het individu en de overheid staat nauwelijks iets meer. Zelfs de eenheid van het gezin begint af te brokkelen. Daarbij is er dan echter ook een grootere differentieering in het leven gekomen. De overheid vertoont in onzen tijd wel het streven haar macht ook steeds verder over de huisgezinnen uit te breiden, maar daar is toch nog altijd een heilzaam verzet. Ook voor het maatschappelijke leven heeft men wel wettelijke regeling. Soms zelfs meer dan gewenscht wordt. Daar is wel een streven om ook sociaal alles te brengen onder de macht van vader-Staat. Ten volle is dit pogen echter nog allerminst gelukt. En in het bijzonder heeft de Christelijke staat meer en meer een scheiding gebracht tusschen kerk en staat; tusschen de terreinen der algemeene en der bijzondere genade. Niet dat het een eisch van het Christelijk beginsel zou zijn, dat de staat en de kerk als vreemden naast elkander zouden leven. De zelfde Christus, die koning is in Zijn kerk, is ook de machthebber daarbuiten (Matth. 28 : 18). Ook de overheid is onderworpen aan Hem, die de gemeente tot een hoofd is gegeven (Ef. 1 : 22). Zoo zal een overheid in een Christelijken staat, d. w. z. een staat, die den Christus eert, en zich aan Zijn Woord onderwerpt, zeker ook met welwillendheid optreden tegenover een kerk, die het lichaam van Christus is, en zoeken haar welstand te bevorderen. Ze zal dit echter niet doen door in het leven van de kerk in te grijpen, of zich heerschappij over haar aan te matigen, of in haar plaats te gaan doen, wat de kerk zelf van haar Koning is opgedragen. Dit heeft de geschiedenis wel geleerd, dat het slechts schade voor beide is, wanneer kerk of staat zou willen overgrijpen op elkanders gebied. Maar doordat de staat op eigen terrein, en binnen *eigen bevoegdheid* doet wat tot bevordering van het rijk van Christus, en zoo tot bloei en welstand van Christus' kerk kan dienen. En zoo ook met betrekking tot den sabbat.

Veel gegevens over de taak en roeping van de overheid ten aanzien van den sabbat zijn er zeker in de Mozaïsche wetgeving en ook in het algemeen in het Oude Testament niet te vinden.

De eenige plaats in de wet, waarin van de berechting van een overtreder van het sabbatsgebod wordt gesproken, is Num. 15 : 32 vv. Wat echter aanleiding was tot de overtreding, blijkt niet precies. Had die man uit onbedachtzaamheid gehandeld, of opzettelijk, zoodat men

met een zonde met opgeheven hand had te doen? Had hij hout gesprokkeld, om in strijd met Gods gebod op den sabbat vuur aan te maken? Het wordt alles niet gezegd. Ook trekt het de aandacht, dat zelfs Mozes eerst niet schijnt te weten, wat er met hem gedaan moet worden. Betrof die onzekerheid de strafbaarheid van de overtreding, of alleen den aard der straf? Zij brachten hem echter tot Mozes en Aaron en *de gansche vergadering*. Zijn daarmede dan, wat ook wel waarschijnlijk is, de oudsten van het volk bedoeld [19]), dan zijn het dus deze, die geacht worden voor de onderhouding van den sabbat te moeten waken, gelijk ook zij het vonnis doen uitvoeren (vs. 33 : 36). Dit zal ook wel in het algemeen de bedoeling zijn, zoo vaak bij overtreding van het sabbatsgebod van doodstraf wordt gesproken (Ex. 31 : 14, 15). In Ex. 35 : 2 wordt het gebod daartoe weer aan „de gansche vergadering der kinderen Israels" gegeven (ook Lev. 19 : 1—3). En zoo is het ook later, zoowel bij Nehemia als bij de Profeten. Het zijn de koningen van Juda (Jer. 17 : 22) en de oudsten van het volk (Ez. 20 : 3, 13, 20), tot wie de profeet Jeremia en Ezechiel zich onder bedreiging van zegen en vloek met hun bestraffingen moeten wenden. Het zijn de vorsten, die zich in de dagen van Nehemia verbonden hebben om den sabbat te onderhouden (9 : 38), en het is ook tot hen, dat Nehemia zich richt bij overtreding van het gebod (13 : 17), gelijk hij ook zelf daartegen handelend optreedt (vs. 19, 21). Elders zijn het echter weer de priesters, die verantwoordelijk worden gesteld (Ez. 22 : 26; 44 : 24). Nehemia gebruikt de Levieten tot bewaking van de poort op den sabbat (13 : 23). Wel een bewijs, hoe weinig de terreinen hierbij onder Israel gescheiden waren. Voor zooveel dit alles nu, gelijk bij Jeremia (17 : 24) en Nehemia (13 : 15) en waarschijnlijk ook in Num. 15 : 32 vv. het publieke leven betrof, is er wel niet zoo veel verschil tusschen de taak en de roeping van de overheid in den Mozaïschen en in den Christelijken staat. Anders wordt het echter, wanneer het gaat over het particuliere leven. Bij de moderne staatsopvatting zal een overheid zich wel niet licht meer inlaten met de vraag, of men op den sabbat bakken en koken en vuur aanmaken zal (Ex. 16 : 23; 35 : 3). Zelfs is het de vraag, of ze iemand zoo licht het doen van landarbeid (Ex. 34 : 21; Neh. 13 : 15) of andere werkzaamheden (Ex. 16 : 26 vv.) wettelijk zou verbieden; althans wanneer deze niet op publiek terrein plaats hebben en de arbeidswet niet overtreden wordt. Dit zijn voor ons meer particuliere aangelegen-

heden, waarmede de staat zich niet inlaat. In het algemeen zouden we zeggen, dat de overheid in den Christelijken staat naar de beginselen der Schrift ten aanzien van den sabbat tweeërlei roeping heeft: *religieus*, door op den sabbat ook in het publieke leven een betamelijke rust te doen betrachten (Ex. 20 : 8 vv. e. a. pl.); *sociaal* door te waken, dat dengenen, die van anderen afhankelijk zijn, de zegen van den sabbat niet wordt ontroofd (Ex. 23 : 12; Deut. 5 : 13 v). Beide betracht ze ook door haar eigen ondergeschikten het genot van den sabbat te verzekeren, waardoor ze zelf een goed voorbeeld geeft, en haar ondergeschikten verleent wat hun toekomt. De hoogere wijding van den sabbat zal de overheid wel aan de consciëntiën der onderdanen, en aan den invloed der kerk hebben over te laten. Zonder een gezegenden invloed der kerk komt er van de hoogere geestelijke bestemming van den sabbat in het volksleven weinig terecht. Wel is het zeker de roeping der overheid, zooveel zich daartoe op haar eigen terrein de gelegenheid voordoet, de taak der kerk te verlichten, en die hoogere wijding in de hand te werken [20]). Waarin dan in bepaalde gevallen die betamelijke rust bestaat, is een vraag, die wel niet in het algemeen beantwoord kan worden. De Christelijke overheid heeft zich daarbij gebonden te gevoelen aan de beginselen der Schrift, ook die in het Oude Testament gevonden worden, maar dan in het licht, dat daarop in het Nieuwe Testament met name door de woorden van Jezus valt.

* *
*

Het kan zeker niet gezegd worden, dat men in den Christelijken staat altijd en overal naar deze beginselen gehandeld heeft.

In de eerste Christelijke eeuwen waren als nawerking van den apostolischen tijd de denkbeelden nog vrij zuiver [21]). Tertullianus (De oratione c. 23) staat mijding van alledaagschen arbeid voor met het oog op Christelijke doelmatigheid, en gepastheid. Het concilie van Laodicea (363) verbiedt de onderhouding van den Zaterdag, en oordeelt, dat men op des Heeren dag zooveel als mogelijk is zich van arbeid zal onthouden. Het concilium Aurelianum (538) veroordeelde het nog als judaisme, wanneer men meende, dat men op Zondag niet mocht rijden enz. of huiselijk werk doen. De maatregelen van Constantijn en de eerstvolgende keizers hebben betrekking op de waarneming van een betamelijke rust in het publieke leven. Ook in den

eersten reformatorischen tijd had men zeer ruime denkbeelden omtrent den sabbat, en was men er vooral op bedacht, dat bij de viering van den Zondag geen joodsch zuurdeesem insloop. Bucer beschouwde het als bijgeloof en aanranding van de genade van Christus wanneer men arbeid op Zondag op zich zelf en onvoorwaardelijk als zonde veroordeelde. De tweede Zwitsersche belijdenis (1566) wilde het rusten op den dag des Heeren, gelijk van de tijden der apostelen af onderhouden was, terwille van den eeredienst en den dienst der barmhartigheid. Slechts werd o. i. het rusten op den sabbat gewoonlijk te uitsluitend als middel met het oog op den openbaren godsdienst opgevat [22]). Strenger werden de bepalingen toen men voor de viering van den Zondag meer den grond ging zoeken in het Oude Testament, en dan niet-voldoende de uitzonderingspositie van Israel in het oog hield. Zoo bij de latere keizers in het Oosten in de 9e eeuw, en bij de Karolingen. Maar vooral ook onder invloed van de nauwe betrekking tusschen kerk en staat in Engeland en bij de Puriteinen. Wetten van Eduard den Zesde en Elizabeth verplichtten de burgers zelfs tot kerkbezoek. De eerste onder bedreiging alleen van kerkelijke, de tweede ook van burgerlijke straffen (geldboete). Een edict van Elizabeth regelde ook de private heiliging van den Zondag. Het parlement onder Cromwell verbood reizen en het profane wandelen [23]) enz.. Ook in ons land zijn in den tijd der republiek de plakkaten tegen de profanatie van den dag des Heeren vele geweest. Gewoonlijk waren deze niet zoo rigoristisch streng en wist men met practische behoeften rekening te houden, terwijl het streven om vooral de belangen van den openbaren eeredienst te bevorderen daarin duidelijk is op te merken. Toch daalde men ook wel eens tot zeer minutieuze bijzonderheden af en verbood het wandelen onder kerktijd, of het bikkelen en knikkeren van de kinderen op Zondag, of gebood, gelijk het Zeeuwsche plakkaat van 1583 den leden der kerk zelfs „scherpelick" op Zondag en biddagen ter kerk te gaan [24]). In den nieuweren tijd is het daarentegen de sociale zijde van den rustdag, welke schier uitsluitend de aandacht der wetgevers heeft.

Zoo spiegelt zich de geest van den tijd ook in de bemoeiingen van de Overheid met den sabbat duidelijk af.

---

[1]) Anders dachten liberale woordvoerders daarover, zie Dr. J. Th. de Visser, Kerk en Staat, derde deel blz. 576 vv.

[2]) De Zaterdag behoorde niet onder de gebruikelijke vastendagen bij de

Joden. Zelfs was het vasten op den sabbat verboden, en een goede maaltijd plicht, zie Schürer, „Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi. Zweiter Teil S. 554 n. 19; S. 573 n. 100. In dit opzicht is men onder puriteinsch gezinde Gereformeerden, ook in ons land, wel eens strenger geweest dan de Farizeën. Zie Schotel, Openbare eeredienst bl. 211.

[3]) Dillmann, „Die Bücher Exodus und Leviticus" S. 237.

[4]) Schürer, t. a. p. bl. 554.

[5]) Deze plaats wordt verschillend vertaald. Delitzsch verstaat onder „lust" reeds „Geschäft".

[6]) Schürer t. a. p. bl. 552 vv.. Dat echter niet alle Farizeën even streng dachten zie Joh. 9 : 16; ook onder het volk leefden vrijere opvattingen: de discipelen Matth. 12 : 1 en parall. pll.; bij het volk vond de opvatting van Jezus wel weerklank Luk. 13 : 16. Ook is niet sabbat-schennis de grond van de veroordeeling van Jezus geweest, hoe dikwijls daarvan ook gesproken wordt (Matth. 12 : 14; Mark. 3 : 6; Joh. 5 : 16).

[7]) Kommentaar van Zahn op Matth. 12 : 5: Gezetzlicher als das Gesetz.

[8]) In Luk. 14 : 5 staat in andere handschriften in plaats van ezel „zoon" en deze lezing wordt tegenwoordig door velen de juiste geacht. Dan lieten ook in dit opzicht de Schriftgeleerden weer de rechten van het menschelijk gevoel gelden.

[9]) O.a. Zahn op Joh. 5.

[10]) Zoo vatte men vroeger het woord op in Matth. 12. Tegenwoordig meer in den ruimeren zin, zie Zahn, t. a. p. bl. 552.

[11]) Zahn t. a. p. bl. 450: Abgesehen von dem bisherigen Gang der Verteidigungsrede beweist die starke Betonung des Prädikats durch die Wortstellung, dasz Jesus hiermit nicht etwa sich als dem Menschensohn oder gar als dem Messias im Gegensatz zu anderen Menschen oder Israëliten ein Sonderrecht zusprechen wollte. Der Ton liegt vielmehr darauf, dasz er ein Herr und nicht ein Sklave des Sabbaths sei. Bedeutungslos ist gleichwol auch hier nicht die gewählte Selbstbezeichnung, wenn man diese richtig versteht (oben S. 356 ff.). Was von dem Menschen seiner Idee nach gilt, dasz er nicht dazu da ist, der ceremonialen Satzung als Sklave oder Werkzeug zu dienen, sondern umgekehrt, diese als ein Mittel zu dem in ihm selbst liegenden Zweck zu gebrauchen, wie der Herr sein Eigentum, das gilt von dem wahren Menschen Jesus in uneingeschränkten Masze." Zag de uitdrukking op het Messiasschap van Jezus, dan zou men licht denken aan de bevoegdheid in de onderhouding van den sabbat verandering te brengen. Deze gedachte is volgens Zahn ook niet bij zijn opvatting uitgesloten: „dasz der Menschensohn auch das Recht habe, das Verhältnis des Menschen zur Satzung überhaupt anders zu gestalten, als es in Israël seit Mozes gewesen war".

[12]) Zahn, t. a. p. bl. 290: „Dasz die von Gott gewollte Sabbatfeier nicht in der Unterlassung jeglicher Tätigkeit bestehe, sondern ebenso wie die Sabbatfeier Gottes in einer nur andersartigen aber nich weniger lebendigen und ebenso notwendigen Tätigkeit, wie die der 6 Arbeitstage".

[13]) Zahn, t. a. p. bl. 385.

[14]) Dillm. t. a. p.: van het Sinaietische verbond, gelijk de regenboog van het Noachietische (Gen. 9) en de besnijdenis van dat met Abraham (Gen. 17).

[15]) De herinnering aan de uitleiding uit Egypte is in Deut. 5 : 15 dan ook geen motiveering van den sabbat, maar van de verplichting hem te onderhouden (vs 12). Zie Dillm. t. a. p.

[16]) Zie o. a. F. Buhl, Die socialen Verhältnisse der Israëliten. Berlin 1899 13—15.

[17]) Breeder uitgewerkt in dr. W. A. van Es, De Eigendom in den Pentateuch 2, hfdst. 1 en 2.

[18]) Dillm. t. a. p.

[19]) Keil Bibl. Comm. t. a. p.

[20]) Gelijk bijv. in de Duitsche Rijkswet art. 139 den Zondag en de van staatswege erkende feestdagen als „Tage der Arbeitsruhe und der seelischen Erbauung" wettelijk beschermt, en bij geoorloofden arbeid op Zondag bepaalt, dat men met de uren der godsdienstoefening rekening zal houden en met de kerkelijke autoriteiten overleg plegen, art. 592*b*, 531*b*, zie Handbuch Stier u. Elster 5, 528*b*.

[21]) Realencykl. van Herzog 3e druk Bnd. 18 S. 521 ff.

[22]) Dr. Abraham Kuyper, Tractaat van den Sabbat, 1890 1 hfdst. 9. Toch waren er ook die gelijk Brakel meer den nadruk legden op den sabbat als den dag der ruste bl. 68.

[23]) Enc. Brit. sub. voce Sunday.

[24]) Dr. J. Th. de Visser dl. 2 bl. 463.

DE INTERNATIONALE ORGANISATIE VAN DEN ARBEID VAN DEN VOLKENBOND

DOOR

H. AMELINK.

Krachtens het bepaalde in dl. XIII van het Vredesverdrag van Versailles, is in 't leven geroepen een permanente internationale organisatie van den Arbeid.

In de inleiding van dl. XIII van het Vredesverdrag worden de overwegingen opgesomd, die tot stichting dezer internationale organisatie van den Arbeid hebben geleid.

Deze inleiding luidt als volgt:

> „Aangezien de Volkenbond ten doel heeft den algemeenen vrede te verzekeren en een zoodanige vrede slechts gevestigd kan worden op den grondslag van sociale rechtvaardigheid;
>
> aangezien er arbeidsvoorwaarden bestaan, welke voor velen onrecht, ellende en ontberingen medebrengen, hetgeen eene zoodanige ontevredenheid baart, dat daardoor de algemeene vrede en eensgezindheid in gevaar gebracht wordt, en aangezien een verbetering van deze arbeidsvoorwaarden dringend noodzakelijk is: b.v. ten aanzien van de regeling van den arbeidstijd, de vaststelling van een maximum arbeidsdag en arbeidsweek, de arbeidsbemiddeling, het bestrijden van werkloosheid, het waarborgen van een loon dat redelijke bestaansvoorwaarden verzekert, de bescherming der arbeiders tegen algemeene en beroepsziekten en ongevallen voortkomende uit den arbeid, de bescherming van kinderen, jeugdige personen en vrouwen, de ouderdoms- en invaliditeitsverzekering, de bescherming van de belangen der arbeiders werkzaam in het buitenland; de erkenning van het beginsel van vakvereenigingsvrijheid, de organisatie van het vak- en technisch onderwijs, en andere soortgelijke maatregelen;
>
> aangezien het niet-aannemen door eenig volk van een werkelijk

menschwaardige arbeidsregeling het streven in den weg staat van andere volken, die het lot der arbeiders in hun eigen landen wenschen te verbeteren;

komen de Hooge Verdragsluitende Partijen, evenzeer gedreven door gevoelens van gerechtigheid en menschlievendheid als door den wensch een duurzamen wereldvrede te verzekeren, het navolgende overeen:"

waarop dan volgen de artikelen 387 tot en met 427 van het Vredesverdrag.

Deze internationale organisatie van den Arbeid is in haar wezen geen nieuwigheid, die haar ontstaan aan het Vredesverdrag dankt. Zij is de verwezenlijking van een streven, dat reeds in beginsel bestond en waarvan de noodzakelijkheid reeds sedert tientallen van jaren was ingezien.

De eerste, die zich met het vraagstuk der internationale wetgeving ter bescherming der arbeiders bezig hield, was waarschijnlijk ROBERT OWEN, die dienaangaande in 1818 aan de regeeringen een schrijven richtte, 't welk echter geen uitwerking had.

De eerste officieele stap in deze richting werd gedaan door Zwitserland. In 1876 werd door den Zwitserschen ministerpresident, Kolonel FREY, de noodzakelijkheid verdedigd van een internationale wetgeving ter bescherming der arbeiders. In 1881 vroeg Zwitserland aan de regeeringen, hoe zij tegenover het vraagstuk der internationale regeling der fabriekswetgeving stonden.

De antwoorden waren verre van bemoedigend. De zaak bleef officieel rusten. Intusschen drong de gedachte der noodzakelijkheid van internationale regeling toch door. Sociologen en politici maakten deze gedachte tot de hunne en ook op arbeiders-congressen werd op de noodzakelijkheid van een internationale regeling gewezen. In het Fransche parlement vond deze aangelegenheid een warm verdediger in Graaf DE MUN, die in 1884 in de Fransche Kamer van afgevaardigden een voorstel indiende „om een internationale wetgeving voor te bereiden, die 't voor iederen staat mogelijk maakte den werkman, zijn vrouw en kinderen te beschermen tegen de buitensporigheden van den arbeid, zonder gevaar voor de nationale nijverheid."

Zwitserland nam weer het initiatief. Na enkele pogingen en voorstellen van DECUSTINS in den Nationalen Raad, werden op 18 Januari

1890 de uitnoodigingen aan de Staten verzonden voor een gemeenschappelijke conferentie, waarop over Zondagsarbeid, arbeid van vrouwen en kinderen, nachtarbeid en enkele andere onderwerpen zou worden gehandeld. Op 5 Mei zou deze internationale conferentie te Bern bijeenkomen .

Twee weken nadat door de Zwitsersche regeering de uitnoodiging voor deze internationale conferentie waren verzonden, werd het Zwitsersche initiatief overgenomen door Duitschland. De *Reichsanzeiger* van 5 Febr. 1890 bevatte een decreet, waarin werd aangekondigd het plan tot saamroeping eener internationale conferentie, welke tot taak zou hebben „die Schwierigkeiten der Verbesserung der Lage unsrer Arbeiter durch internationale Verständigung den an der Beherrschung des Weltmarktes beteiligten Länder, wenn nicht zu überwinden, so doch anzuschwächen."

Zwitserland schikte zich. Het liet zijn plannen varen en gaf Duitschland gelegenheid zijn initiatief uit te werken.

Op 15 Maart 1890 kwam de eerste internationale conferentie voor wettelijke arbeidsbescherming te Berlijn bijeen. Zij eindigde met de aanneming van een reeks wenschen, vaag geformuleerd. Het bleek, dat de tijd nog niet rijp was om tot internationale overeenkomsten te geraken. Het was noodig, dat de publieke opinie bewerkt werd. Tot dusver waren slechts enkele publicisten er voor in de bres gesprongen.

In 1897 werd, niet door regeeringen bijeengeroepen, maar opgekomen uit het vrije maatschappelijke leven, te Brussel, een internationaal congres voor de wettelijke bescherming van arbeiders gehouden. Op dit congres werd met grooten nadruk den wensch uitgesproken, dat in 't leven geroepen zou worden een blijvend orgaan, dat de bevordering der internationale sociale wetgeving zou ter hand nemen.

Deze wensch ging in vervulling toen in 1900 te Parijs gesticht werd de Internationale Vereeniging tot wettelijke bescherming van arbeiders.

Het doel dezer internationale Vereeniging werd in statuten als volgt beschreven:

> 1e een band vormen tusschen hen, die in de verschillende landen beschermende arbeiderswetgeving noodzakelijk achten;
>
> 2e een Internationaal arbeidsbureau stichten, dat in het Fransch, Duitsch en Engelsch een geregelde periodiek over de arbeidswetgeving in de verschillende landen zal doen verschijnen;
>
> 3e het vergemakkelijken van de studie der arbeidswetgeving

in de verschillende landen en in het bijzonder aan de leden inlichtingen verschaffen over de wetgevingen en haar toepassing in de onderscheidene landen;

4e de studie van de overeenstemming tusschen de verschillende arbeidswetgevingen en een internationale arbeidsstatistiek bevorderen;

5e den stoot geven tot de saamroeping van internationale congressen voor arbeidswetgeving.

Het secretariaat dezer vereeniging werd in 1901 te Basel gevestigd en kwam onder leiding van Prof. Dr. ST. BAUER.

Ook Nederland werkte mee. De Nederlandsche Vereeniging tot wettelijke bescherming van arbeiders, onder voorzitterschap van Prof. Dr. W. H. NOLENS, was afdeeling van deze internationale vereeniging.

In het jaar 1903 werd na zorgvuldige voorbereiding, tot den Zwitserschen Bondsraad het verzoek gericht, het initiatief te nemen tot een officiëele internationale conferentie. In bespreking zouden komen de vraagstukken: verbod van nachtarbeid van vrouwen en verbod van het gebruik van witte phosphor bij de fabricatie van lucifers.

In 1905 kwam deze conferentie te Bern bijeen. Hoewel veel tegenstand te overwinnen was, kwam men tot resultaat. Ontwerp-verdragen kwamen tot stand. Door 14 Staten werd de overeenkomst betreffende het verbod van nachtarbeid voor vrouwen geteekend. Ook het phosphorverbod kreeg zijn beslag.

De invloed der Internationale Vereeniging steeg geleidelijk. In 1913 werd te Bern een derde internationale conferentie gehouden, welke overeenkomsten uitwerkte met betrekking tot verbod van nachtarbeid van personen onder 16 jaar, en met betrekking tot het invoeren van een maximalen arbeidsdag van 10 uren voor vrouwen en jeugdige personen beneden 17 jaar.

Een diplomatieke conferentie ter onderteekening dezer verdragen zou in September 1914 plaats vinden. De wereldoorlog kwam echter tusschen beide waardoor deze conferentie niet gehouden werd.

Evenwel deze oorlog met zijn nasleep bracht de noodzakelijkheid met zich, dat meer dan vroeger aandacht aan de internationale arbeidersbescherming werd besteed.

Reeds op het einde van 1914, toen Amerika nog niet in den oorlog was betrokken, zond het Amerikaansche Vakverbond zijn voorstel de wereld in: „Op dezelfde plaats en terzelfder tijd, waar het vredes-

congres vergadert, zal een arbeiderscongres worden gehouden". Toen de oorlog voortduurde en Amerika er in betrokken werd, hield men zich bezig met de bepalingen, die in het Vredesverdrag ook in dit opzicht dienden opgenomen te worden. Een program werd daarvoor door het Amerikaansch Vakverbond in 1917 vastgesteld.

In 1917 werd te Bern een internationaal socialistisch congres gehouden, dat eveneens een soortgelijk program opstelde en dat eischte, dat de internationale vereeniging tot wettelijke bescherming der arbeiders, uitdrukkelijk erkend zou worden als het lichaam, belast met de bevordering en handhaving van internationale wettelijke arbeidersbescherming.

Het internationaal Congres der Christelijke arbeiders, dat begin 1919 te Lüzern plaats vond, richtte zich in een breedvoerig memorandum tot de Parijsche vredesconferentie in welk memorandum een dringend beroep op de hooge verdragsluitende mogendheden werd gedaan, om bij de vaststelling der vredesvoorwaarden, met het, door het congres vastgestelde program inzake wettelijke arbeidersbescherming, rekening te houden.

De Vredesconferentie besloot in haar vergadering van 25 Jan. 1919 tot instelling eener commissie van 15 leden, die onder leiding van den nu overleden voorzitter van het Amerikaansch Vakverbond, SAMUEL GOMPERS, voorstellen zou indienen ten aanzien van vragen van internationale arbeidswetgeving en de stichting daarvoor van een internationale officiëele permanente organisatie.

Het Rapport dezer Commissie heeft geleid tot de aanvaarding van dl. XIII, van het den 28sten Juni 1919 te Versailles gesloten Vredesverdrag tusschen de Geallieerde en Geassocieerde Mogendheden en het Duitsche Rijk, waarbij een internationale organisatie van den arbeid werd in 't leven geroepen en van welk dl. XIII we den aanhef aan het begin van dit artikel weergaven.

Internationaal optreden, het door internationale overeenkomsten regelen treffen inzake arbeidersbescherming en arbeidersverzekering, is inderdaad noodzakelijk. Er moet internationaal, voor wat de arbeidswetgeving betreft, een zekere gelijkmatigheid zijn. Deze is noodig, gelijk de aanhef van dl. XIII van het Vredesverdrag het uitdrukt, wijl het niet-aannemen door eenig volk van een werkelijk menschwaardige arbeidsregeling, het streven in den weg staat van andere volken, die

het lot der arbeiders in hun eigen landen wenschen te verbeteren.

Men heeft ongetwijfeld dit concurrentie-bezwaar wel eens overdreven. Ook zijn er vaak nog tal van andere factoren, die de Konkurrenzfähigkeit der industrie sterk kunnen beinvloeden. Toch kan niet worden ontkend, dat naarmate de sociale wetgeving dieper ingrijpt, het concurrentiebezwaar grooter wordt. Wanneer b.v. in ons land, in de Textielindustrie, 48 uur per week wordt gewerkt, maar de ons omringende landen zouden deze 48-urige werkweek niet invoeren en stel 54 uur per week arbeiden, dan zou onze industrie daardoor gehandicapt worden. De buitenlandsche industrie kan dan goedkooper produceeren en daardoor zijn producten goedkooper op de wereldmarkt aanbieden.

Een ander voorbeeld. Wanneer in verschillende landen de sociale verzekering algemeen is ingevoerd, waardoor aan premie voor Ongevallen-, Ziekte-, Werkloosheids-, Invaliditeits- en Ouderdomsverzekering, per arbeider per week ƒ 2.50 aan premie door de ondernemingen moet worden betaald; en andere landen voeren deze sociale verzekering niet in, dan komt de industrie in eerstbedoelde landen tot belangrijk hoogere productiekosten. De industrie in laatstbedoelde landen kan haar artikelen daardoor goedkooper op de wereldmarkt aanbieden.

Datzelfde geldt natuurlijk evenzeer voor het arbeidsloon, waarom de arbeidersvakorganisaties reeds lang de noodzakelijkheid hebben gevoeld van internationale verbindingen en dan ook tot stichting van internationale organisaties, in de verschillende vakken, zijn overgegaan.

De internationale organisatie van den arbeid van den Volkenbond beoogt daarom, door het aannemen van ontwerp-verdragen, welke door de bij deze organisatie aangesloten staten zijn te ratificeeren, te komen tot een algemeene aanvaarding internationaal, van maatregelen betreffende arbeidsbescherming en sociale verzekering.

Van de „algemeene beginselen", waardoor deze internationale organisatie van den arbeid zich laat leiden, wordt in de tweede afdeeling van dl. XIII van het Vredesverdrag gesproken. Daarin wordt gezegd, dat het lichamelijk, zedelijk en geestelijk welzijn der loonarbeiders uit internationaal oogpunt van overwegend belang is.

Erkend wordt, dat de verschillen in klimaat, zeden, gewoonten, economische gesteldheid en industriëele gebruiken, het moeilijk maken, terstond volkomen eenvormigheid in de arbeidsvoorwaarden te bereiken. Overtuigd echter, dat de arbeid niet eenvoudig als een handels-

artikel mag worden beschouwd, zijn de verdragsluitende partijen van oordeel, dat er methoden en beginselen zijn voor de reglementeering der arbeidsvoorwaarden, naar welker toepassing alle industriëele gemeenschappen moeten streven, voorzoover de bijzondere omstandigheden, waarin zij zich mochten bevinden, zulks toelaten.

Het artikel vervolgt dan: „onder deze methoden en beginselen komen de navolgende, den Hoogen Verdragsluitende Partijen van een bijzonder en dringend belang voor:

1. Het grondbeginsel, hierboven vermeld, dat de arbeid niet eenvoudig als een koopwaar of een handelsartikel mag worden beschouwd;

2. Het recht van vereeniging tot alle doeleinden, zoowel voor de loontrekkenden als de ondernemers;

3. De betaling aan de arbeiders van een loon, dat hun een behoorlijken levensstandaard waarborgt naar de ter plaatse en op het betreffende tijdstip geldende opvatting;

4. De aanvaarding als na te streven doel van den achturigen arbeidsdag of de acht en veertig-urige arbeidsweek, overal, waar die nog niet zijn ingesteld;

5. De aanvaarding van een wekelijkschen rusttijd van ten minste vier en twintig uren, welke zoo mogelijk op Zondag moet vallen;

6. De afschaffing van kinderarbeid, en de verplichting den arbeid van jeugdige personen van beiderlei kunne zoodanig te beperken, dat hunne opvoeding kan worden voltooid en hunne lichamelijke ontwikkeling niet wordt geschaad;

7. Het beginsel van gelijk loon voor gelijken arbeid, zonder onderscheid van sexe;

8. De bepalingen, geldende in elk land met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden, moeten een billijke economische behandeling verzekeren aan alle arbeiders, wettig in het land woonachtig;

9. Iedere Staat zal een inspectiedienst moeten instellen, waarvan ook vrouwen zullen deel uitmaken, teneinde de toepassing van de wetten en reglementen op het gebied der arbeidsbescherming te verzekeren.

Zonder te kennen te geven, dat deze beginselen en methoden volledig of definitief zijn, zijn de Hooge Verdragsluitende Partijen van

oordeel, dat zij geschikt zijn om als leidraad voor de politiek van den Volkenbond te dienen en dat, indien zij zijn aanvaard door de industriëele gemeenschappen, die leden zijn van den Volkenbond, en in de practijk worden gehandhaafd door een deugdelijke inspectie, zij den loontrekkenden in de wereld tot duurzaam heil zullen strekken".

Teneinde de verwezenlijking van dit programma te bevorderen, werd krachtens het Volkenbondsverdrag een permanente organisatie ingesteld, die gevormd wordt door leden-Staten van den Volkenbond.

Het lidmaatschap van den Volkenbond sluit tevens het lidmaatschap van deze internationale organisatie van den Arbeid in. Den 9den Maart 1920 is Nederland toegetreden tot den Volkenbond, en daarmede tevens tot de internationale organisatie van den Arbeid.

Men kan echter ook het lidmaatschap verkrijgen of behouden zonder lid van den Volkenbond te zijn. Brazilië b.v. is in 1928 uit den Volkenbond getreden; het is echter lid gebleven van de internationale Arbeidsorganisatie.

Thans zijn 55 Staten bij de internationale Arbeidsorganisatie aangesloten.

Niet-aangesloten zijn, behalve enkele kleine landen: Rusland, Turkije, de Vereenigde Staten en Mexico.

De internationale Arbeidsorganisatie is een instelling van den Volkenbond, evenwel met eigen zelfstandigheid. Het is geen Volkenbondsafdeeling, maar een zelfstandig orgaan. Het budget van de internationale Arbeidsorganisatie behoeft echter de goedkeuring der Volkenbondsvergadering.

De internationale Arbeidsorganisatie omvat een tweetal organen n.l.:

1e. een algemeene conferentie van vertegenwoordigers der Leden;

2e. een internationaal Bureau van den Arbeid, onder toezicht van den Raad van Beheer.

De algemeene conferentie van vertegenwoordigers der Leden komt bijeen wanneer dat noodig is, doch minstens eens per jaar. Tot dusver zijn 13 van deze Arbeidsconferenties gehouden. De eerste vond plaats van 29 October—29 November 1919 te Washington. De tweede in 1920 te Genua. Daarna zijn deze Arbeidsconferenties regelmatig te Genève gehouden. In 1926 en 1929 werden twee conferenties gehouden,

n.l. behalve een gewone, een conferentie, waarop speciaal Zeelieden-vragen aan de orde kwamen.

De conferentie wordt gevormd door vier vertegenwoordigers van elk der leden-Staten, waarvan twee directe regeeringsvertegenwoordigers, één vertegenwoordiger der werkgevers en één vertegenwoordiger der werknemers. Iedere afgevaardigde kan vergezeld worden door technische adviseurs, echter hoogstens twee voor elk onderwerp.

De regeeringen zijn verplicht de afgevaardigden en technische raadslieden, vertegenwoordigende de werkgevers en werknemers, aan te wijzen in overeenstemming met de voornaamste organisaties van werkgevers en arbeiders, indien zoodanige organisaties bestaan.

Wanneer aangelegenheden ter conferentie in behandeling komen, welke in 't bijzonder vrouwen betreffen, moet minstens een der personen, die als technische raadslieden optreden, een vrouw zijn.

De Internationale Arbeidsconferentie heeft tot taak, behalve besprekingen te voeren over het verslag van den Directeur, welke besprekingen gelijk te stellen zijn ten opzichte der Internationale Arbeidsorganisatie met de algemeene politieke beschouwingen over het regeeringsbeleid in ons parlement, zich uit te spreken over maatregelen van arbeidswetgeving en het vaststellen dienaangaande van ontwerp-verdragen.

Door den Raad van Beheer van het Internationaal Arbeidsbureau wordt de agenda der conferentie vastgesteld. Deze heeft een lijst van onderwerpen, die hij daarbij raadpleegt. Tal van organisaties, vooral de arbeidersorganisaties, maken telkens allerlei wenschen kenbaar met betrekking tot diverse sociale maatregeelen, waaromtrent zij meenen, dat internationale overeenkomsten dienen te worden gesloten. Dit heeft er toe geleid, dat de eerste jaren de agenda zooveel onderwerpen bevatte, dat er schier geen doorkomen aan was en er zooveel ontwerp-conventies aangenomen werden, dat de regeeringen en parlementen het onmogelijk konden verwerken, zelfs al was de wil tot ratificeeren, — waaraan ook nog vaak heel wat ontbreekt — voorhanden. De 4e, 5e en 6e conferentie resp. gehouden in 1922, 1923 en 1924 hebben dan ook geen enkele conventie aangenomen. Men heeft zich toen beperkt tot het aannemen van enkele aanbevelingen. En nadien is het aantal onderwerpen, dat aan de orde gesteld werd eenigszins beperkt, hoewel ook thans nog over overlading wordt geklaagd. Deze

klacht schijnt ons echter niet houdbaar, nu slechts één of twee conventies per conferentie worden vastgesteld.

Wat de aan de orde gestelde onderwerpen betreft, is de gang van zaken deze, dat het Internationaal Arbeidsbureau betreffende een bepaalde materie allerlei materiaal publiceert. De betreffende aangelegenheid wordt dan in de Arbeidsconferentie behandeld in eerste lezing. Het rapport van het Arbeidsbureau, dat aan 't slot een ontwerp-vragenlijst, aan de regeeringen te zenden, bevat, is daarbij grondslag van bespreking. Allereerst heeft een debat in plenaire zitting plaats. Daarna wordt de betreffende aangelegenheid naar een commissie verwezen. Deze commissie wordt gevormd door een gelijk aantal regeerings-, werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers. Men moet dit begrip commissie niet te eng opvatten. Dergelijke commissies tellen soms 48 en meer leden. De betreffende commissie beraadslaagt over het onderwerp en geeft richtlijnen aan voor een vragenlijst, die over het betreffende onderwerp aan de regeeringen zal worden gezonden.

De commissie rapporteert aan de conferentie, die in plenum beslist over deze richtlijnen. Zij beslist ook of het onderwerp op de agenda der eerstvolgende conferentie zal worden geplaatst. Is dat het geval, wat regel is, dan stelt het Arbeidsbureau, gezien de vastgestelde richtlijnen, den definitieven tekst der vragenlijst vast. Deze vragenlijst wordt aan de regeeringen gezonden.

De antwoorden der regeeringen worden door het Arbeidsbureau in een rapport verwerkt. Het Arbeidsbureau geeft daarbij den tekst van een ontwerp-conventie of aanbeveling. Deze komen dan in de eerstvolgende conferentie aan de orde, wat dan de behandeling van het onderwerp in tweede lezing is.

De ontwerp-conventie of aanbeveling wordt door een commissie onderzocht en, eventueel gewijzigd, voorloopig vastgesteld. Deze commissie rapporteert aan de conferentie in plenum, die de eindbeslissing neemt. Voor aanneming eener conventie of aanbeveling is een meerderheid van drie vierde der uitgebrachte stemmen noodig.

De beslissingen der conferentie kunnen dus den vorm hebben:

a. van een *aanbeveling,* een advies, te onderwerpen aan het onderzoek der Staten, opdat deze kunnen overwegen of zij haar in werking zullen doen treden in den vorm van een nationale wet of anderszins;

b. van een *ontwerp-conventie* door de leden te bekrachtigen.

Elk der Staten is verplicht, binnen een jaar na de sluiting van de conferentie — waarin een aanbeveling of een ontwerp-verdrag aangenomen is — of indien tengevolge van buitengewone omstandigheden het onmogelijk is zulks binnen een jaar te doen, zoodra mogelijk, maar in geen geval later dan achttien maanden na de sluiting van de betreffende conferentie de aanbeveling of het ontwerp-verdrag voor te leggen aan de bevoegde autoriteit of autoriteiten — in ons land dus het parlement — teneinde de aangelegenheid in een wet te belichamen of andere maatregelen ter zake te nemen.

Een aanbeveling heeft natuurlijk niet de beteekenis, die een ontwerp-conventie heeft. Het woord zegt het reeds: het is een aanbeveling, een soort advies.

Een ontwerp-conventie is een meer concreet uitgewerkte overeenkomst, door de Leden te bekrachtigen. Een voorstel daartoe moet, gelijk wij reeds opmerkten, binnen een jaar, uiterlijk binnen achttien maanden na de sluiting der conferentie aan het parlement worden voorgelegd. Evenwel is geen enkele regeering tot ratificatie van een ontwerp-verdrag gebonden. Artikel 405 van het Vredesverdrag bepaalt toch o. m.: „Wanneer een aanbeveling niet gevolgd wordt door een daad van wetgeving of door andere maatregelen, welke tot strekking hebben deze aanbeveling rechtskracht te verschaffen, of wanneer een ontwerp-verdrag niet goedgekeurd wordt door de daartoe bevoegde autoriteit of autoriteiten, zal het Lid aan geen andere verplichtingen zijn onderworpen".

Van 1919 tot en met 1929 zijn twaalf Arbeidsconferenties gehouden die in totaal — wij laten de aanbevelingen verder buiten beschouwing — 29 ontwerp-conventies hebben aangenomen, n.l.:

Eerste Conferentie, Washington 1919.

1. Ontwerp-verdrag, strekkende tot beperking van den arbeidsduur in nijverheidsondernemingen tot acht uren per dag en acht en veertig uren per week.
2. Ontwerp-verdrag betreffende werkloosheid.
3. Ontwerp-verdrag betreffende den arbeid van vrouwen vóór en ná hare bevalling.
4. Ontwerp-verdrag betreffende den arbeid van vrouwen gedurende den nacht.
5. Ontwerp-verdrag betreffende de vaststelling van den leeftijd,

waarop kinderen mogen worden toegelaten tot het verrichten van arbeid in nijverheidsondernemingen.

6. Ontwerp-verdrag betreffende den nachtarbeid van jeugdige personen, werkzaam in de nijverheid.

7. Ontwerp-verdrag betreffende verbod van gebruik van witte phosphor.

Tweede Conferentie, Genua 1920.

8. Ontwerp-verdrag tot vaststelling van den minimum-leeftijd van toelating van kinderen tot arbeid op zee.

9. Ontwerp-verdrag betreffende de plaatsing van zeelieden.

10. Ontwerp-verdrag betreffende de schadeloosstelling door schipbreuk.

Derde Conferentie, Genève 1921.

11. Ontwerp-verdrag, betreffende den leeftijd, waarop kinderen mogen worden toegelaten tot arbeid in den landbouw.

12. Ontwerp-verdrag betreffende het recht van vereeniging en vergadering van landarbeiders.

13. Ontwerp-verdrag betreffende de schadeloosstelling voor ongevallen in den landbouw.

14. Ontwerp-verdrag betreffende den minimum-leeftijd, waarop jeugdige personen mogen worden toegelaten tot het verrichten van arbeid als tremmer of stoker.

15. Ontwerp-verdrag betreffende het verplicht geneeskundig onderzoek van kinderen en jeugdige personen, werkzaam aan boord van schepen.

16. Ontwerp-verdrag betreffende het gebruik van loodwit in verfstoffen.

17. Ontwerp-verdrag betreffende de toepassing van den wekelijkschen rustdag in de industrie.

De 4e, 5e en 6e Conferentie (1922, 1923 en 1924) hebben geen ontwerp-conventies, wel aanbevelingen aangenomen.

Zevende Conferentie, Genève 1925.

18. Ontwerp-verdrag betreffende de gelijkheid van behandeling van vreemde arbeiders en eigen onderdanen voor de ongevallenverzekering.

19. Ontwerp-verdrag betreffende nachtarbeid in bakkerijen.
20. Ontwerp-verdrag betreffende de schadeloosstelling voor ongevallen, overkomen in verband met de dienstbetrekking.
21. Ontwerp-verdrag betreffende schadeloosstelling voor beroepsziekten.

Achtste Conferentie, Genève 1926.

22. Ontwerp-verdrag betreffende vereenvoudiging, aan te brengen in de inspectie van emigranten aan boord van schepen.

Negende Conferentie, Genève 1926.

23. Ontwerp-verdrag betreffende het aanwerven van zeelieden.
24. Ontwerp-verdrag betreffende het vervoer van zeelieden naar hun vaderland.

Tiende Conferentie, Genève 1927.

25. Ontwerp-verdrag betreffende de ziekteverzekering van arbeiders in de industrie en den handel en van huispersoneel.
26. Ontwerp-verdrag betreffende de ziekteverzekering van landarbeiders.

Elfde Conferentie, Genève 1928.

27. Ontwerp-verdrag betreffende de invoering of de handhaving van methoden tot vaststelling van minimum-loonen.

Twaalfde Conferentie, Genève 1929.

28. Ontwerp-verdrag betreffende de aanduiding van 't gewicht op groote stukken vervoerd per schip.
29. Ontwerp-verdrag betreffende de bescherming tegen ongevallen van arbeiders werkzaam bij het laden en lossen van schepen.

De vraag is nu, welk resultaat verkregen werd. Hoevele van deze ontwerp-verdragen zijn door de Staten geratificeerd.

Wij geven hierbij (zie bijlage) een staat betreffende de geratificeerde conventies, zooals de stand was op 1 Januari 1930. Met toestemming van de Redactie van *De Internationale Christelijke Vakbeweging*, nemen wij dezen staat uit het Januarinummer 1930 van dit tijdschrift over. In dezen staat zijn opgenomen: *a.* alle landen, die deel uitmaken

van de Internationale Organisatie van den Arbeid; *b.* het aantal ratificeeringen per conventie en *c.* het aantal ratificeeringen per land.

Bij de Internationale Organisatie van den Arbeid zijn 55 Staten aangesloten. Indien alle Staten alle conventies ratificeerden, zou het aantal ratificaties dus 55 $\times$ 29 = 1599 moeten bedragen. Het aantal bedroeg op 1 Jan. 1930 nog slechts 411, waarbij dan nog 9 voorwaardelijke ratificaties zijn, ratificaties dus, die nog niet in werking zijn getreden.

Oppervlakkig beschouwd is dus het resultaat niet zeer bemoedigend.

Indien men echter iets minder oppervlakkig zijn oordeel vaststelt, dan blijkt, dat de positie toch wel wat gunstiger is.

De, de laatste jaren door de arbeidsconferenties aangenomen, ontwerp-conventies, kunnen eigenlijk niet meegerekend worden. De Staten hebben nog geen voldoende gelegenheid tot ratificeeren gehad. Indien men de in de jaren 1927—1929 aangenomen conventies niet meerekent, dan is het aantal ratificeeringen, dat in totaal mogelijk was, 1320.

Er zijn echter 21 Staten, die nog geen enkele en twee die slechts één conventie hebben geratificeerd. Uit bijgaanden staat blijkt, dat dit hoofdzakelijk de Zuid-Amerikaansche republieken zijn. Deze Staten zijn krachtens hun lidmaatschap van den Volkenbond ook lid der Internationale Arbeidsorganisatie, maar toonen daarvoor overigens weinig interesse.

Laten wij deze Staten buiten beschouwing, dan blijkt, dat de overige 32 gezamenlijk — niet meegerekend de conventies van 1927—1929 — 768 ratificeeringen hadden kunnen tot stand brengen. Hun eental is 411 of 52.21 pct.

Een der belangrijkste conventies, n.l. het Verdrag van Washington op de 48-urige werkweek, verkreeg tot dusver nog slechts 14 ratificaties, waaronder nog 5 „voorwaardelijke". Slechts voor negen landen is dit verdrag dus van kracht geworden.

Op de arbeidsconferenties, zoowel als in de parlementen hebben daarover regelmatig besprekingen plaats. Nu reeds weer een aantal jaren geleden, zijn besprekingen gehouden tusschen de Ministers van Arbeid van Duitschland, Frankrijk, Engeland, Italië en België over een gelijktijdige ratificeering. Men heeft zelfs een interpretatie van tal van bepalingen van het verdrag vastgesteld. Een interpretatie, die deze Ministers niet bevoegd waren te geven. Naar onze meening zijn het verschillende, niet principiëele, min of meer ondergeschikte be-

palingen, die verschillende regeeringen van ratificatie afhouden. Een herziening der conventie — natuurlijk met behoud van haar principe n.l. de 48-urige werkweek — zou verbetering in de positie kunnen brengen, daar zulk een herziening verschillende bezwaren zou kunnen wegnemen.

Wanneer een conventie door een der Leden wordt geratificeerd, dan is de betreffende staat daardoor 10 jaar gebonden, en is van een reeks van sancties voorzien, teneinde de naleving er van te verzekeren.

Wanneer een werkgevers- of werknemersorganisatie bij het Internationaal Arbeidsbureau een klacht indient tegen een Lid, wegens het op ontoereikende wijze uitvoeren van een verdrag, waartoe dat Lid is toegetreden, zal door den Raad van Beheer deze klacht ter kennis worden gebracht der betreffende regeering, welke kan worden uitgenoodigd ter zake een verklaring te geven. Indien binnen redelijken termijn van de betrokken regeering geen verklaring wordt ontvangen, of indien de ingekomen verklaring aan den Raad van beheer onbevredigend voorkomt, zal deze het recht hebben, het ontvangen bezwaarschrift eventueel het daarop gegeven antwoord, openbaar te maken.

Ook kan een Staat bij het Internationaal Arbeidsbureau een klacht indienen tegen een ander Lid, dat niet op bevredigende wijze de uitvoering verzekert van een verdrag, dat beide bekrachtigd hebben.

Daarbij is in het volgende voorzien:

a. onderzoek door een commissie op voorstel van den Raad van Beheer, benoemd door den secretaris-generaal van den Volkenbond en bestaande uit één regeeringsvertegenwoordiger, één werkgevers- en één werknemersvertegenwoordiger;

b. openbaarmaking van het rapport dezer commissie;

c. maatregelen van economischen aard tegen de schuldige regeering, waarvan de toepassing evenwel wordt overgelaten aan de afzonderlijke Staten.

Daarbij is voorzien in de noodige termijnen en eveneens in een niet voor hooger beroep vatbare beslissing van het Permanent Hof van Internationale Justitie te 's Gravenhage.

Naast deze officiëele maatregelen is er echter ook nog een andere, welke minder aan statutaire bepalingen is gebonden, doch die inderdaad grooter invloed hebben kan, n.l. de discussies op de Arbeidsconferentie bij de algemeene bespreking van het Rapport van den Directeur van het Internationaal Arbeidsbureau. Geen enkele regeering

vindt het prettig voor het internationaal sociaal parlement, dat in Genève bijeenkomt, en waar 40 à 50 landen vertegenwoordigd zijn, in gebreke gesteld te worden.

Als tweede orgaan der Internationale Arbeidsorganisatie wordt in het Vredesverdrag genoemd het Internationaal Bureau van den Arbeid, onder toezicht van den Raad van Beheer.

De taak van den Raad van Beheer kan vergeleken worden met de beteekenis, die de Volkenbondsraad heeft bij de Volkenbondsorganisatie.

Hij bestaat uit 24 leden, n.l. 12 regeeringsvertegenwoordigers, 6 vertegenwoordigers der werkgevers en 6 vertegenwoordigers der arbeiders [1]).

Deze leden van den Raad van Beheer worden ten deele door de Arbeidsconferentie gekozen. Er zijn n.l. 8 vaste regeeringszetels, die bezet worden door daarvoor door den Volkenbond aangewezen Staten van groote industriëele beteekenis. Deze landen zijn: Duitschland, Engeland, Frankrijk, België, Italië, Japan en Canada. De overige 4 regeeringsvertegenwoordigers worden ter Arbeidsconferentie gekozen door de regeeringsafgevaardigden.

De 6 werkgeversvertegenwoordigers in den Raad van Beheer worden aangewezen door de werkgeversgroep, evenals de 6 arbeidersvertegenwoordigers door de arbeidersgroep.

De Raad van Beheer stelt, gelijk reeds werd opgemerkt, de onderwerpen vast, die op de arbeidsconferenties aan de orde komen. Hij wijst den directeur aan, die aan het hoofd van het Internationaal Arbeidsbureau zal staan, welke van den Raad zijn instructies ontvangt en aan wien hij verantwoording schuldig is voor den goeden gang van zaken van het Bureau, alsmede voor de uitvoering van alle werkzaamheden, welke hem opgedragen worden.

De werkzaamheden van het Internationaal Arbeidsbureau bestaan in het verzamelen en verspreiden van alle inlichtingen betreffende de internationale regeling van den toestand der arbeiders en van de arbeidsverhoudingen, en in 't bijzonder de bestudeering der vraagstukken, welke aan de besprekingen der Arbeidsconferentie zijn te

[1]) Een in 1922 aangenomen wijziging van het Vredesverdrag om dit aantal te verhoogen tot 36, n.l. 18 Regeeringsvertegenwoordigers, 9 werkgevers en 9 arbeidersvertegenwoordigers, heeft tot dusver nog niet het voorgeschreven aantal ratificeeringen gekregen, om in werking te kunnen treden.

onderwerpen met het oog op het sluiten van internationale verdragen, alsmede het instellen van elk, door de Arbeidsconferentie gevraagd, speciaal onderzoek.

Het internationaal Arbeidsbureau publiceert in de Fransche en Engelsche taal en in iedere andere taal, die de Raad van Beheer wenschelijk acht, allerlei studies, brochures en tijdschriften. Het ook in de Duitsche taal verschijnend tijdschrift *Internationale Rundschau der Arbeit* is wel een der belangrijkste.

Het Internationaal Arbeidsbureau heeft een viertal hoofdafdeelingen, n.l. *a.* de diplomatieke afdeeling, die de verbindingen met de regeeringen onderhoudt en die het secretariaat der Arbeidsconferenties en dat van den Raad van Beheer voert; *b.* de wetenschappelijke afdeeling, die verdeeld is in secties, die zich bezig houden met onderwerpen als: sociale verzekering, werkloosheid, industriëele hygiëne, voorkoming van ongevallen, enz. Verder worden speciale enquêtes gehouden. De resultaten dezer onderzoekingen verschijnen in druk en worden publiek verkrijgbaar gesteld. Deze studies dienen ook ter voorbereiding van de op de Arbeidsconferentie aan de orde komende onderwerpen; *c.* de afdeeling voor het contact met niet-ambtelijke organisaties en personen, ook dus voor het contact met de diverse werkgevers- en werknemersorganisaties; *d.* de administratieve afdeeling, waaronder ook vallen de verkoop van geschriften en de vertalingsdienst.

Hoe staan wij tegenover deze internationale organisatie van den arbeid?

Het wil ons voorkomen, dat wij het beginsel, dat aan deze organisatie ten grondslag ligt, moeten toejuichen.

Aan het begin van dit artikel hebben wij uiteengezet, dat internationale overeenkomsten betreffende maatregelen van arbeidersbescherming en arbeidersverzekering gewenscht, ja noodzakelijk zijn.

Dat een instituut is geschapen, waarin regeeringsvertegenwoordigers, met vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers, zich over daarvoor te nemen maatregelen met elkaar beraden, een instituut, dat uitgaat van de gedachte, dat samenwerking ook van werkgevers en werknemers in dezen noodzakelijk is, kan niet anders dan onze hartelijke instemming hebben.

Ontkend kan niet, dat in de practijk aan deze samenwerking nog zeer veel ontbreekt. In Genève ziet men de beide groepen van werk-

gevers en werknemers vaak als een gesloten front *tegenover* elkaar staan. Statutair vormen regeeringsvertegenwoordigers, werkgevers en werknemers elk hun eigen groep met eigen bestuur. Deze groepen vergaderen vooraf afzonderlijk over de te behandelen onderwerpen. De werkgevers- en werknemersgroep nemen dan, meer of minder, bindende besluiten. Men ziet deze groepen dan ook slechts zelden op de Conferentie uiteenvallen. Vooral de werkgevers passen een strenge discipline toe. Welk een storm is er niet opgegaan in den Nederlandschen werkgeverskring, toen de Nederlandsche werkgeversafgevaardigde, Mr. Dr. REGOUT, op de in 1928 gehouden conferentie, tegen de beslissing der werkgeversgroep in, stemde *voor* de ontwerpconventie betreffende de invoering of de handhaving van methoden tot vaststelling van minimumloonen. Ook moet geconstateerd worden, dat de laatste jaren in den werkgeverskring almeer verzet rijst tegen het werk van de Internationale Organisatie van den arbeid; dat men blijkbaar meent tot taak te hebben, zoo sterk mogelijk te remmen. Dat dit niet bevorderlijk is aan het streven om door samenwerking en gemeenschappelijk overleg iets tot stand te brengen, spreekt vanzelf.

Te betreuren is ook, dat van Christelijke zijde geen grooteren invloed in deze Internationale Organisatie van den arbeid kan worden uitgeoefend. Het eenigst lichaam, dat zich in dezen doet gelden is het Internationaal Christelijk Vakverbond, dat niet nalaat, telkens zijn inzichten omtrent bepaalde aan de orde zijnde aangelegenheden, b.v. aan de Arbeidsconferenties of aan den Raad van Beheer kenbaar te maken.

De Christelijke arbeiders vormen een groep ter conferentie, die achting, waardeering en invloed heeft weten te verkrijgen.

Toch is deze groep steeds, slechts een kleine groep.

De socialistische vakbeweging heeft zelfs getracht haar geheel te verdringen, heeft getracht zulk een uitlegging aan artikel 389 derde lid van het Vredesverdrag te geven, dat nimmer een vertegenwoordiger der Christelijke vakbeweging, als arbeidersafgevaardigde zou kunnen optreden.

Artikel 389, derde lid bepaalt, dat de Leden zich verbinden de afgevaardigden en technische raadsleden, welke niet de regeering vertegenwoordigen, dus de werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers, aan te wijzen, in overeenstemming met de voornaamste, de meest representatieve, organisaties, van werkgevers en werknemers, indien zoodanige organisaties bestaan.

Overzicht der geratificeerde Conventies der Internationale Organisatie van den Arbeid

Stand op 1 Januari 1930

CONVENTIES		Albanië	Duitschland	Argentinië	Australië	Oostenrijk	België	Bolivia	Brazilië	Bulgarije	Canada	Chili	China	Colombia	Cuba	Denemarken	Dominik. Rep.	Spanje	Estland	Ethiopië	Finland	Frankrijk	Engeland	Griekenland	Guatemala	Haïti	Honduras	Hongarije	Britsch-Indië	Ierland	Italië	Japan	Letland	Liberia	Lithauen	Luxemburg	Nicaraguay	Noorwegen	Nieuw-Zeeland	Panama	Paraguay	Nederland	Peru	Perzië	Polen	Portugal	Roemenië	Salvador	Jougo-Slavië	Siam	Zweden	Zwitserland	Tsjecho-Slow.	Zuid-Afrika	Uruguay	Venezuela	Totaal aantal ratificaties per conventie
Eerste Conferentie Washington 1919	Arbeidstijd					□	■			■		■						□				□		■				■		□	□				■								■	■					■						14
	Werkloosheid		■			■				■						■		■	■		■	■	■	■				■	■	■	■	■			■		■						■			■		■		■	■			■			23
	Bevalling		■							■		■			■			■						■				■					■		■								■					■							11
	Nachtarbeid voor vrouwen					■	■			■					■				■			■	■	■				■	■	■	■					■					■					■		■			■	■	■			19
	Minimum-toelatingsleeftijd (industrie)						■			■		■			■	■			■			■	■	■					■		■	■				■					■					■		■			■	■				18
	Nachtarbeid voor kinderen					■	■			■		■			■	■			■			■	■	■				■	■	■	■		■			■					■					■		■				■				21
	Witte phosphor		■		■	■	■			■	■		■			■		■	■		■	■	■					■	■	■	■	■			■		■	■		■			■		■		■			■	■	■	■			28
Tweede Conferentie Genua 1920	Minimum-toelatingsleeftijd tot de zeevaart		■				■			■	■				■	■		■	■		■		■	■				■		■		■	■			■	■				■			■		■			■					22
	Schadeloosstelling bij werkloosheid (schipbreuk)						■			■	■				■			■	■			■	■	■							■	□			■								■											14
	Arbeidsbemiddeling voor zeelieden		■		■		■			■					■				■		■	■		■							■	■			■		■						■						■					17
Derde Conferentie Genève 1921	Minimum-toelatingsleeftijd (landbouw)					■	■			■									■									■		■	■	■				■								■					■		■			12
	Recht van vereeniging (landarbeiders)		■			■	■			■		■							■		■	■	■						■	■	■		■			■		■			■			■				■	■		■			20
	Schadeloosstelling bij arbeidsongevallen (landbouw)		■							■		■				■			■			■	■							■			■			■					■			■					■					13
	Loodwit					■	■			■		■			■			■	■		■	■					□					■			■		■						■		■		■		■				19
	Wekelijksche rustdag (industrie)						■			■		■						■	■		■	■		■				■		■		■			■								■	■	■		■						17
	Minimum-toelatingsleeftijd (tremmers en stokers)		■				■			■	■				■	■		■	■		■	■	■					■	■		■		■			■		■						■		■		■					21
	Medisch onderzoek van jeugdige personen (zeevaart)		■				■			■	■				■			■	■		■	■	■					■	■		■	■	■			■					■			■		■		■					21
Zevende Conferentie Genève 1925	Arbeidsongevallen						■			■					■			■										■					■			■					■				■		■		■					11
	Beroepsziekten		■			■	■			■					■						■		■					■	■	■		■	■			■		■						■		■			■	■				19
	Gelijke behandeling v. buitenl. arbeiders (arbeidsongev.)		■			■	■			■					■	■		■			■	■	■					■	■		■	■	■			■		■						■	■			■		■	■	■	■			25
	Nachtarbeid in bakkerijen						■			■					■						■															■																			4
Achtste Conferentie - Genève 1926	Inspectie van landverhuizers aan boord					■	■			■											■		□						■			■									■									□		■				11
Negende Conferentie - Genève 1926	Aanwerving van zeelieden						■			■					■				■			■	■								■					■												■						9
	Repatrieering van zeelieden						■			■					■				■			■									■					■												■						8
Tiende Conferentie - Genève 1927	Ziekteverzekering (handel, industrie, huispersoneel)		■			■																						■				■			■										■		■						8
	Ziekteverzekering voor landarbeiders		■			■																													■													■						4
Elfde Conferentie - Genève 1928	Vaststelling van minimumloonnormen		■																				■																																	2
Twaalfde Conferentie - Genève 1929	Gewichtsvermelding op groote colli (vervoer te water)																																																							
	Arbeidsbescherming bij laden en lossen van schepen																																																					
Totaal aantal Ratificaties per land		0	14	0	2	13	20	0	0	24	5	8	1	0	16	8	0	12	17	0	13	16	16	11	0	0	0	14	12	10	15	10	17	0	0	26	0	9	1	0	0	12	0	0	15	5	13	0	19	0	14	7	12	4	0	0	411

■ beteekent: Conventie geratificeerd.

□ beteekent: Conventie voorwaardelijk geratificeerd.

Door de socialistische vakorganisaties werd dit zoo uitgelegd, dat de grootste organisatie de voornaamste en meest representatieve is. Aangezien de socialistische vakbeweging in alle landen sterker is dan de Christelijke, zou zij steeds uitsluitend in aanmerking komen voor het aanwijzen van de arbeidersafgevaardigden.

In 1921 heeft onze Regeering in overeenstemming met het Roomsch-Katholiek, het Christelijk en het Neutraal Vakverbond, een vertegenwoordiger aangewezen der Katholieke vakbeweging als arbeidersvertegenwoordiger. Zij beriep zich daarbij op de bewoordingen van artikel 389, waarin in het meervoud gesproken wordt van de voornaamste organisaties. De Nederlandsche regeering stelde zich op het standpunt, dat het niet de bedoeling van art. 389, lid 3 van het Vredesverdrag kan zijn, de aanwijzing van den arbeidersafgevaardigde steeds te doen geschieden door een minderheid der georganiseerde arbeiders. En daar zou het op neer komen, wanneer steeds aan de socialistische vakbeweging de aanwijzing werd toegekend.

De Nederlandsche regeering was van oordeel, blijkens een door den Minister van Arbeid aan de Vakverbonden gezonden brief, dat een bevredigende regeling verkregen kon worden, op de volgende wijze: „Hier te lande zal, in verband met het bestaan van verschillende vakcentrales, getracht moeten worden artikel 389 derde lid, van het Vredesverdrag zoodanig toe te passen, dat voor de verschillende betrokken organisaties een bevredigende oplossing verkregen wordt. Deze ware, naar het mij voorkomt, te verkrijgen wanneer men de georganiseerde arbeiders in twee groepen onderscheidt naar gelang zij op het standpunt van den klassenstrijd staan of niet. Beide groepen hebben ongeveer een gelijk aantal leden. Ik ben daarom bereid, aldus de toenmalige Minister van Arbeid, om — voorzoover zulks van mij zal afhangen — te bevorderen, dat wanneer de vakcentralen onderling niet tot overeenstemming kunnen komen omtrent de in te dienen voordracht, beurtelings den vertegenwoordiger uit een der twee groepen tot vertegenwoordiger op de Internationale Arbeidsconferentie wordt benoemd, terwijl uit de andere groep tenminste een technischen raadsman wordt aangewezen. Tevens kan een regeling worden getroffen, waardoor wordt verzekerd, dat laatstbedoelde technische raadsman of raadslieden, desgewenscht op de Conferentie het woord kunnen voeren".

Het socialistische Vakverbond wilde zich daarmede niet vereenigen.

Tegen het mandaat van den in 1921 benoemden R.K. arbeidersafgevaardigde, SERRARENS, werd ter conferentie van de zijde der socialistische vakbeweging bezwaar gemaakt.

De Commissie voor het onderzoek der geloofsbrieven kwam eerst op den voorlaatsten dag der Conferentie met haar rapport.

De heer SERRARENS had intusschen regelmatig aan den arbeid der Conferentie deelgenomen. Hij was zelfs benoemd tot vice-voorzitter van een Commissie en trad als haar rapporteur op in de plenaire zitting der Conferentie.

De Commissie voor het onderzoek der geloofsbrieven kwam toen met het voorstel niet in rechte maar in feite te beslissen. „De vergevorderde staat van den arbeid der conferentie en het feit, dat de arbeiders-afgevaardigde van Nederland een deel der arbeiders van dat land vertegenwoordigt en actief deelgenomen heeft aan het werk der huidige zitting, zijn, naar de meening der Commissie, aanleiding om de toelating van deze afgevaardigde te motiveeren", aldus het Rapport. Deze toelating zou dan niet als een precedent te beschouwen zijn. Over den uitleg van lid 3 van Artikel 389 van het Vredesverdrag stelde de Commissie voor, de meening te vragen van het Permanent Hof van Internationale Justitie. Met algemeene stemmen werd het voorstel der Commissie aangenomen.

Op 31 Juli 1922 heeft het Permanent Hof van Internationale Justitie in deze zaak uitspraak gedaan. De opvatting der Nederlandsche regeering inzake artikel 389, derde lid, werd door het Hof als de juiste erkend. Het Hof sprak zich o. m. als volgt uit: „Wanneer dus in een land meerdere beroepsorganisaties bestaan, welke de arbeidende klasse vertegenwoordigen, dan moeten deze alle door de regeering in aanmerking worden genomen, wanneer deze overgaat tot de benoeming van den arbeidersafgevaardigde en diens technische adviseurs".

Sedert dien wordt in ons land het eene jaar de arbeidersafgevaardigde benoemd op aanwijzing van het Nederlandsche Verbond van Vakvereenigingen, en het andere jaar op aanwijzing van het Roomsch-Katholiek, het Christelijk en het Neutraal Vakverbond samen. De technische adviseurs worden benoemd op aanwijzing der Vakverbonden, die in het betreffende jaar niet den afgevaardigde voordragen.

Met deze beslissing is dus de weg geopend, dat ook minderheidsorganisaties op hun beurt in aanmerking kunnen komen voor het aanwijzen van den arbeidersafgevaardigde.

Behalve door Nederland, wordt ook door Polen en Tschecho-Slowakije hiervan gebruik gemaakt. In andere landen, als b.v. Duitschland, heeft men dit nog niet kunnen doorzetten.

Daardoor is het aantal Christelijke arbeidersvertegenwoordigers ter Arbeidsconferentie steeds klein. Vaak is het er één, soms zijn het er twee, een hoogst enkele keer als dit zoo samenvalt, drie. Daarbij komen dan enkele technische adviseurs.

De socialistische vakbeweging is tot dusver niet bereid gebleken aan de Christelijke arbeidersgroep behoorlijken invloed te schenken.

De zes arbeidersvertegenwoordigers van den Raad van Beheer en hun zes plaatsvervangers, zijn uitsluitend leiders der sociaal-democratische vakbeweging.

Er schijnt echter eenige kentering te komen. De laatste jaren is er telkens een vertegenwoordiger der Christelijke vakbeweging gekozen in het bestuur der arbeidersgroep. Volledige erkenning zal echter moeten volgen. Ook in den Raad van Beheer en in de verschillende Commissies zal de Christelijke vakbeweging vertegenwoordigd moeten zijn. Dit jaar is in dit opzicht een belangrijke stap voorwaarts gedaan: In de ingestelde Commissie voor Kantoor- en Handelsbediendenaangelegenheden, is de Christelijke vakbeweging op gelijken voet vertegenwoordigd als de socialistische.

De Christelijke vakbeweging eischt, dat zij als Christelijke vakbeweging volledig zal worden erkend. Zij wil het werk van Genève steunen. Maar op den grondslag harer beginselen. Indien maatregelen worden voorgesteld, die daarmede in strijd zijn, heeft zij in het verleden niet nagelaten daartegen haar stem te verheffen en zij zal dat, indien noodig, ook in de toekomst blijven doen.

De Internationale Organisatie van den Arbeid heeft nu tien jaar gewerkt. Fouten zijn ongetwijfeld gemaakt. Critiek kan daarop zeer gemakkelijk worden uitgeoefend. Maar het geheel overziende kan gezegd worden, dat de Internationale Organisatie van den Arbeid belangrijk werk heeft verricht. Belangrijken arbeid voor den socialen vrede, door het bevorderen der sociale gerechtigheid.

VRAAG EN ANTWOORD

1. VRAAG:

Door onzen a.r. loco-Burgemeester werd aan een Afdeeling van de S.D.A.P. geweigerd een vergunning om op de publieke straat een spreker te laten optreden, bij welk optreden tevens door de A.J.C.-ers (leden der Socialistische Jeugdcentrale) gezongen en gedanst zou worden — als zijnde strijdig met de bepaling uit de Politieverordening, luidende:

Art. 10: „Het is verboden in het openbaar:

„*a. vertooningen,* muziek, *zang,* gymnastiek of andere uitvoe-
„ringen, kaatswedstrijden, of andere wedstrijden en spelen te
„houden.

„Van dit artikel kan de Burgemeester ontheffing verleenen."

Art. 13: „De openbare Gemeenteterreinen mogen niet voor „het doen van vertooningen of vermakelijkheden, welke tot *luid-*
„*ruchtigheid* of *verstoring* van de nachtrust leiden, in beslag
„worden genomen, behoudens dat Gemeenteterreinen, alwaar
„in 1919 een draaimolen werd opgesteld, daarvoor beschikbaar
„blijven, mits de draaimolen op geen anderen tijd draait dan
„van 's morgens negen tot uiterlijk 's nachts één uur.

„Voor het plaatsen van een draaimolen op de in het eerste lid „bedoelde Gemeenteterreinen is vergunning noodig van Burge-
„meester en Wethouders."

en zijnde eveneens strijdig met de bepaling uit het door onze kiesvereeniging vastgesteld a.r. gemeenteprogram, waar dit zegt:

Art. 5: „De Gemeentelijke Overheid bestemme de publieke „straat voor het publiek verkeer en were van de straat alles, wat „betrekking heeft op de zoogenaamde dorpskermis".

Volgt nu uit deze weigering, dat — mede opdat er continuïteit in het burgemeesterlijk beleid zij — ook de autozending in de bebouwde kom dezer gemeente moet verboden worden?

Ter toelichting meld ik, dat op de vergadering van onze kiesver-

eeniging een mededeeling inkwam, dat door den Burgemeester dezer gemeente aan de autozending de vereischte vergunning om tot uitvoering van haar taak van de publieke straat gebruik te mogen maken, werd geweigerd op grond van de genoemde bepalingen der Politieverordening.

Bij de bespreking werd opgemerkt, dat de Burgemeester deze gedragslijn verdedigde, met de verklaring, dat er in het beleid des Burgemeesters continuïteit moest zijn en dat daarom — nu de loco-Burgemeester aan de S.D.A.P. vergunning geweigerd had — de Burgemeester met deze beslissing bij andere aanvragen rekening moet houden.

ANTWOORD:

De geciteerde bepalingen van de gemeentelijke politieverordening verbieden vertooningen, muziek, zang, gymnastiek of andere uitvoeringen, kaatswedstrijden of andere vermakelijkheden in het openbaar of — behoudens de uitzondering van art. 13 — op openbare gemeenteterreinen. Doch deze bepalingen verbieden terecht niet het houden van vergaderingen in het openbaar of op publiek terrein. Want een dergelijk verbod — ingevolge hetwelk het houden van vergaderingen in het openbaar of op openbaar terrein afhankelijk gesteld wordt van een voorafgaande toestemming van den Burgemeester of van Burgemeester en Wethouders — zou in strijd zijn met de grondwettelijk gewaarborgde vrijheid van vergadering. Bovendien geeft art. 18 van de Wet van 22 April 1855 (vereeniging en vergadering) een regeling voor openbare vergaderingen tot gemeenschappelijke beraadslaging in de open lucht, die niet worden toegelaten dan na bekomene vergunning van het hoofd van het plaatselijk bestuur (met beroep op den Commissaris der Koningin), verleend vijf dagen vóórdat de vergadering wordt gehouden. Door deze regeling is het toezicht op dergelijke vergaderingen tot Rijksbelang gestempeld. En in een Rijksbelang mag een gemeentelijke verordening, volgens art. 150 der Gemeentewet, niet treden.

Ook het houden van toespraken op publiek terrein wordt door de bedoelde bepaling niet verboden. Het is mogelijk, dat een andere bepaling der politieverordening een dergelijk verbod bevat. Maar in deze bepaling lezen wij het niet.

Derhalve zijn deze bepalingen niet van toepassing op de autozending, inzooverre deze zending zich bij hare propaganda tot het houden van vergaderingen en toespraken, desnoods met verspreiding van eenige drukwerken, beperkt. Alleen wanneer er op de bijeenkomsten van de autozending gezongen wordt, zou men vergunning van den Burgemeester noodig hebben overeenkomstig art. 10.

Hetzelfde geldt eveneens van de propaganda-actie der S.D.A.P.. Beperkt deze zich tot het doen optreden van een spreker op publiek terrein,

dan is geen vergunning van den Burgemeester ex art. 10 noodig. Wel is die vergunning noodig, zoodra men daarbij de leden der A.J.C. laat zingen en dansen.

Bevat nu de politieverordening geen verbod, om toespraken te houden op publiek terrein en dragen — zooals wij vermoeden — de bijeenkomsten der zending en der S.D.A.P. niet het karakter van openbare vergaderingen tot gemeenschappelijke beraadslaging in den zin van art. 18 der wet van 1855 — dan behoeft men aan den Burgemeester geen vergunning te vragen. Men kan zich dan wel vooraf tot den Burgemeester wenden, teneinde waarborg te hebben, dat men geen last zal krijgen met de politie. Doch, strikt genomen, behoeft de Burgemeester dan geen vergunning te verleenen en staat hij bijgevolg ook niet voor de moeilijkheid van een beslissing ter zake. Hij kan volstaan met enkele maatregelen te gelasten ter verzekering van de goede orde, desgewenscht met aanwijzing van de plaats of plaatsen, waar hij in verband met de openbare orde het houden van toespraken en bijeenkomsten toelaatbaar acht.

Indien echter een andere bepaling der politieverordening het houden van toespraken op publiek terrein aan voorafgaande vergunning van den Burgemeester bindt, of, indien men openbare vergaderingen met debat in open lucht wil houden, waarvoor volgens de wet van 1855 vergunning vereischt is, dan lijkt het ons gewenscht, om alleen dan vergunning te weigeren, indien dit uit het oogpunt van openbare orde en zedelijkheid noodzakelijk blijkt.

Uit dit oogpunt behoeft men tegen autozending zeker geen bezwaar te maken, al kan het wenschelijk zijn, om in het belang der openbare orde zekere beperkingen te stellen (b.v. met betrekking tot de plaats, waar zendingsbijeenkomsten mogen worden belegd).

Ook tegen propagandaredevoeringen der S.D.A.P. zouden wij met het oog op de openbare orde en zedelijkheid in het algemeen geen bezwaar willen maken. Wel kan in bepaalde omstandigheden tegen het verleenen van vergunning tot het houden van dergelijke redevoeringen met het oog op de openbare orde bezwaar rijzen, b.v. tijdens een plaatselijke werkstaking, wanneer de gemoederen licht ontvlambaar zijn of indien blijkt, dat de houding der S.D.A.P. prikkelend op de bevolking werkt en tot ordeverstoring aanleiding geeft. Voorts dient ook, indien door socialistische woordvoerders opruiende taal gebezigd wordt, de vergunning ingetrokken en in het vervolg niet meer te worden verleend. Doch in het algemeen zouden wij, ter eerbiediging van de gewetensvrijheid, de vrije meeningsuiting, ook op het publiek terrein, zoo min mogelijk aan banden willen leggen.

Ten aanzien van zang, dans en allerlei vertooningen op publiek terrein achten wij echter een meer gereserveerde houding van het gemeentebestuur wenschelijk.

Men heeft hier niet te doen met meeningsuitingen, die nauw verband houden met de gewetensvrijheid, doch met propagandamiddelen, die het publiek als amusement beschouwt en waardoor men dientengevolge op de bevolking meer nog dan door het gesproken woord invloed hoopt te oefenen.

Nu kan de Overheid bij het gebruik van het publiek terrein voor amusement niet even vrijgevig zijn als bij gebruik van dit terrein voor meeningsuiting. Zulks vooreerst, omdat vermakelijkheden op openbaar terrein zeer licht tot misbruiken aanleiding geven (U denke b.v. aan de kermis, aan volksfeesten e. d.), doch bovendien, omdat de drang naar publiek vermaak in den regel zeer sterk is. Laat de Overheid aan het publiek vermaak de vrijheid, dan neemt het hand over hand toe en wordt niet alleen uit het oogpunt van openbare orde en zedelijkheid, doch ook met het oog op den economischen welstand der bevolking een ernstig gevaar.

Hoever de Overheid bij de beperking van het vermaak op publiek terrein moet gaan, hangt af van de omstandigheden, met name ook van de vraag, welk soort van vermaak wordt begeerd en tot welk doel het geven van dit vermaak strekt.

In het algemeen zouden wij dit vermaak willen beperken tot bijzondere nationale of gemeentelijke feestdagen. Daarnaast kan men eenige vrijheid toestaan aan muzikanten en orgeldraaiers, die door eenvoudig volksvermaak in hun onderhoud trachten te voorzien. Doch het lijkt ons onjuist, aan de S.D.A.P. of aan welke andere politieke partij ook de gelegenheid te geven, om door amusementen op den publieken weg op de volksgunst te speculeeren. Door dit toe te staan, zou de Overheid er aan medewerken, den politieken strijd te doen ontaarden in een concurrentiestrijd in het aanbieden van „panis et circenses" (brood en spelen) aan het publiek met het oog op partijwinst; gelijk zulks in de vervalperiode van het Romeinsche Rijk gebruikelijk was.

Weigert de Burgemeester vergunning aan de S.D.A.P., om samenkomsten met dans en muziek op publiek terrein te houden, dan volgt hieruit o. i. nog volstrekt niet, dat hij ook aan de autozending het zingen in het openbaar verbieden moet. Want de autozending is geen politieke actie en staat ook met geen enkele politieke partij in contact. Doch meent de Burgemeester, dat continuïteit in zijn beleid vordert, dat de socialistische propaganda en de zending ten deze op één lijn moet worden gesteld, dan lijkt het ons juister, om ook aan de autozending beperking op te leggen dan aan de S.D.A.P. vrijheid te geven tot het voeren van propaganda op publiek terrein door volksamusement.

N.

ONTVANGEN BOEKEN EN GESCHRIFTEN

Ir. C. NOBEL: „Problemen van volkswelvaart I. Besparing van arbeid, voorkoming van werkloosheid, rechtvaardige verdeeling." Uitgave Haarlem 1927.

„Verslag van den toestand van het Lager Onderwijs en het bewaarschool-onderwijs in de gemeente Vlaardingen over het jaar 1928".

„Vier-en-twintigste Jaarverslag van het Gereformeerd Schoolverband". Uitgave fa. Jan Haan, Groningen.

„51ste Jaarverslag van de Unie „Een School met den Bijbel". Jaarboek voor het Christelijk Onderwijs. 1929". Uitgave van de Unie, Sweelinckstraat 39, Den Haag.

„Dies Nummer van het orgaan der S. S. R. van het Groot Gereformeerd Studentenblad". Maart 1930. Uitgave N.V. C. J. van Doorne, Delft.

Dr. J. WATERINK: „Onze houding tegenover het vak „lichamelijke oefening" op de lagere school". Uitgave Dagblad en Drukkerij „De Standaard" te Amsterdam 1930.

HET ECONOMISCH WERK VAN GENÈVE

DOOR

H. COLIJN.

Wie persoonlijk bij herhaling met het werk van den Volkenbond in aanraking komt, kan bezwaarlijk nalaten te denken aan den curator in een faillieten boedel. De boedel in uiterst verworden toestand en bij de ontrafeling tegenstrijdige wenschen van belanghebbenden in verscheidenheid zonder tal.

Aan dat beeld beantwoorden in den regel de economische bijeenkomsten te Genève en óók de diplomatieke conferentie, die den 17en Februari dezes jaars daar bijeenkwam tot het sluiten van een z.g. „wapenstilstand" op het gebied van den tarievenstrijd. Zij is te zien als een poging van den curator om de schuldeischers tot kalmte te brengen teneinde inmiddels de plannen tot afwikkeling der zaken in een rustiger atmosfeer te kunnen voorbereiden.

De economische arbeid van den Volkenbond vindt zijn uitgangspunt in artikel 23 van het Volkenbondspact. In dat artikel verklaren de Staten, leden van den Bond, onder meer, dat zij op zich nemen om te verzekeren en te handhaven een „équitable traitement du commerce de tous les Membres de la Société" (equitable treatment for the commerce of all Members of the League).

Alvorens met dezen *positieven* arbeid tot bevordering van het handelsverkeer een aanvang kon worden gemaakt, moest eerst echter worden getracht om weer zooveel mogelijk den toestand van vóór 1914 te benaderen. Die toestand was zeker ook niet voortreffelijk, maar in ieder geval toch veel gunstiger dan wat uit den oorlog voortgekomen was. Wel waren er ook toen hooge tariefmuren, maar — om slechts één kenmerkend onderscheid te noemen — men kende toen, practisch gesproken, geen *absolute* belemmeringen, zooals *in- en uitvoerverboden,* die, gedurende den oorlog in het leven geroepen,

in de na-oorlogsjaren, soms nog in verscherpten vorm, gehandhaafd bleven.

Deze belemmerende maatregelen inzake het handelsverkeer billijk te beoordeelen valt den buitenstaander, die er den last van ondervond, niet altijd gemakkelijk. In de veroordeeling er van vlug, laat de waardeering van de bijzondere moeilijkheden, waarmee de overwonnen en de nieuwe staten te worstelen hadden, wel eens te wenschen over.

Lette men slechts op de positie van een land als Duitschland.

Vóór den oorlog één der drie groote industriëele naties der wereld. Zijn productie van ijzer, staal, machines, electro-technische en chemische producten meer dan dubbel die van Engeland. In de voortbrenging van kolen en textielgoederen Engeland op zijde strevend en een handelsvloot, die zich in een snel tempo uitbreidde. Terwijl de Duitsche kapitaalbelegging in het buitenland steeds grooter afmetingen aannam.

En wat enkele jaren later?

Reeds onder de voorwaarden van den wapenstilstand moesten 5000 locomotieven en 150.000 spoorwegwagons worden uitgeleverd. En toen de vrede geteekend werd, kwam daarbij het verlies van Elzas-Lotharingen en de kolenmijnen in het Saargebied, naast dat van andere deelen des Rijks, waaronder een rijk industriëel gebied in Opper-Silezië. Om van de koloniën en de geheele handelsvloot (schepen boven 1600 ton) maar niet te spreken.

Het resultaat van een en ander was, dat — met inbegrip van de oorlogsverliezen — de Duitsche bevolking met 8.700.000, of 13 % van het totaal afgenomen was; de koloniën verloren waren; 20 % van de kolenproductie was afgestaan, naast 50 % van het ijzererts; 20 % van de staalindustrie, naast een belangrijk deel van de kaliproductie; zink 59 %; lood 24 %. Zoo gingen voorts verloren 15,5 % van het beschikbare bouwland en 12 % van den veestapel. De buitenlandsche beleggingen, op 30 milliard Mark, of een tiende van het geheele nationale vermogen, geschat, waren geconfisqueerd; de handelsvloot — bron van groote verdiensten — bestond niet meer.

Neemt men daarbij dan nog in aanmerking, dat de Duitsche buitenlandsche handel gedurende den oorlog geheel had stilgestaan en de markten verloren waren gegaan; dat de industrie, tot oorlogsindustrie omgezet, geheel gedesorganiseerd was en dat voorts het aanwezige geldkapitaal, door de vernietiging van de Mark, voorzoover het niet

tijdig de vlucht naar het buitenland had genomen, alle waarde verloor, dan kan men zich van de complete economische ontreddering van een land als Duitschland ten naastenbij een ruwe voorstelling vormen.

Het zou niet moeilijk vallen van andere Europeesche Staten een gelijksoortig beeld te ontwerpen, al waren de oorzaken niet altijd dezelfde, maar dit eene voorbeeld schijnt voldoende om duidelijk te maken, dat vele landen van Europa zich in omstandigheden bevonden, die geleid hebben tot maatregelen, welke men niet beoordeelen mag naar den maatstaf, dien wij ontleenen aan onze eigen omstandigheden.

Daarmee wil niet gezegd zijn, dat die uitzonderlijke maatregelen den toets eener gezonde economische critiek kunnen doorstaan; verre van dien. Maar ze worden, als men op de omstandigheden let, begrijpelijk.

Zoo is licht in te zien, dat landen, die geen kapitaalbeleggingen in het buitenland bezaten (Polen) en andere, die ze door confiscatie verloren hadden; dat landen, die over geen handelsvloot beschikten, of de beschikking er over te niet hadden zien gaan, gekweld werden door de zorg voor een sluitende *betalings*balans in het verkeer met de rest van de wereld. Voor hen beteekende een passieve *handels*balans ook een passieve *betalings*balans.

Daarom moest er gestreefd worden naar een sluitende *handels*balans, wilde men althans ter dekking van het passief niet al dieper in buitenlandsche schuld geraken. De waarde van den invoer en die van den uitvoer moesten tegen elkaar opwegen. Zonder ingrijpen der Staatsmacht was dit meestal niet te bereiken. De invoer werd van Staatswege dan ook beperkt door hooge rechten, soms zelfs geheel verboden; de uitvoer aangemoedigd, behalve dan die op sommige grondstoffen, die men liefst vasthield. Voeg daarbij nu nog, dat in de eerste jaren na den oorlog de oorlogspsychose sterk nawerkte en men er gaarne naar streefde voor zijn behoeften in oorlogstijd onafhankelijk te worden van anderen, dan heeft men de tweede drijfveer, die tot het bestendigen van bestaande of in het leven roepen van nieuwe handelsbelemmeringen voerde.

Zoo drong zich aan den Volkenbond als vanzelf als eerste taak op, deze bijzondere oorlogs- en na-oorlogsverschijnselen te bestrijden.

Hun verdere ontwikkeling tegenhouden eerst, hun opruiming daarna. Om dan ten slotte te komen tot het eigenlijke doel: vergemakkelijking

van het handelsverkeer en meerdere coöperatie der volken op economisch gebied.

Men kan niet zeggen, dat de Volkenbond in deze zijne taak laks is geweest. En evenmin, dat hij overijld te werk is gegaan.

Hij is aangevangen met de zuivering van den financiëelen toestand in Europa te bevorderen (conferentie te Brussel en herstelleeningen aan sommige landen) en is daarna, van 1922 af, volhardend voortgegaan met de voorbereiding van allerlei maatregelen op het terrein der handelspolitiek.

Zoo kwam in 1923 een conventie tot stand inzake de douane-*formaliteiten,* met het doel een eind te maken aan allerlei wettelijke en niet-wettelijke spitsvondigheden, die zoo dikwerf gebruikt worden om het handelsverkeer te bemoeilijken.

Vervolgens kwam in Mei 1927 de economische wereldconferentie bijeen waar aanwijzingen gegeven werden tot verbetering in den toestand. Dit was geen *beslissende* conferentie. Immers waren de toen bijeengekomen gedelegeerden uit de verschillende landen daar slechts „à titre personnel". Zij spraken daar hunne persoonlijke meening over de verschillende vraagstukken uit, doch bonden hunne regeeringen in niets. De vergadering was, om het zoo te zeggen, eene bijeenkomst van particuliere personen, die een academisch debat voerden over algemeene vragen van Staathuishoudkundigen aard. Het resultaat, waartoe men kwam, was intusschen niet onbelangrijk, in zooverre als *unaniem* de overtuiging werd uitgesproken, dat een der eerste voorwaarden tot verbetering van den economischen toestand van Europa te zoeken was in opheffing der *absolute* handelsbelemmeringen (in- en uitvoerverboden) en in vermindering der *relatieve,* d. i. verlaging der rechten bij den in- en uitvoer.

Daarna was het woord weer aan de regeeringen.

Zouden deze zich gedragen naar de uitspraken van het economische wereldparlement van Mei 1927?

Al spoedig kon de eerste toetssteen worden aangelegd. Want in October van 1927 kwam, onder leiding van den schrijver van dit artikel, eene diplomatieke conferentie bijeen om te onderhandelen over de afschaffing der *absolute* belemmeringen: de in- en uitvoerverboden. Het resultaat is bekend. Op die eerste bijeenkomst volgde in Juli 1928 een tweede vergadering, die in December 1929 te Parijs door een derde moest worden gecompleteerd. Om dan ten slotte nog tot een onzekere

uitkomst te leiden. Het is nog *mogelijk*, n.l. als Polen vóór 31 Mei van dit jaar het gesloten verdrag ratificeert, dat 21 Staten het op 1 Juli a.s. effectief zullen maken. Geschiedt dit niet, dan is men op 1 Juli slechts *zeker* van 6 Staten en die dan nog maar tot 1 Juli 1931 instede van tot 1935. Allicht zal de toestand op 1 Juli a.s. er iets beter uitzien dan in het ongunstigste geval dat we stelden, maar over het geheel zal, zoo Polen niet tijdig ratificeert, de uitkomst toch blijven beneden de verwachting, die men in October-November 1927 meende te mogen koesteren.

Inmiddels had men te Genève niet stilgezeten.

In September 1929 kwamen de economische aangelegenheden in de jaarlijksche Assemblée opnieuw aan de orde. BRIAND had er gezinspeeld op de Vereenigde Staten van Europa, waartoe een gezamenlijke economische actie den weg zou kunnen banen. STRESEMANN had er den staf gebroken over den toestand in het Duitschland van vroegeren tijd en den vooruitgang geprezen sinds geheel Duitschland één tolgebied vormde. Een groot aantal andere staatslieden veroordeelde de bestaande belemmeringen op handelsgebied.

Dat waren ditmaal geen Staathuishoudkundigen à titre personnel, het waren gedelegeerden van hun land, *verantwoordelijke ministers*. En daarin vonden sommigen aanleiding onder elkander de vraag te overwegen of, onder deze omstandigheden, niet een nieuwe schrede op den weg naar economische ontwapening aanbevelenswaardig mocht worden geacht. Het antwoord op die vraag luidde bevestigend en zoo kwamen er ten slotte twee voorstellen ter tafel, een Fransch en een Engelsch, waarvan het Engelsche — ingediend door William Graham, President of the Board of Trade, en in de tweede commissie verdedigd door Dalton, onderminister van Buitenlandsche Zaken — ten slotte algemeene instemming vond.

Dit voorstel kwam in het kort hierop neer, dat men een diplomatieke conferentie zou bijeenroepen, die allereerst zou trachten den tarievenoorlog te stoppen door het sluiten van een „trève douanière" en die tegelijk een program zou opstellen voor verdere onderhandelingen tot *verlaging* van de tarieven en opruiming van verdere handelsbelemmeringen.

Deze conferentie kwam den 17en Februari j.l. bijeen en eindigde hare werkzaamheden den 24en Maart. Zij werd gepresideerd door den gewezen Deenschen minister van Buitenlandsche Zaken, Graaf Moltke,

en splitste zich na 4 dagen in een tweetal commissies, waarvan de eerste, onder presidium van den leider der Nederlandsche delegatie, een ontwerp voor den „wapenstilstand" zou opstellen en de tweede, voorgezeten door den Roemeenschen Minister van Financiën Madgearu, het program voor de nadere onderhandelingen zou formuleeren. Aangezien de heer Madgearu slechts één dag zijn presidium kon uitoefenen, werd de leiding dier tweede commissie eveneens in handen gelegd van den eersten Nederlandschen gedelegeerde.

* *
*

Het tijdstip, waarop de conferentie bijeenkwam, was niet gelukkig. De beraadslagingen toch werden in hooge mate beinvloed door de landbouwcrisis die zich, vooral in de laatste maanden, in zoo bijzonder scherpen vorm heeft geopenbaard. De beschermende politiek van na den oorlog heeft wrange vruchten afgeworpen en is bezig zichzelf te dooden. Ze heeft de productie in verschillende landen bevorderd, maar tot een peil, dat *over*productie ontstaan is en de markt het geproduceerde niet meer op natuurlijke wijze opneemt.

Dientengevolge waren ter conferentie al spoedig twee stroomingen merkbaar. De eene, die hare verdediging vond bij de Staten welke prijs stelden op een onbelemmerden *uitvoer* hunner bodemproducten, en de tegenstrooming, uitgaande van de Staten, die, bij onbelemmerden *invoer* van elders, hunne eigen productie bedreigd achtten en deze tegen de lage wereldmarktprijzen wenschten te beschermen.

Men maakt zich niet in de geringste mate aan overdrijving schuldig, wanneer men zegt, dat de geheele „wapenstilstands"conferentie ten slotte beheerscht is geworden door de bezorgdheid over de toestanden op landbouwgebied. Ware de scherpe agrarische crisis er niet geweest, de conferentie zou heel weinig moeilijkheden hebben opgeleverd.

Nu is het voor den waarnemer-van-verre gemakkelijk om over de resultaten der conferentie den staf te breken en nog makkelijker om spottend de schouders op te halen over de geringe geneigdheid der protectionistische Staten om hun beschermingspolitiek te laten varen. Maar ook hier liggen de dingen niet zoo eenvoudig als ze er van verre soms uitzien. Dat achter de beschermende muren in den loop der jaren velerlei ontstaan is, dat weer weg zou vallen indien die muren werden opgeruimd, wordt natuurlijk wel als ernstig bezwaar gevoeld, maar dàt geeft den doorslag toch niet. Ik althans heb de overtuiging ge-

kregen, dat hierop de verzachting der beschermende maatregelen niet zou afstuiten. Er zijn elementen in het geding, die veel, heel veel zwaarder wegen, maar waarvan men aarzelt ze al te duidelijk uit te spreken.

Daar is vooreerst het verschil in levensniveau tusschen de bevolking in de verschillende landen. Dat verschil bestaat misschien ook wel in de sfeer van de industrie, maar dan toch veel minder dan bij de platteland sbevolking. Vandaar dat de hardnekkigheid in het vasthouden aan protectie in de sfeer van den landbouw zoo veel grooter is dan in de industriëele sfeer. Al *zegt* men het niet zoo, men denkt in elk geval toch: een Duitsche of Zwitsersche landbouwer is nu eenmaal heel iets anders dan een Poolsche of Roemeensche boer.

Wat voor de laatsten welvaart genoemd kan worden, is voor de eersten bestaansonmogelijkheid. Dat ook het verschil in sociale voorzorg hier een factor is die meetelt, behoeft niet afzonderlijk te worden vermeld.

Hier komt een gedachte tot uiting, die ook in het Amerikaansche tarief van invoerrechten ligt opgesloten en die, als stelsel van „countervailing duties" (compenseerende rechten), ook elders verdedigers vindt. Men bedoelt dan, bij eenigszins belangrijk verschil van productiekosten als gevolg van *achterlijke* toestanden elders, een recht te heffen, dat weer gelijkheid van concurrentievoorwaarden in het leven roept. Men vindt het in Europa echter wat lastig om dat tegenover elkander in een vergadering uit te spreken en zoekt dus liefst naar andere argumenten, maar de gedachte is al den tijd aanwezig.

Daarnaast nu moet ook nog op een andere overweging worden gewezen, een overweging, die evenmin luide van de daken verkondigd wordt, maar die een *zeer* sterken invloed oefent op de handelspolitiek voorzoover het platteland er bij betrokken is.

We hebben het oog op de wankele politieke stabiliteit in verscheidene landen van Europa en we behoeven daarover niet in den breede uit te weiden. Het platteland levert gemeenlijk niet het roerigste deel der bevolking. Het vormt integendeel het rustige element in een geordenden staat. De beteekenis daarvan is voor de nieuwe Staten in Europa, of voor Staten waar pas diep ingrijpende veranderingen plaats grepen, natuurlijk veel grooter dan voor landen als Zweden, Denemarken, Nederland of Zwitserland, waar de Staatsorde sinds lang zich in groote stabiliteit mocht verheugen. Deze omstandigheid vordert,

naar onze meening, zelfs in de allereerste plaats de aandacht bij de beoordeeling van de handelspolitieke gedragingen van sommige landen. Men kan ze economisch nog zoo verkeerd en verderfelijk achten, en toch een open oog houden voor politieke noodzakelijkheden, die men misschien wel niet in alle bijzonderheden beoordeelen kan, maar die in sommige opzichten toch onderkend kunnen worden als van *Europeesche* beteekenis te zijn.

Allerminst willen we daarmee te kennen geven, dat men nu maar bij de pakken moet neerzitten en de dingen aanvaarden moet zooals ze zijn. Dat ware dwaasheid. Maar men kan niet tot een goede therapie komen als niet een goede diagnose is voorafgegaan. Men moet eerst den toestand in Europa *begrijpen* om den weg tot betering te kunnen vinden. En ook om een juist oordeel te vormen over de ter jongste conferentie verkregen resultaten.

Wie verwacht mocht hebben, dat men, door een vijfweeksche conferentie te Genève, een ommekeer van beteekenis zou kunnen teweegbrengen in een zoo intens gecompliceerden toestand als waarin het economisch leven van Europa verkeert, is kortweg een dwaas. En moet leeren die dwaasheid als oorzaak zijner teleurstelling te zien. Wie daarentegen zijn verwachting niet hooger stelde dan dat het gelukken mocht dit jaar den akker te bereiden, waarin misschien het volgend jaar het zaad gezaaid kan worden, die behoeft — ook al ging niet alles naar wensch — niet in wanhoop bij de scherven van een verbroken ideaal neer te zitten.

We hebben voor enkele jaren eens gezegd, dat men in werk als dit rekenen moet met een periode van een kwart eeuw en dat men hopen mocht 5 jaren na de wereldconferentie van 1927 aan het *keerpunt* van den weg te zijn gekomen. Wij hebben vandaag nog geen reden er anders over te denken.

* *
*

Door het Economisch Comité van den Volkenbond was een voorontwerp gereed gemaakt voor de „trève douanière". Dit voorontwerp was den Staten tijdig toegezonden, zoodat deze gelegenheid hadden hun gedelegeerden ter conferentie van bepaalde opdrachten te voorzien. Over dit voorontwerp spreek ik hier verder niet, omdat het voor het einde der eerste week feitelijk al dood en begraven was. Misschien moet ik zeggen reeds voor het begin der conferentie. Het secretariaat

van den Volkenbond had althans de voorzorg genomen de bijeenkomst onder een anderen naam dan voorzien was, ten doop te houden. Alle documenten hadden tot opschrift: *Conférence Préliminaire en vue d'une Action Economique Concertée.* Een *voorbereidende* conferentie alzoo! Waarop de eigenlijke conferentie (of conferenties) dan later zou moeten volgen.

Twijfel is geoorloofd of dit aldus geformuleerde karakter der bijeenkomst wel beantwoordde aan de door de Assemblée van 1929 aangenomen resolutie en het merkwaardige is dan ook, dat het *werk* der Conferentie zich feitelijk naar den inhoud dier resolutie is blijven richten. Men heeft aan het tweeledig doel van de bijeenkomst vastgehouden. Men heeft gestreefd naar een *conventie,* die „wapenstilstand" op tariefgebied brengen zou, en op die basis een Program voor verdere onderhandelingen saamgesteld. Het voorontwerp intusschen greep, gelijk reeds dadelijk te voorzien viel, te sterk in den toestand in, en al bleef de gedachte aan een „wapenstilstand" ook aan de orde, de vorm waarin deze tot stand kwam week ten slotte zoo sterk van het oorspronkelijke ontwerp af, dat men wijselijk het kind maar een anderen naam geschonken heeft en het *Handelsconventie* heeft gedoopt.

Het beginsel, waarvan deze conventie uitgaat, is uitgedrukt in artikel 1, dat zegt, dat de contractueerende Staten vóór 1 April 1931 *geen* gebruik zullen maken van hun recht om bestaande bilaterale handelsverdragen op te zeggen.

Wat is nu de handelspolitieke beteekenis van deze multilaterale overeenkomst?

In de handelsverdragen, die, in het systeem der onderhandelingspolitiek, tusschen Staten plegen gesloten te worden, beijvert men zich om voor de eigen goederen, die in het *andere* land ingevoerd worden, een zoo laag mogelijk invoerrecht te bedingen. Natuurlijk is dat slechts mogelijk, wanneer men onderhandelt met een land, dat een tarief heeft, waarop reducties kunnen worden toegestaan en even natuurlijk is het, dat het land, dat voorrechten *vraagt,* ook bereid moet zijn ze te *geven.*

Een land als Engeland, dat op de meeste goederen in het geheel geen rechten heft, is natuurlijk buiten staat om zoodanige reducties te verleenen en kan dan ook zulke verdragen niet sluiten. In dezelfde positie verkeert Nederland, dat wel is waar verscheidene artikelen belast die in Engeland onbelast zijn, maar waar die heffingen allereerst

een fiscaal karakter dragen, bestemd zijn om de schatkist te stijven en dus voor onderhandeling niet geschikt.

Er is in Europa nog een derde land, dat ook geen bilaterale tariefovereenkomsten sluit, hoewel het zeer hooge heffingen kent en een uitgesproken protectionistische handelspolitiek voert. Dat is Portugal. Daar wil men van tariefovereenkomsten niets weten, omdat men *in volle vrijheid* met zijn tarief manipuleeren wil zooals men dat nuttig acht.

Die vrijheid missen de Staten, die zich door tariefverdragen gebonden hebben. Althans zoolang die verdragen niet met wederzijdsch goedvinden gewijzigd zijn of zoolang zij niet zijn opgezegd. Gemeenlijk — er zijn echter ook andere vormen — gemeenlijk houden zulke verdragen de bepaling in, dat zij met 3 maanden kunnen worden opgezegd. Geschiedt dit en komt men binnen die 3 maanden niet tot overeenstemming over een nieuw verdrag, dan treden van weerszijden de autonome tarieven in werking en houden de toegekende *verlaagde tarieven* op te werken.

Art. 1 der Handelsconventie bepaalt nu, dat men vóór 1 April 1931 geen opzeggingen doen zal en dus tot 1 Juli 1931, of zooveel later als de opzeggingstermijn langer dan 3 maanden zijn mocht, de op het autonome tarief toegestane verlagingen zal handhaven.

De voorziening is niet alleen van beteekenis voor de landen, die zulke verdragen met elkaar gesloten hebben, maar is ook van groot belang voor derden; voor Nederland b.v. Wij hebben n.l. met de landen, waarvan hier sprake is, een z.g. meestbegunstigingsverdrag, d. w. z. wij betalen bij invoer van onze producten in een bepaald land nooit meer dan het laagste recht, dat een ander daar betalen moet.

Om met een practisch voorbeeld de beteekenis daarvan toe te lichten moge het volgende dienen. Duitschland had tot 24 April 1930 per zekere hoeveelheid eieren een *autonoom* recht van 6 Mark. Het verhoogde op dien datum dat recht van 6 op 30 Mark. Evenwel had het op 24 Maart — datum van onderteekening der Geneefsche conventie — met Italië een handelsverdrag, waarin het recht op eieren op 5 Mark was bepaald. Door zich nu te verbinden dit handelsverdrag niet op te zeggen vóór 1 April 1931 behoudt Italië — en met dit land *alle* andere landen, voorzoover zij met Duitschland een meestbegunstigingsverdrag hebben — het recht om in Duitschland eieren in te voeren voor 5 Mark in stede van de autonome 30 Mark te betalen, die op 24 April j.l. (theoretisch) van kracht werden.

Intusschen, zoo kan men vragen, al hebben de Staten zich verbonden hunne handelsverdragen niet *op te zeggen,* kunnen ze de strekking van die verbintenis niet ontduiken door eene vriendschappelijke *wijziging* er van, in den zin van wederzijdsche *verhooging* der tarieven, waardoor ook derden benadeeld kunnen worden? Dit is inderdaad denkbaar. Maar vooreerst zijn er daarvoor twee noodig en ten andere zou daarmee stellig gehandeld worden in strijd met den geest der geheele Conventie, die juist beoogt althans de *geconsolideerde* rechten — dat zijn de rechten die in verdragen zijn vastgelegd — voor een zekeren tijd stabiel te laten blijven. En in art. XI verbinden de partijen zich nog eens nadrukkelijk de overeenkomst toe te passen in een geest van loyale samenwerking, terwijl ten overvloede in het bij de conventie behoorende protocol (Art. VIII*d*) gestipuleerd is, dat zoodanige wijziging, indien zij plaats mocht vinden, de strekking behoort te hebben om tot *verlaging* te geraken, behoudens „ajustements de détail".

Deze bedenking kan men dus, zoo ze geopperd mocht worden, wel uitschakelen. Van veel meer beteekenis is de omstandigheid, dat de z.g. verdragsstaten niet hun *geheele* tarief in de verdragen gebonden hebben. Voor dat gedeelte van hun tarief, dat *niet* geconsolideerd is, dat dus niet in verdragen is vastgelegd, zijn ze vrij te doen wat ze willen. En nu is de moeilijkheid, dat de gebondenheid, en dus ook de vrijheid van handelen, tusschen de Staten nog al uiteenloopt. Zoo heeft Frankrijk 72 % van zijn tarief gebonden en is dus voor 28 % vrij. Terwijl Zweden slechts voor 6 % gebonden is en derhalve voor 94 % van zijn tarief vrijheid van verhooging heeft behouden.

Nadat men eenmaal besloten had de bestendiging der bestaande handelsverdragen als grondslag der conventie te aanvaarden, moest die ongelijkheid wel op den koop toe worden genomen. En ook was het gevolg van dit systeem, dat er scheiding moest worden gemaakt tusschen de z.g. *verdragsstaten* en zulke, die hunne douanerechten niet bij verdrag plegen te consolideeren, òf omdat zij buiten de zuiver fiscale slechts weinig heffingen kennen (Engeland), òf omdat zij een inflexible tarief hebben, dat tegenover ieder gelijkelijk geldt en, op enkele zeer weinige uitzonderingen na, in zijn geheel als fiscaal tarief te beschouwen valt (Nederland).

Tot deze laatste groep behoorden slechts Engeland, Nederland,

Denemarken, Noorwegen en Portugal [1]), waarvan de laatstgenoemde de conventie echter niet geteekend heeft.

Hebben de verdragsstaten zich verplicht om hunne verdragen te laten voortbestaan, welke verplichtingen namen de 4 niet-verdragsstaten nu op zich?

Gelijkheid van behandeling viel niet te bereiken, omdat de positie verschillend was. Deze landen hadden nu eenmaal geen bij verdrag geconsolideerde tarieven en konden dus de consolidaties niet voor een bepaalde periode toezeggen. Men moest dus een anderen maatstaf aanleggen. Wat was de grondgedachte van de geheele conventie? Zooveel mogelijk handhaving van den toestand zooals die op 24 Maart bestond. En daaruit vloeide dan voor de 4 niet-verdragsstaten een gelijke verplichting voort, n.l. om voor den duur der overeenkomst geen beschermende rechten in te voeren of bestaande te verhoogen.

Dat bij die regeling de verdragsstaten in het voordeel zijn boven de 4 niet-verdragsstaten, is duidelijk. Immers de eerstbedoelden zijn alleen gebonden voor *een deel* van hun tarief, de andere voor hun *geheele* tarief als men de zuiver fiscale rechten uitzondert. Men moet daarbij echter niet uit het oog verliezen, dat die ongelijkheid óók bestaat binnen de groep der verdragsstaten zelf. Frankrijk gebonden voor 72 % en Zweden slechts voor 6 %.

Toch moest worden voorzien in de mogelijke nadeelige gevolgen, die uit het *gebruik* der vrijheid van de zijde der verdragsstaten zouden kunnen voortvloeien. En de eenige mogelijke voorziening daartegen was het recht om de conventie op te zeggen wanneer een der Staten iets deed waardoor de anderen zich benadeeld voelden en de protesten daartegen tot geen bevredigend resultaat mochten leiden.

De *hoofdinhoud* van de conventie komt dus hierop neer: handhaving van den *status quo,* van den toestand, zooals die bestond op 24 Maart. Wordt daaraan voldaan, dan is het ook niet onredelijk, dat de 4 niet-verdragsstaten den toestand laten zooals hij was op dien datum. Wordt daaraan echter *niet* voldaan, maken de verdragsstaten van de hun gelaten vrijheid een onredelijk gebruik, dan hernemen de benadeelden hunne vrijheid en kunnen zij alle maatregelen van verweer treffen, die zij nuttig mochten achten.

---

[1]) Denemarken en Noorwegen zijn niet *geheel* verdragloos, maar het percentage gebondenheid, ± 1 %, is zoo gering, dat zij zich onder de niet-verdragsstaten schaarden.

Die vrijheid bestaat over de geheele linie en is dus niet beperkt tot de groep van vier alleen. Dat moest ook wel, want ook deze 4 zouden tegen de bepalingen der overeenkomst kunnen handelen en daarom moest de vrijheid van uittreden algemeen worden toegekend.

Natuurlijk bevat de conventie nog wel meer bepalingen, doch deze zijn niet kenmerkend voor haar karakter. Alleen dienen we nog te vermelden, dat tusschen 1 en 15 November een vergadering zal worden gehouden om te beslissen of zij metterdaad *in werking* zal treden. Het is toch mogelijk, dat de toestand op 1 November zoozeer verschilt van dien, welken men zich bij de onderteekening had voorgesteld, dat men liever niet in zee gaat. Eene beslissing valt dus eerst in de eerste helft van November.

* *
*

Hebben we met het bovenstaande het karakter der conventie en haar hoofdinhoud weergegeven, naast die conventie is nog een Protocol opgesteld, dat aangeeft wat er nu verder gedaan behoort te worden. Die lijst is lang en van belangrijken inhoud. Wordt aan dit program uitvoering gegeven, dan zal men voor 1 April 1931 moeten aanvangen met een reeks van conferenties o. a. betrekking hebbende op: *a.* Actie voor tariefverlaging; *b.* onderhandelingen over afschaffing van uitvoerpremiën en subsidies; *c.* bestrijding van indirect (administratief) protectionisme; *d.* veterinaire conventies ter bestrijding van verkapte beschermingsmaatregelen.

Het program bevat ook nog enkele andere punten, zooals b.v. de invoering eener uniforme douane-nomenclatuur met de bedoeling in de verschillende landen tariefwetten te verkrijgen, die zooveel mogelijk in indeeling en omschrijving gelijkluidend zijn, — maar we volstaan met de vermelding van die onderwerpen, welke voor Nederland van het meeste belang zijn te achten.

Dit program vordert ongetwijfeld eene activiteit van meerdere jaren, waarbij men in den beginne met geringe resultaten tevreden zal moeten zijn, om geleidelijk aan door verbreeding en verdieping een gewenschten toestand te benaderen.

* *
*

We kunnen ons voorstellen, dat men tenslotte ook prijs stelt op een oordeel over de verkregen resultaten. Gemakkelijk is dit niet.

Omdat de waardeering afhankelijk is van de verwachting, die men van zulke bijeenkomsten koestert. Ook op ander terrein staat men voor deze moeilijkheid. B.v. op ontwapeningsgebied. Het beste benadert men misschien de kwestie nog als men zichzelf de vraag voorlegt, hoe de toestand zijn zou als zulke besprekingen eens *niet* gehouden werden; als iedereen, gelijk in de afgeloopen tien jaren, op zijn eentje deed wat goed was in zijn oogen.

En dan staat voor ons vast, dat door deze bijeenkomsten veel kwaad wordt tegengehouden, dat de toestand nog veel ernstiger zou zijn indien de volkenbondsconferenties *niet* bestonden.

Tegelijk moet men, om een redelijk oordeel te vellen, ook rekening houden met den zoo schromelijk ontwrichten toestand die door den wereldoorlog in het leven werd geroepen en willen *begrijpen,* dat een terugkeer tot meer normale omstandigheden uiteraard geruimen tijd vordert. Vooral als men uit is op betere toestanden dan zelfs vóór den oorlog bestonden. De idee van *gemeenschappelijke* oplossing der zwarigheden moet groeien. Daartoe zijn deze bijeenkomsten, vooral als ze door verantwoordelijke regeeringspersonen uit de verschillende landen worden bijgewoond, naar onze vaste overtuiging, onmisbaar. Ditmaal hadden van de 30 deelnemende Staten niet minder dan 16 hunne ministers van Buitenlandsche Zaken, Handel of Landbouw in het veld gezonden. Daaronder die van de 4 groote Europeesche Staten. Dat alleen, we bedoelen die *persoonlijke* aanraking van verantwoordelijke bewindslieden, is reeds winste geweest voor de zaak waarom het gaat.

Overigens valt het niet moeilijk om te erkennen, dat de inhoud der gesloten conventie poover is. Ook zal men haar bezwaarlijk een elegante structuur kunnen toekennen. Maar ze was het beste wat, onder den indruk der agrarische moeilijkheden, te verkrijgen was en ze bevat ook wel enkele beloften voor de toekomst.

Zoo is stellig van beteekenis, dat de verdragsstaten de *verplichting* hebben aanvaard om — behoudens enkele uitzonderingen — aan de medecontractanten 20 dagen te voren kennis te geven van voorgenomen tariefsverhoogingen, en, zoo daartegen geprotesteerd wordt, met den protesteerenden Staat in *onderhandeling* te treden tot herstel van het door de genomen maatregelen verstoorde evenwicht. Zulk een *verplichting* zou men vroeger waarschijnlijk hooghartig hebben afgewezen. Zij houdt toch de erkenning in, dat men op tariefgebied ver-

plicht is nog met anderen dan zichzelf te rekenen en dat is op dit terrein een novum. En nu kan men wel zeggen, dat daarvan uit den materiëelen inhoud dezer conventie toch nog niet veel blijkt, maar dan luidt ons antwoord, dat ook zulk een beginsel groeien moet.

Ook achten we het een schrede vooruit, dat thans niet slechts staathuishoudkundigen à titre personnel, maar gevolmachtigden der *regeeringen* verklaard hebben, dat het noodig is tusschen de Staten *onderhandelingen* aan te vangen over de onderwerpen, waarvan we hierboven de belangrijkste hebben opgesomd.

Vanzelf zullen er ook nu wel weer menschen zijn, die zichzelf eerst gouden bergen van die onderhandelingen beloven, om dan straks in hooge mate gedesillusioneerd te zijn als de berg een molshoop blijkt en dan nog een die niet aan goud herinnert. Dat hebben ze dan zichzelf te wijten, want dit werk kan alleen langzaam vorderen. Maar meestal vordert men toch iets. Wie zijn hoop bouwt op een opzienbarende zwenking in de handelspolitiek van de Europeesche landen, zal zich *altijd* teleurgesteld voelen.

Maar wie den „dag der kleine dingen" niet veracht, die ziet telkens eenigen vooruitgang. Mag dien óók erkennen in de resultaten der jongste conferentie en behoeft daarom zijn geloof in het economisch werk van Genève niet te laten varen, al was het alleen maar omdat men er in geslaagd is een *methode* te vinden voor de gemeenschappelijke samenwerking, een methode, die den weg wijst voor verdere stappen op den moeilijken weg.

Alleen zal men wijs doen zijn idealisme te blijven vermengen met een goede dosis realisme; verstandig doen om te trachten de dubbele faculteit te verwerven om de dingen te zien zooals we begeeren dat ze zijn zullen en zooals ze in werkelijkheid zijn.

Of, zooals iemand ter conferentie het niet onaardig in een privaat gesprek uitdrukte, men moet er te Genève naar streven tegelijk een Briand en een Tardieu te zijn.

OPVOEDING EN HUWELIJK IN VERBAND MET DE DENKBEELDEN VAN B. LINDSEY

DOOR

PROF. DR. J. WATERINK.

Er zijn *boeken* geschreven over ons onderwerp. En dat boeken, die niet leden aan de kwaal van de „goede kost maar met lang nat begoten". Een *artikel* schrijven over dit onderwerp beteekent dus: *lijnen* trekken; wil men: *enkele* lijnen slechts.

Daarbij heeft het ons voor oogen te staan, dat we niet spreken over opvoeding en huwelijk in 't algemeen, maar dat we over deze uiterst gewichtige levensbetrekkingen en roeping-gevende verhoudingen spreken *in verband met* de denkbeelden van B. Lindsey.

Het behoeft niet te bevreemden, dat ook in een tijdschrift, dat zich in de eerste plaats richt op de staatkunde, de aandacht gegeven wordt aan het boek van Lindsey — of eigenlijk van hem en Evans. Immers ook tot het staatkundig erf strekt Lindsey zijn theorieën uit. Zijn „proefhuwelijk" („trial-marriage") is een huwelijk, waarbij de staat het verwekken van kinderen strafbaar stelt; een staatslicentie geeft daarna de vrijheid kinderen te verwekken.

Daarbij komt nog iets. We kunnen er wel zeker van zijn, dat Lindsey over vijf jaren voor sommige menschen zal gelden als een klassieke autoriteit. Niet omdat hij verdient, dat hem gezag wordt toegekend, maar wel, omdat onze tijd rijk voorzien is van menschen, die er op hopen, dat hun zucht naar losbandigheid een cachet van geleerdheid of van wetenschappelijkheid kan krijgen. Ook bij dezulken is er als regel het leven wel vóór de leer, en de autoriteit, waarop men zich beroept, ontleent zijn gezag weliswaar aan het feit, dat hij zoo goed de begeerte van hen, die zich op hem beroepen, vertolkte, maar zij hebben dan toch maar hun „man", ze hebben óók hun „daar staat geschreven". En de mensch is nu eenmaal zoo, dat „het document"

een levensbehoefte voor hem is. We vreezen dan ook, dat eerlang Lindsey als een hervormer, als een man, wiens ideeën ook in de staatkunde moeten worden doorgevoerd, zal worden verheerlijkt.

Des te meer reden om paraat te zijn.

* *
*

Het gaat niet aan den inhoud van de boeken van Lindsey (en Evans) hier systematisch weer te geven; stel dan al, dat het mogelijk ware; de systeemloosheid is voor het betoog van Lindsey blijkbaar het meest geliefde systeem. Dat L. (met E.) de boeken schreef, die bij ons vertaald zijn als „Opstandige Jeugd" en „Huwelijk in Kameraadschap" weet ieder.

Over de boeken in hun vertalingen een enkel woord.

In de eerste plaats: het gebruik van het woord „proefhuwelijk", in deze boeken. Een proefhuwelijk noemde men tot dusver een huwelijk, dat aangegaan was in een vorm, waarin man en vrouw het recht hadden eerst een „proef" te nemen, of uit het huwelijk een kind zou kunnen geboren worden. Bleef dan de bijeenkomst van man en vrouw zonder gevolg, dan mocht de verbintenis als „niet aangegaan" worden beschouwd. Dat nu de Nederlandsche vertaling van L.'s boek het woord „proefhuwelijk" in gansch anderen zin neemt, is te betreuren.

In de tweede plaats dit: in het voorwoord op „Opstandige Jeugd" zegt de inleider, de heer P. Voogd, dat Lindsey een „Christen" is, die er een blijmoedige beschouwing op na houdt. Uit ons artikel zal wel blijken, wat we van dat Christendom van Lindsey in zijn „beschouwing" denken moeten. Men is nog geen Christen, wanneer men zijn evolutionistische opvatting met een paar bijbelteksten, die willekeurig worden gemaltraiteerd, afwisselt.

* *
*

Wanneer we nu boeken van Lindsey bespreken, willen we trachten in enkele groote trekken het boek te typeeren.

Voor deze typeering dan straks het bewijs.

Allereerst dan is daar het feit, dat Lindsey's werk op merkwaardige wijze *karakteristiek is voor dezen tijd.*

Lindsey *doet wetenschappelijk;* hij verkondigt medische, theologische, biologische, politieke, sociale, paedagogische en juridische wijsheid. We leven in een tijd, waarin de menschen zeggen, dat ze

voor de wetenschap respect hebben. En dat hebben ze ook zoolang de wetenschap maar iets verkondigt, dat in hun kraam te pas komt.

Bij zijn wetenschappelijk „doen" is Lindsey echter telkens *zéér* oppervlakkig; hij generaliseert steeds; concludeert zonder met alle feiten rekening te houden, en zegt soms dingen, die geen enkel vakman voor zijn rekening neemt.

Daarbij *schijnt* Lindsey *eerlijk;* en dat met een eerlijkheid, die aantrekkelijk is; met een eerlijkheid, die naar 't lijkt geboren is uit brandende liefde tot de jeugd. En zijn eerlijkheid en liefde doen hem de dingen — naar we gelooven moeten — aanpakken; en zoo wordt hij de bouwer, de reformator.

Zoo is Lindsey ook *reformatorisch* in zijn optreden; alle reformatoren hebben al dadelijk een goede kans in onze dagen.

De *mystieke trek* ontbreekt in Lindsey's werk niet. Hij herhaalt vele malen het woord „heilig" — „heilige vlam", „heilige liefde", „heilig huwelijk".

Maar wanneer Lindsey „huwelijk" zegt, *dan bedoelt hij iets anders,* dan wat het Christendom eronder pleegde te verstaan. De verschuiving van den begripsinhoud is in onze dagen kenmerkend voor de meeste woorden van specifiek zedelijke strekking.

Daar is Lindsey's verwijt aan 't adres van een speciaal soort geestelijke leiders. Predikanten en ouderlingen hebben niet een besten naam bij hem. Hij betoogt, dat ze de „gevallenen" verachten, dat ze geen hulp bieden, dat ze eigengerechtig zijn.

En daarom neemt hij 't voor de gevallenen op. En nu — en hoe karakteristiek is dit weer voor onzen tijd — verwart hij de zonde en den zondaar.

Fel te keer gaande tegen hen, die bedoelen de zonde te bestrijden, *neemt hij 't voor den zondaar op, op zulk een wijze, dat de zonde vergoelijkt wordt.*

Dit alles in de verwachting, dat betere tijden komen zullen. Lindsey is van het echte type *„evolutionist"*. En daar hij paedagoog wil zijn, heeft hij een paedagogisch middel van evolutionistische makelij. Opvoeden is niets anders dan „inzicht geven". Wie „begrijpt" handelt goed.

En tenslotte, zooals Ratke weleer zeer *geheimzinnig* was met zijn paedagogische wondermiddelen, zoo is Lindsey het ook. Hij praat even met zijn jongelui en dan is het in orde. Zoo komt over zijn houding en handelwijs iets van de sfeer van den „wonderdokter" (niet

van den Delftschen); en ook dit is iets van onzen tijd vol mysterieuze kwakzalverijen.

Gelijk we zeiden, dit alles zal, bij de verdere behandeling van ons onderwerp, nader worden geadstrueerd. Maar we stelden deze karakteristiek voorop, om te doen begrijpen, hoe het mogelijk was, dat een boek als dat van Lindsey zulk een grooten opgang kon maken.

* *
*

Als verschijnsel is Lindsey's werk vooral daarom merkwaardig, wijl het de armoede demonstreert, zoowel van het evolutionisme als van de christelijke ethiek.

Anderzijds blijkt hier, hoe het evolutionisme alleen dan kan komen tot een bepaalde opvatting omtrent zedelijkheid, liefde, huwelijk, opvoeding, enz., wanneer het al deze begrippen ontdoet van hun eigenlijken inhoud.

Tevens blijkt er uit, dat in evolutionistische kringen het simpele feit telkens weer als norm genomen wordt. En dat alles wat hooger leven is wordt genegeerd. Geslachtslust als feit, heeft alle eerbied bij Lindsey en indien een meisje buiten het huwelijk zwanger wil worden, dan is dat zeker geoorloofd, wanneer zij maar de mooie trek vertoont, dat zij zwanger wil worden slechts van één bepaalden man. Een meisje mag doen wat haar het beste lijkt. Zij kan de maitresse worden van een man als zij dat werkelijk wenscht (blz. 41 en 152 van Opstandige Jeugd).

Anderzijds is er bij Lindsey, zooals in den regel bij evolutionisten, een buitengewone gemakkelijkheid om feiten te fabriceeren. Hijmans heeft in zijn „Een nieuwe sexueele ethiek" daarvan een merkwaardig voorbeeld genoemd, waar Lindsey op blz. 143—144 van Opstandige Jeugd, en op blz. 42 van Huwelijk in Kameraadschap „medischen onzin" zegt (Zie *Stemmen des Tijds,* Nov. 1928 blz. 462 e. v.).

We hebben hier een merkwaardig staaltje van de oppervlakkigheid van Lindsey, waarop we straks doelden.

Het schijnt trouwens, dat het bij de opvatting van de evolutionisten geoorloofd is om zoo maar lukraak allerlei verwachtingen te koesteren omtrent de toekomst van de zedelijke opvattingen en omtrent de ontwikkeling van het huwelijksleven. Met een grenzenlooze oppervlakkigheid wordt zoo maar geconstateerd, dat een tijd zal aanbreken, waarin de wereld anders zal zijn en waarin de innerlijke goedheid der menschen tot heerschappij zal komen. „Eens in de toekomst zullen

we het zoover brengen, dat iedereen het goede zal doen en wetten overbodig zullen zijn. We zullen dat doel misschien binnen een paar honderd duizend jaar kunnen bereiken, misschien ook veel vroeger" (pag. 129).

Lindsey heeft vertrouwen in de innerlijke goedheid der menschen en in „het waarachtig goddelijke van de scheppende evolutie" (pag. 220 van Opstandige Jeugd).

Maar bij deze opvatting wordt het huwelijk eigenlijk weinig anders dan een samenleving van twee gezonde menschen, die kinderen verwekken. Of dat huwelijk wettig gesloten is of niet, doet niet terzake: en indien het huwelijk kinderloos is, dan verdient lof de vriendin van de vrouw, die met den man wil samenkomen om voor hem en haar vriendin een kind te verwekken.

Bij deze opvatting is het huwelijk geheel biologisch georiënteerd. Het huwelijk is verlaagd tot dierlijk niveau.

Hoe bij deze opvatting het z.g. proefhuwelijk kan worden verdedigd, is gelukkig niet mij alleen een raadsel. Hijmans ziet er een inconsequentie in, dat Lindsey met de idee van het proefhuwelijk komt aandragen.

Immers blijkt wel, hoe ook bij dat proefhuwelijk Lindsey's evolutionistische ideëen overheerschen.

De bedoeling schijnt te zijn, dat dat proefhuwelijk dienen moet om de menschen aan elkaar te laten wennen, maar dan met de ondragelijke bepaling, dat de Staat dwingt, dat het niet komen mag tot eenige uitoefening der geslachtelijke functies.

Uit geen enkele opvatting blijkt beter, hoezeer Lindsey de sexueele daad als het eigenlijke van het huwelijk beschouwt en hoezeer hij als evolutionist oordeelt, dat de Staat zelf de regeling ter hand nemen moet voor de verdere ontwikkeling van het geslacht.

Meermalen trouwens wordt het samenkomen van twee ongehuwden verdedigd met de opmerking, dat het zulke prachtmenschen zijn, die prachtkinderen kunnen krijgen.

* *
*

Nu moeten we dadelijk toegeven, dat we hier wel hevig verontwaardigd over kunnen zijn, dat we ook wel direct weten, dat de opvatting hier in flagranten strijd is met die van het Christendom, maar dat toch ook anderzijds de onderwerpen, die hier besproken worden,

niet zoo direct in de juiste verhouding gezet zijn door de christelijke ethiek. De verhouding van geslachtsdrift en huwelijk werd ook in christelijke kringen dikwerf buiten de beschouwing gehouden, en op allerlei manieren kan men nog hooren ook in onzen tijd, dat de geslachtslust eigenlijk niets anders is dan een uiting van een zondige drift, die maar het best niet teveel besproken wordt.

Veelal wordt het zóó beschouwd, dat het huwelijk op één of andere mysterieuze wijze voor de uitleving van die zondige lust dan een vrijbrief geeft.

Bij deze opvatting nu kan de christelijke levensbeschouwing nimmer tot een klare voorstelling der verhoudingen komen. Steeds zal dan de „geslachtsdrift" een door het „huwelijk gereglementeerde zonde" zijn. Dr. Roose heeft er in *Stemmen des Tijds* nog onlangs op gewezen, dat er ten dezen meer klaarheid moet komen.

Hoe hebben we nu hier de dingen te zien?

Is de geslachtsdrift als zoodanig enkel een zondige hebbelijkheid van de menschelijke natuur, en moeten we het huwelijk zonder geslachtsdrift eigenlijk hooger stellen, dan het huwelijk, waarin het tot procreatie van kinderen komt?

Een bevestigend antwoord op deze laatste vraag ligt geheel in de lijn van het denken van hen, die de geslachtsdrift toch eigenlijk als een zondige uiting van de menschelijke natuur zien. Toch mag o. i. deze vraag allerminst bevestigend worden beantwoord. Al is het waar, dat de zonde al het schoone in het leven heeft aangetast, en al heeft zij ook het beste verdorven, al is er ook op het erf van het sexueele leven een zondeleven, dat op het schrikkelijkst de macht der ongerechtigheid openbaart, — toch is de sexueele daad *als zoodanig* werkelijk *geen zondige daad.* Veeleer staat de zaak zóó, dat in de samenkomst van man en vrouw een levenshoogte wordt bereikt, een afspiegeling van de diepte en de rijkdom van het leven Gods wordt geschonken, zoozeer, dat het ondankbaar zou zijn, op den rijkdom van deze gave Gods niet te achten.

Bij de samenkomst van man en vrouw is er een gericht zijn van alle levensfuncties van den één op den ander; niet slechts lichamelijk, óók, en zeker wel in de eerste plaats, geestelijk is er in deze functie het machtige van het zich geheel geven en toch ook het zich geheel ontvangen; daar is het wonder van de vervulling van het leven door het leven van de(n) ander: alle verhoudingen komen in de betrekking

van het „uit", „door" en „tot" het „mij", en tegelijk in de relatie van het „uit", „door" en „tot" de(n) ander.

Zou het niet Gods bedoeling zijn geweest, dat hier Zijn Beeld door den mensch werd beleefd, inzooverre er ook in God zelf een volkomen in harmonie en eenheid uitgaan van de Personen tot Elkander is, en tegelijk een heerlijk zijn in het „Zelf" en in „Den Ander"?

Deze volkomene harmonische genieting van de rijkdom van het „zelf" tegelijk met de volmaakte overgave aan den „ander", deze diepste natuurlijke harmonie tusschen de priesterlijke overgave en de koninklijke heerschappij-voering is de machtige zin van het aangelegd zijn van den mensch, die beelddrager Gods is, op de sexueele functies.

Maar daarmede is gezegd, dat de geslachtsdrift — afgedacht van het zondige misbruik — allerminst een gevolg is van des menschen val.

Tevens echter volgt hieruit, dat de geslachtsdrift haar zin heeft in de twee-menschelijke verhouding. Volmaakte levensharmonie en algeheele doordringing in het wezen van de(n) ander is noodig om de hoogte van de ideale samenkomst van man en vrouw te bereiken.

Maar zoo volgt vanzelf, dat het eerste waarachtig-eigene kenmerk van het huwelijk is de huwelijks*trouw*. Daarom werd dan ook steeds door de christelijke kerk het huwelijk een band *voor het leven* genoemd.

* *
*

Nu is het eigenaardig, dat de mensch steeds de neiging heeft de dingen, die zoowel een geestelijken als een vleeschelijken zin hebben, de dingen, die dus door geheel de persoonlijkheid worden beleefd, te betrekken enkel op het vleeschelijke.

En dat werkt men dan zóó uit, dat al datgene, wat eens met de volle rijke levensfunctie samenhing, nu ook moet worden betrokken enkel op het vleeschelijke.

Zoo is het denkbaar, dat menschen als Lindsey zoover komen, dat ze zich met de sexueele ethiek richten naar de eischen van het *verworden* leven.

Maar dit feit heeft ons juist duidelijk te maken, dat wij met onze beschouwing over heel de linie een tegenwicht hebben te geven tegenover hetgeen uit evolutionistischen kring wordt gepropageerd.

Zóó toch alleen kan er positie gekozen worden tegen allerlei uiting van z.g. „dubbele moraal", en zoo ook is het mogelijk het wezen van de strekking van vele moderne ideeën te doorzien. Maar ook zien we

zoo de armoede van hetgeen door Lindsey als een nieuwe ethiek wordt gepropageerd. Het zwaartepunt van het leven wordt verlegd naar het vleeschelijke gebeuren, de enkel zinlijke trek is de heerschende in het leven. Merkwaardig is, hoe dat zelfs in de teekening van de menschen, die Lindsey beschrijft, uitkomt. Hij beschrijft steeds „mooie" jonge menschen, vooral mooie meisjes, „prachtexemplaren", „mooie wezentjes". Merkwaardig is nu dat die prachttypen bijna steeds de jonge menschen zijn, die op één of andere wijze een zedelijken misstap begingen. En de kinderen, die wij meestal „onwettig" noemen, zijn extra liefelijk: „van velen heb ik foto's, wondermooie wezentjes, dikwijls van prachtouders." (pag. 261 van Opstandige Jeugd). Op hetgeen deze kinderen in ander opzicht missen, komt het klaarblijkelijk minder aan. De uiterlijke toestand (en dan nog door de bril van Lindsey gezien), is het één en het al! Trouwens het schijnt, dat sommige menschen altijd geluk hebben in het zien van dergelijke „prachtexemplaren".

Als bewijs van het feit dat Lindsey het wezenlijke van het huwelijk niet ziet, moge gelden dat hij het recht van een vrouw, die een kind wil hebben, zonder aan een man gebonden te blijven, ten volle erkent. Hij kent zoo'n geval — en dat was „inderdaad een prachtkind" (pag. 246).

Trouwens telkens gaat het weer over de rechten van de vrouw om een kind te krijgen, te hebben, enz. De man komt er ten dezen vrij slecht af. Ook in dezen is de onuitgesproken zin van Lindsey's werken telkens weer, dat vooral de vrouw haar gang moet kunnen gaan, dat zij moet worden geholpen. En Lindsey is het meest welsprekend, wanneer hij teekent hoe hij meisjes helpt.

Bij het ontstaan van de geslachtsdaad door „oprechte liefde en opperste emotie" moet deze geslachtsdaad worden goedgekeurd, zelfs geprezen; betreurenswaardig is het dat onze jongens en meisjes nog bezeten zijn door een overgeërfde traditie door in die daad (buiten het huwelijk) iets schandelijks en onzedelijks te vinden.

Over de hoogere geestelijke eenheid, over de *trouw,* behoeft hier eens te worden gesproken.

„Doe wat je het beste lijkt. Volg je eigen oordeel. Wordt de maîtresse van dien man, als je dat werkelijk wenscht" (pag. 152 van Opstandige Jeugd).

Maar zoo wordt de menschelijke geslachtsgemeenschap enkel de

functie van twee dieren, die samenkomen, en het zonder geestelijke eenheid kunnen (en ook moeten) stellen.

* *
*

De groote vrijheid, die de evolutionist Lindsey hier aan de jonge menschen wil veroorloven, zou bevreemdend zijn, indien Lindsey consequent ware. Maar dat is hij allerminst. Ik laat het aan Hijmans over, de prachtvoorbeelden van die inconsequentie te citeeren (a.w. afzonderlijk uitgegeven onder den titel „Ben Lindsey's nieuwe sexueele ethiek", pag. 48).

Intusschen mag het onze aandacht niet ontgaan, dat de simpele consequentie van zijn standpunt, Lindsey tot een andere conclusie moet brengen, dan hetgeen hij thans betoogt.

De evolutionist toch ziet een stage ontwikkeling der levende wezens van de lagere tot de hoogere; hij ziet een telkens rijker en hooger worden van de functies in den loop der duizenden eeuwen. Het lagere doet telkens het hoogere voortkomen, en het hoogere is uit dat lagere geworden. Maar het wezen van de functie ligt in den hoogsten vorm, dien *wij* ervan kennen.

Het wezen van de zelfverdediging ligt bijv. niet in hetgeen de mierenleeuw presteert, maar wel in hetgeen de olifant kan doen. Als we die functie van zelfverdediging dan nagaan, blijkt ons, dat de mierenleeuw geen andere functie heeft dan de vlucht; hij boort zich een gat in den bodem, waarin hij verdwijnt. Maar leg nu het beest op een glazen plaat, dan probeert hij ook een gat te boren, en gaat daarmee door, al maar door . . . *hij* heeft een functie, maar elke vorm van bewuste contrôle over die functie ontbreekt. Dat is de functie in lager orde. Zie nu, hoe de functie van zelfverdediging bij andere dieren àl hooger vorm aanneemt; soms ten deele zuiver reactief, ten min of meer bewust gecontrileerd, (wesp); en bij nog hooger vorm, als bij den olifant, is er een totaal beheerschen van het eigen kunnen door een veel hoogeren vorm van psychisch leven en door een veel meer bewust gecontroleerd hebben van defensieve krachten. Slechts als dit dier zich vergeet in drift komt er de doellooze krachtsverspilling.

Als Christenen kunnen we deze opklimming in de natuur gerust aanvaarden; alleen maar — we gelooven niet, dat het ééne *uit* het andere is ontstaan; het ééne werd met het andere.

Maar of we nu evolutionist of Christen zijn — in beide gevallen

zullen we toch moeten erkennen, dat de mensch heeft te grijpen naar den hoogsten vorm van levensfunctie, en dat hij eerst dan de functie als rijp, als uitgegroeid mag en kan erkennen, indien ook de psychische remmen over de functie aanwezig zijn. Zoolang een kind ongeremd eet, remmen de ouders het kind; idioten eten steeds ongeremd. En wat van de lagere functies (eten) geldt, geldt zeker van de hoogere, waartoe dan toch ook wel de geslachtelijke functie behooren zal.

Wanneer is een functie als functie aanwezig?

Als ze ongeremd in de eerste instantie zich vertoont? Neen; zelfs op biologische gronden moet het worden ontkend. Het karakter van het uitgegroeid zijn van een functie is het tevens geremd zijn van die functie doordien de geestelijke waarden ook in *die* functie gaan heerschen. Zoo zouden we kunnen zeggen: zoolang iemand *niet* uit eerbied voor hoogere waarden dan corporeele prikkels die lichamelijke prikkels kan beheerschen, is hij *niet* geslachtsrijp. Dat wil ook zeggen, dat, biologisch gezien, Lindsey's in vrije liefde samenlevende jeugd, nog onrijp is, en zelfs biologische wetten overtreedt.

Maar het beteekent ook, uit biologisch oogpunt bezien, de juistheid van de oude opvatting, die in christelijke kringen pleegt te heerschen, dat kinderen van 16, 17 jaar te jong zijn om eigen meester te zijn, dat zij zeker te jong zijn om de vrijheid te hebben zich aan hun sexueele lusten over te geven.

Het is natuurlijk mogelijk, dat er een enkeling is die zeer vroeg ontwikkeld is, zoodat zóó-iemand ook de beheersching kent ten opzichte van de sexueele functies en de sexueele prikkelbeweging; maar het is ook waar, dat zoo iemand niet een patient voor L. wezen zal.

* *
*

De paedagogische houding van L. verdient verder de aandacht. Heel zijn boek door geeft hij als beste remedie: het gaan praten met de jonge menschen om hen het rechte *inzicht* te geven. Dit geven van het rechte inzicht schijnt volgens L. het één en het al te zijn. De levensverhouding berust dus volgens hem op een *intellectueele* overtuiging.

Nu behoeft het verder geen betoog, dat het vrij gemakkelijk is de jonge menschen een redelijke overtuiging bij te brengen, indien we daarbij een moraal verkondigen van het soort als die van L. Wanneer jonge menschen iets willen, wanneer zij bij hun streven botsen met hun omgeving en ik vertel ze dat die omgeving, dat de ouders, onder-

wijzers, predikanten, ouderlingen, opvoeders, enz., allen vastzitten in verouderde dogmata, dat ze leven uit een traditioneele visie, die het leven onrecht aandoet, dan zal ik heel spoedig gehoor bij hen vinden, dan zal ik zonder veel moeite de afbraak kunnen voltooien door hen aan hun verstand te brengen, dat datgene wat zij willen, gesproten is uit heilige liefde, uit hoogeren drang en natuurlijk komt zoo de *leer* die ik breng onmiddellijk in contact met de gevoelshouding en is het overreden niet zeer moeilijk.

Geheel anders echter is de toestand wanneer we L. hooren verkondigen, dat opvoeding nu ook in het algemeen is: inzicht brengen. Dat mag voor L. zoo zijn omdat de toevallige omstandigheid bij zijn opvoeding deze is, dat hij de jonge menschen met zijn opvatting in het gevlij komt, — in het algemeen moet gezegd worden, dat er van redelijke overtuiging eerst dan sprake is, wanneer bepaalde gevoelsobstructies zijn overwonnen.

Immers, de levenshouding spruit allerminst voort uit een simpele redelijke overtuiging of uit een verstandelijk inzicht. Het is veeleer zóó, dat er ten opzichte van bepaalde toestanden, gebeurtenissen, houdingen, gedragingen, enz., een bepaalde gevoelsbinding is bij de jonge menschen.

Opvoeding nu beoogt steeds de jonge menschen te brengen tot *zelftucht* op zulk een wijze, dat zij een bepaalde binding hebben aan het hoogere ideaal, zoodat ze de gevoelsbinding aan het lagere kunnen overwinnen.

Dat nu is het funeste in L.'s opvatting, dat er van zelftucht bij deze jonge menschen geen sprake is. De lichamelijk beleefde sexueele drift is tenslotte de hoogste norm die L. kent. Daarmee is dan ook gezegd, dat zijn waardeering voor het leven er één is, die geheel gericht is op het dierlijke en lichamelijke in den mensch.

Weliswaar spreekt L. af en toe ook van volkomen harmonie tusschen man en vrouw en schijnt hij daaronder dan te verstaan een geestelijke aanpassing van die twee aan elkaar, maar in zijn paedagogisch systeem is die gedachte niet onder te brengen en ook hier hebben we dan één van die inconsequenties, waarop Hijmans wees.

Opvoeden is in werkelijkheid — het woord zegt het zelf — het naar boven leiden, het óp-trekken; vandaar dat opvoeden zonder tucht (van „tiegen" is „trekken") niet mogelijk is. Maar ook hier weer zien we de onmiddellijke oorzaak van L.'s foutieve instelling in zijn evolu-

tionistische ideaalstelling. Het ideaal is de mensch zelf en dan wel speciaal de mensch zooals hij lichamelijk, stoffelijk bestaat.

Nu valt er hier met L. moeilijk te redeneeren.

Het begrip zedelijkheid toch is door L. geheel genormeerd naar hetgeen de mensch in zijn lichamelijk bestaan aangenaam vindt.

Met deze gedachte is L. de eenige niet. De moderne sociologistische paedagogiek is er steeds over uit om in de sociale mogelijkheden en onmogelijkheden de norm te zoeken, terwijl de biologistisch georiënteerde paedagogiek daar dan de gedachte aan toe voegt, dat het dierlijke individu, dat we mensch noemen, in sexual Trieb zoo ongeveer de hoogste sociale functie kan verrichten. Bij deze opvatting wordt de sexueele instelling normatief voor de opvoeding en L. lijkt ons aardig op weg om een propagandist voor deze opvatting te zijn.

* *
*

Wanneer we thans vaststellen, dat L. in zijn werk als hoogste norm aanvaardt de driften van den jongen mensch, zijn we zeker met deze conclusie niet voorbarig. Wanneer we nu voor de vraag komen te staan, hoe we nu tegenover deze dingen onze positie hebben te bepalen, dan willen we trachten zooveel mogelijk los van L.'s betoog thetisch onze meening te zeggen.

We willen dan beginnen met te erkennen, dat er op het terrein dat L. betreedt, door Christenen veel te weinig is gearbeid. We willen ook wel dadelijk toegeven, we willen zelfs met schaamte belijden, dat er veel reden is voor menschen als L. om te spreken en te schrijven over de Christenen, zooals hij doet. Het is inderdaad waar, dat er „Christenen" zijn, die met een zeer ernstig gezicht wijze lessen uitdeelen, die de jonge menschen vermanen met de meest groote gewichtigheid, maar die niet toonen, dat zij in de moeilijkheden, waarmee de jonge menschen te worstelen hebben, zich kunnen verplaatsen. Er zijn Christenen, die lachen om allerlei strijd, die door jonge menschen op sexueel gebied moet worden gevoerd. We willen nog maar niet eens zeggen, dat onder dezulken misschien er wel zijn, die zelf de macht van de „sexual-Trieb" maar al te zeer in eigen leven ervaren.

En in verband met die feiten is veel, dat in onzen tijd geschreven wordt, een aanklacht ook tegen Christenen. We moeten onmiddellijk toegeven, dat er ten opzichte van de sexueele opvoeding onder Christenen nog de gruwelijkste misverstanden bestaan. En al is het boek

van L. betrekkelijk gemakkelijk te bestrijden, het moet ons een spoorslag zijn om de vraagstelling, die hij aanraakt, vanuit ons eigen standpunt te gaan behandelen.

* *
*

Wanneer we nu trachten, dat te doen, dan kunnen we onze opvatting om twee hoofdgedachten formuleeren.

De eerste hoofdgedachte is deze, dat de ouders ophouden moeten met hun kinderen allerlei leugenverhaaltjes op te disschen op het terrein van het sexueele leven, omdat God nooit in een leugen een opvoedingsmiddel geven kan, en Hij nooit kan eischen, dat het zoo moet, als het thans meestal gaat; en omdat de praktijk heeft uitgewezen, dat op die wijze de breuk tusschen ouders en kinderen hoe langer hoe ernstiger dreigt naarmate achteraf de kinderen sterker strijd krijgen juist met de sexueele vraagstelling.

De tweede hoofdgedachte, die we geven willen, is dat veel meer dan thans geschiedt, heel ons onderwijs- en opvoedingssysteem zich richten moet op het aankweeken van de persoonlijkheid en op het vormen van den wil.

Om deze hoofdgedachten, zoo zeiden we, kunnen we onze opvatting formuleeren.

In de eerste plaats toch zijn het de ouders zelf, die verantwoordelijk zijn voor hetgeen er groeit in het leven van hun kinderen, en nu is het merkwaardig, dat altijd erkend wordt, dat juist op sexueel erf de grootste gevaren dreigen, althans bij een constellatie van de samenleving, zooals wij die kennen. Maar even merkwaardig is dat de ouders, in massa althans, rustig doorgaan met de kinderen verhaaltjes te vertellen over de bloemkool en de ooievaar, terwijl zij niet schijnen te bedenken, dat zij op die manier juist op het terrein van het meest teere wat er op natuurlijk gebied in het leven van hun kinderen zijn kan, het vertrouwen schokken en zichzelf belachelijk maken, zoodra het kind tot de waarheid doordringt. Deze houding bij de sexueele opvoeding is bij de ouders geboren uit lafheid of gemakzucht. Waarachtige schroom en werkelijke kuischheid komen nimmer tot zulk een resultaat, als we thans veelal aanwezig zien, indien niet de elementen van luiheid, traditie enz., mee een rol spelen. Nu is het altijd heel gemakkelijk om juist op het terrein van de sexueele opvoeding met een paar dikke woorden zich van de kwestie af

te maken. Maar geen enkele Christen zal het toch op willen nemen voor de leugen als opvoedingsmiddel, en daarmee valt in ieder geval de zedelijke mogelijkheid van het leugenverhaaltje, zooals we dat dikwijls hooren, zooals we het helaas bijna altijd aantreffen.

Anderzijds zullen we ook niet als ideaal moeten stellen een sexueele voorlichting die zoo maar, lukraak weg, alles aan de kinderen vertelt. Er is ook op dit terrein door sommigen schromelijk overdreven. Het is hier de plaats niet om te dien opzichte citaten te geven, maar wie de jaargang 1926 van het tijdschrift „Het kind" er op naleest, zal tot zeer vreemde ontdekkingen komen.

Norm blijft hier eenerzijds altijd de eerbied, die we moeten hebben voor het teere, dat in de kinderziel gelukkig nog leeft en anderzijds blijft de groote norm de heiligheid van de wet Gods, waaraan ook het christelijk geweten der opvoeders is gebonden.

Indien een kind zoover is, dat het begint te vragen, dan kan en moet op kinderlijke wijze een eerlijk antwoord gegeven worden. Natuurlijk niet grof, ook niet gejaagd of haastig. Indien er momenteel geen tijd is, laat men dan antwoorden: „daar zal vader (moeder) eens rustig met je over praten". Nu is er natuurlijk geen enkel bezwaar dat men de groote regel, dat de kinderen van God komen, aan het kind ook zegt, en er is ook geen bezwaar, dat men het zóó zegt, maar laat men er zich voor wachten, dat men zich achter die groote übercausalität verschuilt om lekker van de vragen, die de kinderen doen, af te komen. Dat is op zijn zachtst gezegd een wijze van doen, die wel erg gemakkelijk is, maar die het kind allerminst bevredigt, en die toch aanleiding wordt dat het kind zich om nadere inlichtingen wendt tot vriendjes en vriendinnetjes, of tot de dienstbode, enz. Vooral in onzen tijd is het zoo noodig, dat de ouders ook het sexueele leven van het kind van meet af aan leiden, *om ook op dit terrein het vertrouwen te houden.* De kinderen moeten met hun sexueele moeilijkheden en straks ook met hun verliefdheden, niet naar vreemden loopen om advies. De ouders hebben voor deze dingen te zorgen. Uit practijkervaring weet ik hoe vaak bij deze dingen de ouders door ruwe onverschilligheid en niet-begrijpend optreden de kinderen voor goed van zich vervreemden. En dit juist is het groote gevaar. *Probleemstellingen als die van L. zijn er voornamelijk, omdat ons gezinsleven niet deugt.*

* *
*

Daarnaast staat een ander verschijnsel: het verschijnsel, dat men in onzen tijd tevergeefs poogt om allerlei maatregelen uitgevoerd te krijgen, waardoor beter dan tot dusver geschiedt, de wil van de kinderen wordt geoefend en het verantwoordelijkheidsbesef wordt geprikkeld. Onder den invloed van allerlei, verschillend genuanceerde, maar zeker niet christelijke theorieën, is men er den laatsten tijd toe gekomen bij opvoeding en onderwijs, de kinderen zooveel mogelijk kennis bij te brengen van allerlei min of meer wetenswaardige dingen; maar de karaktervorming, de wilsvorming, het kweeken van het verantwoordelijkheidsbesef bleef dikwerf achterwege.

Onze onderwijsmethodiek maakt allerminst de kinderen klaar voor het leven. Er is op onze onderwijs-methodiek een typische neiging naar het „voorzichtig, voorzichtig", kleine stapjes mogen er slechts genomen worden, voetje voor voetje mag men zich vooruitbewegen; maar inspanning van alle krachten wordt bijna niet gevraagd; ook al niet omdat juist de besten bij het klassikaal onderwijs zoo doodgemakkelijk kunnen meekomen. Deze dingen nu moeten veranderen. Er moet komen het besef dat God den mensch, ook de kinderen, niet allerlei gaven en krachten gegeven heeft om ze niet te gebruiken, tenzij dan bij het uitdenken van allerlei kattekwaad en het wilde spelen van allerlei spelletjes.

Er zal ook in onze onderwijswetgeving geleidelijk een verandering moeten komen, waardoor het mogelijk is, de recht christelijke karaktervorming ook op school toe te passen. Bij het huidige stelsel is het inderdaad voor den onderwijzer bijna niet mogelijk de kinderen anders dan door ze te bepreeken karaktervormend te onderwijzen, en op te voeden. Het is hier de plaats niet om breeder op deze dingen in te gaan; slechts willen we er zeer nadrukkelijk op wijzen, dat onze antirevolutionaire staatkunde ook haar roeping moet verstaan ten opzichte van de vraagstellingen, die het onderwijs betreffen. „Anti-revolutionair ook in onderwijszaken", beteekent werkelijk veel meer dan dat we zorgen, dat de wet van 1920 zoo eerlijk mogelijk wordt toegepast. Het beteekent ook nog veel meer dan dat we pogen om de vrijheid van de school al grooter te maken. Het moet beteekenen, dat we een ideaal-stelling hebben, waarbij ons calvinistisch principe doordringt in heel het schoolwezen en waarbij heel het opvoedingswezen gedragen wordt door onze levensbeschouwing. Indien nu de kinderen, de jonge menschen, meer en beter van meet af aan opgevoed werden in de

richting van de zelfbeheersching, in de richting van de wilsspanning naar de opgave, zou het veelal veel gemakkelijker zijn, dáár waar straks de hoogste wilsinspanning en de geweldigste zelfbeheersching noodig is, resultaat te krijgen. De losbandigheid van de hedendaagsche jeugd is voor een goed deel ook het gevolg van het slappe lijntje waaraan wij ze van meet af aan, ook bij ons onderwijs, laten loopen. Dat het goed is, dat de mensch „het juk in zijn jeugd" draagt, is men heelemaal vergeten. Kinderen en jonge menschen dragen nooit meer een juk. Alleen indien zij dan straks op sexueel terrein tot uitspattingen komen, schrikken we.

Dan keuren we opvattingen als die van menschen als L. af en dat terecht; dan verbieden we onze jonge menschen die boeken te lezen en dat terecht; maar laten we toch niet denken, dat we er dan zijn. Dan begint het pas. Dan moeten we zorgen, dat wij althans onder den zegen Gods een jeugd opvoeden, die beschikt over de weerstanden, die er in de kracht Gods moeten worden aangewend.

De opvoedingsfouten van een halve generatie beginnen zich op een angstwekkende wijze te wreken. Nu sluit zich de fout in de sexueele opvoeding, die we boven beschreven, aan bij het algemeen gebrek aan een karaktervormende paedagogiek. En als resultaten van die twee zoo zeer foutieve instellingen, krijgen wij het loon op ons eigen gedrag: een jeugd, die veelszins juist op sexueel terrein veel losbandiger is, dan die van een vorige generatie.

Want we kunnen onze oogen niet sluiten en we kunnen wel doen alsof het niet zoo erg is, maar ik durf met de ervaring, die ik met heel veel jonge menschen heb, rustig zeggen, dat het ook in de christelijke kringen op sexueel terrein werkelijk angstwekkend is.

En nu spreken we nog niet eens over het algemeen maatschappelijke gevaar dat er is, in verband met de toestanden, die we aantreffen onder de jonge menschen die bediende zijn in warenhuizen, melksalons, hotels en dergelijke. We vreezen ernstig, dat wanneer niet resoluut wordt ingegrepen in den gang van zaken door christen-ouders en opvoeders, die den moed hebben de feiten eerlijk onder de oogen te zien, het niet zoo heel lang meer duren zal of een nieuwe sexueele ethiek breekt zich baan, ook onder de christen-jonge menschen.

En nu kan men smalend spreken — gelijk dikwijls geschiedt — over de theorie van paedagogen, maar wie zich op zoo goedkoope wijze van den ernst der dingen wil afmaken, zal te laat begrijpen dat

er ook theorien zijn, die beter passen op de praktijk dan de houding van hen, die uit gemakzucht en conservatisme de dingen lieten zoo zij waren.

* *
*

Het opschrift boven dit artikel luidt: opvoeding en huwelijk in verband met de denkbeelden van B. Lindsey. Over hetgeen het huwelijk in zijn diepste wezen is, spraken we reeds boven. Nu echter over de vraag welke het verband is tusschen opvoeding en huwelijk. L. gebruikt het huwelijk als paedagogisch middel. Dit is zeker een dwaasheid. Immers vóór en aleer iemand zelve zich beheerschen kan, zal hij zeker anderen niet kunnen leiden. Nu is het volkomen waar, dat we in onzen tijd zeer veel opvoeders (vaders en moeders, maar ook verschillende opvoeders als onderwijzers en jeugdleiders e. d.) hebben, die van zelfbeheersching nog niet veel weten. Dit blijkt niet alleen in de wijze waarop in onzen tijd zooveel ouders tegenover de kinderen optreden, maar nog sterker uit enkele andere feiten. De gedachte van de kinderbeperking terwille van het genot en de meerdere rust der ouders zooals die toch dikwijls wordt gepropageerd, is opgekomen uit het feit, dat er zooveel getrouwde menschen zijn, die leven voor hun lusten, die de zelfbeheersching niet kennen, en anderzijds den zin en het wezen van het huwelijk uit het geheel in elkaar en voor elkaar en tot elkaar leven, niet met alle consequenties willen aanvaarden. Daarnaast staat iets anders. Onze tijd kent weinig meer de gezinssfeer. De kinderen gevoelen zoo slecht wat eigenlijk de eenheid tusschen vader en moeder, of nog beter, de eenheid van heel het gezin, is. Het gezin als geheel is schier nimmer te zamen. Maar daardoor verliezen de ouders veel van den invloed, dien ze op hun kinderen zouden kunnen uitoefenen. En dat wel juist, omdat de kinderen nu zoo weinig merken hoe de ouders zich geheel aan de kinderen wijden. Trouwens van deze wijding kunnen we helaas zoo weinig spreken in onzen tijd. De ouders worden in vele kringen meer door hun kinderen geduld, dan dat de kinderen, van jongs af er aan gewend zijn, zich aan hun ouders te onderwerpen en zich door hen te laten leiden. En hoe hard het ook klinke, we moeten toegeven dat vele ouders het ernaar gemaakt hebben. De onbaatzuchtige wijding en de begrijpende, altijd weer begrijpende leiding van de ouders voor de kinderen is veelszins niet een bezit van dezen tijd.

Nu is het eenigszins moeilijk in een tijdschrift, dat een politiek karakter draagt, op deze dingen de toepassing te maken. En toch, werd niet ten vorigen jare door de Anti-revolutionaire partij de leuze aangeheven „voor gezin en gezag"? Laat mij dan dit artikel mogen beschouwen als te gaan over den basis van datgene wat ons politiek verlangen is. En we kunnen wel prachtig spreken op verkiezingsvergaderingen over den aanslag op het heilig huwelijk en we kunnen wel in opstand komen tegen de Russische idealen van L. uit Amerika, maar alleen door dergelijke protesten bereiken we niets. De eenige weg om iets werkelijks te bereiken is, dat we den moed hebben de gedachte te aanvaarden, dat we de verbreking van het gezinsleven in ons eigen gezin reeds hebben, en dat we alleen dan het recht hebben om ook in de wetgeving de christelijke grondslagen onzer samenleving te handhaven, indien we in de praktijk bij huwelijksleven en opvoeding deze christelijke grondslagen niet negeeren.

Zoo bezien geeft L.'s boek ons een ernstige reden tot zelfcritiek.

* *
*

Daar is echter nog iets dat zeker onze aandacht verdient.

L. vereenzelvigt te veel den zondaar en de zonde, om het dan zoowel voor den zondaar en de zondares, als voor de zonde op te nemen.

De vraag is gewettigd, of ook niet juist een reden is om ons zelf af te vragen, of we ten dezen wel steeds den juisten norm hebben aanvaard. Gelukkig dringt in de laatste jaren al meer het besef door, dat eenerzijds de „gevallen" vrouw een gevallene is, en dus niet zoo maar zonder meer als „normaal geval" moet worden aanvaard, maar dat anderzijds toch ook iets, neen veel, voor haar gedaan moet worden. Er is echter mischien in zooverre een verklaring ook voor L.'s houding, waarbij hij het steeds zoo sterk voor de vrouwen en meisjes, die „gevallen" zijn, opneemt, in het feit, dat onze samenleving in den regel zeer wreed is tegenover een misstap van een vrouw; en dit komt, omdat de vrouw de gevolgen van die misstap draagt en de man helaas vrijuit gaat. Het ligt niet binnen het kader van dit artikel om over deze kwestie breed uit te weiden, maar wel vragen we ons af of niet krachtiger misschien nog dan tot dusverre, een poging gewaagd moet worden om ook de publieke opinie te beïnvloeden op zulk een wijze, dat men eenerzijds zooveel mogelijk barmhartigheid bewijst aan de vrouw, die „gevallen" is, en dat men anderzijds de mannen, die oor-

zaak werden van derzulken val, zwaarder dan tot dusver mogelijk is, zoekt te treffen. Er zijn primitieve volkeren, bij welke de monogamie in zwang is, die echtbreuk straffen met den dood. Misschien, dat het gewenscht was, dat we iets meer in de richting van die primitieven ons ontwikkelden, dan thans het geval is.

Ook onze opvoeding heeft veel meer dan tot nu toe in die richting te werken.

We kunnen toch niet ontkennen, dat het huwelijk, de heiligheid van het huwelijk en de huwelijkstrouw, de sexueele verhoudingen enz., zeer weinig het onderwerp zijn, waarover de ouders met de kinderen spreken.

En nu hebben we wel het mooie boek van Dr. Honig en Dr. Tazelaar, maar natuurlijk is ook dat boek niet bedoeld als een boek, dat de ouders nu zoo maar, zonder meer aan de kinderen in handen geven. Veeleer kan het de ouders dienen om met hun kinderen over deze dingen te gaan spreken.

En dan is het wel waar, dat voor vele ouders nog altijd het gevoel er is, dat het zoo schokkend is om over zulke dingen te spreken. Maar zou hier het woord niet gelden, dat den reinen alles rein is en zou het hier niet zóó zijn, dat juist daarom de ouders zoo weinig met de kinderen spreken over deze dingen, wijl zij zelve voelen, dat zij aan reinheid, aan eerlijkheid en aan openhartigheid in de verhouding tegenover elkaar te kort schieten?

VRAAG EN ANTWOORD

1. VRAAG:

Op een vergadering van onze A.R. propagandaclub was een inleiding gehouden over de geschiedenis van het Christelijk onderwijs. Daarbij deed de inleider het voorkomen, alsof door het Ministerie-KUYPER hoegenaamd niets was gedaan voor een finale oplossing van de moeilijkheden van het bijzonder onderwijs. Hoewel erkennend zekere verdiensten van dit Kabinet, dat onder moeilijke omstandigheid (spoorwegstaking!) heeft moeten werken, was men toch van gevoelen, dat de spotprent van Braakensiek (de trekhond, wien een worst wordt voorgehouden) wel eenige werkelijkheid bevatte, in zooverre n.l., dat de „finale gelijkstelling" een belofte of leus geweest was, waarmee de kiezers naar de stembus gelokt werden.

Kunt U mij misschien eenige gegevens verstrekken, om de voorstelling, die van het Ministerie-KUYPER gegeven werd en die mij toescheen niet geheel juist te zijn, te corrigeeren?

ANTWOORD:

Met genoegen willen we een paar opmerkingen maken over de vraag, wat het Ministerie-KUYPER voor het bijzonder onderwijs heeft tot stand gebracht.

Men laat het Ministerie-KUYPER geen recht wedervaren, wanneer men het doet voorkomen, alsof dit Kabinet niet datgene gedaan heeft, waartoe het krachtens zijn beginsel verplicht was en wat het, gezien de politieke constellatie van die dagen, vermocht. Om de prestaties van het Ministerie-KUYPER nog even voor den geest te roepen, herinneren wij aan het ontwerp tot opheffing van de Staatsloterij en aan de Drankwet van 1904; aan het ontwerp tot herziening van de Zondagswet en vele sociale maatregelen, waartoe het initiatief werd genomen; maar bovenal aan zijn bemoeiingen inzake het onderwijs.

Vooreerst werd voorgesteld wegneming der belemmeringen voor vrije ontwikkeling van het bijzonder middelbaar onderwijs; een wettelijke grondslag werd gelegd voor het vakonderwijs, terwijl het bij Koninklijke boodschap van 11 Maart 1903 ingediende wetsontwerp tot wijziging en

aanvulling der wet tot regeling van het Hooger onderwijs drie dingen betrof: nadere regeling van het bijzonder hooger onderwijs; regeling van het hooger technisch onderwijs; en nadere regeling van het voorbereidend hooger onderwijs.

Doch laten wij ons bepalen tot het lager onderwijs. Door de oppositiepartij werd de oude schoolstrijd weer opnieuw geopend. Liberalen en socialisten ageerden sterk tegen de nieuwe schrede voorwaarts, die KUYPER zette op den weg der vrijheid: de geldelijke druk van het bijzonder onderwijs zou aanmerkelijk verlicht en de rechtspositie der bijzondere onderwijzers versterkt worden.

In 1905 werd een grootere financiëele tegemoetkoming toegekend dan bij de wet-Mackay was geschied. Aan de gemeenten zouden voortaan vergoed worden de minima der jaarwedden, waarop de onderwijzers aanspraak konden doen gelden volgens de wet, nu varieerend van *f* 500.— tot *f* 700.— en voor hoofdonderwijzers van *f* 750.— tot 1050.—.

Dezelfde vergoeding zouden de besturen der bijzondere scholen ontvangen. Tegelijkertijd werd bij de wet den bijzonderen onderwijzers van Rijkswege pensioen toegekend.

Het was in dezen tijd, dat LOHMAN in bittere verontwaardiging zijn „De schoolstrijd heropend" schreef.

Men heeft dus geen recht te zeggen, dat het Ministerie-KUYPER zoo weinig ten bate van het bijzonder onderwijs heeft gedaan. De gedachte van de algeheele bekostiging van het bijzonder lager onderwijs uit overheidskassen (niet te verwarren met de financieele gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, welke reeds in principe in 1889 was bereikt) dateert pas van lateren datum en wel van het Kabinet-CORT VAN DER LINDEN, dat in 1913 is opgetreden. De poging toch, welke Minister HEEMSKERK had gedaan, om in aansluiting met het voorstel der Grondwetscommissie te geraken tot een ontwerp, dat zuiver de gedachte vertolkte: De vrije school regel, de openbare uitzondering, was mislukt. Het kan dus niet juist zijn, om de niet-verwezenlijking van de gedachte der finale gelijkstelling te schrijven op rekening van het Ministerie-KUYPER. Integendeel. Wij gelooven, dat KUYPER alles gedaan heeft wat hij, gezien de omstandigheden, doen kon.

Voorts moet men niet vergeten, dat, al was er dan in de Tweede Kamer een verhouding van 58 rechts tot 42 links, de Eerste Kamer in 1904 nog bestond uit 27 liberalen en 22 mannen van de rechterzijde.

Bovendien is de onderwijs-paragraaf in de Troonrede van 1901 sober gesteld. Zij luidde: „Voor de vrijmaking van het onderwijs in zijne onderscheidene vertakkingen, zal op den ingeslagen weg worden voortgegaan." En in 1902 sprak H. M. de Koningin bij de opening van het parlement tot de leden der Staten-Generaal: „Zoo zal uwe medewerking ingeroepen worden tot meerdere ontwikkeling van het hooger en middelbaar vakonderwijs; tot regeling der pensionneering der bijzondere onderwijzers en van de weduwen van alle onderwijzers". Het Program van Actie der

A.R. Partij moge dan al gesproken hebben van een finale oplossing van het onderwijsvraagstuk — men dient wel in het oog te houden, dat dit Program van Actie niet identiek was met het Regeeringsprogram van het Ministerie-KUYPER.

Voor wie meer wil weten over de houding van het Ministerie-KUYPER ten aanzien van het bijzonder onderwijs, is het nuttig kennis te nemen van een geschriftje van ANEMA over het Ministerie-KUYPER in de serie „Pro en Contra"; van wat DIEPENHORST in zijn „Onze strijd in de Staten-Generaal" schreef, bl. 461 v.v.; terwijl ook Dr. JAPIKSE in zijn „Staatkundige geschiedenis" op bl. 266 v.v. belangwekkende gegevens over het onderwerp geeft.

De laatste, dien wij toch een objectieven buitenstaander mogen noemen, schrijft omtrent de onderwijs-novelle van KUYPER, dat ze „bewees, hoe het de regeering ernst was met de verdere vrijmaking van het bijzonder onderwijs, in dezen zin n.l., dat tegenover de Rijkskas gelijkstelling van openbare en bijzondere scholen zou worden verkregen".

Intusschen mogen wij niet onvermeld laten, dat men in de kringen van het bijzonder onderwijs ongeduldig werd, toen Kuyper eerst hooger- en middelbaar onderwijs aan de orde stelde en pas later met het lager onderwijs voor den dag kwam. In het tiende hoofdstuk van zijn „Bijdrage tot de Geschiedenis van den Schoolstrijd", maakt de heer J. C. WIRTZ Czn. hiervan breedvoerig melding.

Terugkomende op Uw vraag, veroorlove U ons nog een paar opmerkingen. En dan wel allereerst deze, dat de door U bedoelde spotprent van BRAAKENSIEK ons niet bekend is. Hoogstwaarschijnlijk stond den inleider op de vergadering van de Propagandaclub voor den geest een teekening van den heer HAHN van 21 Mei 1905, getiteld: „De sluwe voerman", waar wij Dr. KUYPER zien afgebeeld, gezeten op een hondenkar, welk voertuigje getrokken wordt door een arbeider, voor wiens neus „de sluwe voerman" een worstje laat bengelen, waarop de teekenaar de woorden: „Sociale wetgeving" heeft geplaatst.

Buiten het bestek van dit antwoord zou het liggen, aan te toonen, hoe onjuist deze voorstelling is, en te wijzen op den geweldigen arbeid, dien KUYPER juist op het stuk der sociale wetgeving heeft verricht, zij het dan ook, dat hij niet tot wet heeft kunnen verheffen, wat in tal van ontwerpen van wet was neergelegd (vgl. KUYPER, „Sociale Hervormingen" III dln.).

In de tweede plaats zouden wij er U op willen wijzen, dat het Program van Actie van 1901 i. z. het onderwijs, voor wat betreft het lager onderwijs, de volgende punten aangeeft:

1. Verhooging van de Rijksuitkeering aan Gemeentebesturen en Schoolbesturen;
2. Regeling van jaarwedden en pensioenen;
3. Examen-commissiën van Overheidswege, onderscheiden naar de opvoedkundige beginselen, waarvan de onderscheidene groepen van scholen uitgaan;

4. Losmaking van het Vaccinatie-vraagstuk van de School;
5. Bevordering van het Ambachtsonderwijs in verband met de invoering van het leerlingstelsel.

Hier wordt dus niet gesproken van een „finale opheffing der belemmeringen van het bijzonder onderwijs", zooals uw inleider het voorstelde.

Weliswaar oordeelt het Centraal Comité, dat bij de verkiezingen in 1901 op den voorgrond moest treden de vrijmaking en voltooiing van het onderwijs, hetwelk echter nader omschreven werd in dezer voege: *„Voorzoover de Grondwet het toelaat* (cursiveering van ons. B.) finale oplossing van het onderwijsvraagstuk in den geest van het gewijzigd Unie-rapport".

En dit laatste, hetwelk als Bijlage C is opgenomen bij het ontwerp-Program van Actie van 1901, heeft als derde conclusie:

> „Door het Rijk worde ten behoeve van de lagere scholen aan de Schoolcommissiën eene vaste bijdrage uitgekeerd, te berekenen naar regelen bij de wet vast te stellen, naar zoodanigen maatstaf, dat de kosten van eene gewone, eenvoudig ingerichte lagere school, voorzoover deze niet uit de schoolgelden te vinden zijn, worden gedekt, en rekening gehouden wordt met uitbreiding van leerstof en vermeerdering van het onderwijzend personeel".

terwijl sub 4 luidt:

> „De uitkeering van die bijdrage worde, evenals thans, verbonden aan voorwaarden, die de inrichting van het onderwijs vrij laten en alleen strekken om de besteding der rijksgelden voor het beoogde doel te verzekeren".

waaruit dus moge blijken, dat men in die bedoelde vergadering blijkbaar niet een volkomen juist oordeel gevormd had over wat te verstaan is onder „finale oplossing van het onderwijsvraagstuk in den geest van het gewijzigd Unie-rapport".

Wij komen derhalve tot de conclusie, dat het Ministerie-KUYPER bij de novelle van 1905, voorzoover de Grondwet het toeliet, vrijwel liep in de lijn, die uitgestippeld was in het Program van Actie van 1901 en dat men niet het recht heeft te spreken van een belofte of leus, die den kiezers zou zijn voorgehouden en welke niet is verwezenlijkt.

C. B.

---

2. VRAAG:

Door onzen Raad is op verzoek van een groote bedrijfsorganisatie besloten een bouwverbod voor bepaalde soorten aardappelen in te voeren vanwege het gevaar voor wratziekte in verband met den uitvoer.

Nu hebben sommige A.R. broeders hiertegen bezwaar, omdat de Overheid hierin, volgens hun meening, hare bevoegdheid te buiten zou gaan. Mag ik Uw oordeel vernemen?

ANTWOORD:

Naar onze meening zijn er geen principiëele bezwaren aan te voeren tegen een gemeentelijk verbod om bepaalde aardappelsoorten te verbouwen in verband met den export en wel op de volgende gronden.

Het zal U niet onbekend zijn, dat onze Regeering reeds geruimen tijd geleden de regeling der bestrijding van de aardappelwratziekte heeft ter hand genomen. Reeds een K. B. van 23 Jan. 1914 (Stbl. 25) trof maatregelen om de aardappelwratziekte te weren; kort daarop is dit vervangen door de wet van 13 Juni 1914 (Stbl. 324).

Een wet van 1 Juni 1918 (Stbl. 188) houdt bepalingen tot wering en bestrijding van ziekten van aardappelen. De tekst dezer wet is later nog enkele malen gewijzigd en opnieuw vastgelegd in een wet van 7 Juni 1924 (Stbl. 274). Hierin is o. m. verboden, door wratziekte aangetaste aardappelen te vervoeren; zonder vergunning aardappelen te verbouwen op besmette perceelen; terwijl voorts regelen getroffen zijn voor inbeslagneming van aangetaste aardappelen en voor de schadevergoeding.

Het is echter gebleken, dat de nadeelige gevolgen, die het waarnemen van wratziekte op een perceel, vooral als dit in een aardappelenverbouwende streek ligt, met deze wettelijke maatregelen niet voldoende kunnen worden afgewend. Opgetreden mag worden, zoodra de ziekte ergens aanwezig is. Maatregelen, om *uitbreiding* van de ziekte tegen te gaan, zijn geen voldoende waarborg om de beperkende bepalingen, die het buitenland stelt, met betrekking tot de aanwezigheid der ziekte (en die dan onmiddellijk en volledig in werking treden) buiten werking te stellen.

Daarom was het noodig, naast de voorzorgsmaatregelen tegen verbreiding der ziekte nog andere maatregelen te nemen van meer algemeene strekking, die ten doel hadden zooveel mogelijk te *voorkomen,* dat nieuwe gevallen zich zouden voordoen.

Volgens de Verslagen en Mededeelingen van den Plantenziektenkundigen Dienst te Wageningen, no. 16, waaraan wij bovenstaande gegevens ontleenden, was een volledige regeling dezer materie bij de wet bezwaarlijk.

Wanneer de omstandigheden dit toelaten, bestaat er o. i. geen bezwaar de voorloopige maatregelen, die getroffen zijn door onderlinge samenwerking der betrokkenen en belanghebbenden, eventueel door wettelijke te vervangen.

Het Hoofdbestuur der Alg. Vereen. voor Bloembollencultuur heeft zich o.m. tot den Raad van Den Helder gewend met het verzoek om te willen bevorderen, dat voor die gemeente, evenals ook reeds in Anna Paulowna geschied was, een strafverordening vastgesteld werd ter voorkoming van de aardappelwratziekte. Dit verzoek werd gemotiveerd door te wijzen op het groote nadeel, dat voor landbouwers en tuinders kon ontstaan, wanneer de gevreesde ziekte uitbreekt en den export dan belet.

De gemeenteraad van Den Helder maakte daarop een bepaling, die aldus luidde: „Het is verboden, als eigenaar, huurder of gebruiker van gronden in deze gemeente, daarop aardappelen te telen, bekend onder den naam van bravo, kampioen, de Wet en bintje".

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland hebben tegen de goedkeuring dezer bepaling geen bezwaar gemaakt.

Daarentegen achtten Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland dergelijke verordeningen door gemeenteraden in die provincie vastgesteld in strijd met de wet, omdat deze bemoeiing buiten de bevoegdheid van den Raad zou liggen en niet zou behooren tot de huishouding der gemeente.

Zij verzochten den Minister van Binnenlandsche Zaken deze verordeningen aan de Kroon voor te dragen ter vernietiging. De Minister heeft hierop echter afwijzend beschikt, waardoor dus is komen vast te staan, dat naar het oordeel van de Kroon de gemeenteraad zijn bemoeiingen ook tot dit landbouwbelang mag uitstrekken.

Wij kunnen ons met de opvatting van den Minister volkomen vereenigen.

Het geldt hier toch een zeer diep ingrijpend belang van de belanghebbenden bij de aardappelcultuur en a fortiori dus ook van de geheele gemeente, die grootendeels haar bestaan dankt aan den aardappel, en economisch afhankelijk is daarvan. Waar nu, zooals wij boven reeds zeiden, een algemeene regeling bezwaarlijk was, kan er niets tegen zijn, dat de plaatselijke Overheid pogingen aanwendt ter voorkoming van een euvel, waardoor een bepaalde tak van welvaart een vrij ernstig nadeel zou ondervinden.

Wij kunnen ons heel goed begrijpen, dat er in Uw kring bezwaren gerezen zijn van de zijde der belanghebbenden tegen deze wel zeer diep ingrijpende maatregelen van de Overheid; wij verstaan het, dat men met een beroep op het beginsel der „souvereiniteit in eigen kring" meent te moeten protesteeren tegen een gemeentelijk verbod, dat de vrije uitoefening van een bedrijf aan banden legt.

Maar hebben zij, die zoo spreken, wel bedacht, dat de Overheid, die immers om der zonde wil is ingesteld, hier wel moèst ingrijpen omdat, deed zij het niet, sommige bevolkingsgroepen van de hun toekomende rechten een zoodanig gebruik (c. q. misbruik) zouden maken, dat daardoor de belangen van andere bevolkingsgroepen op zeer ernstige wijze worden benadeeld?

Wij moeten derhalve voorzichtig zijn en mogen niet zoo maar zonder meer zeggen, dat de Overheid haar bevoegdheid te buiten gaat. Zij heeft er immers voor te waken, dat de door ons erkende souvereiniteit in eigen kring niet omslaat in een gebruiken van rechten, waardoor in dit geval een andere taak van bedrijf, die van zeer groot belang moet geacht worden voor de geheele bevolking, in het gedrang komt. Misbruik van hare bevoegdheid zou de Overheid maken, wanneer haar optreden niet noodzakelijk was. Doch waar hier zonder een gemeentelijk verbod sommi-

gen blijkbaar van hun vrijheid een ongelimiteerd gebruik meenen te mogen maken, zijn wij van meening, dat in het onderhavige geval de Overheid, die wel degelijk twee conflicteerende belangen tegenover elkaar zal hebben af te wegen, de bevoegdheid heeft verbodsbepalingen in het leven te roepen.

Wij stemmen U intusschen gaarne toe, dat de vraag, hoever de bemoeiing van de Overheid mag gaan, een zeer moeilijke is en voor elk concreet geval afzonderlijk getoetst moet worden aan de eischen van het beginsel eenerzijds en de mogelijkheden in de practijk anderzijds.

C. B.

---

3. VRAAG:

Besloten werd in onze gemeente een tweede openbare school te bouwen; in de bestaande openbare school zal een centraal zevende leerjaar worden gesticht, met dat gevolg, dat we hier straks drie openbare schoolhoofden rijk zijn.

Moet het besluit van den Raad tot uitbreiding van het aantal scholen goedgekeurd worden door Gedeputeerde Staten?

De vraag is gerezen, of wij ook voor onze christelijke scholen (uitgaande van de vereeniging voor Chr. Nat. Schoolonderwijs) moeten aansturen op een centraal-zevende-leerjaar. Wij hebben twee scholen, waar in de zevende klas samen 30 leerlingen zitten. Welke stappen zijn te doen, om daartoe te geraken? Wij krijgen dan voor dat 7e leerjaar een hoofd van het Rijk vergoed en kunnen van de kweekeling-met-acte geen gebruik meer maken.

ANTWOORD:

Art. 3 tweede lid der L. O. Wet 1920 stelt als algemeenen regel, dat het lager onderwijs in scholen van ten minste 7 achtereenvolgende leerjaren zal gegeven worden. Echter kan de Kroon daar, waar de gelegenheid, om aansluitend lager onderwijs in het 7e leerjaar te ontvangen in voldoende mate op andere wijze verzekerd is, of waar bijzondere omstandigheden er aanleiding toe geven, vergunning verleenen, dat het onderwijs aan een of meer bepaalde scholen minder dan 7 achtereenvolgende leerjaren omvat.

Als een der uitzonderingsgevallen boven bedoeld kan aangemerkt worden het centrale zevende leerjaar. Zoo is de vergunning (krachtens de eerste der beide bovengenoemde gronden) verleend aan tal van gemeenten, welke naast hare 6-jarige scholen één of meer kopscholen hebben voor het zevende en eventueel hoogere leerjaren, of wel naast hare 6-jarige school één of meer 7 (of meer) -jarige scholen in stand

houden, toegankelijk voor de kinderen, die de 6-jarige school afliepen. Eveneens is in vele gevallen de vergunning verleend aan een vereeniging, die ter zelfder plaatse meer dan één school in stand houdt, zoodat het zevende leerjaar gecentraliseerd is in één harer scholen.

Het wil ons voorkomen, dat ten Uwent de zaak het beste zóó opgelost kan worden, dat men een 7-jarige school naast de 6-jarige sticht, met de bepaling, dat de leerlingen van de 7de klasse der beide scholen gezamenlijk zullen onderwezen worden.

Deze oplossing is de meest rationeele, en ze strookt ook wel met den geest en de bedoeling der L. O.-wet 1920 — iets wat van een apart-gecentraliseerd 7de leerjaar moeilijk vol te houden is.

Misschien is zoo'n gecentraliseerd 7de leerjaar theoretisch te verdedigen, doch, naar het ons toeschijnt, zijn er groote bezwaren verbonden aan de practische verwerkelijking van deze theoretische mogelijkheid.

Het eerste is, gelijk wij hier boven reeds terloops aanduidden, gelegen in de artt. 3 *jo* 90 der L. O. wet. Immers men zou dan een leerplan voor zeven jaren moeten opstellen en daarvan gaan afwijken in dier voege, dat alleen in het laatste leerjaar onderwijs gegeven wordt. U voelt, dat is een gewrongen constructie, waarvan het zéér te bezien staat, of het Departement haar zal goedkeuren.

In de tweede plaats zal men wellicht gehandicapt worden door het bepaalde in art. 96 sub a der L. O. wet 1920, omdat het vereischte van 30 leerlingen niet gegarandeerd is, althans omdat het niet zeker is, dat men tenminste 30 leerlingen kan bijeenbrengen in het zevende leerjaar. Voldoet men niet aan de voorwaarden van art. 96, dan komt men niet in aanmerking voor de vergoeding, bedoeld in art. 88 der L. O. wet van 1920.

Wij herhalen van gevoelen te zijn, dat dus de meest voorkomende en practisch mogelijke oplossing deze is: naast de 6-jarige (waarvoor vergunning der Kroon noodig is ex art. 3 2e lid) een 7-jarige school te stichten, op welk laatste dan het 7e leerjaar gecentraliseerd wordt.

Hieruit volgt, dat er ook geen sprake zal kunnen zijn van drie hoofden. Gesteld, dat men dezen weg insloeg, waar zou het einde zijn? Zoo heeft ook het eerste leerjaar zijn speciale eischen, 't vraagt soms een bepaalde methode; en het gaat toch niet aan, om ook daarvoor een apart hoofd aan te stellen!

Verder maken wij U nog attent op art. 23 sub b der L. O. wet 1920, volgens welk artikel het Raadsbesluit betreffende vermeerdering van het aantal scholen in de gemeente aan de goedkeuring van Ged. Staten is onderworpen.

Gezien het bovenstaande, gelooven wij niet, dat het aanbeveling verdient, om voor de Chr. scholen ten Uwent pogingen aan te wenden, tot een gecentraliseerd 7de leerjaar te komen.

C. B.

4. VRAAG:

In een hier verschijnend blad geeft de Redacteur een recensie van het bekende geïllustreerde „Nooit-meer-oorlog"-boekje. Deze eindigt aldus:

„Nederland geeft per hoofd 21.34 (gld.?) voor militaire uitgaven uit. Nederland schittert hier dus onder de staten, die het meest per hoofd aan het militarisme contribueeren, België staat op 10.58..."

Mag ik U nu eenige vragen doen, die ik gaarne beantwoord zag?

Ten eerste: is het waar, dat Nederland *f* 21.34 en dat België *f* 10.58 (in Holl. geld) per jaar voor militaire uitgaven offeren?

Ten tweede: is het Belg. cijfer niet klein, doordat België tot nu toe een flink deel van zijn leger in 't bezette gebied door Duitschland liet onderhouden? Duitschland betaalde immers onderkomen en voeding der bezettingstroepen?

Ten derde: is onze begrooting niet hooger, doordat we een vloot hebben? Is de uitgave voor de vloot in die *f* 21.34 per jaar begrepen? En ook: worden de torpedojagers, die naar Indië gaan (+ de Java, de Sumatra en de onderzeebooten) óók door *Indië* betaald? Betaalt Nederland de Indische defensie gedeeltelijk?

Ten vierde: worden de marechaussée en 't loodswezen door het Departement van Defensie betaald? Doet België dat ook? Of laat het die takken van dienst door andere departementen verzorgen?

Ten vijfde: hoe groot is onze jaarlijksche lichting? Hoe groot de Belgische? Ik meen resp. 15000 en 70000.

Ten zesde: mag ik zeggen, dat onze bezoldigingen en pensioenen en wachtgelden beter zijn dan de Belgische, zoodat ook daardoor onze bijdrage per hoofd grooter is?

Ten zevende: moet men niet protesteeren tegen de uitdrukking: „contribueeren aan het militarisme"? Ik meen, dat dit woord thans overal een verdachten klank heeft.

Ten achtste: kan men zeggen, dat België een betrekkelijk lager cijfer noodig heeft voor 't aanschaffen van materiaal, omdat het gedurende den oorlog geweldige voorraden geschut enz. heeft aangemaakt? Terwijl wij b.v. wat onze vloot betreft, hoog noodig moeten aanvullen? (Curaçao).

ANTWOORD:

Teneinde de militaire uitgaven van Nederland en België te kunnen

vergelijken, moet rekening gehouden worden met de omstandigheid, dat de militaire pensioenen en wachtgelden in Nederland voorkomen op de defensiebegrooting, terwijl in België slechts een klein gedeelte van die pensioenen op de begrooting van landsverdediging wordt vermeld en de rest op andere hoofdstukken der Belgische begrooting wordt verantwoord. Ook moeten voor België de uitgaven ten gevolge van den oorlog niet in de berekening der militaire uitgaven opgenomen worden.

Een juiste en billijke vergelijking noodzaakt dus om beide begrootingen te ontdoen van de pensioenlasten en bovendien de Belgische nog van de kosten wegens oorlogsschade; derhalve worden de cijfers:

MILITAIRE UITGAVEN VOOR 1930.

Nederland		*België*	
Zeemacht	ƒ 26.743.500	Leger . . .	frs. 1.189.406.121
Landmacht . . .	- 46.636.963	Gendarmerie . „	143.694.111
Marechaussée en politietroepen . .	- 1.688.651	Totaal	frs. 1.333.100.232
Totaal	ƒ 75.069.114		of ƒ 93.317.016

BEVOLKING IN MILLIOENEN:

Nederland 7.72 België 7.96

Per hoofd wordt dus betaald aan militaire uitgaven:

Nederland ƒ 9.72 België ƒ 11.72

Met inbegrip van de pensioenen en wachtgelden betaalt Nederland voor 1930 aan militaire uitgaven ƒ 94.057.691 of ƒ 12.18 per hoofd van de bevolking.

Het bedrag, dat Nederland betaalt *met* pensioenen is dus ongeveer gelijk aan wat België uitkeert, *zonder* pensioenen.

In uw tweede vraag doelde U op het feit, dat een deel van het Belgische leger in het bezette gebied door Duitschland zou onderhouden worden. Daar, zooals U weet, de troepen uit dit bezette gebied vertrokken zijn, mogen wij met dezen factor momenteel geen rekening meer houden en voorts is, zooals U hierboven gezien hebt, het Belgische cijfer niet kleiner dan het Nederlandsche.

In Uw derde vraag spreekt U over de vloot. België heeft, zooals U bekend zal zijn, geen vloot. Maar zelfs met inbegrip van de vlootuitgaven zijn de militaire uitgaven in Nederland kleiner dan in België.

Het leger in Nederlandsch-Indië wordt geheel door Nederlandsch-Indië betaald. Slechts de Koloniale Reserve en de uitgaven voor het Departement van Koloniën worden door Nederland betaald.

De kruisers Sumatra en Java, de nieuwe torpedojagers, de laatste onderzeebooten en de flottielje-vaartuigen voor Soemba en Flores, zijn voor

gezamenlijke Nederlandsch-Indische en Nederlandsche rekening gebouwd.

Het onderhoud der schepen, welke in de Indische wateren verblijven, wordt door Indië betaald.

Vraag 4: De marechaussée wordt voor 1/3 betaald door Defensie en 2/3 door Justitie; in België is een afzonderlijke begrooting voor de gendarmerie; overigens mogen wij verwijzen naar ons antwoord op vraag 1.

Loodswezen, betonning, bebakening, kustwacht en stormwaarschuwingsdienst komen in Nederland voor op de defensie-begrooting onder het hoofd „niet-militaire uitgaven". Deze „niet-militaire uitgaven" met een totaal van ƒ 6. 170. 812 zijn niet begrepen onder de som van ƒ 75.069.114, bedoeld bij de beantwoording van vraag 1.

Loodswezen en dergelijke diensten worden op de Belgische defensiebegrooting niet berekend, doch komen op andere hoofdstukken voor.

Vraag 5: Onze jaarlijksche lichting is 19.500 man, welke verhoogd wordt met een verloop in het voorafgaande jaar. De Belgische jaarlijksche lichting is sterk 44.000 man.

Vraag 6: Nederland geeft méér uit voor bezoldiging, pensioenen en wachtgelden dan België. Zie overigens voor de beantwoording van deze vraag sub 1.

Vraag 7: De uitdrukking „contribueeren aan het militarisme" moet gewraakt worden, wanneer men daarmede wil uitdrukken het zich getroosten van financieele opofferingen voor de verdediging van het vaderland, die elk weldenkend mensch zal billijken en niet anders dan toegejuicht kan worden, gezien de groote belangen, welke landsverdediging met zich brengt ten bate van het algemeen belang.

Vraag 8: Nederland besteedt jaarlijks voor bewapening, artilleriemateriaal en munitie ƒ 8.704.300. België daarentegen frs. 172.600.000 of ƒ 12.082.000.

Onder de ƒ 8.704.300 voor Nederland zijn begrepen ƒ 3.036.500 voor de zeemacht. Bovendien berekent Nederland voor 1930: ƒ 9.198.730 voor aanbouw en aanschaffing zeemacht, welke laatstgenoemde som echter begrepen is onder de ƒ 75.069.114 van het antwoord op vraag 1.

België is in de laatste jaren zeer zuinig in de aanschaffing van nieuw materieel, doch voor het grootere Belgische leger is meer noodig dan voor het kleinere Nederlandsche. België beschikt wel over groote hoeveelheden uitgeleverd Duitsch geschut, doch de oorlogsmunitie is langzamerhand onbruikbaar geworden, zoodat ieder jaar een gedeelte vernietigd moet worden.

Van de defensiebegrooting van 1930 is in Nederland bestemd voor:

tractementen en vergoedingen .	ƒ 38.198.495 of	± 41 %
pensioenen en wachtgelden . .	- 18.988.577 of	± 20 %
overige uitgaven	- 36.870.619 of	± 39 %
Totaal defensieuitgaven:	ƒ 94.057.691 of	100 %

C. B.

5. VRAAG.

In een onlangs gehouden raadsvergadering werd erover geklaagd, dat er op den A.... weg onder deze gemeente in aldaar stilstaande auto's onzedelijke handelingen werden gepleegd. Wat is er aan te doen, om dit kwaad den kop in te drukken? Acht U een parkeerverbod met het oog hierop geoorloofd en doeltreffend? Of weet U er iets anders op? Heeft de politie het recht de portieren van verdachte auto's te openen?

ANTWOORD:

Het komt ons voor, dat de gemeenteraad wel degelijk bevoegd geacht moet worden om een verordening in het leven te roepen, inhoudende een z.g. „parkeerverbod", om aan het door U gesignaleerde kwaad een einde te maken. Immers heeft de Raad de bevoegdheid ex art. 135 der Gemeentewet zulke maatregelen te treffen, die hij in het belang acht te zijn van openbare orde en zedelijkheid. Het verbod van parkeeren vermindert in elk geval de kans om zich een gelegenheid te verschaffen voor het bedrijven van oneerbare practijken.

De formuleering van den tekst eener desbetreffende verbodsbepaling ontleenen we aan art. 72 der Algem. Politieverordening voor 's Gravenhage en zou in casu aldus kunnen luiden:

„Het is verboden rij- of voertuigen te laten staan, anders dan tot het in- of uitlaten van personen, dan wel tot het op- of afladen van goederen op den A.... weg onder de gemeente ....."

U moet er aan denken, dat de sanctie (strafbepaling) geregeld wordt in het algemeene artikel, waarin op de overige overtredingen een straf gesteld wordt.

Voorts zullen — naar het ons toeschijnt — een goede verlichting en een verscherpte surveillance op den meerbedoelden weg de gelegenheid om het kwaad te bedrijven, verminderen.

U vraagt of de politie de portieren van verdachte auto's mag openen.

Natuurlijk hebben de Rijks- en gemeenteveldwachters het recht zulks te doen, zoodra deze maar vermoeden van misdrijf hebben (hier meer bepaaldelijk het misdrijf van art. 239 van het Wetboek van Strafrecht). Iedere opsporingsambtenaar is immers volgens art. 52 van het Wetboek van Strafvordering bevoegd den „verdachte" naar zijn naam te vragen en hem daartoe staande te houden. Dit laatste mag, dunkt ons, wel zóó ruim geïnterpreteerd worden, dat onder staande houden mede begrepen is het openen van een portier van den auto, waarin de verdachte zich bevindt. Als er eenmaal een paar processen-verbaal zijn opgemaakt, zit de schrik er wel in. Maar de practijk is nu eenmaal, dat de politie er meestal niet zoo spoedig toe overgaat, het portier te openen in dit geval. Want, is ze bij de auto genaderd, dan is er vaak al niets meer te ont-

dekken, wat ook maar strafbaar zou zijn. En, wanneer de politie één keer op een avond aan een „verdachten" automobilist zijn rij- of nummerbewijs gevraagd heeft, dan is ze verder uitgepraat, tenzij ze vlak bij de auto blijft posten. U voelt, het is ondoelmatig en onvoldoende. Vandaar, dat het parkeerverbod hier van zoo groot nut kan zijn, omdat de politie zich daarop beroepen kan en manen tot doorrijden. Weigert de betrokkene nu aan dat bevel der politie gevolg te geven, dan kan thans proces-verbaal worden opgemaakt — iets, wat bij het ontbreken eener bepaling als bovenbedoeld niet wel mogelijk was.

Het wil ons voorkomen, dat U met het in 't leven roepen van zoo'n verordening succesvol het gewraakte euvel zult kunnen verminderen.

C. B.

NATUURRECHT EN ANTIREVOLUTIONAIR BEGINSEL

DOOR

DR. J. W. NOTEBOOM.

Wanneer men spreekt over het natuurrecht, denkt men, althans hier te lande, gewoonlijk onmiddellijk aan de leer van HUGO DE GROOT en de verschillende bekende natuurrechtsleeraars uit de zeventiende en achttiende eeuw. Prof. KRABBE [1]) bepaalde zich in zijn onlangs verschenen werk bij de uiteenzetting van de natuurrechtsleer zelfs uitsluitend tot deze periode uit de geschiedenis dezer leer.

Doch al moge DE GROOT c. s. een krachtigen stoot aan de ontwikkeling der natuurrechtsleer hebben gegeven en al mag hij zelfs worden beschouwd als de grondlegger van een systeem van rechtsphilosophie, dat met den naam van „natuurrecht" wordt aangeduid [2]), om de eerste sporen van deze leer te vinden moet men verder terug gaan dan de zeventiende eeuw. ZENO, de grondlegger van de Stoïcijnsche school in Griekenland, stelde reeds ongeveer 300 jaren vóór Christus zijn natuurrechtsleer op [3]). En men mag aannemen, dat alle eeuwen door in meerdere of mindere mate aandacht aan het natuurrecht geschonken is. Zulks eensdeels, gelijk vooral door de Romeinsche juristen, om door middel van de natuurrechtsleer bestaande rechtsinstellingen en rechtsvoorschriften te verklaren en te rechtvaardigen, anderdeels om te voorzien in de behoefte aan een richtsnoer bij de vorming van het z.g. positieve recht.

* *
*

Het natuurrecht dankt zijn naam uiteraard aan het feit, dat men zeker verband legt tusschen dit recht (gewoonlijk, althans vóór DE GROOT, beschouwd als onderdeel der ethiek) en de natuur. Doch heel veel wijzer maakt ons deze naam toch niet. Want — daargelaten

nog de uiteenloopende opvattingen der natuurleeraars omtrent het begrip recht — heerscht ook onder hen de bontste verscheidenheid van meeningen omtrent de natuur, voorzoover deze als bron van het natuurrecht in aanmerking behoort te worden genomen. Gewoonlijk tracht men, in verband met de verschillende opvattingen van de natuur, de natuurrechtstheorieën in enkele hoofdgroepen in te deelen, en wel een groep, die met natuur vooral op het oog heeft de natuur des menschen, hetzij als aanleg en verlangen van het individu (Grotius), hetzij als collectieve macht in het heelal (Aristoteles); en een andere groep, die onder natuur meer speciaal verstaat de natuur van het recht [4]).

* *
*

Tot de theorieën van de eerste groep behooren die van de Grieksche wijsgeeren der oudheid, met name die van ARISTOTELES, en van de Stoïcijnen. Eerstgenoemde plaatste het natuurrecht als hetgeen overal op dezelfde wijze kracht heeft (phusikon dikaion) tegenover het recht volgens de positieve wet (nomikon dikaion) [5]).

De Romeinsche juristen namen deze onderscheiding uit de Grieksche wijsbegeerte over en stelden tegenover het *jus civile* (het deel van het recht, dat zich speciaal bij de toestanden van een bepaald volk aanpast) het *jus gentium,* het recht, dat gelijkelijk door alle volken wordt geëerbiedigd en aan de *„naturalis ratio"* (de natuurlijke rede) zijn oorsprong dankt (b.v. contracten als koop en verkoop, huur en verhuur e. d.) en het *jus naturale,* hetwelk de natuur aan alle wezens heeft geleerd (b.v. de voortplanting).

Deze natuurrechtsleer ontving ten tijde van den Romeinschen keizer JUSTINIANUS theïstische fundeering. Het rationalistisch karakter der natuurrechtsleer werd verzacht. Het natuurrecht werd beschouwd als openbaring van „zekere goddelijke voorzienigheid" (divina quadam providentia) [6]).

En aldus ging de natuurrechtsleer over in het canonieke recht en werd zelfs voor een deel geïdentificeerd met hetgeen door de Kerk volgens Heilige Schrift en traditie over recht en staat werd geleerd [7]).

Intusschen dient hierbij wel in het oog te worden gehouden, dat de R.K. natuurrechtsleeraars onderscheid maakten — gelijk zij trouwens ook thans nog doen — tusschen het z.g. *absoluut* en het *relatief* natuurrecht; een onderscheiding, die ook door verschillende protes-

tantsche schrijvers, met name door LUTHER en MELANCHTON werd gebezigd. Met het absolute natuurrecht bedoelt men dan het recht, dat een toestand zonder zonde veronderstelt en ten volle beantwoordt aan den eisch der goddelijke wet; met het relatief natuurrecht, het recht, dat in een zondige wereld en dus rekening houdende met 's menschen onvolmaaktheid, orde schept en op die wijze het algemeen belang dient en waarvan instellingen als staat, eigendom, slavernij, rechtspraak, politie e. d. deel uitmaken. En dit laatste wordt dan weer onderscheiden als het *objectief* natuurrecht, d. i. het geheel der normen, die bindend zijn voor de gansche menschheid krachtens de natuur zelve en niet pas ingevolge de positieve wetgeving, en het *subjectief* natuurrecht als het geheel der rechtsbevoegdheden, die iemand onmiddellijk krachtens het objectieve natuurrecht en op grond van uit het natuurrecht voortvloeiende verhoudingen toekomen [8]).

Dit natuurrecht vindt niet rechtstreeks in de goddelijke openbaring, doch, althans goeddeels, in 's menschen rede zijn oorsprong. Het menschelijk recht is een aanvulling van het goddelijk recht door middel van de menschelijke rede. En de theïstische grondslag van dit recht kan dan ook slechts in zooverre worden volgehouden, als men, volgens de specifiek Roomsche opvatting, aanneemt, dat 's menschen rede deel uitmaakt van de goddelijke rede en derhalve, ondanks de zonde, nog in staat is buiten Gods bijzondere openbaring om Gods Wil na te vorschen en te vertolken [9]).

Met den theïstischen grondslag van het natuurrecht werd in principe gebroken door GROTIUS en de natuurrechtsleeraars der 17e en 18e eeuw. Niet God, doch de natuurlijke rede geeft aan hunne natuurrechtelijke normen bindende kracht. Zelfs al zou er geen God zijn, dan zou die bindende kracht volgens de leer van GROTIUS toch blijven [10]).

Trouwens, de oorsprong van deze leer zocht STAHL reeds in de middeleeuwsche wijsbegeerte, n.l. in de lex aeterna (eeuwige wet), welke wet de scholastieken boven God plaatsten; in de heilige natuur, die vóór alle besluiten in Hem is, uit welke natuur zij de ethiek meenden te moeten afleiden. Daardoor was de vrijheid van besluit en de fundeering in God opgeheven en het was nu vereischt, de rede te verklaren tot den God en de wereld bepalenden factor. Dit geschiedde dan door de bewering: het onderscheid van recht en onrecht zou volgens de rede blijven bestaan, zelfs wanneer er geen God ware.

Want, zoo beschouwd, kan God de oorzaak daarvan niet zijn, noch Zijne Heiligheid, noch Zijn Wil, — anders moesten met Hem ook de werkingen wegvallen — maar alleen de rede.

Deze bewering nu — zoo vervolgt STAHL — welke de grondlegger van het natuurrecht, GROTIUS, tot de zijne maakte (hoewel hij geenszins haar auteur is), werd door LEIBNITZ tegen tegenstanders in bescherming genomen en nadrukkelijk uitgesproken: zooals de wetten der geometrie als noodwendig gevonden moeten worden, ook wanneer men God loochent, zoo ook die des rechts [11]).

Ook draagt het natuurrecht van GROTIUS c. s. veel meer dan de vroegere natuurrechtstheorieën een individualistisch karakter.

Niet de natuur van den mensch als collectiviteit doch veeleer de natuur van het individu wordt als grondslag voor het natuurrecht aanvaard.

Intusschen liep bij deze natuurrechtsleeraars het inzicht over het wezen van de menschelijke natuur, voorzoover deze voor het recht in aanmerking komt, tamelijk ver uiteen. GROTIUS zag, evenals in de oudheid ARISTOTELES, het wezen van de menschelijke natuur in den appetitus socialis, den gezelligheidsdrang, het streven naar een vreedzame en door de rede geordende gemeenschap (natura rationalis ac sociabilis hominis). En uit dien trek der menschelijke natuur weet hij als natuurrechtelijke normen af te leiden den plicht om eens anders goed te eerbiedigen en terug te geven hetgeen men van een anders bezit afgenomen heeft, de gehoudenheid om overeenkomsten na te komen, de aansprakelijkheid om door schuld veroorzaakte schade te vergoeden en de vergelding onder de menschen door straf. En via de verdragstheorie, dit is, de leer van uitdrukkelijke of stilzwijgende verdragen, komt GROTIUS tot de constructie van zijn gansche rechtsbeschouwing, met name van den Staat, de slavernij, den particulieren eigendom en vooral van het volkenrecht. En tevens bakent hij het recht af, eenerzijds tegenover de moraal, welke niet door gezelligheidsdrang, doch door een anderen trek van de menschelijke natuur, n.l. het oordeel over de ware blijvende waarde en onwaarde der dingen geregeld wordt en anderzijds tegenover de politiek, die aangeeft hoe de bijzondere omstandigheden voor ieder mensch en voor iederen Staat moeten worden ingericht [12]).

Voor den Engelschen natuurrechtsleeraar HOBBES [13]) lag het essentiëele van de menschelijke natuur als grondslag voor het natuurrecht,

niet als bij GROTIUS in den gezelligheidsdrang van den mensch, doch integendeel in het vreesachtige van den mensch, waardoor het recht noodzakelijk is, wijl er anders een voortdurende strijd zou zijn van allen tegen allen (homo homini lupus: de mensch is den mensch een wolf); voor PUFENDORF [14]) was het kenmerkende der menschelijke natuur het gevoel van zwakte en de drang tot zelfbehoud; voor THOMASIUS [15]) het streven naar geluk. Doch al deze verschillende systemen hebben met elkander gemeen, dat zij geheel buiten goddelijke openbaring om aan de hand van de ervaring omtrent 's menschen natuur door de menschelijke rede zijn opgebouwd.

Het natuurrecht van ROUSSEAU [16]) en KANT [17]) verschilt van deze systemen inzoover, dat, vooral bij laatstgenoemde, van 's menschen natuur en hare werking wordt geabstraheerd en uitsluitend de natuur, d. z. de wezenstrekken des rechts, als uitgangspunt wordt aanvaard. Die wezenstrekken zijn bij ROUSSEAU vooral de onvervreemdbare vrijheid van den mensch en de onaantastbare gelijkheid der menschen, waaruit o. m. de onvervreemdbare en zelfs niet door de Overheid te vertegenwoordigen macht en souvereiniteit des volks wordt afgeleid. Voor KANT is het recht vrucht van de denknoodwendigheid en veronderstelt vrijheid om te handelen voor het doel, dat de rede zelve stelt volgens den regel: handel naar een maxime, dat, tot algemeene wet gemaakt, zichzelf niet tegenspreekt. Van dit recht, dat langs zuiver abstracten weg gevonden wordt, is niet God de auteur, doch de menschelijke rede (praktische Vernunft). God staat in het stelsel van KANT niet boven maar onder dit rederecht en is er aan onderworpen [18]).

De idee van een vast en onveranderlijk natuurrecht gaf in de achttiende eeuw ook stuwkracht aan het streven naar codificaties ter vervanging van de uiteenloopende volksrechten. Het voor-ontwerp van den Code NAPOLEON gewaagde dan ook van een universeel en onveranderlijk recht, bron van alle positieve wetten, t. w. de natuurlijke rede in zooverre deze over alle menschen regeert [19]).

In den nieuweren tijd keeren — na een periode, waarin men meende door middel van de codificaties het ideale natuurrecht zoo dicht mogelijk te hebben benaderd en de rechtsgeleerden zich derhalve tot het schrijven van commentaren op de wetboeken beperkten — de natuurrechtelijke theorieën in allerlei vormen weer terug. En deels trachten zij aan te geven absolute maatstaven voor de rechtsvorming (b.v. STAMMLER'S theorie van het „gerichte" recht), deels relatieve

rechtsprincipes (b.v. de z.g. sociologische richting, EHRLICH, DUGUIT; de leer van het volksbewustzijn als rechtsbron, KRABBE; en het relativisme van RADBRUCH en JELLINEK). Doch in het algemeen zoeken de nieuwe theorieën niet, althans niet in die mate als de oudere natuurrechtsleeraars, naar een vast en onveranderlijk natuurrechtelijk systeem naast en vaak tegenover het positief recht.

Wat de verhouding tusschen natuurrecht en positief recht aangaat, valt op te merken, dat verreweg de meeste auteurs het natuurrecht beschouwen, hetzij uitsluitend als richtsnoer bij de vorming c.q. herziening van het positief recht, hetzij bovendien als aanvulling van de leemten, die bij de toepassing van het positief recht in de practijk blijken te bestaan. De natuurrechtsleeraars vóór de periode van KANT gingen echter in het algemeen nog een stap verder en ontzegden het positief recht bindende kracht voorzoover het met het natuurrecht in tegenspraak was [20]).

* *
*

Hoe nu dient men, uitgaande van het a.r. beginsel, het z.g. natuurrecht te beschouwen? Kan men ook spreken van een anti-revolutionair natuurrecht?

Stellig niet, wanneer men met dat natuurrecht een universeel en onveranderlijk recht op het oog heeft, dat uit de natuur en rede zou zijn af te leiden. 's Menschen natuur is door de zonde verdorven. En al is het, dat in 's menschen conscientie nog een lichtstraal valt van Gods genade, waardoor hij, ook buiten de bijzondere openbaring, eenige kennis van Gods wet heeft, die kennis is toch veelszins zoo vaag en zoo door invloed der zonde vertroebeld, dat nimmer uit de menschelijke rede een vast en onveranderlijk recht mag worden afgeleid.

Toch zou men wel van een anti-revolutionair natuurrecht kunnen spreken, wanneer men (gelijk ook met name Prof. DOOYEWEERD doet [21])) daarmede bedoelt de eeuwige beginselen van Gods openbaring in de Heilige Schrift, in de historie en in de conscientie. Zoo het beginsel om God als Schepper en Almachtig bestuurder van het heelal te eerbiedigen, den Zondag te heiligen, 's naasten leven, vrijheid, eer en goed te ontzien.

Daarbij moet dan worden opgemerkt, dat dit natuurrecht niet vormt, noch daaruit kan worden afgeleid een uitgewerkt voor alle tijden en

plaatsen geldend uniform systeem. Het is niet anders dan het woord beginselen aanduidt: een begin, een zoutkorrel, een zuurdeesem.

En bij het opsporen van die beginselen is niet het geweten het primaire, doch Gods Wil, die, hetzij door het geloovig aanvaarden van Zijn openbaring, hetzij onbewust den mensch in zijn conscientie bindt.

Deze beginselen nu behooren tot richtsnoer van de Overheid te strekken bij de vorming en de herziening van het positief recht, wijl de Overheid dienaresse Gods is en hare taak derhalve in gebondenheid aan Zijn Wil heeft te vervullen. Voorts oefenen zij invloed bij de toepassing en uitlegging van het positief recht, ook voorzoover dit niet door Overheidsorganen (b.v. bij het aangaan van contracten) geschiedt.

Hoe echter, indien het positief recht, met name de wetten en wettelijke voorschriften blijkt den toets der beginselen niet te kunnen doorstaan? Verliest het dan bindende kracht?

In het algemeen zeer zeker niet. Wel zal de onderdaan, wanneer er voor hem een conflict ontstaat tusschen den eisch der wet en hetgeen God, naar de inspraak zijner conscientie gebiedt, gehoorzaamheid moeten weigeren. Doch hiermede verliest de wet niet hare algemeen bindende kracht. Ja, zelfs in dat speciale geval verliest de wet haar bindende kracht niet wat betreft de sanctie, die zij aan het wegens gewetensbezwaar niet nagekomen voorschrift verbindt. Want de verplichting Gode meer te gehoorzamen dan de menschen, ontslaat den bezwaarden onderdaan niet van den plicht zich te onderwerpen aan de straf, die de Overheid aan overtreding van het om principiëele redenen niet gehoorzaamde voorschrift verbindt [22]).

Uiteraard zijn er verschillende primaire eischen, waaraan het recht heeft te beantwoorden om positief recht te zijn. Deels zijn deze van formeelen aard, b.v. de eisch, dat een wet om als zoodanig te gelden moet afgekondigd zijn op de wijze als in de grondwettelijke voorschriften is aangewezen; deels van materiëelen aard, b.v. de voorwaarde, dat een Kon. Besluit of plaatselijke verordening om bindend te zijn moet beantwoorden aan wet of grondwet en dat — in het algemeen — een wettelijk voorschrift niet iets psychisch of physisch onmogelijks eischen kan.

Doch, zoo het recht aan deze voorwaarden voldoet, heeft het als positief recht voor Overheid en de onderdanen bindende kracht, ook al voldoet het niet aan den eisch der beginselen.

De bindende kracht van het positief recht, ook voorzoover dit niet beantwoordt aan de door ons aanvaarde beginselen, vindt eenerzijds haar grond in de erkenning, dat de Overheid Gods dienaresse is en mitsdien een goddelijke roeping vervult; uit welke erkenning voortvloeit, dat de onderdanen zich aan die Overheid, ook bij in beginsel onjuiste vervulling van hare rechtstaak, hebben te onderwerpen, niet uit vrees voor straf maar uit gehoorzaamheid aan het door God gesteld gezag.

Doch anderzijds vindt die bindende kracht van het positief recht ook steun in den aard der beginselen. Gesteld, dat men niet te doen had met beginselen, doch met een *algemeen aanvaard uitgewerkt* rechtssysteem, dat als maatstaf bij de beoordeeling van het positief recht kon worden gebruikt, dan zou men er vrede mee kunnen hebben, om bij verschil tusschen beide aan dat rechtssysteem voorrang toe te kennen. Doch een dergelijk rechtssysteem is er niet. Bij de toetsing van elk onderdeel van het posithief recht moet men aan de hand van de beginselen en met inachtneming van de bijzondere omstandigheden van sociologischen aard tot een bepaald inzicht in den eisch, dien het beginsel stelt, trachten te komen. En — al ware het nu, dat alle onderdanen dezelfde beginselen als juist aanvaarden (hetgeen allerminst het geval is) — dan zou toch bij de toepassing der beginselen, waarbij niet alleen kennis van bijzondere omstandigheden van tijd en plaats vereischt is, doch ook omtrent die omstandigheden *een oordeel* moet worden gevormd, een zoo groote kans op uiteenloopend inzicht blijven bestaan, dat van objectiviteit bij het formuleeren van beginseleischen geen sprake zou zijn. Derhalve zou het voorrang geven aan deze eischen boven het positief recht alle rechtszekerheid wegnemen en geen constructief-antirevolutionairen, doch een destructief-revolutionairen invloed op de samenleving oefenen.

Wanneer b.v. de Overheid vaccinatie of deelneming door kiesgerechtigden aan de verkiezingen verplichtend stelt, verliezen deze maatregelen hare rechtskracht niet, omdat de Overheid door ze te nemen de naar anti-revolutionair beginsel aangewezen grens harer bevoegdheid overschrijdt. En derhalve is elk onderdaan naar anti-revolutionaire opvatting gehouden aan deze, in principe onjuiste, maatregelen te gehoorzamen, tenzij zijn conscientie hem het doen vaccineeren of het deelnemen aan een verkiezing als in strijd met Gods Wet verbiedt.

Langs welken weg moeten dan de beginselen invloed op het positief recht oefenen?

Naar het ons voorkomt niet uitsluitend door middel van de wetgevende organen (regeering, volksvertegenwoordiging en gewestelijke en locale besturen), doch ook door rechter en administratie en door de bevolking zelve. Door de wetgevende organen inzoover deze door het vaststellen van algemeene of bijzondere rechtsvoorschriften deelnemen aan de vorming en de herziening van het positief recht. Door administratie en rechter die bij de toepassing en uitlegging van deze voorschriften aan de hand der beginselen het recht in de hen voorgelegde speciale gevallen vaststellen. Doch ook door de ingezetenen zelve, inzooverre zij door hunne rechtshandelingen, in het bijzonder door het aangaan van overeenkomsten en het vaststellen van statuten, reglementen, instructies e. d. binnen het kader der algemeene overheidsvoorschriften aan de vorming van het positief recht deelnemen.

„Neen, niet hierin" — aldus Prof. FABIUS — „is het heilig karakter van het zoogenaamd positieve recht gelegen, dat het kopie heeft te wezen van een andere ordening, die liefst zou moeten heerschen, doch niet heerscht, terwijl het positieve recht heerscht ook voor zoover het geen getrouwe afdruk is. In onderwerping aan het Goddelijk gezag; met inachtneming Zijner geboden; eene zelfstandige orde te vestigen, zietdaar de hooge eere, waartoe de mensch in de vorming des rechts is geroepen; in verwerking van het door God geboden materiaal, overeenkomstig de door Hem aan de dingen gegevene bestemming, eene *nieuwe* orde in het leven te roepen; op zijne beurt te mogen scheppen, te weten de voor de rechtstoestanden geëischte vertolking van de gedachten Gods. En het heilig karakter van het positieve recht, naar deszelfs bestemming, is dit, dat daarin te ruischen heeft de Wet Gods, juist gelijk zij buiten dat recht en onmiddellijk tot den enkelen mensch komt, waardoor alzoo ook het recht een factor wordt in de verkondiging dier Wet, en daarmeê dienstbaar is aan de verheerlijking van den Heiland, tot Wien de Wet als tuchtmeesteresse leidt[23]).

* *
*

Dat men echter aan de hand van beginselen niet komen kan tot een abstract natuurrechtelijk systeem, kan blijken, wanneer men b.v. let op het vraagstuk van den particulieren eigendom.

De norm luidt, dat men eens anders goed behoort te ontzien. Men

mag niet stelen, ja zelfs niet begeeren. Doch om te weten te komen, wat eens anders goed is, moet men te rade gaan met hetgeen door het positief — d. i. het door de Overheid uitdrukkelijk gestelde of erkende — recht, als eens anders goed wordt aangemerkt. Er is geen natuurrecht, dat daaromtrent uitsluitsel geeft.

Wel kan men op grond van allerlei speculaties een verdeeling van het maatschappelijk bezit construeeren en die verdeeling als de volgens het natuurrecht gebodene — dus het meest met de gerechtigheid strookende — naar voren schuiven. Doch dergelijke speculaties zijn niet alleen nutteloos, doch ook gevaarlijk. Nutteloos, omdat ze altijd in hooge mate willekeurig zijn, wijl het inzicht des menschen omtrent den hoogsten eisch der gerechtigheid vaag is en derhalve individueel zeer sterk uiteenloopt. Gevaarlijk, omdat ze maar al te vaak een prikkel gebleken zijn voor revolutionaire agitatie.

Laten we dit met enkele opmerkingen nader mogen uiteenzetten.

De R.K .natuurrechtsleer stelt gewoonlijk op den voorgrond de uit het Romeinsche recht overgenomen rechtvaardigheidsnormen: „ieder het zijne geven" (suum cuique tribuere), de positieve norm; en „niemand onrecht doen" (nemini injuria facienda), de negatieve norm.

Doch zonder meer hebben deze normen voor het construeeren van een natuurrecht geen beteekenis. Om uit deze algemeene normen conclusies te kunnen trekken, is het noodzakelijk, daarnaast andere te stellen, aan de hand waarvan men kan vaststellen, wat met „het zijne" en wat met „onrecht" bedoeld is.

Men wijst dan i. z. den particulieren eigendom nader op het gebod: Gij zult niet stelen. Doch dit gebod heeft pas dan beteekenis, wanneer men erkent, dat de mede-mensch recht heeft op een bepaald goed. En hoe zal men uitmaken, of dit het geval is, indien men niet te rade gaat met het positief recht?

Men wijst voorts op het Schriftwoord, dat God den mensch de heerschappij heeft gegeven over het geschapene. Doch dit Schriftwoord zegt niets omtrent de verdeeling van de voorhanden goederen onder de menschen en levert dus geen grond op ter rechtvaardiging van een natuurrechtelijk privaat-eigendom.

Om een natuurrechtelijk privaat-eigendom te construeeren, zijn andere normen noodig. En als zoodanig brengt men naar voren den eisch, zich te houden aan gesloten overeenkomsten (pacta sunt servanda), het beginsel der verjaring en de bezitsverkrijging door toe-

eigening of productie van zaken, die niet aan een ander toebehooren.

Indien echter aan de menschheid als geheel de heerschappij over het geschapene toekomt, lijkt het al zeer betwistbaar toeëigening of productie van zaken door een bepaald persoon, voorzoover die zaken, zooals voedsel en kleeding, niet noodzakelijk zijn voor zijn onmiddellijk levensonderhoud, als grondslag voor de verdeeling der voorhanden goederen te aanvaarden.

Het beroep op verjaring baat evenmin. Want, gesteld al, dat het natuurrecht de verjaring van het bezit van bepaalde goederen als vorm van eigendomsverkrijging zou erkennen, hoe weet men, of een verjaring lang genoeg geduurd heeft, om een rechtvaardigingsgrond te zijn, wanneer niet — gelijk volgens het positieve recht (wet of door de Overheid erkende usantie) — met nauwkeurigheid den verjaringstermijn is aangewezen.

En ook het beginsel „pacta sunt servanda" geeft geen uitsluitsel. Want niet iedere eigendomsverkrijging geschiedt volgens overeenkomst. En ook al zou men onder iedere eigendomsverkrijging (b.v. ook die door vererving) een min of meer fictieve overeenkomst weten te schuiven, er zijn dan toch ook onrechtvaardige overeenkomsten, die met het natuurrecht niet strooken. En wie is in staat om een schifting tusschen rechtvaardige en onrechtvaardige overeenkomsten te maken en een volgens die schifting uit natuurrechtelijk oogpunt meer juiste verdeeling van het bezit vast te stellen?

Een natuurrechtelijk privaat-eigendom lijkt ons zeer bezwaarlijk te construeeren, hetgeen ook wel blijkt uit het feit, dat natuurrechtsleeraars ter rechtvaardiging van den privaat-eigendom ten slotte toch weer moeten grijpen naar — op zichzelf beschouwd zeer belangrijke — utiliteitsargumenten als daar zijn de beperktheid en de soort (b.v. eetwaren) der economische goederen, de verschillende aard, gelegenheid en geneigdheid der menschen, de noodzakelijkheid van den privaten eigendom als prikkel tot arbeid, ter bevordering van een ordelijke samenleving, waarin ieder overeenkomstig de hem geschonken gaven een taak vervult, en in het belang van den vrede in de maatschappij [24]).

Natuurrechtelijke systemen kunnen, gelijk de Fransche revolutie bewezen heeft en gelijk thans de toepassing der revolutieleer in Rusland bewijst, zeer gevaarlijk zijn. Want dergelijke speculatieve stelsels stimuleeren tot op zij zetten van de maatschappelijke orde wegens de bij vergelijking blijkende onrechtvaardigheid. De natuurrechts-

leeraars uit de periode vóór KANT traden — gelijk wij reeds opmerkten — gewoonlijk op met de pretentie, dat het door hen ontworpen natuurrechtelijk systeem niet alleen beteekenis heeft als richtsnoer bij de vorming en wijziging van het positief recht, doch op overeenkomstige wijze als het positief recht bindende kracht heeft en zelfs in dit opzicht voorrang had vóór het positief recht, zoodat dit rechtskracht mist voorzoover het niet met het natuurrecht strookt. Het verst ging daarbij ROUSSEAU, wiens leer van de onvervreemdbare vrijheid van het individu, verbonden met de opstandsleer der monarchomachen, de revolutiebijl legde aan den wortel van elke positieve staatsorde [25]). Doch ook al gaat men minder ver dan ROUSSEAU, dan blijft toch deze theorie gevaarlijk. Een abstract natuurrechtelijk systeem, dat in de rede zijn uitgangspunt neemt, mag wellicht waarde hebben om het inzicht in de beteekenis van bepaalde verschijnselen te verdiepen, doch kan gepropageerd als het eenig principiëel juiste rechtssysteem (men denke maar aan de diverse communistische theorieën) een krachtig middel zijn om de revolutionaire gezindheid te verlevendigen [26]).

* *
*

In de antirevolutionaire opvatting is dan ook voor een zoodanig geconstrueerd natuurrechtelijk systeem geen plaats. Zij neemt als uitgangspunt eerbiediging van het bestaande, d. w. z. den rechtstoestand, i. c. den Nederlandschen rechtstoestand, gelijk die door de Overheid als de positieve rechtsorde wordt erkend. Zulks op tweeërlei grond.

Vooreerst op den reeds eerder door ons genoemden grond, dat de Overheid een roeping van Godswege vervult. Deze roeping heeft zij naar eisch harer conscientie te vervullen. En krachtens die roeping heeft zij de rechtsorde te beschermen en voorzooveel noodig te wijzigen of aan te vullen. Strookt de rechtsorde niet met den wil Gods, voorzoover wij dien Wil kennen, dan is het haar plicht de rechtsorde te herzien. Doch zoolang die rechtsorde niet herzien is, hebben de onderdanen — voorzoover zij niet tot iets verplicht worden, dat volgens de inspraak van hun geweten tegen Gods Wil zou indruischen — die rechtsorde te respecteeren als het van Godswege door de Overheid gestelde of erkende recht.

In de tweede plaats op grond van de overtuiging, dat de rechtstoestand van een volk niet door een samenloop van toevallige om-

standigheden, doch naar Gods bestel gevormd is en dat dus in die rechtsorde, ondanks het feit, dat tal van onrechtvaardige handelingen aan hare wording hebben medegewerkt, toch het Godsbestel behoort te worden geëerbiedigd.

Dit geldt met name ook van den particulieren eigendom.

Evenals zoovele andere rechten, vormt ook het particulier eigendomsrecht van die rechtsorde een bestanddeel. En al mag het nu waar zijn, dat het recht van tal van eigenaren verkregen is op een wijze, die uit moreel oogpunt scherp te veroordeelen is; al moge het bestaan van particulier eigendom in sommige gevallen evident in strijd zijn met het algemeen volksbelang; en al blijkt het ook, dat er tal van eigenaren zijn, die van hun eigendom gebruik maken op een immoreele wijze, tengevolge waarvan aan belangen van anderen schade wordt toegebracht — dit alles neemt toch niet weg, dat men het eigendomsrecht, mits het voldoet aan de eischen, die het positief recht aan erkenning van het eigendomsrecht als zoodanig verbindt, op eerbiediging aanspraak mag maken.

Op eerbiediging, zoowel door de ingezetenen in onderling verkeer, als door de Overheid.

Voor de ingezetenen in onderling verkeer geldt niet alleen de Overheidswet, maar bovenal de zedewet, die verbiedt diefstal en elken anderen vorm van onrechtmatige benadeeling van eens anders goed; die zelfs de begeerte naar onrechtvaardige verrijking ten koste van den naaste wraakt; maar die ook positief aan den rechthebbende voorschrijft God als hoogste Rechthebbende op al het geschapene en zichzelf slechts als rentmeester over het hem van Godswege toevertrouwd goed te erkennen en dientengevolge dat goed niet uitsluitend in zijn persoonlijk, individueel belang aan te wenden, doch tot een sociaal gebruik te bestemmen, d. w. z. tot een zoodanig gebruik, dat niet alleen hijzelf, maar ook anderen van den eigendom profijt hebben.

Voor de Overheid staat de zaak eenigszins anders. Ook de Overheid heeft de bestaande rechtsorde met inbegrip van den particulieren eigendom te respecteeren en weerstand te bieden tegen revolutionairen aandrang, die rechtsorde door middel van de Overheidsmacht of door andere middelen zoekt om te keeren. Doch dit neemt niet weg, dat het voor een juiste vervulling van de roeping der Overheid noodzakelijk kan zijn in bepaalde omstandigheden den particulieren eigendom te beperken of op te heffen.

Dit blijkt zeer duidelijk ten aanzien van de belastingheffing. Zonder belastingheffing en de beperking van den eigendom, die daarvan het onvermijdelijk gevolg is, is in den tegenwoordigen tijd vervulling van de Overheidstaak uitgesloten. Doch ook buiten het geval van belastingheffing kan er aanleiding zijn tot beperking of opheffing van den eigendom in bepaalde gevallen n.l.:

1. wanneer het recht van een bepaalden eigenaar in den weg staat aan de zorg, die de Overheid tegenover de bevolking in haar geheel of tegenover een bepaald deel der bevolking verschuldigd is en de noodige medewerking van den eigenaar bij de voorziening in dat volksbelang geweigerd wordt; zoo b.v. bij onteigening voor aanleg van (spoor)wegen, woningbouw e.d.;

2. wanneer door eigenaren van hun recht op grove wijze misbruik wordt gemaakt of dreigt te worden gemaakt, in strijd met het algemeen volksbelang (b.v. onbewoonbaarverklaring van krotwoningen, veiligheidsmaatregelen, vernietiging van afgekeurd vleesch e.d.).

De Overheid heeft dan als handhaafster der ordelijke samenleving de roeping tegenover eenzijdig individualisme of misbruik maatregelen te nemen. Doch ook daarbij heeft zij den bestaanden eigendom te eerbiedigen en dus niet verder dan strikt noodig is den eigendom te beperken of op te heffen en — voorzoover van misbruik geen sprake is — door het toekennen van schadeloosstelling den inbreuk, op het particulier belang gemaakt, zoo gering mogelijk te doen zijn.

---

[1]) Kritische Darstellung der Staatslehre, Den Haag 1930.
[2]) FR. JUL. STAHL, Philosophie des Rechtes, I, 4e dr. p. 163.
[3]) GUMPLOWICZ, Geschichte der Staatstheorien, 1905, p. 616.
[4]) ZEVENBERGEN Formeele encyclopaedie der Rechtswetenschap, p.p. 41 v.v. en RUD. STAMMLER in zijn artikel over Recht, opgenomen in Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 4e Aufl., VI Bnd. pp. 1198 v.v.
[5]) Ethica V, 10.
[6]) Instituten van Justinianus, I, 2, 11.
[7]) Decretum Gratianum (eerste twintig titels) en THOMAS VAN AQUINO, Summa Theologiae, primae sec III, quaestiones 91 v.v.
[8]) CATHREIN, Moralphilosophie, 6e dr. I pp. 555 v.v.; Recht, Naturrecht und positives Recht, 2e dr. pp. 222 v.v.
[9]) THOMAS VAN AQUINO t. a. p. 91, II 3 „en zoodanige deelneming van de eeuwige wet in het redelijk schepsel noemt men natuurwet".
[10]) GROTIUS, De Jure Belli ac Pacis, prolegomena en 1, I, ch. 1 par. 10. Opgemerkt zij echter, dat DE GROOT aanvankelijk (n.l. in zijn jeugdwerk „De Jure praedae") het natuurrecht nog op Gods Wil baseerde.
[11]) T. a. p. p. 113/4.
[12]) STAHL, t.a.p. p. 165.
[13]) Leviathan (1651).

[14]) De Jure Naturae (1672).
[15]) Fundamenta juris naturae et gentium (1705).
[16]) Du Contrat Social.
[17]) Metaphysik der Sitten.
[18]) STAHL, t. a. p. p. 210 v.v.
[19]) Vgl. ROSS, Theorie der Rechtsquellen, 1929, p. 15.
[20]) ZEVENBERGEN, t. a. p. p. 43.
[21]) Zie: Calvinisme en Natuurrecht, Referaat Calv. Jur. Vereen.
[22]) Vandaar komt het dan ook, dat de martelaren, nadat hun vonnis gestreken was, een capitale executie altoos beschouwden als iets, waaraan zij zich om des gewetens wille te onderwerpen hadden. Dr. KUYPER, Locus de Magistratu p. 330.
[23]) Het goddelijk karakter van het recht, Amsterdam 1880, p. 29.
[24]) Vgl. DE GROOT, Inleiding tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid, II, 3; TH. VAN AQUINO t. a. p. Sec. sec. II, q. 66 2; Encycliek „Rerum Novarum" van Paus LEO XIII; AENGENENT, Eigendomsrecht, Leiden 1912 e. a.
[25]) Vgl. STAHL, t. a. p. p. 289 v.v.
[26]) Vgl. GROEN VAN PRINSTERER, Ongeloof en Revolutie, 2e uitg. pp. 118 e.v. en 350 v.v.

EMIGRATIE

DOOR

T. CNOSSEN.

ALBERT THOMAS, de bekende figuur uit Genève, heeft in 1925 op het congres van de Interparlementaire Unie te Bern en vervolgens op het internationaal congres ter bestudeering van bevolkingsvraagstukken er op gewezen, dat de emigratiekwestie een internationaal vraagstuk geworden is. „Zij heeft" — zoo zeide hij — „zoo'n groot belang gekregen, zoowel voor den wereldvrede als voor de welvaart van ieder land, dat arbeidskrachten noodig of te veel heeft, dat het zoeken van een oplossing langs internationale wegen moet worden beproefd".

Vandaar dat hij aandrong op de stichting van een internationaal studiebureau, dat het emigratievraagstuk tot onderwerp van een internationale bespreking zal maken.

De juistheid van deze beschouwing is door de feiten herhaaldelijk bewezen.

Er zijn tal van landen, die een teveel aan „werkers" bezitten, er zijn er andere, wier ontwikkeling belemmering ondervindt door een tekort. Natuurlijk mag men als maatstaf ter beoordeeling van deze vraag niet aanwijzen een tijdelijke werkloosheid, waardoor oogenschijnlijk een surplus van werkkrachten ontstaat, die echter veel meer gevolg is van de economische conjunctuur, dan van overbevolking. Anderzijds blijft het een gewaagd stuk, om, gelijk oud-minister BONGAERTS deed op het R.K. Emigratie-congres, te betoogen, dat de feitelijke toestand van ons land bevordering van emigratie niet wettigt.

Men behoeft allerminst de pessimistische profetieën van wijsgeeren, sociologen en economen, die zich met het bevolkingsvraagstuk bezig houden, te deelen, om toch anderzijds het onnatuurlijke aan te voelen van maatregelen, waarbij werkloozen uit de groote steden gezonden worden naar de ontginningsgebieden van onze Noordelijke provinciën

om daar tegen loonen, die met elke productiviteit spotten, te worden bezig gehouden, terwijl anderzijds bewoners uit onze landelijke gebieden verplaatst worden naar industriëele centra.

Het is voor alles eisch de nuchterheid te bewaren, en anderszins het vraagstuk *niet* tot een rekensom te degradeeren.

De bespottelijke voorspellingen, die periodiek een uitsterven van het menschelijk geslacht aankondigen wegens onvoldoende vruchtbaarheid van de aarde, zijn door de ontwikkeling van de laatste dertig jaar wel dusdanig gelogenstraft, dat geen enkel ernstig onderzoeker, mits hij het wereldgebeuren niet poogt te bevatten binnen de muren van zijn eigen afgesloten studeervertrek, in onze dagen iets dergelijks meer zal doen hooren. Ons eigen land is er voorbeeld van, hoe een bevolking in een eeuw driemaal in getal toeneemt, terwijl de gezamenlijke en individueele welvaart in veel sterker mate is gewassen.

Meer of minder is dit over geheel de wereld zoo.

De volbrenging van het gebod: „Vermenigvuldigt u en bebouwt de aarde" vindt haar rijke belooning reeds in de materiëele welvaart van de geslachten, die gehoorzaamden. Men denke zich in wat de economische wereldsituatie van vandaag zou zijn, indien landen als de Vereenigde Staten en Canada, die zuivere immigratielanden zijn, eens niet door het blanke ras waren in cultuur gebracht.

Emigratie in het licht van de historie gezien is een der natuurlijke voorwaarden van de wereldontwikkeling.

En in zooverre het menschelijk geslacht steeds weer z'n roeping in deze heeft misverstaan of moedwillig verzaakt, kwam de aansporing Gods, die aan deze roeping herinnerde.

Soms kwam die „aansporing" door middel van dwaze maatregelen van menschen.

De bedreiging van de godsdienst- en gewetensvrijheid door tyrannieke Overheden, het aantasten van de burgerlijke vrijheden, het voeren van agressieve oorlogen, het tekortschieten van de primaire Overheidstaak en zoo veel meer had in menig geval ook het ongedachte resultaat, de verplaatsing van personen en groepen naar andere streken der aarde, waardoor, naar het scheen, de glorie van een nieuwe toekomst zich weldra aankondigde.

De beteekenis van de Hugenoten voor ons land, de uittochten van de Salzburgers in de 18e eeuw, de afvaart van de Pilgrimfathers, en de trek van de onzen naar Zuid-Afrika's hoogvlakten, Michigan's

wouden en Iowa's prairies, zijn enkele voorbeelden, die men met talloos vele kan aanvullen.

Ook hier menschelijke „wijsheid", die dwaasheid was, door God geplaatst in het raam van Zijn bouwplan.

* *
*

De volkerengeschiedenis doet zelfs zien, dat vele Staten welbewust emigratie zijn tegengegaan. De vrijheid is lang niet altijd gewaarborgd geweest en zelfs thans werkt b.v. in Duitschland nog na de Bismarckiaansche politiek en zijn nog niet alle beperkende bepalingen weggenomen. Op den Rijksdag te Frankfort (1856) wees de Prins von Pettigen-Wallenstein er op, dat dikwijls de wetgeving nog vijandig aan de landverhuizing was, waardoor het scheen, dat de burgers nog slaven waren, toebehoorende aan den bodem. Toch was reeds eerder het recht van landverhuizing erkend. Bij den vrede van Westphalen werd dit recht geregistreerd waaruit Holtzendorff concludeert, dat de vrijheid van landverhuizing in hare ontwikkeling samengaat met de vrijheid van godsdienst [1]).

In zooverre is niet geheel juist de opmerking van THOMAS op het reeds genoemd internationaal congres, dat het emigratie-vraagstuk meer en meer een politieke kwestie wordt, waarvoor de staten zichzelf gaan interesseeren, terwijl vroegere emigratiekwesties hoofdzakelijk beschouwd werden als slechts van beteekenis te zijn voor de betrokkenen.

De politiek is er reeds sedert lang bij betrokken geweest.

Juist is het natuurlijk wel, indien men hier de beperking van de immigratie op het oog heeft als thans door de Amerikaansche wetgeving. De Vereenigde Staten, die nog geen 20 inwoners per K.M.^{2} tellen, trachten wel wat heel spoedig de deur op slot te doen. Of daartoe reden is, zal de Overheid van dat land zelf wel het best kunnen bepalen — en in zooverre tracht men de totale onregelmatigheid van vroeger goed te maken door een strakke regeling van thans — doch het doet wel een weinig onsympathiek aan, dat de rijk geworden „emigranten" in hun uitgestrekte gebieden niet te veel van de vroegere familie wenschen te zien.

Zeer waarschijnlijk — en dat is de, hoewel onbedoeld, goede zijde van de beperkende wetgeving van de Vereenigde Staten — zal daardoor de bevolking van Canada, de tweede helft van dit onmetelijk

gebied, in de hand worden gewerkt. Niemand toch, wie dit laatste land doortrokken heeft, kan gelooven, dat het normaal en goed moet worden geacht, dat duizenden H.A. van den meest vruchtbaren bodem daar als een dorre woestijn, onder geel houterig prairiegras verborgen, moeten blijven in den toestand van thans. Nabij de dorpen ziet men hoe die zelfde grond, van vruchtbaarheid zwanger, als bij tooverslag van gedaante verandert, wanneer menschenhand hem aanraakt. Indien de ploegschaar het land doorsneden heeft, de eg en wals hun eerste werk gedaan hebben, de zaaimachine daarover gegaan is en God op Zijn tijd den zegen gebiedt, dan schieten de halmen op, vullen de aren en draagt straks de landman de honderdvoudige vrucht wel niet naar de schuur, maar toch wel naar de „elevator", waarvandaan de zware vrachttreinen de kostbare lading naar de havensteden vervoeren.

Zoo zien we in de toekomst Canada's prairies als vandaag Iowa en Illinois, met in de eersten als hoofdproduct de tarwe en in de laatsten mais.

Canada in 1900 nog van geen beteekenis op de wereldmarkt voor tarwe, is vandaag reeds de eerste.

Zoo is de ontwikkeling, zóó de lijn, die God in de grondpolitiek trekt, een heel weinig toch wel verschillend van Ricardo's theorie.

* *
*

Men geloove niet, dat het veranderen van vaderland en het trekken als landverhuizer op zichzelf zoo aanlokkelijk is. Abraham, die men als de eerste emigrant mag beschouwen, ondervond reeds de bezwaren van vestiging in den vreemde. DR. VAN HINTE heeft in zijn veel geprezen werk „Nederlanders in Noord-Amerika" het volle licht laten vallen op de doorworstelde moeilijkheden en overwonnen tegenslagen. En DR. G. J. DIEKEMA, Amerikaansch gezant in ons land, heeft in zijn rede van 5 Febr. j.l. daar nog eens de aandacht op gevestigd. Hij, voortgekomen uit een geslacht, uitgeweken ter wille van het behoud van de godsdienstvrijheid, kon met recht daarvan spreken. Hij teekende de trekkers van 1846 en volgende jaren als volgt:

> „Het waren geen voortvluchtigen voor de justitie, noch drong de geest van avontuur hen. Zij waren niet, gelijk de Romeinsche kolonisten, uitgezonden om de veroveringen der legers ver van hun land vast te houden. Het waren eerlijke, ernstige, matige christenmannen. Zij verlieten hun vaderland met tegenzin, be-

seffende dat, waar het hart moest neerleggen wat het het meest beminde, het daar zichzelf verlangt neer te leggen. Zoo hebben de Hollandsche kolonisten van 1847 Amerika de eenige immigratie geleverd, die naar geest en doel waarlijk gezegd kan worden te gelijken op de vestiging in Nieuw Engeland van de pelgrimvaders".

DR. VAN HINTE roemt niet minder sterk de geloofskracht van de Hollandsche nederzetters, die hen in staat stelde „water te slaan uit de rotssteen" en in paecefull penetration anderen te verdringen en gelijk als in Sioux County boerderij aan boerderij te rijen tot een keten van welvarende hofsteden.

Doch men dient ook te kennen wat de pioniers daarvoor hebben moeten doen. Welke offers ze hebben moeten brengen. Er zit waarheid in het gezegde, dat bij kolonisatie een land gebouwd werd op de „bones of the first and the brains of the second generation". In vele gevallen profiteert eerst het nageslacht van de opofferingen van hen, die voorgingen.

Meer dan in de Vereenigde Staten kan men dit nu nog aanschouwen in Canada. Op mijn beide reizen door dit land hebben we honderden gezinnen van landgenooten bezocht en gezien, en 't zou een eindeloos herhaald refrein zijn, met variaties hier en daar, de uit den mond der betrokkenen gehoorde ervaringen hier te memoreeren. Velen hebben in de eerste jaren meermalen betreurd den stap, door hen ondernomen.

Taal, klimaat, omgeving, godsdienstig- en gezelschapsleven zoo verschillend van het gekende, bracht menigmaal het opbruisend verlangen naar geboortegrond en vaderland. Kwam daar nog bij materiëele tegenslag, zoo werd het hart menigmaal benauwd en men zou zeker teruggekeerd zijn, als men gekund had.

Gelukkig was men er niet toe in staat. Later eerst ontwaakte dit besef.

Nadat men ingewerkt was, het land en z'n gewoonten had leeren kennen, het goede ook op ideëel gebied had weten te waardeeren en de vruchten, zij het aanvankelijk slechts spaarzaam en sober, van eigener handen werk had gezien, kwam ook de liefde tot het land, dat zoo eerlijk en onbevangen de poorten voor de newcomers opende.

Nu leefde nog wel de herinnering aan Nederland en zijn vooral geestelijke grootheid, bleef de begeerte om nog eenmaal een bezoek

aan het oude te brengen, doch vooral na de vervulling daarvan, dreef men de pennen van z'n tent te vaster in den bodem, die zulk een gastvrij home bood. Om in Nederland te blijven, zelfs onder betere condities als voorheen, verloor voor de meesten alle bekoring. En zoo mag reeds gewezen worden op betrekkelijke resultaten zelfs bij de voortrekkers.

De verkeerstoestanden, de gemakkelijker aanwending van kapitaal en de grootere stabiliteit bij den afzet der producten scheppen thans voorwaarden, hoewel nog moeilijk genoeg, die aanmerkelijk gunstiger zijn dan vroeger.

* *
*

Op één ding van groot gewicht mag nog gewezen worden. De emigratie uit ons land heeft na de collectieve pogingen van 1846 en later van Prof. NOORDTZIJ, een vrijwel zuiver individueel karakter vertoond. De hoop op een beteren materiëelen welstand en de verantwoordelijkheid ten aanzien van het nageslacht waren vooral de motieven, die tot verhuizing leidden. Familie of kennis in Amerika bepaalden vooral de plaats van vestiging. De trek naar Canada en andere landen vond nog minder geregeld plaats. Gebrek aan inzicht, leiding en voorbereiding heeft voor de emigranten tot gevolg gehad, dat meermalen meer moeite werd ondervonden dan noodig zou zijn geweest. Bovendien leidde het tot verstrooiing over een gebied, in uitgestrektheid gelijk aan Europa, waardoor menigmaal het godsdienstig leven schade leed. Kolonisatie op de nieuwere basis, n.l. geen geïsoleerde kolonies, heeft in de Vereenigde Staten uitstekende resultaten gehad en begint ook in Canada meer en meer toepassing te vinden. Het individualistisch karakter van onze landgenooten is echter daarbij een geweldig struikelblok. Alleen het levend geloof, een gemeenschap, sterker dan de stamverwantschap, blijkt sterk genoeg om communale saamhoorigheid bij volledig economische zelfstandigheid in stand te houden.

Rond eigen kerk sterken de banden.

Er is voor de kolonisten geen erger kwaad, dan herhaaldelijke verplaatsing, gebaseerd op oncontroleerbare gunstige geruchten over andere, onbekende streken. Dit neemt de vastigheid uit het leven weg en rooft de aanvankelijke resultaten. Vandaar, dat goede voorlichting en leiding, die de zinlooze verstrooiing tegen gaan, zoowel uit geestelijk

als stoffelijk oogpunt bepleit dienen te worden en toejuiching behooren te ontvangen.

* *
*

Wie met de bevolkingscijfers van Nederland bekend is, zal niet in den waan verkeeren, dat emigratie uit ons land een dreigende of heerschende overbevolking zou voorkomen. Het getal, dat per jaar ons land verlaat om zich in den vreemde blijvend te vestigen, mag niet ver boven de 4000 worden geraamd. Juiste cijfers zijn niet te geven, omdat onze statistiek b.v. niet meetelt degenen, die rechtstreeks over Antwerpen vertrekken en tevens het cijfer bekend zou moeten zijn van hen, die na korter of langer tijd weer im Heimat terugkeeren.

De naoorlogsche mentaliteit heeft den emigratie-zin ongunstig beinvloed.

Het aantal inwoners van ons land bedroeg op 1 Juli 1926 7.471.512 en op 1 Jan. 1930 7.832.911; een vermeerdering dus van meer dan 100.000 per jaar.

Zoolang een vrijwel gelijkwaardige groei van het kapitaal, bij onveranderde wereldconjunctuur, plaats vindt, is er voor vrees te dien opzichte geen plaats.

Telkens openbaart zich angst voor het leven. Herhaaldelijk tracht menschelijke wiskunde de Goddelijke scheppingsordinantie aan te tasten.

Emigratie vindt echter niet allereerst zijn rechtvaardiging in de vrees voor overbevolking in het vaderland.

Zoodanig is het slechts een hulpmiddel.

Ierland is er een bewijs van, dat de armoede van een land wel oorzaak kan zijn van de uittocht van velen, doch anderzijds dat een te massale trek ook de armoede van het oude land verergert.

Emigratie moet veel liever gezien worden als een uiting van gezonde levenskracht, van niet-gedoofde energie en haar beteekenis ligt vooral in de toevoeging van nieuwe productieve streken tot het economisch wereldgeheel. Eerst agrarisch, daarna industriëel. Verstandige kolonisatie past in dit kader. Wie geloof heeft in de beloften Gods zal daarom gaarne dit proces bevorderen en niet uit eng-nationalistische motieven ingaan tegen de ontwikkeling, historisch gefundeerd.

---

[1]) HOLTZENDORFF: Die Principien der Politik (1869, bl. 262).

KLEUTERTEHUIZEN [1])

DOOR

J. C. WIRTZ CZN.

Inleiding.

Over bewaarscholen, scholen voor voorbereidend onderwijs, Montessorischolen enz. wordt veel geschreven en langzamerhand is de toestand vrijwel onhoudbaar geworden. HOBMA zegt in het Correspondentieblad der V. v. C. O. en O. in N. en de O. B. daarvan het volgende:

> „Er is nu een toestand als in den tijd der Richteren: een iegelijk doet, wat goed is in zijn oogen; „een iegelijk", dat beteekent hier: Gemeenten zoowel als particulieren.
>
> Dat op die wijze de zonderlingste verhoudingen ontstaan, spreekt van zelf. De Gemeente Utrecht heeft bovendien een onovertroffen bewijs geleverd, dat wat heden geldt, morgen gansch tot het verleden kan behooren: een zeer ruim salaris, een tijdlang zelfs mocht men rekenen op wachtgeld, zooal niet op pensioen, en zie — één booze avond in den Gemeenteraad, en alles is verdwenen: men heeft het voor 't nakijken.
>
> Laten wij, menschen van het Lager Onderwijs, ons dat eens eventjes indenken! De volgende maand alleen het salaris, dat het Schoolbestuur met alle moeite kan uitkeeren, geen wachtgeld, geen pensioen voor ons zelf, noch voor weduwen en weezen!! Zoo maar uit, zonder redres, zonder eenig middel om te reclameeren, enz.!!
>
> En zoo is toch de feitelijke toestand. De prachtigste Gemeenteregeling — en er zijn zeer voortreffelijke — kan morgen aan den dag worden opgeheven .... als er tenminste een Gemeente-

[1]) Dit artikel bevat de nadere uitwerking van enkele wenschen, vermeld in het artikel: „Het voorbereidend onderwijs", opgenomen in het nummer van Maart 1930 van „Antirevolutionaire Staatkunde".

lijke regeling *is*, maar die ontbreekt nog in de meeste gevallen.

En dan die willekeur in de bestaande regelingen!

Wij noemen enkele voorbeelden. In 1924 bedroegen de uitgaven, door de Gemeente voor de Bijzondere Bewaarscholen gedaan, in Amsterdam per leerling *f* 76,77, in Heerlen *f* 35,51, te Deventer *f* 1,48 (de komma staat niet verkeerd!). 't Zijn maar enkele grepen, hier en daar gedaan, in zooverre niet willekeurig, dat wij 't hoogste ons bekende bedrag, 't middelste en het laagste namen.

Volgens de begrootingen van 1927 gaf 's Gravenhage voor het Openbaar Fröbelonderwijs uit per inwoner *f* 2,07 en voor het Bijzonder *f* 1,27. Dezelfde categorieën bedroegen in Leiden resp. 90 en 45 cts.; te Vlaardingen daarentegen 40 cts. en *f* 1,30; in Den Helder, Nijmegen, Maastricht, Zaandam, Tilburg, werd voor het Gemeentelijk Bewaarschoolonderwijs niets besteed, voor het Bijzonder van 45 tot 13 ct. per inwoner. In Amersfoort was het juist omgekeerd: voor het Bijzonder werd niets uitgekeerd, voor het Openbaar 24 ct. per inwoner.

De vergelijking der totaal-cijfers zegt natuurlijk, zonder er het zielental bij aan te geven, niet veel. Wij noemen alleen Arnhem, dat in totaal voor dezen tak van dienst op de begrooting had *f* 168.865 en Amsterdam met *f* 1.449.934. Volgens de begrooting van 23 Gemeenten over 1927 was voor het Openbaar Bewaarschoolonderwijs noodig bijna 3½ millioen, voor het Bijzonder bijna *f* 1.900.000.

De bepalingen omtrent salarissen, aantal leerlingen per leerkracht, helpsters (al of niet gehonoreerd), schoolgeld, opname van leerlingen, vergoeding voor onderhoudskosten, voor nieuwbouw, voor eerste installatie, enz., vormen een bonte staalkaart. Wij zullen er maar geen begin mee maken om er iets van voor den dag te brengen, want het zou te uitvoerig worden en toch eigenlijk tot niets nutten, daar het alleen maar zou bevestigen, wat boven is gezegd: het is als in den tijd der Richteren.

En ook: er is volstrekt geen regel, en allerminst eenige zekerheid.

Wij mogen als bekend veronderstellen, dat herhaaldelijk pogingen tot wettelijke regeling zijn voorgesteld, maar er is nog geen uitzicht, dat er voorloopig *iets* van zal komen. Eigenlijk de eenige belemmering is de financiëele zijde der zaak.

Er is vrijwel geen verschil meer in opvatting omtrent de gelijkgerechtigdheid voor de publieke kassen. Dat station zijn we ten minste voorbij. Ook het ontwerp van wet, dat kort geleden is samengesteld door de z.g. Onderwijs-Centrale (Ned. Ond. Genootschap), Unie van Chr. Ond. en Ond.essen, Ver. van Leeraren bij het Nijverheidsonderwijs, Ver. Hoofden van Scholen, MULO-Ver. en Bond van Onderw.-essen bij het Voorbereidend Onderwijs) gaat uit van het beginsel van gelijkstelling.

Inderdaad tracht het die financiëele gelijkstelling ook zooveel mogelijk te belichamen, maar begaat m. i. de fout om niet aan te sturen op het vervallen van onderscheid tusschen Openbaar en Bijzonder op dit terrein, in zoover het bestaat. Het publiek, dat niet verder doordenkt, ziet altijd het Overheidscachet, en, afgezien daarvan, de regeling kan meer in overeenstemming zijn met het karakter van dit onderwijs, en dan ook goedkooper worden, dan wanneer ook hier de Overheidsschool toonaangevend moet blijven, en moet worden, waar zij dat nog niet is".

Met deze beschouwingen kunnen we ons geheel vereenigen en daarom geven we, naast de vele ontwerpen, die reeds van andere zijde zijn aangeboden, ook een ontwerp, waarbij uitgegaan is van de beginselen, die aan het Unierapport ten grondslag liggen. Heel veel technische bepalingen zijn met opzet daaruit weggelaten, omdat men die aan het Departement beter kan klaarmaken, dan dit door een particulier kan geschieden. Het gaat er hier alleen om de beginselen van genoemd rapport uit te werken in de hoop, dat daarin iets bruikbaars zal gevonden worden. We hebben den naam van Kleutertehuizen gekozen in verband met het artikel, dat men vinden kan in „Antirevolutionaire Staatkunde" van Maart 1930.

Of een ontwerp als dit kans heeft tot wet te worden verheven? Daarover zullen de meeningen wel uiteenloopen, maar die vraag mag voor ons niet op den voorgrond staan. De politiek wordt wel eens genoemd de Kunst van het bereikbare en daarmee zal een Minister hebben te rekenen. Wij echter niet: wij moeten het ideaal hoog houden en dit trachten te benaderen. Daarbij: wie zal zeggen, wat binnenkort bereikbaar is of niet? De toestand der financiën van Rijk en Gemeenten spreekt hier ook een woordje mee en dan is dit ontwerp stellig veel aantrekkelijker dan dat van Minister De Visser. Hierbij komt nog, dat er gezocht moet worden naar een middel om het lager

onderwijs minder kostbaar te maken en ook daarvoor kan dit ontwerp den weg banen.

Vermoedelijk zullen er ook wel zijn, die nu gaan spreken over de vrijheid der gemeentebesturen, die hier te veel aan banden gelegd wordt. Die autonomie is een prachtig ding: men kan er naar verkiezing voor strijden en ze ook uit het oog verliezen. Zoo legt — om maar bij het onderwijs te blijven — de lageronderwijswet 1920 aan de gemeenten heel wat verplichtingen op ten opzichte van het bijzonder onderwijs, die door het overgroote deel der gemeentebesturen niet begeerd werden. Ook andere wetten spreken van plichten, doch ook van dingen, die men niet doen mag. Daarenboven bezitten provinciën en waterschappen toch ook tot op zekere hoogte autonomie. Waar deze zijn uitgeschakeld, wat het onderwijs betreft, zal het toch wel geen grondwettelijk bezwaar opleveren, als nu ten opzichte van de gemeenten hetzelfde gebeurt. Om echter zooveel mogelijk het genoemde bezwaar te ondervangen, is er een bepaling opgenomen, waardoor het mogelijk wordt, dat het gemeentebestuur een Kleutertehuis sticht, wanneer dit beslist noodig is en het particulier initiatief in gebreke blijft.

En nu het Ontwerp van wet tot regeling van de Kleutertehuizen.

Art. 1.

Onder Kleutertehuizen verstaat deze wet inrichtingen, waarin kinderen van 3 tot 7 jaar worden bezig gehouden en in hun ontwikkeling gesteund, onverschillig of deze inrichtingen den naam dragen van bewaarscholen, fröbelscholen, Montessorischolen, scholen of klassen tot voorbereidend lager onderwijs of nog onder anderen naam bekend zijn.

Door het Rijk, de Provincie en de Waterschappen worden geen Kleutertehuizen gesticht, of in stand gehouden; de Gemeenten kunnen slechts tot stichting overgaan, wanneer de behoefte duidelijk blijkt en het particulier initiatief in gebreke blijft.

Art. 2.

Als Kleutertehuizen mogen geen dienst doen lokalen, die door het geneeskundig staatstoezicht voor de gezondheid als schadelijk zijn afgekeurd.

Art. 3.

Waar in deze wet gesproken wordt van den Onderwijsraad is daaronder te verstaan de afdeeling van den Raad voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs.

Art. 4.

Voor berekening over gedeelten van een jaar van de overeenkomstig deze wet verschuldigde jaarwedden, pensioenen, pensioensbijdragen en Rijksbijdragen wordt het jaar op 360 en de maand op 30 dagen gesteld. Dientengevolge zal ten aanzien van kalendermaanden van 31 dagen de laatste dag verwaarloosd worden, terwijl aan de maand Februari twee, of, wanneer het een schrikkeljaar betreft, één dag zal worden toegevoegd.

Hetzelfde geldt voor de bepaling van diensttijd bij de berekening van jaarwedden en pensioenen.

Art. 5.

Door het Rijk worden aan de besturen van Kleutertehuizen bijdragen verleend volgens de regelen, aangegeven in de artt. 12 tot 17 dezer wet, mits voldaan is aan de volgende voorwaarden:

1. De inrichting staat onder het bestuur van een instelling of vereeniging, die rechtspersoonlijkheid bezit. Die instelling of vereeniging is geldelijk onafhankelijk van het aan de inrichting verbonden personeel.
2. Het werkplan voldoet aan de eischen, in artikel 6 gesteld.
3. De werkzaamheden geschieden volgens een aan den inspecteur meegedeelden en in een der vertrekken op een zichtbare plaats opgehangen rooster van lesuren, waarop tevens feestdagen en vacantietijden zijn vermeld.
4. Ten opzichte van het personeel wordt voldaan aan de eischen in de artikelen 7 tot 11 gesteld.

Art. 6.

1. Het werkplan omvat ten minste:
a. spelen;
b. handenarbeid;
c. vertellen;

d. leeren van versjes en het zingen daarvan op het gehoor.

2. Aan de bovengenoemde werkzaamheden kunnen andere worden toegevoegd.

Art. 7.

1. Aan het hoofd van elke inrichting is een leidster geplaatst, die een diploma als zoodanig bezit en den leeftijd van drie en twintig jaar moet volbracht hebben.

2. Het hoofd der inrichting wordt bijgestaan door ten minste één leidster, zoodra het aantal ingeschreven kinderen meer dan dertig bedraagt. Voor elk dertigtal boven de zestig wordt een leidster meer vereischt met dien verstande, dat de derde leidster aangesteld wordt, zoodra het aantal kinderen 61 is, de vierde bij 91, enz..

3. Bij de toepassing van dit artikel wordt tot grondslag genomen het gemiddelde getal kinderen, berekend naar het aantal, dat op 16 Maart, 16 Juni, 16 September en 16 December van het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar als werkelijk ingeschreven bekend stond.

4. Waar die grondslag tengevolge van het tijdstip van stichting der inrichting niet kan worden vastgesteld, geldt het aantal kinderen, dat op den laatsten dag der maand, volgende op die, waarin de inrichting geopend is, als werkelijk ingeschreven bekend staat.

Art. 8.

Jongelieden van het vrouwelijk geslacht mogen in de inrichting als kweekeling worden toegelaten, mits zij haar vijftiende levensjaar volbracht hebben en een opleidingsinrichting, om tot leidster gevormd te worden, bezoeken.

Art. 9.

1. De leidsters moeten in het bezit zijn van een door het bestuur der inrichting onderteekende acte van benoeming, die vermeldt naam en voornamen van de benoemde, de jaarwedde en opzeggingstermijn.

2. De leidsters die, voordat zij den leeftijd van vijf en zestig jaar hebben bereikt of het tijdvak, waarvoor zij zijn aangesteld is verloopen, anders dan op eigen verzoek worden ontslagen, kunnen van dat ontslag in beroep komen bij de commissie, bedoeld in art. 89 zevende lid der Lager-Onderwijswet 1920, aan wier uitspraak het schoolbestuur zich heeft te onderwerpen.

3. Dit beroep moet schriftelijk worden ingediend bij den voorzitter der commissie binnen twintig dagen nadat het ontslag schriftelijk ter kennis van de onderwijzeres is gebracht. Hangende het beroep blijft de leidster in het genot harer jaarwedde.

Art. 10.

De leidsters genieten een jaarwedde, die in geen geval lager mag zijn dan de bijdrage door het Rijk daarvoor aan het bestuur verleend of toegezegd.

Art. 11.

1. Het bestuur der school kan beslissen, dat een verhooging van jaarwedde volgens dienstjaren, niet wordt toegekend. Het doet de belanghebbende schriftelijk mededeeling van de gronden, waarop deze beslissing berust. Het is bevoegd te bepalen, dat deze verhooging, nadat ten minste een jaar verstreken is, wordt toegekend.

2. De belanghebbende kan van deze beslissing in beroep komen bij de commissie, in art. 9 genoemd, aan wier uitspraak het schoolbestuur zich heeft te onderwerpen. Het beroep moet schriftelijk worden ingediend bij den voorzitter der commissie binnen twintig dagen, nadat de beslissing ter kennis van de belanghebbende is gebracht.

Art. 12.

De bijdrage in artikel 5 bedoeld bestaat uit:

a. vergoeding voor de gebouwen, waarin de Kleutertehuizen zijn gevestigd;

b. een tegemoetkoming in de kosten van instandhouding der inrichting.

Art. 13.

De vergoeding onder *a* in art. 12 bedoeld bedraagt:

voor	30	of	minder	kinderen	ƒ	360.—	per	jaar
,,	31	tot	60	,,		630.—	,,	,,
,,	61	,,	90	,,		900.—	,,	,,
,,	91	,,	120	,,		1080.—	,,	,,
,,	121	,,	150	,,		1260.—	,,	,,
,,	151	,,	180	,,		1440.—	,,	,,

Art. 14.

Onder de kosten voor instandhouding worden verstaan:

a. de minimum jaarwedden der leidsters, zooals deze in art. 15 dezer wet worden aangegeven en die geheel door het Rijk vergoed worden, voorzoover deze jaarwedden, volgens deze wet verplicht zijn;

b. uitgaven tot onderhoud van gebouwen en meubelen;

c. speelbenoodigdheden en wat verder voor de uitvoering van het werkplan noodig is;

d. verlichting, verwarming en schoonhouden der lokalen;

e. alles wat verder in het belang der inrichting noodig is.

Voor al de uitgaven van *b* tot *e* tezamen vergoedt het Rijk *f* 20.— per leerling en per jaar. Voor de berekening geldt het bepaalde in art. 7 onder 3.

Art. 15.

De jaarwedde der leidsters moet ten minste bedragen:

voor haar, die minder dan drie dienstjaren hebben *f* 1000.—
„ „ „ drie en minder dan zes dienstjaren hebben - 1200.—
„ „ „ zes „ „ „ acht „ „ - 1400.—
„ „ „ acht „ „ „ tien „ „ - 1600.—
„ „ „ tien of meer dienstjaren hebben - 1800.—

Deze jaarwedde wordt verhoogd met *f* 300.— voor de leidster, die aan het hoofd staat van een inrichting met ten hoogste zestig kinderen;

met *f* 400.— voor het hoofd eener inrichting met meer dan zestig en minder dan eenhonderd twintig kinderen;

en met *f* 500.— voor het hoofd eener inrichting met eenhonderd en twintig of meer kinderen.

Art. 16.

Voor de rijksbijdrage komen niet in aanmerking de inrichtingen:

a. waarvan het aantal kinderen, minder dan 20 bedraagt, met dien verstande, dat voor een inrichting, die reeds een bijdrage genoot, doch waarvan het aantal kinderen beneden 20 daalt, dat genot gedurende drie achtereenvolgende jaren niet op dien grond verloren gaat, mits in geen jaar het aantal beneden 10 daalt;

b. waar bij vacature in het personeel, tusschen het ontstaan daarvan en de aanvaarding harer betrekking door de benoemde, een langer

tijd verloopt dan, wat het hoofd der inrichting betreft, van zes maanden, wat de overige leidsters betreft, van vier maanden, behoudens de bepaling van het tweede lid;

c. waarvan blijkt, dat zij gehouden worden als winstgevend bedrijf of doorgaans winst opleveren;

2. Wanneer een bestuur niet heeft voldaan aan de voorwaarde, vervat in het eerste lid onder *b* en het daarvan ten tijde, dat de vacature had behooren vervuld te zijn, den inspecteur in kennis heeft gesteld, kunnen Wij van die voorwaarde ontheffing verleenen, indien het bestuur in de maand Januari na afloop van het dienstjaar een daartoe strekkend verzoek aan Ons indient en Ons blijkt, dat het niet bij machte is geweest de vacature binnen den gestelden termijn te vervullen.

3. De besturen zijn verplicht aan Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, alle inlichtingen te geven, verlangd met betrekking tot het eerste en het tweede lid, en zulks op straffe, dat de bijdrage niet wordt uitgekeerd.

Art. 17.

Aan de leidsters, verbonden aan de Kleutertehuizen, wordt ten laste van het Rijk pensioen en wachtgeld verleend volgens door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen regelen in de gevallen, omschreven in de daarop betrekking hebbende rijkswetten en besluiten.

Art. 18.

Om als leidster te kunnen optreden aan een Kleutertehuis, dat op de rijksbijdrage aanspraak maakt, wordt vereischt het bezit van de akte van bekwaamheid, vermeld in art. 20 dezer wet en een bewijs van goed, zedelijk gedrag.

Art. 19.

Aan rechtspersoonlijkheid bezittende instellingen en vereenigingen, die inrichtingen tot opleiding in stand houden, kunnen Wij, onder voorwaarden, bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen, jaarlijks uit 's Rijks kas ter tegemoetkoming der kosten een bijdrage toekennen.

Art. 20.

Ter verkrijging van een akte van bekwaamheid als leidster der Kleutertehuizen wordt vereischt:

a. de volbrachte leeftijd van 19 jaar;

b. het bewijs van ten minste tweejarige werkzaamheid als kweekeling of helpster aan een tehuis;

c. het met goed gevolg afleggen van een examen, dat ten minste omvat de vakken: lezen, Nederlandsche taal met elementair spreekonderwijs, vertellen, zingen, teekenen, spelen, handenarbeid, schrijven, aardrijkskunde, geschiedenis, kennis der natuur, waaronder de allereerste beginselen der gezondheidsleer zijn begrepen, alsmede de methode van opvoeding voor jeugdige kinderen.

Het examen wordt gesplitst in een theoretisch en practisch gedeelte.

Art. 21.

Het toezicht op de Kleutertehuizen is opgedragen aan Onzen Minister, die met de uitvoering dezer wet belast is.

Het wordt onder zijn bevelen uitgeoefend door ambtenaren van het toezicht op het lager onderwijs.

Dit toezicht bepaalt zich tot het nagaan, of de voorwaarden worden nageleefd, waaronder de Rijks-bijdrage wordt verleend.

Art. 22.

Ieder, die bij het in werking treden dezer wet aan een bewaarschool of school voor voorbereidend lager onderwijs werkzaam is als hoofd of onderwijzeres, behoudt deze bevoegdheid ook voor de kleutertehuizen.

Art. 23.

1. Gemeenten, die bij het in werking treden dezer wet bewaarscholen of soortgelijke inrichtingen geheel in stand houden, kunnen daarmee ten hoogste nog vijf jaar voortgaan. Dan moeten deze inrichtingen zijn overgedragen aan vereenigingen of instellingen ,tenzij ze geheel worden opgeheven.

2. Wanneer aan het gemeentebestuur blijkt, dat er behoefte bestaat aan een kleutertehuis, terwijl het particulier initiatief in gebreke blijft daarin te voorzien, kan door den Raad aan B. en W. opdracht verleend

worden tot de stichting daarvan over te gaan. Het Dagelijksch Bestuur der gemeente treedt dan als commissie voor de uitvoering op. De kosten der exploitatie worden gevonden uit de bijdragen van het Rijk en van particulieren of vereenigingen, alsmede uit de schoolgelden. Binnen vijf jaar na de stichting moeten zulke inrichtingen overgedaan worden aan vereenigingen of instellingen.

3. De subsidieering van bijzondere bewaarscholen of dergelijke inrichtingen kan eveneens nog ten hoogste vijf jaar worden voortgezet, tenzij deze inrichtingen in het genot gesteld worden van de rijksbijdragen.

Art. 24.

Deze wet treedt in werking op 1 Januari ....
Alsdan vervalt artikel 189 der Lager Onderwijswet 1920.

Toelichting.

Dr. A. VAN OVEN Jr. schreef in *De Telegraaf* een artikel, waarboven stond „Jaren van stilstand". Aan dat artikel ontleenen we het volgende:

> „Een jaar van stilstand", zouden wij 1929 voor ons Nederlandsche onderwijs kunnen noemen. En van een bevrijding van het onderwijs uit de macht der politiek is niets te bespeuren. „Hier te lande is de school voor alles een object in den politieken strijd. Wat het politieke belang vraagt, is beslissend op het gebied van de wetgeving". Zoo sprak Dr. W. Reindersma, de directeur van de H.B.S.-afdeeling van het Ned. Lyceum na een bezoek aan Duitschland, waar hij de regeling van het middelbaar en gymnasiaal onderwijs had bestudeerd, en waar hij bevonden had, dat in de laatste jaren belangrijke hervormingen waren aangebracht, terwijl hier de politici niet in staat zijn een goede regeling tot stand te brengen.
>
> Is inderdaad het vastkoppelen van paedagogische en politieke zaken aan elkander, de oorzaak van den stilstand hier; de scheiding tusschen deze beide de reden van vooruitgang elders?
>
> Zeer zeker zou het een zegen voor ons land zijn als de politiek het onderwijs niet meer beheerschte. Velen hebben in de meening verkeerd, dat dit na het tot stand komen van de wet van 1920, voor het L. O., inderdaad niet meer 't geval zou zijn, dat — nu allerwege bevrediging verkregen was — uitsluitend met het be-

lang van het onderwijs, van de jeugd dus, rekening zou worden gehouden. Hoe bitter bedrogen zijn zij uitgekomen! De pacificatie bracht nieuwen strijd."

Ja, waarlijk, Dr. VAN OVEN heeft gelijk, als hij het betreurt, dat het onderwijs in Nederland steeds geweest is een middel om politieke doeleinden te bereiken. En toch, hoe minder de politiek zich met het onderwijs bemoeit, hoe beter het gaat. We hebben het nu jaren achtereen beproefd met dwang, met voorschriften, met gebod op gebod, regel op regel, en de klachten over de resultaten van het onderwijs vermenigvuldigen met den dag. Laten wij het dan nu eens beproeven met de vrijheid: slechter kan het volgens sommigen toch niet worden en wij zijn overtuigd, dat het beter zal worden.

Het terrein van het bewaarschoolonderwijs, of hoe dit ook genoemd moge worden, ligt nog grootendeels braak. Hier kunnen we de proef nemen om te zien, wat er gebeuren zal, als het Rijk alleen steunend optreedt; als geen overheidsmacht het initiatief neemt, doch dit overlaat aan belanghebbenden.

Dit wetsontwerp sluit alle overheidsbemoeiing bij de stichting uit, tenzij bij hooge uitzondering, en laat alleen aan het Rijk de financiëele verzorging over, voorzoover dit noodig is voor een *eenvoudig* ingericht tehuis. Daardoor behoeft er niet gehandeld te worden over openbare en bijzondere tehuizen. Die woorden zijn partijnamen geworden en moeten langzamerhand geheel verdwijnen. Eerst dan zal heel het onderwijs zich rustig kunnen ontwikkelen.

Voorts is er in dit ontwerp zoo weinig mogelijk gereglementeerd. De kleutertehuizen moeten zich nog ontwikkelen naar den aard van ons volk. De wet mag nooit regelend optreden, doch alleen vastleggen, wat zich geconsolideerd heeft. Dit is bij dezen tak van dienst al heel weinig. Hoe de gebouwen moeten worden ingericht, is nog een zaak van proefneming. Over den leeftijd is verschil van meening. Wil Dr. MONTESSORI reeds vroeg beginnen met schrijven en lezen, anderen willen dit uitstellen tot later leeftijd. Moet men spreken van onderwijzeressen of van leidsters? Geen enkel onderdeel is nog tot beslissing gekomen en daarom is het noodig, dat de wet ruimte van beweging laat en niet ingrijpt in deze ontwikkeling, waardoor ze ontijdig tot stilstand zou gedoemd worden. Daarom moet ook het rijksschooltoezicht zich beperken in zijn bemoeiingen en alleen toezien, of het rijksgeld waarlijk bestemd wordt voor het doel, waartoe het gegeven wordt.

Bij de artikelen zal dit standpunt nader uiteengezet worden.

Art. 1. Hier wordt uitsluitend over den leeftijd gesproken en deze als kenmerkend aangegeven. De toevoeging „en geen ander dan voorbereidend onderwijs gegeven wordt", zooals in het ontwerp-DE VISSER, lijkt ons beter achterwege te kunnen blijven. Wat is „voorbereidend onderwijs"? In ieder geval is het *onderwijs* en daardoor zijn we op gevaarlijk terrein. Als in een Montessorischool letters aan de kinderen worden gegeven om die te betasten en na te teekenen, is dit dan schrijfonderwijs of voorbereidend schrijfonderwijs? Als de kinderen die letters benoemen en met elkaar verbinden, is dit leesonderwijs of voorbereidend leesonderwijs? Het is onmogelijk te voorkomen, dat in de kleutertehuizen kleine getallen worden genoemd. Reeds bij het vlechten leeren ze: „één doorsteken, twee overslaan; twee doorsteken, drie overslaan"; is dit rekenonderwijs of voorbereidend rekenonderwijs?

Hier komt nog iets bij. De Montessorimethode wijkt in dit opzicht af van alle inrichtingen voor kleine kinderen. Daaraan heeft het wetsontwerp van 1920 gedacht, toen het in het derde lid van art. 7 een weg opende om aan deze scholen ruimte van ontwikkeling te laten. Welnu, laten we dan geen privilegie scheppen voor één soort inrichting, doch alle gelijk stellen door weglating van een negatieve bepaling, die aanleiding zou geven tot telkens gewijzigde wetsinterpretatie met daaruit voortvloeidende beslissingen van hooger hand.

Art. 2. De geschiedenis van onze wetgeving is in dit opzicht leerzaam en maant tot voorzichtigheid. Jaren achtereen hebben we lokalen voor lager onderwijs moeten bouwen, die een minimum hoogte hadden van 4.50 M. Ontzettend veel brandstof is daardoor nutteloos verbruikt en toch werd er bij strenge vorst nog ernstig kou geleden. Nu *mogen* die lokalen niet eens zoo hoog zijn en toch is er een tijd geweest, waarin zelfs voor kweekscholen de hoogte van 4.50 M. werd voorgeschreven. En dat voor lokalen, waarin 24 tot ten hoogste 30 leerlingen zaten!

Laten we nu alle positieve voorschriften weglaten, daar men nog steeds proeven neemt om de vraag te kunnen beantwoorden, of er al dan niet afzonderlijke speellokalen moeten zijn; of de gangen als waranda's moeten ingericht zijn, enz. enz. Lokalen, die schadelijk zijn voor de gezondheid worden afgekeurd en buiten gebruik gesteld. Daarmee is voldaan aan het noodigste en verder moet men niet gaan. Trouwens een dergelijke bepaling heeft tientallen van jaren gewerkt

ten opzichte van het bijzonder lager onderwijs, zonder dat dit aanleiding gaf tot klachten. De autoriteiten, die hier mochten optreden, hebben nooit misbruik van hun macht gemaakt.

Artikel 3 is gelijkluidend aan het eerste lid van art. 3 van het ontwerp-1920. Het tweede lid daarvan bepaalde, dat waar van onderwijzeressen gesproken wordt, ook onderwijzers bedoeld worden. Dit hebben we weggelaten, daar tot heden geen manlijk persoon zich aan deze inrichtingen gegeven heeft en we dit ook niet wenschelijk achten.

Art. 4 is geheel gelijkluidend met art. 4 van het ontwerp-1920.

Art. 5 is vrijwel gelijkluidend aan de artt. 5 en 6 van het ontwerp-1920; alleen hetgeen onder 4 genoemd wordt in art. 6 is, omdat we geen bepaalde voorschriften voor bouw en inrichting der lokalen wenschen, weggelaten.

De rooster van lesuren behoeft niet in bijzonderheden af te dalen, dan kan ook een Montessori-inrichting hieraan voldoen. Men vindt toch op bl. 100 van „De Methode Montessori" door Dr MARIA MONTESSORI zelf geschreven, en vertaald door A. BRUYN een „Rooster voorgeschreven voor de Kindertehuizen"; waarin vermeld wordt wat van uur tot uur gedaan moet worden tusschen 9 en 4 uur; zelfs is het uur van 11 tot 12 nog in tweeën verdeeld. Tegen een dergelijken rooster kan dus niemand bezwaar maken.

Art. 6 is in hoofdzaak hetzelfde als art. 7 van het ontwerp-1920: 't is alleen wat algemeener. Als men achter „Spelen" nog voegt: „vooral dienstbaar aan lichamelijke ontwikkeling", dan kan dit een bron worden van verwikkelingen. Is b.v. „Kat en Muis" dienstbaar aan de lichamelijke ontwikkeling? De een zegt „ja", de ander „neen".

In het 2e lid is weggelaten de toevoeging „mits hetzelfde karakter dragende van voorbereidend onderwijs". Dit moest achterwege blijven, daar de Kleutertehuizen juist geen voorbereidend onderwijs moeten geven volgens de meening der vrouwen en mannen, die hier als deskundigen kunnen optreden.

Het 3e lid, dat ingevoegd is om aan het Montessori-onderwijs vrije baan te geven, kan geheel achterwege blijven, daar die vrije baan voor deze en voor andere inrichtingen bestaat.

Art. 7. In het eerste lid is weggelaten de bepaling, dat de leidster, die aan het hoofd der inrichting staat, de hoofdacte moet bezitten, eenvoudig omdat dit ontwerp slechts één volledige akte kent. De leeftijdsgrens is dezelfde als in het ontwerp-1920.

Het tweede lid is alleen verduidelijkt, daar volgens de letter van het ontwerp-1920 de tweede helpster eerst kan aangesteld worden als er 90 kinderen zijn, wat wel niet de bedoeling zal wezen.

Het derde en vierde lid zijn letterlijk overgenomen.

Art. 8 is zakelijk overgenomen.

Art. 9 verschilt in één belangrijk opzicht van het ontwerp-1920. Daar werd bepaald, dat bij benoeming vooraf overleg moet plaats hebben met den inspecteur. Deze bepaling stond ook in de lager-onderwijswet 1920, doch heeft tot zooveel moeite aanleiding gegeven, dat ze daaruit verwijderd is. Ze moet dan ook in dit ontwerp beslist achterwege blijven. Den leeftijd van 65 jaar zouden we gaarne terugbrengen tot dien van 60 jaar, aangezien het ons voorkomt, dat zulke bejaarde dames in den regel niet bij heel jonge kinderen passen. Nog liever hadden we 55 jaar genomen, maar de financiën spreken hier ook een woordje mee en daarom is het beter te wachten tot ook voor anderen een wijziging der Pensioenwet wordt voorgesteld.

Art. 10 laat het salaris vaststellen door het bestuur der inrichting en niet door het Departement ;alleen is het billijk, dat het bedrag, verstrekt door het Rijk, ook geheel wordt afgedragen aan haar, voor wie het gegeven wordt. Er is geen sprake van concurrentie tusschen overheid en particulieren; daarom kan het salaris wel hooger gesteld worden dan het minimum.

Art. 11 is bijna gelijkluidend met het ontwerp-1920; alleen is zoowel hier als in art. 9 de termijn van tien dagen verlengd tot twintig dagen. Het is n.l. al wel eens voorgekomen, dat in de vacantie een ontslagbrief de ontslagene nagezonden werd van plaats tot plaats en dat het daardoor onmogelijk was voor die belanghebbende binnen tien dagen in beroep te gaan.

Art. 13 gaat uit van de gedachte, dat de rente, vergoed wordt van een eenvoudig ingericht gebouw. In 1919 werden ontwerpen geleverd, die in de uitgave van de Nutsboekerij zijn beschreven en resp. *f* 25.658, *f* 30.000 en *f* 36.500 moesten kosten en berekend waren voor drie groepen kinderen. De bouwkosten zijn thans lager en het kan ook wel eenvoudiger. Daarom nemen we aan, dat voor een groep van 30 kinderen noodig is één lokaal met speelruimte buiten, een zandbak en een schuur met bergruimte voor het speelgoed. De gemiddelde kosten bedragen *f* 8000.—; geeft men daarvan 4½ % rente, dan wordt dit *f* 360.— per jaar. Voor twee groepen komt er één lokaal bij, berekend

op *f* 6000.—; voor drie groepen nog een lokaal voor *f* 6000.— doch wordt het aantal kinderen nog grooter, dan kan met *f* 4000.— per lokaal volstaan worden. Alles berekend naar 4½ % geeft de getallen in art. 13 vermeld.

Hier is geen verschil gemaakt tusschen stad en platteland. De grond zal veel verschil in prijs opleveren; daartegenover staat, dat de aanvoer van materialen op het platteland vaak extra-kosten meebrengt. Wil men geen vaste bedragen in de wet vastleggen, dan moet ieder gebouw afzonderlijk geschat worden, wat zeker zou leiden tot een meer billijke vergoeding; maar dan geeft men feitelijk aan particulieren de beschikking over de rijksschatkist, wat alweer aanleiding geeft tot departementale inmenging en veel koninklijke besluiten, zooals bij de lager-onderwijswet 1920 is gebleken.

Art. 14 moet ruimte laten voor vergoeding aan kweekelingen en andere, ook onvoorziene uitgaven. Dat de minimum-jaarwedden door het Rijk vergoed worden is billijk, aangezien het Rijk zelf deze vaststelt. Voor alle andere uitgaven is een vast bedrag aangegeven, waardoor de groote inrichtingen in voordeeliger conditie komen dan de kleine. Immers het kan zijn, dat een duur stuk moet aangekocht worden, dat b.v. *f* 300.— kost. Dan is de inrichting met 30 kinderen de helft van de jaarlijksche vergoeding kwijt, terwijl die met 180 kinderen slechts één twaalfde van die vergoeding noodig heeft. Hiertegenover staat, dat een dergelijke uitgave ook over enkele jaren kan verdeeld worden.

Art. 15. In de vaststelling van het salaris zit altijd iets willekeurigs. Het beste is nog een vergelijking met anderen, die ongeveer denzelfden leeftijd hebben en wier opleiding overeenkomst vertoont. Dit zijn hier de onderwijzeressen bij het lager onderwijs. Deze zijn 19 à 20 jaar als ze zelfstandig voor de klas komen en dit is ook het geval met de hier bedoelde leidsters. Verondersteld wordt, dat alle leidsters ongehuwd zijn, zoodat voor de gehuwden geen afzonderlijke bepaling noodig is en er evenmin over kindergeld gesproken behoeft te worden, tenzij men met weduwen te doen mocht hebben, die in de inrichting terug komen.

Bij de regeling der verhooging voor het hoofdschap is, evenals bij het lager onderwijs gerekend met de grootte van het aantal kinderen. Voor het bezit der hoofdacte of ook van bij-akten behoeft hier niets uitgetrokken te worden, daar er slechts één bevoegdheid is en

bij-akten voor deze inrichtingen van geen directe beteekenis zijn.

De classificatie der gemeenten heeft aanleiding gegeven tot heel veel onbillijkheden en wordt dan ook door velen bestreden. Waar de besturen volgens dit ontwerp rekening kunnen houden met allerlei plaatselijke omstandigheden, is het niet noodig de bijdragen van het Rijk aan die classificatie te binden.

Art. 16 is zakelijk gelijk aan het gelijkgenummerde in het ontwerp-1920 en komt overeen met de bepalingen der lager-onderwijswet; alleen zijn de getallen wat lager genomen met het oog op het feit, dat het hier geldt tehuizen met een cursus van 3 jaar en bij de scholen een van 7 jaar.

Art. 17. Dit artikel is in overeenstemming gebracht met art. 9.

Art. 18. Opzettelijk zijn een paar artikelen van het ontwerp 1920 hier weggelaten en andere gewijzigd. Wanneer een inrichting geen aanspraak maakt op de rijksbijdrage, kan de leidster ook zonder akte goed werk verrichten. Zulke inrichtingen zijn er nu reeds verschillende en ze doen uitnemend werk. Er is geen enkele reden denkbaar, waarom men ontwikkelde meisjes zou beletten zulk werk te doen, ook al worden ze er voor betaald. Een diploma wordt gewoonlijk genoemd „akte van bekwaamheid", doch het waarborgt in geen geval geschiktheid. Als de ouders met de leiding tevreden zijn, behoeft de Overheid niet remmend op te treden.

Ook is weggelaten de bepaling, dat akte A uit de lager-onderwijswet 1920 bevoegdheid geeft. Deze akte toch bewijst alleen, dat de bezitster op een gegeven oogenblik beschikte over een bepaalde hoeveelheid parate kennis. Of die later nog aanwezig is, blijkt er niet uit en voor de geschiktheid als leidster van kleuters zegt die akte niets.

Art. 19. Evenals nu reeds geschiedt, moet het afnemen van het examen overgelaten worden aan particuliere vereenigingen, die daardoor rekening kunnen houden met de levensbeschouwing der candidaten. Waar het Rijk bijdragen verleent, mag het ook voorwaarden stellen, mits de vrijheid van richting volkomen gewaarborgd blijft.

Tegen benoeming door het Rijk van een gedelegeerde bij die examens kan geen bezwaar worden gemaakt.

Art. 20. Het komt ons voor, dat een enkele volledige bevoegdheid voldoende is. Wil men het practisch gedeelte b.v. een jaar later dan het theoretische stellen, dan laat dit artikel hiertoe vrijheid. De hier opgenoemde vakken zijn voor een groot deel dezelfde, die reeds op

de school voor gewoon lager onderwijs worden onderwezen. Het examen-program zal den omvang moeten vaststellen en 't is wenschelijk, dat dit program heel beperkt blijft. We moeten het niet zoeken in verstandelijke bekwaamheid, doch meer in geschiktheid om met kleuters om te gaan. Hiervoor is geen kennis van een moderne taal noodig en ook geen uitgebreide kennis van het menschelijke lichaam. Als de leidster weet, hoe een schram, een buil en dergelijke kinderrampen behandeld moeten worden, is dit voldoende.

Art. 21. Ons rijksschooltoezicht kan nog vereenvoudigd worden en in ieder geval behoeft er geen nieuw toezicht geschapen te worden. Het is ook niet wenschelijk, dat de innerlijke vrijheid van de kleutertehuizen op eenigerlei wijze aan banden wordt gelegd. Daarom moet het toezicht zich hiermee niet inlaten en zich alleen bepalen tot onderzoek, of de voorwaarden van subsidieering niet slechts op papier, doch ook in werkelijkheid worden nageleefd.

Art. 22. Het grootste deel der vrouwen en meisjes, die reeds werkzaam zijn aan inrichtingen als in deze wet bedoeld, bezitten een akte van bekwaamheid. Van de overigen mag men veronderstellen, dat zij door aanleg en practijk de geschiktheid hebben verkregen. Ook het ontwerp-1920 bevat een gelijke overgangsbepaling.

Art. 23. Aan gemeentelijke en gesubsidieerde inrichtingen moet tijd gegund worden om zich geheel in te richten op den nieuwen toestand. Hiervoor zal een periode van vijf jaar wel ruim voldoende zijn.

Het tweede lid van dit artikel is alleen opgenomen bij wijze van nooddeur. Indien er hier of daar nog een plaatsje is, waar een kleutertehuis noodig blijkt en niemand het initiatief neemt, kan de Gemeenteraad daartoe overgaan.

En nu de kostenberekening. Die is niet mogelijk. Wel kan berekend worden, wat het eerste jaar noodig is, maar er is veel kans, dat nieuwe tehuizen worden geopend overal, waar een voldoend aantal kinderen daartoe aanwezig is. Op de dorpen, waar men nu reeds moeite heeft een school voor gewoon lager onderwijs met 25 kinderen bevolkt te krijgen, blijven de kleutertehuizen wel weg, want terwijl de 25 over 7 jaren verdeeld kunnen worden, moet men de 20 zoeken tusschen 3 en 7 jaar. De geschiedenis der U.L.O.-scholen is in dit opzicht leerzaam. Op tal van plaatsen was men begonnen, maar men kon niet volhouden bij gebrek aan een voldoend aantal leerlingen. Ook het feit,

dat het risico geheel voor rekening komt van de stichters, werkt hier als een krachtige rem. Wie een gebouw sticht, dat met het terrein allicht ƒ 10.000.— kost, zal daartoe niet overgaan, als de kans bestaat met één of twee jaar reeds de rijksbijdrage te moeten missen. Dit staat echter vast, dat de kosten oneindig veel hooger zullen komen, wanneer het openbaar naast het bijzonder onderwijs op dit terrein blijft bestaan. Men krijgt dan dezelfde opdrijving van kosten als nu bij het lager onderwijs. Als een gemeente een openbare school met zeven lokalen bouwt, die anderhalve ton kost, komt er straks een bijzondere school, die natuurlijk niet minder mag wezen dan de openbare. Tal van bijzondere scholen gebruikten de eerste jaren nooit de geheele toelage uit de gemeentekas, omdat ze aan zuinigheid gewoon waren; langzamerhand echter hebben zij zich aan de betrekkelijke weelde gewend en er is geen overschot meer.

HOBMA waagt zich ook niet aan een berekening, maar geeft toch in het Correspondentieblad der V. v. C. V. en O. in N. en de O. B. enkele cijfers, en wel deze: Voor 4000 leidsters, zou aan salaris noodig zijn een som van ƒ 7.200.000.— wanneer het gemiddeld salaris ƒ 1800.— bedraagt. Neemt men de getallen van art. 15 van dit ontwerp, dan wordt dit bedrag reeds heel wat lager. De gemeente Rotterdam geeft aan een goed ingerichte bewaarschool ƒ 25.— per kind en per jaar aan onderhoud en exploitatiekosten. Dit wordt voor 150.000 kinderen in heel Nederland ƒ 3.750.000.—. Ons ontwerp vraagt slechts ƒ 20.— per kind en per jaar, wat al dadelijk bezuiniging geeft, daar dit bedrag tot 3 millioen wordt teruggebracht. Nu komen hier nog bij de bijdragen voor de gebouwen, doch met elkaar wordt het in geen geval een bedrag, dat onmogelijk te dragen zou zijn. Hierbij mag niet vergeten worden, dat de begrooting in veel gemeenten met een belangrijk bedrag wordt ontlast.

Wanneer men na enkele jaren er toe kan overgaan in een nieuwe wet op het lager onderwijs dezelfde beginselen te huldigen als in dit ontwerp, kan op dat onderwijs ruimschoots bezuinigd worden, wat voor de kleutertehuizen, alsook voor het buitengewoon onderwijs noodig is.

IETS OVER PLAATSELIJK EN GEWESTELIJK BESTUUR IN ENGELAND EN WALES

DOOR

T. DE BOER.

INLEIDING.

Hetgeen in dit artikel wordt geboden is allerminst bedoeld als een *volledige* uiteenzetting van de inrichting en bevoegdheden der plaatselijke besturen in Engeland.

Veeleer moet het beschouwd worden als een poging tot het geven van een beknopt overzicht.

In de eerste plaats zullen de verschillende plaatselijke zelfstandigheden in Engeland en Wales de rij passeeren, terwijl voorts eenige aandacht gewijd zal worden aan de regelingen van enkele bevoegdheden, die bij een bespreking van gemeenterecht al spoedig op den voorgrond treden.

Daarbij ook nog de verschillende bedrijven te betrekken zou te ver voeren.

Dit onderwerp leent zich meer speciaal voor afzonderlijke bespreking.

Wel zal een enkele maal gelegenheid worden gevonden om een vergelijking te treffen tusschen het Engelsche en het Nederlandsche gemeenterecht.

Evenwel zullen wij daarbij gedachtig zijn aan het woord van iemand, die een vergelijkende studie gemaakt heeft van de regelingen van plaatselijk bestuur in verschillende landen en welke hieromtrent opmerkt:

„Such a comparison, however, could never be made from information acquired from statutes, reports and text-books. Vital and other statistics can tell something, but the actual effect of a system of government on the life of the people can be judged only by *experience* [1]) and few have sufficient experience of the life different peoples to be able accurately to compare the one with the other" [2]).

En, sprekend over de autonomie, zegt hij: „To compare the extent of autonomy enjoyed by the local authorities in different countries is a matter of extreme difficulty" [3]).

Dit zal er ons van onthouden, bij vergelijking al te veel in finesses af te dalen.

Zooals uit het opschrift blijkt, zal niet getreden worden in een onderzoek naar de bepalingen omtrent de plaatselijke bestuursinrichting in Schotland en Ierland, welke, wat de groote hoofdlijnen betreft, wel in overeenstemming is met wat hieromtrent in Engeland en Wales geldt.

Evenmin verwachte men, wat de plaatselijke besturen betreft, een scherp oriënteerende *vergelijking* tusschen hun onderling *verschillende* bevoegdheden, wijl „de wetgeving op het plaatselijk bestuur, — zoowel wat betreft de organisatie van het plaatselijk bestuur, als wat betreft de toedeeling van de functies aan de plaatselijke besturen, een chaos (is), verschillend voor graafschappen (aantal 62), voor groote steden, countyboroughs, die met de graafschappen administratief op één lijn zijn gesteld (aantal 82), voor kleinere plaatselijke gemeenschappen. Naast, of zelfs met de plaatselijke besturen gedeeltelijk vermengd, fungeeren nog tal van plaatselijke autoriteiten voor speciale doeleinden, in het bijzonder op het gebied van het sociale leven werkzaam" (Prof. Mr. C. W. de Vries in *Gemeentebestuur* 1928, p. 685).

We beginnen dus met een bespreking van de verschillende plaatselijke besturen.

A. Plaatselijke gemeenschappen.

I. *De parish.*

De kleinste eenheid van plaatselijke zelfstandigheid is de *parish.* Het grondgebied hiervan valt dikwijls samen met dat der vroegere parochies [4]).

Niet alle parishes hebben een raad. Dit hangt af van het getal inwoners. Gaat dit uit boven 300, dan is de verkiezing van een parishraad verplichtend; voor het geval de bevolking een kleiner aantal uitmaakt, hangt het af van den *County*-raad of overgegaan zal worden tot het instellen van een parish-raad [5]).

Deze raad moet goed worden onderscheiden van de gewone parish-*vergadering,* die gevormd wordt door alle kiezers in de parish [6]).

Het is verplichtend, dat deze vergadering minstens twee maal per jaar samenkomt ter behandeling en afdoening van die zaken, welke zouden behooren tot de bevoegdheden van een raad, zoo die aanwezig was [5]).

Alle bevoegdheden en verplichtingen van den raad worden in dit geval dus door die vergadering uitgeoefend.

Een parish-raad heeft drie jaar zitting.

Hij bestaat uit een voorzitter (chairman) en een aantal raadsleden, dat wisselt tusschen 5 en 15.

De vaststelling van het *aantal* raadsleden behoort tot de competentie van den *county*-raad.

Voor het nemen van geldige besluiten is de aanwezigheid van $^1/_3$ van het aantal leden, waaruit de raad bestaat, vereischt, terwijl, zal een voorstel worden aangenomen, minstens drie leden voor de aanneming daarvan moeten zijn.

De bevoegdheden van den raad zijn over 't algemeen ongeveer dezelfde als die van een districts-raad, waarover hierna nog zal worden gehandeld [7]).

Een parisch-raad kan de aandacht van den districts- of county-raad vestigen op zaken betreffende de openbare gezondheid, indien de parish-raad b.v. van oordeel is, dat deze niet voldoende worden behartigd.

Ook is deze parish-raad bevoegd aan de hand van de „Adoptive-Acts" voorzieningen te treffen met betrekking tot de straatverlichting, bibliotheken, bad- en zweminrichtingen, enz. [8]). Voorts is hij o. m. belast met de zorg voor de begraafplaatsen in de parish.

II. *Districten.*

De districten kunnen nog weer verdeeld worden in de zoogenaamde *rural* en *urban* districten. Onder de eersten worden dan veelal verstaan die, welke een meer *landelijk* aspect vertoonen, terwijl onder de laatste categorie de meer *stedelijke* districten vallen.

Evenwel moet hier vermeld worden hetgeen Montagu Harris hieromtrent opmerkt, dat n.l. vele rural-districten thans reeds veelal zooveel van hun vroeger aanzien hebben verloren, dat dikwijls het stedelijk karakter verre de overhand heeft verkregen [8]).

De rural-districten worden gevormd door één of meer parishes. Zij kunnen worden omgezet in urban-districten bij beschikking van

den *county*-raad. De urban-districten hebben meerdere bevoegdheden dan de rural-districten.

Zij worden uitgeoefend door den districts-raad, die, evenals de raad van een parish, drie jaar zitting heeft.

Het aantal raadsleden is ook hier afhankelijk gesteld van hetgeen hieromtrent door een hoogere macht wordt bepaald. De *county*-raad heeft in deze dezelfde bevoegdheid als ten aanzien van den parish-raad [8]).

Een vergadering is wettig, zoo $^1/_3$ van het aantal leden aanwezig is, met dien verstande, dat een minimum aantal van 7 voldoende is.

Beslissingen worden genomen door een meerderheid der *stemmende* leden.

De voorzitter heeft een beslissende stem in het geval de stemmen staken.

Een groot gedeelte van de werkzaamheden der raden wordt in beslag genomen door hun bemoeiingen met de zaken, rakende de Volksgezondheid.

In het bijzonder is de *urban*-districts-raad belast met tamelijk verstrekkende bevoegdheden ten aanzien hiervan.

De rural-districts-raad had vroeger ook nog te zorgen voor de goede instandhouding van de publieke wegen, die niet ter behartiging zijn opgedragen aan den county-raad; de grootere en hoofdwegen werden — met dezelfde beperking — gesteld onder de hoede van den urban-districts-raad [8]).

Men vergelijke hierbij hetgeen omtrent dit punt nog voorkomt onder het opschrift: „De verordende bevoegdheid, het zelfbestuur en plaatselijke zelfstandigheid".

III. *De municipal borough.*

Dit zijn de kleinere stedelijke gemeenten.

Bij Koninklijk Besluit kunnen de meer belangrijke urban-districten de rechten van een borough verkrijgen [10]).

De Koning is volkomen vrij de vergunning te verleenen of te weigeren. De uitoefening van dit recht is een zuiver koninklijk prerogatief [11]).

In de municipal borough is een raad, die samengesteld is uit een burgemeester (mayor), aldermen en raadsleden.

Bij dit college berust het bestuur. De raadsleden hebben 3 jaar zitting, terwijl $^1/_3$ jaarlijks aftreedt.

De aldermen hebben zes jaar zitting. De helft treedt om de 3 jaar af [10]). De aftredenden zijn terstond herkiesbaar. Zij worden gekozen uit of buiten den raad. Het aantal aldermen wordt bepaald naar het aantal raadsleden en bedraagt $^1/_3$ gedeelte daarvan.

Omtrent het karakter van de betrekking van alderman zij nog het volgende opgemerkt:

„Zij vormen geen afzonderlijk college met administratieve werkzaamheden belast, zooals Burgemeester en Wethouders ten onzent, doch, doordat zij gedurende een langeren termijn zitting hebben, zijn zij vooral dienstig om de jongere leden in de geheimen van het bestuur in te wijden. Daar ook anderen dan raadsleden tot alderman benoembaar zijn, kan de raad zich de hulp en bijstand verzekeren van personen, die, hoewel alleszins geschikt tot het bekleeden van zulk een positie, geen neiging hebben gevoeld zich aan de vox populi te onderwerpen, of wel, die door toevallige omstandigheden bij de stembus de nederlaag geleden hebben" [12]).

De mayor wordt jaarlijks gekozen door den raad, welke daarbij vrij is een keuze uit of buiten de leden te doen.

In den regel wordt echter een raadslid als zoodanig aangewezen [10]). Wordt vrij algemeen aangenomen, dat ten onzent de Burgemeester een zelfstandige positie bekleedt, en zijn ambt niet het ambtenaarskarakter draagt, in Engeland is dit anders.

Dáár wordt hij meer beschouwd als de voornaamste ambtenaar der stad en zijn invloed is in hooge mate afhankelijk van zijn persoonlijkheid [13]).

De raad moet minstens éénmaal per kwartaal vergaderen, terwijl de leden 3 dagen van te voren bericht ontvangen van tijd en plaats der vergaderingen [14]).

De raad mag niet beraadslagen, of besluiten, zoo niet het derde deel van het aantal raadsleden tegenwoordig is. Alle besluiten worden bij volstrekte meerderheid der stemmende leden genomen. Ingeval de stemmen staken, beslist de Voorzitter. Bestaat dus een raad uit 36 leden en zijn 12 leden aanwezig, dan kan een besluit worden genomen door de eenstemmigheid van 7 leden [15]).

Is ten onzent aan den burgemeester een groote mate van bevoegdheid gegeven op politioneel gebied (vgl. artt. 184 e. v. der Gemeentewet) in Engeland berust deze dikwijls voor een aanzienlijk deel bij den borough-raad.

Een der voornaamste ambtenaren is de gemeente-secretaris (Town-clerk).

Hij is ondergeschikt aan den raad [16]).

Wat betreft de bevoegdheden van de boroughs, hierover valt op te merken, dat deze in het algemeen een weinig uitgebreider zijn dan die van de urban-districten, inzonderheid ten aanzien van het maken van verordeningen.

In vele gevallen is het verschil te omschrijven als een verschil van „dignity" [10]).

IV. *De county borough.*

Hieronder vallen de groote steden.

De Engelsche Gemeentewet van 1888 bepaalde, dat enkele met name genoemde groote steden van 50.000 inwoners of meer op 1 Juni 1888 als „county borough" zouden worden aangemerkt.

Ingevolge dezelfde wet kunnen andere dan de genoemde steden tot county borough worden verheven op verzoek van den raad dier stad. Via de Local Government Board moest op dit verzoek door het Parlement worden beslist, nadat de „Minister of Health" de noodige voorstellen had voorgedragen.

Aangetoond moest worden, dat het was „desirable to constitute any borough having a population of not less than 50.000 into a county-Borough, or that the alteration of the boundary of anybody is desirable" [17]).

Sinds 1926 wordt de Minister of Health uitgeschakeld en kan een borough alleen in een county borough herschapen worden, indien de bevolking niet minder dan 75.000 inwoners bedraagt, gerekend naar het aantal, vastgesteld door de laatstgehouden volkstelling.

Evenals een municipal borough, heeft ook de county borough een raad, aldermen en voorzitter.

De bepalingen daaromtrent wijken in 't algemeen niet af van die voor een county borough.

V. *De county.*

Een „administratieve" county wordt door Montagu Harris omschreven als „a geographical county (or in some cases part of a geographical county), less any county boroughs which may be situated in it" [18]).

Voor het houden eener raadsvergadering is de aanwezigheid van ¼

van het aantal raadsleden vereischt. Beslissingen worden genomen door een meerderheid der stemmende leden. De leden van den raad worden gekozen door de afzonderlijke deelen, waaruit de county bestaat, d. w. z. door de urban- en rural districten en de boroughs, met uitzondering van de county boroughs.

De municipal boroughs en districten zijn te dien einde verdeeld in kiesdistricten, welke alle één lid voor den county-raad afvaardigen [19]). Het bevolkingsaantal der onderscheiden districten moet zooveel mogelijk gelijk zijn. De county-raad mag treden in de bevoegdheden van districtsreden, indien deze ten aanzien van hun bemoeiingen met de volksgezondheid en enkele andere zaken in gebreke blijven hun taak naar behooren te verrichten en dit tot verwaarloozing leidt.

De raad heeft voorts tot taak de hoofdwegen te onderhouden en is belast met het toezicht op de bruggen en het oppertoezicht op enkele zaken, de volksgezondheid betreffende [19]).

Aan plaatselijke besturen kunnen bijdragen in de kosten van aanleg en onderhoud van wegen worden verstrekt.

Deze bijdragen beloopen voor eerste klasse-wegen 50 % der kosten en worden uitgekeerd uit het z.g. Road Fund. Voor tweede klasse-wegen wordt 25 % uitgekeerd [20]).

VI. *Londen.*

Het county Londen verdient nog afzonderlijke bespreking.

De Raad van de county, waaronder verstaan wordt de stad Londen met de verschillende steden, bestaat uit 144 leden, waaronder 20 aldermen zijn.

De raadsleden worden voor den tijd van 3 jaar gekozen; de aldermen voor 6 jaar uit of buiten den raad.

De county Londen is verdeeld in stem- of kiesdistricten, die ieder 2 afgevaardigden voor den Raad kiezen. De city of London maakt hierop een uitzondering en vaardigt 4 leden af [21]).

De city en de boroughs vormen samen den Metropolis.

Welk gebied hieronder valt, wordt nauwkeurig aangegeven in de Metropolis Management Act 1855.

Elke stad, waaruit het groote geheel bestaat, heeft nog weer een afzonderlijke raad, waarvan het aantal leden wisselt van 30 tot 60.

Voorts heeft elke stad een mayor (burgemeester) en aldermen, de laatsten ten getale van $^1/_6$ van het aantal raadsleden [22]).

De mayor wordt jaarlijks door den raad uit of buiten zijn midden gekozen.

De helft van het aantal aldermen treedt om de 3 jaar af.

Er bestaan 28 steden — buiten de city — met een gezamenlijk aantal raadsleden van 1589.

De bevoegdheden dezer steden zijn voor een groot deel dezelfde als die, welke uitgeoefend worden door de gewone boroughs buiten Londen.

Ook de city heeft nog weer een afzonderlijke raad, bestaande uit niet minder dan 206 raadsleden en 26 aldermen.

De raadsleden worden hier *jaarlijks* gekozen.

De burgemeester van de city voert den titel van Lord Mayor.

De Lord Mayor wordt jaarlijks gekozen door de „Court of Aldermen", uit hen, die het beroep van Sheriff al eens hebben uitgeoefend.

De „Court of Aldermen" is het eenige voorbeeld in de gemeentelijke wereld van een „Second Chamber" [23]).

De city heeft bevoegdheden ten aanzien van onderwijs en opvoeding en heeft te zorgen voor de instandhouding en bruikbaarheid der hoofdverkeerswegen en is tevens de aangewezen politie-autoriteit van het gebied.

Voorts heeft ze een voorname taak ten aanzien van de bruggen in de city.

De verschillende borough-raden hebben zeer vele bemoeiingen.

De gezondheidsdienst bevat o. m. de goede zorg voor den afvoer van water, en vuil, voor de begraafplaatsen, bad- en zweminrichtingen, ziekenhuizen en armen-apotheken [24]).

Voor verschillende aangelegenheden zijn nog daartoe afzonderlijk ingestelde lichamen, n.l. de Metropolitan Water Board, de Metropolitan Asylums Board, de Port of London Authority en de London and Home Counties Traffic Advisory Committee [25]).

In de London Building Act zijn o. m. voorschriften gegeven voor ondergrondsche vertrekken, in het bijzonder wat betreft de hoogte, verlichting en ventilatie.

Onder de kosten voor rioleering zijn o. m. mede begrepen de uitgaven voor publieke toilet-inrichtingen [26]).

De bepalingen, die betrekking hebben op de besmettelijke ziektenbestrijding zijn nogal uitgebreid.

Enkele daarvan volgen hier.

Door de daartoe in Section 55 der London Government Act ge-

noemde personen moet van het voorkomen van elke besmettelijke ziekte der huisgenooten aan de „sanitary authorithy" kennis worden gegeven. Bij nalatigheid kan een geldboete van hoogstens 40 shilling worden opgelegd [27]).

Verder zijn voorschriften gegeven omtrent de ontsmetting van gebouwen en goederen, waarin aan besmettelijke ziekten lijdende personen verblijf gehad hebben.

De rechter heeft voorts de bevoegdheid te gelasten, dat een persoon, die wegens een besmettelijke ziekte in een ziekenhuis verpleegd wordt, op kosten van de Metropolitan Asylums Board verder te doen verplegen in zulk een inrichting, indien hij geen voldoende huisvesting heeft.

De geneeskundige ambtenaren hebben de bevoegdheid op beschikking van een rechter van het district, waar een melkveehouderij is gevestigd, een onderzoek in te stellen naar de zuiverheid der melk, indien zij genoegzaam bewijs hebben, dat door het gebruik dezer melk personen lijdende zijn geworden aan besmettelijke ziekten.

Bij hun onderzoek worden zij bijgestaan door inspecteurs van den veeartsenijkundigen dienst. Van één en ander wordt rapport opgemaakt en gezonden aan de „sanitory authority".

Bevindt deze laatste, dat de melk oorzaak is der besmettelijke ziekte, dan kan ze den verkoop daarvan verbieden, gehoord dengene, wien het betreft [28]).

De raad van de *county* Londen heeft te zorgen voor goede rioleering, voorzoover dit in het algemeen de hoofd-rioleering betreft. Voorts is hij belast met de instandhouding van een brandweer, heeft zorg te dragen voor de trambanen, die in sommige gedeelten voorkomen, voor de Thamesbruggen, tunnels, parken en pleinen (in totaal 128), voorzoover deze niet onder beheer van het rijk en de boroughs vallen.

Ook de hoofdwegen, voorzoover niet vallende onder de zorg der city en boroughs, zijn voorwerp van zijn zorg, alsmede de volkshuisvesting, opvoeding en onderwijs.

Voorts is hij belast met de bekrachtiging van de leeningen, die door de raden der metropolitan boroughs worden aangegaan.

Aan het vraagstuk eener doelmatige gebiedsuitbreiding wordt nog steeds volle aandacht geschonken.

Reeds geruimen tijd is er door middel van de Regional Committee for the London Traffic Area een samenwerking tot stand gekomen

tusschen de verschillende besturen en den Graafschapsraad van Londen inzake gewestelijke uitbreidingsplannen [29]).

* *
*

Thans zullen we nog overgaan tot de bespreking van enkele afzonderlijke bevoegdheden.

B. DE VERORDENENDE BEVOEGDHEID, HET ZELFBESTUUR EN DE PLAATSELIJKE ZELFSTANDIGHEID.

„A *by-law* is usually a town law or ordinance made by a local authority by virtue of some charter, statute, or custom ordering something to be done or prohibiting the doing of something, and a penalty, usually a pecuniary one, is attached for the infringement or non-observance thereof" — aldus Smith over het begrip verordening [30]).

Zooals uit bovenstaande definitie blijkt, is de bevoegdheid tot het maken van verordeningen in het algemeen gegrond op hetgeen daaromtrent door hooger hand bepaald is.

De plaatselijke besturen „may exercise no powers which have not been definitely conferred on them by Act of Parliament" [31]).

Voor verschillende zaken kunnen de gemeenten dus de bevoegdheid tot het maken van bindende regelen krijgen door middel van een wet, vastgesteld door het Parlement.

Een algemeene omschrijving van de verordende bevoegdheid ten aanzien van onderwerpen, welke als een stuk gemeente-huishouding kunnen worden aangemerkt, zooals ten onzent, zal men tevergeefs in de Local Government Act zoeken.

Voorzoover de door plaatselijke besturen uitgeoefend wordende bevoegdheden niet ontleend zijn aan charters enz., kunnen die slechts bestaan krachtens een speciale wet.

Ongetwijfeld kan dan ook staande worden gehouden, dat de *zelfregeerende* taak, de bevoegdheid tot het maken van verordeningen binnen haar gebied, voor de Nederlandsche gemeente uitgebreider is dan voor de Engelsche plaatselijke gemeenschap.

Mag dit evenwel tot de schijnbaar voor de hand liggende conclusie leiden, dat in Engeland nu ook de plaatselijke *vrijheid* wel van minder beteekenis zal zijn dan ten onzent?

Laat ons zien, wat een ter zake bevoegde hieromtrent opmerkt.

.....„Thus, it would appear at first sight, that in those countries, in which the local authorities have power to undertake any functions for the good of the community which are not explicitly forbidden by law (i. e. most of the European countries and the United States), the local autonomy would be greater than where, as in Great Britain, the British Dominions and Japan, they may exercise no powers which have not been definitely conferred upon them by Act of Parliament.

But in the former case the „tutelle administrative" the control exercised by superior authorities over the acts of administration, may be such that the supposed local autonomy exists on the surface only and in reality much less extensive than in the cases where, although the powers are strictly defined, the local authorities are unfettered in their exercise of them.

To state that in any country the communes possess a large measure of autonomy is meanigless, if no resolutions of the communal council relating to financial matters are effective until they have received the approval of a superior authority" [32]).

Nu is het o. i. toch ook al weer te vergaand, om — althans wat Nederland betreft — in de door hoogere autoriteiten uitgeoefende macht van contrôle op plaatselijke besturen eenvoudig de oorzaak te vinden, waardoor de zelfstandigheid meer schijn dan wezen wordt.

Voor wat Nederland betreft, is de contrôle op financiëele gesties niet van dien aard, dat daardoor de autonomie nog slechts in naam bestaat, hoewel moet worden toegestemd, dat er voorbeelden te geven zijn van hoogere bemoeiingen op dit punt, die o. i. te ver gaan.

* *
*

Intusschen rijst de vraag, waaraan dan de zelfstandigheid der Engelsche plaatselijke gemeenschap moet worden toegeschreven.

Het antwoord hierop ligt gedeeltelijk in het volgende:

"He (de Engelschman) is imbued with the idea, that genuine self-government means the participation of the whole community by means of representative councils, which are themselves vested with the legislative executive and administrative authority to the eclusion of any other local body or person. The existence, therefore, of an executive which is independent of the representative council, the handing over of the actual government of a town for a number of years to a burgomaster or a small number of commissioners even though these

are locally elected, is to him the negation of self-government" [33]).

Dit in de eerste plaats.

Maar er is nog een ander punt, dat de zelfstandigheid ten goede komt: de wijze, waarop de uitvoering van 's lands wetten plaats vindt.

Veel meer dan het land van de autonomie, is Engeland altoos geweest het land van het zelfbestuur, het self-government.

Reeds BUYS [34]) heeft hier destijds terecht op gewezen en hoewel de toestanden sindsdien wel in belangrijke mate zijn veranderd, geldt nog steeds, dat Engeland in de *eerste plaats* het land van het *zelfbestuur* is.

De uitvoering van 's lands wetten geschiedt door de onderdeelen, waaruit het land is samengesteld.

De centralisatie-gedachte komt den laatsten tijd in Engeland echter sterker naar voren, hetgeen b.v. blijkt uit het feit, dat hoe langer hoe meer „model"-verordeningen voor zeer vele aangelegenheden door de verschillende departementen worden vastgesteld, terwijl de gemeenten daaraan gebonden worden [35]).

In dit verband kan ook nog worden gewezen op de politiek der Regeering met betrekking tot de *armenwetgeving* en het *wegenbeheer.*

Bij beide zit vooral voor tot meerdere centralisatie te geraken [36]).

Onder de werking van de Poor Law Act 1927 was aanvankelijk de *Board of Guardians* belast met de uitoefening van de armenzorg. Dit lichaam is afgeschaft en in verband met de steeds stijgende kosten der armenverzorging zijn de ondersteuningsdistricten, welke de kosten der armenverzorging hadden te dragen, *verruimd,* zoodat thans de raad van een *county,* of die van een *county borough* de middelen moet aanwijzen, waaruit de bedoelde uitgaven moeten worden bestreden [37]).

Bovendien is eerstbedoelde raad het verantwoordelijk lichaam voor de armenzorg in het geheele graafschap.

Prof. de Vries deelt mede, dat „de regeering in het bijzonder haar weg der hervorming in centraliseerenden zin (heeft) ingeslagen, omdat zij zelf een zoo bescheiden mogelijke toepassing wilde geven aan de „*Board of Guardians* (Default) *Act*", die haar machtigde om bepaalde armbesturen bij wangedrag op te heffen. Een enkele maal is dit geschied (West Ham, Bedwellty), maar de regeering zag zelf de groote moeilijkheid van het overnemen van den dienst van het burgerlijk armbestuur door regeeringsambtenaren wel in. Daarom heeft zij thans een poging gewaagd met een centralisatie, die de „nationaliseering" van den geheelen dienst van de armenzorg uitsluit en

tevens verkeerde (socialistische?) armenzorg-methoden verhindert" [38]).

Met betrekking tot het *wegenbeheer* staat het niet anders.

Vroeger, onder de werking der Local Government Act (1894), waren de ruraldistrict councils belast met „highway-powers". Deze bevoegdheid gaat nu over op de graafschappen, alsmede die van de urban districts en non-county boroughs met betrekking tot de geclassificeerde wegen.

Ook hier dus centralisatie terwille van het verkrijgen van een groot gebied, hetwelk de kosten van aanleg, onderhoud en beheer der wegen kan dragen [39]).

* *
*

Over het totstandkomen van verordeningen in het algemeen nog het volgende.

Het vaststellen eener verordening heeft plaats in een vergadering, waar ten minste $^2/_3$ van het aantal leden, waaruit de raad bestaat, moet tegenwoordig zijn.

Er zijn voorts nog bepalingen, waarmede een verordening niet in strijd mag komen.

We noemen er enkele.

In de eerste plaats mag een verordening niet *onredelijk* (unreasonable) zijn.

Natuurlijk komt het antwoord op de vraag, òf een verordening inderdaad onredelijk is, eerst aan het licht, wanneer b.v. een overtreder der verordening dit middel van verweer voor den rechter heeft opgeworpen.

Deze grond voor de onverbindbaarheid der verordening is zeer ruim.

Het hangt in dezen geheel van het vrije oordeel van den rechter af, of de aangevallen verordening als onredelijk kan worden aangemerkt.

Hij is bij de beoordeeling dezer zaak niet gebonden aan eenigen wettelijken regel, maar beslist geheel zelfstandig.

Ter verduidelijking van de bevoegdheid van den rechter halen wij hier aan een voorbeeld, dat door Smith wordt weergegeven [40]).

Het betrof in dat geval een verordening, welke den verkoop van en het venten met waren aan de zeekust verbood.

Van dit verbod kon evenwel ontheffing worden verkregen op grond van een daartoe met de gemeente gesloten overeenkomst.

De overweging, waarop nu de beslissing tot onredelijk-verklaring

der verordening steunde, was volgens den rechter deze, dat het de gemeente in staat stelde, elke overeenkomst af te sluiten, ook indien dit zou leiden tot het betrachten van onbillijkheden tegenover derden.

Zooals men ziet, is deze overweging wel zeer ruim; ruimer dan de bevoegdheid van den Nederlandschen rechter, die de verordening slechts onverbindend mag verklaren bij strijd met de wet, en ook ruimer dan het vernietigingsrecht van de Kroon, welke in dit geval toch zeker niet zou overgaan tot vernietiging wegens strijd met het algemeen belang.

In de tweede plaats mag een verordening niet in strijd komen met de wet.

Zij mogen echter wel aanvullend te werk gaan, indien maar in het oog wordt gehouden, dat de verordeningen daarbij de bedoeling van de wet, die eenzelfde materie regelt, niet krachteloos mag maken.

De verordeningen mogen voorts niet verder gaan dan de verordenende bevoegdheid der gemeente reikt.

Dat de rechterlijke macht op dit punt scherp toeziet, leert het oordeel van de King's Bench Division (een rechterlijk college) over de verbindbaarheid eener verordening, waarbij o.m. verboden was het zingen of voordragen van profane of met de eerbaarheid strijdige liederen op openbare straten of daaraan grenzende gronden.

Dit laatste ging volgens den rechter verre buiten hetgeen noodzakelijk was voor een goed bestuur der gemeente, „because it was not stipulated that the acts must be done to the annoyance of the public [41]).

Enkele verordeningen zijn onderworpen aan de goedkeuring van hooger hand, b.v. die, welke betreffen de Volksgezondheid en de Bouwverordeningen, welke door den Minister of Health moeten worden goedgekeurd [42]).

Ook moeten alle strafverordeningen goedgekeurd worden.

Tenslotte hebben de plaatselijke besturen nog de bevoegdheid, gebruik te maken van de z.g. Adoptive Acts.

Dit zijn door het Parlement vastgestelde wetten, welke slechts dan in een bepaalde gemeente kracht bezitten, indien ze door de plaatselijke besturen zijn aanvaard, met een meerderheid van $^2/_3$ van het aantal stemmen der leden [43]).

Is hiervoor reeds met een enkel woord gewezen op een der oorzaken, waardoor de plaatselijke zelfstandigheid in Engeland in den laatsten tijd in het gedrang begint te komen, er is nog een tweede verschijnsel, 't welk zulks in de hand schijnt te werken.

We bedoelen de *verplichte* instelling van vaste commissies van beheer voor verschillende aangelegenheden.

Dit zijn de z.g. *Statutory Committees*. Deze commissies hebben dikwijls een zeer groote zelfstandigheid *naast* den bestaanden raad en kunnen dan ook in vele gevallen schier alle handelingen verrichten, waartoe ook de raad — bij gemis der commissies — bevoegd zou zijn, met uitzondering van het recht tot heffing van belastingen, het aangaan van geldleeningen en het afsluiten van contracten [44]).

Deze Statutory Committees zijn in den regel niet enkel samengesteld uit raadsleden, doch ook uit personen, aangewezen buiten den raad om.

De lands-Overheid maakt hieromtrent dikwijls bepalingen, welke Haar invloed sterk verzekeren. Zoo werd in 1919 voor de *Agricultural Committee* voorgeschreven, dat de Minister van Landbouw en Visscherij *het recht heeft om tot een derde van het aantal leden* te benoemen [45]).

Indien in deze richting voortgegaan wordt, zal o. i. hiermede gepaard gaan een vermindering van de mate van zelfstandigheid der plaatselijke gemeenschappen.

* *
*

Enkele der wettelijk voorgeschreven commissies volgen hier.

In de eerste plaats ontmoeten we dan de *Commissie voor de Financiën,* welke echter alleen een county council verplicht is in te stellen [44]).

Zij bestaat enkel uit raadsleden en is belast met de regeling van vele financiëele aangelegenheden.

De besluiten der andere commissies, welke een uitgaaf boven een bepaald bedrag tengevolge hebben, zijn onderworpen aan hare goedkeuring.

De *Watch Committee,* die geëischt wordt door de Municipal Corporation Act van 1882, wordt ingesteld voor de behartiging van politie-aangelegenheden.

Het aantal leden is ten hoogste $^1/_3$ van het aantal raadsleden. De Mayor is ambtshalve lid.

Deze commissie is in vele steden ingesteld.

De *Standing Joint Committee* wordt ook ingesteld voor politie-zaken daar, waar geen Watch Committee bestaat.

Zij bestaat voor de helft uit rechters; de andere helft wordt gevormd door raadsleden.

De rechters worden aangewezen door de Court of Quarter Sessions (een rechterlijk college). De hoofdcommissaris van politie wordt door haar aangesteld en ontslagen [46]).

De *Education Committee* is ingesteld ingevolge de Onderwijswet van 1921.

De council wijst uit haar midden een aantal leden aan, die in de commissie een meerderheid vormen. Verder bestaat deze commissie uit personen, welke inzonderheid bekend zijn met onderwijs-zaken. Ook vrouwen en onderwijzers zijn benoembaar [47]).

* *
*

De plaatselijke besturen zijn verder geheel vrij in het benoemen van commissies voor zaken, waarvoor zij zulks noodig achten.

Hiervan wordt een gretig gebruik gemaakt. De beslissingen dezer commissies zijn aan de goedkeuring van den raad onderworpen.

Daardoor houdt de raad de macht in handen.

Tot leden dezer commissies zijn alleen raadsleden benoembaar.

De raad van een *county* heeft in dezen nog een bijzondere bevoegdheid. Hij kan n.l. toestaan, dat de beslissingen van de door hem ingestelde commissies *niet* aan zijn bekrachtiging behoeven te worden onderworpen. De wet *eischt* zulks niet.

De county-raad heeft hierin dus meerdere vrijheid.

Evenwel is de practijk zóó, dat de raad toch goedkeuring eischt.

* *
*

C. PLAATSELIJKE BELASTING EN „FINANCIËELE VERHOUDING".

De inkomsten, noodig voor de dekking der verschillende uitgaven, worden voor een zeer aanzienlijk deel gevonden uit de z.g. rate.

Hieronder wordt verstaan een belasting, welke geheven wordt van onroerende goederen; land en gebouwen worden in de belasting betrokken.

De *houder* van het goed (bewoner, eigenaar of gebruiker) is gewoonlijk de belastingplichtige [48]).

Het betreft hier een zuiver *zakelijke* belasting. De waarde der eigendommen vormt de belastbare waarde en deze wordt jaarlijks geschat. Alle objecten, welke onder de belasting vallen, zijn aangegeven op de z.g. Valuation Lists, waarop tevens de geschatte waarde vermeld staat.

Het bedrag der belasting wordt door het plaatselijk bestuur vastgesteld zonder dat het in het algemeen daarbij gebonden is aan beperkingen, van hooger hand opgelegd.

Dit is een belangrijk verschil met de bevoegdheid ten aanzien van belastingheffing ten onzent (vgl. artt. 240 e. v. der Gem.Wet), die ten goede komt aan de plaatselijke zelfstandigheid.

Een eigen *inkomstenbelasting* wordt niet door de plaatselijke besturen geheven.

Een belangrijke herziening op het gebied van de belastingen is in 1925 tot stand gekomen bij de Rating Valuation Act 1925.

Deze wet heeft voor een groot deel ten doel vereenvoudiging en meer systeem te brengen in de heffing.

Voorts tracht ze meerdere eenheid te brengen in de wijze van schatting der belastbare eigendommen [49]).

In verband hiermede is aan elke county-schattingscommissie den plicht opgelegd alle maatregelen ter hand te nemen, welke dienstig zijn ter bereiking van dit doel.

Elke schattingscommissie moet medewerken aan het verschaffen van alle inlichtingen aan plaatselijke belasting-autoriteiten en andere schattingscommissies.

Ook kan de schattingscommissie optreden als partij in het geding, zoo een aangeslagene zich niet met den aanslag vereenigt, en dit ter bestemder plaatse ter kennis heeft gebracht.

Een *centrale* schattingscommissie (Central Valuation Committee) is voorts ingesteld, die in het bijzonder tot taak heeft den Minister of Health van advies te dienen omtrent de werking van de wet, en „om de uniformiteit van de waardeschatting met het oog op de toepasselijkheid van de belastingbepaling te bevorderen" [50]).

Zij kan den Minister al zulke voorstellen doen, welke het verkrijgen van eenheid in de wijze van schatting en het uit den weg ruimen van beletselen hiertegen ten doel hebben.

SMITH vermeldt nog, dat een viertal voorstellen, daartoe strekkende, reeds van de centrale schattingscommissie zijn uitgegaan, die vanwege den Minister of Health aan de plaatselijke besturen ter beoordeeling zijn voorgelegd [51]).

Vroeger waren de z.g. „Overseers of the poor" verantwoordelijk voor het opmaken der lijst, behelzende de schattingen der waarde van de voor de belasting in aanmerking komende goederen, terwijl zij,

voorzoover betreft de *plaatselijke* belastingen, ook voor de invordering verantwoordelijk waren [52]).

Het ambt van „Overseer of the Poor" is echter bij de wet van 1925 afgeschaft en diens rechten en verplichtingen ten aanzien van het ontwerpen van verordeningen, de heffing en invordering, zijn toen overgegaan op de plaatselijke belasting-autoriteiten, t. w. de raden van de „County boroughs", „boroughs" en de „rural" en „urban" districten [53]).

De leidende beginselen, waarnaar de verschillende objecten, die voor een aanslag in de belasting in aanmerking komen worden getaxeerd, zijn onderling zeer uiteenloopend.

De verschillende objecten worden daartoe in klassen ondergebracht en voor elke klasse is een afzonderlijke regeling voor de waardebepaling getroffen [54]).

Binnen zeven dagen na de vaststelling der belasting-verordening moet hiervan kennis worden gegeven aan het publiek.

Deze kennisgeving kan op verschillende wijze plaats vinden, al naar gelang het door de plaatselijke belasting-autoriteiten wordt bepaald.

Zoo kan de betrokken kennisgeving worden gedaan in plaatselijke nieuwsbladen; ook kan ze worden aangeplakt in de nabijheid van kerken of andere gebouwen, waar veel publiek pleegt te komen [55]).

Deze voorschriften moeten worden nagekomen, zal de belasting kunnen worden geheven.

Reclames tegen den aanslag kunnen door de Quarter Sessions (een rechtbank) worden behandeld en deze heeft de bevoegdheid de lijst, waarop de geschatte waarde der goederen vermeld staat, te wijzigen [54]).

Een eigenaardigheid is nog, dat voor *contante* betaling der belasting een korting kan worden toegestaan, welke niet te boven mag gaan 2½ % van het te betalen bedrag.

Het percentage der korting wordt door de belasting- autoriteit met in achtneming van de limiet vastgesteld [55]).

* *
*

Thans moet nog even worden stilgestaan bij de jongste wijziging van de belastingen, tot stand gekomen door de „Finance Bill" 1928 van Winston Churchill en de regeling van de „Financiëele verhouding" van 27 Maart 1929.

Vóór laatstgenoemde wijziging werden de „rates" ook geheven van productieve industrieën, die voor het geheele bedrag der belastbare waarde werden aangeslagen.

Door de geleidelijke uitbreiding der plaatselijke bemoeiingen met allerlei aangelegenheden, werden de uitgaven steeds omvangrijker, zoodat ook het bedrag, dat uit de belastingen moest worden gevonden, zeer aanmerkelijk steeg.

Volgens den Minister of Health, Neville Chamberlain, werden de industrieën daardoor in zulk een mate gedrukt, dat in vele gevallen de werkloosheid er sterk door werd bevorderd, waardoor de plaatselijke besturen zich een belangrijke vermindering van inkomsten moesten laten welgevallen, tegelijk gepaard gaande met meerdere uitgaven voor werkloosheid.

Uit dien hoofde worden industriëele eigendommen belast naar een grondslag, welke ¼ bedraagt van den thans geldenden [56]).

Teneinde den *landbouw* tegemoet te komen, zijn de gronden en gebouwen, welke hiervoor dienen, van de belasting *geheel* vrijgesteld [57]).

Maar door deze bepalingen missen de plaatselijke besturen een belangrijk deel harer rates, in welke leemte moest worden voorzien.

In verband hiermede zijn de rijksuitkeeringen, de *grants,* herzien.

Te beginnen met 1 April 1930, wordt de nieuwe rijksuitkeering, de z.g. „General Exchequer Grant" aan de graafschappen en county boroughs, verstrekt.

Deze „General Exchequer Grant" is dus in de eerste plaats een vergoeding voor het derven van een gedeelte der rates. Bovendien is hierin begrepen een bedrag als compensatie voor het intrekken van vroegere grants, die steunden op verouderde systemen, terwijl het bedrag der nieuwe grants ook nog wordt gevormd door een „toegift" van £ 5 millioen voor elk jaar. Deze laatste factor wordt elke 5 jaar opnieuw vastgesteld [58]).

Voorts is bovendien rekening gehouden met het feit, dat ook nog bij het bestaan dezer nieuwe regeling sommige plaatselijke besturen minder zullen ontvangen dan vroeger.

Met het oog hierop is voor de *eerste vijf jaar* aan z.g. Additional Exchequer Grants £ 605.000 beschikbaar gesteld; voorts aan Supplementary Exchequer Grants £ 1.725.000 en aan General Exchequer Grants £ 45.000.000, in totaal £ 47.330.000. Hiertegenover staat een verlies van £ 16.000.000 aan oude grants, zoodat de kosten pro resto

voor Engeland en Wales bedragen £ 31.330,000, komende ten laste van het Rijk [59]).

De oude „percentage"grants zijn dus vervallen en daarvoor in de plaats worden nu gegeven z.g. „block"grants.

Onder die oude „percentage"grants vielen echter reeds vele *vaste* uitkeeringen, die als „block"grants konden worden aangemerkt [60]).

Door de laatste wijze van uitkeering wordt het *totaal* bedrag der uitkeering over alle gemeenten voor 5 jaar vastgesteld, terwijl ook voor de bepaling van het bedrag der grant voor *elke plaatselijke* gemeenschap die termijn geldt [61]).

Door deze wijze van uitkeering zijn de plaatselijke besturen meer vrij geworden, aangezien ze nu voor een bepaalden tijd weten, waarop ze kunnen rekenen [62]).

Binnen ieder graafschap ontvangen de *non-county-boroughs* en de *urban districts* een gelijk bedrag, 't welk vastgesteld wordt naar *het aantal inwoners.*

De rural districts ontvangen het vijfde gedeelte van het bedrag, 't welk volgens genoemden maatstaf is vastgesteld voor de *non-county-boroughs* en de *urban districts.*

Voor de *counties* en *county boroughs* is nog weer een bijzondere regeling getroffen.

Grondslag voor de rijksuitkeering is ook hier het getal inwoners.

Het dan verkregen bedrag wordt vermeerderd als volgt:

„*a.* met het percentage, waarmede, bij de laatste volkstelling het getal kinderen beneden den leeftijd van 5 jaren 50 per 1000 inwoners te boven ging;

„*b.* met het percentage, waarmede, telkens volgens de laatste gegevens, de belastbare waarde per hoofd der bevolking blijft beneden £ 10;

„het aldus verhoogde bevolkingscijfer wordt verder verhoogd als volgt:

„*c.* voor werkloozenzorg het getal verzekerde werklooze mannen, uitgedrukt in een percentage tot de totale bevolking; indien het gemiddelde van dit percentage over de laatste drie jaren hooger is dan 1½, bedraagt het percentage der verhooging 10 maal het getal, waarmede de 1½ % wordt overschreden;

„*d.* voor de *administratieve counties buiten Londen* wegens geringe bevolkingsdichtheid:

„indien de bevolking per mijl weglengte minder is dan 100 personen, bedraagt het percentage der verhooging het percentage, waarmede deze bevolking beneden 200 blijft;

„indien de bevolking per mijl weglengte 100 personen of meer is, het percentage, dat 50 personen vormt van de totale bevolking per mijl weglengte" [63]).

Een bedrag van £ 111 millioen wordt voor de plaatselijke besturen aan grants beschikbaar gesteld, terwijl dan nog £ 135 millioen aan *rates* door de plaatselijke besturen kunnen worden geheven.

„De geheele Overheidsdienst wordt voor $^2/_3$ door het Rijk, voor $^1/_3$ door de gemeentelijke en andere „plaatselijke" belastingen gefinancierd" [64]).

* *
*

Tenslotte verdient nog de aandacht de London Equalization of rates Act van 1894, die aan de county Londen een bijzondere bevoegdheid geeft.

De uitgaven, gedaan in het belang der volksgezondheid, die een uitvloeisel zijn van de Public Health Act van 1891, en de uitgaven voor verlichting, aanleg en onderhoud van straten binnen het gebied, worden omgeslagen over de verschillende „boroughs", waaruit Londen bestaat.

Daarbij gaat men als volgt te werk.

Elk half jaar wordt een fonds gevormd waarin 3 pence gestort wordt voor elke *pound* belastbare waarde der eigendommen. De districts-raad van Londen stelt nu de aanslag van elke stad vast in verband met die waarde, waarna deze stad een bepaald bedrag in het fonds stort.

Tevens wordt elk half jaar de som voor elke borough vastgesteld, welke haar uit het fonds zal worden uitbetaald.

Elk half jaar wordt dus een *nieuw* fonds gevormd. Deze uitkeeringen zijn dan zoodanig geregeld, dat de steden met een klein bevolkingsaantal, doch een groote belastbare waarde de lasten van de steden met een groot bevolkingsaantal en weinig belastbare waarde, helpen dragen [65]).

Hier hebben we dus een voorbeeld van equalisatie van lasten door middel van een fonds en uitkeeringen, een systeem, waarop ook hier te lande reeds gewezen is, toen het vraagstuk van de financiëele ver-

houding tusschen rijk en gemeenten nog niet tot een oplossing gebracht was.

Aalten, Februari 1930.

---

[1]) Cursiveering van ons.
[2]) Local government in many lands, by G. Montagu Harris, p. 329.
[3]) Montagu Harris, t.a.p. p. 307.
[4]) Montagu Harris, t.a.p. p. 170.
[5]) Herbert Emerson Smith, Municipal en local Government Law (England) pag. 39.
[6]) Montagu Harris, t.a.p. p. 171.
[7]) Smith, t.a.p. p. 48.
[8]) Montagu Harris, t.a.p. p. 172.
[9]) Smith, t.a.p. p. 38/39.
[10]) Montagu Harris, t.a.p. p. 173.
[11]) Smith, t.a.p. p. 39.
[12]) A. E. Bles, The Local Government Act 1888, pag. 72.
[13]) Gemeentebestuur 1923, p. 364.
[14]) A. E. Bles, t.a.p. p. 66 en Smith t.a.p. p. 47.
[15]) Smith, t.a.p. p. 48.
[16]) Vgl. Montagu Harris t.a.p. p. 316/17.
[17]) Smith, t.a.p. p. 37.
[18]) t.a.p. p. 174.
[19]) Montagu Harris t.a.p. p. 175; vgl. ook Gemeentebestuur 1929, p. 278.
[20]) Gemeentebestuur 1924, p. 41/42 en 88.
[21]) Montagu Harris, t.a.p. p. 175/76.
[22]) Smith, t.a.p. p. 192.
[23]) Montagu Harris, t.a.p. p. 176.
[24]) Smith, t.a.p. p. 193.
[25]) Montagu Harris, t.a.p. p. 177.
[26]) Smith, t.a.p. p. 200.
[27]) Smith, t.a.p. p. 201.
[28]) Smith, t.a.p. p. 202/03.
[29]) Gemeentebestuur 1928, p. 58.
[30]) Smith, t.a.p. p. 24.
[31]) Montagu Harris, t.a.p. p. 307.
[32]) Montagu Harris, t.a.p. p. 307.
[33]) Montagu Harris, t.a.p. p. 308.
[34]) Buys, De Grondwet, dl. II, p. 5 e.v.
[35]) Gemeentebestuur 1923, p. 367.
[36]) Gemeentebestuur 1928, p. 692.
[37]) Gemeentebestuur 1928, p. 694.
[38]) Gemeentebestuur 1928, p. 695.
[39]) Gemeentebestuur 1928 p. 696.
[40]) Smith, t.a.p. p. 28.
[41]) Smith, t.a.p. p. 26.
[42]) Montagu Harris, t.a.p. p. 181.
[43]) Smith, t.a.p. p. 60.
[44]) Vgl. Gemeentebestuur 1923 p. 369.
[45]) Medegedeeld in Gemeentebestuur 1923 p. 365.
[46]) Montagu Harris, t.a.p. p. 175.
[47]) Montagu Harris, t.a.p. p. 182.

[48]) Bles t.a.p. p. 97.
[49]) Smith t.a.p. p. 99/100.
[50]) Gemeentebestuur 1928, p. 367.
[51]) Smith, t.a.p. p. 102.
[52]) Montagu Harris, t.a.p. p. 178.
[53]) Smith, t.a.p. p. 100.
[54]) Smith, t.a.p. p. 103.
[55]) Smith, t.a.p. p. 101.
[56]) Gemeentebestuur 1929 p. 278.
[57]) Gemeentebestuur 1928 p. 562.
[58]) Gemeentebestuur 1928 p. 686/687.
[59]) Gemeentebestuur 1928 p. 689.
[60]) Gemeentebestuur 1928 p. 688.
[61]) Gemeentebestuur 1928 p. 563.
[62]) Gemeentebestuur 1929 p. 279.
[63]) Gemeentebestuur 1929 p. 563. Vgl. ook p. 691.
[64]) Gemeentebestuur 1928 p. 615.
[65]) Smith, t.a.p. p. 107.

VRAAG EN ANTWOORD

1. VRAAG.

In deze gemeente is de tewerkstelling van z.g. uitgetrokken werkloozen bij de werkverschaffing in Drente stopgezet. Deze werkloozen worden in het vervolg naar de steunverleening van het Burgerlijk Armbestuur verwezen. En in verband daarmede stellen B. en W. voor het subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur met een aanzienlijk bedrag te verhoogen.

Gaarne zou ik Uw oordeel willen vernemen over de vraag, in hoeverre het mogelijk is, onder de huidige omstandigheden den principieel juisten weg in te slaan. Ik bedoel: de vorming van een fonds door de gezamenlijke vakcentrales, met subsidie van gemeentewege, tot uitkeering van steun aan uitgetrokken werkloozen. De gelden van dit fonds zou de vakbeweging moeten krijgen uit een contributieverhooging van 10 %. Stelt men de gemiddelde contributie op 75 cent, het aantal georganiseerde arbeiders op 5000, dan kan per jaar in dit fonds worden gestort een kleine 20.000 gulden.

Gaarne ontving ik een uitvoerig en gemotiveerd advies.

ANTWOORD.

Het denkbeeld van een aanvullende regeling als door den inzender voorgesteld, is aantrekkelijk. Want, gesteld, dat er ongeveer 5000 arbeiders per week ƒ 0.07½ in het fonds zouden storten en dat de gemeente een subsidie van 100 pct. der betaalde premies zou geven, dan zou in een jaar tijds een bedrag van ten naaste bij ƒ 40.000.— voor extra rente beschikbaar zijn en na aftrek van administratiekosten wel ongeveer aan 300 uitgetrokken werkloozen gedurende gemiddeld acht weken boven den reglementairen uitkeeringstermijn een bedrag van ongeveer ƒ 15.— per week kunnen worden toegekend.

Aan verwezenlijking van deze gedachte zullen echter enkele bezwaren in den weg staan.

Vooreerst toch mag gevraagd: welke houding zal het Rijk aannemen tegenover een dergelijke gemeentelijke regeling, waarbij de Rijksregeling

(Werkloosheidsbesluit) wordt aangevuld en misschien wel in afwijkende richting vooruitgeloopen wordt op een Rijksregeling bij de wet?

Nu blijkt uit het K. B. van 21 Oct. 1921, dat de Kroon van oordeel is, dat het Werkloosheidsbesluit 1917 niet beoogt het verleenen van Overheidssteun aan werkloozenkassen te stempelen tot een algemeen belang in dien zin, dat een Raadsbesluit tot het verleenen van een toeslag op subsidiën, krachtens het Werkloosheidsbesluit verleend, zou geacht worden te zijn getreden in hetgeen krachtens art. 150, 1ste lid der Gemeentewet aan regeling bij plaatselijke verordening is onttrokken. De Regeering erkent hiermede dus de bevoegdheid van de gemeenten tot nadere regeling der werkloosheidsverzekering.

Doch uit het K. B. van 21 Oct. 1921 blijkt ook, evenals uit dat van 21 Nov. 1922, dat een dergelijk raadsbesluit, hoewel niet in strijd geoordeeld met art. 150 der Gemeentewet, toch niet kan worden goedgekeurd, omdat blijkens art. 4, 12 en 13 van het Werkloosheidsbesluit door den Minister van Arbeid er naar wordt gestreefd, dat de bedragen der uitkeeringen worden bepaald binnen zekere normen en het niet gewenscht kan worden geacht, dat een gemeentebestuur door het geven van toeslagen op uitkeeringen plaatselijk daarin wijzigingen aanbrengt (A. B. 1921 p. 251 en 1922 p. 294).

Nu hadden, gelijk u ziet, de hierbedoelde Kon. Besluiten betrekking op gevallen, dat door gemeenten subsidie was verleend om de reglementaire uitkeeringen aan bepaalde categorieën van werkloozen te verhoogen, terwijl uw voorstel bedoelt een aanvullend gemeentelijk subsidie teneinde den duur der reglementaire periode te verlengen. Doch het is niet uitgesloten, dat de Kroon ook in dit geval bezwaar zal maken. Want één van beide: òf voor deze aanvullende uitkeering zal geen afzonderlijke kas worden gevormd; maar dan mag de gemeente volgens art. 4 van het Werkloosheidsbesluit geen hooger subsidie geven dan het Rijk; òf er wordt wel een afzonderlijke kas gevormd; doch dan komt men in moeilijkheid met de reglementsbepaling, die het lidmaatschap van meer dan één gesubsidieerde kas verbiedt.

Wel echter zal men een oplossing kunnen zoeken in deze richting, dat door de vakvereenigingen met steun van Rijk en gemeente de termijnen van werkloozenuitkeering worden verlengd.

In het algemeen staat de Regeering zeer welwillend tegenover voorstellen tot verlenging van den uitkeeringstermijn. Indien de Regeering bezwaar maakt, vindt dit bezwaar gewoonlijk alleen hierin zijn grond, dat de financieele toestand van de verzekeringskas geen verlenging van den uitkeeringstermijn gedoogt.

Nu zal dit bezwaar zich vermoedelijk ten aanzien van de tal van kassen voordoen. Verlenging van de uitkeeringstermijnen zal daarom ten aanzien van de werklooze bij die kassen aangesloten arbeiders niet mogelijk blijken, *indien niet de door de verzekerden te betalen premie verhoogd wordt.*

Geschiedt dit laatste, dan zullen eventueele bezwaren in verband met den financieelen toestand van de kas wel in die mate kunnen worden overwonnen, dat van Rijkswege een langere of kortere verlenging van de uitkeeringstermijnen kan worden toegestaan.

Echter rijst de vraag, of er van de zijde der arbeiders op genoegzame medewerking zal zijn te rekenen. Thans komen de uitgetrokken arbeiders, behoudens enkele uitzonderingen, die van kerkelijke of particuliere zijde worden gesteund, geheel ten laste van de gemeente. Premiebetaling voor verlengde uitkeering zal dus practisch beteekenen een geschenk aan de gemeentekas van 50 pct. van de steunbedragen ten bate van de uitgetrokken werkloozen, die anders ten laste van de gemeente komen. Hiertegenover kan men wijzen op de ideëele winst voor de werkloozen, dat ze bij aanvullende verzekering ook bij langeren duur hunner werkloosheid als rechthebbenden op uitkeering zich van de steuntrekkers zullen blijven onderscheiden en voorts op de hoogere bijdrage, die zij als zoodanig zullen genieten.

Doch in elk geval zal het eisch zijn, dat de vakbesturen, onder wier leiding de meeste werklieden staan, tot premieverhooging bereid blijken en de vakvereenigingen zelve daarmede instemming betuigen. En wijl de werkloozenkassen niet zuiver locaal zijn, doch doorgaans landelijk zijn georganiseerd, zal het wel wat voeten in de aarde hebben om, speciaal in verband met den toestand in de gemeente, de vakbesturen tot verlenging der uitkeeringstermijnen, en in verband daarmee, tot verhooging van de premies te bewegen. Toch ligt het o. i. alleszins op den weg van het gemeentebestuur een poging in die richting in het werk te stellen. Ook aandrang van gemeentewege bij het Rijk kan van beteekenis zijn, wijl de Regeering daarin aanleiding kan vinden ook harerzijds met de vakbesturen overleg te plegen.

Voor zoover een voorstel tot verlenging der uitkeeringstermijnen niet voor practische verwezenlijking vatbaar blijkt, zijn er toch nog andere middelen om in de werkloosheid te voorzien. Men denke aan plaatselijke werkverschaffing (dus zonder uitzending naar elders), beroepsopleiding, emigratie. Men zie hieromtrent de rapporten, die over den toestand te Den Haag en Amsterdam zijn uitgebracht.

* *
*

Tenslotte willen wij nog opmerken, dat de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten in een schrijven dd. 11 April 1927 er bij den Werkloosheidsraad op aandrong om aan den Minister van Arbeid te verzoeken maatregelen te willen bevorderen, dat de uitkeeringstermijn der werkloozenkassen zoodanig wordt verlengd, dat althans bij normale werkloosheid de tegen werkloosheid verzekerde arbeiders slechts bij uitzondering op steun uit anderen hoofde zullen zijn aangewezen.

De Werkloosheidsraad heeft echter niet aan dien drang gehoor gegeven, doch heeft wel een commissie benoemd voor bestudeering van dit

vraagstuk. Uit het Verslag dezer Commissie blijkt op welke wijze de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten verlenging der uitkeeringsperiode had willen mogelijk maken, n.l. door:

1. de gelden, die de werkloozenkassen thans voor reservevorming ter zijde kunnen leggen, aan te wenden voor verlenging van den uitkeeringsduur en — waar noodig — verhooging der uitkeeringsbedragen;
2. aan de hand van een objectieven maatstaf na te gaan of voor een werkloozenkas de premie ook zou kunnen worden verhoogd of verlaagd;
3. toekenning van meer dan 100 % subsidie in die gevallen, waarin de inkomsten der kas — na toepassing der sub 1 en 2 bedoelde maatregelen — onvoldoende zouden blijken voor normale werkloosheid;
4. vaststelling van een regeling voor het constateeren van het heerschen van buitengewone werkloosheid in bepaalde vakken of beroepen; dit, teneinde het mogelijk te maken bij buitengewone werkloosheid nog een uitkeering te verstrekken over eenzelfden termijn, als in het reglement voor normale werkloosheid genoemd. Daarbij zou het bedrag der uitkeering verminderd worden met de inkomsten van het lid. De kosten zouden uitsluitend door Rijk en gemeenten in de verhouding 3 : 1 worden gedragen.

Het voorstel van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten is blijven liggen, wijl de aandacht zich veel meer concentreerde op een nieuwe wettelijke regeling dan op verbetering van de bestaande.

Wat die wettelijke regeling aangaat, heeft de vorige Minister van Arbeid in 1928 ter zake een serie vraagpunten gesteld aan den Hoogen Raad van Arbeid [1]). Het antwoord van dit college heeft echter al even weinig perspectief voor een nadere regeling der werkloosheidsverzekering geopend als de gestelde vragen deden.

Ook het huidig kabinet schijnt deze zaak niet overhaast aan te pakken. In de Memorie van Antwoord op het Xe hoofdstuk van de Rijksbegrooting 1930 deelde de Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid o.m. mede, wettelijke regeling van de werkloosheidsverzekering eenerzijds gewenscht te achten, zonder haar urgentie hooger aan te slaan dan die van de herziening der invaliditeits- en ouderdomsverzekering; anderszijds acht hij ze op afdoende wijze te regelen, nu van ervaring en velerlei bespreking kan profijt getrokken worden, zonder dat hij de moeilijkheden der regeling licht zou willen schatten. Dit zijn de redenen, waarom een wettelijke regeling zal worden voorbereid, waarvan de Minister zich de verschillende phasen van behandeling denkt, na de overeenkomstige behandelingsstadia van de herziening der invaliditeitsverzekering. Bij deze volgorde wordt het oog gehouden op de draagkracht van het bedrijfsleven.

Bij dezen stand van zaken lijkt ons het denkbeeld niet zoo kwaad om, in afwachting van de tot standkoming van een wettelijke regeling, de bestaande reglementen, speciaal met het oog op den duur der uitkeering, te herzien. Van de zijde der gemeenten zou, dunkt mij, in deze richting

wel eenigen aandrang op de regeering en vakvereenigingen kunnen worden geoefend. N.

[1]) I. Indien, naast verplichte premiebetaling door alle werkgevers voor alle in hun dienst zijnde arbeiders, de vrijwilligheid inzake de toetreding tot de werkloozenkassen der vakorganisaties gehandhaafd blijft, zullen de werkgevers bijdragen ook voor arbeiders, die *niet* tegen werkloosheid verzekerd zijn. Is zoodanige regeling te aanvaarden?

II. Aan welke organen kan het innen der premiën van de werkgevers het doelmatigst worden opgedragen?

III. Wordt langs dezen weg in voldoende mate bereikt, dat het aantal verzekerden zich belangrijk zal uitbreiden, welk doel met een wettelijke regeling mede wordt nagestreefd?

---

2. VRAAG.

Gaarne had ik over onderstaande Uw gewaardeerd advies. Liefst met literatuuropgave.

De kwestie betreft Rusland.

Het is in onze kringen de algemeene gedachtengang, dat Nederland Rusland niet mag erkennen, d. w. z. de Nederlandsche Overheid mag geen betrekkingen aanknoopen met de Russische. Op grond dat de Russische Overheid onwettig is. Men verwijst dan dikwijls naar GROEN (*Ongeloof en Revolutie, bladz. 49, bewerking Diepenhorst*).

Geldt deze „onwettigheid" nu ook voor een Russisch onderdaan m. a. w. geldt voor een Russisch onderdaan (stel dat het een Christen is) toepassing van Rom. 13 op zijn „overheid"?

Zoo neen, dan behoeft hij dus geen enkele handeling van die „overheid" te tolereeren; behoeft geen belasting te betalen (dit laatste heeft bovendien ten gevolge dat hij meewerkt tot instandhouding van het Roode leger dat de Christenen vervolgt); hij behoeft de politie (verkeersregelen) niet te gehoorzamen enz. Of moet hij alleen gehoorzamen, als het niet in strijd is met zijn consciëntie. Wanneer hij dit deed, zou hij haar daarmede ook als overheid, als macht boven hem staande, als wettige macht erkennen.

De Russische overheid regeert natuurlijk bij de gratie Gods.

Wanneer bovenstaande vraag (toepassing Rom. 13 op zijn „overheid") bevestigend beantwoord wordt, is er dan verschil tusschen de erkenning van een onderdaan en de erkenning door een andere mogendheid? Dan kan de niet-erkenning toch niet meer gegrond zijn op „onwettigheid"?

Kan een „gezag" zich stabiliseeren, d. w. z. als ze er een tijd geweest is, als wettig erkend worden?

ANTWOORD.

Alle ziel zij den Machten over haar gesteld onderworpen; want er is geen macht dan van God, en de Machten, die er zijn, zijn van God verordineerd.

In dit bekende woord van Romeinen 13, waaraan de inzender herinnert, wordt — evenals op zoovele andere plaatsen van het oude en nieuwe Testament — de goddelijke grondslag van het Overheidsgezag en de gehoorzaamheidsplicht van den onderdaan uitdrukkelijk erkend.

Intusschen dient men hierbij wel te onderscheiden. Alle macht (waaronder te verstaan is niet alleen de beschikking over uitwendige machtsmiddelen, doch eveneens de psychische macht, m. a. w. dus alle gezag) is uit God. Doch niet ieder, die de *feitelijke* macht in handen heeft, heeft het *recht* om te bevelen. En evenmin bestaat gehoorzaamheidsplicht ten opzichte van een ieder, die de macht heeft tot gehoorzaamheid te dwingen. Er is *rechtmatig* en *onrechtmatig* gezag. Rechtmatig gezag, wanneer de gezagsdrager het recht heeft om zijn medemenschen te bevelen en die medemenschen verplicht zijn, die bevelen te gehoorzamen. Onrechtmatig gezag, wanneer het gezag slechts door machtsmiddelen en niet door recht wordt gesteund. En niet op onrechtmatig, doch op het rechtmatig gezag heeft bedoelde Schriftplaats betrekking. Gelijk ook GROEN VAN PRINSTERER op pag. 46/7 van Ongeloof en Revolutie, 2e uitg. zegt:

> „*Alle macht is van God verordineerd.* Het is niet vergund wat ons te krachtig schijnt, door zoutelooze uitlegging, naar eene door ons wenschelijk gekeurde opvatting, te verzwakken. Dus mogen we de bedoeling dezer woorden geenszins ontduiken door een wijzen op de zorg der Voorzienigheid, die het goede te voorschijn brengt uit het kwade dat zij duldt. De Magten zijn niet enkel toegelaten; zij zijn door God zelven gewild, ingesteld, geheiligd: dit is de alleen aannemelijke beteekenis van *verordineerd.*
>
> Evenzeer behooren we ons door eene schriftverdraaijing te wachten, waartoe misverstand of laaghartige bedoeling verleidt. *Alle Magt* moet in den gezonden zin, welken te dezer plaatse ook de herinnering aan Gods regtvaardigheid en heiligheid voorschrijft, van elk soort van *wettige Magt* worden verstaan. *Magt* is niet synoniem van overmagt en geweld. Ik weet dat, toen Paulus schreef, Nero het bewind had: ik weet dat de Christen niet altijd wordt geroepen zich in geschillen over de wettigheid der bestaande magten te mengen; de uitdrukking „ook den harden", van meesters over slaven, wil ik bij analogie, van de ongerechtigheid der Overheden doen gelden, doch ik wil geene uitlegging onderschrijven, welke ons verpligten zou den booswicht die het moordtuig voorhoudt, gehoorzaam te zijn, of den

gekroonden roover, die gisteren den wettigen Vorst verjaagd heeft, heden als eene van God verordineerde magt te beschouwen.

Duidelijk is het dat de aard der onderwerping met den aard der van God verleende magt overeenstemt. Te 's Gravenhage ben ik niet verpligt tot onderwerping aan een gezag, gelijk het te Constantinopel of ook te Petersburg wettig uitgeoefend wordt; evenmin geregtigd tot vrijheden en voorregten die te Londen of Parijs de burger of onderdaan heeft".

De vraag is nu maar: wanneer kunnen wij spreken van rechtmatig gezag? Wanneer moet het gezag als onrechtmatig worden gequalificeerd?

Rechtmatig is zonder twijfel het gezag, dat — we beperken ons tot het gezag der Overheid — volgens de voorschriften van de wet of volgens andere regelen van het positief recht of volgens de beginselen van het volkenrecht gevestigd is. Op deze wijze kan rechtmatig gezag ontstaan door erfopvolging (van vorsten), door keuze of benoeming van ambtsdragers, (b.v. de president van een republiek) of door verdrag, gelijk bij het vormen van nieuwe staten bij internationale overeenkomst.

Doch kan men ook spreken van rechtmatig gezag, dat verkregen is door verovering of revolutie, dus met verkrachting van de bestaande staatsinstellingen en van het positief recht?

Bij het beantwoorden van deze vraag is het noodig te letten: vooreerst op het karakter van de verovering of revolutie, waardoor het gezag gevestigd is; maar bovendien op hetgeen na de verovering of revolutie is geschied.

Niet iedere revolutie mag den stempel van onrechtmatig opdrukken.

„Sommige revoluties zijn" — aldus GROEN VAN PRINSTERER in zijn Nederlandsche Gedachten, IIe dl. p. 131 — „even regtmatig in oorsprong als in strekking geweest. Uit verregaande onderdrukking ontstaan, bedoelden en bewerkten zij het behoud van vrijheid en regt. Door omwentelingen van dien aard werd in Zwitserland en Holland een onafhankelijke Staat gevormd. Men week van de bestaande regten en betrekkingen niet willekeurig, maar gedwongen af; en de wijziging was niet begin van omkeering, maar voorwaarde van behoud. Onder zoodanige revolutien moet ook die van 1688 in Engeland, en zelfs in sommige opzigten die van Noord-Amerika worden geteld. Instandhouding was niet de bedriegelijke leus, maar het wezenlijke doel. Zoodanige verandering wordt oneigenlijk revolutie genoemd. Het in Parijs gebeurde *) met deze tooneelen van volksgrootheid te stellen op ééne lijn, is een heiligschennis aan de asch der vaderen gepleegd".

Doch ook al is een revolutie in oorsprong en strekking niet rechtmatig geweest, dan kan toch later het daardoor gevestigd gezag — in weerwil

*) Groen doelt hier op de Julirevolutie, die Louis Philippe op den troon bracht.

van dezen onrechtmatigen oorsprong — een rechtmatig karakter verkrijgen. Ook dit werd door GROEN VAN PRINSTERER in zijn vorenbedoeld artikel erkend, toen hij opmerkte:

> „Een ander soort van omwentelingen zijn die, waarbij zonder noodzakelijkheid en regt, het wettig gezag verplaatst, en somtijds de Staat omgekeerd wordt. Dikwerf werd een brave Vorst het offer van muiterij en verraad; dikwerf eene Dynastie door samenzwering en oproer verjaagd: dikwerf eene Aristocratie vervangen door een heerschzuchtigen veldheer, of door de eergierige voorstanders van een meer Democratisch bestuur. Schandelijk is de daad; doch het nieuwe Gouvernement vereenigt zich met de belangen van het Volk; neemt in aanzien en in krachten gedurig toe, en de tijd werpt een sluijer over hetgeen onwettig en misdadig is geweest. Een Rijk uit dergelijke revolutie ontstaan, wordt *eenmaal, doch, toen het regt geëerbiedigd werd, niet terstond* *), opgenomen in de groote Volkeren-Maatschappij".

Deze opvatting nu, dat een in oorsprong revolutionair gezag toch door den loop der omstandigheden een rechtmatig karakter verkrijgen kan, rust op de erkenning van Gods leiding in de historie, m. a. w. op de belijdenis, dat niets omgaat buiten Zijn voorzienig bestel en bestuur [1]).

Die voorzienigheid Gods, waardoor Hij alle dingen onderhoudt en bestuurt naar Zijn doeleinden, beheerscht alle dingen, ook de geweldpleging, die den machtige door roof of revolutionaire daad naar het gezag doet grijpen. Leidt God Zelf nu den loop der gebeurtenissen aldus, dat degene, die zich de overheidsrechten heeft aangematigd, zich weet te handhaven en te doen eerbiedigen, den vasten wil toont om in Staat en Maatschappij orde te stellen, terwijl bij zijn afstand van het gezag chaos zou dreigen, dan mogen wij aannemen, dat deze leiding Gods in de historie aan de onrechtmatig verworven machtspositie het karakter van rechtmatig gezag **verleent.**

Er kan dus aanleiding zijn om een door revolutie of door verovering opgekomen macht als wettige landsoverheid te erkennen. Doch pas dan, wanneer die macht tenminste haar openlijk revolutionair karakter heeft afgelegd; in plaats van een wankelen en onzekeren revolutionairen toestand een ordelijken stand van zaken heeft weten in het leven te roepen; en die orde zelve eerbiedigt en door de onderdanen weet te doen eerbiedigen.

* *
*

De vraag omtrent de rechtmatigheid van het gezag rijst — gelijk ook uit het betoog van den inzender blijkt — in den tegenwoordigen tijd vooral met betrekking tot Rusland. Reeds hebben onderscheiden landen b.v. Engeland, Frankrijk en Duitschland de Sowjet-regeering uitdrukkelijk *de jure* of door het aanknoopen van diplomatieke betrekkingen feitelijk erkend.

*) Wij cursiveeren.

Verschillende andere landen hebben omtrent de internationale erkenning reeds besprekingen gevoerd of zullen, na langer of korter tijd, voor de vraag worden geplaatst, of het tegenwoordig Russisch bewind als rechtmatig gezag behoort te worden erkend en geëerbiedigd.

En naast deze internationale zijde van de kwestie is er nog een nationale kant aan het vraagstuk: hoe behooren de Russische onderdanen, of hoe behooren vreemdelingen, die zich op Russisch grondgebied bevinden, de Sowjetmacht te beschouwen? Als het wettig gezag? Of als onwettig geweld tegenover hetwelk gehoorzaamheid geen plicht is, doch hoogstens kan zijn een eisch in het belang van persoonlijke veiligheid?

Om deze vragen te beantwoorden is het noodig, acht te slaan op den stand van zaken in Rusland, teneinde na te gaan of hier reeds orde van zaken getreden is in plaats van chaos; of hier blijkt van een ernstigen wil om het recht met vaste hand te handhaven in plaats van een gezindheid, die op doorloopende en stelselmatige omkeering van Staat en Maatschappij is gericht.

* *
*

Wanneer men nu de geschriften leest van degenen, die gedurende de laatste jaren omtrent de Russische toestanden een onderzoek hebben ingesteld, valt onmiddellijk op, dat er daar te lande van een vaste rechtsorde geen sprake is en dat van een ernstigen wil der Overheid om een geordenden toestand in Staat en Maatschappij te vestigen en te handhaven geen sprake is. Het tegendeel is juist het geval. Het eindpunt van de revolutie is, volgens de Sowjetmachthebbers nog volstrekt niet bereikt. Rusland verkeert nog in een revolutionairen overgangstoestand, een toestand, die volgens de leer van MARX vooraf moet gaan aan een algeheele afschaffing van de laatste overblijfselen van het kapitalistisch instituut, den Staat.

Van een rechtsorde kan men in dit stadium nauwelijks spreken. Er zijn wel wettelijke voorschriften. Doch ze missen de algemeene geldigheid van rechtsnormen. Ze worden door regeerders en rechters naar willekeur opzij gezet, zoodra het belang der revolutie dit naar hun inzicht vordert.

> „Op het gebied der wetgeving" — aldus de Russische hoogleeraar TIMANCHEW in zijn studie „Grundzüge des sovjêt-russischen Staatsrechts" — „beslist in laatste instantie niet de rechtsregel, die in verband met meerdere correspondeerende normen als staatswil is te beschouwen, maar de feitelijke machtsvolheid der daarachterstaande organen. Op het terrein der administratie treedt naast de wettelijke de uitsluitend doelmatige (ofschoon onwettige) handeling te voorschijn. Op het terrein der rechtspreking komt het positieve recht slechts een secundaire beteekenis toe, waartegenover de revolutionaire doelmatigheid de beslissende rol vervult.
>
> „Zoo bezitten de normen van het Sowjetrecht niet de algemeengeldigheid, die in een behoorlijk doordacht rechtsbegrip niet ont-

breken mag. De norm van het Sowjetrecht is naar haar wezen niet verbindend gedacht voor ieder geval, waarvoor zij verondersteld wordt gesteld te zijn. Zij *kan* aangewend worden; *moet* het echter niet. Wij staan aldus eigenlijk aan gene zijde van het rechtsbegrip. *Willekeurige* normen en *geen rechts*normen zijn naar STAMMLER'S terminologie de voorschriften van het Sowjetrecht".

Behalve deze onvastheid kleeft aan de Russische rechtsorde — zoo men al van „rechtsorde" spreken mag — het karakter van klassewetgeving en klassejustitie. Wetgever en rechtspraak houden eenzijdig het belang in het oog van de z.g. arbeidende bevolking, terwijl de andere bevolkingsgroepen geheel of althans goeddeels rechteloos zijn en zoowel in *economisch* als in *religieus opzicht* aan allerlei geweldenarijen bloot staan.

Omtrent die klassewetgeving en justitie deelt Dr. J. VALKHOFF in zijn brochure „De Staatstheorie van het nieuwe Rusland" met vermelding van uitvoerig bewijsmateriaal o. a. het volgende mede:

„Gelijkheid van alle burgers voor de wet bestaat dus niet in het sovjetrecht. Dit principe van formele gelijkheid van alle burgers is volgens de sovjet-juristen in een maatschappij, waarin van een werkelike eenheid van de mensen geen sprake is, doordat zij in ekonomies gedetermineerde klassen met in vele opzichten tegengestelde belangen verdeeld is, een lege, onwezenlike juridiese formule. Zij is een onwaarachtige frase en bemantelt alleen maar de klasseverhoudingen, die in de kapitalistiese maatschappij bestaan en ook na de machtsgrijping van het proletariaat nog niet terstond uit de maatschappij verdwenen zijn" [2]).

En verder:

„De onafhankelijkheid van de leden van de rechterlike macht wordt door de staatstheoretici van het nieuwe Rusland slechts als een holle juridiese frase beschouwd. Zij betekent een bemanteling van het klassekarakter van de rechtspraak. In het Russiese staatsrecht daarentegen wordt openlik uitgesproken, dat de rechtspraak klasserechtspraak is. De rechterlike macht is niet een afgezonderd komplex, gescheiden van de uitvoerende macht, doch een deel van deze. De rechter bekleedt een funktie van bestuur. Hij is een klasseorgaan. In dit verband zij herinnerd aan de bepaling van het Wetboek van Burgerlik Procesrecht van de R.S.F.S.R., volgens welke de rechter, bij het ontbreken van een wetsbepaling, zich moet laten leiden o. a. door de algemene politiek van de arbeiders- en boerenregering (bl. 29). Vrije rechtspraak vindt veelvuldig plaats".

* * *

Doch dit alles is nog maar theorie. De practijk is het, die de theorie moet bevestigen. En toont nu ook de practijk in Rusland, dat de revolutie nog onafgebroken voortgaat en dat nog geenszins van een gevestigde en door de Overheid geschraagde rechtsorde kan worden gesproken?

Ongetwijfeld. Wel ligt de eerste revolutionaire periode, toen het wettig gezag werd omvergeworpen en door krasse, hoewel goeddeels mislukte, pogingen om de productiemiddelen in handen van de z.g. Russische gemeenschap te brengen, het recht der eigenaren werd verkracht en de maatschappelijke orde werd omgekeerd, reeds jaren lang achter ons. Doch nog altijd verkeert Rusland in een revolutionairen maalstroom. Met name blijkt dat uit de jongste pogingen tot z.g. *collectivisatie* van den Russischen bodem en uit de van Staatswege georganiseerde *anti-godsdienstige campagne.*

Met collectivisatie bedoelt men het brengen van het landbouwbedrijf uit handen van den individueelen boer in de macht der dorpsgemeenschap, de z.g. kolchos. Aanvankelijk werd uitsluitend de eigenaar van het grootere landbouwbedrijf uit zijn bezitting verdreven. Doch in het najaar van 1929 en begin 1930 werd een krachtig offensief geopend tegen den middenboer, den z.g. koelak, als hoedanig werd aangemerkt de bezitter van drie koeien of kleinvee, in waarde overeenkomend met drie koeien. Zoogenaamd vrijwillig doch in werkelijkheid door economischen of rechtstreekschen dwang werd het schamel bezit van deze middelboeren in de dorpsgemeenschappen tot communaal bezit saamgedreven.

En wel moest de collectivisatie in het begin van April worden stopgezet. Doch dit beteekende slechts een rustpose in den strijd tegen den middenboer, een intermezzo in de revolutionaire ontwrichtingspolitiek, van Moscou uit gedecreteerd, wijl het Russische schrikbewind herhaling van den hongersnood vreesde, die van de ontwrichting van het landbouwbedrijf en verbittering van de boeren in den zaaitijd, het onvermijdelijk gevolg zou kunnen zijn. Doch dat de Sowjet-machthebbers geen koerswijziging, doch slechts een tactische manoeuvre beoogden, blijkt het duidelijkst uit hetgeen de Russische dictator STALIN ter toelichting van de tijdelijke stopzetting van het offensief tegen den middenboer onder den demagogischen titel „Duizelig van succes" schreef: „Van een terugtocht kunnen hier slechts menschen spreken, die de voortzetting van fouten en verbuigingen voor den aanval houden en den strijd tegen de fouten voor een terugtocht. Zij, die van een terugtocht spreken, vergeten ten eerste, dat een aanval zonder versterking van de veroverde posities gedoemd is tot ineenstorting en ten tweede het klassekarakter van den aanval: wij doen een aanval op de kapitalistische elementen in het dorp in bondgenootschap met den middenboer (een „bondgenootschap"!? dat echter den middenboer zijn bezit kost, N.), want slechts een dergelijke aanval kan ons de overwinning schenken" [2]).

De strijd tegen den zelfstandigen middenboer ging gepaard met een actie tegen den godsdienst, waarbij de regeeringsstaf in nauwe samenwerking met de z.g. *„Unie der Goddeloozen"* optreedt. Het is een actie, die een zuiver revolutionair karakter draagt. Want ze zoekt in den godsdienst de laatste steunselen te vernietigen, die de moreele krachten des volks op het oogenblik nog aan de Russische samenleving bieden [3]).

Voorts valt nog te wijzen op de kort geleden *afschaffing van den zevendaagschen rustdag,* volgens het voorbeeld van de Fransche revolutie, en vervanging van dezen dag door een vijfdaagschen vacantiedag; op de *ontwrichting van het huwelijk* door de waarborgen tegen onberaden huwelijken goeddeels uit den weg te ruimen en, wat de ontbinding door echtscheiding aangaat, het huwelijk nagenoeg op één lijn te stellen met een vrije liefdesbetrekking door niet alleen, gelijk de Fransche revolutie deed, onderlinge overeenstemming der echtgenooten, doch zelfs den *wensch van een der partijen* als een wettelijken grond voor ontbinding van het huwelijk te erkennen; *door beknotting van het ouderlijk gezag over de kinderen* en door tal van andere maatregelen tot ontbinding van het gezinsleven.

Wil men over deze practijk van de Sowjet-dictatuur een schets lezen, die het huidig chaotische revolutionair karakter van het Russisch bewind zonneklaar aantoont, men leze het historisch overzicht, dat de communiste, Mevr. H. ROLAND HOLST, als een onverdacht getuige in het Maandblad *De Bevrijding* enkele maanden geleden gaf en dat wij hier voor een gedeelte laten volgen:

„Lenins ziekte... Zijn lijden en dood. Verslagenheid. Op wien zal zijn mantel neerdalen? Op Trotsky? Neen, op Trotzki niet. Elk ander liever als leider dan hij. Voor hem wil men niet buigen, omdat men hem zijn ontzaggelijke geestelijke krachten, zijn oprechtheid en onbuigzaamheid benijdt. Hij verpersoonlijkt het zedelijk beginsel der revolutie, dat hard en meedoogenloos is, maar zuiver en grootsch...

Zoo begint de strijd om de macht tusschen kleineren, engeren, tusschen hen, die geen enkele scrupule kennen. Wie zal de sterkste zijn?...

Langzaam aan stijgt nu de ster van Stalin. 1925, 1926, 1927. De bureaucratische toestel drukt al zwaarder op het partijleven. De geest verstart. Eéne waarheid leert men op de scholen, in de arbeidersfaculteiten, overal. Een dogmatische waarheid. Marx en Lenin zijn onfeilbaar. Hun woord zal gelden in eeuwigheid. „Vrijheid van wetenschappelijk onderzoek", is een burgerlijk vooroordeel, zooals waarachtigheid en goedheid dat zijn. Geen onderzoek, maar tekstuitlegging. Geen congressen maar kerkconcilies. Geen functioneerende raden, maar kies-vereenigingen, gehoorzaam de candidatenlijst stemmend, door de communistische cellen opgemaakt. En tenslotte: vakbonden zonder eenige vrijheid van beweging; ingevoegd in het raderwerk van den staat.

De woning-ellende. Men bouwt, men bouwt. Soms zorgvuldig en goed, vaak al te haastig... Maar àl voller stroomen de groote korven... Nijdig gezoem als van woedende bijen... Men vecht als razenden om huisvesting, om een kamer, een deel van een kamer. Men verdringt elkaar, men verwondt elkaar, men vermoordt elkaar, intriges, denunciaties.

De schaduw van den verklikker, de sombere figuur, zich opdringend in elken tyrannisch-geregeerden staat, valt groot en zwaar over Rusland... Angst beklemt de harten, vrees versombert de oogen, wantrouwen maakt de lippen stom. Over de Gepeoe spreekt men als men eertijds sprak over de Ochrana. Het geheimzinnig duister, waarin zij gehuld is, versterkt nog de macht, die zij uitoefent over de geesten... Zwijg, gehoorzaam, wend de oogen af, als ge onrecht gebeuren ziet, bemoei je niet met een anders zaken... De Gepeoe heeft duizend oogen om te zien, duizend ooren om te hooren, tienduizend armen om te grijpen... Zij vereenigt de funkties van opspoorder, aanklager en rechter. Wie in haar klauwen valt, wordt uit de wereld-der-levenden, uit de zegeningen van het heldere licht en de vroolijke geluiden, gesleurd naar den dompen kerker, om daar, soms in zenuwsloopende eenzaamheid, soms met anderen opeengeperst in overvolle ruimten, den dag af te wachten, dat hij zijn vonnis vernemen zal: verbanning naar verre oorden, opsluiting in een „politieke isolator", de kogel... De Gepeoe kent geen verhooren van getuigen. Zij verstrekt den aangeklaagde geen verdediger... Zij veroordeelt hem zonder dat hij weet, van welk misdrijf hij aangeklaagd wordt... *Socialisme, waar blijft ge? Ik meende, dat uw naam gerechtigheid was...*

Wee al degenen, die het Sovjet-bewind bestrijden op grond van welke motieven ook, zóó als men genoodzaakt is elk bewind te bestrijden, dat het vrije woord niet duldt, de pers een muilkorf omdeed, geen partijvorming toelaat, dan ééne, welke zich met het staatsgezag vereenzelvigt, nog eenige andere vorm van vereeniging dan die, welke, hoe dan ook, dienstbaar gemaakt wordt aan de staatsidee. Hoe kan men zulk een bewind anders dan tersluiks, heimelijk, konspiratief, bestrijden?

Wee allen, die het wagen zelf te denken. Wee allen, die niet aannemen, dat Marx en Lenin alle levensproblemen voor alle geslachten hebben uitgedacht.

Vaster en vaster wordt Stalin's greep. Trotzki stuurt men naar een verbanningsoord. In 1928 wordt de zigzagskoers der laatste jaren opgegeven. Een scherpe wending naar links. De dictator steunt op een reeds half verstarde bureaucratie, waar het revolutionaire vuur in gedoofd is.

Als een slaapwandelaar, met haast bovenmenschelijke zekerheid, vervolgt hij zijn koers tusschen twee afgronden naar de grootsche doelen, die zijn blik in de verte ziet dagen.

Korruptie... Schachty... processen, processen. Stank van omkoopbaarheid, ontrouw, sabotage, stijgt op. Etterbuilen aan het lichaam der Sovjets. De terreur wordt versterkt; haar offers zijn niet meer te tellen. Klassenoorlog op het platteland. De belastingschroef wordt aangedraaid. Wee den boer, die aan Boecharins raad

gehoor gaf. Al wat hij verwierf, het wordt hem weer afgenomen. Men wil de welgestelden ruïneeren, de middelboeren neerdrukken tot het peil van de armen; zij vormen een doodelijk gevaar, een onduldbare belemmering op den weg naar de socialistische toekomst...

Het vijfjarig plan... grootsche perspectieven gaan open. Werkt arbeiders, van uw vlijt hangt alles af. De industrialisatie moet worden opgedreven, rusteloos en in ontzaggelijke vaart.

Warenhonger, onbetaalbaar hooge prijzen van haast alle productiemiddelen en gebruiksvoorwerpen... Rantsoeneering... broodkaarten... vetkaarten, vleeschkaarten... Lage loonen... De staat wordt rijker, maar ten koste der verbruikers... Waar blijft het socialisme?

1929. „Het jaar van den grooten keer". Dictator Stalin heeft het woord gemunt, — een woord, dat zal blijven. Maar enkel de toekomst zal leeren, waar de keer heenvoert: omhoog... of naar het verderf.

Op het platteland woedt de klassenoorlog fel en feller. Brandstichting, moorden, van den kant der tot wanhoop gedreven koelaki. (Maar zijn het enkel koelaki, enkel uitzuigers, woekeraars, die tot wanhoop gedreven worden?). Oppositie van rechts, Boecharin waarschuwt: „Gij forceert de ontwikkeling, roekeloozen! Matigt u!" Nieuwe strijd in de partij, de rechtsche oppositie wordt verslagen. Stalin heeft zijn eenheid verkregen, zijn „monolitisch blok". Althans: elke stem is verstomd, die het waagde, een anderen wil uit te spreken dan de zijne... Nu kan men met vollen stoom vooruit. Zevenurige arbeidsdag... Een zegenrijke hervorming? Misschien, maar zeker een maatregel, noodig ter invoering van het continubedrijf. Dag en nacht grommen de machines... Vijfdagen-week; na vier dagen werken telkens één dag rust... Zijn de Russische arbeiders geen benijdenswaardige menschen? Maar de vrije Zaterdagmiddag verdwijnt; alle kerkelijke feestdagen zijn afgeschaft, geen algemeene rustdag meer, met als eenige uitzondering de vijf groote feest- en herdenkingsdagen. Het jaar wordt gerationaliseerd en gemechaniseerd, niet anders dan de arbeid en het bewustzijn... Ononderbroken productieproces en tevens uitroeiing van alles, wat herinnert aan het christelijk geloof." [5])

* *
*

Uit deze hier gereleveerde feiten volgt, dat het tegenwoordig Russisch bewind niet alleen in zijn oorsprong, doch evenzeer in zijn gezindheid en practijk een zuiver revolutionair karakter vertoont, dat zich tegen alle ordening van God en menschen richt. Wat de toekomst zal brengen weten we niet. Doch bij den tegenwoordigen stand van zaken is het voor wie op antirevolutionair standpunt staat o. i. onmogelijk de rechtmatig-

heid van het bolsjewistisch bewind, hetzij in het nationaal, hetzij in het internationaal verkeer, te erkennen.

Wat het nationale betreft, blijft de vraag, of iemand moreel gebonden is om als Russisch onderdaan of als zich in Rusland bevindende vreemdeling de bolsjewistische autoriteiten te gehoorzamen, uiteraard in laatste instantie ter verantwoording van de onderdanen zelf. Buiten twijfel staat, dat er geen persoonlijke gebondenheid bestaat, wanneer iets geboden of verboden wordt in strijd met Gods wet naar de uitspraak der conscientie. In dat geval geldt het Schriftwoord, dat men Gode meer zal gehoorzamen dan de menschen. *Niet* gehoorzaamheid aan het menschelijk bevel is in zoodanig geval plicht, doch juist *on*gehoorzaamheid teneinde aan Gods Woord te kunnen voldoen.

Doch ook voorzoover er van eenig conflict tusschen geweten en het volgen van een gebod of verbod van de Russische machthebbers geen sprake is, zouden wij evenmin als we een recht tot bevelen van het Russisch bewind aanwezig achten, een plicht tot gehoorzaamheid kunnen erkennen. Geen gehoorzaamheidsplicht, doch een slaafsch volgen uit vrees voor straf, dat is de grondslag, waarop de Russische politiek op 't oogenblik gebouwd is.

Erkent nu wie op deze wijze gehoorzaamt de rechtmatigheid van het huidig Russisch bewind? Natuurlijk niet! Of zou een angstig huisvader, die den inbreker de sleutels van zijn brandkast geeft daarmede het rechtmatig gezag van dien booswicht over zijn bezit erkennen?

Pas dan kan het tegenwoordig of een ander overheidsgezag in Rusland op den principieelen grondslag van den onderdanenplicht tot gehoorzaamheid worden opgetrokken, wanneer dit gezag zelf de moreele waarden in de samenleving respecteert en de op die waarden rustende rechtsorde herstelt en handhaaft.

Van internationale erkenneng van het revolutionaire Russisch bewind mag evenmin, naar antirevolutionair beginsel, sprake zijn, zoolang niet dit bewind zijn openlijk revolutionair karakter heeft afgelegd.

De antirevolutionaire politiek heeft zich altijd verzet en verzet zich ook thans nog met kracht tegen de leer van het „fait accompli", een leer, die het resultaat van elke revolutionaire omverwerping van het bestaande onmiddellijk als nieuw recht te doen erkennen.

In 1907 schreef Prof. FABIUS daaromtrent:

> „Op verraderlijke wijze heeft men zich van de volken, van den gewaanden volkswil bediend, om zich daarachter te verbergen, als men uit beginselloosheid, om zich geene moeilijkheden op den hals te halen, uit vrees voor erger, haastte eenige verandering te aanvaarden als wijziging van het recht. Men moest toch immers het recht der volken erkennen, om zich in te richten gelijk hun goed dunkt. Wat men deed was niet anders dan eerbiedig buigen voor

de zelfstandigheid der natiën. Hoe men ze bedroog! *Door zich te beijveren aanstonds aan het nieuwe Gouvernement hulde te betuigen, verleend(e) men daaraan officieelen, internationalen steun; werd het volk veeleer belet zich te bezinnen en uit te spreken; maakte men het te gemakkelijker aan het bewind, dat zich meester van het gezag gemaakt had allen tegenstand, alle reactie tegen de gepleegde geweldenarij, voor te stellen als rebellie.* *) De Mogendheden haastten zich telkens om behulpzaam te zijn aan het smoren van eene uiting der nationale gezindheid in den officieelen doofpot. Om straks — men denke slechts aan wat von Bismarck tegen het Fransche volk bedreef — de natie verantwoordelijk te stellen voor de regeering die zij verdragen had, en welke juist de Mogendheden haar hadden opgedrukt, in waarheid onverschillig voor, en spottende met haar recht. Op heftigen toon wordt vaak wraak geroepen over de willekeur, waarmeê in vroegere eeuwen de Souvereinen beschikten over het lot der volken, aan hunnen scepter onderworpen; over ontwerpen, die staatslieden smeedden als waren de landen private bezittingen, waarbij het goedvinden der bewoners niet in rekening kwam. En waarlijk zij ook in dezen de gedachte verre om het gepleegde kwaad te ontkennen. Slechts vergete men niet, dat de verwijten, die men tegen de machthebbers van lang vervlogen tijden slingert, in niet mindere, ja, in hoogere mate nog die van latere dagen treffen" [6]).

En dit geldt ook met het oog op Rusland.

In weerwil van het feit, dat het Russisch bewind internationale schulden annuleerde en niet meer wenschte te erkennen, de particuliere eigendommen in Rusland, ook van buitenlandsche bezitters, roofde en niet terug gaf, en in hare afspraken herhaaldelijk volstrekt onbetrouwbaar bleek, hebben verschillende mogendheden in de hoop op politiek of economisch gewin, toch diplomatieke betrekkingen met de bolsjewistische regeering aangeknoopt.

Frankrijk deed het in 1924 en heeft nu in de Russische legatie te Parijs een centrum van bolsjewistische en tegen Frankrijk en hare koloniën gerichte propaganda. In Berlijn deed men gelijke ervaring op. De betrekkingen tusschen Engeland en Rusland, in 1924 op initiatief der eerste Labourregeering hersteld, moesten weer worden afgebroken, na onthulling van den beruchten geheimen brief van ZINOWJEW, den toenmaligen leider van de communistische Internationale (Comintern), bevattende aanwijzingen voor een bolsjewistische propaganda in Engeland, in lijnrechten strijd met de uitdrukkelijk tusschen Engeland en Rusland gestipuleerde voorwaarden. En bij de hervatting van de diplomatieke betrekkingen tusschen beide landen onder het huidig Labourministerie gaf Rusland duidelijk te verstaan, dat zij de Internationale te Moscou volstrekt niet gebonden achtte door de verplichting der Regeering om in

*) Wij cursiveeren.

Engeland en zijne koloniën geen bolsjewistische propaganda te maken [7]).

Internationale erkenning beteekent bij dezen stand van zaken het openen van een officiëele gelegenheid tot het voeren van revolutionaire propaganda in moederland en — wat vooral ook voor Nederland van groot gewicht is — in de koloniën. Wel kan men trachten door overeenkomsten dergelijke propaganda af te weren. Doch het buitenland toont het ijdele van zoodanige gedragslijn. Hoe zou men trouwens ook het houden van overeenkomsten mogen verwachten van een regeering, wier streven voortdurend op vernietiging van de zedelijke grondslagen der samenleving is gericht?

Internationale erkenning van het bolsjewistisch bewind zou — tenzij tegelijk rechtsherstel zou plaats vinden — eveneens beteekenen een aanvaarden en bezegelen van het onrecht door dit bewind niet alleen in eigen land, maar ook tegenover buitenlanders gepleegd. N.

---

[1]) Vgl. Dr. KUYPER: „Anti-revolutionaire Staatkunde" I, p. 23, 246 e. v.

[2]) Overgenomen uit de *N. Rott. Cour.* van 8 April 1930.

[3]) Verder verwijzen wij nog naar de artikelen van Prof. Dr. P. A. DIEPENHORST over „het Bolsjewisme", gepubliceerd in de driemaand. uitg. van „A. R. Staatkunde"; 4e kw. 1928; 1e en 2e kw. 1929.

[4]) Van die anti-godsdienstige actie, die met de grofste rechtsverkrachting en willekeur gepaard gaat, gaf de Russische correspondent van de *Vossische Zeitung,* die als alleszins betrouwbaar waarnemer wordt beschouwd, een beknopt overzicht (opgenomen in *Het Vaderland* van 17 Mei 1929 Avondbl.). Vgl. voorts „Das Notbuch der russischen Christenheit", samengesteld door den Duitschen predikant D. CRAMER en verschillende Russische hoogleeraren.

[5]) Men zie over de Russische toestanden uitvoeriger: J. DOUILLET „Moskou sans voiles".

[6]) Volkenrecht, p. 103.

[7]) Zelfs werd in Londen begin Januari 1930 een bolsjewistisch weekblaadje „Daily Worker" — vermoedelijk met Russisch geld — opgericht. Men zie over het aanknoopen van diplomatieke betrekkingen tusschen Nederland en Rusland de beraadslagingen der Staten-Generaal betreffende de begrooting voor Buitenlandsche Zaken voor 1924, waarbij van a.r. zijde het woord over deze aangelegenheid gevoerd werd door den heer DE MONTÉ VER LOREN (Hand. IIe Kamer 1923/4 p.p. 1318 v.v.).

---

3. VRAAG.

Het bestuur eener bijzondere school in onze gemeente heeft voor haar school een schoolartsendienst en daarvoor eene regeling vastgesteld bijna gelijkluidend aan de regeling welke de gemeente daarvoor heeft. Het vraagt nu aan de gemeente de kosten daaraan verbonden (ƒ 1.— per leerling, wat overeenkomt met de kosten van de gem. schoolartsendienst) te mogen ontvangen. Kan die vergoeding worden verstrekt?

ANTWOORD.

De L. O. Wet laat o. i. niet toe aan bijzondere scholen bijdragen toe te kennen ter dekking van uitgaven ten behoeve van schoolartsendienst.

Onder de exploitatiekosten, die volgens art. 101 uit de gemeentekas moeten worden vergoed, kan men dergelijke uitgaven niet opnemen, aangezien bij de behandeling der L. O. Wet in de Tweede Kamer destijds de kosten voor schoolartsen uit art. 57 van het ontwerp-L. O. Wet (thans art. 55) zijn geschrapt. En het K.B. van 17 Dec. 1924 besliste dan ook, dat deze kosten niet mogen worden medegerekend bij de vaststelling van de krachtens art. 101 aan de schoolbesturen toe te kennen vergoeding.

Voorts is art. 5 derde lid der L. O. Wet [1]) zoo ruim, dat, ook al rekent men — gelijk o. i. terecht de Tweede Kamer in 1920 deed — den schoolartsendienst niet tot het onderwijs, doch tot het overheidstoezicht op de volksgezondheid, toch een bijdrage van de gemeente aan de schoolbesturen voor het bekostigen van een dergelijken dienst in strijd met die bepaling zal moeten worden geacht.

Er zou echter o. i. geen wettelijk bezwaar tegen bestaan, indien niet de schoolvereeniging, doch een speciaal voor het schoolartsentoezicht in het leven geroepen of met dit toezicht belaste vereeniging van gemeentewege werd gesubsidieerd.

Ook tegen het subsidieeren van een dergelijke vereeniging zou, voorzoover zij gratis diensten bewees aan de bijzondere scholen, wettelijk bezwaar kunnen worden opgeworpen, omdat men hierin zou kunnen zien een vorm van middellijken steun aan de bijzondere inrichtingen. Voor dit bezwaar zouden wij echter niet uit den weg gaan. Indien dit bezwaar gegrond was, zou de gemeente ook haar eigen schoolartsendienst niet gratis ter beschikking van de bijzondere scholen mogen stellen, gelijk in sommige plaatsen geschiedt. Want art. 5 derde lid spreekt niet slechts van „geldelijke bijdrage" doch ook van „andere ondersteuning".

De bedoeling van art. 5 is te voorkomen, dat door provincie of gemeente de door de L. O. Wet geregelde financieele gelijkstelling wordt verstoord door het bijzonder onderwijs buiten de wet om te begunstigen. In dat licht moet men het artikel bij de wetstoepassing beschouwen. En dan zou men eerst wettelijk bezwaar tegen eenige liberaliteit van de gemeente buiten de L. O. Wet ten behoeve van een bijzondere school moeten maken, wanneer deze daardoor in gunstiger positie gebracht werd dan de openbare scholen, m. a. w. men zou onder „geldelijke bijdrage of andere ondersteuning" volgens art. 5, derde lid, moeten verstaan een liberaliteit van gemeentewege, die overtreft hetgeen de openbare school van gemeentewege geniet. Aldus bezien, zou men wel wettelijk bezwaar kunnen opwerpen tegen financieelen steun van gemeentewege voor schoolartsentoezicht, inzooverre een zoodanige financieele steun de bijzondere scholen een vrijheid zou laten met betrekking tot het regelen van eigen schoolartsentoezicht, die de openbare scholen niet bezitten.

Doch dit bezwaar zou niet opgaan, wanneer de gemeente niet de schoolvereenigingen doch een vereeniging voor hygiënisch schooltoezicht subsidieerde onder conditie, dat deze hare bemoeiing zal uitstrekken tot de bijzondere scholen, die schooltoezicht wenschen, en tot de openbare scholen, door het gemeentebestuur voor dit toezicht aangewezen. Een dergelijke vereeniging zou, desgewenscht, mede kunnen dienen ter ontlasting van den gemeentelijken dienst en wellicht zelfs dien gemeentelijken dienst geheel overbodig kunnen maken. Trouwens, bij een regeling in laatstbedoelden geest, kan men het gemeentelijk subsidie ook meer beschouwen als deel uitmakende van den gemeentelijken gezondheidsdienst en derhalve als vallend buiten het kader van de L. O. Wet.

Deze opvatting heeft ook, dunkt ons, de meeste kans in de practijk te worden aanvaard. Daarbij willen wij nog wijzen op een schrijven van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland van 8 Juni 1926, aan de gemeentebesturen in die provincie, waarin met betrekking tot gemeentelijke bijdrage voor schoolfeestjes een soortgelijke regeling werd voorgeschreven [2]). N.

[1]) Deze bepaling luidt: „Aan bijzondere scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs, noch aan bijzondere inrichtingen tot opleiding van onderwijzers mogen de gemeenten *eene geldelijke bijdrage of andere ondersteuning middellijk of onmiddellijk toekennen*, dan in de gevallen en onder de voorwaarden, in de wet genoemd".

[2]) Zie de Commentaar van LABAN en LIGTVOET op de L.O.Wet 2e dr. I p. 121.

---

4. VRAAG.

Door B. en W. is bij den Raad een concept-politieverordening ingediend waarin het volgende artikel voorkomt: „Het is aan ouders, voogden en verzorgers verboden, kinderen, aangetast door mazelen, kinkhoest, besmettelijk hoofdzeer (favus), schurft of kwaadaardige oogontsteking, naar de scholen te zenden.

De hoofden der scholen mogen bedoelde kinderen niet in hunne inrichting toelaten, vóórdat, blijkens eene geneeskundige verklaring, het gevaar voor besmetting geweken is".

Wat is uw oordeel over een dergelijk artikel?

ANTWOORD.

De Besmettelijke Ziektenwet (wet van 21 Juli 1928 S. 265) heeft in art. 25 uitdrukkelijk aan de gemeentebesturen voorgehouden de bevoegdheid tot het vaststellen van verordeningen tot voorkoming, wering of beteugeling van besmettelijke ziekten, voor zoover zij niet in strijd zijn met de bepalingen bij of krachtens bedoelde wet vastgesteld. En krachtens

deze bevoegdheid kan de Raad voorschriften als door u bedoeld vaststellen, gelijk trouwens verschillende gemeenten hebben gedaan.

In het algemeen is het wenschelijk, dat men dergelijke bepalingen niet beperkt tot scholen, doch ook uitbreidt tot kinderbewaarplaatsen, tusschen welke ook de Besmettelijke Ziektenwet onderscheidt. Het is mogelijk, dat in uwe gemeente op het oogenblik geen kinderbewaarplaatsen, die niet het karakter van school dragen, bestaan. Doch dergelijke inrichtingen kunnen elk oogenblik in het leven geroepen worden. En met het oog daarop is het wenschelijk, dat het voorschrift wat ruimer wordt geredigeerd. Men zou dit kunnen doen door in plaats van „scholen" te lezen „scholen en kinderbewaarplaatsen".

Wat de politieke zijde aangaat, wil het ons voorkomen, dat het ook naar a.r. beginsel alleszins tot de roeping van het gemeentebestuur mag worden gerekend door een bepaling als de bedoelde het zeker niet denkbeeldig gevaar van besmetting via school- en kinderbewaarplaatsen zoo veel mogelijk te voorkomen.

Volgens de Gezondheidswet zijn B. en W. verplicht van dergelijke voorschriften een afschrift te doen toekomen aan den Hoofdinspecteur en de Inspecteurs van de Volksgezondheid.

Op deze wijze wordt er voor gewaakt, dat aan deze inspectie bekendheid wordt gegeven met de middelen, die het gemeentebestuur verschaft om voor den gezondheidstoestand in de scholen te waken. Ook lijkt het ons wel aanbevelenswaardig, dat in de verordening mede aan de gemeentegeneesheeren wordt opgedragen het opsporen van overtredingen van bedoeld voorschrift.

Er zijn gemeenteverordeningen, die ook dergelijke bepalingen bevatten voor andere dan de in de concept-verordening bedoelde besmettelijke ziekten. Het wil ons voorkomen, dat die uitbreiding min of meer overbodig kan worden genoemd. Andere besmettelijke ziekten dan de hier genoemde zijn toch gewoonlijk van zoodanig ernstigen aard, dat aan het schoolgaan van de door die ziekte aangetaste kinderen practisch niet wordt gedacht.

N.

---

5. VRAAG.

Door den Raad worden regelmatig subsidiën verstrekt aan de R.K. Kerk voor bouwkosten. Op principieele gronden heb ik mij daar steeds tegen verklaard. Thans heeft ook een Protestantsche Kerk subsidie aangevraagd en zal ik ook hiertegen moeten stemmen. Wij krijgen nu het eigenaardige geval dat de R.K. vermoedelijk vóór dit subsidie zullen stemmen, terwijl de eenige Protestant daartegen stemt.

Wanneer ik mij niet vergis, hebben destijds onze menschen om utiliteitsredenen gestemd voor betaling door het Rijk voor het bijzonder

onderwijs. Zouden b.v. de menschen, die van openbaar onderwijs zijn gediend, zelf hun scholen hebben gefinancierd, dan zouden onze menschen eveneens met liefde de kosten op zich hebben genomen van de scholen, waar bijzonder onderwijs wordt gegeven.

Nu lijkt het mij eigenlijk op kerkelijk gebied, oppervlakkig gezien, evenzoo. Wij stellen er n.l. prijs op, onze Kerken zelf geheel te onderhouden zonder steun van overheidswege.

Wanneer wij nu echter zien, dat onze menschen mee moeten betalen aan een bouw van R.K. Kerken in den vorm van belastingpenningen, zouden wij dan om dezelfde reden als gold ten opzichte van het onderwijs geen subsidie mogen verlangen voor onzen eigen kerkenbouw?

Zeer gaarne zal ik uitvoerig worden ingelicht

ANTWOORD.

Het lijkt ons juist, dat u tot dusver uw stem niet gegeven hebt aan het verleenen van een dergelijk subsidie. En wij zouden u raden dit ook in het vervolg niet te doen, noch ten bate van de R.K. noch ten bate van de Protestantsche kerken, tenzij zich het geval mocht voordoen, waarvan wij straks zullen melding maken.

Nu ligt het wel eenigszins voor de hand, om bij het overwegen van de vraag, of de gemeente, nadat ze den R.K. kerkbouw gesteund heeft, ook den bouw van een Protestantsche kerk steunen zal, een beroep te doen op de onderwijspolitiek. Vooral wanneer de financieele draagkracht dergenen, uit wier beurs de kerkbouw moet worden gefinancieerd, niet zeer groot is.

Doch wij zouden om twee redenen een dergelijk beroep toch van de hand willen wijzen; en wel vooreerst op grond van het zeer speciaal karakter van de onderwijspolitiek in ons land; en bovendien uit hoofde van het onderscheid tusschen School en Kerk, dat ook in het algemeen een verschillende houding van de Overheid tegenover beide vergt.

Bij het beoordeelen van de onderwijspolitiek in ons land mag men niet uit het oog verliezen, dat hier aanvankelijk een groot deel van het onderwijs in handen van de Overheid was. Vooral de groote massa steunde aanvankelijk, althans wat het oprichten en onderhouden van scholen aangaat, zeer sterk op den overheidsarm. En die toestand dreigde uit christelijk oogpunt fataal te worden, toen het ongeloof zich steeds meer op de school wierp. Vandaar dat GROEN aanvankelijk vooral tegen ontkerstening der overheidsschool opkwam. Eerst toen zijn oplossing: facultatieve splitsing van de overheidsschool door aanneming van de schoolwet VAN DER BRUGGHEN voor goed van de baan was, werd de volle aandacht geconcentreerd op het subsidieeren van de bijzondere

school, teneinde een einde te maken aan de feitelijke achterstelling van het christelijke bij het niet-christelijke volksdeel. Dank zij den toen gevolgden schoolstrijd werd de gelijkstelling aanvankelijk in principe (wet-MACKAY), later feitelijk (wet-DE VISSER) verwezenlijkt.

Nu is de feitelijke gelijkstelling volgens de Wet-DE VISSER volstrekt niet te beschouwen als verwezenlijking van het a.r. beginsel, dat het onderwijs der kinderen allereerst beschouwt als een roeping der ouders. Door de financieele gelijkstelling toch nam de Overheid de gansche lager-onderwijskosten — verminderd met de over het algemeen niet hooge schoolgeldopbrengst — voor hare rekening met als onvermijdelijk gevolg: een verder strekkende overheidsbemoeiing. De oplossing der L. O. Wet '20 was dan ook, uit a.r. standpunt bezien, een noodoplossing. De a.r. oplossing kan slechts gevonden worden door beperking der overheidsuitgaven en bijgevolg van de overheidsbemoeiing met behoud van de financieele gelijkstelling, dus beperking gelijkelijk ten aanzien van openbaar en bijzonder onderwijs, gelijk aanvankelijk reeds door het Gewijzigd Unierapport en in de laatste jaren herhaaldelijk door *De Standaard* werd bepleit.

Onze onderwijspolitiek vond dus haar uitgangspunt in een op ruime schaal *rechtstreeks* van overheidswege gegeven onderwijs en staat thans in het teeken: *de zijdelingsche overheidsbemoeiing moet worden teruggedrongen.* En mag nu op zulk een politiek een beroep worden gedaan, om een subsidie ten bate van kerkbouw te bepleiten?

O. i. niet. Want hoever de bemoeiing van de Overheid met de Kerken zich soms ook in ons land heeft uitgestrekt, rechtstreeks van de Overheid uitgaande Kerken zijn er toch niet. En evenals de a.r. politiek zich er op richt de zijdelingsche bemoeiing van de Overheid met de scholen terug te dringen, streeft zij er ook naar, de zijdelingsche overheidsbemoeiing met de Kerken door subsidieverleening e.d. zooveel mogelijk te beperken. Men denke aan den eisch van het a.r. program van beginselen, strekkend tot losmaking der z.g. zilveren koorde door kapitalisatie van bestaande rechten.

Wat aangaat het tweede punt, het onderscheid tusschen School en Kerk met betrekking tot de Overheid, zouden wij er op willen wijzen, dat t. a. v. de zorg voor de school in het oog moet worden gehouden, dat er naast de roeping der ouders ook een roeping is van de maatschappij en van de Overheid.

Van de maatschappij in zooverre b.v. landbouw of industrie belang heeft bij goed onderwijs, speciaal bij goed vakonderwijs. Het bedrijfsleven erkent die roeping ook in zooverre tal van vakscholen door maatschappelijke lichamen worden opgericht en in stand gehouden of worden gesteund.

Ook de Overheid heeft ten aanzien van het onderwijs een roeping, wijl goed onderwijs niet uitsluitend is in het belang van de ouders en van

de maatschappij, maar een nationaal belang van groote beteekenis. Zoowel uit cultureel oogpunt als in het belang van de nationale welvaart is het noodzakelijk, dat de Overheid in ons land zorg draagt, dat het onderwijs op een behoorlijk peil blijft. Wanneer zij die roeping verzuimen zou, zou het gevolg zijn, dat niet alleen in geestelijk maar ook in stoffelijk opzicht ons land, vooral in het verkeer met andere beschaafde naties, zou terug gaan. Wel zou — gesteld dat de Overheid zich financieel geheel uit onderwijszaken terug trok — het particulier initiatief zich naar alle waarschijnlijkheid krachtiger ontplooien dan tot dusver het geval was. Doch het valt vrijwel met zekerheid te zeggen, dat een geheel afzijdige houding van de Overheid, vooral indien zij daarbij niet de noodige geleidelijkheid in acht neemt, een ernstige maatschappelijke en geestelijke inzinking zou ten gevolge hebben, vermits het particulier initiatief niet in staat zou blijken, de zorg der Overheid voor de handhaving van het onderwijs op het tegenwoordig peil over te nemen.

Uit die overheidsroeping volgt niet alleen de plicht der Overheid om toezicht te houden op het onderwijs, doch ook om het onderwijs financieel te steunen en zelfs om, bij gebreke van een behoorlijke ontwikkeling van het particulier initiatief, zelve het onderwijs ter hand te nemen. Want gelijk de praktijk van vele jaren heeft geleerd, is de bevolking niet in staat vrijwillig de onderwijslasten op zich te nemen, die de tegenwoordige omstandigheden in een beschaafd land gelijk het onze vorderen. Natuurlijk bedoelen wij hiermede niet, dat hier te lande op de onderwijsuitgaven niet zou kunnen worden bezuinigd. Doch ook al zouden de onderwijsuitgaven in ons land belangrijk lager zijn, dan nog zou de Overheid die onderwijsuitgaven niet in haar geheel ten laste kunnen brengen van de bevolking zonder het onderwijs zeer ernstig te schaden.

Nu bestaat tusschen School en Kerk t. a. v. de Overheid in zooverre overeenstemming, dat beide niet slechts voor de lidmaten der Kerk persoonlijk en indirect voor de maatschappij in haar geheel, maar ook voor de Overheid zelve, d. w. z. voor ons gansche volksbestaan in al zijn schakeeringen, van de grootste beteekenis zijn. Doch uit deze erkenning volgt niet, dat de Overheid ook geroepen is in ons land de Kerken financieel te steunen. Want er zijn in ons land tal van groepen, die niet alleen de waarde van den godsdienst voor den Staat loochenen, maar die ook om andere principieele redenen (denk maar aan de tegenstelling van b.v. modern protestant, orthodox protestant, roomsch) niet bereid zullen zijn een penning in het belang van alle of bepaalde door de Overheid begunstigde Kerken te offeren. En overheidssubsidie beteekent t. a. v. deze groep van personen practisch indirecten dwang (n.l. belastingdwang) tot het medebetalen van de kosten der door de Overheid begunstigde kerkgenootschappen.

Hiertegen bestaat o. i. overwegend bezwaar. Want ook al erkent men de groote beteekenis van de Kerken voor den Staat, dan kan men toch het oog niet sluiten voor het verschil, dat er tusschen School en Kerk

bestaat. De School heeft niet alleen in het algemeen een zeer groote nationale beteekenis, doch ieder erkent ook hare beteekenis voor elk onderdaan persoonlijk, wijl het bestaan van goed onderwijs ieder, zonder onderscheid van politieke of godsdienstige belijdenis, de gelegenheid schenkt, die trap van ontwikkeling te bereiken, die hem in staat stelt de plaats in de maatschappij te veroveren, welke met zijn ontwikkeling overeenstemt.

Doch met een Kerk staat het anders. Al moge deze in het algemeen van groote beteekenis zijn, naar de beschouwing van een groot deel van de ongeloovige of andersdenkende ingezetenen, is ze voor dezen persoonlijk evenals voor den Staat waardeloos. En overheidssteun aan de Kerken zal dan ook door deze groepen beschouwd worden als een indirect onrecht door de Overheid ten hunnen opzichte. Dit gevoel van onrecht zal, naar wij vreezen, op den duur bij uitbreiding der overheidssubsidiën ten bate van de Kerken een zeer groote schade toebrengen aan de waarde, die men in vele kringen aan Godsdienst en Kerk hecht en wellicht bij toeneming van het ongeloof een reactie te weeg brengen, die aan de Kerken in het algemeen, en vooral aan de gesubsidieerde Kerken, zeer noodlottig zal kunnen zijn.

Daar komt nog in de tweede plaats bij, dat overheidssubsidie (we denken daarbij uiteraard niet aan overheidsuitkeeringen, die in confiscatie van kerkelijke goederen door de Overheid haar rechtsgrond vinden) ook in flagranten strijd is met de roeping der Kerken. Niet de Overheid doch de lidmaten der verschillende kerkgenootschappen hebben zelf zorg te dragen voor het betalen van de aan hunnen eeredienst verbonden kosten. Het gaat niet aan zich een hoog ideaal te stellen en anderen door middel van indirecten overheidsdwang te noodzaken mede te betalen aan de kosten, verbonden aan het streven naar dat ideaal. Dat zou niet alleen onrecht zijn tegenover de burgers, die geen lidmaten zijn van de Kerk doch ook een verloochening zijn van de goddelijke roeping, die op ieder lidmaat der Kerk persoonlijk rust.

Het is dan ook om die redenen, dat de a.r. partij steeds positie gekozen heeft tegenover overheidssubsidie aan de Kerken en ook thans nog losmaking van de bestaande financieele relaties tusschen Overheid en Kerk op haar program heeft staan.

Vraagt men nu, of er niet eens bijzondere omstandigheden kunnen zijn, waarin overheidssubsidie aan een Kerk, ook van ons standpunt beschouwd, te verdedigen zou zijn, dan zouden wij op die vraag het volgende willen antwoorden.

Geen bezwaar zou er, naar onze meening, tegen overheidssubsidie zijn, wanneer dat subsidie strekte om bij kerkbouw te vergoeden uitgaven door een bepaald kerkgenootschap gemaakt, niet uit oogpunt van het belang van de Kerk, doch ter wille van een speciaal publiek belang in overleg met of ten verzoeke van de Overheid. Wij denken hierbij b.v.

aan uiterlijke verfraaiing van een kerkgebouw, het aanbrengen van een toren, uurwerk of klokkenspel e. d. Dergelijke omstandigheden zijn echter hooge uitzondering.

Voorts is er o. i. principieel bezwaar tegen, een eenmaal bestaand subsidie zonder meer stop te zetten. Immers het stopzetten van een subsidie, waaraan een bepaalde Kerk is gewend geraakt, zou voor die Kerk een catastrophe kunnen beteekenen. In dergelijke omstandigheden moet de Overheid aanvaarden de consequentie van hare in den aanvang onjuiste politiek, wijl ze anders vernietigen zou datgene, wat mede door middel van een wellicht jarenlange overheidssubsidie is opgebouwd. Wij denken hierbij b.v. aan het subsidie van de behoeftige inlandsche gemeenten in Indië. Doch anderzijds volgt in dergelijke omstandigheden o. i. uit het a.r. beginsel ten deze, dat de overheidspolitiek zich dan richten moet op een losmaking van den financieelen band, hetzij door kapitaaluitkeering, ter afbetaling van bestaande rechten, hetzij — ingeval er geen recht op uitkeering uit overheidskas bestaat — door een geleidelijke vermindering van de jaarlijksche bijdragen.

N.

---

6. VRAAG.

Bij een bespreking van het onderwerp Oranje—Datheen—Oldenbarneveldt werd o. a. deze vraag gesteld: was de doodstraf van Oldenbarneveldt rechtvaardig? Zoo ja, waarom kon hij dan nog gratie vragen?

Nu kreeg ik juist een nummer van „Antirevolutionaire Staatkunde" in handen, waarin antwoord gegeven wordt op een vraag betreffende het verleenen van gratie. Daar staat, dat er naar a.r. beginsel grond is voor gratieverleening, indien b.v. iemand straf verdient volgens de letter van de wet doch hoogere rechtsbeginselen hem vrij uit doen gaan. Dit was toch het geval met Oldenbarneveldt. Want men zou hem gaarne gratie verleend hebben, indien hij het gevraagd had, waaruit valt af te leiden, dat men toch eigenlijk gevoelde, dat hij den dood niet verdiend had. Want indien iemand volgens gevoelen en volgens de wet den dood heeft verdiend, zal men toch geen gratie verleenen.

ANTWOORD.

Gelijk bekend, heeft destijds OLDENBARNEVELDT en hebben eveneens zijn echtgenoote en bloedverwanten niet aan Prins MAURITS gratie willen vragen juist omdat zij, zooals MAURITS aan zijn neef WILLEM LODEWIJK, Stadhouder van Friesland, schreef, „maar altijd even heftig

aangehouden (hebben) om recht en justitie". Anderzijds ligt vermoedelijk de reden, waarom de Prins — die waarschijnlijk zeer gaarne gratie zou hebben verleend — dit niet ongevraagd heeft willen doen, in de omstandigheid, dat hij daardoor den indruk zou hebben gewekt het vonnis van OLDENBARNEVELDT als in strijd met hoogere rechtsbeginselen te beschouwen, hetgeen voor het prestige van den Prins schadelijk zou zijn geweest en in de woelige omstandigheden van die dagen wellicht tot misverstand en verwarring zou hebben aanleiding gegeven.

Indien MAURITS gratie verleend had, zou dit waarschijnlijk geschied zijn als een daad van gunstbetoon.

Daartoe was de Stadhouder bevoegd. Reeds Stadhouder WILLEM I had het recht van gratie gehad zonder eenige beperking t. a. v. de gevolgen of de motieven, waarin en waarop van dat recht gebruik kon worden gemaakt. Door de Unie van Holland en Zeeland van 1576 was dit recht als vanwege den Koning door den Prins uit te oefenen, uitdrukkelijk erkend. En ook het recht van zijn opvolger Prins MAURITS, door hem in naam van de Staten en door tusschenkomst van het Hof van Justitie uitgeoefend, was in 1589 door de Staten van Holland en Zeeland erkend en geëerbiedigd.

Intusschen zou men, ook indien gratie verleend was bij wijze van gunstbetoon, beroep hebben kunnen doen op verschillende omstandigheden, die niet alleen het gunstbetoon motiveerden, doch er ook het karakter van rechtvaardigheidseisch aan verleenden.

Daarbij wijzen wij vooreerst op het politiek karakter van het geding. GROEN VAN PRINSTERER schreef op pag. 215/6 van zijn „Handboek der Geschiedenis van het Vaderland" 3e druk:

„Mag de dood van Oldebarnevelt een geregtelijke moord heeten? Zoo ja, dan minstens evenzeer het vonnis waarmeê de Staten van Holland in 1587 hun Souvereiniteit hebben betoond". (Hij doelde hierbij op vonnissen tegen medestanders van LEICESTER).

„Genade kon, ongevraagd, welligt niet worden verleend. Zeker kon ze, zonder ontrouw aan overtuiging en beginsel, met vernedering der geheele partij in haar uitstekenden leidsman, niet worden gevraagd".

Voor een objectief historicus als GROEN VAN PRINSTERER was het blijkbaar dus dubieus, of de terechtstelling van OLDENBARNEVELDT rechtvaardig mocht worden genoemd. Zulks niet, omdat OLDENBARNEVELDT zich geheel zou onthouden hebben van handelingen of gedragingen in strijd met het recht van die dagen. Dat OLDENBARNEVELDT zich rechten aangematigd heeft, die hij niet bezat, anderer rechten heeft gekrenkt, medegewerkt heeft aan het teweegbrengen van verdeeling op kerkelijk gebied en zelfs aanleiding gegeven heeft tot muiterij en oproer, schijnt wel buiten twijfel. Doch zijn handelingen vormden zoo zeer het bestanddeel van zijn algemeene politieke gedragslijn, dat men met evenveel recht ze uitsluitend op politieken grond als, gelijk geschied is, op rechtsgrond veroordeelen kan.

Nu leert de historie, dat in tijden van politieke spanning de volksovertuiging bij scherpe afkeuring van politiek beleid al heel spoedig geneigd is naar rechtsovertredingen te zoeken en op grond van die overtredingen strenge bestraffing van de verantwoordelijke personen te zoeken. De tegen den gewezen Duitschen keizer gevoerde actie is daarvan een voorbeeld uit den laatsten tijd. Doch in zulke omstandigheden is het zeer moeilijk met de noodige objectiviteit te oordeelen en daarom beter zich van strafmaatregelen te onthouden.

Daar komt nog in de tweede plaats bij, dat tegenover OLDENBARNEVELDT's fouten kan geplaatst worden een staat van dienst in het belang van het vaderland. En bij afweging van het een tegen het ander, had men wellicht tot een billijker oordeel kunnen komen dan destijds over hem geveld is.

N.

---

[1]) A. KLUIT, Historie der Hollandsche Staatsregeering tot het jaar 1795 I pp. 121 v.v.; III pp. 38/9 en 158 v.v.

HERLEVING VAN BELANGSTELLING IN CALVIJN

DOOR

DR. J. A. NEDERBRAGT.

In een vorig nummer van dit tijdschrift vergunde de redactie mij, eenige beschouwingen te wijden aan „Vrienden van Genève" [1]). Sedert ik dat opstel schreef, zette ik mijn bescheiden leekestudie in de betrokken materie voort en kwam ik persoonlijk veelvuldig in aanraking met een herleefde belangstelling in Calvijn en zijn werk, waarop in het naschrift van „Vrienden van Genève" reeds vluchtig de aandacht gevestigd werd en die, om redenen welke later zullen blijken, hier opzettelijk niet als herleving van het calvinisme wordt geschetst. In die persoonlijke aanraking liggen oorzaak en oorsprong van dit tweede artikel, dat evenals het eerste bescheidenlijk als studie van een leek moge worden aangeboden, maar zorgvuldig gedocumenteerd zal zijn.

Dit opstel zou gevoegelijk als volgt kunnen worden ingedeeld. Voorop ga een korte paragraaf, die vrijwel resumeert wat in „Vrienden van Genève" over Calvijn werd opgemerkt, maar eenerzijds bekort anderzijds, op bepaalde punten, eenigszins aangevuld is. Daarop volge een beschouwing over Calvijn's hoofdwerk, de „Institutie van den Christelijken Godsdienst". Dan worde gekomen tot de inzinking van het calvinisme in verschillende landen. In aansluiting daaraan kan de herleving der belangstelling voor Calvijn, die zich eveneens in verschillende landen demonstreert, worden geteekend. Nagegaan dient dan echter nog te worden, in hoever deze herleving al dan niet is aan te merken als herleving van het calvinisme.

* *
*

Calvijn verdient in de eerste plaats de aandacht als theoloog, die in woord en geschrift het evangelie heeft verkondigd. Kenmerken van

zijn leer waren o. a.: absolute souvereiniteit Gods, 's menschen plicht tot onvoorwaardelijke gehoorzaamheid, 's menschen algeheele verdorvenheid, rechtvaardigmaking door het geloof alleen, uitverkiezende genade Gods. Het groote punt, waarin Calvijn zich van Rome onderscheidde, afgezien van de avondmaalsquaestie, ten aanzien waarvan hij een middenstandpunt tusschen Luther en Zwingli innam — was de rechtvaardigmaking door het geloof, vóór hem reeds geleerd door Farel [2]) en vóór dezen door diens leermeester Le Fèvre d'Etaples [3]), die dit punt wellicht eer dan Luther in het geding heeft gebracht. In elk geval is het calvinisme ten aanzien van het kernpunt van het protestantisme niet aan te merken als een uitvloeisel van het lutheranisme, maar is hier coïncidentie: lutheranisme en calvinisme (dit laatste te nemen in ruimen zin, met inbegrip van vóór-calvinisch calvinisme) traden onafhankelijk van elkaar maar (ongeveer) gelijktijdig met het hoofddogma van het protestantisme op.

Ten tweede is Calvijn te beschouwen in zijn strijd voor een juiste opvatting omtrent de verhouding tusschen kerk en overheid. Hij was tegenstander èn van de opperheerschappij van de kerk èn van de caesaropapie, die de kerk onder het wereldlijk gezag stelde, voorstander van een tusschenvorm, waarbij elk gezag een eigen taak had, maar wereldlijke overheid c. q. straffen uitvoerde, door het kerkelijk gezag wenschelijk gekeurd. Voor beoordeeling van dit punt en met name van de fouten tot welke het aanleiding gaf (geval Servet e. d.) zij verwezen naar „Vrienden van Genève".

Calvijn was bij heel zijn arbeid in sterke mate moralist, in dien zin, dat hij een strenge zedeleer voorstond, conform de Heilige Schrift, en een even strenge toepassing ervan eischte. Door zijn strijd voor de zuiverheid en heiligheid der zeden heeft hij van Genève, welks verdorvenheid hem tot dien strijd dwong, onder de leiding en den zegen Gods een stad gemaakt, liggende op den berg en welker licht scheen in de duisternis der wereld en der eeuwen. Zijn actie provoceerde echter reactie, en wel bij al diegenen, die het juk van Rome uit onzuivere motieven hadden afgeschud, en van een nieuw juk, het juk eener strenge zedeleer, niet wilden weten.

Intusschen bepaalde Calvijn's werk zich niet tot Genève. Zijn invloed strekte zich over alle landen uit, waar het protestantisme meer of minder veld had gewonnen, in het bijzonder over Frankrijk, voor welk land hij als leider van het protestantisme kan gelden. Dien

invloed oefende hij uit: 1. door zijn uitgebreide correspondentie, waaraan hij steeds bijzondere zorg wijdde; 2. door de opleiding van jeugdige predikanten, die, eenmaal tot den dienst toegerust, om de eer streden, het eerst en naar de gevaarlijkste terreinen uitgezonden te worden; 3. door zijn geschriften, onder welke de „Institutie", waaraan straks een afzonderlijke beschouwing gewijd zal worden, de eerste plaats inneemt.

Tenslotte een woord over Calvijn als linguist. Zijn erkend meesterschap in het latijn zij gememoreerd, maar het zij aan tot oordeelen meer bevoegden overgelaten, daarover meer te zeggen; slechts zij gereleveerd, dat Calvijn ten deze een leerling was van Mathurin Cordier, een leerling van wien men wellicht zeggen mag, dat hij zijn meester in de schaduw heeft gesteld. Het Fransch geeft hier wèl aanleiding tot enkele opmerkingen.

1. Waarom heeft Calvijn in sterke mate het Fransch gemaakt tot voertuig zijner ideeën? Albert Autin geeft op die vraag het antwoord als hij zich aldus uitlaat: „Het behoorde tot de essentieele inzichten van de hervorming, overal waar zij zich voorgedaan heeft, zoo ruim mogelijk het nationale idioom in te voeren in de godsdienstoefening, in de verspreiding van den bijbel en, meer algemeen, in de opbouwende geschriften. Vóór 1515 had Erasmus reeds gezegd, dat, als de theologen spraken of schreven in het latijn, dit was om zich in de oogen van de massa de belangrijkheid van orakelen te geven. Luther had van de duitsche taal gebruik gemaakt, zoowel in zijn catechismus, als in zijn verhandelingen. Bij ons hadden zich Le Fèvre d'Etaples, Briçonnet [4]) en Caroli [5]), een weinig later Farel, Berquin [6]) en Olivétanus [7]) moeite gegeven, zoowel om teksten van het Oude en het Nieuwe Testament te vertalen, als om rechtstreeks in het fransch stichtelijke werken te schrijven. Calvijn volgde slechts hun voetstappen, toen hij, wenschende dat er vruchten uit zouden voortvloeien voor onze fransche natie, haar (de Institutie) in onze taal overzette" [8]).

2. Heeft Calvijn met zijn pogen resultaat bereikt? In dubbelen zin, zoo men wil in drievoudigen zin. Vooreerst heeft hij op deze wijze het volk bereikt en bewerkt op een dusver niet gekende wijze. Voorts heeft hij aan het fransch als taak een heele wereld geopend, die er tot nog toe voor gesloten was. En bovendien heeft hij zichzelf een naam verworven als schepper van het fransch. Men zal zich Albalat's uitspraak herinneren, dat Calvijn met Rabelais een der eerste groote

scheppers van het fransche proza is [9]). Maar Autin citeert een uitspraak van Lanson: „Als men er aan denkt, in hoeveel grappen en platheden de gedachte van Rabelais zich wikkelt, zal Calvijn ons voorkomen, de eerste te zijn en de eenige in zijn tijd, die ernstige gedachten in een ernstigen vorm heeft weten weer te geven, zonder eenige zwakheid van geest of van pen" [10]). Stapfer stelt in zijn uitnemend werk over Rabelais naast elkaar Rabelais, auteur van vier of vijf boeken, van welke „Gargantua" en „Pantagruel" de voornaamste zijn, Amyot, den vertolker van de „levens van beroemde mannen" van Plutarchus, Montaigne, schrijver van klassiek geworden „Essais" (proeven) [11]) en Calvijn, en gaat dan aldus voort: „Van de vier groote fransche prozaschrijvers der 16e eeuw is hij (Rabelais) de eenige, die spieren, beenderen, bloed, gezondheid, vleesch heeft en een geheel mensch is, want Amyot is slechts een naief, kostelijk mannetje, Montaigne een ziekelijke edelman, die zich zelf gaarne hoort en zich zelf verzorgt, en Calvijn een geest, welks inwendige vlam het uiterlijk omhulsel heeft verteerd" [12]).

Zoo ziet men, dat de één, naast Calvijn, Rabelais stelt, terwijl de ander in deze rij der weinige grooten ook een Montaigne en een Amyot plaatst. Misschien wil de redactie van dit tijdschrift mij later gelegenheid geven, aan een vergelijking van dit viertal een studie — zij het óók dan een leekestudie — te wijden, maar nu wordt er niet op ingegaan en bepalen we er ons toe, met innerlijke vreugde die schoone, bijna onvertaalbare woorden te herhalen van den geest, welks innerlijke vlam het uiterlijk omhulsel verteerd heeft.

* *
*

Bezien wij thans Calvijn's hoofdwerk, de Institutie. Het schijnt, dat Calvijn al heel vroeg, wellicht al den tijd gedurende welken hij zich voor der protestanten zaak interesseerde, met zich omgedragen heeft het rijpende idee, een geschrift samen te stellen, waarin de nieuwe leer systematisch werd uiteengezet, want toen hij in 1536, dus ± 27 jaar oud, in de verdrukking der protestanten in Frankrijk aanleiding vond, zijn boek te publiceeren, met een brief aan Koning Frans I als inleidend document, was het niettemin geen gelegenheidsgeschrift, dat hij in het licht gaf, maar de gerijpte vrucht zij het van een nog jongen geest. De bijgevoegde brief, evenals het hoofdwerk van groote beteekenis, is ook afzonderlijk uitgegeven en zoowel in het latijn als in

het fransch gepubliceerd. Voor mij ligt een zeer recente editie in het fransch, als no. 1 van de „Publications de la Société calviniste de France", uitgegeven door Jacques Pannier: zoowel op de vermelde „publications" als op Ds. Pannier komen we later terug. De titel van dezen herdruk [13]) gewaagt van den brief als van een „préface de la première édition française de l'Institution ... 1541", hetgeen misverstand doet rijzen: de brief was, in het latijn, óók voorrede van de eerste latijnsche uitgave der Institutie en misschien heeft er een eerdere fransche uitgave van den brief bestaan dan die van 1541.

De Institutie zelf heeft, afgezien van eenvoudige herdrukken en van vertalingen in andere talen dan het fransch (o. a. in het Nederlandsch) in hoofdzaak drie edities beleefd. De eerste verscheen in 1536 in het latijn [14]) en werd, zoover men weet, niet vertaald in het fransch. De tweede verscheen reeds in 1539; de fransche vertaling ervan, door Calvijn zelf bewerkt, zag in 1541 het licht. Tenslotte verscheen een derde latijnsche editie in 1559 en de fransche vertaling ervan in 1560. Van deze fransche vertaling der derde editie zegt men veelal, 1. dat zij niet van Calvijn is en 2. dat zij slecht is. Marmelstein heeft in een uitstekend proefschrift [15]) over de Institutie zeer veel aandacht aan dit vraagstuk gewijd en komt in een overtuigend betoog tot de conclusie, dat noch het eerste, noch het tweede juist is, al schijnt het dan ook betwistbaar, dat de vertaling geleden heeft onder het dubbele feit, dat Calvijn haar veelal gedicteerd heeft en dat zij plaats vond op de basis van de vorige editie, waarin bijgeschreven en bijgeplakt werd.

Autin [16]) geeft een heel duidelijk overzicht van de ontwikkeling der Institutie. De editie van 1536 heeft 6 hoofdstukken: van de wet — van het geloof — van het gebed — van de sacramenten — van de valsche sacramenten — van de christelijke vrijheid. De editie van 1539—1541 heeft er reeds 17. En dan ziet men tusschen de tweede en de derde editie, zooeven vermeld, eenige verdere ontwikkeling: 1543—1545 uitbreiding tot 21 hoofdstukken; 1550—1551, 1553 en 1554—1557 uitbreiding tot 24 hoofdstukken. De definitieve editie, het voltooide standaardwerk, heeft 4 boeken, 80 hoofdstukken omvattende. De vier boeken handelen over: de kennis van God als den schepper en souvereinen regeerder der wereld (18 hoofdstukken); over de kennis van God, voorzooveel Hij zich betoond heeft als verlosser in Jezus Christus, welke kennis eerst door de vaderen onder de wet

gekend is geweest en daarna ons is geopenbaard in het evangelie (17 hoofdstukken); over de wijze van deelneming aan de genade van Jezus Christus, de vruchten, die er ons van toekomen en de gevolgen, die zij heeft (25 hoofdstukken); over de uitwendige middelen of behulpselen, waarvan God zich bedient om ons tot Jezus Christus zijn Zoon te leiden en ons in Hem te bewaren (20 hoofdstukken).

* *
*

De schrijver van de Institutie, eerst te Bazel wonende, daarna te Genève, voorts te Straatsburg en eindelijk definitief te Genève, met dien verstande, dat hij slechts enkele malen buitenslands reisde, stond niet bepaald aan vervolgingen bloot, maar zijn boek werd wèl vervolgd en eveneens werden zij vervolgd, die zijn geschrift colporteerden. „De Institutie wordt het punt van uitgang en het voorwendsel van een zorgvuldige organisatie tegen de verspreiding van en de propaganda voor de nieuwe ideeën" [17]. „Wij kennen" — aldus ongeveer Autin [18] — „den naam van den colporteur, die er in slaagde, de latijnsche en de fransche editie, resp. van 1539 en van 1541, in Frankrijk binnen te smokkelen en te verbreiden. Hij heette Antoine Lenoir en kwam van Genève via Antwerpen Frankrijk binnen. Gevangen genomen zijnde, werd hij veroordeeld, in Parijs en in St. Quentin amende honorable te doen, en voor immer uit Frankrijk verbannen. De in beslag genomen fransche en latijnsche exemplaren werden voor de Notre-Dame te Parijs verbrand. Lenoir was overigens slechts een van die onversaagde colporteurs, die zulk een groote rol in de geschiedenis der fransche reformatie gespeeld hebben. Onvermoeid wandelaar, zijn pak op den rug, de voetspannen van zijn muilezel volgend, dringt hij binnen in de kasteelen, de herbergen en de hutten, apostel en tevens koopman, het woord Gods verkoopende en verklarende, geleerden en ongeleerden „verleidende" [19]) door het lokmiddel van platen en door de verboden boeken. Hij heeft de rondtrekkende zangers van voorheen vervangen. Zijn geheime propaganda heeft onmetelijk succes. Maar de systematische vervolging van de Institutie verklaart, waarom de oude fransche exemplaren zoo zeldzaam zijn. Alle hoofdzakelijk latijnsche edities en haar herdrukken heeft men voor wetenschappelijke doeleinden kunnen verzamelen, maar voor wat de fransche edities en herdrukken betreft, is men daarin bij lange na niet geslaagd. De oplagen waren vermoedelijk klein, omdat men met zekerheid alleen

op fransch Zwitserland kon rekenen. Wel volgden de drukken elkaar snel op, maar de Jezuiten deden de exemplaren zoo spoedig mogelijk verdwijnen. De families der Hugenoten, die de Institutie naast den bijbel als leerboek bij uitnemendheid gebruikten, hadden alle mogelijke moeite om het boek voor in beslagneming en vernietiging te behoeden. Men scheurde er den titel af, zooals het geval was met tal van exemplaren, die tot heden bewaard zijn; men verborg het onder de daken, in de stallen, overal waar men het in zekerheid achtte. Een dominé in het zuiden vond een exemplaar, dat voorheen in een kippenren verborgen was, bedekt met een eeuwenoude laag vogelmest".

Van de oude fransche drukken is dus weinig overgebleven. De editie van 1541 is laatstelijk in 1911 opnieuw uitgegeven door Abel Lefranc, wiens naam later in ander verband nog zal worden genoemd, H. Chatelain en J. Pannier [20]), maar deze herdruk is uitverkocht. De editie van 1560 is opnieuw uitgegeven in 1888, door de zorgen van Frank Baumgartner [21]); van dezen herdruk zijn nog enkele exemplaren over. Wat de latijnsche edities betreft, afgezien van andere herdrukken, die minder gemakkelijk te krijgen zijn, moet genoemd worden een uitgave van Calvijn's werken, verzorgd door P. Barth en te München verschijnende [22]). In het Nederlandsch zijn verschillende vertalingen uitgegeven, die alle uitverkocht schijnen, maar antiquarisch wellicht gemakkelijk verkrijgbaar zijn. Binnenkort is echter een nieuwe Nederlandsche editie te wachten, waarvan mij intusschen de bijzonderheden onbekend zijn.

Waarom die belangstelling voor en gehechtheid aan Calvijn's Institutie? Ik meen, dat daarvoor in hoofdzaak vier redenen zijn aan te geven. Vooreerst was er dringend behoefte aan een leerboek van den christelijken godsdienst naar protestantsche opvatting en voorzag dit boek in die behoefte geheel. In de tweede plaats ontleent het zijn waarde en beteekenis hieraan, dat het zuiver en alleen op den bijbel gegrond is. Ten derde heeft het de groote verdienste, dat het de stof niet fragmentarisch behandelt, maar een sluitend geheel vormt. En ten slotte is het overtuigend en bezielend geschreven. Ziedaar de redenen, waarom de Institutie de eeuwen verduurd heeft en waarom mag worden aangenomen, dat het ook verder de tijden zal verdragen, al zijn wellicht de litteraire eischen van onzen tijd anders dan die der dagen van Genève.

* *
*

Als we komen tot de inzinking, die het calvinisme in de wereld heeft ondervonden, dan volgen we de logische orde en beginnen met Zwitserland, waar, zooals in „Vrienden van Genève" werd uiteengezet, de orthodoxie wel dood, de „saine et sainte doctrine" verlaten is, maar niettemin in het volksleven, aan den ondergrond der zeden, veel is overgebleven, dat aan Calvijn en zijn invloed herinnert. Het land, waar Calvijn in zijn tijd na Zwitserland den machtigsten invloed heeft uitgeoefend, is Frankrijk, — het land, waar het Calvinisme diepe wegen gekend heeft, waar het ondergegaan is, in dien zin, dat het èn zijn orthodoxie verloren èn zijn invloed op het volksleven ingeboet heeft. Anders staat het met Nederland, waar wel niet Calvijn zelf een persoonlijken invloed heeft uitgeoefend als in Frankrijk, maar waar het calvinisme een beteekenis heeft verkregen, die door de tijden niet is vernietigd en zelfs zoo sterk is gebleven, dat het zich in de vorige eeuw met een dubbele betooning van kracht (1834 en 1886) onder Gods zegen zoodanig heeft opgericht, dat in onze jaren hier niet van een inzinking kan worden gesproken. In Hongarije, het land met zijn oude godsdienstige relaties met Nederland, was het calvinisme verworden tot een vervaagd protestantisme met de aanduiding calvinisme als geduldigen verzamelnaam voor allerlei richtingen, een naam, die geen scherp belijnde belijdenis veronderstelde. Het vijfde land in Europa, waar het calvinisme van beteekenis is geweest, Schotland, toont ten deze niet veel leven; misschien is de orthodoxie er niet dood, zooals zooeven ten aanzien van Zwitserland opgemerkt werd, maar heerscht er wel vaak een doode orthodoxie. Ook in Noord-Amerika en Zuid-Afrika is wellicht veel van het orthodoxe calvinisme overgebleven, maar de teekenen van werkelijk leven schijnen niet zoo veelvuldig als men wel zou wenschen.

De geschiedenis van het calvinisme stelt ons voor een groot probleem, dat er, van de bijkomstige quaesties ontdaan, ongeveer aldus uitziet. Het calvinisme, ook prae-calvinisch bezien, kwam in Frankrijk op; vandaar ging het over naar Genève, van waaruit het weer over heel Frankrijk als een machtig licht uitstraalde; en van Genève — misschien deels ook van Frankrijk uit — breidde het zich min of meer over Europa uit, althans over eenige Europeesche landen, waaronder vooral Nederland. En zie nu wat gebeurt. In Frankrijk zinkt het calvinisme in, blijft er feitelijk niet veel van over, en in Genève sterft het, althans voor menschelijk oog, als orthodoxe richting weg, maar

in Nederland wordt en blijft het een macht in het volksleven, zij het met tijdelijke, voorbijgaande inzinkingen. De vaan van het calvinisme wordt van Frankrijk en Zwitserland naar Nederland overgeplant. Wat mag daarvan de oorzaak zijn? De feiten geven geen antwoord op die vraag, want ze zeggen wel wat er gebeurd is, maar niet waarom het gebeurd is. De quaestie van de geloofsvervolging beslist niet. Wel is er in Frankrijk verdrukking en vervolging geweest, maar daaraan kan de ondergang der hervorming in Frankrijk niet liggen, want in ons land was er ook verdrukking en vervolging, zonder dat het protestantisme er aan te gronde ging, en in Genève ontbraken verdrukking en vervolging, maar daar neigde het wezenlijke calvinisme wel diep ter kimme. Wellicht wordt aan het fransche protestantisme bewaarheid, dat wie het zwaard neemt door het zwaard zal vergaan, maar daarmede is ook alle moeilijkheid niet opgelost, want voor Zwitserland moge hetzelfde gelden voor wat betreft het zwinglianisme, op het calvinisme in Genève is het niet toepasselijk, want het ging te gronde, hoewel het 't zwaard niet nam. Veilig gaan we in elk geval, wanneer we ook ten deze ons geloof stellen in de leiding Gods, in de predestinatie der volken.

Intusschen is er één punt, dat we van zeer nabij onder het oog willen zien. Men zegt wel, dat het calvinisme, uit Noord-Frankrijk afkomstig, niet paste bij den geest van Genève. Ik heb daartegen vierderlei in te brengen: 1. Het calvinisme moge uit Frankrijk gekomen zijn, maar vergeten mag niet worden, dat een der grondvesters van het calvinisme, Viret, een Zwitser was. 2. Wie Monnier's boeken leest, kan daarin zien, hoe het calvinisme te Genève destijds in goede en weltoebereide aarde moet zijn gevallen [23]). 3. Wie Genève en den geest van het volk aldaar kent, vindt er verwantschap in met de scherpe logica en den onverbiddelijken betoogtrant van Calvijn. 4. Wie met het familieleven van Genève bekend is, weet dat het nu nog de sporen van de calvinistische „pureté des moeurs", zuiverheid van zeden, vertoont. Maar anderen hebben gezegd, dat het Calvinisme niet bij den franschen geest paste. Uitvoerig is dat betoogd door Autin in zijn boek over de mislukking van de hervorming in Frankrijk: „De systematische uiteenzetting, die ik gegeven heb van de voornaamste punten van de nieuwe theologie heeft geen ander doel dan de diepgaande onoverwinbare antipathie te doen begrijpen, die onze voorouders, sedert eeuwen opgevoed in het Roomsch-Katholicisme,

tegenover het onderwijs van Calvijn hebben gevoeld. De voornaamste punten van de nieuwe leer stuitten hun brutaal tegen de borst en hebben hun, men vergeve de uitdrukking, tegengestaan („dégoûtés", wat veel sterker is). En, meer nog misschien dan de verschillende aspecten van het dogma zelf, is hun de zuiver boekmatige grondslag, waarop men het wenschte te baseeren, onvoldoende voorgekomen" [24]). Zonder het boek gelezen te hebben kan men er drie argumenten tegen aanvoeren: 1. dat de grondvesters van het calvinisme op één (Viret) na alle Franschen zijn; (Le Fèvre d'Etaples; Farel, geboren te Gap, Dauphiné; Berquin, geboren in Artois; Cordier geboren in Normandië of Perche; Olivétanus, geboren te Noyon, Picardië; Calvijn, geboren te Noyon, Picardië; Beza, geboren te Vezelais, Yonne); 2. dat Calvijn's Institutie — waarop de beschuldiging van boekmatigheid vooral betrekking zal hebben — in Frankrijk de grootste waardeering vond; 3. dat tal van aanstaande Fransche predikanten hun opleiding in Genève vonden en om de eer streden, uitgezonden te worden naar het moeilijke arbeidsterrein in hun vaderland; 4. dat de zaak van het calvinisme in Genève mede daardoor zegevierde, dat honderden fransche réfugiés in het staats- en kerkverband van Genève werden opgenomen; 5. dat in Frankrijk duizenden en duizenden bloeiende gemeenten hebben bestaan [25]). Na het boek te hebben gelezen kunnen we alleen zeggen, dat we door het uiterst interessante betoog allerminst van zijn juistheid overtuigd zijn geworden.

* *
*

Het was echter niet de bedoeling, in dit opzicht (ten principale) over de inzinking te spreken, welke het calvinisme vertoont, maar over de wederopleving der belangstelling voor Calvijn en zijn werk. Bij de bestudeering der geschiedenis dezer wederopleving vallen drie elementen op, namelijk een persoonlijk, een historisch en een geestelijk element. Wat het persoonlijk element betreft, kies ik mijn voorbeeld in Frankrijk en noem ik den staatsman-theoloog Guizot [26]), die in het derde kwart der vorige eeuw grooten invloed uitoefende, den theoloog Sabatier [27]), die in het laatste kwart der vorige eeuw met zijn colleges aan de onafhankelijke theologische faculteit te Parijs leerlingen modern opvoedde, en onzen tijdgenoot, den theoloog-historicus Doumergue (op wien straks teruggekomen wordt), die eerst door zijn colleges en later door zijn groot standaardwerk over Calvijn veler

aandacht weer op het calvinisme vestigde. Het historische element is het vierde eeuwfeest ter herdenking van Calvijn's geboorte, hetwelk aanleiding gegeven heeft tot tal van publicaties, op Calvijn en het calvinisme betrekking hebbende, en tot de stichting van het monument der hervorming te Genève, dat op waardige, maar stille wijze duizenden en duizenden jaar in jaar uit tot nadenken noopt. Het geestelijk element, dat in de derde plaats werd genoemd, betreft den oorlog. Twee uitspraken mogen worden geciteerd. Eén wordt uit particuliere correspondentie gelicht en voert Ds. Pannier, reeds eerder als schrijver genoemd, sprekende in: „Het is zeker, dat de groote oorlog de mentaliteit in Frankrijk heeft veranderd en dat het fransche protestantisme de gevolgen van deze verandering heeft ondergaan. Als eenerzijds de oorlog vele lieden naar het liberalisme gedreven heeft, hebben andere, gevoelende, dat de vage godsdiensten hun niet den steun gaven, waaraan zij in het leven behoefte hadden, zich wederom vereenigd om het oude calvinisme". En het Journal de Genève: „Na een ontwrichte, subjectivistische periode ontdekt de jonge generatie bij Calvijn den zin voor autoriteit en den zin voor de leer — Calvijn brengt haar elementen van grootheid. Deze bouwer herstelt een hiërarchie van de aarde tot den hemel, van het schepsel tot den schepper . . ." [28]).

Wat nu de teekenen van wederopgeleefde belangstelling betreft, gaan we, ze slechts even aanstippende, voorbij èn de publicatie van Barth's nieuwe „opera selecta" van Calvijn, die reeds eerder vermeld werd, in Duitschland, èn de publicatie van Walker's voortreffelijke Calvijn-biografie [29]) en van Forster's Calvijn-studies [30]), in Amerika. De toestanden in Nederland zijn bij de lezers van dit tijdschrift te bekend dan dat we erover zouden behoeven te spreken, hetgeen trouwens te minder noodig is, omdat hier niet van een recente wederopleving van belangstelling kan gesproken worden, aangezien die wederopleving reeds ongeveer een eeuw geleden begon. Bekend is ook vrijwel hetgeen in Hongerije geschiedt onder leiding van Prof. Dr. J. Sebestyèn, wiens eerepromotie tot doctor in de theologie aan de Vrije Universiteit nu onlangs nog eens nadrukkelijk de aandacht op zijn voortreffelijk werk tot verbreiding en versterking van het calvinisme in Hongarije heeft gevestigd. Maar iets langer moet stilgestaan worden èn bij Frankrijk èn bij Zwitserland.

Wat Frankrijk betreft moge ik vooreerst een viertal namen noemen

1. Prof. Doumergue, evenals Prof. Sebestyén medewerker aan „Anti-revolutionaire Staatkunde" en wiens naam zooeven reeds vermeld werd met betrekking tot een periode, onmiddellijk aan de onze voorafgaande, deels ermede samenvallende; 2. een drietal personen, die voorheen, als studenten, door hun medestudenten werden aangeduid als „la trinité calviniste", de calvinistische drie-eenheid: Lecerf, Pannier en Gautier, waarvan Gautier is overleden, zoodat het, voorzooveel het heden betreft, alleen noodig is te spreken over Lecerf en Pannier. Ds. Lecerf, óók medewerker aan het tijdschrift, waarin dit artikel verschijnt, bekend hier te lande door zijn lezingen, alhier gehouden, nog onlangs in Den Haag, geeft colleges aan de Parijsche theologische faculteit; men noemt hem „le seul dogmaticien calviniste en France", den eenigen calvinistischen dogmaticus in Frankrijk. Prof. Lecerf is langen tijd onbekend gebleven; hij behoort reeds tot de oudere generatie. Ds. Pannier, die in Frankrijk, Marokko en Indo-China als predikant werkzaam is geweest, is thans conservator der bibliotheek van het protestantisme te Parijs en heeft de leiding van een voorbereidende theologische school aldaar. Reeds tweemaal gaf Ds. Pannier colleges over Calvijn aan de theologische faculteit te Straatsburg. Hij is er trotsch op, een achterkleinzoon te zijn van Van Saanen, destijds consul der Nederlanden te Smyrna.

Na de namen van mannen genoemd te hebben en daarbij ook hun werk, althans hun functie, te hebben vermeld, moge ik de aandacht vragen voor eenige geschriften. Voorop sta het groote werk van Doumergue over Calvijn en zijn arbeid en invloed [31]). Van Prof. Lecerf zijn mij geen omvangrijke geschriften bekend. Van Pannier vind ik o. a. twee dissertaties over de fransche protestantsche kerk van voorheen (letteren te Parijs, theologie te Straatsburg) en twee series colleges te Straatsburg, resp. over de religieuse ontwikkeling van Calvijn en over Calvijn te Straatsburg; twee uitgaven van geschriften van Calvijn met inleidingen (brief aan Frans I en brief aan allen, die Jezus Christus liefhebben); geschriften over de jeugd van Calvijn, over Calvijn als schrijver, over het getuigenis des Heiligen Geestes, over de autoriteit der Heilige Schrift volgens Calvijn enz. Van Autin, die om na te vermelden redenen zooeven niet genoemd werd, zijn de twee reeds geciteerde geschriften, resp. over de mislukking der hervorming in Frankrijk en over de Institutie, te releveeren. Ook moet genoemd worden de vertaling door Weiss van Walker's

boek, terwijl ten slotte van belang is de editie van de Institutie, waaraan Pannier heeft medegewerkt.

In de derde plaats vestig ik met voorbijgang van zuiver historische elementen (Museum der Hervorming te Parijs, met verschillende Calviniana; Calvijn-huis te Noyon, 6 Juli j.l. ingewijd [32]), de aandacht op de „Société calviniste de France" het fransche calvinistische-genootschap, gesticht in 1926 door Lecerf en Pannier, dat meer een wetenschappelijk dan een populair genootschap bedoelt te zijn. Het stelt zich voor: 1. het calvinisme, beschouwd als een element van kracht en vooruitgang voor de christelijke gedachte, te bestudeeren en te propageeren; 2. de persoon en de werken van Calvijn en de godsdienstige calvinistische literatuur te doen kennen. Zijn middelen om dit doel te bereiken zijn: het organiseeren van colleges en conferenties, het herdrukken van werken van Calvijn en der klassieke calvinistische schrijvers, het uitgeven van oorspronkelijke studies, enz. (artt. 2 en 4 der statuten). Het genootschap telt een 25-tal actieve leden (dat zijn zij, die met Calvijn's beginselen instemmen) in Frankrijk en ongeveer evenveel in het buitenland en een 30-tal „membres associés" (dat zijn zij, die het niet algemeen met Calvijn's denkbeelden eens zijn) in Frankrijk en een 10-tal in het buitenland. Het genootschap geeft op ongeregelde tijden een bulletin uit, waarin, behalve administratieve resp. organisatorische berichten, bij herhaling uitnemende artikelen voorkomen, zooals van Prof. Doumergue over „ce qu'il faut savoir de Calvin" [33]), van Ds. Lecerf over „la doctrine de l'eglise dans Calvin" [34]) en van Ds. Cadix (predikant te Sèvres bij Parijs) over „le Dieu de Calvin" [35]). In een lijst van leden van het genootschap komt als actief lid voor Prof. Dr. H. H. Kuyper [36]).

Wij komen thans tot Zwitserland, waarbij te onderscheiden is tusschen Duitsch en Fransch Zwitserland. Wat Duitsch Zwitserland betreft, wijs ik op tweeërlei: 1. op de uitgave van Calvijn's „Opera selecta" door Ds P. Barth te Madiswil in het kanton Bern, die het werk van een mooi voorwoord heeft voorzien; 2. op het bestaan van een calvinistische groep te Zürich, die staat onder leiding van Ds Rud. Grob, medewerker aan Anti-revolutionaire Staatkunde. Tot deze groep behoort een ander medewerker aan dit tijdschrift, Dr. Charles Schüle, schrijver van een uitstekende studie over gereformeerd kerkrecht [37]). Dr. Schüle, oorspronkelijk uit Genève afkomstig, heeft een diepgaande studie gemaakt van Calvijn, dien men hem als student

geschetst had als den man, uit wiens leeringen consequent de resolutie zou zijn voortgevloeid. Dr. Schüle is niet alleen tot de overtuiging gekomen, dat deze beschuldiging onjuist is, maar is door zijn onderzoek overtuigd calvinist geworden. Wat aangaat Fransch Zwitserland, met name Genève, stad en kanton, heb ik op drieërlei te wijzen. In de eerste plaats moet gewezen worden op verschillende artikelen in het *Journal de Genève,* vermeld in „Vrienden van Genève", zoodat met deze korte herinnering kan worden volstaan. Ten tweede behooren te worden gereleveerd schrijvers als Choisy, die Calvijn als opvoeder van de gewetens behandelde en de theocratische (bibliocratische) regeering van Genève tijdens Calvijn en Beza [38]). Terwijl in de derde plaats herinnerd behoort te worden aan Ds. de Saussure te Genève, die aldaar en te Lausanne eenige maanden geleden lezingen over Calvijn hield, welke alle aandacht waard zijn en waarop straks uit anderen hoofde teruggekomen moet worden. Naast Ds. de Saussure deed Ds. Olivet van Celigny (enclave van Genève in Waadtland) zich kort geleden door een rede in Montreux kennen als kenner en bewonderaar van Calvijn.

* *
*

Toen enkele maanden geleden Ds. Lecerf van Parijs te 's Gravenhage een lezing hield over „le renouveau du calvinisme en France et en Suisse" [39]), was er een punt, dat ietwat in het duister bleef. Weliswaar deed de redenaar uitkomen, dat al wat in Frankrijk rechts staat daarom nog geen calvinist is, maar een noodzakelijke indeeling in drie groepen van hen, die de herleefde belangstelling in Calvijn toonen, welke tot onderwerp van dit artikel gekozen werd, bleef achterwege. Die onderscheiding wordt wel aangetroffen in particuliere correspondentie uit Parijs, welke voor ons ligt en waarin gewaagd wordt van „calvinistes", van „calviniens" en van „les personnes, qui, sans être calvinistes ou calvinistens s'intéressent à la renaissance calvinienne". Bij het hooren van het woord „calvinist" denkt men aan het gereformeerde volk hier te lande. „Calviniens" zijn zij, die wel niet calvinist zijn, maar Calvijn zeer na staan en hem op z'n minst beschouwen als een man, wiens denkbeelden ook nu weer inhoud aan het leven kunnen geven. En dan is er de derde groep, die Calvijn als een merkwaardige en belangrijke historische figuur beschouwt, het bestudeeren ook nu nog waard; ze zijn neutrale bewonderaars van den hervormer. Laat

ons dus spreken van calvinisten, van calvinianen en van neutralen.

Er zijn verschillende gevallen, waarin de neutralen gemakkelijk zijn aan te wijzen. Men denke aan Autin, die zeker den indruk maakt, tusschen 1918 (jaar van verschijnen van zijn studie over de hervorming) en 1929 (idem van zijn studie over de Institutie) aan sympathie voor Calvijn en het calvinisme gewonnen te hebben, maar niettemin Roomsch-Katholiek en dus op z'n best neutraal blijft. Van dezen „inspecteur d'académie" zijn nog meer Calvijn-publicaties te wachten. Ook wordt gedacht aan Abel Lefranc, lid van het „Institut de France", stichter van de „Revue des Etudes rabelaisiennes" en van de „Revue du 16e Siècle". Lefranc, geboortig uit Noyon, als Calvijn, is een verre verwant van de moeder van den hervormer. Hij gaf in 1906 en 1907 aan de Sorbonne voordrachten over de Institutie, die geleid hebben tot een uitgave van dit werk in 1911, met een voorwoord van Lefranc, dat zeer geprezen wordt. Lefranc is, als Autin, Roomsch-Katholiek. Om een derde voorbeeld te geven noem ik een zekeren Izoulet, filosoof, die als niet-protestant vermeld wordt en van wien mij verder alleen bekend is, dat hij medegewerkt heeft om van een der deelen van Doumergue's groote werk de uitgave financiëel mogelijk te maken.

Tot zoover is de zaak niet erg moeilijk. De bezwaren komen pas als men gaat vragen of iemand calvinist of calviniaan is. Het „Bulletin" van het fransche calvinistische genootschap geeft in de ledenlijst hen, die zich calvinist noemen met gewone letters, de calvinianen met cursieve letters aan. Calvinisten in den Nederlandschen zin zijn er weinig. Als we enkele personen naar hun geschriften beoordeelen mogen, — geschriften zijn altijd de beste maatstaf — dan wordt niemand onrecht aangedaan, indien gezegd wordt, dat nòch Choisy, nòch Walker, nòch Cadix calvinisten zijn: over Doumergue zijn de gevoelens verdeeld en behoud ik mijn eigen oordeel voor. Het *Journal de Genève* heeft vaak calviniaansche artikelen, soms met calvinistischen inslag. Schüle en Lecerf maken het sterkst den indruk calvinist te zijn, afgezien van Sebestyén, die als zuiver calvinist in den Nederlandschen zin moet worden aangemerkt. Pannier, hoewel in de ledenlijst van het fransche genootschap met gewone letters vermeld, beschouwt, nisi fallor, zichzelf toch meer als calviniaan dan als calvinist.

Interessant is de vraag, hoe het staat met Ds. de Saussure. Naar aanleiding van Prof. Lecerf's recente lezing in Den Haag, waarvan

hiervoren gewag gemaakt werd, stelde schrijver dezes den redenaar de vraag, of het juist was om, zooals de spreker gedaan had, Ds. de Saussure als calvinist aan te merken. De interpellant beriep zich daarbij op de overzichten van Ds. de Saussure's Calvijn-lezingen in het *Journal de Genève,* die hem geen zekerheid gaven, naar zijn meening zelfs twijfel wekten. Schrijver dezes had op dat oogenblik bedoelde overzichten niet bij de hand, maar heeft er nu althans enkele voor zich liggen. Op grond daarvan — maar conditioneel, omdat krantenberichten steeds met de noodige reserve moeten worden behandeld — kan worden vastgesteld: 1. dat Ds. de Saussure staat op het standpunt der bijbelcritiek, aan welke hij zelfs uitdrukkelijk hulde bracht voor haar arbeid; 2. dat hij een praecosmischen val leert en een praehistorische periode, waarin „God, die barmhartig is, door een langen, geduldigen en smartelijken arbeid, voortgezet gedurende duizenden jaren te midden der delfstoffen, planten en dieren tot aan de verschijning van den mensch, de verlossing der wereld bewerkt heeft"; 3. dat hij nog immer staat op het verouderde standpunt der moderne wetenschap, die ontdekt zou hebben, dat de mensch het product is van een dierlijke evolutie; 4. dat hij niet aan een zondeval van den mensch gelooft, wijl de mensch oorspronkelijk niet goed geweest zou zijn, zoodat het verhaal van den val in den bijbel niet historisch is te nemen, maar als een „bewonderenswaardig gedicht, dat deze eeuwige waarheid tot uiting brengt, dat de oorsprong van allen val is de opstand tegen God" [40]).

Het is vreemd, dat Prof. Lecerf de lezingen van Ds. de Saussure te Genève niet gekend zou hebben toen hij dien Calvijn-kenner in Den Haag als Calvinist beschreef. Mocht hij ze wel gekend hebben op dat oogenblik, dan staan we voor dit alternatief, dat hij òf de overzichten in het *Journal de Genève* onjuist achtte — wat niet door hem is medegedeeld — òf wel een verkeerd inzicht heeft in hetgeen als calvinisme in orthodoxen zin is aan te merken, althans in Nederland als zoodanig beschouwd wordt. De redenaar heeft in zijn antwoord aan steller dezes zich beroepen èn op door hem met Ds. de Saussure gevoerde gesprekken èn op overzichten in de *Gazette de Lausanne* van door den Zwitserschen predikant in de hoofdstad van Waadtland gehouden lezingen. Over die gesprekken kan bezwaarlijk gediscussieerd worden; wel leenen zich daartoe de overzichten uit genoemd dagblad, die voor ons liggen [41]). De lezingen te Lausanne schijnen andere te

zijn geweest dan die te Genève. De overzichten ervan laten veel meer dan die van de lezingen te Genève Calvijn spreken en veel minder Ds. de Saussure zelf. De overzichten van de *Gazette de Lausanne* geven van orthodox calvinistisch standpunt weinig of geen aanleiding tot critiek, maar over de Geneefsche aanvechtbare punten, zooeven sub 1 tot 4 gereleveerd, laten zij zich in het geheel niet uit, zoodat de op de overzichten van het *Journal de Genève* gebaseerde bezwaren voorshands geheel gehandhaafd moeten blijven. Het eenige wat de aandacht trekt is, dat Ds. de Saussure in Lausanne „de natuur, met haar tegenstrijdigheden, haar afschuwelijkheden, ... een sphynx, een onverschillig monster" genoemd heeft, wat te denken geeft met betrekking tot de moderne (natuur-)wetenschap, die in Genève zoo geprezen werd. Maar het zou onvoorzichtig zijn, uit dit enkele gezegde te concludeeren, dat Ds. de Saussure in Lausanne zijn niet-calvinistische meeningen, te Genève geuit, zou hebben verlaten. We zullen dan ook wel doen, de in uitzicht gestelde publicatie van Ds. de Saussure's Geneefsche lezingen af te wachten, alvorens een oordeel over zijn opvattingen uit te spreken.

* *
*

Zoo hebben we gezien, dat er in verschillende landen een wederopleving is van de belangstelling voor Calvijn, afgezien van Nederland voornamelijk in Frankrijk, Zwitserland en Hongarije. Er zijn er, die zich voor de machtige historische figuur van Calvijn interesseeren, maar verder neutraal blijven. Er zijn er ook, die op Calvijn hun hoop stellen in dezen zin, dat zij vertrouwen, voor zichzelf en ons hedendaagsch geslacht in zijn ideeën weer meer houvast te kunnen vinden voor het leven. Er zijn er tenslotte, die als Calvijn hun heil weer gaan zoeken in vertrouwen op God en Zijn onfeilbaar woord, in gehoorzaamheid aan Zijn wil en gebod, in rechtvaardigmaking door het geloof alleen, in volle overgegevenheid des harten. Al die belangstellenden zijn ons welkom, maar we hebben de geesten te beproeven en te zien bij wie alleen de vaste grond gevonden wordt, waarop men zijn levenshuis bouwen kan zonder dat men voor de winden en de slagregens bevreesd behoeft te zijn.

Zij ook ons devies Calvijn's prompte et sincère", bereidheid tot en ernst in den dienst onzes Gods, en moge ook van ons met het oog op onzen ijver voor dien dienst getuigd kunnen worden, dat in ons

brandt iets als een innerlijke vlam, krachtig genoeg om zelfs, als het niet anders kan, het uiterlijk omhulsel te verteren.

---

[1]) *„Antirevolutionaire Staatkunde"*, maandelijksche uitgave Nov. 1929.

[2]) Voor een karakteriseering van Farel zij verwezen naar „Vrienden van Genève" en voorts naar: 1°. G. Goguel, Histoire de Guillaume Farel avec quelques-unes des ses Lettres et de celles de Pierre Toussain, son principal Successeur à Montbéliard. Montbéliard, A, Macler, en Neuchatel, Sandor et Berthoud, 1873; 2°. F. Bevan, Vie de Guillaume Farel, Lausanne, Henri Mignot, 1885.

[3]) Voor Le Fèvre d'Etaples, „d'après Erasme... le premier savant de France", een vroom man, voorlooper der calvinistische hervorming, vertaler van den bijbel, maar die nimmer met Rome brak, zie men o. a. het hierboven vermelde boek van Bevan over Farel.

[4]) Briçonnet, bisschop van Meaux, was aanvankelijk de nieuwe leer toegedaan, maar heeft haar later verlaten en verraden. Zie J. H. Merle d'Aubigné, Histoire de la Réformation en Europe au Temps de Calvin, tome I: Genève et France. Parijs, Michel Lévy Frères, 1863.

[5]) Pierre Caroli, doctor van de Sorbonne, hangt ook eerst de hervorming aan en wordt medewerker der Geneefsche hervormers. Gaat er echter toe over, Calvijn en zijn medestanders te bestrijden, en wordt deswege kerkelijk veroordeeld. Hij keert tot de Roomsche Kerk terug, wordt daarna weer protestant, maar keert nogmaals tot Rome terug, om daar te sterven. Zie Merle d'Aubigné, dl. III, V, en VI.

[6]) Over Louis de Berquin, over wien Kok's Christelijke Encyclopaedie zwijgt, moge het een en ander ontleend worden aan Merle d'Aubigné, I en II, passim. Berquin was een man met een rechtvaardig hart, een grootmoedige ziel, een stoutmoedigen ijver, in wien men weerspiegeld zag de natuur van een grooten geest. Hij had gratie in zijn karakter een zuiverheid van zeden, die zelfs zijn vijanden hebben bewonderd, een onvermoeiden ijver voor de studie, een ontembare energie, een hardnekkige toewijding, een sterke vasthoudendheid. Zijn onberispelijk leven, zijn beminnelijk karakter, zijn onuitputtelijke liefdadigheid, zijn ijver voor de publieke godsdienstoefening gaven hem de algemeene achting. Hij was een edelman, vriend van Erasmus, van de letteren, en vooral van de Schrift. Helaas had hij de gewoonte, meer negatief dan positief op te treden. Om zijn strijd voor het evangelie, tegen Rome, o. a. tegen de Sorbonne, werd hij driemaal gevangen genomen, tweemaal, 1523 en 1526, door 's konings toedoen bevrijd, den derden keer, 1529, echter veroordeeld om gewurgd en verbrand te worden.

[7]) Kok's Christelijke Encyclopaedie, dl. IV, vermeldt op blz. 406 het volgende: „Pierre Robert Olivétanus, Fransch gereformeerd theoloog, geboren te Noyon aan het einde van de 15e eeuw. Hij was een neef van Calvijn, dien hij ook het eerst tot bestudeering van den Bijbel aanzette. Van 1533 af was hij huisonderwijzer in Genève en tegelijk een ijverig verbreider van de Evangelische leer. Dat was de oorzaak van zijn verdrijving uit Genève. Hij ging nu naar Neuchatel, waar hij op dringend verzoek der Waldenzen uit Piémont den Bijbel in het Fransch vertaalde. Deze uitgave, die steunde op de vertaling van Faber Stapulensis (Lefèvre d'Etaples), zag, verrijkt met een voorrede van Calvijn aan de Christelijke vorsten en volken, in 1535 het licht te Neuchatel... Later is deze vertaling door Calvijn nagezien en verbeterd. Zij werd de grondslag van alle latere Fransche bijbelvertalingen. Olivétanus arbeidde nog eenigen tijd onder de Waldenzen in de dalen van Piémont en stierf in Ferrara in 1538". Dit artikel is van de hand van Ds. J. H. Landwehr.

[8]) Albert Autin, L'Institution chrétienne de Calvin (in de serie: Les grands Evénements littéraires. Paris, Soc. franc. d'Editions litt. et techniques, Edgar Malfère, 1929, bl. 93.

[9]) Antoine Albalat, Comment il faut lire les Auteurs classiques français de Villon à Victor Hugo, cinquième édition. Paris, Libraire Armand Colin, 1923, bl. 31.

[10]) Autin, t. a. p. bl. 144, citeert uit de „Revue Historique", LIV, 1894, blz. 60, mij niet ten dienste staande.

[11]) Van Rabelais en Montaigne bestaan tal van edities; van Amyot ligt voor mij: Les Vies des Hommes illustres, traduites du Grec de Plutargue par J. Amyot; nouvelle édition, précédée d'une notice sur Plutargue par M. Coray, Paris, P. Dupont, 1826, 12 dln (bevat ook een „notice" over Amyot).

[12]) Paul Stapfer, Rabelais — sa personne, son génie, son oeuvre; nouvelle édition, Paris, Librairie Armand Colin.

[13]) Jean Calvin, Epitre au Roi François Ier. Préface de la première édition française de l'Institution de la Religion chrétienne 1541. Tente publié, pour la première fois, d'après l'exemplaire de la Bibliothéque nationale avec Introduction et Notes par Jacques Pannier. Paris, Librairie Fischbacher, 1927.

[14]) Christianae Religionis Institutio totam fere pietatis summam et quidquid est in doctrina salutis cognitu necessarium complectens, omnibus pietatis studiosis lectu dignissimum opus ac recens editum; Praefatio ad christianissimum regem Franciae qua hic ei liber pro confessione fidei offertur Joanne Calvine Noviodunensi autore Basiliae 1536 (Vertaald: Institutie van den Christelijken godsdienst, omvattend bijna den geheelen inhoud der vroomheid en al wat van de leer des heils noodig is te weten, een werk waard gelezen te worden door allen die zich op de vroomheid toeleggen en onlangs uitgegeven. Voorwoord (gericht) tot den allerchristelijksten koning van Frankrijk, waarmede hem dit boek als belijdenis des geloofs wordt aangeboden door den schrijver Johannes Calvinus van Noyon, Bazel 1536.

[15]) J. W. Marmelstein, Etude comparative des Textes latins et français de l'Institution de la Réligion chrétienne par Jean Calvin. Groningen en Den Haag, J. B. Wolters, 1921.

[16]) t. a. p. bl. 152, 153.

[17]) Abei Lefranc, geciteerd door Autin, t. a. p. bl. 98.

[18]) t. a. p. bl. 98 tot en met 101.

[19]) „Séduisant": het woord is van een Roomsch-Katholiek.

[20]) Uitgegeven als afl. 176 en 177 van de „Bibliothèque de l'Ecole des hautes Etudes, Sciences historiques et philosophiques", Paris, Librairie Champion.

[21]) Librairie Fischbacher, Paris; Genève, Libraire Jeheber.

[22]) Iohannis Calvini opera selecta, edidit Petrus Barth, vol. I en v.v.. München, Chr. Kaiser, 1926 en v.v.

[23]) Zie mijn „Vrienden van Genève".

[24]) Albert Autin, L'Echec de la Réforme en France au XVIe Siècle. Contribution à l'histoire du Sentiment religieux. Ouvrage couronné par l'Académie française. Paris, Librairie Armand Colin, 1918, Introduction, bl. V en VI.

[25]) „La France... était plus mûre pour la réforme que ne l'avait d'abord été plus d'un pays devenu protestant". Aldus L. F. Bungener, Histoire du Concile de Trente. Tome deuxième. Paris et Genève, Joël Cherbuliez, 1847, bl. 17.

[26]) Kok's Christelijke Encyclopaedie, dl. II, vermeldt op blz. 415 het volgende: „François Pierre Guillaume Guizot, geboren 1787 te Nimes uit een oude Gereformeerde familie. Zijn vader werd in 1794 terechtgesteld. Hij studeerde rechtsgeleerdheid, literatuur en geschiedenis, in het bijzonder ook van Duitschland. In 1812 professor in geschiedenis en literatuur te Parijs, in 1821 minister van

justitie, 1832 minister van onderwijs en 1840 minister van buitenlandsche zaken. De revolutie van 1848 bracht zijn ministerie ten val. Van toen aan wijdde hij zijn krachten aan literarische studie. Hij was de streng-orthodoxe Gereformeerde richting toegedaan en ijverde zeer voor de zuiverheid der Gereformeerde leer. Op de synode der Gereformeerde Kerk (20 Nov. 1873) zette hij het besluit door, dat niet alleen van de geestelijken vóór het aanvaarden van hun bediening, maar ook van hen, die de leden der consistoriën kozen, erkenning van de orthodoxe geloofsleer gevorderd zou worden. Daardoor onstond er scheiding tusschen liberalen en orthodoxen. Guizot overleed te Val Richer, 1874. Hij was lid van verschillende academiën. Hij liet vele politieke geschriften na...". Het artikel somt deze geschriften op en vermeldt ook eenige theologische geschriften. Het artikel is van de hand van Ds. J. H. Landwehr.

[27]) In Kok's Christelijke Encyclopaedie, dl. V, geeft Dr. G. Keizer een uitvoerig artikel over Louis August Sabatier, geboren 1839 te Vallon, gestorven 1901. Als theologisch hoogleeraar en als auteur van tal van geschriften, die om hun taal en stijl zeer geroemd worden, heeft Sabatier grooten invloed uitgeoefend. Sabatier kwam uit orthodoxen kring, maar is tot modernisme vervallen. In zijn artikel, dat ter lezing zij aanbevolen, doet Dr. Keizer uitkomen, dat Sabatier's invloed, naar gereformeerde opvatting veel kwaad heeft gedaan aan de rechtzinnige belijdenis der waarheid, maar haar toch in het eind nog zal kunnen dienen, doordat de studie der historie er een groote rol in speelde. Dr. Keizer's voorspelling is reeds in vervulling gegaan, hetgeen hij zeker zal toegeven als hij de wederopleving van de belangstelling voor Calvijn in Frankrijk bestudeert.

[28]) Journal de Genève, 9 November 1929.

[29]) Van Walker's boek heb ik alleen de vertaling in het Fransch ter beschikking: Williston Walker, Jean Calvin. l'Homme et l'Oeuvre. Traduit avec l'autorisation de l'auteur par E. N. Weiss. Genève, A. Jullien, 1909.

[30]) Herbert D. Forster, Collected Papers. Historical and biographical Studies. Privately printed, 1929. Vijf der hoofdstukken betreffen Calvijn en het calvinisme.

[31]) E. Doumergue, Jean Calvin. I. La Jeunesse de Calvin; II. Les premiers essais; III. La ville, la maison et la rue de Calvin; IV. La pensée réligieuse de Calvin; V. La Pensée ecclésiastique et la Penseé politique de Calvin; VI. La Lutte; VII. Le triomphe. Lausanne, Georges Bridel & Cie, 1899. 1902, 1905, 1910, 1917, 1926, 1927.

[32]) Aan een artikel van Ds. A. G. H. van Hoogenhuyze in het *Algemeen Handelsblad* van 9 Juli j.l. over de opgebouwde protestantsche kerken in Frankrijk en over de inwijding van het Calvijn-Museum ontleen ik tweeërlei: 1°. dat bij deze gelegenheid de Fransche regeering de versierselen der ridderorde „La reconnaissance française" aan enkele Nederlandsche predikanten deed uitreiken, uit dankbaarheid voor wat zij gedaan hebben voor het fransche protestantisme en de fransche zaak; en 2°. dat de Roomsch-Katholieke burgemeester van Noyon het protestantisme in zijn stad welkom heette in het weer opgebouwde huis van Calvijn, gewijl aan de herinnering aan den „beroemdste der kinderen van Noyon": tempora mutantur!

[33]) Wat men weten moet van Calvijn: Bulletin no. 8, Février 1928.

[34]) De leer der kerk bij Calvijn; Bulletin no. 12, Mars 1930.

[35]) De God van Calvijn; Bulletin no. 10, Novembre 1929.

[36]) In het najaar van 1929 te Parijs vertoevende, ontving ik een schrijven van Ds. Pannier, die mij namens de Société calviniste de France, welker bestuur van mijn aanwezigheid in Parijs gehoord had, uitnoodigde tot bijwoning van een vergadering van het genootschap. In die vergadering zou men over „kerk en staat naar de opvatting van Calvijn" spreken en Ds. Pannier vond dat een

onderwerp, ten opzichte waarvan een calvinistisch Nederlander „tel que vous" in 't bijzonder competent moest wezen. Zoo kwam ik op een laten namiddag in de bibliotheek en het museum van het Fransche protestantisme terecht, in een van welker localiteiten een klein aantal dames en heeren om een groote tafel verzameld was. De verlichting van dat zaaltje in de Rue des Saint Pères in het hartje van het oude Parijs deed denken aan de oude tijden, toen men vaak zóó vergaderen moest, dat, bij een overval, de gezichten der aanwezigen zoo min mogelijk herkend konden worden. Nadat in dien kring Ds. J. Audeoud, van Genève afkomstig, een deel eener dissertatie over Calvijn's opvatting ter zake gelezen had, gaf men mij ongevraagd het woord. Uit den aard der zaak moest ik mij als niet-theoloog verontschuldigen en kon ik niet anders doen dan enkele eenvoudige opmerkingen maken. Aan drie dingen heb ik herinnerd: 1°. de kerk is een geestelijk instituut; 2°. Christus' koninkrijk is niet van deze wereld, anders zouden zijn dienaars voor hem gestreden hebben; 3°. noch door kracht, noch door geweld, maar door Christus' geest zal het geschieden. In aansluiting daaraan heb ik gepoogd in een paar punten onze Nederlandsche praktijk te schetsen: 1°. de overheid maakt vrije baan voor de kerk; 2°. zij onthoudt zich van positieve bemoeienis met de kerk, die voor overleg met de overheid deputaten aanwijst, opdat punten, ten aanzien waarvan de twee instituten aanraking met elkaar hebben, behoorlijk geregeld kunnen worden; 3°. de kerk mag niet met een zilveren koord aan de overheid gebonden zijn, ook niet wat haar armen betreft. Ik was in de gelukkige omstandigheid, op een typisch geval te kunnen wijzen, op een bepaald punt, dat meer dan iets anders doet uitkomen, hoe in calvinistische kringen ten onzent de taak der overheid ten deze bezien wordt, n.l. op de vragen van onzen ouden staatsman Mr. Heemskerk, die de regeering ter verantwoording riep over de vraag, of zij niet had kunnen voorkomen, dat een Zeppelin, des Zondagsmorgens over ons land vliegende, met betrekking tot onze morgengodsdienstoefeningen stoornis had veroorzaakt. Dit klassieke geval, dat verdient in onze calvinistische annalen vermeld te blijven, vond uit den aard der zaak instemming. Ik voeg hieraan nog toe, dat ik dien middag gelegenheid had, persoonlijk kennis te maken met Ds. Lecerf en Ds. Pannier, alsook met Ds. Cadix, met wien ik den avond verder mocht doorbrengen ten huize van onzen consul te Parijs, den heer Luden. Tot laat in den avond hebben we in het gezellig milieu van den heer en mevrouw Luden over Calvijn en oud en nieuw calvinisme gesproken. Zie daar een mijner aangenaamste herinneringen aan Parijs.

[37]) Charles Schüle, Die Grundlagen des reformierten Kirchenrechtes. Zweite Auflage. Reformierte Schriften, herausgegeben van den jungreformierten Zürich, No. 4. Bazel, Verlag der Reformierten Schweizer Zeitung Buchdruckerei zum Hirzen, 1926.

[38]) Calvin, Educator des Consciences. Neuilly (Seine), Edition de „La Cause". La Théocratie à Genève du Temps de Calvin. Genève, Ch. Eggimann & Cie. l'Etat calviniste à Genève au Temps de Théodore de Bèze. Genève, Ch. Eggimann & Cie.

[39]) Vernieuwing van het calvinisme in Frankrijk en Zwitserland.

[40]) Journal de Genève, nrs. van 25 October en 9 November 1929.

[41]) Gazette de Lausanne, nrs. van 23 Februari en 2, 9 en 17 Maart 1930.

HET WETSONTWERP TOT WIJZIGING DER WONINGWET EN DE RECHTSZEKERHEID VAN BELANGHEBBENDEN

DOOR

MR. W. J. VAN DIJK.

Het zal den lezer bekend zijn, dat op het oogenblik bij de Tweede Kamer aanhangig is een wetsontwerp tot wijziging der Woningwet.

Wanneer nu eenige beschouwingen aan dit uiterst belangrijke wetsontwerp worden gewijd, dan spreekt het van zelf, dat de aard van dit tijdschrift zich er niet toe leent de zeer uitgebreide en lang niet eenvoudige materie van de Woningwet zelfs eenigermate gedetailleerd te behandelen. Uit de vele belangrijke vraagstukken is daarom een greep gedaan en de keuze bepaald op de rechtszekerheid, toekomende aan de groote groep der bevolking, die door haar functie en werkzaamheden zoo veelvuldig met de toepassing dezer wet in aanraking komt.

Bij de behandeling van de Woningwet in 1900 en 1901 heeft de Regeering er tal van malen op gewezen, dat de grootst mogelijke rechtszekerheid aan belanghebbenden moest worden gewaarborgd. Dit was alleszins begrijpelijk. Immers gaf de Woningwet zeer uitgebreide bevoegdheden aan de gemeentebesturen. Niet alleen mocht zonder vergunning niet meer worden gebouwd, doch tevens werd aan de gemeentebesturen de verplichting opgelegd tal van voorschriften met betrekking tot het bouwen uit te vaardigen, alsmede de verplichting om uitbreidingsplannen vast te stellen, om slechts enkele te noemen.

Daarmede werd diep in de vrijheid der belanghebbenden ingegrepen, en daar de Regeering zeer goed begreep, dat deze vrijheidsbeperking zich niet verder mocht uitstrekken, dan strikt noodzakelijk was, nam

zij diverse maatregelen op, waardoor eenerzijds belanghebbenden de mogelijkheid kregen zich te verzetten tegen te groote inbreuk op hun vrijheid en belang door de Overheid, anderzijds een preventief toezicht op de handelingen der plaatselijke Overheid werd in het leven geroepen. Zoo ontvingen belanghebbenden een recht van beroep, wanneer hun vergunning werd geweigerd of nadere eischen werden gesteld, zoo konden zij bezwaren inbrengen tegen het leggen van een bouwverbod en tegen het vaststellen van uitbreidingsplannen, waarmede dus een adminstratieve rechtspraak in het leven werd geroepen, terwijl voorts de gemeentelijke voorschriften en maatregelen althans gedeeltelijk aan goedkeuring van hooger gezag werden onderworpen.

De ongeveer dertig jaren, die sinds het tot stand komen der Woningwet zijn verstreken, zijn alleszins voldoende geweest om een oordeel over haar werking en wel in het bijzonder over haar werking ten aanzien der genoemde punten te vestigen.

Dit oordeel kan helaas lang niet onverdeeld gunstig luiden, Tal van ernstige klachten zijn in woord en geschrift naar voren gebracht, welke culmineerden in de groote grief, dat de Woningwet geen voldoende rechtszekerheid bood aan belanghebbenden tegen de vele staaltjes van machtsmisbruik en willekeur van gemeentebesturen en hun ambtenaren. Nu dient men hierbij nog te bedenken, dat de klachten, die ter openbare kennis kwamen, in hoofdzaak de zoodanige waren, die om het groote belang, dat er bij betrokken was tot in hoogste instantie werden uitgevochten, doch dat nog veel grooter is het getal der gevallen, waarin de betrokkenen zich maar schikten, omdat de enorm lange duur van de behandeling het hun onmogelijk maakte hun recht te zoeken.

Het is wel in hooge mate te betreuren, dat gemeentebesturen daarmede niet alleen even goed op de hoogte zijn als belanghebbenden, doch zelfs niet schromen daarmede rekening te houden bij het nemen van hun maatregelen door het toepassen der z.g. uitstelpolitiek.

De bedoelde klachten waren aan de Regeering bekend en men mocht dus verwachten, dat maatregelen waren voorgesteld om althans zooveel mogelijk daaraan tegemoet te komen. Zoodanige maatregelen zijn echter behoudens een kleine uitzondering niet te vinden.

Dit is in hooge mate te betreuren, daar bij deze aangelegenheid niet alleen een groepsbelang, doch een algemeen belang is betrokken. De burger heeft er recht op, dat hem de mogelijkheid openstaat zich

te verzetten tegen overheidsmaatregelen, die zijn rechten en belangen aantasten verder dan noodzakelijk is voor de behoorlijke uitoefening der overheidstaak en zeker wanneer die uitoefening zich uitstrekt buiten de wettelijk vastgestelde grenzen. Doch tevens is het bestaan van zoodanige mogelijkheid een machtig preventief middel, een waarschuwing voor de Overheid om zich bij de uitoefening van haar taak niet te buiten te gaan en zich niet te laten verleiden om de rechten en belangen van enkelen althans buiten mate op te offeren aan een vermeend of werkelijk bestaand algemeen belang.

Om nu te kunnen overwegen op welke wijze de zoo noodzakelijke verbetering kan worden aangebracht, dient een oogenblik te worden stil gestaan bij de bestaande regeling. Wij zien als administratieve rechter in de Woningwet optreden de gemeenteraad, Gedeputeerde Staten en de Kroon. Van een beroep in meerdere instanties is nergens sprake, al heeft de praktijk door de mogelijkheid van het adresseeren aan Gedeputeerde Staten zich eenigermate gered, terwijl voorts van een beroep op de Kroon alleen sprake is bij het uitbreidingsplan en men zich voor andere gevallen moet behelpen met het normale vernietigingsrecht. De bezwaren tegen deze regeling zijn vele, nog daargelaten de hoofd-grief, dat de behandeling in alle gevallen veel te lang duurt.

Allereerst de Gemeenteraad. Ik geloof hierover niet veel te behoeven te zeggen. De samenstelling van diverse, zoo niet de meeste gemeenteraden waarborgt niet voldoende kennis van de dikwijls ingewikkelde kwesties die ter berechting worden voorgelegd; bovendien ontbreekt de noodige objectiviteit mede doordat de politiek dikwijls in de zaken gemengd wordt. Het hatelijkste is echter, dat steeds voorlichting door B. en W. geschiedt, die reeds een beslissing hebben moeten nemen, voordat de zaak bij den Raad aanhangig wordt gemaakt. Zelfs in gemeenten, waar men een raadscommissie de zaak in zekeren zin laat berechten en die daarna een advies uitbrengt, blijkt het tegenwicht tegen het college van B. en W. te gering. Hoeveel te meer in de gemeenten, waar een dergelijke commissie niet bestaat. De Regeering heeft de moeilijkheid blijkbaar ingezien, daar zij thans voorstelt aan art. 5 een nieuw lid 11 toe te voegen, waarbij zij zich voorbehoudt bij Algemeenen Maatregel van Bestuur voorschriften voor een zekere procesorde vast te stellen.

Dan de colleges van Gedeputeerde Staten. Op den voorgrond dient

gesteld te worden, dat deze zich zeer serieus aan hun taak wijden, wat echter niet zeggen wil, dat zij de meest ideale rechters zijn. Het is toch te vreezen, dat Ged. Staten, zelf een bestuurslichaam, te veel neiging zullen hebben zich te stellen op het standpunt van het algemeen belang en dus dikwijls zich niet volkomen objectief tegenover de zaak kunnen stellen en zich alleen zullen afvragen of aan het algemeen belang in een bepaald geval niet een al te overwegende invloed is toegekend. Daar komen nog bij factoren van zeer practischen aard. Immers zijn Ged. Staten dikwijls de vraagbaak van gemeentebesturen en zoo kan het voorkomen en komt het voor dat zij adviezen verstrekken over aangelegenheden, waarover zij na eenigen tijd als rechter moeten oordeelen. Bovendien bestaan er reeds in enkele provincies adviescommissies voor het samenstellen van uitbreidingsplannen, welke commissies veel arbeid verrichten aan het opzetten van dergelijke plannen en die optreden als adviseurs van Ged. Staten. Het is geen wonder dat men kwam tot de samenstelling van dergelijke commissies, gezien de groote bevoegdheden en plichten van Ged. Staten, voortvloeiende uit de artikelen 31, 31*a*, 31*b*, 32*a*, 32*b*, en 32*c*, met betrekking tot uitbreidingsplannen en streekplannen. Dit alles met elkaar genomen maakt het minst genomen wenschelijk, dat Ged. Staten ontslagen worden van hun taak als rechtsprekend orgaan, ten einde te voorkomen, dat de gedachte post vat, dat zij, gezien hun werkzaamheden in het algemeen en met betrekking tot uitbreidingsplannen in het bijzonder, misschien niet in staat zullen zijn, zich objectief tegenover de zaken te stellen. Het gaat om groote belangen!

Tenslotte de Kroon. Reeds is opgemerkt, dat behalve bij uitbreidingsplannen er slechts sprake is van het normale vernietigingsrecht. Weliswaar vindt bij uitbreidingsplannen contradictoire behandeling plaats bij de afd. Geschillen van Bestuur van den Raad van State, doch afgezien van de vraag of deze afdeeling wel het meest gewenschte lichaam is tot de beoordeeling dezer zeer moeilijke en ingewikkelde materie, is afwijking van haar advies mogelijk. Bij een vernietigingskwestie staat de zaak er nog veel slechter voor. Immers de belanghebbende kan een request indienen en verder afwachten. Hij krijgt niet kennis van de argumenten der wederpartij, weet niet eens of diens feitelijke uiteenzettingen wel overeenkomstig de werkelijkheid zijn. Bovendien moet in zoodanig request alles worden neergeschreven en bestreden, wat bij vroegere instanties heeft plaats gevonden, hetgeen

het formuleeren verre van eenvoudig maakt. Deze moeilijkheid wordt nog vergroot door de steeds veldwinnende praktijk om, zelfs bij uitbreidingsplannen, de zaken door den gemeenteraad in comité te laten afdoen, zoodat men van de argumenten niet of slechts onvoldoende op de hoogte is; meéstal is bij de ter visielegging de toelichting zeer sober.

Hier komt nog bij, dat van een zekere eenheid in de beslissingen, het vormen van een zekere jurisprudentie, geen sprake is. Wil men de toegezegde rechtszekerheid handhaven of liever gezegd doen herleven, dan is er m. i. slechts één oplossing. Men breke radicaal met het tot nu toe gehuldigde systeem en neme zijn toevlucht tot een aparten, onafhankelijken administratieven rechter. Dit zou b.v. zijn te bereiken door het toevoegen van een aparte kamer voor Woningwetaangelegenheden aan de Raden van Beroep voor de Ongevallenwet en den Centralen Raad van Beroep. Een andere oplossing is natuurlijk ook mogelijk; het voordeel van de genoemde regeling is echter dat men zich aansluit bij een reeds bestaande organisatie. In deze kamers kunnen benoemd worden vertegenwoordigers van architectenvereenigingen, van vereenigingen van grondeigenaren, van bouwondernemers, menschen in publiekrechtelijken dienst enz. Wanneer aan deze kamers ruime bevoegdheid gegeven wordt tot het inwinnen van deskundigenadviezen, dan zijn alle waarborgen aanwezig voor een rustige objectieve behandeling en worden de voor belanghebbenden zoo uiterst belangrijke aangelegenheden getrokken uit de sfeer van het min of meer recht doen in eigen zaak.

Indien de Regeering er toe zou kunnen komen een regeling als hiervoor omschreven in de Wet op te nemen, zou reeds veel gewonnen zijn, doch volkomen bevrediging nog lang niet zijn bereikt. Diverse overheidshandelingen immers beperken belanghebbenden in hooge mate in hun eigendomsrecht. Men denke slechts aan het vaststellen van rooilijn en uitbreidingsplannen om de meest voor de hand liggende te nemen. De mogelijkheid van beroep baat belanghebbenden slechts in zooverre, dat daardoor kan worden voorkomen een ongemotiveerd al te ruim gebruik maken van hun eigendom, doch maakt een diep ingrijpen in den eigendom niet onmogelijk en mag dit ook niet doen, omdat het anders het uitoefenen der Overheidstaak onmogelijk zou maken. Daar staat tegenover, dat zonder meer een ontnemen, geheel of gedeeltelijk, van eigendomsrechten, niet mag plaats vinden.

Men gevoelt dat hier zeer ingewikkelde vraagstukken aan de orde komen. Van beteekenis is oogenblikkelijk de opvatting, die gehuldigd wordt over den particulieren eigendom. Legt men sterk den nadruk op de sociale functie van den eigendom, dan is men allicht geneigd veel overheidsmaatregelen toe te staan, zonder erkenning van eenige verplichting daartegenover. Stelt men zich echter sterker op het standpunt van het recht van den betrokken eigenaar, dan erkent men natuurlijk eerder een vergoedingsplicht van Overheidszijde. Voegt men hierbij het moeilijke vraagstuk van de z.g. rechtmatige overheidsdaad, waarbij onder meer naar voren komt de vaststelling der grenzen, welke bij de uitoefening der overheidstaak niet mogen worden overschreden, dan gevoelt men, dat het volstrekt onmogelijk is aan deze aangelegenheid de noodige eer in het bestek van dit artikel te bewijzen. Voor het oogenblik moge dan ook worden volstaan met de enkele opmerking, dat het eigendomsrecht is een der middelen door God aan de menschheid geschonken om daarmede in het belang der maatschappij te werken, waardoor eenerzijds verantwoordelijkheid gelegd wordt op de schouders van hen, aan wie dit recht is verleend, anderzijds rechten zijn ontstaan, die hun niet zonder meer mogen worden ontnomen, zeker niet, indien niet kan worden gesproken van misbruik. Hieruit is dus af te leiden een zekere prioriteit voor den particulieren eigendom, hetgeen zekere consequenties medebrengt voor de maatregelen in de Woningwet aan de Overheid toegestaan en opgelegd. Vindt door zoodanige maatregelen een inbreuk op het eigendomsrecht plaats, dan zal daar een vergoeding, meestal in geld tegenover staan. Natuurlijk zal dit niet altijd het geval zijn, daar schade aanwijsbaar moet zijn en nu kan het zeer goed voorkomen, dat de ontneming van een gedeelte van den eigendom een waardestijging van het overblijvende gedeelte veroorzaakt, zoodat geen schade optreedt. Bij een en ander dient men in het oog te houden, dat nimmer een meerdere vergoeding mag plaats vinden dan voor de werkelijk geleden schade, een beginsel eveneens bestaande bij gebruik maken van het onteigeningsinstituut.

Men zal begrijpen, dat ook dit schadevergoedingsvraagstuk buitengewoon moeilijk is, daar het van zeer veel factoren afhangt of schade aanwezig is. Speciaal op den weg om een practische regeling te treffen liggen veel voetangels en klemmen.

Daardoor is dan ook in zekeren zin te verklaren, dat de regeering

in haar wijzigingsontwerp geen schaderegeling heeft opgenomen en liever de zaak aan het wijs beleid van Gedeputeerde Staten wil overlaten. Toejuiching verdient deze handelwijze echter niet. Het getuigt immers niet van groote wetgeverscapaciteiten als men een belangrijk vraagstuk ongeregeld laat omdat het zoo moeilijk is, terwijl een principieel bezwaar tegen het overlaten van deze zaak aan Gedeputeerde Staten is, dat het vraagstuk van den inbreuk op het eigendomsrecht niet is een kwestie van plaatselijk doch van algemeen belang, en tevens een algemeene rechtsvraag, zoodat plaatselijke regeling geacht moet worden strijdig te zijn met ons rechtsbegrip.

De vraag is nu echter of een regeling, die aan verschillende bezwaren tegemoet komt, gevonden kan worden, welke vraag naar onze meening bevestigend moet worden beantwoord.

Wanneer immers de groote moeilijkheid gelegen is in het feit, dat het zoo bezwaarlijk is de gevallen vast te stellen, waarin schade wordt geleden en dus vergoeding moet worden gegeven, dan zou de oplossing te zoeken zijn in zoodanige regeling, waarbij geen absoluut recht op vergoeding wordt toegekend, doch alleen het recht om in bepaaldelijk aangegeven gevallen te doen uitmaken of inderdaad van schade kan worden gesproken en zoo ja, welke vergoeding in die gevallen moet worden toegekend. Temeer bestaat hiertoe aanleiding nu uit de behandeling van het geheele vergoedingsvraagstuk door tal van personen uit verschillende richting wel is gebleken, dat de principieele tegenstellingen nog wel niet zijn weggenomen, maar deze toch hoe langer hoe meer op den achtergrond worden gedrongen door de vraag naar een practische oplossing.

Het gaat er dus in de eerste plaats om vast te stellen de gevallen, waarbij schade kan optreden. Dit nu lijkt geen onoverkomelijk bezwaar.

De mogelijkheid van schade treedt allereerst op bij het vaststellen van een rooilijn door een bestaande bebouwing of over terrein, dat in de allernaaste toekomst voor bebouwing in aanmerking komt. Dit behoeft niet alleen het geval te zijn bij speciale rooilijnbesluiten, doch kan evenzeer geschieden bij z.g. algemeene rooilijnvoorschriften. Voorts is een belangrijk geval de bestemming van bepaalde terreinen voor minder gunstigen bouw b.v. zeer ruime villabouw, de bestemming tot industrieterrein enz. Deze voorbeelden zijn natuurlijk met meerdere aan te vullen.

Iedereen zal het er mede eens zijn, dat door maatregelen als de

hiervoor genoemde nog niet steeds schade wordt veroorzaakt, door een optredende waardevermeerdering. Het rekening houden met dezen factor is dan ook niet meer dan een eisch van redelijkheid; door toepassing van de z.g. verschuivingstheorie wordt dus mede een waarborg gevonden tegen overdreven eischen.

Aan wien moet nu in de genoemde gevallen de beoordeeling worden overgelaten van de vraag of in een concreet geval schade wordt geleden. Daar deze beoordeeling verre van eenvoudig is, is het noodig, dat deze geschiedt door mannen, die met het geheele onderwerp zeer vertrouwd zijn en wie zijn dit meer dan de administratieve rechters over wie in het eerste gedeelte van dit artikel werd gesproken.

De samenstelling van de bedoelde colleges waarborgt deskundigheid, terwijl tevens het recht moet bestaan dat zij zich op de meest onbekrompen wijze doen voorlichten door andere deskundigen. Hebben deze colleges eenigen tijd gewerkt, dan ontwikkelt zich bovendien langzamerhand een zekere praktijk, die van groote beteekenis zijn kan voor de houding, zoowel door de gemeentebesturen als de particulieren aan te nemen in voorkomende gevallen.

Dat dit van groote beteekenis is voor de rechtszekerheid behoeft wel geen nader betoog, terwijl evenzeer van beteekenis is, dat de gemeentebesturen zich de consequenties van hun maatregelen duidelijker voor oogen stellen dan thans het geval is.

Hoe ruimer de bevoegdheden der administratieve colleges worden gesteld, speciaal met het oog op het bepalen der vergoedingen en het tijdstip, waarop de vergoedingen moeten worden voldaan, des te beter zullen zij hun zeer belangrijke taak kunnen vervullen, zoodat alle waarborgen aanwezig zijn, dat zoowel gemeentebesturen als particulieren hun belangen met een gerust hart aan hen kunnen toevertrouwen.

Het ware te wenschen, dat de regeering er toe mocht besluiten regelingen in den hierbij geschetsten geest op te nemen, waarvan zeker het gevolg zal zijn, dat de zoo belangrijke en op verschillend gebied zegenrijke Woningwet zich in meer sympathie zal gaan verheugen, dan thans, en niet zonder reden, het geval is.

VRAAG EN ANTWOORD

VRAAG:

Kunt U mij inlichtingen verschaffen betreffende het vlootplan van Minister DECKERS in verband met de van socialistische zijde tegen dat plan gevoerde actie?

ANTWOORD:

Ter beantwoording van deze vraag willen wij achtereenvolgens nagaan:

1. wat dit z.g. vlootplan inhoudt;
2. welke bezwaren er van de zijde der voorstanders van eenzijdige nationale ontwapening van Nederland en Oost- en West-Indië tegen worden aangevoerd;
3. welk standpunt de a.r. partij in het algemeen inneemt ten opzichte van de maritieme defensie van de verschillende Nederlandsche gewesten.

* *
*

Gelijk bekend, hebben de politieke partijen ten onzent, die ons land en Indië geheel van weermiddelen zouden willen ontdoen, bij de verkiezingen, ondanks hun breed opgezette propaganda, slechts steun bij een kleine minderheid van ons volk gevonden. Nog niet een derde deel der kiezers volgde het vaandel der ontwapenaars en dientengevolge heeft het nieuw opgetreden kabinet-RUYS DE BEERENBROUCK zich evenals alle vroegere kabinetten gesteld op het standpunt van handhaving van onze weermacht ter verdediging van ons grondgebied in en buiten Europa.

Vandaar dan ook dat de tegenwoordige Regeering er niet over denkt leger en vloot af te schaffen of — wat de ontwapenaars eigenlijk willen — om te zetten in een soort van politiemacht, doch het haar taak rekent om binnen de grenzen van onze financieele draagkracht zorg te dragen voor behoorlijke verdedigingsmiddelen zoowel te land als ter zee.

In verband daarmede heeft zij bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakt een voorstel tot verhooging van de uitgaven voor onze militaire weermiddelen ter zee gedurende 1930 met een bedrag van *f* 770.000.

Van dit bedrag is *f* 250.000 bestemd voor betaling van den eersten termijn van den bouw van een nieuwen kruiser voor de bescherming van Nederlandsch-Indië, terwijl het restant wordt aangevraagd voor den bouw van een zoogenaamd flottieljevaartuig, dat in West-Indië zal worden gestationneerd.

Dit zijn zeker geen buitensporig hooge sommen. En wie nog niet geheel vergeten is de overrompeling van Curaçao door een handvol roovers in Juni 1929 zal de Regeering geen verwijt maken, dat ze te veel voor onze maritieme weermacht vraagt.

Bij de toelichting van dit voorstel heeft Minister DECKERS in korte trekken geschetst, hoe hij zich de formatie van onze vloot binnen de grenzen van onze financieele draagkracht in den loop der volgende tien jaren denkt.

En zie hier de oorzaak van het rumoer.

De S.D.A.P. en het N.V.V. hebben in deze uiteenzetting aanleiding gevonden om in een demagogische circulaire het Nederlandsche volk in te lichten omtrent de „verderfelijke bewapeningspolitiek" van de Regeering en het opgeroepen tot een „indrukwekkende volksgetuigenis".

Had de Regeering haar plannen verzwegen, dan zou men zonder twijfel tot haar het verwijt hebben gericht, dat zij de volksvertegenwoordiging in het duister laat, ja misschien wel dat zij wat de formatie der maritieme defensie aangaat in het duister tast. Doch nu zij openhartig is en de Staten-Generaal van haar plan op de hoogte brengt, worden hare mededeelingen door de ontwapenaars dankbaar aangegrepen om tegen onze landsverdediging te ageeren. Op die wijze wordt met onze nationale belangen gespeeld!

Wat behelst nu dat z.g. vlootplan?

Het geeft een overzicht van den door den Minister gewenschten vlootbouw gedurende de jaren 1930—1940, deels *ter vervanging van verouderd materiaal in Nederland en Oost- en West-Indië,* deels ter voorziening in *eenig reserve-materiaal in Oost-Indië,* terwijl gedurende die jaren nog bovendien zal worden gebouwd het flottieljevaartuig ter bescherming van West-Indië, waarvan we boven reeds gewag maakten.

Ter vervanging van verouderd materiaal zullen gedurende die jaren moeten worden aangebouwd:

twee flottieljeleiders, d. z. kleine schepen die het midden houden tusschen een kleinen kruiser en een torpedojager en die de plaats zullen moeten innemen van de oude pantserschepen „Hertog Hendrik" en „Jacob van Heemskerck";

en één klein type kruiser, waarvan de bouw in 1938 zal worden aangevangen en die zal dienen ter vervanging van den grooteren kruiser „Java", benevens eenige onderzeebooten voor Nederland en Oost- en West-Indië.

De bedoeling van den minister is de „zeegaande vloot" van Nederlandsch-Indië, in overeenstemming met art. 5 van de in 1927 vastgestelde grondslagen voor de verdediging van Nederlandsch-Indië en organisatie van de weermacht aldaar, [1]) te doen bestaan uit een *minimum-sterkte* van 2 kruisers, 8 torpedojagers en 12 onderzeebooten. In 1930 — na het gereed komen van de in aanbouw zijnde jagers „Banckert" en „Van Nes" — zal die minimum sterkte aanwezig zijn.

Doch de *aanwezigheid* van dit minimum geeft nog geen waarborg, dat dit minimum ook ten allen tijde voor den dienst *beschikbaar* of, gelijk de defensiegrondslagen eischen, *„zeegaand"* zal zijn. Immers, vlootmateriaal moet periodiek gedurende langeren of korteren tijd voor reparatie naar de werven worden gebracht en is dan aan den dienst onttrokken. In verband daarmede acht de Minister aanbouw van eenig reservemateriaal noodzakelijk, teneinde de voor den dienst beschikbare zeemacht op het minimum peil te kunnen handhaven.

Het Regeeringsplan bedoelt dan ook te voorzien in een reserve voor Ned. Indië, bestaande uit 1 kruiser, 4 torpedajagers en 6 onderzeebooten.

De kosten van dit plan zullen bedragen voor 1930 in totaal *f* 9,74 millioen, waarvan *f* 6,5 millioen ten laste van Nederland en West-Indië en de rest ten laste van Ned. Indië. In de jaren 1931—1933 zal het totaal bedrag stijgen tot 10,4 millioen, terwijl het aandeel van Nederland en West-Indië *f* 6,5 millioen blijven zal. Gedurende 1934—1939 zullen deze jaarlijksche lasten zijn totaal *f* 11,2 millioen, waarvan *f* 6,8 voor rekening van Nederland en West-Indië zullen komen, terwijl deze cijfers in 1940 weer zullen dalen tot resp. *f* 11,1 millioen en *f* 6,7 millioen.

Vergelijkt men nu met deze cijfers de uitgaven voor vlootbouw gedurende de laatste jaren dan blijkt — ook al laat men terzijde de jaren, die onmiddellijk op den wereldoorlog volgden en een belangrijk hooger cijfer voor vlootbouwuitgaven te zien geven — dat uitvoering van dit plan het gemiddeld cijfer der jaarlijksche uitgaven niet zal verhoogen, ja zelfs eenigszins zal verlagen. Immers, bij vergelijking verkrijgt men wat de totale uitgaven voor Nederland en West- en Oost-Indië betreft de volgende cijfers:

1923: *f* 13,02 millioen		
1924: - 10,79 „		
1925: - 13,65 „		
1926: - 11,93 „		*1923—1929 gemiddeld per jaar*
1927: - 10,23 „		*f 11,4 millioen.*
1928: - 10,73 „		
1929: - 9,51 „		
1930: *f* 9,74 millioen		
1931—1933: - 10,4 „		*1930—1940 gemiddeld per jaar*
1934—1939: - 11,2 „		*f 10,8 millioen.*
1940: - 11,1 „		

* *
*

Laten we nu zien welke bezwaren de voorstanders van eenzijdige nationale ontwapening tegen deze plannen aanvoeren.

Vooreerst hoort men het verwijt, dat de Regeering, hoewel de Tweede Kamer in 1923 de toen aanhangige vlootwet verworpen heeft, nu toch weer door een achterdeurtje met een nieuwe vlootwet komt. En men poogt daarbij door een misleidende vereenzelviging van vloot*plan* en vloot*wet* bij het publiek wantrouwen te zaaien tegen de Regeering, teneinde haar bij de uitvoering van hare taak te belemmeren.

Hiertegenover wijzen wij er op, dat er thans van een vlootwet *geen sprake* is. De Regeering heeft een plan betreffende de formatie van onze vloot, wijl zonder een dergelijk plan een behoorlijk maritiem beleid uitgesloten is. En ze heeft dit plan ter kennis gebracht van de Staten-Generaal. Doch ze heeft niet, gelijk in 1923, dit plan vastgelegd in een wetsontwerp, met de bedoeling dat Regeering en Staten-Generaal beiden gedurende een reeks van jaren, zoo lang niet die wet gewijzigd of ingetrokken is, aan dat plan gebonden zouden zijn. De gebondenheid der Staten-Generaal ten aanzien van het regeeringsplan zal *rechtens* niet verder reiken dan voorzoover zij de door de Regeering aangevraagde gelden zullen hebben gevoteerd. Overigens kan men hoogstens spreken van *politieke wenschelijkheid* om het regeeringsplan bij het voteeren van nieuwe uitgaven te volgen en om althans de gelden toe te staan voor verderen afbouw van schepen, waarvoor de Staten-Generaal de eerste termijnen heeft ingewilligd [2]).

Het is dan ook een bekend feit, dat in 1923 voor verscheidene leden der Tweede Kamer *niet het vlootplan op zichzelf doch juist het vastleggen van dit plan in de wet* aanleiding geweest is om tegen de wet te stemmen.

Het tweede propagandamiddel der ontwapenaars is de leuze: de vlootwet kost *f* 120 millioen.

Inderdaad kan men ten naasten bij tot dit bedrag komen door bij elkander te tellen de bedragen die volgens het plan der Regeering *gedurende elf jaren, n.l. van 1930—1940,* voor vlootbouw ten behoeve van Nederland en Oost-en West-Indië zou moeten worden uitgegeven. Doch de minderwaardige propagandamethode, die in het aanheffen van deze leuze steekt, heeft *De Standaard* (van 24 Juni j.l.) aldus aan de kaak gesteld:

„Overigens kan men wel zeggen, dat wij ten behoeve van het op peil houden van onze vloot jaarlijks ongeveer tien à twaalf millioen uitgeven. Hierin komt nu geen verandering. Het laat zich zelfs berekenen, dat er iets minder wordt aangevraagd dan in andere jaren. Natuurlijk is een uitgave van een tiental millioenen over tien jaar honderd millioen. Men spreekt echter de waarheid niet, als men beweert, dat de Regeering thans honderd en twintig millioen wil besteden voor een groot vlootplan.

„Wij geven per jaar 150 millioen uit voor het lager onderwijs.

„Dat is in tien jaar 1500 millioen. Wat zou men nu moeten zeggen van een man, die het onderwijs te duur vindend, na de verschijning der

jaarlijksche begrooting een pamflet liet drukken, en daarin in schreeuwende letters vertelde: **1500** millioen voor het onderwijs, om dan in kleine letter te vervolgen: over een tijdvak van tien jaar. Of als een socialistisch strijder tegen het verschil in salaris en tegen hooge inkomsten voor sommige partijgenooten een pamflet zoo voor een congres zou verspreiden met reusachtige letters: **tachtig duizend** gulden aan salaris voor den wethouder WIBAUT — en dan met kleine letter: over tien jaar.

„Het woord „demagogie" zou wel de zwakste uitdrukking zijn, die de partij liet hooren".

De volledige uitvoering van het regeeringsplan zal *f* 119,24 millioen kosten, van welk bedrag *f* 73,5 millioen komt ten laste van de Nederlandsche en *f* 45,74 millioen ten laste van de Nederlandsch-Indische schatkist. Doch per jaar zal — gelijk wij reeds meldden — bij aanvaarding van dit vlootplan gemiddeld niet meer voor vlootbouw worden uitgegeven dan totaal *f* 10,8 millioen, waarvan *f* 6,7 millioen door Nederland en *f* 4,1 millioen door Nederlandsch-Indië, dat is nog minder dan de vlootbouw gedurende de laatste jaren kostte.

Verder verneemt men de klacht, dat de Regeering het snoode voornemen koestert de vlootsterkte met 50 % uit te breiden, waarbij men dan doelt op het door Minister DECKERS noodzakelijk geoordeelde reserve-materiaal, bestaande uit 1 kruiser, 4 jagers, en 6 onderzeebooten.

Wij wijzen er echter op dat volgens het plan *alleen voor Nederlandsch-Indië* reservemateriaal zal worden aangebouwd. En de bedoeling is niet om van de gansche Nederlandsch-Indische vloot doch slechts van enkele belangrijke scheepstypen, n.l. van de kruisers, de jagers en de onderzeebooten een aantal reserveschepen aan te schaffen.

Een vloot, gelijk de Nederlandsche, die uit kleine schepen bestaat en toch in verband met de groote uitgestrektheid van den Indischen Archipel, met name wat de snelheid betreft, aan hooge eischen moet voldoen, vergt een regelmatig en nauwkeurig onderhoud. Periodiek moeten dus de schepen voor langeren of korteren tijd voor reparatie aan den dienst worden onttrokken en dan zou zonder reservemateriaal het vereischte minimum niet meer voor den dienst beschikbaar zijn.

Gesteld nu, dat bij het uitbreken van een gewapend conflict in het Oosten één der beide kruisers voor reparatie in het dok zou liggen, dan zouden wij bij afwezigheid van een reservekruiser nog maar één kruiser ter beschikking hebben en dus het belangrijkst deel van onze strijdmacht tot de helft zien gereduceerd.

Nu kan men vragen: maar kan dan niet dit regelmatig onderhoud der schepen beperkt worden, door ze in vredestijd op te leggen en ze gereed te houden voor het geval de nood aan den man komt. Dat dit onmogelijk is, gevoelt ieder, die bedenkt dat een vlootmacht zonder geoefende bemanning niets te beteekenen heeft. Ook in vredestijd kunnen de schepen

ter oefening van het personeel — afgezien nog van het z.g. vlagvertoon — voor den dienst niet worden gemist.

Het is daarbij niet ondienstig te vermelden, dat uit den kring dergenen, die zoo krachtig protesteeren tegen het vlootplan van Minister DECKERS, ook de klacht rijst over de ontoereikendheid van 's Ministers bouwplan, wijl de levensduur van het vlootmateriaal korter zou zijn dan de Minister aanneemt. „In 1928 zal pas voor een nieuwen kruiser ter vervanging van den kruiser „Java" een eerste termijn worden aangevraagd. In 1940 zal dit „scheepje" — aldus liet kort geleden de „Marinedeskundige" van de S.D.A.P., de heer JOH. BRAUTIGAM, zich uit — „nog niet gereed zijn en de „Java" zal dan 19 jaar te water liggen. Op vervanging der „Sumatra", die nog een jaartje vroeger te water is gelaten, is tot en met 1940 niet gerekend. In 1940 zijn de oudste torpedojagers veertien jaar oud; aan de vervanging wordt dan nog niet gedacht."

Inderdaad. Onze beperkte financieele middelen veroorloven de Regeering niet onze weermiddelen te houden op het peil, dat een behoorlijke defensie van Nederland en zijne koloniën zou vorderen. Doch juist daarom te meer valt de wijsheid der Regeering te prijzen, dat zij door voorziening van onze vloot met eenig reservemateriaal in deze leemte tracht te voorzien.

Tenslotte komt men van socialistische zijde met het bekende defaitistische argument: Alle uitgaven ten behoeve van leger en vloot zijn weggegooid geld, want we kunnen ons toch niet verdedigen! Men schimpt op ons „prutsvlootje", dat voor de handhaving van de zelfstandigheid van ons land van geen beteekenis kan zijn.

Doch nadat men aldus voor de ooren van binnen- en buitenland minachting van eigen weermacht heeft doen blijken, begint men plotseling uit een ander vaatje te tappen. Men verwijt de Regeering, dat ze door instandhouding van dit „prutsvlootje" internationalen wedijver in bewapening bevordert en derhalve mede verantwoordelijk is voor het internationale oorlogsgevaar. Ja, zelfs durft men de gôe-gemeente wijsmaken, dat afschaffing van dit „prutsvlootje" voor de groote mogendheden een serieuze uitnoodiging zal zijn om ook hare vloten af te schaffen!

Gelijk bekend, gevoelen de buitenlandsche partijgenooten der Nederlandsche socialisten niets voor eenzijdige nationale ontwapening. Duitsche socialisten gaven hun stem aan verderen bouw van een pantserschip; vooraanstaande Belgische en Fransche socialisten gaven meermalen onomwonden te verstaan niets voor eenzijdige nationale ontwapening van hun land te gevoelen; de Engelsche Labour-regeering stak geen hand uit naar de ontwapening van het Britsche rijk. En zelfs de beruchte „afschaffing" van de vloot in Denemarken, waarop de S.D.A.P. ten onzent zich zoo gaarne beroept, beteekent *niet een verzwakking doch een versterking* van Denemarken's weermacht. De socialistische minister RASMUSSEN verklaarde bij de indiening van de Deensche „vlootwet" op 3 Oct.

1924 in het Folketing: „De thans van kracht zijnde wet van 1922 heeft het leger en speciaal de vloot op de grens van het uiterste verval gebracht. In 1930 zal de marine slechts 2 oorlogsschepen tellen en 11 kleine schepen, terwijl het ingediende wetsontwerp deze getallen doet zijn respectievelijk 6 en 18 tot 24."

Trouwens, ook onze nationale ontwapenaars hebben er vroeger wel eens anders over gedacht. Hun kromme redeneeringen zijn nog maar enkele jaren oud.

In 1915 sprak het socialistisch Kamerlid HUGENHOLTZ — van wien de schoone uitdrukking „prutsvlootje" afkomstig is —: „Nadrukkelijk heb ik ook nog eens in het debat verklaard, dat ik de technische kritiek op onze „notedoppen" enz. volkomen handhaafde. Ik heb niets herroepen en het woord is niet over mijn lippen gekomen. Maar ik heb die kritiek *goedkoop genoemd,* omdat zij louter negatief was. En zonder ook maar in een opzicht mij positief uit te laten, heb ik gezegd, dat de geschiedenis van België mij heeft geleerd (niet dat ik niet zoo minachtend had moeten spreken over ons leger), dat *bij de huidige machtsverhoudingen ook de weermacht van een klein land groot gewicht in de schaal kan leggen*". [3])

Mr TROELSTRA schreef in zijn brochure „De wereldoorlog en de democratie" o. a.: „Wanneer een staat zoodanig is gelegen tusschen twee oorlogvoerenden, zijn gebied, zijn kusten, zijn havens zoodanige strategische beteekenis hebben in een uitgebroken oorlog, dat het onverdedigd zijn van dit gebied dezen in de noodzakelijkheid brengt om, elk voor zich het tegen den ander in staat van tegenweer te brengen, dan *dwingt* hij hen feitelijk zijn land te bezetten om het als oorlogsterrein te gebruiken."

Het boek van Mr. OUD „Om de democratie" 1922 bevat soortgelijke verklaringen. Daar leest men o. a.: „Ontwapening door ons land alleen zou ons slachtoffer kunnen maken van een politieke werkelijkheid, waarin de algemeene ontwapening nog niet is verwezenlijkt".

Deze uitlatingen worden ook volkomen bevestigd door de historie.

Tijdens den Russisch-Japanschen oorlog ontving onze Regeering van een der oorlogvoerende mogendheden een nota, waarin nadrukkelijk de verwachting werd uitgesproken, dat Nederland niet zou toelaten dat de tegenpartij van Indië's havens of reeden zou gebruik maken voor aanvulling van haar kolenvoorraden, voor uitvoeringen van herstellingen, enz. Aan die mededeeling werd kracht bijgezet door de toevoeging, dat bij verzuim aan de betrokken Regeering geen andere weg zou open staan dan zich het recht voor te behouden in onze havens en wateren, die daartoe gebruikt werden, zoodanige maatregelen voor de eigen veiligheid te nemen als de omstandigheden zouden vereischen. Deze waarschuwing was toen overbodig, omdat Nederland reeds van den aanvang van den strijd alle maatregelen genomen had tot handhaving van Indië's onzijdigheid. Dank zij het *feit,* dat Nederland over de middelen beschikt, om die onzijdigheid te handhaven, is onze onzijdigheid toen volkomen geëerbiedigd.

En wat den wereldoorlog aangaat, blijkt de beteekenis van Nederlands kleine weermacht duidelijk genoeg uit de bekende gedenkschriften van den vroegeren Duitschen bevelhebber H. VON MOLTKE, waarin deze mededeelt: „Graaf SCHLIEFFEN (VON MOLTKE's voorganger als chef van den Duitschen Generalen Staf) wilde zelfs met den rechtervleugel van het Duitsche leger door Holland marcheeren. Ik heb dit gewijzigd om niet ook Nederland te dwingen de zijde onzer vijanden te kiezen en liever de groote technische moeilijkheden op mij genomen, die daardoor veroorzaakt werden, dat de rechtervleugel van ons leger zich door een enge ruimte tusschen Aken en de zuidgrens van de provincie Limburg moest dringen". En als reden voor deze verandering van het plan-VON SCHLIEFFEN noemt hij elders: *„Ik was en ben nog heden overtuigd, dat de veldtocht in het Westen moest mislukken, wanneer wij Holland niet ontzien hadden"*.

De gansche geschiedenis leert, dat de omvang van de bewapening in den oorlog niet de allesbeheerschende factor is. De krijgskans is altijd onzeker. En de verhoudingen, waarin ons land en waarin Indië bij het uitbreken van een conflict kunnen verkeeren zijn zoodanig, dat wij in het meest waarschijnlijk geval niet alleen zullen staan tegenover den vijand, doch dat wij betrokken zullen worden in den strijd tusschen andere mogendheden en onze weermacht ter aanvulling van die van andere mogendheden wellicht van doorslag gevende beteekenis zal blijken te zijn.

Zoo oordeelde ook de bekende Duitsche socialist BEBEL, toen hij in 1911 aan de Zweedsche partijgenooten adviseerde:

„Zoolang de groote mogendheden tot aan de tanden zijn gewapend, kunnen de kleinere staten onmogelijk ongewapend zijn. Weliswaar zal geen kleine staat een groote mogendheid met succes weerstand kunnen bieden. Maar dat is hier niet de vraag, die den doorslag geeft.

„Als n.l. de neutraliteit van een kleinen staat bij een oorlog tusschen de groote mogendheden door een dezer mogendheden geschonden wordt en de tegenstander van deze mogendheid springt voor dien kleinen staat in de bres, dan zal het niet onverschillig zijn of deze groote mogendheid zijn macht kan versterken met de 100.000 man van den kleinen staat. Gij hebt het geheel aan het rechte eind bij de bewering, dat Zweden tegenover het Tsarenrijk niet zal kunnen stand houden. Andere groote mogendheden zullen zich echter bij den aanval van Rusland op Zweden aan de zijde van het laatstgenoemde land scharen. *Er zal echter natuurlijk verlangd worden, dat Zweden medehelpt om zichzelf te verdedigen. Of wil Zweden zonder verdediging zijn en den overwinnaar als buit in handen vallen?*

„Zoolang de tegenwoordige nationale tegenstellingen bestaan, *is het onmogelijk, dat een land ongewapend is.*

„Zoo iets wordt dan ook in de besluiten van de internationale Congressen niet verlangd. In alle staten wordt voor de zelfverdediging een

organisatie van een militie verlangd, voor het geval de tegenstander den weg van arbitrage niet wil betreden. *Gij kunt daarom krachtig op de organisatie van de militie aandringen, die tegen de laagste kosten de grootste kracht ter verdediging zal leveren. De eigenlijke ontwapening moet van de groote mogendheden uitgaan;* de taak van de kleine staten is echter, iedere, dat doel beoogende gedachte, te steunen." *)

* *
*

Letten wij nu tenslotte op het a.r. standpunt met betrekking tot de maritieme defensie, dan zouden we daarbij als uitgangspunt willen nemen de reeds boven aangehaalde grondslagen voor de verdediging van Nederlandsch-Indië, waarin het doel der vloot aldus wordt aangegeven:

a. handhaving van het Nederlandsch gezag in den Archipel tegen onrust of verzet binnen de grenzen; verzekering van rust en orde;

b. vervulling van den militairen plicht als lid van de Volkengemeenschap tegenover andere volken.

Het eerste punt betreft dus de interne politietaak der Regeering tot handhaving van de orde en rust; een taak, zoo gewichtig, dat zelfs de vurigste ontwapenaar (met uitzondering wellicht van de Russisch-Hollandsche communisten) toch ter vervulling van dezen Regeeringsplicht een politievloot in stand wenscht te houden. Over dit punt bestaat dus voorshands geen verschil van meening, al mag de vraag gesteld, of de vervulling van deze politietaak in handen van de voorstanders van de eenzijdige ontwapening wel de noodige waarborg voor orde en rust geven zou.

Verschil van meening blijkt vooral aanwezig ten aanzien van de vervulling van onzen plicht als lid der Volkengemeenschap.

Wat omvat die plicht?

Allereerst de handhaving van onze onzijdigheid in geval van een gewapend conflict tusschen andere mogendheden.

Alle schrijvers (wij noemen: DE LOUTER [4]), VON LISZT [5]), FAUCHILLE [6]), DESPAGNET [7]), OPPENHEIM [8])) erkennen dien plicht.

En bovendien is die plicht uitdrukkelijk neergelegd in de conventie betreffende de rechten en verplichtingen van de neutrale mogendheden in geval van zeeoorlog van 1907, tot welke conventie ook Nederland is toegetreden.

Art. 8 dier conventie bepaalt, dat de Regeering gehouden is de middelen te gebruiken, waarover zij beschikt, om te beletten, dat in haar rechtsgebied schepen worden uitgerust of bewapend, waarvan redelijkerwijs kan worden verondersteld, dat zij bestemd zijn voor hulpverleening aan de vijandelijke operaties van een mogendheid, waarmede zij in vrede is; welke woorden volgens de verklaring van den oud-Minister van Buiten-

*) Wij cursiveeren.

landsche Zaken, Mr. W. H. DE BEAUFORT in de Tweede Kamer de beteekenis hebben dat de Mogendheid „middelen" *moet* hebben en dus iets *moet* doen en niet de geheele zaak à l'abandon mag laten en bijvoorbeeld geen enkel schip in zijn territoriale zee leggen. Een verklaring, die zelfs door Mr. TROELSTRA in dezelfde vergadering der Tweede Kamer niet werd weersproken (Hand. IIe Kamer 1912/13 pp. 3067 v.v.).

En art. 25 van die conventie bepaalt dat een onzijdige mogendheid gebonden is het toezicht uit te oefenen, dat binnen het bereik der middelen ligt, waarover zij beschikt, ten einde in hare havens of reeden en in hare wateren elke schending der voorafgaande bepalingen te beletten.

Wel heeft men van de zijde der ontwapenaars (Prof. VAN EMBDEN) een poging gedaan om deze bepalingen hare kracht te ontnemen. Men heeft zich beroepen op de woorden „waarover zij beschikt" en daaruit afgeleid, dat dit verdrag zou veroorloven dat de Regeering zich van al hare weermiddelen ontdoet. Doch deze spitsvondige redeneering, die — ware zij juist — de neutraliteitsplicht tot een wassen neus zou maken, is in het licht der geschiedenis onhoudbaar. De woorden „waarover zij beschikt" bedoelen rekening te houden met de bijzondere omstandigheden in Nederlandsch-Indië. Ze zijn op verzoek van Nederland in het tractaat opgenomen, omdat het in een Archipel als Indië feitelijk onmogelijk is er voor in te staan, dat niet door een der oorlogvoerenden in strijd met onze neutraliteit gehandeld wordt, aangezien men niet overal gelijktijdig kan zijn. De beteekenis der toegevoegde woorden is dan ook dat men niets moet verzuimen, maar dit doende dan ook eventueel vrij uit gaat.

De verplichting tot gewapende neutraliteitshandhaving bestaat dus ook ten aanzien van Indië. En die neutraliteitshandhaving is niet alleen *rechtsplicht,* doch ook *uit politiek oogpunt wenschelijk.* Prof. STRUYCKEN sprak indertijd als zijn meening uit, dat ook ten aanzien van de koloniën de oude beproefde politiek der afzijdigheid de beste is, waaruit z. i. in de eerste plaats volgt de plicht van een „krachtige verdediging onzer koloniën" want, aldus zijn betoog: „De eisch, dien wij aan de politiek van andere volken stellen, dat ons koloniaal gebied met al zijn rijkdommen en ontwikkelingsmogelijkheden zal blijven buiten den strijd hunner belangen en inzichten, brengt met zich dat wij zelven in de eerste plaats ons in staat stellen, om, zooveel in ons vermogen ligt, het daar buiten te houden" [9]). Het voeren van een neutraliteitspolitiek zonder eerbiediging van neutraliteitsplicht is uitgesloten!

Deze neutraliteitsplicht nu kan niet door middel van een politievloot worden vervuld. Een politievloot is gericht op het optreden naar binnen en hare bewapening is niet zwaarder dan noodig is om de orde te handhaven tegenover niet of weinig bewapende tegenstanders. Doch de handhaving van de neutraliteit en zelfstandigheid is naar buiten gericht en de wijze waarop men dit doet, wordt beoordeeld door andere volken en afgemeten naar de machtsmiddelen, waarover wederzijds wordt be-

schikt. Tegenover de machtsmiddelen van hen, die onze rechten aantasten, zou een politievloot voor onze positie onder de volken geen gewicht in de schaal leggen.

Behalve de neutraliteitsplicht behoort tot Nederland's roeping als lid der volkengemeenschap bovendien de verplichting tot het onderhouden van eene weermacht ingevolge het beginsel van het volkenbondsverdrag, dat bij rechtskrenking op internationaal gebied een gemeenschappelijke actie der volkenbondsleden voorschrijft.

Een Staat, die zijn weermacht prijs geeft en die daardoor blijk geeft zich om zijn volkenrechtelijke verplichtingen niet te bekommeren, verspeelt het recht op gemeenschappelijken steun der volkenbondsleden, in geval hij bescherming noodig heeft tegen een vijandelijken aanval van een anderen Staat. En zoo zou Nederland door afschaffing van leger en vloot niet slechts zijn plicht ingevolge het volkenbondspact schenden, doch reeds bij voorbaat afstand doen van internationalen steun ingeval van een gewapend conflict met een andere mogendheid.

De a.r. partij staat op het standpunt dat de Regeering binnen de grens van ons financieel kunnen deze internationale plichten nauwgezet behoort te vervullen. Zulks omdat onze partij wenscht te eerbiedigen het internationale recht. Doch bovenal wijl zij belijdt, dat God de Overheid roeping en plicht gegeven heeft om land en volk zoowel tegen van binnen als van buiten dreigend gevaar voor rechtskrenking te beschermen.

„Wij erkennen" — aldus omschreef de oud-minister J. J. C. VAN DIJK ons standpunt inzake de defensie [10]) — „dat Staat en Overheid instellingen zijn van Gods algemeene genade voor het natuurlijke leven; dat God de Overheden met macht heeft bekleed en dat zij alleen bij de „Gratie Gods" regeeren; dat aan de Overheden is opgedragen formuleering en handhaving van het recht, het recht *in* de natiën en het recht *tusschen* de natiën en daartoe draagt de Overheid het zwaard niet tevergeefs. Zij is daarin Gods dienaresse (Rom. 13 : 4) zooals art. 4 van ons program van beginselen het uit Gods Woord heeft overgenomen. De dwingende macht tot handhaving van het recht kan niet worden gemist vanwege de zonde en de Overheid zal de middelen hebben toe te passen, die daartoe moeten dienen, het middel van justitie en politie, het middel ook van den krijgsdienst. Het staat niet zoo, dat de Overheid de keuze heeft om dat te doen of te laten; het is de roeping van de Overheid, haar van Godswege opgelegd en die roeping heeft zij te vervullen, op straffe van ontrouw te worden bevonden."

---

[1]) Een afschrift van deze grondslagen is opgenomen als bijlage bij de Memorie van Antwoord betreffende de aanvullingsbegrooting voor Defensie 1930 (Gedr. Stukken 1929/30, 346, no. 7).

[2]) In dezen geest liet ook de Minister van Defensie zich uit in vorengenoemd staatsstuk.

[3]) Aangehaald door Mr. RUTGERS bij de vlootwetdebatten in de Tweede Kamer in 1923.

[4]) Het stellig Volkenrecht II.
[5]) Völkerrecht.
[6]) Traité de droit international public II (Guerre et Neutralité) 1921.
[7]) Cours de droit intern. public. 1920.
[8]) International Law.
[9]) De hoofdtrekken van Nederland's buitenlandsch beleid, pag. 41.
[10]) Zie zijn artikel opgenomen in het gedenkboek „Schrift en Historie".

N.

ONTVANGEN BOEKEN EN GESCHRIFTEN

„Was fordert die Lage unseres Volkes von unserer evangelischen Christenheit?" von Prof. D. A. Schlatter.

„Christlicher Volksdienst Kirche und Gemeinschaften" van E. Reiff.

„Der Kampf und die Freiheit der evangelischen Christen im politischen Leben. Sozialistisch? Bürgerlich? Oder Christlich?" von P. Bausch.

„Um die neue Front. Die Vereinigung der Stöckerschen Christlich-sozialen (Christlich-soziale Reichsvereinigung) mit dem Christlichen Volksdienst".

„Die Entchristlichung (Säkularisation) des Volkslebens als Schicksalsfrage der deutschen Politik" von Prof. Karl Beidt.

„Politik aus Glauben und Gehorsam" von W. Simpfendörfer.

„Die Kommunalpolitische Aufgaben des Christlich-sozialen Volksdienstes" von Hans Oberndörfer.

Uitgaven van de „Christlicher Volksdienstverlag", Korntal-Stuttgart.

Omtrent de samensmelting van de Christelijk-Socialen met den „Christlich-Sozialen Volksdienst" deelt de brochure „Um die neue Front" het volgende mede:

„Zooals bekend is, namen de Christen-Socialen, de volgelingen van den hofprediker Adolf Stöcker, een werkzaam aandeel bij de oprichting van de Duitsch-nationale volkspartij. Zij geloofden destijds de zelfstandige en onafhankelijke christen-sociale partij en hun eigen vertegenwoordiging in den Rijksdag op te moeten geven en in de toekomst te moeten werken aan de verwezenlijking van het christen-sociale doel binnen het raam eener groote burgerlijke partij. Tot dit besluit meenden zij gerechtigd te zijn, omdat toen in de Duitsch-nationale partij de bereidwilligheid, om voor de christen-sociale invloeden de deur te openen, zeer groot was en omdat de christen-sociale vertegenwoordigers zich ook bij de samenstelling van het program van de Duitsch-nationale partij belangrijk konden doen gelden. Maar deze toestand veranderde in den loop van den na-oorlogstijd zeer snel. Met de verkiezing van den Geheimraad Hugenberg tot voorzitter van de partij verwijderde zich de Duitsch-nationale partij steeds meer van haar oorspronkelijke ideëele grondslagen. Was er reeds in 't jaar 1918 een niet kleine groep evan-

gelische Christenen, die vroeger tot de christen-sociale partij behoord hadden, maar het vertrek van hun leider naar de Duitsch-nationale partij niet nagevolgd hadden, steeds meer christelijk gezinde staatsburgers maakten zich van haar los, toen de ontwikkeling der partij in verkeerde richting voortging. De politieke onbehuisdheid van vele trouwe evangelische Christenen nam zeer zorgwekkend toe.

In 't jaar 1924 ontstond de „Christlicher Volksdienst". Vrij en onafhankelijk van alle partijen probeerde hij moedig en vastbesloten allen, die met ernst Christenen wilden zijn, zonder onderscheid van partij, hun christenplichten tegenover het volk en den staat bewust te doen worden en hen ten dienste van het volk in een christelijken geest te leiden en te houden. Het is hier niet de plaats om de ten deele diepgaande verschillen in wezen tusschen deze volksdienstbeweging en de oude Stöckersche beweging uiteen te zetten. De „Christlicher Volksdienst" eischte vóór alles, dat het getuigen van den christen voor de gelding van de geboden Gods ook in het openbare leven in ongebroken reinheid en kracht zou kunnen doorwerken. In de eenzijdige band aan partijgroepen der rechterzijde zag de „Christlicher Volksdienst" een beletsel voor dit getuigen. Want, naar zijn opvatting, moest tegen de onchristelijke verschijnselen ter rechterzijde en bij de burgerlijke partijen met even onverschoonbare scherpte de strijd worden aangekondigd als tegen die bij de linksche partijen. Juist die eenzijdige sociologische band van de politieke vertegenwoordigers der evangelische Christenheid aan de burgerlijke groepen werd afgekeurd, omdat deze vertegenwoordigers daardoor bij hun zendingstaak voor het proletariaat *gehinderd* werden. *„Niet burgerlijk, niet sociaal, maar christelijk" werd het parool van den „Christlichen Volksdienst"*, dat weldra door honderdduizenden evangelische christenen uit het heele rijk gevolgd werd. De verkiezingen van Mei 1928, de gemeente-verkiezingen in Pruisen en de Badensche landdagverkiezing in den herfst van 't jaar 1929 toonden, hoe verrassend snel deze beweging gegroeid was.

Voor de oude leiders der Stöckersche christen-socialen ontstond daardoor een ernstige toestand. Waren zij reeds al de jaren door zeer herhaaldelijk gedwongen binnen de Duitsch-nationale partij front te maken tegen zekere, naar hun opvatting heillooze ontwikkelingen, moesten zij zelfs menigmaal bij gewichtige beslissingen in den Rijksdag alleen staan, ten slotte werden zij in steeds toenemende mate genoodzaakt, ook in het openbaar front te maken tegen hun eigen partij. Het is nu van bijzonder belang om een terugblik te werpen op dezen strijd van de christen-socialen binnen de Duitsch-nationale partij.

Reeds in den zomer van het jaar 1928 kwamen hun vertegenwoordigers uit Berlijn, Siegerland en Silezië in Bielefeld bij elkaar, om over de te nemen maatregelen te beraadslagen. Deze kring vereenigde zich in een „Christelijk-sociale Rijksvereeniging", teneinde haar kracht in het openbare leven te concentreeren. Ook met den „Christlichen Volksdienst" kwam men in contact. Eerst moest echter nog vastgesteld worden, dat

aan een politieke eenheid van alle christen-sociale krachten, hetzij door aansluiting aan de Duitsch-nationale volkspartij of aan den „Christlicher Volksdienst", hetzij door oprichting van een evangelische partij, niet te denken viel.

Maar de ontwikkeling drong naar een beslissing.

Deze beslissing viel uit in dien zin, dat de „Christlich-soziale Reichsvereinigung" zich eind 1929 met den „Christlicher Volksdienst" vereenigde op de volgende grondslagen:

1. „In de gehoorzaamheid aan den wil Gods, in het geloof aan Jezus Christus onzen Heere en in levendige verbinding met Zijn gemeente willen wij de krachten van het Evangelie werkzaam laten worden voor het gansche openbare leven van ons volk. De politieke arbeid is ons deswege godsdienst en zendingstaak. Aan deze zendingstaak kan zich de christelijke gemeente evenmin onttrekken als aan den dienst in de inwendige of uitwendige zending.

2. De erkenning van de onbeperkte heerschappij Gods in gezin, maatschappij, volk, staat en gemeenschap der volkeren behoort niet alleen het persoonlijke standpunt van den christen in politieke, economische, sociale en cultureele vragen, alsook de politieke arbeidsmethoden te bepalen, maar zij verplicht hem ook, door getuigenis en daad tegenover de volksgemeenschap daarvoor op te komen, dat aan den wil Gods in het openbare leven gehoor en gehoorzaamheid verleend wordt.

3. De evangelische grondslag van het optreden in het openbare leven is dienst en offervaardigheid in gehoorzaamheid des geloofs. De aan de beweging toevallende macht kan dus nooit doel op zichzelf zijn. Zij is het middel tot den dienst.

4. Wij zijn geen partij. Wij onderscheiden ons wat aangaat de drijfveeren, doeleinden, methoden en geest principieel van alle partijen. Wij zijn en willen blijven een beweging, binnen welke menschen, die met ernst Christenen willen zijn, in den geest der broederlijke liefde worstelen om vervulling in christelijken geest van de ons in het volksleven opgelegde roeping. De geest der waarachtigheid en boetvaardigheid moet in de gemeente overheerschend zijn, opdat de levende gemeente van Jezus Christus onzen arbeid steeds kan dragen. Het gaat ons niet om de vraag van de organisatie van een protestantsche macht, maar om de vraag van de navolging.

5. Een van onze voornaamste opgaven is de scholing en opvoeding van het evangelische volk in den politieken arbeid in christelijk-reformatorischen zin.

6. Het medewerken als christen eischt van ons de eerlijke erkenning van den tegenwoordigen Staat. Als wij scherpe kritiek op den tegenwoordigen Staat en op veel van zijn instellingen moeten oefenen, is dat voor ons geen aanleiding tot een strijd tegen den Staat, maar tot een des te intensiever strijd om den Staat.

7. Eerbiediging en waardeering van geschiedkundige woorden uit het verleden is voor ons niet alleen een zaak van het hart, maar ook een uitvloeisel van staatsorganische gedachten.

8. Ons willen, tot getuigenis en dienst, verlangt algeheele vrijheid van onze beweging ten aanzien van het oude partijstelsel. Wij moeten weigeren ons aan een of ander partijfront te verbinden of ons bij een of ander klassenfront, hetzij bij de burgerlijke of bij de socialistische, te laten indeelen. Het christelijk beginsel verplicht ons, tegen alle onchristelijke verschijnselen van het openbare leven te strijden, hetzij wij ze in het burgerlijk, dan wel in het sociale kamp tegenkomen. De strijd moet dus evenzeer tegen rationalisme, liberalisme en marxisme van de burgerlijke standen en partijen, als tegen die van de proletarische partijen gevoerd worden.

9. Evenals wij groote waarde hechten aan de onafhankelijkheid naar alle zijden, zoo moeten wij ook bereid zijn tot samenwerking met allen, die van goeden wille zijn. Deze wil tot samenwerking zal in de eerste plaats in daden moeten worden omgezet in den practischen arbeid in het parlement, doch sluit ook gemeenschappelijke actie tot bereiking van een gemeenschappelijk politiek doel buiten het parlement niet uit.

10. Niet belangenvertegenwoordiging en verkapte klassenstrijd is onze leus, maar christelijke solidariteit van alle werkende standen! Onze beweging moet in practischen arbeid het feitelijk bewijs leveren, dat zulke solidariteit van de standen binnen de levende christelijke gemeente mogelijk is. Hierin zien wij de meest vruchtbare mogelijkheid van een strijd tegen het Marxisme.

Dit feitelijk bewijs kan o. a. vooral daardoor verkregen worden, dat de beweging

a. aan de rangschikking van de arbeiders als gelijkgerechtigde personen in staat, maatschappij en bedrijf krachtig en vastbesloten meewerkt;

b. onder medewerking van de vertegenwoordigers van de verschillende standen en beroepen als deskundigen (niet als belangenvertegenwoordigers!) probeert, alle belangentegenstand door toepassing van een beslissenden zedelijken maatstaf tot een juiste vereffening te brengen".

Ook voor de gemeentepolitiek poogt de „Christlich-sozialer Volksdienst" enkele richtlijnen aan te geven. Dienaangaande ontleenen we aan de brochure van Hans Oberndörfer (Stadsraad van Neurenberg) het volgende:

„Waaruit echter bestaat het doel van onzen gemeente-politieken arbeid? Dit laat zich niet afscheiden van het *algemeene doel van den „Christlich-sozialer Volksdienst"*, die streeft naar een vernieuwing van ons volksleven uit den geest van het Christendom. *Geen revolutie, geen restauratie, maar reformatie* is onze leus, die in ons beginselprogram en in onze Berlijnsche

bekendmaking uitvoerig omschreven is. Zoo bewust en vastbesloten als wij daar een in bijzonderheden gaand program afgekeurd hebben en wij ons nevens het principiëele slechts op een reeks practische afzonderlijke eischen vereenigd hebben, zoo zien wij ook hier af van *een gedetailleerd gemeenteprogram, maar stellen slechts een aantal beslissende gezichtspunten op den voorgrond.*

Daarbij komt echter juist bij de gemeentepolitiek *nog een verdere beperking;* want we hebben bij de gemeentelijke vertegenwoordigingen niet met wetgevende, maar *uitsluitend met uitvoerende organen van het openbare bestuur te doen.* Het gebied van de werkzaamheden van een gemeentebestuur is door de gemeentelijke verordening (Gemeindeordnung) omschreven en beperkt. *Het gaat slechts over de taak, die parlementen der afzonderlijke landen en Rijksdag voorgeschreven, resp. overgelaten hebben.*

Binnen dit raam dient men dus *een reeks practische werkzaamheden uit te voeren en daarbij het groote algemeene doel van onze beweging* niet uit het oog te verliezen. Anders uitgedrukt: het gaat om den kloeken, voor evangelische Christenen echter eigenlijk vanzelfsprekenden durf, reformatorische gezichtspunten in onze tegenwoordige gemeente-politiek toe te passen.

a. De reformatie heeft de historische verdienste de *persoonlijkheid* van uitwendige banden bevrijd en zelfstandig gemaakt te hebben. Het individu is voor zijn geheele doen en laten in laatste instantie slechts aan God en aan zijn aan Gods Woord gebonden geweten verantwoordelijk. *De gedachte van de persoonlijke verantwoordelijkheid* van het individu behoort tot de niet te vervangen grondslagen *van een gezonde maatschappij.*

Waar deze persoonlijke verantwoordelijkheid ontbreekt en in haar plaats treedt de eisch van steun door de gemeenschap in ieder geval, is een maatschappij ernstig krank. Waar deze persoonlijke verantwoordelijkheid door het individu, onverschillig met of zonder eigen schuld, verloren is, moet het haar weer deelachtig worden. Overigens mag wel uit het principe van de persoonlijke verantwoordelijkheid de gedachte van het door den Freiherr Von Stein naar voren gebrachte gemeentelijk zelfbestuur afgeleid worden.

b. De reformatie maakt den mensch door het geloof vrij, *ten einde hem door de liefde des te vaster aan God en zijn geweten te binden.* De evangelische Christen weet zich door God in een bepaalde levenskring geplaatst. Hier is in de eerste plaats het *gezin* te noemen. Luther heeft aan het Duitsche volk in plaats van het levensideaal der monniken, het levensideaal van het Duitsche, christelijke, evangelische gezin geschonken, resp. opnieuw geschonken. Hieruit ontstaat een ruimer, in zijn consequenties nauwelijks te overzien gezichtspunt voor onzen gemeentepolitieken arbeid. Alles, wat dienstbaar is om het gezinsleven op te heffen, vindt onzen steun; alles, wat het gezinsleven schaadt, stuit op

onzen uitersten tegenstand. De voorwaarden voor een werkelijk gezinsleven moeten tegenwoordig vaak eerst geschapen worden.

c. Wij trekken de practische consequenties uit de reformatorische staatsopvatting verder: de Overheid, niet de staatsvorm, is een Goddelijke ordinantie, waaraan de Christen om zijns gewetenswil onderdanig moet zijn. Ook onze gemeentelijke bestuurscolleges vallen als uitvoerende organen van de staatswetgeving onder dit begrip. We hebben daarom ook hier in den tegenwoordigen tijd de Staat in zijn zelfstandige waarde te beschermen. Juist onze gemeentebesturen moeten tegen onwettige, economische en partijpolitieke invloeden verdedigd worden. Van de gemeentelijke ambtenaren hebben we krachtens dit beginsel niet alleen zakelijke bekwaamheden, maar ook een ethische beroepsopvatting en levenswandel te eischen. Dan toch kan de gedachte, dat ook het gemeentebestuur er niet is om het voordeel van den enkeling, maar terwille van de gemeenschap, weer ingang vinden.

d. De reformatoren trekken echter verder een duidelijke scheiding tusschen den Staat en het rijk Gods. De Staat behoort tot het gebied van het natuurlijk, het rijk Gods tot het bovennatuurlijk bestaan. Deze onderscheiding geeft ons de innerlijke vrijheid tegenover alle levensverschijnselen, in 't bijzonder tegenover de cultureele. Daarmee mogen echter niet verschijnselen verdedigd worden, die den wil van den Schepper openlijk weerspreken.

We hebben ons immers als evangelische Christenen steeds bewust te blijven, dat wij naar Gods bestel in een wereld van zonde moeten verkeeren. We hebben te rekenen met het booze in ons en om ons. Ook een gemeente kan slechts, rekening houdend met dien eisch, worden bestuurd.

Deze gezichtspunten bepalen in onderling verband en samenhang ons standpunt op het terrein der gemeentepolitiek".

N.

DE ROMEINSCHE QUAESTIE

DOOR

MR. DR. E. J. BEUMER.

De revolutionaire beweging, welke in de eerste helft der negentiende eeuw in tal van staten het hoofd opstak, bracht ook in verschillende deelen van Italië onrust. Republikeinen zoowel als voorstanders der constitutioneele monarchie verstoorden den landsvrede. Een geheim genootschap van democraten, de *Carbonari,* streefde naar de onafhankelijkheid van geheel Italië en poogde vooral in Napels en Piëmont de bestaande orde van zaken omver te werpen. MAZZINI wilde van geheel Italië ééne republiek maken. Als *carbonaro* verbannen, begon hij in het buitenland te stoken, op dezelfde wijze als thans de gevluchte revolutionairen tegen MUSSOLINI's regiem doen. [1]) Hij stichtte te Marseille het genootschap *„Het jonge Italië".* Gedreven door zijne algemeene menschenliefde, wilde hij ook andere landen de zegeningen van zijne werkzaamheid doen genieten. [2]) Dies stichtte hij den bond *„Jong Europa",* die tot doel had de monarchieën door republieken te vervangen.

Eene andere beweging, *il risorgimento,* telde hare aanhangers in het algemeen onder de meer ontwikkelde standen. Zij beoogde staatkundige hervormingen binnen het gebied der afzonderlijke staten en wilde bovendien eene eenheid verkrijgen door een verbond van de Italiaansche staten onder bescherming van den Paus. Oostenrijk moest uit Italië verdreven worden en wel zonder vreemde hulp: *Italia fara da se.* Deze laatste gedachte is althans door CAVOUR, minister van VICTOR EMANUEL II, koning van Sardinië, reeds spoedig prijs gegeven. Hij wenschte eenen bondgenoot met een leger en hij heeft verkregen, wat hij verlangde, want in den oorlog van 1859 tegen Oostenrijk was NAPOLEON III Sardinië's bondgenoot.

Zoowel op het gebied der staatkundige hervormingen, als ten aanzien van de eenheidsbeweging werd in betrekkelijk korten tijd heel

wat bereikt. In 1860 werden Toscane, Parma, Modena, de Pauselijke Romagna, de Marken, Umbrië, Napels en Sicilië bij Sardinië gevoegd. Slechts Venetië en Rome ontbraken nog. Maar ook dit duurde niet lang meer. Reeds in 1866 verloor Oostenrijk, als gevolg van den oorlog met Pruisen, Venetië en binnen weinige jaren werd ook Rome bij het Koninkrijk Italië, zooals Sardinië sedert 1862 heette, ingelijfd.

De revolutionaire beweging, waarop hierboven werd gedoeld, kwam o. a. in 1848 te Rome tot uiting, met het gevolg, dat Paus PIUS IX op 24 November naar Gaëta vluchtte; dat eene republiek werd uitgeroepen met MAZZINI als hoofd der voorloopige regeering en dat in Februari 1849 de vrijbuiter GARIBALDI bevelhebber der stad werd. Echter kwam spoedig aan dezen toestand een einde. Een Fransch leger onder generaal OUDINOT trok tegen Rome op, bezette de stad, na haar in Juni 1849 te hebben ingenomen, en liet eene afdeeling troepen achter, welke tot 1866 aldaar verbleef. In 1867 deed GARIBALDI nogmaals eene poging om Rome te veroveren. Opnieuw kwam Frankrijk den Paus te hulp; GARIBALDI werd bij Mentana verslagen en de Fransche troepen legerden zich te Civita Vecchia. Daar bleven zij tot Augustus 1870, toen de oorlog met Pruisen hen wegriep. Nu oordeelde de Italiaansche regeering het oogenblik gekomen om ook Rome in te lijven. Eerst werd een gevolmachtigde gezonden om met den Paus hieromtrent tot eene vriendschappelijke schikking te geraken! Zooals niet onbegrijpelijk is, werd dit vriendelijke aanbod afgeslagen. Ging het niet goedschiks, dan maar kwaadschiks. In September 1870 vielen de Italiaansche troepen onder CADORNA het pauselijk gebied binnen, namen de havenstad Civita Vecchia in en veroverden Rome.[3]) Er werd eene volksstemming gehouden — zooals tien jaren tevoren ook in andere ingelijfde gebieden was geschied — en mede op grond van den uitslag dier stemming is later de annexatie verdedigd. Van rechtsstandpunt beschouwd, heeft dit argument evenwel niet de minste beteekenis.

* *
*

Italië had nu wel eene nieuwe hoofdstad, maar tevens zich eene lastige quaestie op den hals gehaald. De Paus was n.l. niet geneigd den gepleegden roof te erkennen. Onmiddellijk op 20 September 1870 liet hij door den Kardinaal-Staatssecretaris ANTONELLI aan het corps diplomatique eene nota overhandigen, waarin tegen het optreden van Italië werd geprotesteerd. Zoo werd o. a. gezegd: „Zijne Heiligheid

heeft mij opgedragen te verklaren, dat deze overweldiging elk gevolg mist, nietig en zonder eenige waarde is en dat zij nooit in eenig opzicht eenen nadeeligen invloed kan hebben op de onbetwistbare en wettige rechten van eigendom en bezit, hetzij van den Heiligen Vader, hetzij van zijne opvolgers; en indien geweld de uitoefening van deze rechten belet, is het de uitdrukkelijke wil van Zijne Heiligheid die rechten onverkort te bewaren, om er te zijner tijd weder daadwerkelijk bezit van te nemen."

Deze houding bleef niet zonder invloed op de zienswijze der Roomsch-Katholieken in de verschillende staten. De Italiaansche minister VISCONTI VENOSTA vond het dan ook geraden op 18 October 1870 aan de diplomatieke vertegenwoordigers van zijn land een schrijven te richten, waarin hij hun stof bood om de verontwaardigde geesten te doen bedaren. Hij verklaarde, dat Italië een moeilijk vraagstuk had op te lossen. Eenerzijds moest worden rekening gehouden met de nationale gevoelens van hen, die aanhangers waren van het denkbeeld der Italiaansche eenheid; anderzijds met de godsdienstige gevoelens van hen, wier kerkelijk hoofd de Paus was. De onafhankelijkheid en het gezag van den Heiligen Stoel moesten beschermd worden zonder te kort te doen aan de rechten, welke de moderne maatschappij eischt. Maar het was geenszins de bedoeling, dat de Roomsch-Katholieken in hunne gevoelens zouden worden gekwetst door de voltooiing der Italiaansche eenheid. De voorname positie, welke de Paus als persoon innam, zou in geen enkel opzicht worden aangetast; zijne hoedanigheid van souverein, zijn voorrang boven de andere Roomsch-Katholieke vorsten, de door hem genoten vrijstellingen en de civiele lijst zouden ten volle gewaarborgd worden; zijne paleizen en zijne verblijven zouden het recht van exterritorialiteit genieten.

Overeenkomstig deze uiteenzetting is onder het ministerie-LANZA bij de wet van 13 Mei 1871 no. 214 de juridische positie van den Paus geregeld. Deze wet hield o. a. het volgende in:

De persoon van den Paus is heilig en onschendbaar.

De aanslag op den persoon van den Paus en de uitlokking tot het plegen daarvan worden gestraft met dezelfde straffen als zijn bedreigd tegen den aanslag — en de uitlokking tot het plegen daarvan — op den persoon des Konings.

De Italiaansche Regeering kent aan den Paus op het grondgebied van het Koninkrijk de eerbewijzen van eenen souverein toe.

De Paus is bevoegd het gewone aantal garden in dienst te houden, voor lijfwacht en voor de bewaking der paleizen.

De dotatie van de jaarlijksche rente van 3.225.000 Lire ten behoeve van den Heiligen Stoel blijft behouden. Met deze som, welke gelijk is aan die, welke op de Romeinsche begrooting voorkomt onder de omschrijving „Heilige apostolische paleizen, Heilig College, Kerkelijke Congregaties, Staatssecretariaat en Diplomatiek Corps in het buitenland", wordt geacht voorzien te zijn in de inkomsten van den Paus en in de verschillende kerkelijke behoeften van den Heiligen Stoel; in het onderhoud en in de bewaking der apostolische paleizen.

Deze dotatie zal ingeschreven worden in het grootboek der Openbare Schuld als eene altijddurende en onvervreemdbare rente ten name van den Heiligen Stoel. Zij wordt vrijgesteld van alle Rijks-, gemeente- en provinciale belastingen.

Boven deze dotatie blijft den Paus het genot verzekerd van de Vaticaansche en Lateraansche paleizen met de bijbehoorende gebouwen, tuinen en terreinen en wat er verder deel van uitmaakt en evenzoo van het landgoed van Castel Gandolfo. De genoemde paleizen, het landgoed enz., benevens de musea, de bibliotheken en de verzamelingen van kunst en oudheidkunde, welke zich daarin bevinden, zijn vrijgesteld van alle lasten en van onteigening ten algemeenen nutte.

Gedurende het openstaan van den Pauselijken Stoel zal geen rechterlijke of politieke autoriteit, om welke reden ook, de persoonlijke vrijheid der kardinalen kunnen beperken. De Regeering draagt zorg, dat de bijeenkomsten van het conclave en van de oecumenische conciliën niet gestoord worden door van buiten komend geweld.

Geen ambtenaar van het openbaar gezag of dienaar van de openbare macht is bevoegd ter uitoefening van daden, tot zijn ambt behoorende, de paleizen of plaatsen, waar de Paus gewoonlijk of tijdelijk verblijf houdt, of waarin een conclave of een oecumenisch concilie vergaderd is, binnen te treden, tenzij gemachtigd door den Paus, het conclave of het concilie.

Het is verboden over te gaan tot doorzoeking of inbeslagneming van papieren, documenten, boeken of registers in de pauselijke bureaux en congregaties, welke met uitsluitend geestelijke bevoegdheden bekleed zijn.

De Paus is volkomen vrij alle functiën van zijne geestelijke bediening te vervullen.

De geestelijken, die krachtens hun ambt in Rome medewerken aan de uitvaardiging van acten van het geestelijk bestuur van den Heiligen Stoel, zijn niet onderworpen, uit hoofde daarvan, aan eenige bemoeilijking, onderzoek of toezicht van de zijde van het openbaar gezag.

Iedere vreemdeling, bekleed met een kerkelijk ambt in Rome, geniet de persoonlijke waarborgen, toekomende aan de Italiaansche burgers krachtens de wetten van het Koninkrijk.

De gezanten der vreemde Regeeringen bij Zijne Heiligheid genieten in het Koninkrijk alle prerogatieven en immuniteiten, welke volgens het internationaal recht aan de diplomatieke agenten toekomen. Eene overeenkomstige bepaling geldt voor de gezanten van den Paus bij vreemde mogendheden, wanneer zij zich naar de plaats hunner zending begeven of daarvan terugkeeren.

De Paus is vrij in zijne briefwisseling met het Episcopaat en met geheel de Katholieke wereld, zonder eenige inmeniging van de Italiaansche regeering. Te dien einde wordt hem de bevoegdheid verleend in het Vaticaan of in een zijner andere verblijven een kantoor van de posterijen en de telegrafie te vestigen, bediend door ambtenaren van zijne keuze.

In eenige volgende artikelen wordt eene regeling gegeven van de betrekkingen van den Italiaanschen staat met de Roomsch-Katholieke kerk, welke, zooals pastoor GOULMY verklaart, buiten de Romeinsche quaestie omgaat. [4])

* *
*

De genoemde wet van 1871, in den regel Waarborgen- of Garantiewet geheeten, heeft geen groote beteekenis. Dit was trouwens ook niet wel mogelijk. Zij was niet anders dan eene wilsverklaring van den Italiaanschen staat, welke door den Paus nooit is aanvaard. Eene regeling van diens volkenrechtelijke positie kon zij niet geven en behoefde zij ook niet te geven. Kon zij niet geven, omdat de wetgever van Italië op volkenrechtelijk gebied onbevoegd was; behoefde zij niet te geven, omdat de positie van den Paus in het volkenrecht erkend is. De Waarborgenwet is uitsluitend Italiaansch recht, waarmede de Paus niet van doen wilde hebben. [5]) Hij wenschte geen gemeenschap met den roover van zijn grondgebied; hij wilde zich niet bewegen op Italiaansch territoir; hij beschouwde zich als gevangene in het Vaticaan; hij weigerde de bovengenoemde jaarlijksche rente in ontvangst

te nemen. Men kon niet èn in het Vaticaan èn aan het Italiaansche hof verkeeren. Er voltrok zich eene scherpe scheiding tusschen de pauselijke en de Italiaansche officieele wereld. Een uiterst minutieus protocol werd vastgesteld voor de bezoeken van staatshoofden. Het staatshoofd eener Roomsch-Katholieke natie en een Roomsch-Katholiek staatshoofd, dat eene niet-Roomsch-Katholieke natie bestuurde, werden door het Vaticaan niet ontvangen, indien zij ook het Italiaansche hof bezochten. De niet-Roomsch-Katholieke hoofden van eveneens niet-Roomsch-Katholieke volkeren werden door den Paus slechts in gehoor ontvangen, als zij zich aan een bijzonder ceremoniëel onderwierpen. Zij konden het Vaticaan alleen bezoeken, komende van het gezantschap van hunnen staat bij den Heiligen Stoel of van het gezantschap van hunnen staat bij het Quirinaal of van een hotel, waar zij verblijf hielden. Zij kwamen dus als het ware van hun eigen territoir onmiddellijk bij het Vaticaan en moesten vergeten, dat er een wereldlijk Rome was. Op de evengenoemde gezantschappen, of in het door hen gekozen hotel, moesten zij het tegenbezoek van den staatssecretaris van den Paus afwachten.

Aan dit protocol werd streng de hand gehouden. Toen de president der Fransche republiek, LOUBET, de gestelde regelen overtrad, werd onmiddellijk in eene diplomatieke nota d.d. 28 April 1904 door den staatssecretaris Kardinaal MERRY DEL VAL een protest geformuleerd, dat als terugslag de verdwijning van den Franschen ambassadeur bij het Vaticaan ten gevolge had. [6])

Evenwel de tijd heelt vele wonden. Dit geldt ook met betrekking tot de verhouding tusschen Vaticaan en Quirinaal. PIUS X werd tot Paus gekozen in 1903, als opvolger van LEO XIII, die vijf en twintig jaren in het Vaticaan had gezeteld. Hij stond dus wel iets anders tegenover het hier besproken vraagstuk dan zijn voorganger. De kardinalen waren andere dan degene, die de bezetting van Rome hadden meegemaakt. De geestelijkheid had eveneens eene verjonging ondergaan; een nieuw geslacht was opgegroeid, dat Italië niet dan als eenheid gekend had. De bevolking in haar geheel kende niet meer de atmosfeer van *il risorgimento* met zijnen geestdrift en zijnen strijd. Geleidelijk aan was over en weer de stemming eenigermate veranderd. PIUS IX had in 1868 door het *non expedit* aan de Roomsch-Katholieken in Italië verboden aan de verkiezingen voor de Kamer van Afgevaardigden deel te nemen. Door PIUS X werd in 1905, in de encycliek

Certum consilium, de mogelijkheid van uitzonderingen geopend en in 1919 verviel het verbod geheel. [7]) De deelneming der Roomsch-Katholieken aan het staatkundige leven, op den grondslag van samenwerking, werd vergemakkelijkt door de tegemoetkomende houding der regeering, die aan verschillende wetten, welke kerkelijke belangen raakten, eene „soepele" toepassing gaf.

In 1887 was de abbé TOSTI verloochend wegens zijn geschrift over de verzoening, dat als een monument van benedictijnsche naïveteit werd gekenschetst. In 1889 was hetzelfde overkomen aan den bisschop van Cremona, BONOMELLI, om zijn boekje *Roma e l'Italia e la realtà delle cose*. Maar in 1913, gedurende de sociale week van Milaan, konden de bisschop van Udine, ROSSI, en graaf DELLA TORRE, zich ongehinderd uitspreken over de mogelijkheid eener oplossing van de Romeinsche quaestie. Tijdens de vredesonderhandelingen hadden te Parijs besprekingen plaats tusschen ORLANDO en MGR. CERETTI, die evenwel tot geen resultaat leidden, omdat de eerste van meening was, dat een vraagstuk, als het hier bedoelde, slechts onder een krachtig bestuur kon worden opgelost. [8])

* *
*

Toen MUSSOLINI de orde in Italië hersteld had en er zich toe zette het staatkundige en maatschappelijke leven te reconstrueeren, wijdde hij ook zijne aandacht aan de beteekenis, die de godsdienst als factor voor het volksleven bezit. Hij nam eene groote reeks maatregelen van meer en minder belang, die zijne welwillende gezindheid openbaarden. Verschillende kerken, die gesloten waren, werden weder voor het houden van godsdienstoefening opengesteld; kloosters werden aan de orden teruggegeven; in de lagere school werd het geven van godsdienstonderwijs weer ingevoerd; het crucifix werd weer opgehangen in scholen en kantoren; bij het leger werden aalmoezeniers aangesteld. In 1924 verzocht hij den Minister van Justitie OVIGLIO eene commissie in het leven te roepen, die tot taak zou hebben na te gaan, welke veranderingen behoorden te worden gebracht in de wetgeving, die op de kerkelijke aangelegenheden betrekking had. In 1925 werd deze commissie door ROCCO, den opvolger van OVIGLIO, benoemd; drie aanzienlijke prelaten namen daarin zitting. Na eenen arbeid van zes maanden maakte de commissie twee wetsontwerpen openbaar, die over het algemeen met instemming werden ontvangen. In den strijd,

welke rondom deze ontwerpen ontstond, gaf de Paus zelf het door hem ingenomen standpunt aan, door aan Kardinaal GASPARRI te schrijven, dat eene bevredigende regeling mogelijk was, op voorwaarde, dat 1°. de Waarborgenwet werd afgeschaft; 2°. de daadwerkelijke onafhankelijkheid van den Heiligen Stoel door eene regeling, waarbij eenig grondgebied werd toegekend, verzekerd werd en 3°. naast de politieke overeenkomst een concordaat werd gesloten, dat tot basis zou dienen van de nieuwe Italiaansche wetgeving in kerkelijke zaken. Op dezen grondslag is toen voortgewerkt. In den loop van 1926 zijn de onderhandelingen aangevangen, eerst officieus en daarna officieel, die tot de overeenkomsten van 1929 hebben geleid. Toen in Januari 1929 de staatsraad BARONE, die de Italiaansche regeering vertegenwoordigde, was overleden, heeft MUSSOLINI persoonlijk diens taak overgenomen en de besprekingen tot een goed einde gebracht. Op 11 Februari 1929 zijn in het Lateraansche paleis te Rome door den staatssecretaris Kardinaal GASPARRI en door minister MUSSOLINI drie overeenkomsten geteekend: een tractaat, eene financieele overeenkomst en een concordaat. Binnen vier maanden moest de ratificatie volgen; deze heeft 7 Juni 1929 plaats gehad en dienzelfden dag zijn de overeenkomsten in werking getreden.

* *
*

Volgens artikel 1 van het tractaat erkent en bevestigt Italië het beginsel, reeds in de Sardinische grondwet van 1848 gehuldigd en sedert voor Italië van kracht geworden, volgens hetwelk de Roomsch-Katholieke godsdienst de eenige staatsgodsdienst is.

In artikel 2 erkent Italië de souvereiniteit van den Heiligen Stoel op internationaal gebied, als eene eigenschap, welke inhaerent is aan zijne natuur, in overeenstemming met zijne traditie en de eischen van zijne roeping in de wereld.

Bij artikel 3 kent Italië aan den Heiligen Stoel den volledigen eigendom van en de uitsluitende en volstrekte macht en de souvereine jurisdictie over het Vaticaan toe en niet alleen over het Vaticaan, maar ook over al zijne dependenties. Het aan den Paus afgestane gebied vormt de *Vaticaansche Stad,* waarvan de grenzen zijn aangegeven op eene bij het tractaat behoorende kaart.

Als gevolg van de erkenning dezer souvereiniteit en jurisdictie zal in het aangeduide gebied geen enkele bemoeiing van de zijde van de

Italiaansche regeering geoorloofd zijn; geen enkele autoriteit zal daar bevoegd zijn dan die van den Heiligen Stoel (artikel 4).

Het volgende artikel regelt de ontruiming en de schadeloosstelling ten laste van den Italiaanschen Staat aan de toenmalige bewoners van het nieuwe pauselijke gebied. Dit territoir zal bevrijd worden van alle daarop rustende servituten. De Heilige Stoel zal zorgen voor eene behoorlijke afsluiting door de open gedeelten, met uitzondering van het plein van Sint Pieter, met eenen muur te omgeven.

Krachtens artikel 6 zal Italië de Vaticaansche Stad van eene voldoende hoeveelheid water voorzien, er een station bouwen, dat aansluiting zal geven aan het spoorwegnet van het schiereiland en er kantoren inrichten voor de post, telegrafie, telefonie, radio-telegrafie en radio-telefonie. Bij latere overeenkomsten zal het verkeer van voer- en vliegtuigen der Vaticaansche Stad in en boven Italië geregeld worden.

De Italiaansche autoriteiten zullen in de zône, die aan de Vaticaansche Stad grenst, de oprichting verbieden van gebouwen, die uitzicht zouden geven op het pauselijk grondgebied. Zoodanige gebouwen, die er reeds zijn, zullen afgebroken worden. In overeenstemming met de regelen van het internationaal recht zal het aan vliegtuigen verboden zijn over de Vaticaansche Stad te vliegen (artikel 7).

Artikel 8 is geheel gelijk aan de artikelen 1 en 2 van de Waarborgenwet. De persoon van den Paus wordt heilig en onschendbaar verklaard en de aanslag op zijnen persoon, benevens de uitlokking tot het plegen daarvan, wordt gestraft met dezelfde straffen als zijn bedreigd tegen zoodanige handelingen, die tegen den Koning gericht zijn.

In artikel 9 wordt het Vaticaansche onderdaanschap geregeld. Overeenkomstig de bepalingen van het internationaal recht kunnen zij, die hun vast verblijf hebben in de Vaticaansche Stad, met goedvinden van den Heiligen Stoel, afstand doen van hunne oude nationaliteit en de Vaticaansche verkrijgen. Laatstgenoemd burgerschap neemt een einde, doordat men ophoudt zijn vast verblijf binnen het pauselijk gebied te hebben. Zij, die hunne Italiaansche nationaliteit op de hierboven aangegeven wijze verloren hebben, krijgen, wanneer zij in het in den vorigen zin genoemde geval komen te verkeeren, die nationaliteit weer terug. Vertoeft een Vaticaansch burger, die te voren de Italiaansche nationaliteit bezat, tijdelijk in Italië en doet zich een geval voor, waarbij niet de regel *locus regit actum,* maar het personeel statuut

moet gelden, dan worden de regelen van het Vaticaansche recht en, zoo die er niet zijn, de bepalingen van het Italiaansche recht toegepast.

Vermoedelijk zal het Vaticaansche staatsburgerschap niet door een groot aantal personen worden gevraagd. Immers artikel 10 maakt dat overbodig. Volgens die bepaling zijn de kerkelijke waardigheidsbekleeders en zij, die tot de pauselijke hofhouding behooren, voor zoover zij op eene jaarlijks vast te stellen lijst worden vermeld, ook al bezitten zij het Vaticaansche staatsburgerschap niet, in Italië vrijgesteld van den militairen dienst, van den jury-plicht en van alle andere persoonlijke diensten. Overigens wordt in dit artikel, op het voetspoor van artikel 10 der Garantiewet, bescherming van persoon verzekerd aan hen, die medewerken aan het geestelijk bestuur van den Heiligen Stoel of met een kerkelijk ambt in Rome zijn bekleed.

De centrale organisaties van de Roomsch-Katholieke Kerk (congregaties enz.) zullen vrij wezen van elke inmenging van wege de Italiaansche wet betreffende de verwerving van goederen door zedelijke lichamen (artikel 11).

In artikel 12 wordt geheel in overeenstemming met artikel 11 en 12 van de Waarborgenwet het actief en passief gezantschapsrecht van den Heiligen Stoel overeenkomstig de algemeene regeling van het internationaal recht erkend. De gezanten der vreemde mogendheden bij het Vaticaan zullen in Italië alle prerogatieven en immuniteiten genieten, die het volkenrecht aan diplomatieke agenten toekent, ook al hebben zij hun vast verblijf niet in de Vaticaansche Stad, maar op Italiaansch grondgebied. De Italiaansche regeering verbindt zich de briefwisseling tusschen alle staten, ook oorlogvoerende, en den Heiligen Stoel altijd en onder alle omstandigheden vrij te laten. De bisschoppen van de geheele wereld zullen zich steeds, onbelemmerd, naar het Vaticaan mogen begeven. Het diplomatieke verkeer tusschen de beide verdragsluitende partijen zal worden gevoerd door bemiddeling van eenen Italiaanschen ambassadeur bij den Heiligen Stoel en eenen pauselijken nuntius bij het Italiaansche hof, welke laatste overeenkomstig de internationale gewoonte, bekrachtigd door de slotacte van het Weensche congres, deken van het corps diplomatique zal wezen. Aan de diplomatieke koeriers van den Paus, voor alle staten, wordt ook in oorlogstijd, volgens de regelen van het internationaal recht, vrijheid van beweging toegekend.

Bij artikel 13 en 14 wordt aan den Heiligen Stoel de volle eigendom verleend van de Lateraansche Basiliek, van de Basiliek van Sinte Maria Maggiore en van die van Sint Paulus; voorts van het paleis te Castel Gandolfo en verschillende andere onroerende goederen.

Aan deze goederen wordt, hoewel zij deel uitmaken van het Italiaansche grondgebied, de immuniteit toegekend, die krachtens het volkenrecht geldt voor de gebouwen, waar de diplomatieke vertegenwoordigers van vreemde staten verblijf houden. De politie zal er dus niet mogen binnentreden, behalve op verzoek of met goedvinden van de bewoners of bezitters zelve. Dezelfde onschendbaarheid wordt ook verleend aan elke kerk op Italiaansch gebied gedurende den tijd, dat de Paus daar aan eenige plechtigheid deelneemt (artikel 15).

Bij artikel 16 wordt bepaald, dat op de gebouwen, welke in de drie voorafgaande artikelen zijn genoemd, benevens op een aantal andere, zooals dat van de Gregoriaansche Universiteit en van het Bijbel-Instituut, onteigening ten algemeenen nutte niet mag worden toegepast en dat zij vrijgesteld zullen zijn van elke gewone of buitengewone belasting van staat, provincie en gemeente. In vertrouwen op de „nobili tradizioni artistiche che vanta la Chiesa Cattolica" wordt aan den Heiligen Stoel het recht toegekend in de bovenbedoelde gebouwen alle veranderingen aan te brengen, die hij nuttig oordeelt, zonder dat daarvoor eenige vergunning van de Overheid van staat, provincie of gemeente noodig is.

Alle hoogwaardigheidsbekleeders en ambtenaren van de pauselijke administratie op Italiaansch gebied, in of buiten Rome, zijn, van 1 Januari 1929 af, vrij van elke belasting op de inkomsten, die zij van den Heiligen Stoel of van eenige kerkelijke organisatie ontvangen. De verzamelingen van kunst en wetenschap in de Vaticaansche Stad en het Lateraansche Paleis zullen toegankelijk blijven voor geleerden en bezoekers. Gezanten van en bij den Heiligen Stoel en kerkelijke waardigheidsbekleeders, die uit het buitenland komen, hebben voor hunne reis geen Italiaansch visum noodig. Van goederen, die uit het buitenland komen en bestemd zijn voor de Vaticaansche Stad of voor pauselijke instellingen daarbuiten, worden geen invoerrechten of accijnzen geheven (artikelen 17 tot en met 20).

Artikel 21 zegt, dat de kardinalen in Italië recht hebben op de eerbewijzen, welke aan de prinsen van den bloede verschuldigd zijn. Als zij in Rome wonen, zelfs buiten de Vaticaansche Stad, zullen zij

niettemin als Vaticaansche burgers beschouwd worden, met alle daaraan verbonden gevolgen.

De Italiaansche regeering verbindt zich voorts, wanneer de pauselijke zetel openstaat, zorg te dragen dat de kardinalen zonder eenigen hinder over het Italiaansch gebied naar het Vaticaan kunnen reizen. Ook zal zij zorgen, dat conclaven en andere kerkelijke bijeenkomsten ongestoord kunnen vergaderen.

Volgens artikel 22 zal Italië, op verzoek en krachtens delegatie van bevoegdheid van den Heiligen Stoel, zorg dragen voor de bestraffing van misdrijven, die in de Vaticaansche Stad begaan zijn. Is echter de dader op Italiaansch gebied gevlucht, dan zal zonder meer de wet van dat land op hem worden toegepast. Het artikel bevat verder eene zeer ruime uitleveringsbepaling en zegt ten slotte, dat ook verdachten, die gevlucht zijn in een der gebouwen, waaraan bij artikel 15 onschendbaarheid is toegekend, zullen worden uitgeleverd, tenzij de bestuurders dier gebouwen er de voorkeur aan geven, dat de Italiaansche autoriteiten zelve de inhechtenisneming komen verrichten.

Op de tenuitvoerlegging in Italië van vonnissen, door de rechtbanken van de Vaticaansche Stad gewezen, zijn de bepalingen van het internationaal recht van toepassing. De vonnissen en maatregelen van de geestelijke autoriteiten ten aanzien van kerkelijke en religieuze personen en ter zake van geestelijke en disciplinaire aangelegenheden, zullen, wanneer zij aan de burgerlijke autoriteiten officieel zijn medegedeeld, in Italië volledig rechtsgevolg hebben (artikel 23).

In artikel 24 verklaart de Heilige Stoel, met het oog op zijne souvereiniteit op volkenrechtelijk gebied, dat hij zich zal houden buiten alle geschillen tusschen andere staten en de congressen, die in verband daarmede worden gehouden, tenzij de strijdende partijen eenstemmig een beroep doen op zijne vredesroeping en behoudens, dat hij zich in alle gevallen het recht voorbehoudt zijn moreel en geestelijk gezag te doen gelden. Tengevolge van het innemen van dit standpunt zal de Vaticaansche Stad steeds en onder alle omstandigheden als neutraal en onschendbaar worden beschouwd.

Artikel 25 bepaalt, dat de afwikkeling van de vorderingen van den Heiligen Stoel op Italië zal geschieden bij eene afzonderlijke regeling, die tegelijk met het tractaat zal worden onderteekend.

Artikel 26 bevat twee plechtige verklaringen. Eenerzijds verzekert de Heilige Stoel, dat door dit verdrag en de daarbij behoorende over-

eenkomsten de vrijheid en onafhankelijkheid, welke hij behoeft voor zijnen herderlijken arbeid, in het diocees van Rome en in de Roomsch-Katholieke Kerk in Italië en in de geheele wereld, afdoende verzekerd zijn; dat de „Romeinsche quaestie" voor goed en onherroepelijk is opgelost en afgedaan; en dat hij het Koninkrijk Italië onder de dynastie van het Huis van Savoye met Rome als hoofdstad van den Italiaanschen staat erkent. Anderzijds verklaart Italië, dat het de Vaticaansche Stad onder de souvereiniteit van den Paus als staat erkent. De slotalinea van het artikel houdt in, dat de Waarborgenwet en elke andere bepaling, welke met het verdrag strijdt, is afgeschaft.

Krachtens artikel 27 moet binnen vier maanden na de onderteekening de bekrachtiging door den Paus en den Koning van Italië volgen en zal het verdrag door de uitwisseling der acten van bekrachtiging in werking treden.

* *
*

Bij het tractaat, waarvan de hoofdinhoud hierboven is aangegeven, behooren vier bijlagen. De eerste is eene kaart van het grondgebied van den nieuwen staat: de Vaticaansche Stad. De tweede bevat de plattegronden van de onroerende goederen, voor welke het voorrecht der exterritorialiteit geldt en die vrijgesteld zijn van onteigening ten algemeenen nutte en van belastingen. Bijlage III geeft de plattegronden der onroerende goederen, die niet van het voorrecht der exterritorialiteit genieten, maar waarop onteigening niet kan worden toegepast en geen belastingplicht rust. Bijlage IV bevat de financieele regeling, waarvan in artikel 25 van het verdrag sprake is.

Zooals hierboven is vermeld, bepaalde de Garantiewet o. a., dat Italië jaarlijks 3.225.000 lire aan den Heiligen Stoel zou uitkeeren. Aangezien de Paus die wet niet erkende, was 58 jaar lang het genoemde bedrag niet opgevorderd. Welke regeling moest nu èn met het oog op het verleden èn voor de toekomst worden getroffen. Uitgangspunt was, dat schadevergoeding moest worden gegeven voor de berooving, welke Italië van 1860 tot 1870 gepleegd had. Voorts meende de Paus, dat rekening moest worden gehouden met de toenemende behoeften van de kerk. Anderzijds wilde hij echter den tegenwoordigen financieelen toestand van Italië en den economischen toestand van de bevolking niet buiten beschouwing laten. Eindelijk mocht de waardedaling van de lire niet over het hoofd gezien worden.

In verband met dit alles heeft Italië zich verbonden bij de uitwisseling der acten van bekrachtiging aan den Heiligen Stoel een bedrag van 750 millioen lire uit te keeren en bovendien een aantal obligaties Italiaansche staatsschuld, rentende 5 %, ter nominale waarde van 1000 millioen lire. Met deze uitkeering is voldaan aan alle verplichtingen, welke in financieel opzicht op Italië tegenover den Heiligen Stoel rustten.

Wat het concordaat betreft, kunnen wij met enkele mededeelingen volstaan. De vraagstukken van wetgevenden aard, die het Roomsch-Katholicisme betreffen, zullen in den vervolge geregeld worden in overeenstemming met de beginselen van het wetboek van canoniek recht.

De Italiaansche staat, die het huwelijk als basis van de familie in eere wil herstellen, erkent het als sacrament. Een huwelijk, gesloten volgens de bepalingen van het canonieke recht heeft dus volledig kracht. Onmiddellijk na de inzegening moet de geestelijke de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, die op de rechten en verplichtingen der echtgenooten betrekking hebben, voorlezen en vervolgens zal hij de huwelijksacte opmaken, die hij binnen vijf dagen in afschrift aan de gemeentelijke Overheid zal ter hand stellen, ter inschrijving in de registers van den burgerlijken stand. Over de nietigheid van het huwelijk wordt beslist door de geestelijke rechtbanken. [9]) Hunne te dezer zake gewezen vonnissen zullen worden medegedeeld aan de *Segnatura* (het pauselijk gerechtshof), ter controleering, of de regelen van het canonieke recht zijn geëerbiedigd. Vervolgens worden zij met de beslissing van de *Segnatura* toegezonden aan het territoriaal bevoegde Hof van Appel van Italië, dat ze bij beslissing in raadkamer uitvoerbaar zal verklaren. De Heilige Stoel stemt er in toe, dat de procedures tot scheiding van tafel en bed — die niet het sacrament van het huwelijk raken en waarbij niet het bestaan van den huwelijksband zelf in het geding is — door de burgerlijke rechterlijke macht worden behandeld.

De bisschoppen zullen door den Paus vrijelijk worden benoemd. Slechts moet te voren aan het burgerlijk gezag daarvan worden kennis gegeven, opdat dit kan nagaan, of er wellicht eenig bezwaar van staatkundigen aard bestaat. Bij het aanvaarden van zijn ambt legt de bisschop den eed van trouw aan den Italiaanschen staat af.

Godsdienstonderwijs wordt verplicht voorgeschreven voor lagere

en middelbare scholen; de Italiaansche staat erkent de kerkelijke feestdagen en vergunt pauselijke onderscheidingen te dragen en pauselijke adellijke titels te voeren.

Eindelijk worde nog gewezen op de bepaling van het tweede lid van artikel 1: Uit eerbied voor het heilige karakter van de Eeuwige Stad, den bisschopszetel van den Paus en het middelpunt van de Roomsch-Katholieke wereld, zal de Italiaansche regeering zorg dragen in Rome alles te weren, wat met het genoemde karakter in strijd zou kunnen wezen. [10])

* * *

Aan het bovenstaande veroorloven wij ons nog de volgende opmerkingen toe te voegen.

1. Er is een tijd geweest, dat staatslieden, of die er voor gehouden werden, betoogden, dat er geen Romeinsche quaestie was, althans, dat zij er niet meer was, omdat zij door de Waarborgenwet was opgelost. Zoo verklaarde CRISPI in Juni 1887: „Wij verlangen geen verzoening en hebben die ook niet noodig, omdat de staat met niemand in oorlog is. Wij weten niet en willen ook niet weten, wat men in het Vaticaan denkt." En in October 1887 verkondigde hij: „De Romeinsche quaestie bestaat voor ons Italianen heelemaal niet." Zijn orgaan *Riforma* schreef in hetzelfde jaar: „er kan geen sprake zijn van een bilateraal contract, alleen van eene volle en duurzame erkenning van het gebeurde door het Vaticaan." [11])

Van diep nadenken getuigt dit alles niet. Wellicht kan de juistheid dezer opmerking het gemakkelijkst bewezen worden door eene andere uitspraak van de *Riforma,* luidende, dat in geval van eenen oorlog de gezanten van vijandige mogendheden, bij het Vaticaan geaccrediteerd, zouden moeten worden uitgewezen. Indien de *Riforma* hierin gelijk mocht hebben — en dat zal zij zelve toch wel aannemen—, volgt daaruit, dat het bestaan van eene Romeinsche quaestie na 1870 redelijkerwijze niet betwist kan worden. Immers vreemde mogendheden, welke ingevolge de bepalingen van het volkenrecht — nog ten overvloede in de Waarborgenwet erkend — eenen gezant bij het Vaticaan hebben, kunnen niet dulden, dat Italië zou beslissen over de vraag, of zulk een gezant kan blijven of moet heengaan.

De opmerking van CRISPI, dat Italië in 1887 met niemand in oorlog was, heeft ook niet veel waarde. Hij bedoelde natuurlijk, dat er geen

oorlog was met het Vaticaan. Maar was dat zoo? Hij zou gelijk hebben, indien hij bedoelde, dat er geen veldslagen werden geleverd. Waarschijnlijk wilde hij evenwel iets anders te kennen geven, n.l. dat in 1870 Rome bij Italië was ingelijfd, daardoor de Kerkelijke Staat was verdwenen en met de opvolgers van het vroegere hoofd van dien staat niet meer behoefde te worden gerekend. Allereerst kan worden opgemerkt, dat, zoo Italië niet in oorlog was met het Vaticaan, het daarmede evenmin in vrede was. Het Vaticaan heeft in den roof van zijn grondgebied nooit bewilligd; het heeft de Waarborgenwet nooit erkend. Reeds daardoor was er, gelet op de positie, welke de Paus als hoofd der Roomsch-Katholieke kerk inneemt, eene Romeinsche quaestie.

Eindelijk kan in dit verband nog de vraag worden gesteld, of werkelijk de Paus in 1870 geheel zijn wereldlijk gebied heeft verloren. Toen 20 September 1870 CADORNA Rome bezette, is tusschen hem en KANZLER, den opperbevelhebber der pauselijke troepen, een capitulatieverdrag gesloten, waarbij de z.g. Leonijnsche stad van de bezetting werd uitgesloten. [12]) Eerst op 22 September 1870 heeft CADORNA, op verzoek van den Paus, wijl verstoring van de orde dreigde, ook dàt gedeelte van Rome bezet. Is nu ook dat gedeelte bij Italië ingelijfd? Wie veel waarde toekent aan de Garantiewet zal deze vraag allicht bevestigend beantwoorden. Immers artikel 5 van die wet geeft den Paus slechts het *genot* van de Vaticaansche paleizen enz., niet de souvereiniteit. Maar... de Paus heeft die wet nooit erkend. Bovendien, is inlijving van grondgebied mogelijk krachtens eene éénzijdige wilsverklaring, indien deze niet gepaard gaat met feitelijke machtsuitoefening? [13]) Men zal deze vraag ontkennend moeten beantwoorden. Welnu, Italië heeft nooit in het bedoelde deel van Rome souvereiniteitsrechten uitgeoefend. Voorzoover daarvan sprake is, heeft de Paus het gedaan. Ook heeft deze zich nooit als Italiaansch onderdaan gedragen, b.v. nooit belasting betaald.

2. Ook al betwist men, dat de Paus na 1870 wereldlijk souverein is gebleven — en met het bovenstaande is die aangelegenheid zeker niet opgelost —, dan nog is er alle aanleiding te spreken van eene „Romeinsche quaestie". De Paus toch heeft het karakter van volkenrechtelijk subject nooit verloren; hij is het blijven bezitten. De bewering, dat slechts souvereine staten subjecten van het volkenrecht kunnen wezen, is onhoudbaar. Sinds 1870 is èn in de wetenschap èn

in de practijk van het volkenrecht, ook door hen, die zich op het standpunt stelden, dat de Paus niet langer wereldlijk souverein was, nagenoeg algemeen erkend, dat hij volkenrechtelijk subject gebleven was. Uit de Garantiewet blijkt, dat ook Italië er zoo over dacht. Vóór 11 Februari 1929 waren 24 staten bij het Vaticaan vertegenwoordigd [14]) en daaronder waren er ook wel enkele, wier regeerders van volkenrecht eenig verstand hadden.

Evenwel over de beteekenis van de positie van den Paus op volkenrechtelijk gebied liepen de meeningen in menig opzicht uiteen. Vandaar, dat er alle reden was, van eene „Romeinsche quaestie" te spreken.

3. Het theoretische Italiaansche standpunt was, dat de Paus na 1870 Italiaansch onderdaan was. Dit nu was voor de Roomsch-Katholieken een hoofdbezwaar. Hunne opvatting was, dat het hoofd hunner kerk voor de vervulling zijner taak van geen enkelen staat afhankelijk mocht wezen. Was hij Italiaansch onderdaan, dan kon dit er toe leiden, dat staten, die met Italië in geschil lagen, hem van partijdigheid zouden verdenken bij de behandeling van vragen, die voor hunne (Roomsch-Katholieke) onderdanen van belang waren. Voor de zuiverheid van de pauselijke positie is zijne volstrekte onafhankelijkheid van elken staat eene eerste voorwaarde. Dit argument heeft ook voor de niet-Roomsch-Katholieken beteekenis. Derhalve is de totstandkoming der Lateraansche verdragen, uit een *algemeen* gezichtspunt beschouwd, van groote waarde.

4. Nog vóór de tekst der verdragen bekend was, werd reeds de vraag opgeworpen, of het wel mogelijk zou zijn, dat de nieuwe Kerkelijke Staat lid zou worden van den Volkenbond. De *Manchester Guardian* had zeer bepaaldelijk bezwaar daartegen. De souvereiniteit des pausen oordeelde zij onvolledig, daar zijn staat militair onder de bescherming van Italië zou staan. Op dien grond hadden immers ook San Marino en Monaco hunne aanvrage om toelating zien afgewezen. Van meer belang nog achtte dit blad de overweging, dat de nieuwe wereldlijke macht van den paus alleen bestaat om de uitoefening van geestelijke functies te vergemakkelijken. De Volkenbond is evenwel een bond niet van religies, maar van naties. Conclusie: dan behoort de nieuwe pauselijke staat (of de Roomsch-Katholieke kerk) ook niet daarbij.

Het eerste argument van de *Manchester Guardian* heeft geen beteekenis, omdat het berust op eene onjuiste veronderstelling. De Vaticaansche Stad staat niet onder de militaire bescherming van

Italië. Het tweede argument is wel van belang, maar vordert geen bespreking, omdat het geheele vraagstuk, door het genoemde blad aan de orde gesteld, reeds zijne oplossing had gevonden in artikel 24 van het tractaat. De verklaring, door den paus in dat artikel afgelegd, houdt in, dat de Vaticaansche Stad niet naar het lidmaatschap van den Volkenbond zal solliciteeren.

5. In het genoemde artikel 24 wordt ook nog gezegd, dat de Vaticaansche Stad steeds en onder alle omstandigheden als neutraal en onschendbaar gebied zal worden beschouwd, als gevolg van het feit, dat de Heilige Stoel zich, behoudens de reeds eerder genoemde uitzonderingen, buiten wereldlijke conflicten van andere staten wenscht te houden. Naar het schijnt, is deze neutraliteitsverklaring eene verklaring, die ver gaat buiten het kader van een verdrag tusschen Italië en den Heiligen Stoel. Zij legt getuigenis af van een beginsel, dat de politiek van het Vaticaan beheerscht. Zij kan kwalijk beschouwd worden als eene juridische verbintenis jegens de mogendheden, die geene partij zijn geweest bij het verdrag. Tegenover Italië is het bovendien meer eene verklaring van neutraliteit, dan eene door dien staat gewaarborgde neutraliteit: Italië is niet rechtens verplicht haar te verdedigen. MUSSOLINI is van meening, dat Italië garant is, omdat, als iemand de neutraliteit wilde aanranden, hij eerst Italiaansch grondgebied zou moeten doortrekken. [15]) Dit laatste is volkomen juist, maar het tegenhouden van troepen, die zich daaraan schuldig maken, is geheel iets anders dan optreden ter handhaving eener gegarandeerde neutraliteit.

6. De afsluiting der tractaten en de afschaffing van de Waarborgenwet is eene moreele overwinning voor de staatkunde van het Vaticaan. De wet van 1871 was eene eenzijdige Italiaansche wilsverklaring; eene wet door Italië gemaakt, uitgelegd en toegepast; eene wet, die dus ieder oogenblik eenzijdig door Italië kon worden ingetrokken. De maker der wet was degeen, die hem, wiens positie zij regelde, beroofd had. Deze wet is nu verdwenen. Zij heeft plaats gemaakt voor eene bilaterale regeling, die aan de pauselijke regeering eenen onbetwistbaren territorialen grondslag geeft, door de vestiging van een onafhankelijk gebied. Zij is vervangen door eene regeling, die niet valt binnen het gebied van het Italiaansch staatsrecht, waar alleen Italië meester is, doch die, als behoorend tot het gebied van het volkenrecht, door de regelen van het internationaal recht wordt beheerscht. De

nieuwe regeling is er eene van hoogere orde dan die van 1871 en hare totstandkoming dient te worden gewaardeerd door hen, die waarde hechten aan de voortschrijding des rechts.

---

[1]) Ook andere revolutionairen doen daaraan nu mede. Zoo b.v. de Internationale Transportarbeiders-Federatie, waarvan de heeren FIMMEN en NATHANS secretaris zijn. Men zie o. a. den als geestig bedoelden brief dier heeren, d.d. 5 Augustus 1930, gericht tot den Italiaanschen gezant te 's Gravenhage (*Nieuwe Rotterdamsche Courant* 8 Augustus 1930, Avondblad B) en het manifest, door het genoemde lichaam verspreid ter opwekking tot den strijd tegen het fascisme (*Het Volk* 23 Augustus 1930).

De Regeering zal behooren te overwegen, of zij kan toelaten, dat door de dienaren van eene vreemde organisatie in ons land wordt gehitst tegen eenen staat, met welken wij vriendschappelijke betrekkingen onderhouden. Indien zij mocht besluiten daartegen maatregelen te nemen, kan zij rekenen op den steun van *Het Volk*, dat naar aanleiding van een telegram van den ex-Duitschen-Keizer in verband met de viering van het eeuwfeest der Augsburgsche geloofsbelijdenis — in welk telegram naar het oordeel van *Het Volk* te veel hoofdletters voorkwamen — te kennen gaf, dat meer ingetogenheid den ex-Keizer in zijne publieke uitingen beter zou passen; den wensch uitsprak, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw deze opvatting nog eens onder het oog van den bedoelden gast zou brengen en ten slotte uitriep: „Nederland behoeft toch niet het land te zijn, vanwaar tot herstel der monarchie in het republikeinsche Duitschland gewerkt wordt." (*Het Volk* 8 Augustus 1930).

Dit schoone stukje geeft aanleiding o. a. tot de volgende opmerkingen: 1°. dat het telegram geen enkel woord bevatte, hetwelk in eenig verband stond tot de politiek; 2°. dat de Minister van Waterstaat eene commissie zal dienen in te stellen om na te gaan, of, bij de voortschrijding van de democratie, niet een einde moet worden gemaakt aan den regel, ten onzent de telegrammen uitsluitend in hoofdletters ter kennis van den geadresseerde te brengen.

[2]) Dit is eene echt revolutionaire eigenschap, die zich ook bijna anderhalve eeuw geleden bij de Franschen openbaarde en tegenwoordig door hen, die niet moedwillig blind zijn, bij de Russische bolsjewisten kan worden waargenomen.

[3]) Sommigen zijn, blijkbaar in ernst, van oordeel, dat de Paus er de oorzaak van is, dat Italië een leger tegen Rome deed oprukken. Zoo schrijft b.v. AMEDEO GIANNINI in zijn artikel *La conciliation entre de Vatican et l'Italie* (opgenomen in *Centre International d'Etudes sur le Fascisme*, 1930, Editions Albert Mechelinck, Paris) op blz. 70: „Victor-Emmanuel II écrivit personellement au Souverain-Pontife une lettre très noble qui lui fut remise par le comte Ponza di San Martino. L'accueil hostile réservé à cette missive ne laissait plus d'autre alternative que l'emploi de la force." Natuurlijk, waarom staat men niet onmiddellijk zijne rechten af, indien een ander het „vriendelijk" vraagt! Zulk eene beschouwing doet denken aan eene redevoering, op 19 December 1918 door het Kamerlid KRUYT gehouden bij de behandeling der begrooting van Justitie. Hij was van meening, dat het begrip „diefstal" moest worden herzien. De volksmond zegt, dat, waar twee kijven, beiden schuld hebben. Dit geldt ook voor diefstal, n.l. dat er van twee zijden schuld is. Maatschappelijk gezien zijn dief en bestolene beiden slachtoffers, individueel bezien zijn beiden zondaars of misdadigers. (Handelingen der Staten-Generaal, 1918—1919, II, bl. 856). Naar bolsjewistische zienswijze is het misdadig iets te bezitten, wat een ander begeert.

[4]) P. J. L. M. GOULMY. *Het ontstaan, de ontwikkeling en de oplossing der Romeinsche kwestie*. 1929. N.V. Paul Brand's Uitg.-bedrijf te Hilversum. blz. 37.

[5]) De redenen voor die houding zijn duidelijk uiteengezet in den open brief van LEO XIII aan zijnen nieuwen staatssecretaris Kardinaal RAMPOLLA DEL TINDARO onder dagteekening van 15 Juni 1887.

[6]) YVES DE LA BRIÈRE. *Le traité du Latran et le nouvel Etat Pontifical. Revue de droit international et de législation comparée.* 1929. p. 127.

[7]) DON LUIGI STURZO. *L'Italie et le fascisme.* 1927. Paris Librairie Félix Alcan. p. 19.

[8]) GIANNINI. L. c., p. 76.

[9]) Artikel 34 van het Concordaat spreekt van „Le cause concernenti la nullità del matrimonio e la dispensa dal matrimonio rato e non consumato". Mede in verband met hetgeen verder in het artikel voorkomt, moet men aannemen, dat de echtscheidingsprocessen door de geestelijke rechtbanken worden behandeld.

[10]) De volledige tekst der overeenkomsten is te vinden in *Acta apostolicae sedis.* Annus XXI, vol. XXI, Num. 6.

[11]) Zie H. BASTGEN, *Die römische Frage,* Freiburg, Herder, 1917—1919. III, 1, S. 46, 73 en 292; aangehaald bij Dr. W. MULDER S. J. en Mr. J. H. P. BELLEFROID, *De oplossing der Romeinsche kwestie,* L. C. G. Malmberg N.V., 's Hertogenbosch, 1929, bl. 8.

[12]) Artikel 1 luidde: „La ville de Rome, excepté la partie qui est limitée au sud par les bastions du Saint-Esprit et comprend le mont Vatican et le château Saint-Ange, et constitue la cité Léonine, son armement complet, ses drapeaux, armes, magasins de poudre, tous les objets appartenant au gouvernement seront remis aus troupes de Sa Majesté le roi d'Italie". Zie Mr. Dr. J. W. SCHNEIDER, *Het probleem van den paus in het volkenrecht,* Teulings' Uitgevers-Maatschappij, 's Hertogenbosch, 1919, bl. 65.

[13]) Zie *De Oplossing der Romeinsche kwestie,* bl. 24.

[14]) Prof. J. T. DELOS, *Le traité de Latran (11 Fév. 1929) et la situation nouvelle de la Papauté,* in *Revue générale de Droit International Public,* 1929, p. 462.

[15]) DELOS, o. c., p. 466.

DE OPKOMST DER CHRISTELIJKE PATROONS-ORGANISATIE IN NEDERLAND

DOOR

R. HAGOORT.

In dezen tijd, nu nog steeds gestreden wordt over de vraag: hoe moet het met de patroonsorganisatie; is ook daarvoor, zooals op het terrein van de arbeidersbeweging, principieele gedeeldheid eisch en — zoo al — moet die zich ook voortzetten door splitsing te brengen in de patroons*vak*organisatie? — is het niet onwenschelijk om er aan te herinneren, dat de eerste poging om de patroons over de geheele linie tot organisatie te brengen, in ons land van Christelijke zijde werd aangevat.

Uiteraard vloeide dit niet voort uit eenige „klassenstrijd-opvatting". Juist andersom moet men de oorzaak hierin zoeken, dat de Christenen willen zien de *eenheid* van den arbeid en dat zij daarom ook gevoelen voor *organisatie van den arbeid,* waardoor die eenheid tot uitdrukking kan komen. En speciaal in de tweede helft der vorige eeuw, toen men in het bedrijfsleven stond voor de gevolgen van de liberale economie, die de eenheid verbroken had, moesten de gedachten der Christenmannen, die in deze vragen belang stelden, gaan in de richting van een herstel der eenheid door organisatie.

Als een ernstige poging daartoe moet men zien de stichting van *Patrimonium.*

De eigenlijke en eenige reden, waarom Kater uit het Alg. Ned. Werkliedenverbond trad, was *niet,* gelijk het meestal wordt voorgesteld, het besluit van dit Verbond tot steun van de openbare school en bestrijding van de bijzondere, maar moet hierin gevonden worden, dat Kater voor zijn streven om samenwerking te verkrijgen tusschen patroons en arbeiders, geen medewerking in dezen kring kon vinden, maar dat hij er juist fellen tegenstand vond [1]). 1 Juli 1873 trad Kater uit het A.N.W.V. Eerst zocht hij nóg zijn ideaal te bereiken door

neutrale organisatie. Maar het mislukte. Samenspreking met Beeremans en Witmond bracht hem tot de overtuiging, dat er een *Christelijke* organisatie moest komen.

Maar ook daarin zou *samenwerking* het ideaal zijn.

Tot de befaamde stichtingssamenkomst van Patrimonium op 3 Januari 1876 ten huize van den heer Beeremans waren uitgenoodigd: 5 heeren en 5 arbeiders. De heeren waren: Wolbers, een rentenier, gewezen schilders-patroon, Glinderman, Hovy en Verweij, drie bekende Christen-patroons uit die dagen en J. Karres wiens maatschappelijke functie onbekend is. De vijf arbeiders waren Beeremans, een bouwkundig opzichter, Kater en Poesiat, twee metselaars, Witmond, een journalist en een onbekende, die aan de uitnoodiging ook geen gevolg gaf.

Dit groepje namen werpt een bepaald licht op de komende organisatie. En het doet ons thans vreemd aan, dat uit dit overleg niet geboren werd een Christelijk-*Sociaal* Verbond, zooals sommigen thans Patrimonium liever zouden doopen, maar een Nederlandsch *Werklieden*-Verbond.

Wie zich echter den nood der arbeiders uit de zeventiger jaren voor den geest haalt, zal een verklaring kunnen vinden: men zag den nood der werklieden, en men oordeelde, dat daartegen door aaneensluiting iets te doen zou zijn; men richtte nu een verbond op, dat *voor* de werklieden zou werkzaam zijn en daarbij patroons en werklieden zou vereenigen.

Men kan het de mannen uit dien tijd niet ten kwade duiden, dat ze deze dingen niet zoo precies en scherp onderscheidden. Men stond aan het begin. Maar dat men samenwerking wilde, blijkt ook uit de bepaling in het oudste statuut van Patrimonium (1877) omtrent het lidmaatschap. Daarin schreef men: *Art. 4.* „Leden van het Verbond kunnen worden *allen, van welken rang ook* [2]), die den leeftijd van 18 jaren hebben bereikt, die verklaren het beginsel des Verbonds van harte te zijn toegedaan en wier levenswandel dit niet weerspreekt. *Art. 5.* De leden worden onderscheiden in gewone leden (werklieden, om het even of zij handen-, dan wel geestesarbeid verrichten), en buitengewone leden (werkgevers en patroons)".

Het slot van het artikel in *De Werkmansvriend* van 6 April 1877 en het Zondagsblad van *De Standaard* van 8 April 1877, waarin Kater Patrimonium aan het Christenvolk voorstelde, luidde, geheel in over-

eenstemming hiermee: „Daartoe wachten wij hulpe van Hem, die hemel en aarde gemaakt heeft *en roepen allen, rijk of arm, aanzienlijk of gering, hetzij werkgever of werkman toe: Voeg U bij ons,* opdat ons lieve vaderland, ons dierbaar Vorstenhuis en alle ingezetenen dezer zoo rijk door God gezegende landen voor de heillooze plannen der revolutie, voor dien geest, die niet uit God is, bewaard blijven" [2]).

De werklieden hebben Patrimoniums roepstem in een voor dien tijd aanzienlijk aantal gevolgd. Langen tijd was Patrimonium de *grootste* werkliedenorganisatie in Nederland.

Maar voor de patroons bleek de oproep tevergeefs te zijn. Het aantal buitengewone leden van Patrimonium — en daaronder waren toch ook nog dominé's, burgemeesters, onderwijzers, e. d. — beliep, volgens Kater, nimmer meer dan 8 % [3]).

Er moesten andere wegen ingeslagen worden, om de patroons tot vereeniging te brengen.

Het was de heer A. Wiersinga, van Meppel, die in zijn referaat voor het eerste Christelijk-Sociaal Congres in 1891 over het organisch verband van den arbeid [4]) de afzonderlijke patroons-organisatie als noodzakelijk aanprees. Na te hebben vastgesteld, dat de solidariteit op het terrein van den arbeid door het individualisme verbroken was, sprak hij als zijn oordeel uit, dat men, om het organisch verband te herstellen, de mogelijkheid zou moeten scheppen, „dat beide partijen" — kapitaal en arbeid — „zelfstandig en vrij ten opzichte van elkaar zich organiseeren" [5]). In de verdere uitwerking dezer gedachten wees hij erop, dat ons land zijn Christelijke arbeiders-coöperatiën reeds kende. Maar — „patroonsvereenigingen in den aangegeven zin ontbreken tot dusver nog geheel". Hij mocht echter goede hoop uitspreken, dat dit congres de aanleiding tot het stichten daarvan zou worden.

Hield het Sociaal Congres zelve zich met dit punt al niet bezig [6]), aan het congres was verbonden een afzonderlijke vergadering van Christen-patroons.

Van wie de gedachte tot het bijeenroepen er van is uitgegaan, vonden wij nergens vermeld. Vermoedelijk was ze aan Dr. Kuyper bij zijn reis naar Luik ten behoeve van het Congres door het voorbeeld der daar bestaande vereeniging van patroons geïnspireerd.

Het is waarschijnlijk, dat de oproep tot bijwoning dezer vergadering in breeden kring is uitgegaan en zoowel algemeen als persoonlijk is geweest. Kater stelde namens de regelingscommissie van het congres

bij de afdeelingen van Patrimonium een onderzoek in naar de namen van Christen-patroons met acht of meer werklieden [7]).

„Een kleine driehonderd patroons uit alle oorden des lands, en allerlei bedrijf, groot en klein" [8]), gaven aan den oproep om in Frascati bijeen te komen, gehoor. Als moderamen fungeerden ter vergadering naast den president, den heer W. Hovy, de heeren: H. Groenewegen en J. A. Wormser, Secretarissen; D. Schut, Amsterdam; G. J. Knottenbelt, Barneveld; A. G. van Deth, Brussel; J. G. van Schaardenburg, Dordrecht; H. M. Dercksen, Gouda; G. P. Ittmann Jr. en A. W. Sterkman, 's Gravenhage; J. Anema, Leeuwarden; A. E. van Kempen en J. M. van Kempen, Leiden; J. W. Koning, Leiderdorp; H. Schoonejongen, Middelharnis; A. J. de Waal Malefijt, Overveen; E. G. Wentink, Schalkwijk (Utrecht); A. W. Schippers, Vlaardingen; en C. W. Tieleman, Zoeterwoude.

Ds. H. Pierson deed als rapporteur in deze vergadering uitvoerige mededeelingen over de stichting en den arbeid van de Luiksche Vereeniging van Patroons, welker voorbeeld hij aan de vergadering in overweging gaf. Met levendige toejuiching werd deze rede begroet en het debat bewoog zich enkel om de vraag, op welke wijze de stichting zou kunnen plaats hebben. Dr. Kuyper leidde deze discussie in de richting van de benoeming van een commissie, die een nader plan zou ontwerpen.

Volgens mededeeling in *De Oranjevaan* [9]), wees Dr. Kuyper „op tweeërlei weg: Een vereeniging stichten met locale afdeelingen, of wachten dat er vereenigingen worden opgericht, die dan later in een bond kunnen worden vereenigd". Een keus werd echter niet gedaan. In deze vergadering werd alleen onder luide toejuiching geconcludeerd: „Er wordt een Vereeniging van Nederlandsche Patroons opgericht op den grondslag van het Congres" [10]).

Op een inteekenlijst, die ter vergadering rondging, teekenden een honderd belangstellenden, daarmee hun bereidheid om tot een op te richten Vereeniging toe te treden, uitsprekend. Besloten werd, dat „uit de honderd patroons, die op de lijst hadden geteekend, door de regelingscommissie van het Sociaal Congres een commissie zou worden bijeengeroepen, om de zaak voor te bereiden en te regelen". [11])

Een der Utrechtsche deelnemers aan het Congres, de latere drukkerspatroon G. J. C. Herdes, die zich in die dagen onderscheidde door

een roerige actie op politiek [12]) en sociaal terrein, meende direct de hand aan den ploeg te moeten slaan voor het oprichten van een plaatselijke Christelijke patroonsvereeniging. Reeds op de ledenvergadering der afdeeling Utrecht van Patrimonium van 2 December 1891 diende hij een voorstel in, dat de afdeeling een commissie hiertoe zou benoemen. En vóór de afdeeling op 18 December het voorstel in behandeling kon nemen, liep hij reeds de stad af, om leden voor een patroonsvereeniging te winnen.

Er rees nu in Patrimoniums kring bedenking. De heer Herdes had op de inteekenlijst laten drukken: „De Chr. patroonsvereeniging geeft advies aan Patrimonium". „Wordt hierdoor niet de zelfstandigheid van Patrimonium bedreigd?" vroeg de heer Husen. En Kater sprak uit: „Wie Patrimonium van advies wil dienen, moet er lid van wezen". [13]) Geheel in deze lijn lag het bezwaar van den actieven secretaris der afdeeling, W. van der Linden, die tegenover de mededeeling, dat de patroonsvereeniging die der Christelijke werklieden zou steunen, stelde, „dat de Christenpatroons daartoe ook nu reeds in de gelegenheid zijn. Patrimonium bestaat uit werkgevers en werklieden, die elkander steunen en samen beproeven mede te werken tot de oplossing der arbeidsquaestie". „Het Christelijke beginsel" — zoo voerde hij verder aan — „zegt toenadering en samenwerking, terwijl dit voorstel niet naast maar tegenover Patrimonium een vereeniging uitsluitend van Patroons stelt".

Later [14]) verklaarde hij zich op dit punt nader. Op het Sociaal Congres had hij ingestemd met de conclusie, die tot de stichting van een patroonsorganisatie leidde, omdat op dat oogenblik die vereenigingen er nog niet waren „en het niet gemakkelijk is, de strekking te doorzien van en een oordeel te vormen over niet bestaande zaken. Eerst toen in Utrecht pogingen werden aangewend tot oprichting van zulk een corporatie, vatte de gedachte bij mij post, die spoedig overtuiging werd: De oprichting van patroonsvereenigingen is in strijd met het beginsel, dat ten grondslag ligt aan *Patrimoniums* inrichting (zie Statuten art. 4*c*). . . . Ik stem toe: de schrijver is voor patroonsvereenigingen; het blijkt (lijkt? — H.) zoo mooi, wanneer een aantal Christenpatroons zich vereenigen om te werken niet allereerst in eigen belang, maar in het belang van den arbeider. Maar in werkelijkheid is het een miskennen van *Patrimoniums* beginsel: patroon en werkman zijn door den Heere in het maatschappelijk leven te zeer van elkander

afhankelijk gesteld en vormen te zeer één geheel, om niet, waar het sociale belangen geldt, saam te werken".

Ook ter jaarvergadering van Patrimonium op 5 April 1892 liet de afdeeling Utrecht door haar afgevaardigden Grondijs en Van der Linden dat bezwaar vertolken. Het vond echter geen weerklank, tenzij dan bij den Voorzitter, die vreesde, dat de grief „dat in *Patrimonum* samenwerking tusschen patroons en werklieden onmogelijk is, grond van waarheid zal krijgen". [15])

De vergadering vereenigde zich, met alleen de stem der Utrechtsche afgevaardigden tegen, met de volgende motie-Meppel [16]): „de vergadering, met blijdschap vernomen hebbende, dat de Christelijke patroons in ons land komen tot een eigen organisatie, oordeelt het wenschelijk: dat er een officieus contact kome tusschen *Patrimonium* en de Chr. Patroonsvereeniging, zoowel plaatselijk als voor het heele land [15]). Teekenend was, dat een slotzin van deze motie: „dat voortaan tot *Patrimonium* als leden enkel gerekend worden de Christen-*arbeiders", niet* werd aanvaard en evenmin verworpen. Het verslag vermeldt: „het laatste deel der motie komt *niet* in debat".

Kater zag de oprichting van een patroonsorganisatie als „een breuk in Patrimonium" [17]). Heel voorzichtig sprak hij reeds uit in „Patrimonium" van 9 Januari 1892: „Niet, we zeggen het nog eens, dat we tegen het oprichten van Patroonsvereenigingen zijn, neen, we zijn er zeer voor, maar als een patroon met ons in beginsel één is, dan willen wij hem gaarne in ons midden ontvangen. Wil hij daarnaast tevens lid zijn eener Patroonsvereeniging, die met het oog op de vakbelangen op wat breedere grondslagen staat, het zal ons lief wezen". En 7 Mei 1892 schreef hij: „Misschien acht men, dat voor de toenadering, die *Patrimonium* voorstond, de tijd nog niet gekomen is, of dat ze langs een omweg het best kan worden bereikt". Maar 28 Mei 1892, bij de aankondiging van het eerste nummer van „Boaz", noemde hij dit „een der moeilijkste gevallen, die ons in ons leven te midden van de werkliedenbeweging zijn voortgekomen". De oprichting der Patroonsvereeniging, zoo bekende hij openhartig, had aan zijn ideaal — Patroons en Werklieden tot één te brengen — „een geweldigen stoot toegebracht". *(Slot volgt).*

---

[1]) Men zie hiervoor breeder het gedenkboek van Patrimonium, m.n. hoofdstuk IV vanaf blz. 121 en het begin van hfdst. V.

[2]) Wij cursiveeren.

[3]) Openingswoord voor de jaarvergadering 1889 „Patrimonium" 23 Nov. 1889.

[4]) De volledige titel was: „Wat vermag het particulier initiatief, om door vrije corporatiën het organisch verband ook op het terrein van den arbeid te herstellen? Vereenigingen van arbeiders. Vereenigingen van patroons. Recht van werkstaking."

[5]) Proces-Verbaal van het Sociaal Congres, Amsterdam 1892, blz. 233.

[6]) T. a. p., blz. 105. De volgende mededeelingen zijn, waar niet anders vermeld, uit het verslag der Patroonsvergadering, Proces-Verbaal, blz. 527 e.v.

[7]) Ik vond dit vermeld in de notulen van de afdeeling Rotterdam van Patrimonium, bestuursvergadering van 30 September 1891.

[8]) „Open Schrijven van het Bestuur der Patroonsvereeniging aan de Christelijke Patroons in Nederland", Amsterdam 1892, blz. 4.

[9]) A.R. Nieuws- en Advertentieblad voor de provincie Utrecht. De later te noemen Herdes gaf in zijn verdediging van de stichting van een Patroonsvereeniging in de nummers van dit blad van 25 en 30 December 1891 en 1 Januari 1892 een overzicht van de vergadering met de patroons, dat in sommig opzicht breeder is dan het Proces-Verbaal.

[10]) Als grondslag voor het Sociaal Congres golden de artikelen 1—8, 14, 15 en 19 van het A.R. beginselprogram.

[11]) Medegedeeld in een ingezonden stuk, vermoedelijk van de hand van den heer W. van der Linden, secretaris van de afdeeling Utrecht van Patrimonium, die eveneens het Congres meemaakte, in „De Oranjevaan" van 6 Januari 1892.

[12]) Men zie hierover mijn „Tot zegen geleid", gedenkschrift bij het 60-jarig bestaan der Utrechtsche A.R. Kiesvereeniging, Utrecht 1928, blz. 24, 25.

[13]) „Patrimonium", 9 Januari 1892.

[14]) In „Patrimonium" van 26 Maart 1892.

[15]) Jaarboekje van Patrimonium voor 1893, bl. 93 en 94.

[16]) De heer Wiersinga was voorzitter dezer afdeeling.

[17]) Hij schreef 29 Juli 1903 aan den heer Beeremans: „In 1891 op het sociaal congres is in Patrimonium een breuk geslagen, toen door de oprichting van „Boaz" de samenwerking van patroons en werklieden veroordeeld werd".

EEN KERKELIJKE VOLKSPARTIJ IN ZWEDEN.

Volgens mededeeling van de Europäische Lutherische Korrespondenz van September 1930 (uitgave van de Evangelische Landespressverbande für Sachsen S.E.K.) is te Gotenburg een nieuwe politieke partij, de Kerkelijke Volkspartij, gevormd, aan welker statuten en partijprogram wij het volgende ontleenen.

De Kerkelijke Volkspartij is een vereeniging van Zweedsche mannen en vrouwen, die in de eerste linie meer dan tot dusver het kostbaarste erfdeel van het Zweedsche volk bevorderen en beschermen willen, n.l. de constitutioneele vrijheid en het evangelisch-luthersche geloof.

De Kerkelijke Volkspartij is en wil zijn een vaderlandsche partij op kerkelijken grondslag en wil met de overige politieke partijen geenerlei aaneensluiting hebben. Voor zoover de belangen van Kerk en Vaderland het eischen, wil zij zuiver conservatief zijn; zij wijst echter ieder conservatisme als einddoel af. Zij is bereid samen te werken met iedere partij, die wil helpen haar doel te bevorderen.

In het bijzonder wordt verder de nadruk gelegd op de Zondagsheiliging; wordt de klassenstrijd van rechts en links in iederen vorm afgewezen, terwijl de nieuwe partij wil opkomen voor sociale gerechtigheid.

In het alcoholvraagstuk staat zij op het standpunt van het op het oogenblik in Zweden doorgevoerde zgn. „restrictie-systeem".

De partij beschouwt nationalen weerplicht als een van de voornaamste Christelijke plichten en keert zich tegen iedere pacifistische politiek, die de vaderlandsche belangen dreigt te verwaarloozen. De strijd tegen het bolschewisme is voor haar vanzelfsprekend.

Speciaal brengt het program nog naar voren, dat de partij opkomt voor de macht des Konings en voor sterkere regeermacht. Zij strijdt tegen het rationalisme in Kerk en onderwijsinrichtingen en voor een rechtmatige vrijheid van de Kerk tegenover den Staat. Zij keert zich tegen verwereldlijking der school en komt op voor onderwijzing der jeugd in het geloof der Kerk. Luthers Kleine Catechismus moet een verplicht leerboek op de scholen zijn.

Verder bestrijdt de partij al de machten, die dreigen de zedelijke kracht van Zweden te ondergraven: ongezonde genotzucht, propaganda voor onzedelijkheid en alles wat gezin en familie, de grondslagen voor het bestaan van het Zweedsche volk, dreigt te ondergraven.

Voor de eerste maal treedt hiermede in Zweden een partij in het

openbaar op, die bewust op kerkelijken grondslag arbeiden wil. Zij zal eerst bij de eerstkomende verkiezing voor den Rijksdag over twee jaar met bijzondere candidaten naar voren treden.

Bijzonder opmerkelijk is, dat deze Kerkelijke Volkspartij ontstaan is geheel onafhankelijk van soortgelijke nieuw optredende partijen in Duitschland, gelijk de Christelijk-sociale Volksdienst.[1]) De stichters der nieuwe kerkelijke partij wisten van de soortgelijke beweging in Duitschland zelfs nog niets af.

N.

---

[1]) Men zie over deze partij p.p. 422 en v.v. van het vorig nummer (Septembernummer) van dit tijdschrift.

VRAAG EN ANTWOORD

1. VRAAG:

In het boek van H. DE WILDE „De A. R. partij en haar program van beginselen", 5e geheel bijgewerkte druk, wordt op bl. 97, 98 en 99 beweerd dat de Overheid *niet* opzettelijk, bij rechtstreeksche ordinantie Gods is ingesteld (bl. 97). Op bl. 99 luidt het: 1°. Onder de ordinantiën Gods, in het Woord neergelegd, komt er geen voor, die betrekking heeft op de *instelling* van het Overheidsambt.

Deze uitdrukkelijke bewering komt mij eenigszins vreemd voor. Is dat wel juist? DE WILDE beroept zich op 1 Petr. 2 : 13, maar, afgezien van het feit dat over de daar gebezigde woorden „menschelijke verordening" eenig verschil bestaat, komt het mij op grond van Gen. 9 : 6 en Rom. 13 niet geheel juist voor. Tenzij DE WILDE door mij op dit punt niet goed begrepen wordt.

Volgens art. 2 van ons program is God de *bron* van het gezag. Nu bepaalt dit nog wel niets over de *instelling* van de Overheid als zoodanig, maar het maakt op mij toch een eigenaardigen indruk, wanneer door DE WILDE (a. w. bl. 99) gezegd wordt dat het Overheidsambt (de instelling?) uit de menschen is. In Rom. 13 : 1 staat toch uitdrukkelijk dat alle macht van God „geordineerd" (ingesteld) is?

Voorts, Dr. KUYPER zegt toch met nadruk in zijn Gemeene Gratie deel I bl. 80: In de eerste plaats *stelt God* het Overheidsgezag als zoodanig in. Verder herinnert Dr. KUYPER aan Spr. 8 : 15 „Door Mij regeeren de Koningen enz.".

Op bl. 82 vraagt hij: *Waar* is het Overheidsgezag ingesteld en bevestigd? Om dan ter plaatse te antwoorden: „Hierop nu hebben onze Vaderen steeds geantwoord door te verwijzen naar Gen. 9 : 6 enz.".

Nu kan het zijn dat DE WILDE meer speciaal doelt op het Overheids*ambt* terwijl Dr. K. steeds spreekt over het Overheids*gezag*. Maar het een sluit toch het ander in?

Zoudt U mij te dezer zake t. z. t. van advies willen dienen?

Dit zou ik zeer op prijs stellen.

ANTWOORD:

Naar wij meenen is de tegenstelling, die U opmerkt tusschen de uitlatingen van DE WILDE en KUYPER niet zoo groot als ze oppervlakkig schijnt.

Ook KUYPER erkende wel, dat er verschillende natuurlijke factoren het ontstaan van Overheden in de hand hebben gewerkt. Zulks niet alleen bij de vestiging van het Overheidsgezag in de hand van een bepaald persoon (b.v. bij de aanwijzing van een bepaald persoon als Koning) of in de hand van bepaalde personen bij een collegiaal bestuur; doch evenzeer bij het ontstaan van het overheidsgezag, het overheidsambt als zoodanig. U leze het eerste deel van zijn „Anti-revolutionaire Staatkunde" blz. 248 v.v., waar hij wijst op den gezelligheidsdrang van den mensch en de vrees voor geweldenarij, waardoor groepsgewijze samenleving van menschen onder een hoofd bevorderd wordt. Ook heeft hij meermalen gewezen op den uiteenloopenden aard en omstandigheden der menschen, die aan sommigen de capaciteiten schenken om leiding te geven en hun wil aan anderen op te leggen, doch bij de groote meerderheid de behoefte aan leiding wekken en haar tot gehoorzamen nopen.

In dit alles erkende KUYPER de doorwerking van Gods Gemeene Genade tot stuiting der zonde.

Wanneer KUYPER echter daarnaast den nadruk legt op de uitdrukkelijke instelling van het Overheidsgezag door God, doet hij dit om buiten twijfel te stellen, dat de wettige drager van het Overheidsgezag naar Goddelijk recht de bevoegdheid heeft om niet alleen over anderen te gebieden, doch ook om — zelfs ten doode toe (doodstraf, oorlog e.d.) — te weerstaan, wie tegen dit Overheidsgezag optrekt.

De nadrukkelijke goddelijke instelling van het Overheidsgezag heeft dan ook bij KUYPER niet de beteekenis als zou er buiten deze Overheidsinstelling geen Overheidsgezag geweest zijn, doch bedoelt aan te wijzen den goddelijken rechtstitel, waarop de Overheid bij haar optreden steunt. Zonder zoodanigen titel zou een Overheidspersoon wel gezag (macht) over zijn medemensch kunnen oefenen, doch geen rechtmatig gezag; ook niet al verklaarden alle onderdanen bij contract zulk een gezag te tolereeren. Want evenmin als men bij contract aan een particulier persoon de bevoegdheid tot vrijheidsberooving of toepassing van den doodstraf mag toekennen, evenmin zijn de onderdanen bevoegd aan een Overheidspersoon de beschikking over hun vrijheid en leven, zij het ook onder alle mogelijke beperkingen, te verleenen. Alleen God Zelf vermag dit. Vandaar, dat negatie van dezen principieelen grondslag van het Overheidsgezag in beginsel beteekent: anarchie of dictatuur.

Vandaar ook, dat hiertegenover èn KUYPER èn DE WILDE beiden naar de bekende plaatsen in de Heilige Schrift verwezen ter fundeering van het Overheidsgezag, waarbij ze — al moge de terminologie verschillen — toch hetzelfde bedoelden.

N.

2. VRAAG:

Wij hebben in onze gemeente sinds kort ingevoerd een verplichte sluiting van winkels gedurende den Zondag. De betreffende verordening is voorbereid door een raadscommissie en door een compromis tot stand gekomen.

Nu heeft een banketbakker over die Zondagssluiting aan den Raad geadresseerd en verzocht om de verordening ten behoeve van het banketbakkersbedrijf te wijzigen, waardoor de tot dit bedrijf behoorende winkels op Zondag en op 1[en] Kerstdag geopend mogen zijn van 10 tot 2 uur.

Op voorstel van een der raadsleden, een lid van den Vrijheidsbond, die aan het compromis had medegewerkt, werd besloten aan het college van B. en W. op te dragen een vergelijking te maken tusschen de verordening en de nieuwe Winkelsluitings wet,teneinde te overwegen in hoeverre aan het verzoek van den adressant ware te voldoen.

Kunt U mij in verband met deze quaestie enkele inlichtingen nopens de Winkelsluitingswet verstrekken?

Daarbij zij nog opgemerkt, dat B. en W. volgens artikel 4 der verordening bevoegd zijn om ontheffing te verleenen van de bepalingen dezer verordening o. a. in het algemeen voor bijzondere dagen in het belang van het verkeer en op daartoe gedane aanvragen voor bijzondere winkels, indien zulks door de belangen van het verkeer wordt gewettigd.

ANTWOORD:

Het wil ons voorkomen, dat herziening van de gemeentelijke verordening op de winkelsluiting teneinde deze verordening in overeenstemming te brengen met het ontwerp der Winkelsluitingswet, niet aanbevelenswaardig is. Nog pas zeer kort geleden is deze verordening, dank zij een compromis tusschen de verschillende raadsgroepen, vastgesteld. En zoodra de Winkelsluitingswet in werking treedt, hetgeen — mocht de Eerste Kamer het ontwerp aannemen — waarschijnlijk wel binnen zeer afzienbaren tijd zal plaats vinden[1]), zal de verordening, in verband met art. 151 der Gemeentewet, haar rechtskracht verliezen en zal de Raad, desgewenscht, een nieuwe verordening ter uitvoering van de artt. 6 en 9 der Winkelsluitingswet kunnen vaststellen en aan de Kroon ter goedkeuring aanbieden. Het zou in deze omstandigheden niet pleiten ten gunste van het beleid van den Raad, wanneer hij nu weer ten gerieve van een bepaalde groep winkels een uitzonderingsbepaling in de verordening zou opnemen.

Trouwens, het komt ons voor, dat dit ter bereiking van het beoogde doel overbodig is.

Art. 4 1e lid van het ontwerp-Winkelsluitingswet bepaalt, dat art. 2, onder a van dit ontwerp (d. i. de bepaling inzake Zondagssluiting) geen toepassing vindt:

„*a.* ten aanzien van winkels, waar uitsluitend of in hoofdzaak brood, banket, suikerwerk en chocolade wordt verkocht, op 1 Januari, 24, 26 en 31 December;

b. ten aanzien van bloemenwinkels op 1 Januari, 14 en 15 Augustus, 1 en 2 November, 24, 26 en 31 December;

c. ten aanzien van melk-, visch- en fruitwinkels tot 12 uur des middags, uitsluitend voor den verkoop van melk, room, visch en fruit;

d. ten aanzien van winkels, waar uitsluitend of in hoofdzaak brood, banket, suikerwerk en chocolade wordt verkocht, gedurende ten hoogste vier achtereenvolgende uren, liggende tusschen 9 uur des voormiddags en 8 uur des namiddags, doch uitsluitend voor den verkoop van die waren en onder voorwaarde, dat van de uren, gedurende welke de winkel op Zondag voor het publiek is geopend, ten allen tijde duidelijk is kennis gegeven op een geschrift of drukwerk, dat aan de toegangsdeur tot den winkel is bevestigd, zoodanig, dat daarvan van buiten af gemakkelijk kan worden kennis genomen."

De verordening Uwer gemeente bevat een dergelijke uitzondering niet. Doch B. en W. kunnen krachtens art. 4 der verordening ontheffing van de bepalingen der verordening verleenen, speciaal in de gevallen, bedoeld bij art. 4 van het ontwerp-Winkelsluitingswet. En zij zouden zich tegenover den Raad bereid kunnen verklaren, om, ingeval de Raad mocht wenschen, dat in die gevallen ontheffing verleend werd, aan dezen wensch gevolg te geven.

Intusschen zijn wij niet overtuigd, dat er klemmende redenen zullen zijn aan te voeren om in Uwe gemeente in al deze gevallen uitzonderingen toe te staan. Voor den verkoop van melk en andere aan spoedig bederf onderhevige waren, zou een uitzondering kunnen worden toegestaan in de zomermaanden. Doch wat betreft den verkoop van bloemen, brood, banket en andere snoeperij lijkt ons de uitzondering van art. 4, 1e lid der Winkelsluitingswet volstrekt niet noodzakelijk. Men kan des Zaterdags zijn inkoopen doen.

Men zal misschien aanvoeren, dat zoodra de Winkelsluitingswet in werking treedt, de winkels, bedoeld in art. 4, 1e lid, dan toch van de uitzonderingsbepaling zullen kunnen profiteeren. En men zal misschien op dien grond van B. en W. verlangen reeds thans met het oog op de continuïteit in het overheidsbeleid met deze uitzonderingsbepaling bij het verleenen van ontheffing rekening te houden.

Echter valt hiertegenover op te merken, dat de Raad, volgens art. 9 der Wet, bevoegd zal zijn onder goedkeurig der Kroon afwijking van de bepalingen van die Wet vast te stellen, indien bijzondere omstandigheden

dit gewenscht maken. De Raad zal dus ook de uitzonderingsbepalingen van het eerste lid van art. 4 geheel of gedeeltelijk buiten werking kunnen stellen, indien de bedoelde omstandigheden aanwezig zijn.

De vraag is daarbij, *welke bijzondere omstandigheden geacht worden een dergelijke afwijking te wettigen, speciaal, of ook het plaatselijk godsdienstig karakter der bevolking als zoodanige omstandigheid mag worden beschouwd.*

Hetgeen daaromtrent bij de behandeling van het ontwerp in de Tweede Kamer van de zijde der Regeering werd opgemerkt, laat aan duidelijkheid veel te wenschen over.

Aanvankelijk scheen het, of Minister VERSCHUUR afwijkingen in verband met het christelijk godsdienstig karakter der plaatselijke bevolking niet geoorloofd achtte. In zijn eerste rede merkte hij dienaangaande op:

> „Nu zou men zich ten aanzien van de afwijkingen, die onder goedkeuring der Kroon zullen worden toegestaan, misschien ongerust kunnen maken. Aanvankelijk stond er in het ontwerp: uitzonderingen, dat is tijdens die lange voorgeschiedenis geworden: afwijkingen, met de duidelijke bedoeling, om zoowel ter eener als ter anderer zijde uitzonderingen toe te staan, dus het is aan een bepaalde gemeente volkomen geoorloofd, zoowel ten aanzien van de avondsluiting als ten aanzien van de Zondagsrust verder te gaan dan dit ontwerp doet, mits wegens bijzondere omstandigheden en wat daaronder is te verstaan heb ik reeds eenigermate aangegeven. De „godsdienstige geaardheid" zou, als men noodig acht die als bijzondere omstandigheid te noemen, alleen beteekenis kunnen hebben ten aanzien van een genootschap als dat van de Joden, maar als men spreekt van bijzondere omstandigheden en dat verbijzondert tot godsdienstige geaardheid, dan kan men de Christelijke gezindheid, die zoo algemeen is in ons land, daarvoor niet in aanmerking doen komen. Wel kan ik mij dat voorstellen ten aanzien van de Zevendedagsadventisten of de Zevendedagsbaptisten, ook dat zou in een bepaalde plaats één bijzondere omstandigheid kunnen vormen" (Hand. IIe K. 1929/'30 p. 1640).

Doch uit andere uitlatingen van Regeeringszijde valt af te leiden, dat het begrip „bijzondere omstandigheden" veel ruimer moet worden opgevat dan deze passage doet vermoeden.

Zoowel mondeling als schriftelijk heeft de Regeering meermalen den nadruk gelegd op haar voornemen om een ruim gebruik van art. 9 toe te laten. En dat daarbij ook met de godsdienstige gesteldheid (de zeden) der plaatselijke bevolking zal worden rekening gehouden, gaf de Minister te kennen bij de behandeling van art. 4 van het ontwerp, toen hij opmerkte:

> „In de richting van verruiming heb ik reeds eenig licht gegeven, maar nu schijnt men vooral ook licht te wenschen in de andere

richting en te willen weten, in hoeverre verscherpingen ten aanzien van de Zondagsrust door de gemeentebesturen zouden worden aanvaard. Nu meen ik, dat de geachte afgevaardigde, de heer Snoeck Henkemans mij een buitengewoon gelukkige formuleering aan de hand heeft gedaan toen hij, op het voetspoor van wat in de Memorie van Antwoord door mijn geachten ambtsvoorganger is medegedeeld, gevraagd heeft, *of voor plaatsen, waar de zeden zoo zijn, dat met algemeene instemming de winkels op Zondag gesloten zijn, een verscherping van de Zondagsrust buiten de bepalingen van deze wet voor goedkeuring door de Kroon in aanmerking zou komen.* Ik geloof, dat daarop ongetwijfeld *bevestigend* moet worden geantwoord. Zooals de geachte afgevaardigde het heeft geformuleerd, is een bevestigende beantwoording daarvan heel gemakkelijk" (Hand. p. 1686).

Er is dus aanleiding om aan te nemen, dat een Raadsverordening, waarbij de uitzonderingen van art. 4 in verband met het godsdienstig karakter der plaatselijke bevolking geheel of ten deele buiten werking worden gesteld, de goedkeuring van de Kroon zal erlangen. N.

[1]) De wet zal, volgens art. 13 van het ontwerp, in werking treden op een nader door de Kroon te bepalen tijdstip.

---

3. VRAAG:

Zoudt U mij over het volgende willen inlichten?

Op de laatste vergadering van onze kiesvereeniging wisten we met de volgende vragen geen raad.

1°. Uit hoeveel leden bestaat de Raad van State?

2°. Zijn alleen Ministers van Staat lid van den Raad van State?

3°. Zijn er ook Ministers van Staat, die nog geen lid zijn van den Raad van State, b.v. onze leider Colijn?

4°. Als men in beroep gaat bij de Kroon, beslist dan het ministerie of de Raad van State?

ANTWOORD:

De Raad van State is als volgt samengesteld.

De Koningin is voorzitter. De Prins der Nederlanden heeft zitting ingevolge het Kon. Besluit van 6 Febr. 1901 no. 9. De Prinses sinds haar 18e jaar van rechtswege krachtens de Grondwet. Voorts bestaat de Raad uit een vice-president en 14 leden, terwijl daarbij nog komen de Staatsraden in buitengewonen dienst.

Deze samenstelling wordt geregeld door de wet van 21 Dec. 1861 S. 129.

De Koningin kan ten hoogste 15 staatsraden in buitengewonen dienst benoemen tot deelneming aan bepaalde werkzaamheden van den Raad en zijne afdeelingen. Op het oogenblik zijn er vier, n.l. Ir. W. F. LEEMANS, Mr. J. W. S. A. VERSTEEG, Mr. Dr. J. A. BARON DE VOS VAN STEENWIJK en Mr. R. J. H. PATIJN.

De Raad van State neemt volgens de Grondwet het Koninklijk gezag waar in de volgende gevallen:

1°. bij overlijden des Konings, zoolang niet in de troonopvolging is voorzien, voor den minderjarigen Troonopvolger geen Regent is benoemd, of de Troonopvolger of Regent afwezig is;

2°. wanneer de Koning of de Regent buiten staat geraakt de regeering waar te nemen, zoolang de Regent ontbreekt of afwezig is; en bij overlijden van den Regent zoolang niet een opvolger is benoemd en het regentschap aanvaard is;

3°. ingeval de troonopvolging onzeker is en de Regent ontbreekt of afwezig is.

In het geval sub 1 roept de Raad van State binnen vier maanden na het overlijden de Staten-Generaal in dubbele getale bijeen, ten einde in vereenigde vergadering een Koning(in) te benoemen.

Wanneer er in een regentschap moet worden voorzien, dient de Raad een wetsontwerp in ter voorziening in het regentschap, en wel binnen één maand na aanvaarding van het koninklijk gezag of (in geval sub 3) na het ophouden der onzekerheid (Grondwet artt. 19 en 44).

De Raad van State heeft overigens een in hoofdzaak adviseerende taak. Behalve omtrent de aanhangige wetsvoorstellen (ook die uitgaan van de Staten-Generaal) en omtrent de algemeene maatregelen van bestuur van den Staat en zijn koloniën en bezittingen in het buitenland moet de Raad gehoord worden over vernietiging van besluiten der Provinciale of Gedeputeerde Staten of van plaatselijke verordeningen en voorts in de gevallen, waarin de wet het beveelt, en over alle zaken van algemeen of bijzonder belang, waaromtrent de Kroon het noodig oordeelt. Ook is de Raad bevoegd aan de Kroon voordrachten te doen omtrent onderwerpen van wetgeving, waaromtrent hij wettelijke voorziening gewenscht acht.

Een afzonderlijke afdeeling van den Raad (afdeeling contentieus) heeft tot taak het onderzoek der geschillen van bestuur of andere, aan de Kroon ter beslissing onderworpen, geschillen en zij draagt aan de Kroon haar uitspraak voor. Deze afdeeling is dus belast met de beroepszaken b.v. betreffende de uitvoering van de Lager-onderwijswet, Hinderwet, Belastingwetten e.a. Belanghebbenden worden voor de behandeling dier zaken door deze afdeeling opgeroepen (artt. 47 en 50 K.B. van 4 Sept. 1862 S. 174). *De Regeering beslist.* Doch wijkt de beslissing af van het advies van de afdeeling, dan moet, behalve de (met redenen omkleede) beslissing der Regeering, ook in het Staatsblad

worden opgenomen het rapport van den Minister, die het Koninklijk Besluit mede onderteekend heeft. En in dit rapport moet zijn opgenomen het ontwerp-besluit, dat de afdeeling aan de Kroon heeft voorgelegd (art. 40 wet van 1861).

Op die wijze wordt door den eisch van publiciteit eenige waarborg verschaft tegen een onjuist regeeringsbeleid.

Ook ligt waarborg in den eisch van openbaarheid der behandeling.

De overige afdeelingen, ingesteld in aansluiting aan de verschillende ministerieele departementen, behandelen de zaken, die departementen betreffende.

Van de Ministers van Staat hebben er slechts twee zitting in den Raad n.l. de heeren CORT VAN DER LINDEN en IDENBURG. De heeren COLIJN, HEEMSKERK, RUYS DE BEERENBROUCK, FOCK, VAN KARNEBEEK en NOLENS zijn wel Ministers van Staat doch geen Staatsraad.

N.

---

4. VRAAG:

De rechtsche fractie van den raad dezer gemeente komt bij dezen tot U met het beleefd verzoek, haar wel te willen inlichten, of het naar Uw meening toelaatbaar is, 100 opcenten ten behoeve der gemeente te heffen op de gemeentefondsbelasting.

Ter toelichting veroorlooft de fractie zich het volgende onder Uw aandacht te brengen.

In de vergadering van den raad der genoemde gemeente, gehouden op 9 Juli 1930, werd besloten 100 opcenten te heffen op de fondsbelasting. Dit besluit werd genomen, omdat volgens berekening van Burgemeester en Wethouders 140 opcenten op de personeele belasting zouden moeten worden geheven, om de gemeentebegrooting sluitend te maken, indien slechts 80 opcenten op de fondsbelasting werden geheven, zooals door de meerderheid van Burgemeester en Wethouders was voorgesteld.

Naar het oordeel der fractie zal heffing van 140 opcenten op de personeele belasting voor den kleinen burger- en werkmansstand een verzwaring van lasten beteekenen. En daar de wetgever dit niet heeft bedoeld, heeft de raad gemeend te moeten besluiten tot het heffen van 100 opcenten op de fondsbelasting, waarvan eenige verlichting het gevolg zal zijn, daar hierdoor ongeveer ƒ 15000.—, meer uit genoemde belasting ten bate der gemeente zal komen, en deze som naar billijk-

heid kan worden geheven over de geheele linie, ook van de alleenloopende personen, die daarvoor in aanmerking komen.

Uit de vele gevallen, waarin de nieuwe toestand nadeel zal opleveren, willen wij een greep doen. Neemt men een klein burgergezin met een zuiver inkomen van *f* 1125,—, dat een huis bewoont met een huurwaarde van *f* 200,—, waarvan volgens klasse 8 onbelast is *f* 70.—, dus belastbaar *f* 130.—, dan moet worden betaald in hoofdsom naar de huurwaarde *f* 13.— plus 140 opcenten = *f* 18.20, of totaal *f* 31.50. Het voordeel tusschen de gemeentelijke inkomstenbelasting in 1930 en de fondsbelasting is *f* 7.63, doch genoemd gezin zal bij den nieuwen toestand ongeveer *f* 10.50 meer moeten betalen.

In onze gemeente zijn niet vele bemiddelden, maar die er zijn, profiteeren van de nieuwe regeling. Iemand met een inkomen van *f* 10.000 betaalt in 1930 aan gemeentelijke inkomstenbelasting *f* 1041.90, bij de nieuwe regeling met 100 opcenten op de fondsbelasting zal deze moeten betalen *f* 690.—, alzoo een vermindering van *f* 351.90. Hieruit blijkt duidelijk, dat van hen die niets of weinig hebben, het meest wordt genomen.

Daarom zal het goed zijn, dat spoedig een wetswijziging tot stand komt, waardoor de lasten meer naar billijkheid zullen worden verdeeld, ook voor deze gemeente en meer Friesche gemeenten, doordat de mogelijkheid wordt opengesteld, meer opcenten te heffen op de fondsbelasting, met een behoorlijke progressie.

Wij willen er nog op wijzen, dat de toestand op het platteland geheel anders is dan in de steden. Wat betreft de personeele belasting (grondslag huurwaarde) willen wij een voorbeeld uit vele noemen, waarbij wij het oog hebben op 's Gravenhage. In die gemeente worden nette woningen met 2 kamers, 2 slaapkamers en keuken verhuurd voor *f* 28.— per maand of *f* 336.— per jaar. Hiervan blijft onbelast *f* 245.— (Den Haag is 1ste klasse); belast blijft dus *f* 91.—, zoodat de belasting naar den grondslag huurwaarde bedraagt *f* 9.10. Aangenomen dat in Den Haag 100 opcenten worden geheven, dan zou de totale belasting zijn *f* 18.20. Voor woningen met dezelfde huurwaarde zou in onze gemeente, die thans in de 8ste klasse is gerangschikt (de kom der gemeente komt straks in de 6e klasse) bij een heffing van 140 opcenten een bedrag van *f* 58.40 verschuldigd zijn. Als men hierbij aanneemt, dat onze gemeente op de grondbelasting voor gebouwde eigendommen het maximum van 80 opcenten

heft — waarbij nog komen de opcenten van provincie en Rijk —, dan zal het U duidelijk zijn, dat voor deze gemeente iets moet worden gedaan. Dit zal hierin kunnen bestaan, dat de regeering haar goedkeuring hecht aan een heffing van 100 opcenten op de fondsbelasting.

ANTWOORD:

De hier verstrekte gegevens sluiten o. i. nog niet allen twijfel uit, of *op den duur* het belang Uwer gemeente en hare ingezetenen wel gediend is met opvoering van de opcenten op de gemeentelijke fondsbelasting tot het hoogste peil, dat de wet toelaat.

U wijst op het belang van de ingezetenen, die kleine inkomens hebben. Doch wanneer men de belastingheffing van Uwe gemeente vergelijkt met die van andere gemeenten, valt het op, hoe zwaar ook de hoogere inkomens zijn belast. Iemand met een jaarlijksch inkomen van ƒ 10.000.— moest, volgens de gegevens van de laatste statistiek Belastingdruk, ten Uwent over het belastingjaar 1929/30 alleen reeds aan gemeentelijke inkomstenbelasting ƒ 1041.90 d. i. meer dan 10 % van het inkomen betalen, terwijl diezelfde persoon in Den Haag maar ƒ 421.23 aan gemeentelijke inkomstenbelasting behoefde te betalen.

Nu zult U misschien opmerken: ja maar, Den Haag kan zich zoo'n gunstige regeling veroorloven, want in Den Haag wonen vele kapitaalkrachtigen. En dit is ook juist. Doch die vele kapitaalkrachtigen dankt Den Haag voor een belangrijk deel aan het feit, dat ze hare belasting voor de grootere inkomens op een betrekkelijk laag peil gehouden heeft. En hiervan plukt ook de minder gesitueerde de vruchten. Want ook de belasting voor den minderen man is in Den Haag betrekkelijk laag. Gesteld eens, dat Den Haag zijn belasting voor de hoogere inkomens op hetzelfde peil had gebracht als Uwe gemeente, dan zou thans tengevolge van het uitwijken van kapitaalkrachtigen het gewicht van de gemeentelijke uitgaven veel en veel zwaarder drukken op de minder gesitueerden.

Nu verbetert de nieuwe regeling op de financieele verhouding in verscheidene gemeenten de positie van de beter gesitueerden, hetgeen op den duur van groot economisch voordeel voor de gansche gemeentelijke bevolking kan blijken. En het komt ons voor, dat juist in verband hiermede er bij de regeering wel eenige aarzeling zal bestaan, om door opvoering van het aantal opcenten boven het gewone maximum van 80 in Uwe gemeente de verlichting van den druk op de hoogere inkomens weer ten deele ongedaan te maken.

Nu wijst U op de verzwaring van den belastingdruk op de minder gesitueerden als gevolg van de heffing van 140 opcenten op de personeele belasting. Ziet U echter daarbij niet over het hoofd, dat de opcenten op de personeele belasting ten bate van de provincie en het leeningfonds worden afgeschaft, zoodat de verhooging der opcenten feitelijk tot ten hoogste 120 beperkt blijft? Is het wel juist een verge-

lijking te trekken tusschen woningen met dezelfde huurwaarde te Uwent en te Den Haag, wijl menschen met eenzelfde inkomen gewoonlijk veel goedkooper kunnen wonen in een dorp dan in een stad? En wordt niet te veel uit het oog verloren, dat Uwe gemeente tot dusver een van de *weinige* gemeenten was, die geen gemeentelijke opcenten op de personeele belasting legden?

Ziehier enkele vragen, die naar aanleiding van deze quaestie bij ons rijzen en die waarschijnlijk ook voor de Regeering een punt van overweging zullen uitmaken bij hare beslissing, al zeggen wij hiermede volstrekt niet, dat die beslissing voor U in ongunstigen zin zal uitvallen.

N.

---

5. VRAAG:

Door de naburige stadsgemeente wordt onteigening ten algemeenen nutte van een tot onze gemeente behoorenden polder aangevraagd, teneinde dezen te kunnen bezigen voor berging van baggerspecie, afkomstig van aan te leggen waterwerken.

Nu wordt door onze gemeente het algemeen nut dezer onteigening betwist.

Als vaststaand mag wel worden aangenomen, dat opspuiting van de te onteigenen gronden met baggerspecie niet ten algemeenen nutte strekt. Daardoor toch worden de op te spuiten terreinen aan hunne tegenwoordige bestemming onttrokken en worden vruchtbare poldergronden door een woestenij vervangen, terwijl dit niet geleidelijk geschiedt, zooals het geval is, wanneer door nadering van de bebouwing cultuurgronden in bouwterrein worden omgezet. De landbouwbevolking wordt er door uit zijn bedrijf verdreven en de in den polder gevestigde industriën vernietigd.

Ook betwist het gemeentebestuur, dat de onteigening voor den afvoer van de baggerspecie of voor uitbreiding van de volkshuisvesting noodzakelijk is. Het acht de onteigening schadelijk voor het economisch belang van onze gemeente, terwijl het eigenlijk motief van de onteigenende gemeente gelegen is in den wensch om hare kapitaalsuitgaven straks te dekken door op groote schaal in bouwgronden te gaan speculeeren.

Is U van oordeel dat deze onteigening wettelijk toelaatbaar is?

ANTWOORD:

Het wil ons voorkomen, dat in dit geval naar alle waarschijnlijkheid

niet de wettelijke zijde der quaestie beslissend zal zijn doch de vraag, welke belangen bij de autoriteiten, die over de onteigening zullen hebben te beslissen, het zwaarst zullen wegen. Het gaat er o. i. om, of het belang der stadsgemeente als bevolkingscentrum en als centrum van handel en verkeer bij de onteigening van dit terrein inderdaad zoo groot is, dat het belang Uwer gemeente, dat door de voorgenomen opspuiting, naar de meening van Uw gemeentebestuur, zal worden geschaad, daarvoor zal moeten wijken.

En voor de beantwoording van die vraag biedt de wet geen richtsnoer. De wet laat ruimte om deze zaak, zoowel in de eene als in de andere richting te beslissen.

Dit blijkt met name ook uit de Memorie van Toelichting bij het ontwerp der Onteigeningswet, waar Minister THORBECKE omtrent het begrip algemeen nut het volgende schreef:

> „De uitdrukking *algemeen nut* heeft iets onbepaalds: de een zal het in ruimeren, de ander in beperkteren zin verstaan. Die onbestemdheid heeft tot den hardnekkigen strijd medegewerkt, met welken de eigenaars hunne gronden bij den aanleg van groote openbare werken hebben verdedigd. Waren zij, die het werk ondernamen, ook al van het algemeen nut overtuigd, de andere partij was dit niet. De tusschenkomst der wetgevende magt zal dien strijd beteugelen. Openbare behandeling der vraag door de Vertegenwoordiging des Lands zal den twijfel aan de regtmatigheid der vordering kunnen wegnemen.
>
> *„Daar in elk bijzonder geval de wetgevende magt beslissen zal, of het van dien aard is dat men van de bevoegdheid tot onteigening gebruik mag maken, is het minder dan vroeger noodig, de grenzen van het begrip van algemeen nut te stellen".*

Intusschen biedt ditzelfde staatsstuk toch eenigen maatstaf ter begrenzing van dit begrip. Het zegt n.l. ook:

> *„Ten algemeenen nutte* duidt niets anders aan, dan dat onteigening alleen door het *publiek* belang van den Staat, de provincie, het waterschap of de gemeente moet bevolen worden. Waar deze *ioco privati* optreden, staan zij met particulieren gelijk, en mogen zij hun oordeel niet ten koste van andere bijzondere personen zoeken".

Of deze formuleering echter een bruikbaar argument zal bieden tegen de voorgenomen onteigening, lijkt ons dubieus. Want — aangenomen dat bij de onteigenende gemeente de wensch voorzit naar financieel voordeel door verkoop der gronden als bouwgrond — zij heeft toch nog wel verschillende andere motieven, die bij gebleken houdbaarheid deze onteigening binnen de grenzen, door de Memorie van Toelichting op de Onteigeningswet getrokken, mogelijk zouden maken.

Laten we echter aannemen, dat laatstbedoelde motieven niet steekhoudend zijn en dat met name het motief, ontleend aan toekomstige be-

hoefte aan uitbreiding der stadsgemeente, niet opgaat en althans niet het annuleeren van de volkshuisvestingsplannen Uwer gemeente rechtvaardigt, zoodat de stadsgemeente eigenlijk niet anders ten gunste van haren landhonger zou hebben aan te voeren dan haar financieel voordeel, hetwelk dan zou gelegen zijn in:

a. den verkoop der onteigende gronden na het bouwrijp maken;

b. het voordeelig verschil van de kosten van opspuiting der bedoelde gronden en die van afvoer van de bagger naar elders.

Dan zou het ons voorkomen, dat het motief van het voordeel, sub *a* genoemd, de onteigening niet rechtvaardigt. Wil de gemeente door grondspeculatie financieel voordeel behalen, dan heeft zij den weg te begaan, die ieder particulier bouwspeculant te bewandelen heeft n.l. vrijwillige aankoop der gronden. Onteigening uitsluitend voor speculatieve doeleinden sluit o. i. de Onteigeningswet, blijkens de toelichting, uit, ook al zal het voordeel dezer speculatie toevallen aan een publieke kas.

Wel is sinds de Grondwetsherziening van 1922 buiten twijfel, dat grondwettelijk toelaatbaar is de z.g. onteigening *par zône* d. w. z. onteigening van een strook grond, die door den aanleg van een publiek werk waarvoor onteigend wordt, in waarde stijgt, teneinde dit voordeel aan de publieke kas te brengen. Doch van onteigening par zône is in het onderhavig geval geen sprake.

Ook in het sub *b* genoemde voordeel ligt o. i. geen grond voor onteigening, zoolang niet blijkt, dat het verschil in kosten zoo groot zou zijn, dat redelijkerwijs de uitvoering van het werk zonder onteigening onmogelijk worden zou.

Daarbij willen we verwijzen naar het bekende proefschrift van Mr A. C. Visser (Geschiedenis en Beginselen van het Onteigeningsrecht, blz. 112), die — sprekende over de onteigening ter verzekering tegen brandgevaar van rijkskunstschatten e.d. door onteigening van de om de musea liggende woningen — o. i. volkomen terecht opmerkt:

> „Het eenige argument daarvoor zou besparing van uitgaven kunnen zijn, en al erkennen wij gaarne het belang, dat het geheel daarbij heeft, is dat belang ernstig genoeg?
>
> Aanvaar(d)t men dat argument, dan sta men ook onteigening toe ter uitbreiding van alle staatsgebouwen, die door gebrek aan ruimte niet meer volkomen aan hun bestemming kunnen beantwoorden."

Waarbij deze schrijver nog de volgende juiste aanteekening maakt:

> „Telken male, dat er wordt onteigend ter verhooging van den nationalen rijkdom of ter voorkoming van de vermindering daarvan, lette men er op, dat de winst of het voorkomen verlies vrij aanzienlijk moet zijn, wil men in gemoede kunnen volhouden, dat daardoor de voorwaarden tot ontwikkeling voor het geheel in de daad zijn verbeterd."

Al kan er aanleiding zijn om op deze wettelijke beperking van het begrip algemeen nut een beroep te doen, het blijft toch vooral noodzakelijk om tegenover de belangen der stadsgemeente de belangen van Uwe gemeente in zoo helder mogelijk licht te plaatsen, teneinde de weegschaal bij de straks te nemen (in hoofdzaak feitelijke) beslissing, zoo eenigszins mogelijk in het voordeel van Uwe gemeente te doen doorslaan.

N.

---

6. VRAAG:

Voor ongeveer 2 à 3 jaar werd hier een school gesticht door leden van de Geref. gemeente (Kerstenianen). Door hen werd het bouwterrein gekocht en een school met 2 lokalen gebouwd, en deze uit eigen middelen betaald.

Men had bezwaar daarvoor gelden bij de gemeente aan te vragen, wijl men dan volgens art. 83 L.O.-wet verplicht zou worden het gebouw tegen brandschade te verzekeren.

Kort na de in gebruikneming van het gebouw bleek dit al te klein en werd bij de gemeente geld aangevraagd voor den aanbouw van lokalen, hetgeen werd toegestaan. Mijn voorganger als wethouder schijnt van de gedachte te zijn geweest, dat deze uitbreiding van het gebouw geen *bouw* was in den zin van art. 83, doch dat eerder gesproken moest worden van *verbouw* en geen verplichting tot verzekering bestond.

De verbouwing of aanbouw is gereed en nu wordt de rekening de gemeente ter voldoening gepresenteerd. Onze Gemeente-secretaris blijkt van oordeel te zijn, dat wèl moet gevraagd worden aan het bestuur der school om de polis der brandassurantie over te leggen, om, indien men in gebreke blijft deze te geven, volgens art. 83 2e lid, den Inspecteur van het L. O. hiermee in kennis te stellen.

In 't kort is dit de vraag: moet volgens de L.O.-wet het aangebouwde gedeelte, dat door de gemeente werd betaald, of liever, waarvoor aan het Bestuur de gelden werden verstrekt, worden verzekerd, als de gemeente dit eischt?

ANTWOORD:

Wij zijn van oordeel, dat de bedoelde bepaling (art. 83 1e lid L.O.-wet) luidende:

„De instelling of vereeniging is verplicht het gebouw binnen drie maanden na de oplevering in gebruik te nemen, het behoorlijk te onderhouden, het verzekeren van het gebouw tegen brandschade daaronder begrepen, en het overeenkomstig zijne bestemming te gebruiken"

alleen betrekking heeft op scholen, die met toepassing van de artt. 72 e. v. der L.O.-wet zijn gesticht; niet op scholen, die, gelijk in dit geval, gebouwd zijn voor rekening der schoolvereeniging.

Dit blijkt uit het feit, dat art. 83 onmiddellijk volgt op de voorschriften inzake schoolstichting op kosten van de gemeente.

Doch ook uit art. 83 zelf blijkt dit. Want het vierde lid van dit artikel eindigt met den zin: „Voor de toepassing der wet wordt het gestichte nieuwe gebouw met het oude gelijk gesteld", waarvan blijkens de Mem. van Toel. de bedoeling is te doen uitkomen, dat ten aanzien van schoollokalen, die niet rechtstreeks met uit de gemeentekas verkregen gelden, maar met de opbrengst van een door de gemeente bekostigd schoolgebouw (n.l. uit de assurantiepenningen) gesticht zijn, dezelfde regelen zullen gelden. Uit deze uitzonderingsbepaling valt a contrario af te leiden, dat als regel de bedoelde regelen, met name het voorschrift van art. 83 1e lid, niet gelden voor een schoolgebouw, dat buiten medewerking van de gemeente is gebouwd.

Ook gelden deze regelen o. i. niet voor een gedeelte van een zoodanig gebouw, dat wel uit de gemeentekas is betaald. Want het artikel spreekt alleen van „gebouw", terwijl uit de artikelen 72, 73, derde lid, 74, 75 vierde lid en 76 blijkt, dat de wet zelve uitdrukkelijk aangeeft, wanneer hare voorschriften bij verbouw en verandering van inrichting van toepassing zijn. En bovendien zegt art. 82 nog eens uitdrukkelijk, dat bij verbouw of verandering van inrichting de bepalingen van de artikelen 77 tot en met 81 (dus niet art. 83) overeenkomstige toepassing vinden.

Wij zouden U daarom raden, geen bezwaar te maken tegen het onverzekerd blijven van het schoolgebouw.

Aan het bezwaar, dat de school niet tegen brand verzekerd is, zou slechts kunnen worden tegemoet gekomen, indien het schoolbestuur bereid bleek zijn eigendom aan de gemeente over te dragen. In dat geval zou na de overdracht het gebouw in bruikleen kunnen worden gegeven. De gemeente zou voor de assurantie kunnen zorgen. En dan zou in het bruikleen-contract kunnen worden opgenomen, dat het schoolbestuur ontslagen is van den plicht het gebouw te verzekeren (zie LABAN „De L.O.-wet 1920", 2e dr. I. B. p. 818 (sub 5)).

Deze gedragslijn is wel wat omslachtig en zal thans waarschijnlijk bij het schoolbestuur (b.v. in verband met op het gebouw rustende hypotheek) op bezwaar stuiten. Doch bij nieuwe schoolstichting zouden wij er verre de voorkeur aan geven boven de thans door het schoolbestuur gevolgde, weinig sympathieke methode, *waardoor het financieel brandrisico van de*

schouders der principieel-bezwaarden naar de gemeente, d. i. naar de belastingbetalers, verschoven wordt.

Resumeerende kunnen wij dus op Uw vraag antwoorden, dat de opvatting van den gemeentesecretaris niet door ons gedeeld wordt, aangezien art. 83 bepaaldelijk handelt over geheel nieuwe, met medewerking van het gemeentebestuur gestichte gebouwen; terwijl art. 82 alleen de artikelen 77 tot en met 81 en niet artikel 83 bij verbouw of verandering van inrichting toepasselijk verklaart.

N.

---

7. VRAAG:

Zou ik Uw oordeel wel mogen weten over onderstaande zaak en wel inzonderheid of deze al of niet ingaat tegen onze antirevolutionaire beginselen?

Voor onze gemeente wordt vastgesteld een uitbreidingsplan. De raad besloot op gronden, behoorend bij dat plan, een nieuwe veemarkt c. a. te stichten. Op het plan zijn natuurlijk straten ontworpen, in verbinding met dat marktterrein, doch ook om het verkeer dat nu geheel door de bestaande kom moet, wat af te leiden.

Nu is het de bedoeling der gemeente om, behalve den grond, benoodigd voor die markt, zooveel terrein aan te koopen, dat er langs de markt en langs de wegen bouwterrein disponibel komt, welk bouwterrein dan na aanleg van markt en weg door de gemeente weer zal worden verkocht.

Ik denk, dat de in bezitname zonder onteigening en in minnelijk overleg met verkoopers zal kunnen plaats vinden. Met het oog op een te houden samenspreking zou ik gaarne uw gedachten willen weten.

ANTWOORD:

Tegen onteigening van gronden, die voor markt- en straataanleg of voor een ander dergelijk publiek belang onmisbaar zijn, bestaat uiteraard geen bezwaar. Maar wel bestaat o. i. bezwaar tegen onteigening, die met geen andere doel geschiedt dan om eventueele winsten bij verkoop der gronden na uitvoering van de plannen in de gemeentekas te doen vloeien.

Daarbij herinneren wij er aan, dat de Kroon in 1923 (Besluit van 5 Nov. 1923, Ned. Staatscourant no. 216) onteigening weigerde, omdat in den te onteigenen grond, behalve de voor den aanleg van straten en pleinen noodige grond, ook begrepen was een strook grond van 0.50 M. breedte langs de rooilijnen van de aan te leggen straten en pleinen.

Ze deed dit, omdat de gemeente die strook onteigenen wilde met de bedoeling de onteigende strook aan bouwers te verkoopen tegen zoodanigen prijs, dat een behoorlijke schadeloosstelling — in verband met de kosten van aanleg — voor de gemeente zou worden verzekerd, terwijl volgens de plaatselijke bouwverordening in de rooilijnen moest worden gebouwd.

In een dergelijke manipulatie zag de Kroon de toepassing van een uitzonderingsrecht en zij oordeelde, dat zoodanige onteigening aan de gemeente een macht zou verschaffen, welke buiten het doel der onteigening kan worden gebezigd.

Nu is de casuspositie in Uw geval eenigszins anders dan in het geval, waarop dit besluit betrekking heeft. Uw gemeentebestuur wil niet grondstrookjes van betrekkelijk geringe breedte naast de aan te leggen straten in bezit van de gemeente brengen, doch geheele perceelen, die aan die wegen gelegen zijn.

Doch in beide gevallen is het oogmerk gelijk. De gemeente wil zich op deze wijze waarborg verschaffen, dat de waardestijging der gronden als gevolg van de uitvoering van het uitbreidingsplan niet ten goede zal komen aan de grondeigenaren, doch aan de gemeente, ter geheele of gedeeltelijke dekking van de kosten van den stratenaanleg. En wij achten het daarom niet uitgesloten, dat ook in dit geval de Kroon bezwaar tegen onteigening zal maken.

Doch ook al zou de Kroon geen bezwaar maken, dan lijkt ons een dergelijke onteigening toch uit politiek oogpunt niet verdedigbaar. De antirevolutionaire politiek staat op het standpunt van eerbiediging van het particulier bezit en verzet zich tegen aantasting van dat bezit, tenzij daarvoor een deugdelijke rechtsgrond aanwezig is.

Een zoodanige rechtsgrond bestaat, wanneer mag worden aangenomen, dat de Overheid volgens hare roeping een bepaalde taak heeft te verrichten, die zij zonder aantasting van het bezit der onderdanen niet vervullen kan. Zoo rust ook het recht der Overheid om belasting te heffen — waardoor toch ook in meerdere of mindere mate het bezit der onderdanen wordt aangetast — op de overweging, dat de Overheid een roeping heeft te vervullen, die zij zonder belastingheffing niet vervullen kan. En zoo kan er ook, ingeval de Overheid bij bestrijding van bepaalde misbruiken of het behartigen van speciale publieke belangen (b.v. het verkeersbelang) in botsing komt met de rechten van eigenaren van bepaalde roerende of onroerende goederen, aanleiding zijn die rechten door onteigening of op andere wijzen geheel of gedeeltelijk aan de eigenaren te ontnemen. Echter dient in het oog te worden gehouden, dat de Overheid daarbij, naar ons beginsel, niet verder mag gaan dan met het oog op de juiste vervulling harer roeping strikt geboden is.

Nu volgt reeds uit wat wij ten aanzien van de belastingheffing opmerkten, dat het onjuist zou zijn de stelling te poneeren, dat de Overheid

nimmer uitsluitend uit hoofde van bepaalde financieele voordeelen ten bate der publieke kas den particulieren eigendom aantasten mag.

En zoo zou het ook met het oog op dit geval onjuist zijn te beweren, dat de gemeente geen vinger mag uitsteken naar het bezit van de eigenaren der aan de ontworpen straten liggende perceelen, indien ze dit uitsluitend zou doen om daardoor bepaalde financieele voordeelen in de gemeentekas te brengen. Het zou zelfs onrechtvaardig zijn tegenover de andere ingezetenen, indien zij die eigenaren zonder eenig offer hunnerzijds liet profiteeren van de uitgaven, die de gansche burgerij voor straataanleg enz. op zich neemt.

Doch om een redelijke bijdrage van de eigenaren in deze uitgaven te vorderen is het niet noodzakelijk hun door middel van rechtstreekschen of zijdelingschen dwang het eigendomsrecht over de bedoelde perceelen te ontnemen en die rechten, zij het ook tegen schadeloosstelling, aan de gemeente te brengen. De Gemeentewet (art. 242*d*) geeft immers aan den Raad de bevoegdheid om door het heffen van een baatbelasting van deze eigenaren een billijke bijdrage in de kosten te vorderen. En — al moge de toepassing van dit middel in de practijk wel eenige bezwaren ontmoeten — nu de Raad deze bevoegdheid heeft, zou het o. i. in principe onjuist zijn tot den krassen maatregel van onteigening over te gaan.

In principe onjuist. Doch ook om praktische redenen onwenschelijk. Want waar zou het einde zijn, wanneer de Overheid den weg insloeg van onteigening in de hoop op speculatief gewin? En wat zou er van de verzorging van het algemeen welzijn der gemeente terecht komen, wanneer voor dergelijke speculatieve doeleinden de gemeentelijke schuldenlast werd opgehoogd en de regelmatige voorziening in de gemeentelijke behoeften voor een zeer belangrijk deel afhankelijk werd van de onstabiele, uitkomsten van een speculatief gemeentelijk bouwbedrijf?

Deze overwegingen behoeven intusschen het gemeentebestuur niet te beletten om met de eigenaren over aankoop der gronden te onderhandelen. Het meest verkieslijk achten wij een dergelijken aankoop niet, omdat wij beducht zijn voor de machtsconcentratie en het machtsmisbruik als gevolg van het deelnemen van een publiek lichaam aan de exploitatie van bouwgrond en omdat wij voorts van oordeel zijn, dat de Overheid (die van zichzelve geen geld heeft, doch met belastinggeld werken moet) niet zonder noodzaak op zich mag nemen het risico, dat aan het exploiteeren van bouwterrein is verbonden.

Daarom zouden wij het de meest aanbevelenswaardige oplossing achten, — een oplossing die men in vele gemeenten kiest — dat de gemeente met particuliere bouwexploitanten een contract sloot, waarbij dezen zich verbinden de kosten van aanleg van de straten met wat daarbij behoort, aan de gemeente geheel of gedeeltelijk te restitueeren, of dezen aanleg, onder goedkeuring van de gemeente, voor eigen rekening uit te voeren.

Indien echter door middel van het particulier initiatief ten deze in Uwe gemeente niets te bereiken is, zal de gemeente wel met de tegenwoordige eigenaren moeten onderhandelen en, indien deze onderhandelingen niet tot aankoop van de gronden leidt, straks zich door het heffen van een baatbelasting gedeeltelijk schadeloos moeten stellen. Doch het lijkt ons niet uitgesloten, dat er bij eenige meerdere bekendheid met de plannen der gemeente particuliere bouwers zullen gevonden worden, die bereid zijn deze zaak ter hand te nemen. En zijn die er, dan heeft de gemeente ook eenigen meerderen waarborg, dat de uitvoering der nieuwe plannen niet op een financieel fiasco voor de gemeente uitloopen zal.

N.

DE WET GODS EN HET MODERNE LEVEN

DOOR

Ds. J. S. POST TE AXEL.

Voor eenigen tijd verscheen van de hand van Dr. W. J. Aalders te Groningen een studie getiteld: „De grond der zedelijkheid" [1]).

Zeer wetenschappelijk opgezet en sober gesteld, handhaaft dit werk met groote beslistheid de christelijke grondslag door de H. Schrift aangegeven als de grond der zedelijkheid, zoodat het door allen die hieraan waarde hechten, met groote ingenomenheid en dankbaarheid mag worden begroet.

De schrijver besluit zijn betoog met de volgende woorden: „Zij (de Christelijke ethiek) is van oordeel, dat die zedelijkheid de zuivere is, welke van het leven een dienst maakt, en dat de dienst eerst ten volle persoonlijk is, als hij een offer wordt, volgens de schoone uitdrukking van Scheler: „das Opfer für das Heilige" [2]). Het is nog schooner gezegd in de apostolische vermaning: „Ik bid u dan broeders door de ontfermingen Gods, dat gij uwe lichamen stelt tot een levende, heilige en Gode welbehagelijke offerande, welke is uw redelijke godsdienst (Rom. 12 : 1).

Hier is de grond der zedelijkheid onnavolgbaar zuiver aangewezen."

Wij merken op, dat Scheler het niet alleen minder schoon, maar ook minder juist uitdrukt dan de apostel Paulus, waar deze laatste den mensch, als verantwoordelijk, in betrekking stelt niet maar met een onzijdig begrip „das Heilige", maar met Iemand, met God Persoonlijk.

Wanneer men de conclusie van Prof. Aalders nader beschouwt en let op het schoone Schriftwoord, dat, volgens hem, den grond der zedelijkheid onnavolgbaar zuiver aanwijst, dan moet het in dezen verheven eisch Gods wel opvallen, hoe hoog hier de mensch geplaatst wordt. En dat wel bijzonder, wanneer men de geestesstroomingen kent van de wereld, waarin we leven, waarin alleen reeds het woord „zedelijkheid" bij de groote massa een spotlach te voorschijn roept, en de

brutale eischen der toonaangevers zoo zeer den mensch verlagen.

Door deze laatsten komt in allerlei toonaard de aansporing tot den mensch om toch maar „alle onreinheid gieriglijk te bedrijven", en vooral onze lichamen te stellen tot voorwerpen voor eigen oogenblikkelijk genot, terwijl in het Schriftwoord de Geest van Christus smeekend tot den mensch komt, en hem geheel opeischt voor zijn Schepper.

De erkenning van Gods Recht, neergelegd in Zijn Wet voor het leven van den mensch, is den mensch juist tot heil. Waar God tot Zijn eere komt in 's menschen leven, daar alleen komt de mensch zelf tot zijn recht en gaat het hem goed.

Waar nu de Wet Gods en de eisch van het moderne leven zoo lijnrecht tegen elkaar ingaan, is het de bedoeling van dit schrijven, deze tegenstelling nader te belichten, en een poging te doen de juiste houding te bepalen van den enkelen mensch en van de Overheid, die regeert bij Gods gratie, temidden van het tegen Gods Wet brieschende moderne leven.

* *
*

't Is van het allergrootste belang voor elk Christen een heldere voorstelling te hebben van de Wet der 10 geboden in haar beteekenis voor Israël onder het Oude Testament en in haar beteekenis voor ons, die na Christus leven.

Waar zij de Wet is des Onveranderlijken Gods voor zijn schepsel, den mensch, spreekt het vanzelf, dat die Wet in haar kracht voor het menschelijk leven *nooit* verandert.

De Wet Gods is eenmaal de Wet voor het menschelijke leven, het komt er niet op aan, of men nu, of vroeger of later mensch is. Ieder mensch heeft als zoodanig met God als Zijn Schepper te doen, en dus met Zijn eenmaal voor het menschelijke leven uitgedrukte Wil.

Wanneer er dan verschil is in de verhouding tot de Wet Gods tusschen den mensch in vroeger en later tijd, vóór en na Abraham, of vóór en na Christus, dan is dit onderscheid gelegen, niet in de Wet en niet in den mensch, maar in de omstandigheden, gedurende de opeenvolgende tijdperioden, waarin de mensch meer of minder verlicht staat tegenover de Openbaring Gods, waarmee God in Zijn genade rekening houdt.

De overtreding straft zichzelf en zóó betoont de Wet Gods zich dus naar deze zijde Wet.

De Wet Gods is niet alleen geldig voor Jood en Christen, maar evengoed voor de heidenen, die haar niet kennen.

De duisternis en de slavernij des heidendoms is het gevolg van de verlating van Gods Wet voor het menschelijke leven, en het moderne geslacht, dat losmaking van deze banden propageert, is bezig zich verder los te maken van God en te verzinken in dezelfde diepte.

Die Wet der 10 geboden is de Wet door God bij de schepping aan den mensch gegeven.

Bij de schepping van Adam was het de ingeschapen wet, die bestond in het eene beginsel der liefde tot God, en Adam behoefde geen onderscheiden geboden en voorschriften, maar volbracht de Wet Gods spontaan uit de liefde.

Het was hem natuur.

Toen de Heere God Zijn liefde evenwel op de proef stelde door hem te geven een onbegrepen verbod, dat enkel uit gehoorzaamheid moest worden volbracht, is hij bezweken, en hij heeft zich van God losgemaakt, zoodat hij nu tegenover Zijn Schepper staat schuldig en vijandig.

Zoo is het in feite gesteld met heel het geslacht der menschen en dus met ieder mensch, krachtens zijn behooren tot dat geslacht, dat van éénen bloede is.

Hij mag dit niet willen gelooven, en lachen om het verhaal van den val, zijn eigen diepste innerlijk getuigt het wel, want dit komt juist overeen met wat de H. Schrift getuigt van den mensch.

De toestand is dus deze: er ligt een schuld op dat menschelijk geslacht tegenover den Heiligen en Rechtvaardigen God, zoodat elk mensch onder die schuld geboren wordt. En tegelijk is dat menschdom verdorven, zóó dat ieder mensch krachtens zijn geboorte in het diepste van zijn wezen vijandschap meedraagt jegens God.

De mensch heeft dus twee dingen noodig, zal hij weer tot God komen en behouden worden.

1°. dat zijn schuld betaald wordt en de Wet Gods voor hem vervuld.

2°. dat zijn wezen wordt omgezet, zoodat hij God weer liefheeft, en uit de liefde Zijn Wet volbrengt.

In Gods ondoorgrondelijken Raad is het mogelijk gebleken, dat er een tweede Adam optrad als Hoofd van het menschelijk geslacht, die als Borg voor ons de schuld der zonde betaalde door zichzelf als offer te geven in den dood.

Wij spreken over *de Wet Gods.*

Welnu die Wet Gods is nu door het tweede en ware Hoofd des menschelijken geslachts, Jezus Christus, volmaakt vervuld.

De Wet Gods is dus nooit vervallen of opgeheven. Integendeel, die Wet eenmaal ingeschapen, hoorde bij den Mensch, was a. h. w. uit den mensch als mensch genomen. Hij kon alleen maar ademen in de liefde tot God, uit Wien, door Wien en tot Wien hij bijzonder bestond. Buiten die sfeer, ingaande tegen Gods Wil, moest hij sterven.

In stee, dat Christus die Wet Gods vervallen verklaard of opgeheven heeft, heeft Hijzelf getuigd: „Ik ben niet gekomen om de Wet te ontbinden, maar om haar te vervullen". (Matth. 5 : 17).

Al is de Wet Gods dus nu door Christus voor ons volbracht, zij blijft de eenmaal door God gestelde scheppingsregel voor het menschelijke leven, omdat God van ieder mensch eeuwig de liefde tot Hem zal blijven eischen, die als de gezondheid, in overeenstemming met de 10 geboden, 's menschen ware leven meebrengt.

De Overheid, die het goede werkt voor land en volk, zal dus ook dienovereenkomstig regeeren.

* *
*

Wij hebben in deze laatste woorden drie zaken genoemd, die we ieder afzonderlijk nog even kort nader moeten bezien, zal de waardij van de Wet Gods voor ons duidelijk in 't licht komen te staan.

1°. dat de wet der liefde in overeenstemming is met de tien woorden, eenmaal aan het oude volk Israël door Mozes gegeven.

2°. dat de vervulling voortvloeit uit de liefde tot God en wat dit beteekent voor de samenleving.

3°. dat deze Wet de heilzame regel blijft, waarnaar ook de Staat moet geregeerd worden.

Wat het eerste betreft, de decaloog is dus dezelfde als de wet der liefde den mensch in het Paradijs ingeschapen. Dat deze Wet tot Israël na meer dan 25 eeuwen van voorbereiding kwam in den vorm van geboden en verboden was noodzakelijk om der zonde wil. Zij komt in den vorm van een reeks waarschuwingssignalen.

Maar dat God tot dit volk, en in dit volk tot het menschdom, kwam met Zijn Wet, was bewijs van Zijn groote liefde. Het was genade, al meende 't volk ook, alles te kunnen doen, wat de Heere bevolen had (Exod. 19 : 8).

Hoe zou de Heere, die het hart kent, tot den mensch hebben kunnen komen met Zijn Wet, wanneer die Wet niet reeds vervulling had gevonden. Wel moest die vervulling in de volheid des tijds nog daadwerkelijk aangebracht worden, maar de Middelaar tusschen God en den mensch stond gereed, en Hij werd reeds typisch afgebeeld in Mozes.

De mensch moet leeren, dat het doen van Gods geboden geen dienstbaarheid is, maar dat de ware vrijheid in de Wet Gods gevonden wordt, omdat die Wet datgene voor hem vertegenwoordigt, wat zijn element genoemd kan worden. In dat element kan hij zich weer vrij bewegen, wanneer hij weet, dat zijn zonde vergeven is en de Wet voor hem volbracht.

God geeft dus op Sinaï Zijn Wet met het oog op Christus, die straks als Mensch de Wet Gods, den mensch gesteld, volkomen volbrengen zal. Het was dus zoo, dat de Wet Gods reeds van het Paradijs af aan door God als volbracht gerekend was met het oog op Christus.

De vervulling der Wet was reeds uitgesproken in de eerste belofte, waarin heengewezen werd naar het zaad der vrouw (Gen. 3 : 15) en in de symbolische daad van de bekleeding van den zondaar en de zondares met rokken bereid uit de vellen van het geslachte dier (Gen. 3 : 21).

De wetgeving op Sinaï was dus *genade,* met het oog op den Wetsvolbrenger, maar het volk moest dit geleidelijk leeren. Pas na Christus kan de mensch dit goed leeren verstaan.

* *
*

Het oude volk Israël ontvangt door middel van Mozes de Wet der 10 woorden rechtstreeks van God. Dit volk is daartoe afgezonderd en toebereid, maar het staat niet los van de volken, zoodat het doel van Gods openbaring zou liggen in dit volk. Integendeel, in dit afgezonderde volk komt de Almachtige tot het menschelijke geslacht, dat van éénen bloede is, en door deze Openbaring Gods is Israel de lichtdrager onder de volken. Strenge afzondering is niettemin noodig, opdat het niet besmet worde met de zonden der heidenen. De Wet Gods was dus bestemd voor heel de wereld, maar vóór de komst van Hem, die de Wet in allen deele volmaakt volbrengen zou, was het onmogelijk, dat de genadige bedoeling van God, die Liefde is, door den mensch kon worden verstaan. Het kon schier niet anders, of Israel

moest die Wet misverstaan, haar beschouwen als bestaande in gebod op gebod en regel op regel, en verzanden in het farizeeuwsche spoor der werkheiligheid. Het was tot leering voor dit volk, dat op deze wijze weer een waarschuwend voorbeeld gesteld is voor alle volken.

Onder het mislukken van de Wetsvolbrenging door eigen werken in eigen kracht, neemt onder het volk, dat de openbaring Gods heeft, het verlangen naar den Wetsvolbrenger gestadig toe. De profetie aangaande den Messias, den Gezalfde tot het drievoudige menschelijke ambt van profeet, priester en koning, teekent Hem eeuwen tevoren in duidelijke trekken. Ook Hij wordt misverstaan, maar Hij volbrengt niettemin als Hoofd en Plaatsbekleeder de menschelijke roeping van Godswege in volmaaktheid.

Hij volbrengt de Wet Gods naar den eisch, d. i. niet in werkheiligheid, maar uit volmaakte Liefde tot God en Zijn schepsel, met overgave van Zijn eigen leven voor de waarheid en het recht Gods.

Door het geloof in Hem heeft de zondaar deel aan dit volmaakte werk, en staat dus vrij voor God.

Dit alles kon slechts kort worden gezegd, maar tot recht verstand van de kracht der Wet Gods, die voor alle menschen tot het einde toe blijft, moest het toch worden aangestipt.

Nu kan duidelijk worden, wat bedoeld werd met het tweede punt, dat we zooeven aankondigden, „dat de vervulling voortvloeit uit de liefde tot God, en wat dit beteekent voor de samenleving".

Christus heeft de Wet Gods voor allen vervuld uit liefde tot God. Wat Adam had moeten doen heeft Hij in volmaaktheid volbracht. De Wet Gods is dus voor den zondaar vervuld.

Dat hieruit allerminst voortvloeit, dat de Wet Gods nu voor den mensch na Christus vervallen is, zoodat hij haar straffeloos kan overtreden en leven naar eigen goeddunken, is uit het voorgaande wel duidelijk geworden. Christus heeft de Wet Gods niet ontbonden, niet opgeheven, maar vervuld.

Verder is het vanzelfsprekend, dat het werk van Christus in werkelijkheid alleen van kracht kan zijn voor degenen, die in Hem gelooven.

Met betrekking tot de vraag naar de beteekenis van de Wet Gods voor onze samenleving wil dit nu het volgende zeggen:

De Wet Gods vindt haar betrachting in de liefde. De liefde tot God in het hart van den mensch brengt de liefde tot den naaste mee. „Aan deze twee geboden hangt de gansche wet en de profeten" [3]).

Is ons betrouwen op Christus en Zijn volmaakt werk, dan hebben we Hem lief, dan hebben we ook als Hij den Vader lief, dan hebben we ook Zijne geboden voor ons leven lief.

Die eenheid met Christus in de liefde tot God komt dus hier op aarde uit in degenen, die in Hem gelooven, en wel bijzonder in de liefde tot Gods Wet voor het menschelijke leven om haar te volbrengen tot Zijn eer.

Zoo zal het volk, dat gelooft in Jezus Christus, het zout der aarde blijken te zijn. Want de Wet Gods is van zóó groote kracht, dat zij in het hart van ieder mensch, ook van den ongeloovige nog weerklank vindt.

Degenen, die in Christus gelooven, staan vrij voor God en putten hun levenskracht uit Hem. Maar zij zijn juist tot heil voor de wereld, waarin zij leven, doordat zij het overal blijven opnemen voor Gods geboden, die ieder mensch ten leven zijn en tot bevordering van geluk en welvaart.

De Christen kan niet anders dan elk terrein des levens voor God opeischen, en in zijn eigen leven zal hij de toepassing der liefde toonen, en zoo verheft zich een Christelijke samenleving hoog boven een wereld, die God door Christus niet kent, of, wat vreeselijker is, loslaat. Van de Wet Gods kan niets af, en zij toont zich, door Christus en zijn gemeente, in haar heilzame kracht.

* *
*

Nu wij dan weten, dat de blijde Boodschap van Gods genade voor zondaren in Jezus Christus, de Wet Gods niet opgeeft en loslaat, maar insluit en handhaaft, begrijpen we ook, dat een volk rijk gezegend is, welks wetgeving aansluit bij die onveranderlijke inzetting Gods voor het menschelijke leven. Het is een voorrecht, wanneer een staat nog den naam „christelijk" mag dragen, en een vorst en een regeering heeft, die vragen naar de ordinantiën des Scheppers.

Want welvaart vloeit vanzelf voort uit de naleving van Gods Wet en Zijn zegen is daar onlosmakelijk aan verbonden.

Dit motief ter aansporing van het volk doet de Heere God bij de Wetgeving aan het oude volk Israël (Exod. 20 en Deut. 5) sterk op den voorgrond treden.

't Spreekt vooral sterk in Deuteronomium, waar Mozes de Wet herhaalt.

't Moet wel opvallen bij de lezing van het 4de en het 5de hoofdstuk,

hoe de Heere Zijn volk aanspoort om èn persoonlijk èn als gezinnen, en zoo als volk getrouw te zijn aan de 10 woorden. Het erfelijk bezit van het beloofde land is daarmee verbonden.

Verder wijst Mozes dan op de treffende teekenen, waaronder de wetgeving heeft plaats gehad, en die nooit vergeten moeten worden. Daarbij wordt vooral de nadruk gelegd op de zonde tegen het 2de gebod, die onherroepelijk voeren moet tot schepselvergoding en derhalve tot loslating van den levenden God.

Het voortbestaan en de welvaart als volk naar het tijdelijke leven wordt dus ten allernauwste door God verbonden met trouw aan Zijn Wet. Ja, in Deuteronomium wordt zelfs zeer sterk de indruk gevestigd, alsof dit het hoofdmotief is van de wetgeving. Mozes gebruikt het als het meest inslaande argument, om het volk tot trouw op te wekken. De vaderen moeten reeds het oog hebben op het welzijn van hun nageslacht.

Het wordt aan het volk als volk zóó voorgehouden, dat het vreeselijke wat gebeuren zal door de loslating van Gods Wet zal wezen, dat ze hun vrijheid en zelfstandig volksbestaan zullen verliezen en gedwongen zullen worden goden van hout en steen te dienen.

Na de schildering van dit schrikbeeld gaat Mozes dan in hoofdstuk 5 over tot de herhaling van de 10 woorden, door welker onderhouding zij voor die ellende zullen bewaard blijven.

En zoo zien we die geheele Wet, gebod na gebod, als een vrijwaring voor dien grooten volksramp, die den staat bedreigt.

Het begint in het 1ste gebod natuurlijk met het uiterste, het verbod van afgoderij: *Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.*

Om hiervoor bewaard te blijven en niet op deze gevaarlijke lijn te komen, vermaant het 2de gebod tegen beeldendienst en voor de inachtneming van den zuiveren door God gewilden eeredienst, d. w. z. dat men alleen vraagt naar het Woord. Zij hadden geen gedaante gezien, maar wel de stem gehoord.

Het 3de en het 4de gebod geven dan nauwkeuriger aan, wat voor dezen dienst des Heeren naar Zijn Woord vereischt is.

Deze vier geboden hebben betrekking rechtstreeks op den dienst van God, waarop de Heere aanspraak maakt, en waarin het den mensch alleen wèl kan gaan.

Maar van dezen dienst van God kan nog niets komen, wanneer het met het eigen leven van den mensch en zijn verhouding tot den medemensch niet in orde is.

Daarom allereerst het 5de gebod: „Eer uwen vader en uwe moeder". De man en de vrouw hebben naar Gods bevel krachtens schepping hun eigen plaats ten opzichte van het kind, zij moeten ontzag inboezemen, maar 't kind heeft te buigen voor 't gezag der ouders, een gezag, dat naar scheppingsorde het beginsel is van alle gezag. Daarom wordt vanuit dit gebod meer rechtstreeks heengewezen naar de welvaart als volk, als staat. Immers er wordt aan toegevoegd: „opdat uwe dagen verlengd worden, en opdat het u welga in het land dat de Heere uw God u geeft". De welvaart van het *huisgezin* bevestigt den Staat, en bewaart voor verdrijving, verstrooiing en ondergang van Israël als volk.

Verder is noodig, dat in de samenleving met betrekking tot den medemensch vier dingen in hooge waarde worden gehouden. Men moet eerbied hebben voor het leven (6e gebod), het huwelijk (7e gebod), de rechten (8ste gebod) en den naam (9de gebod) van den naaste.

De Heere is ten slotte niet tevreden met een uiterlijken vorm- en schijngodsdienst. Hij vraagt het hart van den mensch, om Hem in liefde te dienen. Dit wordt vastgelegd in het 10de gebod, dat ook de zondige *begeerte* als overtreding brandmerkt.

Daar hebben we dus in 't kort de heerlijke maar onherroepelijke Wet van God als eenige goede fundeering van het staatsleven. Wanneer we haar nu zien als geheel overeenstemmende met de ware behoeften van het menschelijk leven, dan beseffen we, hoe sterk een overheid is, die op dezen grondslag pal staat, en met deze eischen tot het volk durft te komen. Zij heeft de Waarheid achter zich, en dus heeft zij God achter zich.

Maar tevens verstaan we, dat de Wet Gods alleen door het Evangelie van Jezus Christus van kracht kan wezen.

De overheid, die haar verantwoordelijkheid kent, kan zeer wel lankmoedig zijn in de uitoefening van het gezag jegens de overtreders, kennende het voorbeeld van den grooten Wetgever zelf, maar de *beginselen,* neergelegd in Zijne heilige Wet, laat zij niet los.

(Wordt vervolgd.)

---

[1]) Bij J. B. Wolters, Groningen—Den Haag 1930.
[2]) „Max Scheler, Vom Ewigen im Menschen 1e B; Halb. II S. 113".
[3]) Matth. 22 : 37—40 in aansluiting bij het O. T.. Deut. 6 : 5 en Lev. 19 : 18.

MEER NIET

EEN VRAAG EN EEN OPMERKING NAAR AANLEIDING VAN DE INVOERING VAN „MEDEZEGGENSCHAP" BIJ DE N.V. ARBEIDERSPERS.

DOOR

MR. C. BEEKENKAMP.

Tusschen theorie en practijk is vaak een groot onderscheid. Het is ten slotte niet zoo moeilijk om programma's saam te stellen en pakkende leuzen te bedenken, waarmee het kiezerscorps weer voor een tijdje zoet gehouden wordt, maar ingewikkelder wordt het, wanneer die leuzen en theorieën in concrete daden moeten worden omgezet. In de politieke geschiedenis is dan ook meer dan eens gebleken de waarheid van het oude rijmpje: „tusschen doen en zeggen mijlen leggen".

Een recent voorbeeld hiervan is de kwestie van de invoering der medezeggenschap bij het bedrijvencomplex van de N.V. drukkerij en uitgeversmaatschappij „De Arbeiderspers" te Amsterdam, een socialistische onderneming, die immers grootendeels gefinancierd wordt met het geld van de roode vakbonden.

Theorie en practijk der medezeggenschap zouden dus hier, naar men verwachten mocht, wel ter dege met elkaar in overeenstemming zijn, temeer waar nog onlangs, op het in September j.l. gehouden demonstratief congres van S.D.A.P. en N.V.V. een resolutie was aangenomen, die begon met de overweging, dat nu de arbeidersklasse de politieke democratie had veroverd, thans ook de economische democratie moest worden bevochten, hetgeen dan behoorde te geschieden door medezeggenschap in de onderneming, waardoor de machtswillekeur der ondernemers verder zou teruggedrongen worden. Partij en vakverbond zouden alle krachten inspannen om de invoering en uitbreiding der medezeggenschap zoo mogelijk te bevorderen.

Voor de hand lag, dat men van huis uit beginnen zou en een schoone gelegenheid om de leus der medezeggenschap in practijk te brengen werd geboden in het bestaan van de groote persondernemning, waarin het millioen der arbeiders gestoken was.

Aldus is geschied. Bij „de Arbeiderspers" wordt per 1 Januari 1931 medezeggenschap ingevoerd.

Gaan wij, alvorens de practische uitwerking van de leuze onder de loupe te nemen, eerst na wat er aan theorie voorhanden was.

Daartoe is het niet zoozeer noodig nog weer eens het bekende socialisatie-rapport van 1920 voor den dag te halen. Want de leus van socialisatie, d. i. doelbewuste vermaatschappelijking der voortbrenging, hebben de leidende figuren uit de S.D.A.P. al ras losgelaten. De opheffing van den particulieren eigendom der productiemiddelen en hun overgang in maatschappelijken eigendom bleek niet, zelfs niet geleidelijk, voor verwerkelijking vatbaar. Socialisatie, „het voltrekken van den overgang van kapitalisme naar socialisme" moest nog wat uitgesteld worden.

Om de belangstelling te verplaatsen naar een ander actueel punt werd toen een commissie ingesteld, die het vraagstuk van bedrijfsorganisatie en medezeggenschap zou onderzoeken.

Deze commissie, waarin o.m. de heeren VAN DEN TEMPEL, VAN DER WAERDEN, WIBAUT en VAN DEN BERGH zitting hadden, kwam in 1923 voor het voetlicht met een rapport, waarin als bijlagen waren opgenomen twee voorloopige wetsontwerpen, en wel een ontwerp-wet op de ondernemingsraden en een ontwerp van een algemeene beginselwet op de publiek-rechtelijke bedrijfsorganisatie.

Voordat wij nu enkele punten uit de discussie ter gelegenheid van de behandeling van het rapport op het in Februari 1924 te Haarlem gehouden congres gaan onderstrepen, is het goed de hoofdgedachten van het rapport nog even in de herinnering terug te roepen.

Het wordt tijd, zoo heette het, dat de principieele strijd om medezeggenschap in de leiding ten gunste van het verleenen van die medezeggenschap wordt beslist. In het gesocialiseerde bedrijf zullen de bedrijfsgenooten een belangrijke rol hebben te spelen in het beheer van het bedrijf. Medezeggenschap zal hen in staat moeten stellen deze taak geleidelijk te leeren vervullen, en aangenomen mag worden, dat als gevolg van deze verbeterde positie van den arbeider de productiviteit zal stijgen, dat conflicten, die de voortbrenging nadeelig be-

invloeden, minder zullen voorkomen en dat de maatschappelijke productie zal toenemen. Aan de *ondernemingsraden* wordt opgedragen het treffen van aanvullende regelingen betreffende de arbeidsvoorwaarden (de hoofdzaken zijn natuurlijk vastgelegd in de C. A. O.). Zulk een ondernemingsraad, vertegenwoordigende de werknemers in de onderneming, worde gekozen door de werknemers uit een door de vakvereenigingen op te stellen candidatenlijst. Op de vergaderingen van den raad is de ondernemer zelf niet aanwezig, tenzij hij uitdrukkelijk wordt uitgenoodigd, maar dan is hij ook verplicht te komen.

Zal de bevoegdheid van den ondernemingsraad nu alleen een adviseerende zijn? Omtrent dit uitermate belangrijke, immers principieele punt, zegt het rapport (blz. 19) onderscheid te moeten maken tusschen de verschillende terreinen waarop de werkzaamheden der ondernemingsraden zich bewegen. Op het terrein der arbeidsvoorwaarden krijgt de raad ter dege het mede-zeggenschap; hij krijgt een beslissende stem. Alleen wanneer ondernemer en raad niet tot overeenstemming kunnen geraken, zal een onpartijdige instantie een beslissing nemen. Inzake de arbeidsvoorwaarden dus meer dan advies-alleen.

Maar hoe nu bij de medezeggenschap „in den meest eigenlijken zin, *in de leiding der onderneming*"?

Het antwoord leest men op blz. 20 van het rapport: „Voorlopig zal, voorzooveel de ondernemingsraad zelf betreft, met het geven van raadgevende bevoegdheid inzake de leiding moeten worden volstaan. Daarnaast bestaat echter de mogelikheid en de wenselikheid om aan zeer enkele *uitgelezen* vertegenwoordigers van de werknemers meerdere bevoegdheden, ook van meer dan adviserende aard te geven, en wel door een of twee vertegenwoordigers van de ondernemingsraad (of van de ondernemingsraden) in de raad van kommissarissen van een naamlooze vennootschap (of in een soortgelijk kollege bij deze of een andere ondernemingsvorm) op te nemen. Dit recht bestaat, naar bekend is, ook in de centrale landen. De allerbesten der werknemers kunnen hiervoor aangewezen worden en zij kunnen zich in korte tijd tot volledig bevoegden ontwikkelen. Ze zullen in die raad zitten met minstens evenveel recht als vertegenwoordigers der aandeelhouders."

Op de meer ondergeschikte bevoegdheden van den ondernemingsraad willen wij thans niet ingaan. Wie er belang in stelt, kan ze vinden in het reeds meermalen geciteerde rapport.

Deze theorieën omtrent de medezeggenschap werden in eigen kring niet onverdeeld gunstig ontvangen. Opmerkelijk was b.v. de critiek van den heer MASEREEUW, destijds uitgever van *Het Volk*. Deze, man van de practijk dus, beweerde, dat het rapport te weinig rekening hield met de practijk. Het overleg plegen tusschen den leider der onderneming en de bij haar in dienst zijnde arbeiders zou aanleiding kunnen geven tot groote moeilijkheden, vooral wanneer ook „jonge broekjes van 18 jaar medezeggenschap krijgen bij de samenstelling van den ondernemingsraad", zooals het rapport namelijk had voorgesteld.

Ook Prof. BONGER had ernstige grieven. De samenstellers, aldus was zijn betoog, hadden getoond geen kijk te hebben op de ontwikkeling van het economisch leven, welke toch wees in de richting van een steeds meer verfijnde mechanisatie en specialiseering van de leiding. Slechts personen met groote bekwaamheid zijn in staat met de leiding belast te worden. Het is een utopie te gelooven, vervolgt Prof. B., dat de arbeiders of hun vertegenwoordigers op voet van gelijkheid met den leider zouden kunnen deelnemen in het bestuur der onderneming. Bovendien is een ondernemingsraad, zoo'n parlementje met 15 tot 30 leden, ten eenenmale ongeschikt om, juist waar de economische ontwikkeling specialisatie eischt, *goede* leiding te geven.

Wij kunnen ons niet ontworstelen aan den indruk, dat de drie heeren, die het medezeggenschapsreglement voor de Arbeiderspers ontwierpen, op de basis van het rapport van 1923, wel heel sterk rekening hebben gehouden met de bovengeciteerde critiek van menschen als MASEREEUW en BONGER; een critiek, die de huidige directeur van *Het Volk* en *Voorwaarts* (de heer VAN DER VEEN is n.l. een der drie hier bedoelde ontwerpers!) wel als juist zal hebben erkend op grond van de ervaring. Het leven ging boven de leer.

Wel mocht *Het Volk* aan den vooravond van het jongste propagandacongres schrijven: „Het is noodig, om den heerschenden machten duidelijk te maken, dat de arbeidersklasse niet van zins is met zich te laten sollen, dat zij haar plaats in den zon opeischt en dat de eischen, die zij aan de wetgeving stelt, om vervulling schreeuwen."!

Wel mocht men den roomsch-katholieken verwijten, dat bedrijfsorganisatie en medezeggenschap in reactionnaire modder waren blijven steken!

Het was niet geheel ten onrechte, toen de heer ROODHUYZEN met zijn vaak rake pen, wat bij de Arbeiderspers zal worden ingevoerd,

kwalificeerde als „de doode musch" (*Vaderland,* 11 October 1930, Avondblad).

Wat toch is het geval?

Al bestaat er dan op tal van punten analogie, daarnaast zijn belangrijke, fundamenteele en principieele verschilpunten aan te wijzen tusschen het ontworpen reglement en het rapport van 1923.

Zoo is er daar allereerst de kwestie van het gezag van den bedrijfsleider. Het gevaar kan dreigen, dat dit gezag door den ondernemingsraad wordt aangetast, b.v. in het vergaderen van den raad gedurende den arbeidstijd. Volgens het rapport-1923 kon men, als de voorzitter of het bestuur dit noodig oordeelden, binnen den arbeidstijd vergaderen. Aan den werkgever moest daarvan alleen onverwijld kennis gegeven worden (art. 12 lid 1). Art. 7 lid 1 van het reglement huldigt echter een geheel ander standpunt: als regel vergadert de raad buiten den gewonen werktijd. In dringende gevallen en *na verkregen toestemming van de directie* *) kan daarvan worden afgeweken. Men zal moeten toegeven, dat de positie van den leider ongemeen versterkt is.

Een ander punt. De directie is verplicht om de door haar noodzakelijk geachte belangrijke wijzigingen van technischen en administratieven aard in de bedrijven met den ondernemingsraad te bespreken en *ernstig rekening te houden* *) met de inzichten van den raad... tenzij het *zakengeheim zich in ernstige mate hiertegen verzet* *). — Dit is iets anders dan de bepaling van het rapport-1923 in art. 31 lid 1: De werkgever is *verplicht* *) aan den ondernemingsraad *alle* *) gewenschte inlichtingen over den gang van zaken te geven. —

Het rapport-1923 wijdde negen lange artikelen aan de bescherming tegen niet-gerechtvaardigde ontslagen. Werd er aan een arbeider ontslag aangezegd, dan kon de ondernemingsraad daartegen opkomen; een scheidsrechter toetste het geval aan de billijkheid; de werkgever kon *gedwongen* *) worden den ontslagene wederom te werk te stellen. Hoe uiterst tam doet hiertegenover de bepaling van art. 15 lid 2 en 4 van het reglement aan, waarin bepaald wordt, dat de directie tot *overleg* *) verplicht is in geval van bestaande voornemens tot inkrimping van personeel; en dat de ondernemingsraad, *zoo mogelijk* *), tevoren *gekend* *) dient te worden bij individueele gevallen van schorsing en bij ontslag. —

Nog een voorbeeld. Werd in het rapport-1923 de mogelijkheid van beroep opengelaten krachtens art. 33 eerste lid in gevallen van boete-

oplegging of andere straffen voor de kleinere vergrijpen, zooals b.v. te laat komen, orde verstoren, onvoorzichtigheid, — in het reglement is van deze beperking der leiderspositie geen letter te vinden. Hier mag en kan de ondernemingsraad dus, verre van medezeggenschap te hebben, zelfs geen enkel woordje in het midden brengen. —

Had volgens art. 27 lid 1 van het rapport-1923 de ondernemingsraad het recht tot het inzien van balans en winst- en verliesrekening, welke hiertoe door den werkgever binnen redelijken termijn *moeten* *) worden overgelegd, in het reglement is dit recht verschrompeld tot: de directie geeft tweemaal 's jaars aan den *centralen* *) ondernemingsraad (d. z. de voorzitter en enkele secretarissen van de ondernemingsraden) een *mondeling* *) overzicht van den stand van zaken, die dan besproken wordt. Ook de balans en winst- en verliesrekening worden met hem besproken.

Dat het personeel twee vertegenwoordigers krijgt in den Raad van Commissarissen, met dezelfde plichten en rechten (let wel, geen *voorrechten,* want van salaris, tantième en presentiegeld zwijgt het reglement, althans volgens *Het Volk* van 2 October, niettegenstaande het nadrukkelijk beding in art. 47 van het rapport-1923) is vanzelfsprekend, als men bedenkt, dat het geld van de vakvereenigingen in deze onderneming gestoken is, en de leden der vakvereeniging daarbij rechtstreeks betrokken zijn. Maar het is wel merkwaardig hoe angstvallig de commissariszetel bewaakt wordt door de heeren. De *centrale* ondernemingsraad maakt een voordracht op van twee dubbeltallen, en door de besturen van S.D.A.P. en N.V.V. worden nu daaruit in onderling overleg twee vertegenwoordigers gekozen. Dat deze dubbel getrapte verkiezing erg „democratisch" is — democratisch in den zin, dien men in socialistischen kring zoo gaarne aan dit woord toekent — zal wel niemand durven beweren. Dan was art. 46 van het rapport meer in de lijn, want dat gaf aan den *ondernemingsraad* het *directe* benoemingsrecht.

* *
*

Uit de gemaakte aanteekeningen moge blijken, wat er bij de Arbeiderspers gerealiseerd zal worden van de „medezeggenschap in de leiding". De ondernemingsraad mag mee*praten,* maar heeft, tenminste waar het de leiding betreft, *niets te zèggen.* Men mag *advies* geven. *Meer niet.*

Onwillekeurig dringt de vraag naar voren: is dat nu alles? Tegen den achtergrond van het rapport-1923 bezien, moet het reglement voor de medezeggenschap bij de Arbeiderspers degenen, die indertijd bekoord zijn door de roode leuze van medezeggenschap, wel te leur stellen.

Wij vragen, met meer verwondering dan teleurstelling: meer niet?

En deze vraag klemt te meer, omdat wij dit experiment mogen beschouwen als „een voorbeeld dat S.D.A.P. en N.V.V. aan het geheele bedrijfsleven geven, om het te maken tot een stuk daadwerkelijke propaganda voor hun eisch van invoering der wettelijke medezeggenschap", zooals het *Haagsche Volk* van 2 Oct. 1930 ons kwam vertellen.

Men mag toch aannemen, dat wat de socialisten in hun eigen onderneming tot stand brengen, normatief zal zijn voor de interpretatie van hun „eischen" omtrent deze zaak. Welnu, iedereen weet nu, wat er onder „economische democratie" moet worden verstaan, en wat men ginds bedoelt, als men spreekt van „medezeggenschap in de onderneming".

Uit dit reglement, dat de socialist voor zijn eigen arbeiders samenstelde, kan men dus voor het vervolg aflezen, welke beteekenis toegekend dient te worden aan wat diezelfde socialist van anderen eischt; want het zou onbillijk zijn van anderen méér te verlangen, dan men zelf in staat is te geven en van zulk een onbillijkheid willen wij S.D.A.P. en N.V.V. niet verdenken.

Zij eischen derhalve medezeggenschap in de ondernemingen, precies zooals zij bij de Arbeiderspers zelf invoerden.

Meer niet.

Zij eischen voor den arbeider het recht op, via den ondernemingsraad, te mogen meepraten over arbeidsvoorwaarden.

Meer niet.

Zij eischen, dat de directies rekening zullen houden met de inzichten van het personeel, en te dien einde belangrijke wijzigingen zullen bespreken met vertegenwoordigers van het personeel, voor zoover tenminste het zakengeheim zich hiertegen niet ernstig verzet.

Meer niet.

* *
*

Nadat wij bovenstaande aanteekeningen medio October hadden gemaakt, publiceerde Mr. Dr. G. VAN DEN BERGH een anti-critiek op de in de pers verschenen critische opmerkingen betreffende de medezeggenschap bij de Arbeiderspers. In het *Haagsche Volk* van 23 Oct.

vat hij de critiek aldus samen: „In tegenstelling met al wat de S.D.A.P. heeft beloofd en voorgespiegeld, wordt hier, inzake de leiding aan het personeel slechts een adviesrecht toegekend. Van medezeggenschap is geen sprake."

Om aan te toonen, hoe onjuist deze critiek is, verwijst de schrijver naar de ook hiervoor op blz. 506 aangehaalde passage uit het rapport, en, zoo zegt hij, „men ziet het — de regeling komt *precies* *) overeen met wat thans bij de Arbeiderspers is bepaald: inzake de leiding slechts adviseerende bevoegdheid in het algemeen, maar daarnaast een tweetal vertegenwoordigers in de Raad van Kommissarissen, die aldaar het medebeslissingsrecht hebben".

Nu, dat het reglement *precies* met het rapport overeenkomt, kunnen wij niet onderschrijven; althans gaven wij hierboven een vijftal afwijkingen en verschilpunten aan tusschen de regeling van 1923 en die van 1930. Een zesde, reeds even aangeduid, worde hier nog gereleveerd. De befaamde pagina 20 van het rapport-1923 resumeert de bevoegdheid van den ondernemingsraad in een drietal punten.

1e. Het geven van advies aan de ondernemer betreffende techniese en andere aangelegenheden, de leiding der onderneming betreffende.

2e. Het bijstaan van de ondernemer bij het bevorderen van de bloei der onderneming.

3e. Het recht een of twee vertegenwoordigers aan te wijzen in de Raad van Kommissarissen van een Naamlooze Vennootschap of in een soortgelijk kollege bij deze of een andere ondernemingsvorm.

Het zesde verschilpunt zit in wat sub 3 genoemd is: het recht van den ondernemingsraad om (direct) de vertegenwoordigers voor den raad van commissarissen aan te wijzen. Uit het voorafgaande zal men zich herinneren, dat die vertegenwoordigers bij de Arbeiderspers gekozen worden langs den weg eener dubbelgetrapte verkiezing.

Misschien komt iemand nu met de vraag, of men deze „adviseerende" medezeggenschap in zake de leiding nog wel medezeggenschap mag noemen. Gezaghebbende schrijvers over dit onderwerp immers verstaan onder medezeggenschap het recht van mede te mogen beslissen.

Het rapport van 1923 deelt die opvatting niet, zooals wij zagen, aangezien het een systeem, waarbij tusschen de bedrijfsleiding en de arbeiders op technisch en commercieel gebied overleg wordt voorgeschreven, maar aan de bedrijfsleiding de beslissing wordt gelaten, toch als medezeggenschap aanmerkt.

Evenmin Mr. VAN DEN BERGH, die in zijn dissertatie tot de slotsom komt, „dat aan de arbeiders in de partikuliere onderneming een volledig medebeslissingsrecht moet worden toegekend ten aanzien van hun arbeidsvoorwaarden in de allerruimst denkbare zin van het woord, terwijl hun een raadgevende medezeggenschap geschonken behoort te worden in de leiding" (a.w. blz. 51).

Dat het gebied der leiding uiterst moeilijk is af te bakenen, had de schrijver op blz. 13 van zijn proefschrift reeds geconstateerd. De twee gebieden, waarover de medezeggenschap zich uitstrekt, loopen in elkaar over. Medezeggenschap onderstelt een gezagsverhouding (i. c. van een ander over het subject, dat medezeggenschap eischt). Mr. VAN DEN BERGH onderscheidt nu „tusschen medezeggenschap ten aanzien van de voorwaarden van onderwerping aan het gezag eenerzijds en medezeggenschap ten aanzien van het gezag zelf anderzijds". Deze onderscheiding dient hij zelf aan als een vage. „De voorwaarden, waaronder men bereid is zich aan iemands leiding te onderwerpen kunnen het recht om bij die leiding gekend te worden, insluiten", aldus merkt hij op.

Daarom is het gelukkig, dat het reglement van de Arbeidspers nu voor de practijk aangeeft wat volgens sociaal-democratische opvatting behoort tot arbeidsvoorwaarden en waar de eigenlijke leiding begint. Want daarmee hebben we tenslotte in deze beschouwing alleen te maken. Wat anderen onder medezeggenschap verstaan, doet hier *thans* niet ter zake. We wilden alleen constateeren, dat de S.D.A.P. onder medezeggenschap *meer niet* verstaat, dan wat nu bij de Arbeiderspers is vastgelegd; dat meer „zeggenschap" niet gegeven kan worden, volgens haar en dat dit ook niet gewenscht zou zijn.

Het vage begrip „leiding" is iets meer concreet geworden. Allereerst mag de ondernemingsraad advies geven ten aanzien van de meest economische werkwijze in de onderneming. Hoe, op welke wijze, dàt wordt niet vastgelegd. Inhoeverre de directie gehouden is, met dit advies rekening te houden, wordt in het midden gelaten. Of de directeur de adviezen van den ondernemingsraad voor kennisgeving kan aannemen? Het zal wel niet de bedoeling zijn. Maar, als de directie het nu eens wel doet? Wat dan? Het reglement zwijgt hier. De vraag omtrent de reëele *waarde* en de practische beteekenis van het advies is derhalve niet te beantwoorden. Zoolang de ondernemingsraad, d. i. de vertegenwoordiging der werknemers, de directie niet dwingen kan

om het advies op te volgen, moet het een vrijwel waardelooze bevoegdheid zijn in de oogen van dengene, die staat op het standpunt van den klassenstrijd en in de kapitalistische directie den aartsvijand van den arbeider ziet, een vijandige macht, van welke toch a priori aangenomen wordt, dat ze niet met de inzichten der arbeiders rekenen wil, en die zeker de economische inzichten van den arbeider van geringe importantie acht.

Het begrip „leiding" omvat voorts de beraadslaging omtrent „de door de directie noodzakelijk geachte belangrijke wijzigingen van technischen en administratieven aard".

Ook te dezen aanzien wenscht de heer VAN DEN BERGH dus blijkens de uiteenzetting in zijn proefschrift raadgevende medezeggenschap. De restrictie, waarover wij hierboven handelden, „voorzoover het zakengeheim zich daartegen niet ernstig verzet", komt in zijn dissertatie niet voor en evenmin in het rapport-1923. Zij is, naar het ons voorkomt, echter veel belangrijker, dan de schrijver in het *Haagsche Volk* het wil doen voorkomen. Met eenige stemverheffing roept de heer VAN DEN BERG het uit: „Zelfs worden in het reglement rechten aan de ondernemingsraad toegekend, waarvan in het befaamde „rode boekje" (bedoeld is blijkbaar het rapport-1923) niet wordt gewaagd" en dan citeert hij de bepaling, welke wij in de vorige alinea aanhaalden. „Hier nu, bij dit nieuwe recht, dat — wij herhalen het — het ontwerp van Partij en Vakbeweging niet kende, maakt het reglement een restrictie, n.l. dat deze verplichting niet geldt „indien het zakengeheim zich in ernstige mate hiertegen verzet", waartegenover, indien de directie zich op het zakengeheim beroept, aan de arbeiders weer de bevoegdheid is gegeven in beroep te gaan bij de Raad van Kommissarissen".

'n Belangrijke bevoegdheid, die van artikel 15! Met slechts ééne restrictie, die van het beroep op het zakengeheim! Wij vragen alweer: wat beginnen de arbeiders, als zoo een beroep op het zakengeheim gedaan wordt? In beroep gaan bij den Raad van Commissarissen, zegt de heer VAN DEN BERGH. We nemen dankbaar nota van dit novum. Want deze beroepsinstantie was ons niet bekend, omdat wij slechts kennis konden nemen van de *voornaamste* (!) bepalingen, zooals die in *Het Volk* van 2 October werden afgedrukt. Terecht m. i. vond de redactie van *Het Volk* de bepaling van het beroep op den Raad van Commissarissen niet belangrijk genoeg om op te nemen onder de voornaamste bepalingen. Zij zag vermoedelijk ook wel in, dat de twee

vertegenwoordigers der arbeiders in dien raad wel een „medebeslissende" stem hadden, doch dat — als de directie en de commissarissen één lijn trekken ten aanzien van het zakengeheim — dit beroep niets beteekent, omdat de arbeiders in den raad van commissarissen niet meer dan twee stemmen hebben, en zij derhalve nimmer hun opvatting, wanneer die afwijkt van de meerderheid der commissarissen, kunnen doorzetten. Zoodat we maar zeggen wilden, dat er van de zoo ingrijpende bepaling van artikel 15 niet heel veel overblijft, als men te doen heeft met een directie, die zich van de arbeidersinzichten op economisch, maar evenmin op technisch of administratief gebied liever niets aantrekt.

Men zou geneigd zijn te zeggen, dat een raadgevende medezeggenschap in de leiding ter particuliere ondernemingen van geringe beteekenis is.

Neen, zegt Mr. Dr. VAN DEN BERGH, zij is van grooter beteekenis dan gij denken zoudt. „De medezeggenschap inzake alle arbeidsvoorwaarden zal de arbeider tot een vrij mens maken" zoo schrijft hij. „Zij zal hem in staat stellen zijn aandacht van de eeuwige vragen der arbeidsvoorwaarden eindelijk eens af te wenden. Die vragen zullen meer en meer hun definitieve oplossing hebben gevonden dank zij de medezeggenschap —; eindelik zal de arbeider tijd, gelegenheid en lust hebben om ook als arbeider *mens* te zijn, om belang te stellen in wat hij doet, in de plaats, die hij in het ekonomies raderwerk inneemt.

Op dat oogenblik *zou,* indien hem iedere medezeggenschap in de leiding ontbrak, het besef van dat gemis met volle kracht tot hem doordringen. Op dat oogenblik *zal* hij de volle waarde beseffen van het recht te mogen meespreken, van de zekerheid, dat men naar hem luisteren zal, indien hij iets te zeggen heeft, dat waard is te worden aangehoord" (a.w. blz. 280).

Wanneer wij den inhoud dezer bewering goed hebben begrepen, zijn nog niet alle vragen, die bij ons oprezen, beantwoord.

Er werd gerept van een *zekerheid,* dat naar den arbeider geluisterd zal worden. Wij vragen: wie geeft die zekerheid? En waarin bestaat ze? We bepalen ons tot de Arbeiderspers, waar deze „zekerheid" uit den aard der zaak grooter is, dan in een niet-socialistische onderneming. Met de medezeggenschap inzake alle arbeidsvoorwaarden is het daar natuurlijk in orde. Het socialistisch dagbladbedrijf is een model-bedrijf: straffen komen daar niet voor, vertelt *Het Volk!* Vandaar dan ook, dat het reglement, in tegenstelling met het rapport-

1923, geen enkele bepaling daaromtrent bevat. Bij de Arbeiderspers komt men niet te laat, wordt er niets gebroken, kortom, de kleinere vergrijpen, die er in ieder ander bedrijf wel voorkomen, vindt men daar blijkbaar niet. Voor dit ideale bedrijf, waar de directie en de arbeiders schouder aan schouder staan om te strijden voor het socialistisch ideaal, meenden de samenstellers andere eischen te mogen stellen, dan men in een algemeen reglement zou neerleggen, schrijft Mr. VAN DEN BERGH.

Maar nu is het ons niet recht duidelijk, waarom hier dan de restrictie van het zakengeheim noodig was. Deze ideale arbeiders zouden toch wel hun mond kunnen houden en niet uit de school klappen. Er zou dus geen bezwaar behoeven te bestaan om artikel 15 zonder restrictie toe te passen. Of vertrouwt men er op, dat „de directie, die zelf in dienst van de arbeidersbeweging staat", wel zoo goed zal zijn om bijna nooit van deze restrictie gebruik te maken? Wij nemen het voor een oogenblik aan. Maar met dit element van vertrouwen plaatst men het reglement in een uitzonderlijke positie, en dan wordt de propagandistische waarde van dit experiment toch wel zeer verkleind, omdat men, naar wij nu wel mogen aannemen, juist bij de Arbeiderspers te doen heeft met een niet-kapitalistische, dus niet Arbeiter-feindliche directie. Als de proef hier slaagt, zegt dat nog niets voor de verhoudingen in een onderneming, waar de arbeiders en de directie als twee heterogene machten tegenover elkaar staan.

Zoolang er geen enkele sanctie is voor de directie eener onderneming, waarbij een ondernemersraad wordt ingevoerd, op het in den wind slaan der adviezen van dien raad, beteekent het voor den arbeider buitengewoon weinig. De „bewuste" arbeider zal, trots de peroratie van VAN DEN BERGH's proefschrift, onbevredigd verder gaan. De *zekerheid,* dat men naar hem luisteren zal, heeft hij niet.

Het ligt buiten het bestek van dit artikeltje, waarin wij slechts de aandacht vroegen voor een op zichzelf beschouwd zeker wel belangwekkenden stap op den weg naar bedrijfsorganisatie, om een onderzoek in te stellen, naar de intrinsieke waarde der adviseerende medezeggenschap in de leiding.

Wij volstaan derhalve met deze opmerking, dat misschien voor een onderneming, waarin werkgever en werknemer eensgeestes zijn, de bevoegdheid van het adviseeren bij de leiding niet zonder gevolg zal zijn. Want, al is de directie dan niet *verplicht* steeds het oor te leenen aan de raadgevingen der werknemers, men mag toch van haar ver-

wachten, dat zij uit eigen vrijen wil geen beslissingen zal nemen over zaken, de leiding betreffende, dan nadat met de arbeiders overleg is gepleegd en hun instemimng is verworven.

Waar intusschen de opstellers van het reglement voor een socialistisch bedrijf blijkbaar zoo weinig vertrouwen in hun arbeiders hadden, dat ze geaarzeld hebben om voor het ideale bedrijf der Arbeiderspers — ideaal in dezen zin, dat hier in ieder geval geen klassentegenstellingen zijn, dat hier „de eeuwige vragen der arbeidersvoorwaarden" een oplossing gevonden hebben en dat hier ook de directie staat in dienst der arbeidersbeweging — waar men geaarzeld heeft, zei ik, om voor dit bedrijf meer te geven dan een adviseerende bevoegdheid in de leiding, daar zal men zich nog wel eens dubbel mogen bezinnen, alvorens men de „medezeggenschap", die de socialisten voor den tegenwoordigen tijd aanbevelen in de particuliere onderneming, gaat overnemen in ondernemingen, waar de verhoudingen minder „ideaal" zijn.

Mr. VAN DEN BERGH was van oordeel, dat de principieele tegenstanders van medezeggenschap — medezeggenschap nu opgevat in den zin van medebeslissingsrecht bij de leiding — die tegen *deze* regeling niets hadden in te brengen, omdat zij haar onschadelijk achtten of zelfs als wenschelijk beschouwden, het socialistische voorbeeld wel konden navolgen.

Wij voor ons gelooven noch aan de onschadelijkheid, noch aan de wenschelijkheid van dit reglement. Daargelaten nu de vraag, of deze adviseerende medezeggenschap principieel toelaatbaar zou zijn, komt het ons voor, dat de werkgever verkeerd handelt, die zijn arbeiders eerst blij maakt met zulk een bevoegdheid en straks aan denzelfden arbeider laat merken, dat hij om commercieele of andere redenen geen prijs stelt op diens advies, weshalve hij zich terugtrekt achter „het zakengeheim" of op andere wijze de inzichten van de arbeiders laat overstemmen door zijn raad van commissarissen; zulk een werkgever verbittert en draagt uiteindelijk brandstof aan om het vuur van den klassenstrijd te doen oplaaien.

Wie het reglement voor de Arbeiderspers in dit licht ziet, zal zich ervan onthouden dè invoering van een soortgelijke regeling voor idere andere particuliere onderneming onschadelijk te noemen of ook de wenschelijkheid van zoo'n reglement te bepleiten.

*) Cursiveering van ons. B.

DE OPKOMST DER CHRISTELIJKE PATROONS-ORGANISATIE IN NEDERLAND

DOOR

R. HAGOORT.

II.

De actie voor Patroonsorganisatie was intusschen doorgegaan. De afd. Utrecht verwierp weliswaar met 27 tegen 26 stemmen het voorstel-Herdes om het initiatief te nemen tot de oprichting — wat haar het verwijt bezorgde, dat zij „tegenover geheel het land een groote verantwoordelijkheid op zich geladen had en zich door het bekende besluit geplaatst had tegenover de met algemeene stemmen aangenomen conclusies van het te Amsterdam gehouden Christelijk Sociaal Congres, welk Congres is bijeengeroepen op initiatief van Patrimonium „en waarin de beste mannen van Patrimonium zitting hadden" [18]) — maar Herdes zag desondanks kans op 11 Januari 1892 in Utrecht een Vereeniging van Christelijke Patroons op te richten, waarvan een 85 patroons lid werden en die aldra in een door Herdes uitgegeven blad „De Vereeniging", een weekblad „gewijd aan de belangen van Patroons en Werklieden" tot haar beschikking kreeg. [19])

In haar Statuten [20]) schreef de Utrechtsche Patroonsvereeniging woordelijk artikel 1 van de Statuten van Patrimonium over. Slechts met wijziging van den naam en van den slotzin, voor welken zij las: „teneinde op deze grondslagen de belangen der maatschappij in haar geheel en die der werklieden en *patroons* in het bijzonder door alle geoorloofde middelen te bevorderen."

Als haar „middelen" wees de vereeniging aan:

„De Vereeniging tracht haar doel te bereiken door

a. het houden van vergaderingen, waarin de belangen der leden alsmede die der werklieden worden besproken.

b. het zoeken naar aansluiting met reeds bestaande of nog op

te richten dergelijke vereenigingen, teneinde een Bond te vormen door geheel Nederland.[21])

c. het oprichten van een eigen vereenigingslokaal, waarin mede de Christen Werkliedenvereenigingen kosteloos mogen vergaderen.

d. het oprichten van een eigen Orgaan, waarin, onder meer, de belangen der werklieden en patroons zullen worden besproken, om zoodoende propaganda door geheel Nederland te maken.

e. het zoeken naar middelen ter bescherming van inlandsche industrie, zooveel mogelijk inlandsch fabrikaat te steunen en trachten te beletten, dat jaarlijks millioenen gulden werk aan het buitenland wordt gegund, doch evengoed voor gelijken of iets hoogeren prijs in ons land kan gemaakt worden.

f. het tegengaan van alle knoeierijen in aanbestedingen.

g. het oprichten van een Kamer van arbeid, waarin zitting zullen hebben zes patroons, zes werklieden en drie rechtskundige adviseurs, te kiezen door de patroons- en werkliedenvereenigingen. De werkzaamheden voor den Kamer van arbeid zullen zijn:

1. het verstrekken van inlichtingen aan de hooge Regeering, hetzij uit eigen beweging, hetzij door de Regeering daartoe aangezocht, omtrent vragen die op het gebied van den arbeid voorkomen;

2. bemiddeling in geval van strijdige belangen;

3. de arbitrage van geschillen over bestaande rechten, waar partijen die arbitrage wenschen;

4. trachten, om aan den bestaanden gedesorganiseerden toestand van zaken een einde te maken;

h. zich onderling te verbinden de zaken of bedrijven der leden zooveel mogelijk te steunen, terwijl het voor de Vereeniging benoodigde zal moeten worden geleverd of gemaakt, bij loting of bij beurte, door de leden zelve.

i. het houden van vaksamenkomsten, bij genoegzame deelneming.

j. het oprichten van een credietbank door en voor de leden.

k. het uitgeven van een jaarboekje ...

l. het stellen van premie voor getrouwe en langdurige werkzaamheden der werklieden.

m. het kweeken van jongmaatjes tot bekwame knechts en bij genoegzame zakenkennis, na afgelegd examen en gemaakt proefstuk voor eene commissie van deskundige patroons en werklieden, verkrijgbaar stellen (van) bewijzen van bekwaamheid.

n. het zedelijk en stoffelijk steunen van Christelijke Werkliedenvereenigingen.

o. het oprichten of steunen van reeds bestaande of nog op te richten Zieken- en Begrafenisfondsen voor werklieden, voor werkeloozen en weduwen van werklieden, en middelen aan te wenden tot

het oprichten van een Pensioenfonds en Verzekeeringsfonds tegen invaliditeit en ongelukken voor de werklieden.

p. het bevorderen van Zondagsrust.

r. het uitbetalen van loon zooveel mogelijk te doen plaats hebben in eigen werkplaats en door den patroon zelven; nimmer in plaatsen waar bedwelmende dranken worden verkocht.

s. het tegengaan van vloeken en gebruik van sterken drank op de werken en in de werkplaatsen.

t. het steunen der werklieden bij het jaarlijks houden van een tentoonstelling van voorwerpen door den werkman in vrijen tijd vervaardigd en het toekennen van bekroningen.

u. het oprichten van een werkbureau en het bevorderen van werkverschaffing voor werkeloozen gedurende den winter.

v. het beramen van gepaste middelen om de betalingen der cliënten op korten termijn te stellen.

w. de voorkeur zooveel mogelijk te geven, bij gelijke bekwaamheid en geschiktheid, aan leden van Christelijke Werkliedenvereenigingen, bij het aanstellen of huren van knechts en verder door zooveel andere zaken als noodig zullen blijken in verband met de statuten en in het belang van werklieden en patroons."

Men zou tegen dit reglementsartikel, ook al is het alphabet nog niet heelemaal volgemaakt, alleen het bezwaar kunnen inbrengen, dat het eenerzijds te uitvoerig en te gedetailleerd is en anderzijds belangrijke algemeene zaken verzwijgt. [22])

Maar als „program van actie" voor de eerste patroonsvereeniging in ons land maakt het stellig geen slecht figuur.

Ook de actie voor de stichting van een algemeene patroonsvereeniging, waarmee men gewacht had, tot het Proces-Verbaal van het Sociaal Congres gereed was [23]), had inmiddels voortgang gemaakt. Maandag 18 Januari 1892 werd te Amsterdam onder leiding van Dr. Kuyper een vergadering gehouden „ter constitueering van de Patroonsvereeniging, tot welker oprichting in de dagen van het congres door belanghebbenden besloten is" [24]). Statuten werden vastgesteld en een bestuur van 12 leden gekozen. Het waren de heeren: A. E. van Kempen, fabrikant van gouden en zilveren werken te Leiden, Voorzitter; W. Hovy, bierbrouwer, Amsterdam, 2e Voorzitter; H. Groenewegen, bloemist, Amsterdam, Secretaris; J. G. van Schaardenburg, rijstpelmolenaar, Dordrecht, Penningmeester; A. Dingemanse, landbouwer, Middelburg; H. H. van Dijk, timmerman, Utrecht [25]); G. J. Knottenbelt, landbouwer, Barneveld; A. van Namen Hzn., Koopman, Zwijndrecht; A. W. Schippers, reeder, Vlaardingen; D. Schut, Aannemer,

Amsterdam; H. Waller, bankdirecteur, Amsterdam en J. A. Wormser, uitgever, Amsterdam.

Het blijkt wel, dat men naar een zoo groot mogelijke beroepsschakeering had gezocht.

De eerste drie artikelen van de in deze vergadering vastgestelde statuten luidden [26]):

> *Art. 1.* Er bestaat eene *Vereeniging van Patroons,* gevestigd te Amsterdam.
>
> Onder *patroon* wordt verstaan een iegelijk, die voor het verrichten van diensten, buiten zijne huishouding, één of meer personen geregeld in zijn dienst heeft. [27]) Als patroons worden ook beschouwd Commissarissen [28]) of Directeuren van Maatschappijen.
>
> *Art. 2.* Doel der Vereeniging is, voor de patroons in Nederland de gelegenheid te openen om zich, met het oog op de onderscheidene inrichtingen, waarvan zij aan het hoofd staan, rekenschap te geven van de verplichtingen jegens hun onderhoorigen, die naar den eisch van Gods Woord op hen rusten. [29]) En zulks niet alleen voor wat aangaat hun rechtstreeksche verplichtingen bij de regeling van hun bedrijf, maar evenzoo met het oog op de verplichting, waaronder zij als de natuurlijke patroons of *beschermheeren* van hun dienstpersoneel liggen, om den godsdienstigen, zedelijken en maatschappelijken [30]) toestand van hun onderhoorigen te helpen verbeteren.
>
> De Vereeniging tracht het bewustzijn van deze verplichtingen ook buiten haar kring te bevorderen.
>
> Zij is bevoegd ook buiten haar kring voor de belangen van de loontrekkenden op te komen.
>
> *Art. 3.* Dit doel tracht zij hoofdzakelijk te bereiken, door samensprekingen der patroons onderling; door het houden van openbare meetings; door het uitgeven van geschriften; en door het zich wenden tot bevoegde autoriteiten of tot instellingen en personen, die in eenig opzicht invloed kunnen oefenen op het lot van de loontrekkenden." [31])

Als onveranderlijke grondslag van de Vereeniging werd volgens de in November 1891 genomen besluiten aangewezen de grondslag van het Sociaal Congres. Voor het overige (zoo meldde een „Open Schrijven van het Bestuur der Patroonsvereeniging aan de Christelijke Patroons in Nederland", waarschijnlijk opgesteld door Dr. Kuyper, dat — 22 Febr. 1892 gedateerd — eind Februari als propagandageschriftje in zee werd gezonden) blijft de jaarvergadering volkomen vrij om zich zoo in te richten, en zoo op te treden, als zij dit zelve goed zal vinden. Men kan dan evengoed een bond van plaatselijke vereenigingen con-

federatief laten geboren worden, als de mogelijkheid open staat, om te beginnen met een *algemeene* vereeniging, om dan hieruit plaatselijke vereenigingen te laten ontstaan ... Men kan de middelen, waardoor men werken wil, beperken gelijk nu werd voorgeslagen, of ook uitbreiden op breeder schaal. Men kan de patroons *naar vakken* bijeenroepen, of *gemengd* laten optreden. Kortom, men is volkomen vrij".

Intusschen had men als voorloopigen vorm van organisatie gekozen de algemeene landelijke vereeniging met gelegenheid tot plaatselijke of gewestelijke sectievorming.

Het hoofddoel werd nog nader omschreven als volgt:

„De Patroonsvereeniging heeft ten doel, om de patroons niet beschaamd te laten staan, als ze eenmaal voor den rechterstoel van Christus verschijnende, zich door den Rechter van hemel en aarde zullen hooren afvragen: „Wat hebt gij met uw werklieden, die ik had geschapen, en die ik u had toevertrouwd, al die jaren in uw bedrijf gedaan?"

Hiernaast werd evenwel gesteld:

„Het is dus niet *eenzijdig* in het belang der werklieden, dat zulk een vereeniging werd opgericht. Dit kon ook niet, omdat de belangen van den werkman op allerlei punten zoo nauw met *den bloei van het bedrijf* saamhangen. Eerst waar de zegen Gods *op heel het bedrijf* rust, gaat het patroon en werkman beiden wel; en die zegen kan niet nederdalen, tenzij patroon en werkman in Christus, als beider Heer, den band hervonden hebben, die hen saambindt. *Godsvrucht in het bedrijf,* — ziedaar dan in het kort gezegd wat de Patroonsvereeniging bevorderen wil, en als gevolg waarvan ze *op den zegen des Heeren* durft hopen".

Als noodig om het voorgestelde te bereiken werd vijfderlei genoemd:

„Ten eerste saamspreking ... Vervuld zal deze eisch dan eerst zijn, als we 1e. minstens eens per jaar een algemeene vergadering kunnen houden; als 2e. in de onderscheidene deelen des lands de Christelijke Patroons bijv. *eenmaal in de maand* saamkomen; en indien 3e. onder goede leiding, ook afzonderlijke *vakconferenties* kunnen gehouden worden van industrieelen, neringdoenden, kantoorpatroons, landbouwers, kooplieden, enz."

„Noodig is ten tweede voorlichting" — zoo heette het verder, waarvoor een orgaan zou dienen, terwijl als derde genoemd werd: „samenwerking met de vereenigingen van werklieden" en als vierde „het op-

komen voor de rechten van het bedrijf". „Op allerlei wijs" — zoo heette het ter toelichting van dit laatste — „zal men zich daarom deels tot het publiek, deels tot de Overheidspersonen, deels tot de groote maatschappij moeten wenden, om op meer dan één punt lotsverbetering te verkrijgen".

Als vijfde punt werd genoemd: „feitelijke hulp, waar die niet van elders komen kan", wat nader gepreciseerd werd in deze woorden: „Handelend optreden, om elkaar als Christelijke patroons onderling te steunen in het bedrijf, te steunen door, bij overgang uit dienst in dienst, eerlijk en naar waarheid te getuigen; door een leerlingstelsel op goeden voet te regelen; door gezamenlijk maatregelen te nemen voor wat ziekte, ouderdom of ongeval eischt, en zoo wat meer".

Het „Open Schrijven" werd op ruime schaal verspreid, waarbij de afdeelingen van Patrimonium voor het meerendeel met „bereidwilligheid en ijver" hulp verleenden, terwijl de heer H. Blommendaal, van Leiden, als agent aangesteld, bij zijn woonplaats beginnende, al spoedig een groot aantal leden aanbracht. [32])

Mei 1892 verscheen het eerste nummer van „Boaz, Maandblad der Vereeniging van Patroons". Dr. Kuyper [33]) opende het met een kort artikel over „De naam van ons Maandblad", een naam „die aan de Heilige Schrift is ontleend en als zoodanig U terstond zegt, dat de patroons, wier orgaan dit maandblad is, zich voor Gods Woord in diepen eerbied nederbuigen". Het tweede artikel, eveneens van Dr. Kuyper, handelde over „de schoone naam patroon". Tot aan de jaarvergadering werd het orgaan voornamelijk gevuld met ook nu nog lezenswaardige artikelen van den heer Wiersinga.

29 en 30 September 1892 werd te Amsterdam in het gebouw van de Maatschappij voor den Werkenden Stand de eerste jaarvergadering van de Vereeniging van Patroons gehouden. Het ledental was reeds — het klinkt haast sprookjesachtig — tot 1001 geklommen, terwijl de Vereeniging in 39 plaatsen haar leden telde. [34])

Enkele punten moeten onze aandacht trekken in het verslag dezer vergadering. [35]) Allereerst de discussie over den naam. De Voorzitter stelde voor: dien te doen luiden: „Vereeniging van Nederlandsche patroons". „De bijvoeging van het woord „Christelijk" komt ons ongewenscht voor, want als straks onze Roomsch-Katholieke patroons zich vereenigen, konden zij zich eveneens Christelijk noemen", deelde hij mede. Zeer terecht merkte Kater naar aanleiding hiervan op, dat

de Roomsch-Katholieken zich ook „Vereeniging van Nederlandsche patroons" zouden kunnen noemen en hij stelde voor, aan den naam toe te voegen het woord „Boaz", waardoor het karakter der vereeniging onmiddellijk zou zijn aangeduid.

Met 89 tegen 49 stemmen nam de vergadering dit voorstel van den voorzitter van Patrimonium aan.

Bij de bestuursverkiezing werd het voorloopig bestuur in zijn geheel tot definitief bestuur gekozen. Teekenend voor de geestesgesteldheid in de vergadering was echter, dat Van Vliet en Kater behoorden tot hen, die de meeste stemmen hadden, wat Kater aanleiding gaf tot de vraag: „Roof aan Patrimonium Van Vliet en Kater niet!"

„Samenwerking met de werkliedenvereeniging" — dat was een punt, dat voorop had gestaan bij de stichting van de patroonsvereeniging. Wij deelden de uitspraak hieromtrent van Patrimoniums jaarvergadering reeds mede. En wat de andere zijde betreft: in het eerste nummer van „Boaz" had de heer Wiersinga geschreven: „Het zou misschien aanbeveling verdienen, dat allereerst de Patroonsvereeniging *als geheel* zich wende tot Patrimonium als *landsvereeniging* met het verzoek, om harerzijds een Commissie te benoemen, die met de Commissie uit de Patroonsvereeniging steeds voeling kon houden".

Ter jaarvergadering van Boaz werd aan deze gedachte nadere gestalte gegeven door het referaat van den heer Van Kempen over „Christelijke Arbeidsraad", waarin hij de gedachte van het bestuur over dit onderwerp weergaf. Vooral ook met het oog op eenheid van optreden in het algemeen en met name ook in de komende Kamers van arbeid achtte hij het wenschelijk „een Christelijke arbeidsraad in het leven te roepen waarin Christelijke patroons en Christelijke werklieden tezamen zouden zitting hebben, om de vragen te bestudeeren, die omtrent den arbeid aan de orde komen, en de belangen van den arbeid te behartigen".

De Arbeidsraad zou moeten bestaan uit 6 leden uit de Patroonsvereeniging en 6 uit Patrimonium benevens een door deze 12 leden te benoemen Voorzitter en gesalarieerd Secretaris.

„Aan arbeid zou het zeker den Raad niet ontbreken".

1°. Volgt uit al het voorgaande, dat deze Raad zich zou hebben te belasten met een zeer omvangrijken arbeid, om de gegevens te verzamelen, die noodig zijn, om de eventueel voorkomende vraag-

punten op het gebied van den arbeid vanaf het Christelijk standpunt te kunnen beoordeelen.

2°. Zou hij zich daardoor in staat gesteld zien, om omtrent die vraagpunten, hetzij uit eigen beweging, hetzij door de Regeering daartoe aangezocht, haar te dienen van advies of de belangen van den arbeid bij haar te bepleiten.

3°. Zou hij werkzaam kunnen zijn als commissie van arbitrage bij geschillen, waarbij die arbitrage door partijen mocht worden ingeroepen.

4°. Zou de Raad voorlichting en raad kunnen geven aan leden der Patroonsvereeniging of van Patrimonium, die zich daartoe schriftelijk tot den Arbeidsraad mochten richten".

Het voorstel om, onder goedkeuring van Patrimoniums jaarvergadering, alvast door elk der organisaties zes leden te doen aanwijzen, die nader zouden rapporteeren, werd na een vrij verwarde bespreking aanvaard. En bij voorbaat stond Boaz een crediet toe voor de kosten.

Van de uitvoering is echter weinig terechtgekomen.

17 Juni 1893 berichtte Patrimonium: „Zooals onze lezers bekend is, werd op de Algemeene Vergadering van *Boaz* bepaald, dat er een Christelijke Arbeidsraad zou worden beproefd. Het rapport daarover is verschenen en een voordracht om daartoe zes personen aan te wijzen kwam tevens in. Op grond van die voordracht, zijn door het bestuur van Boaz benoemd de heeren J. W. Koning, landbouwer te Leiderdorp, T. E. Kuipers, architect te Amsterdam, P. de Mos, kuiper en reeder te Scheveningen, F. Tromp, expediteur te Rotterdam, L. de Vries Uzn., manufacturier te Groningen en J. H. de Waal Malefijt, burgemeester van Westbroek". En op de jaarvergadering van Patrimonium van 7 en 8 Mei 1894 las de Voorzitter „een brief van de Patroonsvereeniging „Boaz", houdende verzoek met haar een Arbeidsraad saam te stellen, waartoe van beide zijden 7 leden zullen gesteld worden. Hij doet namens het bestuur het voorstel om hiertoe goedkeuring te verleenen en het bestuur te machtigen 7 leden van Patrimonium te benoemen". Verdere mededeelingen troffen wij niet aan. [36])

Het jonge Boaz speurde den eersten tijd het terrein van den arbeid ijverig af. Het Maandschrift bevatte het begin van een onderzoek naar „onze arbeidstoestanden", waarbij Groningen werd bezien [37]), terwijl op de eerste Algemeene Vergadering de heer H. J. Hoogeboom refereerde over de eveneens brandende „toestanden in Friesland". Op

deze vergadering werd bovendien de werkverschaffing van den Christelijken Volksbond te 's Gravenhage als mogelijk voorbeeld voor andere plaatsen besproken. Pensionneering en woningvoorziening der arbeiders werden door de leidende mannen in die jaren ijverig bestudeerd.

Wat dit laatste betreft verdient bijzondere aandacht een enquête naar de woningbehoefte, nog in November 1892 ingesteld. De hulp van de afdeelingen van Patrimonium werd hiervoor ingeroepen door een circulaire van den volgenden inhoud: „Bij het Hoofdbestuur van Boaz is in ernstig onderzoek of het niet op den weg der vereeniging liggen zou, om, met het oog op den werknood die in zoovele plaatsen van ons land heerscht, het bouwen van voor de gezondheid goed ingerichte arbeiderswoningen, van in Nederland vervaardigd materiaal, op groote schaal, krachtig te bevorderen. Om over de nuttigheid van deze zaak grondig te kunnen oordeelen is het noodig, dat verschillende plaatsen van ons land hunne zienswijze hierover kenbaar maken en verzoek ik U, als Voorzitter van genoemde Vereeniging mij met een enkel woord mede te deelen of in Uw gemeente behoefte bestaat aan voor de gezondheid goed ingerichte arbeiderswoningen en of, op dien grond, het nader overwegen van deze voor Nederland zoo belangrijke zaak door U wordt aanbevolen". [38])

De tweede jaargang van „Boaz" opende met een rapport over de gegevens, die naar aanleiding dezer circulaire uit een vijftigtal plaatsen inkwamen.

Op de tweede jaarvergadering, 26 en 27 September in de Diergaarde te Rotterdam gehouden, die zich splitste in twee sectiën: landbouw en nijverheid-handel, werd het onderwerp: „de woningkwestie voor den arbeidenden stand, hare oorzaken en middelen tot verbetering" uitvoerig besproken naar aanleiding van een referaat van den heer T. E. Kuipers. [39]) Deze verdedigde met alle kracht de stelling: „het is een eisch der rechtvaardigheid, dat elk hoofd des gezins in het bezit gerake van een eigen woning". Deze stelling werd echter verworpen en ervoor in de plaats gesteld een voorstel-Ds. Talma: „Het is in overeenstemming met de billijke eischen van moraal en hygiëne, dat ieder hoofd van een gezin gerake in het gebruik van een eigen, afgezonderde woning". Aan deze uitspraak werd nog toegevoegd het volgende voorstel van den heer Van der Velde, den toenmaligen Voorzitter van Patrimonium, afdeeling Rotterdam: „De Vereeniging van Nederlandsche Patroons „Boaz" spreekt uit, dat het eisch der billijk-

heid is, dat ook de werkman een afzonderlijke woning bewoont, zoowel uit hygiënisch als uit moreel oogpunt beschouwd. *a.* Om dat doel te bereiken zoeke men in alle plaatsen waar afdeelingen bestaan (of zullen worden opgericht wegen en middelen te beramen met die vereenigingen, die op denzelfden grondslag staan. b. Blijkt het particulier initiatief niet sterk genoeg te zijn, om dit ten uitvoer te brengen, dan dringe men bij de hooge Regeering er op aan, dat de plaatselijke verordeningen op de woningen zullen worden gehandhaafd of verscherpt, opdat in den kortst mogelijken tijd ook elke werkman een goede woning hebbe."

Met betrekking tot den landbouw, besloot deze Algemeene Vergadering om een afzonderlijke Commissie van advies in Boaz in te stellen, een stap in de richting van bedrijfsgewijze splitsing, die helaas niet spoedig door meerdere is gevolgd. Voorts werd ten krachtigste aangedrongen op ontginning van woeste gronden, waartoe de Regeering subsidie zou moeten verleenen plus een premie voor landsverbetering, terwijl een Rijkshypotheekbank voor het verstrekken van goedkoop geld voor dit doel wenschelijk werd geacht.

Dat Boaz ook de middenstandsbelangen als het terrein van zijn arbeid rekende bleek uit de bespreking van het onderwerp „de afschaffing van den middenstand een ideaal der moderne wereldbeschouwing", waarbij de heer A. E. van Kempen als referent optrad.

In Patrimoniums kring waren er, met name na deze jaarvergadering, die ontevreden waren over den gang van zaken in Boaz. Het sterkst bleek dat uit een brochure „Boaz' tweede Jaardag, een woord van critiek en ernstige bedenking door een lid van Patrimonium", die in October verscheen. [40]) Voornamelijk richtte de schrijver zich tegen het feit, dat Boaz slechts „woorden, woorden, woorden" gaf en geen daden stelde. Welke daden men dan verwachtte? Blijkens deze brochure meende men, dat de leden van Boaz en andere Christenen, die rijk bemiddeld waren, eenige millioenen zouden moeten bijeenbrengen, om met betrekking tot de woningellende of eenigen anderen socialen nood een voorziening te treffen! Het werd aan Boaz ten kwade geduid, dat het de patroonsbelangen ging behartigen. Art. 2 van Boaz' statuten wezen een andere taak aan, oordeelde de schrijver.

Dat het in Boaz bij woorden bleef, heeft het later wel meer uit Patrimoniums kant moeten hooren. [41]) En kon Kater bij de recensie van genoemde brochure [42]) nog schrijven: „Boaz treedt pas de wereld in

en heeft nog niet de gelegenheid gehad veel te doen," de spoedige ineenzinking van Boaz gaf deze critiek een ondergrond van waarheid, n.l. deze, dat de fout bij Boaz' stichters was, dat zij de taak dezer eerste Nederlandsche patroonsorganisatie te eenzijdig idealistisch stelden. Wiersinga's gedachten gingen den weg der vakorganisatie uit. Maar men heeft dien niet gekozen. Ware dat wel geschied, de moeilijkheden, waarmee de Christelijke Patroonsorganisatie tot op den huidigen dag heeft te kampen, waren waarschijnlijk voorkomen.

Boaz heeft met wisselend getij tot 1918 zijn bestaan voortgezet. Toen is getracht de koers om te gooien. Onder leiding van den heer Colijn werd de Patroonsvereeniging gesplitst in een Vereeniging van Werkgevers, één van Middenstanders en één van Boeren en Tuinders. De nieuwe vorm bracht meerder leven. Maar er bleef een leemte. Sinds 1920 streeft men in enkele bedrijven naar de eigen patroons*vak*organisatie. En deze gedachte werkt door. Kost het nog moeite, om haar te doen zegevieren, het feit, dat men in enkele bedrijven door samenwerking met de Christelijke organisatie der arbeiders goede resultaten verkreeg, zij een spoorslag om voort te gaan naar het wenkende ideaal: organisatie van den arbeid.

---

18) „Oranjevaan" 13 Januari 1892.

19) De drukker van dit blad, de heer P. den Boer, deelde ons mee, dat er enkele jaargangen verschenen zijn. In het Utrechtsche Gemeentearchief vonden wij er niets van. Wel zagen wij eens een enkel nummer uit particulier bezit. Het blad werd niet bepaald met vreugde begroet. „De Standaard" vreesde, dat de uitgave „te hoog gemikt" was. En inzenders in „De Oranjevaan" van 2 en 5 Maart 1892 gaven weinig malsche oordeelen.

20) „Patrimonium" van 20 Februari 1892.

21) Hoewel de vereeniging blijkens een verslag van haar tweede vergadering in „De Oranjevaan" van 10 Februari 1892 besloot: „pogingen tot aansluiting zullen worden aangewend als de Amsterdamsche Vereeniging zich zal hebben geconstitueerd", schijnt de verhouding tot het later opgerichte „Boaz" den eersten tijd niet al te vriendschappelijk geweest te zijn. De heer A. Smit klaagde in „Patrimonium" van 7 Mei 1892: „En nu... treden de Amsterdamsche heeren hier te Utrecht op in concurrentie met de Utrechtsche Vereeniging. Alle krachten alhier worden ingespannen om die weerbarstige Utrechtsche Vereeniging te fnuiken". Eerst in 1893 had „Boaz" in Utrecht een beteekenend aantal leden.

22) Het „Open Schrijven" zei er van: „al vragen we ons onwillekeurig af, of onze broeders niet wat veel hooi op hun vork namen".

23) „Open Schrijven", blz. 5.

24) „Standaard", 19 Januari 1892.

25) De heer Van Dijk was ook bestuurslid der Utrechtsche vereeniging.

26) Ze staan in "Patrimonium" van 20 Februari 1892 en in het reeds genoemde „Open Schrijven".

27) Deze zin werd ter jaarvergadering aangevuld met de woorden: „als patroon zijn eigen zaken drijft of vroeger eervol gedreven heeft".

[28]) Ter jaarvergadering werd voor de volgende woorden gezet: „en directeuren of beheerders van nijverheids-, handels-, of landbouwbedrijven".

[29]) Deze zin werd ter jaarvergadering als volgt gewijzigd: „rekenschap te geven van de verplichtingen, die naar den eisch van Gods Woord op hen rusten ook jegens hun onderhoorigen".

[30]) Dit woord werd vervangen door „stoffelijken", terwijl verder gelezen werd: „toestand van haar leden en hun onderhoorigen krachtelijk te helpen bevorderen. De Vereeniging tracht het bewustzijn van deze verplichtingen te bevorderen en is bevoegd ook buiten haar kring voor de belangen van de loontrekkenden op te komen".

[31]) Na de jaarvergadering luidde dit slot: „het lot van de patroons en van hun loontrekkenden".

[32]) „Boaz", I blz. 26.

[33]) Wij kregen door de vriendelijke bemiddeling van Ds. Wiersinga de beschikking over de nummers van „Boaz", die de heer Wiersinga zelf gebruikt had en waarin hij had aangeteekend, wie de schrijvers der verschillende artikelen waren.

[34]) Openingsrede van den heer Van Kempen, „Boaz" I, blz. 138; ook blz. 147.

[35]) Het is opgenomen in den eersten jaargang van „Boaz", blz. 127—219.

[36]) Wij toetsten deze opvatting, dat er van de uitvoering weinig terechtgekomen is aan het oordeel van het bij ons weten eenig overlevend lid, den heer De Waal Malefijt. Deze was zoo vriendelijk, ons mee te deelen, dat hij zich niet kan herinneren, „dat die Raad iets van beteekenis gedaan heeft" ... of dat hij „ooit voor een vergadering van den Raad (is) opgeroepen".

[37]) Deze provincie stond in de bijzondere belangstelling door de brochure van Graphoo (N. Oosterbaan, toenmaals onderwijzer te Middelstum) „Buiten en Binnen onzen Kring", die vooral de toestanden op het platteland schetste.

[38]) „Boaz", Mei 1893.

[39]) Een uitvoerig verslag van deze algemeene vergadering vulde het gecombineerde September-October-November-nummer van „Boaz" in 1893.

[40]) Uitgave Bredée, Rotterdam; wij vonden nog een exemplaar in de Bibliotheek van het Kuyperhuis.

[41]) In „Patrimonium" van 9 November, 7 en 14 December 1895 e. a.

[42]) T. a. p., 28 October 1893.

VRAAG EN ANTWOORD

1. VRAAG:

Bij een behandeling van art. 1 van het a.r. program van beginselen werd de vraag gesteld, of men thans, gezien de opkomst van socialisme en communisme, nog wel kan zeggen, dat de „grondtoon van ons volkskarakter" calvinistisch is. Men betwijfelde dit sterk en wees daarbij op Amsterdam, waar de bevolking zich hoe langer hoe meer naar het socialisme keert.

Voorts werd gevraagd, of we wel kunnen spreken van calvinistische beginselen, daar de uitdrukking calvinistisch heenwijst naar *Calvijn,* die wel voor een groot deel de beginselen heeft aangewezen maar toch niet alle. Is het daarom niet juister om te spreken van *gereformeerde* beginselen en *gereformeerde* levens- en wereldbeschouwing?

ANTWOORD:

Men heeft blijkbaar bij het bespreken van het artikel de vraag gesteld, of ons volk op 't oogenblik nog wel feitelijk calvinistisch genoemd mag worden. Doch dit is een vraag, die buiten het artikel ligt. Het artikel beziet ons volkskarakter in het licht der historie. En derhalve zegt het niet, dat ons volk calvinistisch is, zelfs gebruikt het het woord „calvinistisch" niet, doch wijst er op, dat *de a.r. richting, voorzooveel ons land aangaat, vertegenwoordigt den grondtoon van ons volkskarakter, gelijk dit, door Oranje geleid, onder invloed der Hervorming omstreeks 1572 zijn stempel ontving.*

Dit volgt trouwens ook reeds uit het feit, dat het a.r. program ontstaan is in een tijd, toen het liberalisme oppermachtig was en er van een calvinistisch leven onder ons volk nog in veel mindere mate sprake was dan tegenwoordig.

En wanneer U nu eens naleest wat Dr. KUYPER ter toelichting van dit artikel in 1878 schreef („Ons Program" 1e hoofdstuk), zult U opmerken, dat ook hij in dit artikel niet een weergave vond van het feitelijk heden doch heenwijzing naar de kiem waaruit een krachtig nationaal Nederlandsch volksleven is opgebloeid. Deze kiem zag hij in de hervorming, die hij als oorsprong onzer nationaliteit plaatste eenerzijds tegenover het Roomsch-Katholicisme, onder welks invloed tijdens de Middeleeuwen

onze nationaliteit was blijven sluimeren, anderzijds tegenover den geest der Fransche revolutie, die onze nationaliteit aan het einde der 18e eeuw vernietigd had.

Wijl nu door de historie een zoo sterk verband bestaat tusschen de hervorming en onze nationaliteit en vermits in die hervorming het calvinisme hier te lande den toon aangaf, zou het niet onjuist zijn den grondtoon van ons volkskarakter „calvinistisch" te noemen.

Trouwens, die aanduiding zou, gelet uitsluitend op den feitelijken toestand van thans, niet zoo misplaatst zijn als men, afgaande op het gerucht, dat men in socialistische en communistische kringen, vooral in de groote steden, maakt, geneigd zou zijn te veronderstellen. Zeker, slechts een minderheid van onze bevolking is positief calvinistisch. Doch deze minderheid heeft ook thans nog een zeer belangrijken invloed op ons volksleven, tenminste ten noorden van de Merwede. Men denke maar aan het groot aantal scholen van Prot. Chr. richting; aan den invloed der Protestantsche kerken; aan de doorwerking der calvinistische levensovertuiging, die zelfs den Roomschen ten onzent een kenmerkend onderscheid geeft van die in Zuidelijke landen; en aan de onmiskenbare calvinistische gedachten, die ook thans nog hier te lande in de ontwikkeling van Staat en Maatschappij tot openbaring komen.

Dr. COLIJN constateerde dit in een onlangs gehouden rede, waar hij volgens het persverslag opmerkte:

> „De Hervorming naar Calvijn heeft de stempel op ons volk gedrukt gelijk in art. 1 van Ons Program wordt uitgedrukt.
>
> Geen enkel goed kind zal zijn ouders verloochenen en zoo wil het A.R. beginsel aan dat Nationaal-Gereformeerde type trouw blijven. Kan men spreken van een Nationaal-Gereformeerd type, terwijl 1/3 deel van ons volk R.K. is en van het overige 2/3 deel zoovelen met de belijdenis hebben gebroken?
>
> Men mag van dit type spreken, omdat de inwerking van het type op al de anderen heeft plaats gehad. Zie maar de Roomsche landen en vergelijk het Roomsche type van die landen met het Roomsche type in ons land en ge merkt het verschil. Zelfs de Roomschen zijn aan die inwerking niet ontkomen, en nog veel minder de protestanten. Als wij dus handhaving van het nationaal Geref. type voorstaan, dan dienen we daarin de nationale idee. Onder aanduiding van dit type, vat ik saam allen, van welke kerk ook, die zich de belijdenis van de vaderen gesteld hebben".

En Dr. KUYPER schreef in *De Standaard* van 25 Juli 1874:

> „Calvijn heeft óók een kerk gesticht. Ongetwijfeld. Maar dit is van zijn veelomvattende werkzaamheid nog slechts *een deel.*
>
> Op den wortel van zijn beginsel schoten *drie* loten op: een *kerkinrichting,* eene *maatschappelijke levensorde* en een *staatsrecht.*
>
> Calvijn gaf aan de natiën, die zijn beginsel in zich opnamen, nog iets anders dan een kerk, hij gaf ze een impuls, een stoot voor hun maatschappelijk en staatkundig leven, waaruit een eigen schakeering van het nationale leven en een eigenaardig staatsrecht sproot.

Dát staatsrecht heeft zich gestadig ontwikkeld en is thans nóg de zenuw van *Engelands* en *Amerika's* macht.

Dát staatsrecht kan men in practijk brengen, onverschillig tot wat Kerk men behoort, zelfs al behoort men tot geen Kerk, wijl volstrekte eerbiediging van gewetensvrijheid en bevrijding der staatsmacht van kerkelijke suprematie in dat staatsrecht juist den dubbelen hoeksteen vormt.

Wie thans voor dit staatsrecht ijvert, bedoelt geen *partijpolitiek,* maar zúlk een staatsbeleid, dat voor *alle* partijen aannemelijk, met *aller* behoeften rekenend, aan *allen* gelijke kansen waarborgt. Geen privilegie voor den *Praedestinatiaan;* geen privilegie voor den *Hervormde;* geen privilegie voor den *Belijder van den Christus;* zelfs niet voor den *godsdienstige* in algemeenen zin; maar, juist ter finale afsnijding van alle privilegiën, rustelooze bestoking van het ongehoord privilegie, die thans aan het *ongeloof* tegenover *elk geloovige* wordt gegund".

En feitelijk werkt thans in ons land dit beginsel van godsdienstvrijheid meer dan in 1878, toen het liberalisme oppermachtig mas, al ligt nu in den wassenden invloed van socialisme en communisme (men lette niet alleen op de tegenwoordige praktijk in Rusland maar ook op de geschiedenis van de fascistische revolutie in Italië) een groot gevaar voor de staatkundige en maatschappelijke vrijheid.

Het program spreekt echter niet van calvinistisch. Het woord calvinistisch, gebruikt op politiek terrein, wekt bij sommigen de onjuiste gedachte, alsof een kerkelijke, een clericale, politiek bedoeld is. Bovendien lijkt het ons niet zonder bedenking om den naam van een politieke partij te verbinden aan den naam van een bepaald persoon. Evenmin als we hier te lande spreken van calvinistische kerken, spreken we van een calvinistische partij. En bij die terminologie sluit zich het program aan.

Ook bedoelt het program niet letterlijk te volgen wat CALVIJN over de Overheidstaak gezegd heeft of terug te gaan tot de praktijk der Calvinistische voormannen uit den tijd der republiek, doch het zoekt aansluiting bij het calvinistisch grondbeginsel van een vrije Kerk in een vrijen Staat, met verbreking van de hierarchische rangschikking van den een onder den ander, gelijk de R.K. en de revolutionaire leer voorstaan en met elimineering van de onjuiste toepassing van dit beginsel, waartoe de heftige geloofskamp in CALVIJN'S dagen noopte.

Tegen de revolutie maar ook tegen de repristinatie. En zoo is de hoofdzaak, waarop wij staan en die ook art. 1 bedoelt aan te duiden, volgens Dr. KUYPER'S toelichting: 1e. Nederland worde ook als Staat niet vijandig tegenover den levenden God gesteld; 2e. Nederland ruile de puriteinsche regeeringsbeginselen niet weer uit voor de Roomsche; 3e. Nederland geve zijn vaderlandsche instellingen niet voor het namaaksel van den vreemde prijs.

N.

2. VRAAG:

In de laatste jaren zijn er verschillende geschriften gepubliceerd ter aanbeveling van een z.g. grondwaardebelasting en zelfs is opgericht een Wereldbond voor Grondwaardebelasting en Vrijen Handel, welke bond verschillende internationale congressen hield.

Gaarne zou ik vernemen, hoe wij naar Uw meening over de door dezen bond aanbevolen grondwaardebelasting hebben te oordeelen.

ANTWOORD:

De geachte inzender heeft blijkbaar op het oog de richting, die ter wegneming van misstanden in het sociale leven aanstuurt op opheffing van den privaat-eigendom van den grond en dus mag worden beschouwd als een voortzetting van de — vooral in het laatst der vorige eeuw op den voorgrond tredende — richting der z.g. landnationalisatoren, wier belangrijkste vertegenwoordigers waren de bekende Amerikaan HENRY GEORGE, den Duitscher MICHAEL FLÜRSCHHEIM en de Engelsche economen HERBERT SPENCER en A. R. WALLACE.

Het verschil tusschen beide richtingen schijnt wel voornamelijk hierin te liggen, dat de Bond voor Grondwaardebelasting meer het middel (de heffing eener grondwaardebelasting) dan het doel (de onteigening van het privaat-grondbezit) op den voorgrond stelt, terwijl bij de landnationalisatoren de opheffing van het privaat grondbezit in het centrum der belangstelling stond en de middelen ter bereiking van dit doel van betrekkelijk ondergeschikte beteekenis waren.

Men spreekt althans bij het aanbevelen van de grondwaardebelasting ternauwernood over grondnationalisatie; welk stilzwijgen waarschijnlijk te verklaren is uit de omstandigheid, dat een vernietigende critiek, zoowel van de zijde der socialisten als van den kant der niet-socialisten, de eertijds zoo warme sympathie voor de plannen der nationalisatoren schier tot op het vriespunt toe heeft bekoeld.

Doch dit neemt toch niet weg, dat verwezenlijking van de wenschen der voorstanders van de grondwaardebelasting moet uitloopen op nationalisatie van den bodem. En deze belasting werd dan ook reeds door den vader der landnationalisatie, HENRY GEORGE, o. a. in zijn boek „Progress and Poverty", als het middel bij uitnemendheid aangewezen ter bereiking van het gewenschte doel.

Immers zoo zegt hij: „De grondwaardebelasting is de meest juiste en billijke van alle belastingen. Zij drukt alleen op hen, die van de maatschappij een bijzondere en waardevolle gift ontvangen en wel in verhouding tot de gift die zij ontvangen. Ze wordt geheven door de gemeenschap, voor het gebruik van het gemeenschappelijk goed, van de waarde, welke door de gemeenschap is geschapen. Ze is de aanwending van het gemeenschappelijk bezit voor gemeenschappelijk nut. *Wanneer*

alle grondrente door middel van belastingheffing wordt gebruikt voor de behoeften der gemeenschap, dan zal de gelijkheid, door de natuur geboden, zijn bereikt. Geen burger zal voordeel boven eenig ander burger hebben behalve voorzoover hij dit dankt aan zijn arbeid, bedrevenheid en verstand; en ieder zal verkrijgen wat hij eerlijk verdient. Dan, doch pas eerst dan, zal de arbeid zijn volle belooning en het kapitaal zijn natuurlijke interest bekomen (Londen Ed. 1930 VIII, III p. 299).

De grondwaardebelasting is voor GEORGE de weg naar opheffing van den privaat-grondeigendom en dientengevolge tevens naar oplossing van de sociale quaestie.

„Dit is" — zoo zegt hij elders (VI II p. 234) „het middel tegen de onrechtvaardige en ongelijke verdeeling der weelde in de moderne beschaving en tegen alle kwaad, dat daaruit voortvloeit: *Wij moeten den grond gemeenschappelijk eigendom maken*".

We achten het dan ook niet overbodig om in antwoord op de vraag van den inzender niet alleen iets te zeggen over de wenschelijkheid van heffing eener grondwaardebelasting, doch tevens ook enkele opmerkingen te maken met betrekking tot de hoofdgedachte der landnationalisatoren.

* *
*

Onder grondwaardebelasting verstaat men een belasting, die de z.g. grondrente aan de eigenaren ontneemt en aan de publieke kas brengt. Wat is echter grondrente? Grondrente is, naar de onderscheiding van sommige economen, de opbrengst van den bodem, voorzoover deze niet het product is van menschelijken arbeid of kapitaalaanwending (als b.v. landarbeid, bemesting, ontginning e.d.) en zij dankt haar ontstaan aan de groeikracht van den bodem, de min of meer gunstige ligging der gronden, het klimaat, de aanwezigheid van delfstoffen en andere grondstoffen, de toeneming der bevolking e.d.

Vraagt men nu, waarom de Overheid deze grondrente aan zich moet trekken dan antwoorden de voorstanders van deze belastingheffing ongeveer als volgt:

Alleen hij, die bepaalde goederen geproduceerd heeft, of die ze op wettige wijze door koop of erfenis heeft verkregen, mag een eigendomsrecht hebben ten aanzien van die goederen. „Er kan" — zegt GEORGE — „geen rechtmatige titel voor het eigendom van eenig ding zijn, die niet is afgeleid van den titel van den voortbrenger en niet rust op het natuurlijk recht van den mensch op zichzelf".

Het natuurelement van den bodem wordt echter niet door den mensch voortgebracht; en dus evenmin de grondrente. Derhalve behoort deze grondrente niet aan den eigenaar van den bodem ten goede te komen, doch aan de gemeenschap, ten wier behoeve de Schepper het natuurlement in den bodem heeft gelegd (George VII I p. 236/7).

Bij oppervlakkige beschouwing zal deze redeneering op velen zekere

bekoring oefenen. Doch zij zal door wie een weinig verder dan de oppervlakte ziet als onhoudbaar moeten worden verworpen.

Onhoudbaar is vooreerst de grondgedachte, dat de privaat-eigendom van den grond alleen gerechtvaardigd is, in zoover de grondwaarde het product is van menschelijke arbeidskracht. Ware die gedachte juist, dan zou niet alleen de privaat-eigendom van den bodem, doch evenzeer die der andere productie-middelen en zelfs de privaat-eigendom van elk ander gebruiksartikel, van hoe geringe beteekenis ook, veroordeeld wezen — een consequentie, die zelfs de rasechte communist niet voor zijn rekening zal durven nemen.

Immers in ieder menschelijk product is grondstof verwerkt, die evenals de bodem zelf een schepping is, geheel buiten de menschelijke werkzaamheid om. Of is het hout dat de timmerman; het ijzer dat de smid; en het diamant, dat de diamantslijper gebruikt, uitsluitend aan de menschelijke arbeidskracht te danken? En beweert men, dat de waarde van den bodem voor een deel bepaald wordt door andere factoren dan de aan den bodem verrichten arbeid, met name door de bevolkingstoeneming en den wisselenden omvang der menschelijke behoefte — precies hetzelfde geldt van de producten der nijverheid, waarvan de waarde evenzeer dien invloed ondergaat.

Voorts is de menschelijke arbeidskracht nimmer zuiver individueel. In het beeld, dat de beeldhouwer vervaardigt, ligt zeker voor een gedeelte het resultaat van de aanwending van de lichamelijke en geestelijke kracht van dien kunstenaar. Doch tot op zekere hoogte is het kunstwerk evenzeer het resultaat van de werkzaamheid van al diegenen, die door onderwijs en opleiding van den kunstenaar of door allerlei nevenarbeid op economisch of sociaal terrein hem in de gelegenheid gesteld hebben zijn kunstwerk tot stand te brengen.

Weshalve kan men, indien het waar is, dat de gansche menschheid een natuurlijk recht heeft op het natuurelement, dat in den bodem schuilt, met dezelfde vrijmoedigheid ook het bestaan van een dergelijk recht volhouden ten aanzien van het natuurelement, dat aan alle menschelijke producten in meerdere of mindere mate waarde schenkt.

Doch uit het bestaan van een dergelijk natuurlijk recht volgt nog volstrekt niet, dat de gemeenschap ook eigenares van de voorhanden roerende en onroerende goederen behoort te wezen en de privaat-eigendom behoort te worden uitgesloten. Want de privaat-eigendom is niet een onbegrensd en onaantastbaar recht, doch het laat voor de verwezenlijking van dit natuurlijk recht der menschheid voldoende ruimte. Het eigendomsrecht geeft den rechthebbende slechts heerschappij over en genot van een bepaald goed geeft *binnen de grenzen door wet en verordening getrokken;* terwijl de uitoefening van dat recht nog bovendien beperkt wordt, althans behoort te worden, door *de moreele verplichting van een zoodanig gebruik, dat niet alleen het belang van den eigenaar zelf doch evenzeer dat van den naaste gediend wordt.*

Anderzijds echter vindt dit recht, dat trouwens volstrekt niet altijd toekomt aan een bepaalden persoon, doch veelal aan een bepaalde groep van personen (mede-eigendom, huwelijksgemeenschap, vennootschap enz.), niet zijn rechtvaardiging en derhalve evenmin zijn beperking in de individueele arbeidspraestatie. De *oorsprong* van den privaateigendom ligt in de historische en sociologische ontwikkeling onzer samenleving, waarin zich onder sanctie van door de Overheid of volksgemeenschap erkende algemeene normen een bepaalde verdeeling van het bezit voltrekt; *welke verdeeling zeker ook ten deele bepaald wordt door den arbeid en andere daden der menschen, maar in laatste instantie haar oorsprong vindt in de Wijsheid en Zegen Gods, die op geestelijk en stoffelijk gebied den een schenkt, wat de ander moet missen.* En in verband daarmede vindt de privaateigendom zijn *rechtvaardiging in de eerbiediging van het Goddelijk bestel, dat zich in die historische en sociologische ontwikkeling der samenleving openbaart.*

De theorie, dat in arbeidspraestatie de eenige rechtvaardiging van den privaten eigendom ligt, verwisselt oorzaak en gevolg. Niet de arbeidspraestatie rechtvaardigt den privaat-eigendom, doch juist omgekeerd: omdat de privaat-eigendom gerechtvaardigd is, daarom zijn ook bepaalde vormen van eigendomsverkrijging gerechtvaardigd [1]). En van die vormen is voortbrenging er één. Of, gelijk Prof. DIEPENHORST [2]) deze gedachte uitdrukt: „De theorie, die in arbeid den eenigen rechtmatigen titel van eigendom ziet, heft zich zelve op; eigendom toch sluit het recht van vrije beschikking in, maar wordt dan van het recht van vrije beschikikng gebruik gemaakt, om iemand eene zaak voor niet af te staan, dan is de eigendom van den begiftigde niet rechtmatig gefundeerd, wijl arbeid bij hem ontbreekt".

Het uitgangspunt van de voorstanders der grondwaardebelasting is reeds daarom onhoudbaar.

De onhoudbaarheid van dit uitgangspunt blijkt bovendien, wanneer men op de consequenties let en speciaal aandacht schenkt aan de onrechtvaardigheden, die de confiscatie van de grondrente door de Overheid ten gevolge zou hebben.

Wij zagen reeds, dat een der grondstellingen van de voorstanders der grondwaardebelasting inhoudt, dat de bodem een opbrengst oplevert, die niet kan beschouwd worden als het resultaat van ten behoeve van dien bodem aangewende arbeidskracht, noch als de belooning voor het kapitaal, dat aan den bodem ten koste is gelegd.

Intusschen wordt deze onderscheiding door lang niet alle economen als juist erkend. Verscheidenen, waaronder zeer vooraanstaanden, ontzeggen aan de grondrente een afzonderlijk bestaan en beschouwen ze eenvoudig als een vorm van kapitaalrente.

Laten we echter aannemen, dat de grondstelling der voorstanders van de grondwaardebelasting juist is en dat dus in principe onderscheid moet

worden gemaakt tusschen grondrente, kapitaalrente en belooning voor arbeidspraestatie. De Overheid zou dan door het heffen van grondwaardebelasting die grondrente aan de gemeenschap moeten brengen.

Ze zou dit echter niet kunnen doen door het heffen van z.g. straat- of baatbelasting, gelijk ons gemeenterecht thans reeds kent. Want deze heffingen dienen slechts om in bijzondere gevallen van de eigenaren een billijke bijdrage te vorderen in de kosten van door of met medewerking van het gemeentebestuur tot stand gekomen werken, waardoor de eigendommen zijn gebaat (Gemeentewet artt. 242 *c* en *d*). De Overheid zou veel verder moeten gaan. Ze zou, hetzij door verhooging van de grondbelasting, hetzij door vervanging van deze belasting door de nieuwe zakelijke heffing op den grond, *de grondeigenaren, en indirect ook de pachters en huurders, over de gansche linie moeten treffen.*

Wat zou echter van een dergelijke belastingheffing het gevolg zijn?

Vooreerst een waardevermindering van den grond ten bedrage van ten naaste bij de in kapitaalvorm omgezette waarde van den zwaarderen druk van deze nieuwe heffing en bovendien, naar alle waarschijnlijkheid, een waardestijging van alle overige kapitaalgoederen. Immers, verhooging of verlaging van zakelijke heffingen wordt door dienovereenkomstige wijziging van de kapitaalwaarde der door die heffingen getroffen goederen geamortiseerd. En zelfs bestaat kans, dat door z.g. amortisatie van vrijstelling de waarde der niet door die verhooging of verlaging getroffen goederen gunstig of ongunstig wordt beinvloed[3]).

Dientengevolge beteekent de invoering van een grondwaardebelasting praktisch het *zonder vergoeding onteigenen van een belangrijk deel van de waarde van het grondbezit* ten gerieve van de niet-grondeigenaren, die door die onteigening in drieërlei opzicht kunnen worden gebaat, n.l.:

a. doordat de invoering van de grondwaardebelasting het afschaffen of verlagen van andere belasting mogelijk maakt;

b. doordat de waarde der andere kapitaalgoederen stijgt en de bezitters ten koste der grondeigenaren verrijkt;

c. doordat de Overheid, dank zij de opbrengst der grondwaardebelasting in staat zal zijn uitgaven te doen voor allerlei doeleinden in het belang ook der niet-grondeigenaren, die zij anders wellicht niet zou kunnen doen.

Nu zou de druk der grondwaardebelasting vermoedelijk al spoedig op de huurders en pachters en wellicht op den duur, voorzoover dit althans economisch mogelijk is, door verhooging van de prijzen der landbouwproducten en grondstoffen, op de andere volksgroepen worden afgewenteld. Doch het feit, dat de voorstanders van de grondwaardebelasting deze heffing willen bezigen als middel tot het bereiken van hun doel, landnationalisatie, brengt mede, dat de overheid in hun systeem afwenteling der grondwaardebelasting behoort ongedaan te maken door telkens bij prijsstijging van landbouwproducten en grondstoffen dienovereenkomstig ook de grondwaardebelasting te verhoogen.

Invoering eener grondwaardebelasting zou dus neerkomen op onteigening zonder schadeloosstelling van het bezit van een deel der bevolking ten bate van een ander deel. En de onrechtvaardigheid, die daarin ligt, is zoo evident, dat de Duitsche kampioen voor landnationalisatie, FLÜRSCHHEIM, die zeker niet minder enthousiast dan GEORGE voor deze zaak gestreden heeft, toch niets van een dergelijke confiscatie van den bodem zonder schadeloosstelling heeft willen weten [4]).

De heffing eener grondwaardebelasting moet voorts grove onrechtvaardigheid tengevolge hebben wegens de onbepaaldheid der grondrente.

Volgens een veel gebruikte en terecht ook veel becritiseerde omschrijving van den bekenden Engelschen econoom RICARDO zou de grondrente van een stuk grond bepaald worden door het verschil in opbrengst van dat land en de opbrengst van een even groote hoeveelheid van den slechtsten grond, die nog juist met belooning van de daaraan besteden arbeid kan worden bebouwd.

Het zou echter een buitengewoon zware en weinig loonende taak zijn, om te trachten aan de hand van deze definitie de grondrente van een bepaald stuk grond te berekenen, zelfs al houdt men slechts rekening met den bodem binnen de nationale grenzen. En het wil ons voorkomen, dat elke berekening, ook al bezigt men een anderen maatstaf, in hooge mate willekeurig moet zijn, wijl het nu eenmaal, vooral ten aanzien van landstukken die reeds eeuwen lang in exploitatie zijn, onmogelijk valt na te gaan, welk gedeelte van de opbrengst niet aan de gedurende al dien tijd aan den bodem ten koste gelegde arbeidskracht en kapitaalgoederen te danken is.

Vandaar, dat de grondwaardebelasting in hooge mate willekeurig zou zijn en sommige eigenaren veel te zwaar, anderen veel te licht zou drukken.

Tenslotte zou het heffen van grondwaardebelasting onbillijk zijn, wijl deze wel de voordeelen, die aan zuiver natuurlijke oorzaken te danken zijn, ten bate der publieke kas zoekt te brengen, doch de nadeelen van de werking der natuurkracht (misoogsten, mijnrampen e.a.) voor rekening van de eigenaren laat.

Of zouden deze nadeelen door de gemeenschap aan de eigenaren moeten worden vergoed? Zoo neen, dan zou deze belasting in economisch opzicht allerfataalst werken, aangezien de prikkel tot inspanning en energie erdoor zou worden verlamd. Zoo ja, dan zou wel eens kunnen blijken, dat er van de hooggespannen verwachtingen van de voorstanders van een grondwaardebelasting in de praktijk niet veel zou terecht komen, wijl de opbrengst der grondwaardebelasting wellicht geheel of ten naaste bij verslonden zou worden door de kosten van deze schadeloosstellingen en van de uitgaven ten behoeve van de uiteraard enorme administratie en contrôle, noodig om het stelsel althans eenigen kans van slagen te bieden.

N.

[1]) Vgl. STAHL, Die Philosophie des Rechts II 1 p. 370 4e dr.

[2]) Voorlezingen over de economie III 3e druk p. 276.
[3]) Men zie over de z.g. amortisatie van zakelijke belastingen o. a. het onlangs bij Tjeenk Willink te Zwolle verschenen boek van Prof. Mr. Dr. H. W. C. BORDEWIJK „De Theorie der Belastingen en het Nederlandsche Belastingwezen" pp. 161 v.v..
[4]) Rent, Interests and Wages or the real bearings of the land question. Hoofdstuk V.

---

3. VRAAG:

Een onzer wethouders (S.D.A.P.) publiceert in de courant stukken, die bestemd zijn voor het college van B. en W. doch nog niet ter vergadering van dat college behandeld.

Wat is hiertegen te doen? In het reglement van orde staat geen verplichting tot geheimhouding. Indien dit reglement met goedkeuring van den Raad gewijzigd en die verplichting wordt opgelegd, wat bestaat er dan voor sanctie in deze? Is art. 272 Wetboek van Strafrecht dan toepasselijk? of weet U er iets anders op?

ANTWOORD:

Voor een vervolging krachtens art. 272 van het Wetboek van Strafrecht[1]) zal in den regel bij het openbaar maken van stukken, die niet voor publicatie bestemd zijn, door een lid van den gemeenteraad of van het college van B. en W. geen aanleiding bestaan.

Want weliswaar moet men bij het uitleggen van het begrip ambt, waarvan dit artikel spreekt, daaronder ook verstaan het raadslidmaatschap e.d., aangezien toch art. 84 van het Wetboek van Strafrecht onder ambtenaren ook begrijpt alle personen, verkozen krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezing. Doch om een strafvervolging krachtens art. 272 in te stellen is het noodzakelijk, dat er blijkt een verplichting tot geheimhouding te bestaan, al behoeft men daarbij niet uitsluitend aan een wettelijke verplichting te denken.

Nu bestaat er voor een raadslid en dus ook voor een wethouder zonder twijfel een verplichting tot geheimhouding in den zin van de strafwet, wanneer de raad met toepassing van art. 43 laatste lid der Gemeentewet, besloten heeft geheimhouding op te leggen omtrent het in besloten vergadering behandelde aan allen, die daarbij tegenwoordig waren. Doch of er buiten dit geval en het geval, bedoeld bij het straks te noemen art. 270 der Gemeentewet, een dergelijke verplichting bestaat, is dubieus.

En zelfs achten wij het in verband met het beginsel van openbaarheid bij de behandeling van gemeentezaken niet buiten bedenking, om in den een of anderen algemeenen vorm aan de raadsleden of aan de wethouders een verplichting op te leggen een bepaald soort zaken geheim te houden. Wij zouden dan ook vreezen, dat een raadsbesluit, dat een dergelijk

voorschrift tot geheimhouding in de reglementen van orde bedoelt op te nemen, kans zou loopen op vernietiging door de Kroon of onverbindendverklaring door de rechtelijke macht, tenzij het besluit de geheimhouding tot zeer scherp omlijnde en nauwkeurig opgesomde gevallen of stukken beperkt.

Behalve art. 272 van het Wetboek van Strafrecht, verdient in verband met de kwestie van de geheimhouding ook aandacht het reeds eerder genoemde art. 270 van de Gemeentewet. Doch dit artikel heeft slechts betrekking op hetgeen bij de uitvoering van gemeentelijke belastingvoorschriften ambtelijk blijkt of medegedeeld wordt nopens inkomsten, opbrengst en — in het algemeen — de zaken of werkzaamheden van een ander. En een overtreding van dit artikel is slechts vervolgbaar op klachte van hem, te wiens aanzien de geheimhouding geschonden is.

Er zal dus waarschijnlijk wel geen aanleiding zijn om tegen den bedoelden wethouder op grond van dit artikel een vervolging te beginnen.

De geheimhouding in publieke zaken is, naar onze meening, een aangelegenheid, die in hoofdzaak moet worden overgelaten aan het verantwoordelijkheidsgevoel en aan de politieke moraliteit van den wethouder en van het gemeenteraadslid.

Het is wellicht mogelijk op enkele punten, bijvoorbeeld ten aanzien van de aan B. en W. toegezonden, doch nog niet ter vergadering behandelde stukken, de uitdrukkelijk verplichte geheimhouding aan te vullen. Doch in hoofdzaak zal men, in verband met het beginsel der openbaarheid, o. i. niet de moreele verplichting mogen vervangen door een uitdrukkelijk gestelde wettelijke of reglementaire verplichting.

Ook uit praktisch oogpunt zou dit tot groote moeilijkheden kunnen aanleiding geven.

Schending van de geheimhouding moet, voor zoover hiertegen niet strafrechtelijk kan worden opgetreden, worden gewraakt door een protest ter raadsvergadering en desnoods door het aannemen van een motie van wantrouwen.

Het vervallen verklaren van een wethouder is, gelijk bekend, slechts mogelijk, wanneer hij *zes achtereenvolgende* vergaderingen van Burgemeester en Wethouders *zonder geldige redenen* niet heeft bijgewoond, of wanneer hij weigert *door den Raad* verlangde inlichtingen ten aanzien van zijn verantwoording wegens het dagelijksch bestuur der gemeente te verstrekken (art. 89 Gemeentewet). N.

---

[1]) Dit artikel luidt als volgt:

Hij die opzettelijk eenig geheim hetwelk hij, uit hoofde van zijn hetzij tegenwoordig hetzij vroeger ambt of beroep, verplicht is te bewaren, bekendmaakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste zeshonderd gulden.

Indien dit misdrijf tegen een bepaald persoon gepleegd is, wordt het slechts vervolgd op diens klachte.

4. VRAAG:

Deze gemeente telt niet minder dan acht scholen voor gewoon lager onderwijs, waaronder twee openbare. Toch blijken circa 90 leerplichtige kinderen, allen in dezelfde buurtschap wonende, meer dan een half uur gaans, doch minder dan 4 K.M. van één dier scholen verwijderd te zijn.

Nu hebben de ouders dier kinderen een adres gericht aan Burgemeester en Wethouders dezer gemeente om „te doen komen een school". Niet werd uitgesproken of een openbare, dan wel een bijzondere school verlangd werd. Genoemd college heeft die ouders bericht, dat het geen termen aanwezig achtte aldaar een school op te richten.

De ouders rustten niet en schoolvereenigingen gingen er zich mede bemoeien. De kinderen gingen allen school in een naburige gemeente, welke school uitging van de Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijk Nationaal Schoolonderwijs alhier. Deze vereeniging kon dus geen nieuwe school oprichten.

Toen wenschte Volksonderwijs een poging te wagen, althans er werd door die vereeniging een vergadering belegd en niettegenstaande het in den hooibouw was, was er een groote opkomst. Het resultaat was dat door de ouders een adres gericht werd aan den raad der gemeente om een openbare school.

Nu kwamen echter de Ned. Herv. predikanten in 't geweer met het gevolg dat binnen enkele dagen een adres bij den raad der gemeente inkwam, het voormelde verzoek nog niet te behandelen en de plaatselijke bladen meldden dat door de Kerkvoogdij der Ned. Herv. Gemeente een school zou worden opgericht en onderhouden zonder eenig subsidie van gemeente of rijk.

De aanvrage ingevolge de Woningwet (art. 5a) is thans reeds ingediend, zoodat genoemde Kerkvoogdij inderdaad er toe overgaat aldaar een school te bouwen. Op zich zelf zeer mooi.

Het komt mij echter voor, dat deze kwestie nog niet ten einde is, waarom ik gaarne de volgende vragen uitvoerig had beantwoord.

Heeft een Kerkvoogdij van een Ned. Herv. Gemeente rechtspersoonlijkheid?

Zoo neen, heeft de gemeente (het gemeentebestuur) ingevolge de Lager-onderwijswet 1920 of anderszins nog bemoeienissen met de school, die van zoo'n Kerkvoogdij uitgaat?

Kan na enkele jaren meergenoemde vereeniging voor Chr. Nat. Schoolonderwijs bij de gemeente aankloppen om medewerking ingevolge art. 72 L.O.Wet 1920, waardoor die school dan wordt omgezet en de Kerkvoogdij zich ontlast ziet van de zorgen en kosten en van de gemeente de alsdan geschatte waarde van het schoolgebouw terug ontvangt?

ANTWOORD:

Voor subsidie krachtens de L.O.wet kan alleen in aanmerking komen een bijzondere L.O.school, die van een instelling of vereeniging met rechtspersoonlijkheid uitgaat. De Kerkvoogdijen hebben, voorzoover ons bekend, geen rechtspersoonlijkheid. Doch zij nemen aan het rechtsverkeer deel als vertegenwoordigend de Ned. Herv. gemeente, die een rechtspersoonlijkheid bezittende instelling is. Een bijzondere school, die gesticht en geëxploiteerd wordt door een Kerkvoogdij, als vertegenwoordigster der Kerkelijke gemeente, kan dus, indien overigens aan de wettelijke voorwaarden voldaan wordt, voor subsidie krachtens de L.O.wet in aanmerking komen.

Nu kan blijkens de vraag aan deze wettelijke voorwaarden niet worden voldaan in zooverre het voor medewerking van de gemeente benoodigd aantal leerlingen niet aanwezig is.

Dit verhindert echter de Kerkvoogdij niet voor eigen rekening een school te bouwen. Zij zal echter bij den bouw dier school zorg moeten dragen, dat de lokalen voldoen aan de eischen, die ingevolge art. 6 der L.O.wet bij het K.B. van 15 Febr. 1924 S. 48 gesteld zijn, terwijl men ook wat betreft de toelating van kinderen per lokaal aan de regelen van dat Koninklijk Besluit gebonden is, wil men niet in conflict komen met de wet en het onderwijzend personeel bloot stellen aan vervolging krachtens art. 9 der L.O.wet.

Voorts zal ook het onderwijs op die school ingericht moeten worden naar de voorschriften betreffende de te onderwijzen vakken (art. 2 en 3 L.O.wet), aangezien ze anders onbruikbaar zou zijn voor de leerplichtige jeugd, terwijl de school onderworpen is aan het toezicht krachtens Gezondheidswet, L.O.wet (Onderwijsinspectie en toezicht van Gemeentebestuur), Besmettelijke Ziektenwet en Woningwet.

En indien de Kerkvoogdij aanspraak wil maken op vergoeding van onderwijzerssalarissen en exploitatiekosten van Rijks- en gemeentewege, dan zal zij bovendien moeten zorg dragen, dat de school voldoet aan de voorschriften van de artikelen 88 tot en met 96 der L.O.wet (zie artt. e.v. L.O.wet).

Het is daarbij niet uitgesloten, dat de school — ook al kan zij in verband met de bekende overgangsbepaling van art. LXIV par. 11 [1]) niet het benoodigd aantal handteekeningen voor schoolstichting ten koste der gemeente bijeenbrengen — toch het voor vergoeding van salarissen en

exploitatiekosten benoodigd aantal leerlingen in hare school weet bijeen te brengen, wijl bedoelde overgangsbepaling alleen bij schoolstichting doch niet bij de vergoeding van exploitatiekosten en salarissen (art. 96 e.v. L.O.Wet) in aanmerking komt.

Is er eenmaal een school zonder medewerking van de gemeente gesticht, dan zal het wellicht mogelijk zijn om de stichtingskosten van de gemeente terug te krijgen. De bedoelde schoolvereeniging zou een aanvrage voor schoolstichting bij de gemeente kunnen indienen, teneinde na verkregen medewerking in overleg met de gemeente het schoolgebouw over te nemen. Doch zal zij het benoodigd aantal handteekeningen kunnen verkrijgen, wanneer de kinderen, voor wie de te stichten school bestemd is, reeds de kerkelijke school bezoeken? Waarschijnlijk alleen wanneer de genoemde overgangsbepaling in 1931 of later buiten werking treedt. En daarop bestaat kans, nu de Regeering niet, gelijk vorige jaren, verlenging van den werkingsduur der overgangsbepaling voorstelt [2]).

Wil de Kerkvoogdij voor eigen rekening een school stichten, dan zal zij verstandig doen een kleine school te bouwen, die eventueel straks met medewerking der gemeente zal kunnen worden uitgebreid. N.

---

[1]) „Tot 1 Januari 1931 zullen bij de medewerking tot de stichting eener nieuwe school onder de leerlingen, waarop de verklaring, bedoeld in het eerste lid van artikel 73 onder *a*, betrekking heeft, niet worden medegerekend leerlingen, die de door hen bezochte gelijksoortige bijzondere school zouden verlaten, doch voor wie op die school gelegenheid tot plaatsing in de voor hen bestemde klasse zoude blijven, *tenzij aanzienlijke toeneming van de bevolking in eenig deel der gemeente tot de stichting aanleiding geeft.*

In afwijking van het bepaalde in de eerste alinea worden wel medegerekend leerlingen, die de door hen bezochte gelijksoortige bijzondere school zouden verlaten, indien deze school in een andere gemeente gevestigd is dan die, waarin de te stichten bijzondere school zal gevestigd worden, of indien de woning dier kinderen meer dan vier kilometer van de door hen bezochte gelijksoortige bijzondere school is verwijderd en zij de door hen te verlaten school reeds gedurende ten minste zes maanden bezocht hebben".

[2]) Zie het ontwerp tot wijziging der L.O.wet, ingediend bij Kon. Boodschap van 17 Oct. 1930. Gedr. stukken 1930/1 no. 182.

CHRISTENDOM EN OORLOG

DOOR

DR. G. BRILLENBURG WURTH.

Onder de groote geestelijke bewegingen van dezen tijd, waartegenover wij als Christenen met ernst onze houding hebben te bepalen, behoort zeker wel niet in de laatste plaats te worden genoemd de vredesbeweging.

Om iets geheel nieuws gaat het hier niet. Ook vroeger heeft men zeer zeker over oorlog en vrede gesproken en geschreven [1]).

In het einde der achttiende eeuw schreef Kant zijn „Zum ewigen Frieden", dat de moderne vredesbeweging inluidt. Uitgaande van zijn ethische grondbeginselen ontwikkelt hij daar het systeem van een ontwikkeling der volkeren tot een volkerenbond. De eene staat moet niet langer uit de hoogte op den anderen neerzien. Elke natie moet de gelegenheid ontvangen vrij, in samenwerking met de anderen, haar krachten te ontplooien. Zoo blijft de eeuwige vrede niet langer een idee zonder meer. Zoo zal het gelukken hem geleidelijk aan te realiseeren.

Het boek was echter vrij spoedig vergeten.

In 1890 verscheen de roman van Bertha von Süttner „Die Waffen nieder". Hij maakte veel opgang. In verscheidene talen werd hij vertaald en overal begon men over het vredesvraagstuk te spreken. Maar bijzonder veel ernst werd er niet mee gemaakt. De klem van het vraagstuk werd nog maar al te weinig gevoeld. Men leefde, politiek en geestelijk, in een sfeer van luchthartig optimisme. Het internationalisme ontwikkelde zich op allerlei gebied zóó sterk, dat de tijd niet ver meer scheen, dat de geschillen onder de volkeren vanzelf in een vredelievenden weg zouden worden opgeruimd.

Toen brak de groote wereldoorlog uit, die voor die optimistische vredesbeweging een geweldige ontnuchtering beteekende. Men zag zijn idealen van wereldvrede als zeepbellen uiteenspatten. Er bleken in

het volkerenleven machten van haat en vijandschap te leven, die alle vredesidealisme wreed belachten.

Maar weldra kwam men die ontnuchtering te boven en speciaal na den veel becritiseerden vrede van Versailles leefde bij velen weer met kracht op de afkeer van den oorlog, waarvan men de verbijsterende ellende nu zoo van nabij had beleefd en meegemaakt, en de vredesbeweging kwam in vele kringen zóó in het centrum der belangstelling te staan, als het vroeger nooit het geval was geweest.

* *
*

Nu valt het niet te ontkennen, veel van dat ijveren voor den vrede blijkt bij nadere beschouwing al heel spoedig vrij wat minder mooi dan het lijkt. Bij velen is de vredesleus weinig anders dan politiek reclame-middel, uitnemend berekend om stemming te maken en de politieke hartstochten te prikkelen.

Of, waar men het roepen om vrede onder de volkeren al ernstig meent, daar ligt er toch, gelijk Dibelius zoo terecht heeft gezegd, soms veel „defaitisme" achter. Men bedankt om nog langer zich de geweldige offers van den oorlog te getroosten. Men acht iets als het vaderland niet de moeite waard om er zijn eigen leven en het leven van zijn kinderen voor in de waagschaal te stellen. „Het idealisme van hen, die werkelijk gelooven onder de leus: „nooit meer oorlog!" voor ware menschelijkheid te strijden, gaat onder in de instincten, die in de volksvergaderingen wakker geroepen worden: „wij willen niet nog een keer honger lijden! wij willen niet nog een keer ons leven geven voor iets, dat meer is dan de enkeling en zijn aardsche geluk!"

En toch lijkt het ons onverantwoordelijk om, gelijk velen thans geneigd zijn te doen, om die redenen van iets als de vredesbeweging zich met een handomdraaien af te maken. Want bij heel velen zijn het toch andere, hoogere motieven, die ze tegen den oorlog hun vlammend protest doen richten en ze met enthousiasme zich doen geven aan de vredesbeweging. Het is niet, dat ze er politieke munt uit zoeken te slaan; het is niet, dat ze genoeg hebben van den oorlog; het is zelfs niet, dat ze op grond van abstracte ideeën als „ware humaniteit" zich tegen den oorlog keeren. Het is méér dan dat alles. De vraag laat hen niet meer met rust: laat het christendom den oorlog toe; kunnen wij Christenen ons in ons geweten tegenover God verant-

woorden, als wij aan dat heilloos bedrijf op wat voor manier dan ook mee blijven doen?

Onder de leus: „God wil het" toog men eenmaal op om het heilige land uit de handen der Turken te bevrijden. Onder diezelfde leus roept men ook nu de christenheid op om de wapenen neer te leggen en den oorlog tegen den oorlog aan te binden. Is dit voor ons Christenen geen genoegzame reden de vredesbeweging au serieux te nemen en nauwkeurig ons op de vragen, die hier liggen, te bezinnen?

In dit opstel gaan we op de politieke en technische zijden van het vraagstuk van den oorlog niet in, maar we bepalen ons er toe in dit opzicht „de geesten te beproeven". In de kringen van vooraanstaande theologen is in de laatste jaren telkens weer het pro en contra van den oorlog vanuit het geheel der christelijke levensbeschouwing, speciaal onder het aspect van de tegenstelling politiek en moraal, verdedigd. Eerst willen we naar enkele merkwaardige stemmen uit beide kampen luisteren, terwijl we daarna eenige opmerkingen wenschen te maken om aan te wijzen in welke richting we meenen, dat wij Christenen de oplossing van dit martelende vraagstuk hebben te zoeken.

* *
*

Het is wel opmerkelijk, dat onder de Duitsche theologen over het algemeen nog maar weinig sympathie voor de pacifistische beweging wordt gevonden. Men is weliswaar van de enorme schaduwzijden van den oorlog genoegzaam doordrongen; men is ook niet afkeerig van pogingen om de geschillen onder de volkeren langs een meer humanen weg tot oplossing te brengen, maar te spreken van een onverzoenlijke antithese tusschen christendom en oorlog wil er bij de meesten van hen niet in.

Onder hen, die het meest kras hebben afgewezen de beschouwing, als zou naar christelijke moraal de oorlog ontoelaatbaar zijn, mag zeker wel gerekend worden Otto Baumgarten, eertijds hoogleeraar te Kiel en jarenlang voorzitter van het Duitsche Evangelisch-sociale Congres, die zijn standpunt in deze het duidelijkst uiteenzette in zijn werk: „Politik und Moral" [2]).

Aanleiding tot het schrijven van dit werk was, naar hij zelf meedeelt, dat hij in de eerste jaren van den wereldoorlog telkens weer het streven opmerkte om in de beoordeeling van den oorlog ethische gezichtspunten te betrekken. Daarmee slaat men, zoo meent hij, een totaal onjuisten weg in. Oorlog is, volgens hem, nu eenmaal een noodwendig corre-

laat van politiek. Waar de verschillende mogendheden politiek zich ontwikkelen, zijn op een gegeven moment botsingen onvermijdelijk, zoodat het vraagstuk oorlog en moraal te herleiden is tot het andere vraagstuk: politiek en moraal. En uiterst eerlijk is de beschouwing, die hij in deze huldigt. Zonder eenige reserve wijst hij de meening af, als zou de politiek haar normen hebben te ontleenen aan de moraal. Wie een inzicht wil ontvangen in wat politiek is, heeft niet uit te gaan van theologische of idealistische constructies, die als ijle wolken boven de werkelijkheid zweven, maar van de grondwetten, die Macchiavelli ontwikkeld heeft en waardoor een Frederik de Groote en Bismarck zich bij hun levenswerk hebben laten leiden.

M. a. w. de politiek heeft niet géén moraal maar een eigen moraal, de moraal n.l. niet van de zelfverloochening maar van de zelfhandhaving. Het individu heeft de plicht om zich op te offeren voor een hoogere gemeenschap, waarvan hij lid is; maar de staat, zoo verklaart hij met Treitschke, is zelf het hoogste in de uiterlijke gemeenschap der menschen, zoodat voor hem de plicht van zelfverloochening nooit kan gelden. De macht, het instandhouden en doorzetten van den staatswil is het wezenlijke kenmerk van den staat. Daarom duldt ook de staat geen scheidsrechter boven zich. Niemand dan hij zelf heeft over zijn verplichtingen te beslissen.

Met Carlyle gaat hij zelfs zoo ver te beweren, dat *macht* hetzelfde is als recht of zedelijkheid. Gebiedsuitbreiding, bezitstoeneming is alleen te krijgen door macht. En mits daarbij geen onedele motieven drijven, maar men overtuigd is van de nationale roeping, die zijn volk heeft, ziet hij daar ook niets zedelijk minderwaardigs in.

En evenmin behoeft men bij het instandhouden en vermeerderen van zijn macht kieskeurig te zijn in zijn middelen. Als men zich maar geleid weet door heilig egoïsme, d. w. z. door den drang om met behulp van zijn macht werkzaam te zijn in het belang van de cultureele ontwikkeling der menschheid, geldt hier ten volle de stelregel der Jezuieten: het doel heiligt de middelen. Een zekere „Grundsatzlosigkeit" behoort onvermijdelijk tot alle politiek. En wie daarvoor terugdeinst, bedenke het wel, dat men nu eenmaal staat voor het dilemma: staat of anarchie.

Hoe gelukt het Baumgarten nu echter deze beschouwingen in overeenstemming te brengen met zijn Christendom? Hier helpt hem de Luthersche onderscheiding van persoonlijke en ambtsmoraal. Het

Christendom, dat voor hem, zooals voor zoovelen, samenvalt met de ethiek der Bergrede, wenscht hij onverzwakt te handhaven. Maar dat raakt voor hem uitsluitend den enkeling in zijn persoonlijk leven, dat is eenvoudig zaak van „sittliche Gesinnung", terwijl het de eischen van het werkelijke leven, ook in politiek en internationaal opzicht, volstrekt onverkort laat.

Daarmee is niet gezegd, dat een Christen de politiek en dus ook den oorlog idealiseert. Zelfs bij alle pogingen om ze op moreel hooger peil te brengen, waar Baumgarten geen bezwaar tegen heeft, blijft het daarin gaan om iets, dat hij steeds ver heeft te stellen beneden zijn persoonlijk christelijk leven. Maar hij heeft ze eenvoudig nuchter en zakelijk te aanvaarden, gelijk b.v. een Bismarck dit gedaan heeft.

Een verwant standpunt wordt ook ingenomen door Friedrich Naumann in de sterk onder den indruk van den oorlog bewerkte zevende druk van zijn „Briefe über Religion" [3]).

Ook hij kant zich daar heftig tegen de poging om de practische levensopvatting van Jezus, m. a. w. de ideale eischen van de Bergrede toe te passen in het wereldleven van dezen tijd. De onmogelijkheid daarvan moeten we, volgens hem, eerlijk aanvaarden. In onze wereld heerschen nu eenmaal onveranderlijke wetten, die aan den geest van het Evangelie volmaakt vreemd zijn. Daar wordt ons telkens weer voorgehouden het gebod om heel ons leven te doen zijn navolging van Jezus in volstrekte zelfverloochenende liefde. Maar in de werkelijkheid kan dat niet.

En gelijk Baumgarten ziet ook hij hierin nu alleen maar dezen uitweg, dat we in het conflict tusschen Christendom en de andere levenseischen goed in 't oog houden de grenzen, die het Christendom nu eenmaal heeft. Wie slechts apostel van Christus wil zijn, ziet altijd in deze wereld absolute tegenstellingen. Maar wie in het werkelijke leven heeft te arbeiden, kan met geen absolute tegenstelling rekenen. Voor hem is het niet: of Christendom of vlootpatriotisme, maar èn Christendom èn vlootpatriotisme. Hij kan niet kiezen: òf de gepantserde vuist òf de hand van Jezus. Het leven heeft beide noodig, èn de gepantserde vuist èn de hand van Jezus, al naar gelang van tijd en plaats.

Naast de beschouwingen van een Baumgarten, Naumann verdienen niet minder de aandacht de ideeën die Reinhold Seeberg, de bekende Berlijnsche hoogleeraar, met betrekking tot ons onderwerp, ontwikkelt in zijn : „Politik und Moral" [4]). Ook volgens hem hangt de waar-

deering, die men heeft voor den oorlog, geheel af van het standpunt dat men inneemt ten opzichte van de verhouding van politiek en moraal. En ook hij begint met te poneeren de tegenstelling tusschen die beide. Moraal is liefde, overgave, opoffering. En politiek schijnt niet anders te zijn dan meedoogenloos egoïsme. Het is een volstrekte inbeelding, dat de staat zich kan laten leiden door de regels der persoonlijke moraal. Dat is geen gevolg van de zonde, van het niet goed willen, maar ligt in den aard der zaak. Een politiek van dienen en zelfverloochening is een dwaasheid.

Daarmee wil hij echter niet zeggen (en hier wijkt hij duidelijk van Baumgarten af), dat de staat, naar het ideaal van Macchiavelli, zich alleen om zijn eigen belang heeft te bekommeren. De idee van politiek egoïsme moet streng afgewezen worden. De eenige taak van den staat is de gezonde kracht van de natie in stand te houden en voor haar ontwikkeling vrij baan te maken zonder andere volkeren daarbij te knechten of te onteeren.

Dit is „Realpolitik", maar het is geen „Machtpolitik" zonder meer. Terwijl Baumgarten in de internationale politiek b.v. verkrachting van de waarheid onvermijdelijk acht, stelt Seeberg den eisch van waarachtigheid óók in het samenleven der volkeren. Want de politiek is in haar wezen niet immoreel. Ja, al meer zal de moraal de politiek moeten doordringen, niet door van haar te eischen, dat ze zich naar haar normen richt, maar wel doordat bij de leiders van het politieke leven het moreele peil omhoog gaat. Hoe meer ernstige, moreel-hoogstaande persoonlijkheden een volk telt, vooral onder zijn leidslieden, hoe meer de onrechtmatige middelen ook in het voeren van oorlog zullen verdwijnen, langs welken weg, volgens Seeberg, meer zal worden bereikt dan door de droomen van eeuwige vrede en verbroedering onder de natiën.

Tenslotte wijzen we in dit verband nog op de zeer merkwaardige beschouwingen, die Paul Althaus met betrekking tot het vraagstuk van den oorlog geeft in zijn breedvoerig artikel: „Pazifismus und Christentum" [5]). Bij hem wordt sterker gevoeld het pijnlijke conflict, dat er voor den Christen bestaat tusschen de eischen van den oorlog en zijn liefdeplichten tegenover den naaste. Hij kan het zich niet anders voorstellen, of een volgeling van Jezus moet er diep onder lijden, als hij geroepen wordt om tegen hen, die als menschen en vaak nog meer als Christenen zijn broeders zijn, de wapenen op te nemen.

En dat niet alleen, hij wil ook niets weten van een quietistische geesteshouding, die er genoegen mee neemt eigen religieuse innerlijkheid ongeschonden te bewaren en voorts, in naam van de „Ueberweltlichkeit" van den Christen, in de wereld de uiterlijke verhoudingen maar laat voor wat ze zijn.

Maar niettemin verbergt hij toch niet zijn diepen afkeer van het hedendaagsche pacifisme en zijn pogingen om den oorlog afgeschaft te krijgen en oplossing van de internationale geschillen te zoeken langs den weg van internationale rechtspraak door den Volkenbond. Dit pacifisme komt, volgens hem, immers in flagranten strijd met wat hij ziet als de norm der gerechtigheid in het volkerenleven.

Hij zoekt die in een heel eigenaardige richting. De natuurrechtelijke denkwijze verwerpt hij. De rationalistische opvatting, als zou er een materieel algemeen geldig „natuurrecht" bestaan, acht hij een illusie, die den toets der werkelijkheid niet kan doorstaan. Maar evenmin wil hij iets weten van de conservatieve rechtsbeschouwing, het legitimisme van Stahl, waarbij eenvoudig het bestaande als recht wordt geponeerd. De wereldgeschiedenis en ook de ontwikkeling der volkeren kennen nu eenmaal geen „fertige Verhältnisse". Alles is in beweging; overal is een stijgen en dalen. Volkeren komen op en gaan weer onder, zijn jong en worden oud. En zoo wordt ook telkens nieuw recht geschapen in het volkerenleven. M. a. w. de norm der gerechtigheid werkt in de levende geschiedenis zelf en moet uit haar telkens weer worden gevonden.

Hij zou daarbij willen spreken niet van het recht van den sterkste, maar van het recht „des Tüchtigen". Dat bedoelt hij niet in bruut naturalistischen zin. Want tot die „Tüchtigkeit" van een volk behooren ook geestelijk-zedelijke krachten in het volksleven. Hij zou die organische opvatting van de gerechtigheid liever „biologisch" noemen.

In de groote beslissingen in de wereldgeschiedenis heerscht geen toeval, maar heerschen onverbrekelijke levenswetten, die met de zedelijke wetten voor den individu nooit verwisseld mogen worden maar veel meer omvattende organische levenswetten zijn.

Brutale materieele macht is daarbij nooit het belangrijkste. „De macht sterft eenmaal aan haar onrecht". Maar anderzijds acht hij het ook een dwaasheid macht als zoodanig en recht als een onverzoenlijke antithese te zien. Recht zonder macht, zonder het vermogen zich te doen gelden, heeft geen recht in de geschiedenis.

In dat licht wil hij het vraagstuk van den oorlog bezien. En dan is, volgens hem, de oorlog vanzelf onvermijdelijk. Bepaalde oorlogen mogen af te keeren zijn. Maar de eenvoudige kennis van de werkelijkheid leert, dat overal in het volkerenleven levensaanspraken met elkaar in conflict komen. Lang niet altijd botsen recht en onrecht, maar de tragiek van de wereldgeschiedenis is, dat heel vaak botsingen voorkomen tusschen recht en recht.

Welnu, in zulke gevallen kan nooit een scheidsgericht beslissen. Als twee groote volkeren om de macht en het voorrecht om leiding te geven aan het menschheidsleven twisten, wie kan dan uitmaken, welke van beide het recht aan zijn zijde heeft; wie durft zich dan een oordeel aan te matigen over hun historische roeping? Het recht in de levende historie is niet rationeel vast te stellen. Het eenige, wat dan beslissen kan, is de oorlog. En die beslissing is rechtvaardig, want de levende gerechtigheid der geschiedenis verwerkelijkt zich daardoor.

Althaus haalt in verband hiermee een woord aan van E. Hirsch in zijn: „Der Pazifismus": „De onverbiddelijke gerechtigheid van den oorlog staat hooger dan elke andere, die wij menschen uitdenken; zijn leven en zijn toekomst kan geen gezond voelend volk van een menschelijk scheidsgericht afhankelijk maken; de laatste beslissing over zijn lot moet en mag hij willen ontvangen uit de handen van den Heer der geschiedenis zelf."

Ook met deze beschouwing voelt Althaus zich hoegenaamd niet innerlijk met het vreeselijke van den oorlog verzoend. Er blijft hier een jammerlijke tegenstrijdigheid. Maar dat is de tegenstrijdigheid, die er voor den Christen nu eenmaal over de heele linie bestaat, de tegenstrijdigheid, die hierin haar oorsprong heeft, dat hij tegelijk burger van het Godsrijk en van het wereldrijk is, en die daarom dan ook nooit in deze wereld op te heffen is. Wel kan dat burgerschap van het Godsrijk maken, dat een geestelijke broederschap ook in den oorlog burgers van twee elkaar bestrijdende volkeren in liefde samenbindt. Maar uit hoofde daarvan den oorlog afschaffen zou gelijkstaan met miskenning van onze roeping als burgers van het wereldrijk.

We luisterden tot dusver naar eenige stemmen uit vooraanstaande theologische kringen in Duitschland. Er trad daarbij duidelijk verscheidenheid aan het licht. Maar toch trof ons bij die verscheidenheid een sterke innerlijke overeenstemming. Ze bleken allen aanstonds

geesteskinderen van Luther te zijn en hun standpunt ten aanzien van de vraag: Christendom en oorlog vertoonde klaarblijkelijk den stempel van de Luthersche levens- en wereldbeschouwing [6]).

Daarom dienen we ter juiste waardeering ze even in het cader daarvan te bezien.

Gelijk Troeltsch heeft aangewezen hebben we in Luthers levens- en wereldbeschouwing te doen met een reactie tegen de levens- en wereldbeschouwing van het Roomsch-Katholiscisme. Dat kenmerkte zich door zijn tweeërlei moraal, met haar volkomenheidsideaal, haar eisch van naleven van de Bergrede voor de geestelijkheid en haar meer aan het leven aangepaste eischen voor de leeken. Luther, en daarin bestaat niet het minst zijn reformatorische beteekenis, heeft zooveel mogelijk met die gedachte van tweeërlei moraal, een voor de geestelijkheid en een voor de leeken, gebroken en het „volkomenheidsideaal voor allen" geponeerd.

Echter is bij hem toch nog iets van dat dualisme overgebleven. In plaats van in de menschheid werd die tweeërlei moraal nu overgebracht in den individueelen mensch. Elk Christen behoort, volgens Luther, tot twee rijken, het Koninkrijk Gods en het rijk dezer wereld; wil men, elk Christen leidt tweeërlei leven: één op aarde en één in de diepte der eeuwigheid [7]).

Luther denkt er niet over de waarde van die beide rijken gelijk aan te slaan. Het eerste is het waardevolle en het andere is het waardelooze. Het Christendom is, volgens hem, dan ook allerminst „Weltbejahend" zonder meer; de Christen is in deze wereld vreemdeling en bijwoner.

Dat wil echter niet zeggen, dat hij deze wereld aan zichzelf moet overlaten. Dat doet God niet en dat mag ook hij, als Gods navolger, niet doen. En de harmonie tusschen die tweeërlei visie op en houding tegenover de wereld vindt Luther nu in wat hij noemt het ambt. God heeft in deze aardsche wereld ambten ingesteld, die nooit deze wereld tot een Godsrijk kunnen maken, maar toch als 't ware voor den Christen ruimte en gelegenheid scheppen om in deze zondige wereld in zijn privaat leven de wet van het Koninkrijk Gods, de wet der Bergrede, na te leven en waaraan daarom elk Christen onvoorwaardelijk zich heeft te onderwerpen.

Tot die ambten rekent Luther nu ook het ambt der Overheid. God zelf oefent daardoor Zijn macht over deze wereld, zoodat soms die

Overheid bij Luther bijna onfeilbaar lijkt. Die Overheid heeft bij het volvoeren van haar taak zich niet te laten leiden door de Bergrede. Ze dient om de uiterlijke orde in het samenleven te handhaven en daartoe heeft ze het zwaard te voeren en geweld te oefenen. En dat heeft ze niet alleen te doen naar binnen in het eigen volksleven, maar ook naar buiten, in het samenleven der volkeren.

Luther verheerlijkt daarom den oorlog niet. Hij aanvaardt hem uit nood. En in dien oorlog vecht men slechts „in het ambt", terwijl ook midden in den strijd de Christen met zijn hart in het hemelrijk leeft.

Maar wanneer de Christen zoo „in het ambt" oorlog voert, is dan ook „de strijd Godes". De hand, die zulk een zwaard voert (het zwaard der overheid), is als zoodanig ook niet meer menschenhand maar Gods hand en niet de mensch maar God is het, die ophangt, radbraakt, onthoofdt, worgt, oorlog voert" [8]).

Daar is in deze zienswijze van Luther, gelijk ze b.v. in toepassing is gebracht door Bismarck, iets, dat ons aantrekt en het verwondert ons niet, dat er in het Duitsche volksleven groote kracht van is uitgegaan [9]), dat ze, zooals Seeberg zegt, staal in het bloed heeft gegoten en den wil bijzondere energie verleent. De Christen staat hier innerlijk vreemd tegenover de wereld, maar in nuchtere, onverbiddelijke gehoorzaamheid aan Gods wil volbrengt hij intusschen in het wereldsche leven eenvoudig zijn plicht, hoeveel daar in het vervullen van die plicht ook mag zijn, dat hem innerlijk tegen de borst stuit; b.v. als hij geroepen wordt de wapenen op te nemen tegen een andere natie [10]).

En toch ligt er in die Luthersche ambtsmoraal een groot gevaar. De menschelijke verantwoordelijkheid komt hier bedenkelijk in het gedrang. De verantwoordelijkheid komt geheel te rusten op de Overheid, die op haar beurt weer niets is dan dienares van het Goddelijk raadsplan. En wat het meeste gevaar oplevert: die Overheid heeft bij Luther niet zich te laten leiden door Gods geopenbaarden wil, maar door het natuurrecht (zij het dan al niet in rationalistischen zin), wat maar al te licht (soms, gelijk bij Althaus, onbewust en onbedoeld) leidt tot een quietistisch aanvaarden van de gegeven werkelijkheid. Heel duidelijk komt dat uit in de uitspraak van Hirsch, die we boven citeerden. Ongemerkt worden daar „de geschiedenis" en „de Heer der geschiedenis" vereenzelvigd en al te gemakkelijk uit de historie als zoodanig het recht afgeleid.

Stellig, de werkelijkheidszin in deze levens- en wereldbeschouwing, ook in haar toepassing op het vraagstuk van den oorlog, heeft iets voor boven veler doctrinair of sentimenteel idealisme. Maar er ontbreekt hier te veel de echt-christelijke critische instelling ten opzichte van de werkelijkheid; we hooren hier te weinig het heilige protest, dat de Christen heeft aan te teekenen tegen het abnormale in de werkelijkheid, b.v. in de internationale verhoudingen. De religieuze innerlijkheid, die gemakkelijk zich in allerlei uiterlijke verhoudingen en omstandigheden (b.v. ook in iets vreeselijks als de oorlog) schikt, omdat ze ook daarin haar innerlijken vrede met God, als het moet, kan bewaren, doet hier wel heel erg schade aan de christelijke activiteit, die als het noodig is, in die verhoudingen en omstandigheden ingrijpt [11]).

We willen nu in de tweede plaats luisteren naar eenige woordvoerders uit het andere kamp, dat der christelijke pacifisten, die uit naam van het Evangelie van Christus een scherp protest tegen den oorlog hebben doen uitgaan en voor het ideaal van wereldvrede hebben geijverd.

Het eerst noemen we in dit verband den naam van Friedrich W. Foerster, die een boek gaf onder den titel: „Weltpolitik und Weltgewissen [12]). Ofschoon zelf Duitscher neemt hij hier een typisch on-Duitsch standpunt in, zoodat zijn werk hem dan ook niet weinig scherpe verwijten van de zijde van zijn landgenooten heeft bezorgd. Het is eigenlijk een doorloopend getuigenis tegen de scheiding van politiek en moraal, gelijk die vooral door Baumgarten was gepropageerd. Volgens hem wordt heel de Duitsche politiek in het algemeen in den nieuweren tijd beheerscht door den geest van Macchiavellisme, d. w. z. de verheerlijking van de brute macht. Men heeft gezegd: de staten kunnen niet geacht worden aan de zelfde zedelijke wetten onderworpen te zijn als de individuen. Waarom niet? vraagt Foerster. Het verkeer van de volkeren onderling is een verkeer tusschen menschenzielen. En daarom, roof blijft roof en schuld blijft schuld, of men zich op het terrein van het persoonlijk leven of van het internationale leven bevindt. Men heeft gezegd, de internationale moraal onderscheidt zich van de persoonlijke moraal hierin, dat van een volk geen offer kan gevergd worden. Dat is volstrekt onjuist. Ook in het volkerenleven geldt het, dat zelfbehoud alleen in den weg van het offer, van het zelfverlies gevonden wordt.

Hij meent dan ook, dat er geen enkele reden bestaat, waarom de eischen van de Bergrede niet onverkort ook in het samenleven der volkeren geldig zullen zijn. Het is de fout van het Christendom, dat ze in het persoonlijk leven gelooft in Christus, maar op het politieke levensterrein om Barabbas roept. Slechts schijnbaar is het rijk van Christus een rijk boven deze wereld uitgaande, in werkelijkheid is het een motorische kracht in de wereld.

Hij geeft het toe, dat het standpunt van Baumgarten bijzonder op de werkelijkheid berekend is. Maar toch acht hij het een kortzichtige interpretatie van de werkelijkheid. Hij vindt bij hem Manicheesche tendenzen. De wereld wordt in twee deelen gescheiden, de natuurlijke en de geestelijke wereld, die vreemd tegenover elkaar staan en waarvan alleen de laatste iets met Christus te maken heeft. Van een dergelijk wereld-ontvluchtend Christendom zal steeds minder kracht uitgaan.

Natuurlijk, de Bergrede laat zich nooit letterlijk zoo maar in het werkelijke leven b.v. in het volkerenleven toepassen. Maar de geest van de Bergrede zal al meer óók dat leven moeten gaan doordringen en beheerschen. D. w. z. men zal ook daar moeten ophouden alleen het eigen recht te zoeken, als het moet, ten koste van het recht der anderen. De Bergrede roept scheppende krachten in het leven wakker, ook in het publieke leven. Ze is het diepste geheim der waarachtige organisatie. Een geloof in Christus zonder een geloof in de Bergrede is tot niets nut.

Het doet er daarbij, zoo meent Foerster, niet toe, of de menschen in staat zijn uit den geest van den Bergrede te leven. Het gaat er alleen om, of wij zonder de hulp der Bergrede een uitweg weten uit de internationale problemen van dezen tijd. En de groote wereldoorlog heeft, volgens hem, op die vraag een ondubbelzinnig ontkennend antwoord gegeven.

Verwante tonen beluisteren we ook bij den bekenden Züricher religieus-socialistischen theoloog Hermann Kutter in zijn: „Reden an die Deutsche Nation" [13]), uitgegeven onder het motto: in terra pax homonibus bonae voluntatis (vrede op aarde in de menschen, die van goeden wille zijn). In scherpe tegenstelling met den geest, die veelal de Duitsche theologie beheerschte, komt hij er hier nog weer eens met grooten nadruk aan herinneren, dat het Evangelie niet is „Religion und Andacht der weltabgewandte Seele", maar tegenwoordigheid en heerschappij van den levenden God onder ons. Hij prijst in de Duitsche natie haar eerbied voor de religieuze innerlijk-

heid. Maar het groote gevaar, dat daarbij dreigt, ziet hij in het fatalistisch zich schikken in de gegeven werkelijkheid. De religieuze innerlijkheid moet naar buiten zich openbaren en helpen tot krachtigen opbouw van de buitenwereld. Ze moet moedig verbreken het fatalisme der geschiedenis. De wil van den van God bezielden mensch moet zich zijn eigen wereld scheppen.

Uit dien hoofde is ook hij daarom een fel tegenstander van elke scheiding van politiek en moraal. Maakt men de politiek los van het Koninkrijk Gods dan móet oorlog het gevolg zijn. Want zooals het Godsrijk vrederijk is, zoo moet de antipode daarvan rijk van den oorlog wezen. En dat moet noodwendig tot ondergang van het volkerenleven leiden. Want niets is waanzinniger dan de verwachting op de macht van den dood het leven te kunnen opbouwen.

Als eersten eisch voor het Christendom van dezen tijd stelt hij daarom, dat het ophoudt „de dingen" als zelfstandige grootheden te zien, wat de grondfout is van alle „Realpolitik". De dingen, d. w. z. de materieele belangen en verhoudingen zijn geen „harde noodwendigheden"; de geest alleen heeft realiteit.

Thans is er een mammonistisch internationalisme. Dat moet vervangen worden door een ander waarachtig opbouwend internationalisme, door een internationale politiek van den goeden wil, van de liefde, die de eenige opbouwende macht in het menschenleven is.

Ook in ons vaderland gingen stemmen in die richting op. Hilbrandt Boschma schreef zijn „Oorlog en Christendom". „Kerk en Vrede" werd opgericht. Maar het duidelijkst kwam deze christen-pacificistische richting wel aan het woord in het werk van G. J. Heering, dat in grooten kring geweldigen indruk maakte: „De Zondeval van het Christendom" [14]). In meer dan één opzicht is het inderdaad een merkwaardig boek. De schrijver vat zijn taak breed op. Uitvoerig beschrijft hij ons het karakter van den modernen oorlog, om daardoor de oogen te openen voor zijn gruwelijkheid en tevens zijn zinloosheid en zoo afschuw er voor te wekken. Maar zijn eigenlijke beteekenis dankt het toch hieraan, dat óók hij het vraagstuk van den oorlog vóór alles wenscht te bezien in het cader van geheel onze christelijke levensbeschouwing en uit naam dáárvan, krasser nog dan een Foerster en Kutter, den oorlog volstrekt meent te moeten veroordeelen.

In extenso wordt behandeld de houding door de Christelijke kerk in den loop der eeuwen tegenover den staat en den oorlog aangenomen.

Het oudste Christendom kenmerkte zich door een sterk wereldindifferentisme en pessimisme, dat maakte, dat het ook om den staat zich weinig bekommerde. De Christenen wisten zich burgers van het hemelsch vaderland en daarom liet men de staatszaken aan de niet-Christenen over, terwijl bovendien het christelijk geweten ze den krijgsdienst verbood [15]).

De zondeval van het Christendom is echter, volgens Heering gekomen, toen Constantijn de Groote de eenheid tot stand bracht tusschen kerk en staat. In zijn voetspoor heeft Augustinus toen voor het eerst het recht van den oorlog voor den Christen verdedigd, een zienswijze, die van dien tijd af aan bij de officieele kerk (in tegenstelling met de secte) de gangbare is gebleven en niet het minst door Luther en nòg meer door Calvijn is gepropageerd en tot gemeengoed van het kerkelijk Christendom gemaakt.

Tegenover die zienswijze der kerk wil Heering nu de Christenheid van onze dagen weer terugroepen naar wat hij noemt het oorspronkelijk Christendom, de Bergrede van Jezus, gelijk die verstaan is door het oude Christendom en in later eeuwen door de secten als de Waldenzen, Quakers enz. De toepassing van de Bergrede alleen op het innerlijk leven, gelijk het Lutheranisme dat heeft voorgestaan, heeft, zoo zegt hij, het Christendom veel kwaad gedaan. Hij acht het een onmogelijkheid innerlijk in een hoogere en met zijn gedrag in een lagere wereld te leven, zonder schade aan innerlijke zuiverheid, zonder schending van het innerlijk Godsrijk. Evenmin kan hij er vrede mee hebben de Bergrede alleen geldigheid toe te kennen in een Godsrijk der toekomst. Het Christendom is niet maar persoonlijke mystiek en evenmin alleen verwachting om een komend Godsrijk. Het is mensch- en wereldomzettende kracht Gods. En in dat licht moet dan ook de Bergrede worden gezien. Het Christendom moet het aandurven met de onverbiddelijk strenge eischen van Jezus in Zijn Bergrede in de realiteit van het leven ernst te maken. En met instemming haalt hij aan het woord van Kant: „alle politiek moet haar knie voor de moraal buigen" en dat van Schweitzer: „wij verlangen van den modernen staat, dat hij er naar streven zal een zedelijke en geestelijke persoonlijkheid te worden".

Daarom eischt hij dan ook volstrekte, ook, als het moet, eenzijdig-nationale ontwapening. Daarbij loopt ons land weliswaar misschien gevaar. Maar het kerkelijk Christendom moet eindelijk eens beginnen te erkennen: de ontwapening is een vraagstuk des geloofs, des ge-

wetens, terwijl de oorlogsparaatheid een vraagstuk der zelfhandhaving blijft. Het gaat er maar om, wat voor ons het hoogste goed is, het aardsche of het eeuwige vaderland. Het verlangen moet onder ons levendig worden om het Evangelie los te slaan van de oorlogsidee, om ter wille van Gods eer het Christendom zijn oude bereidheid tot offer en kruis en daarmee zijn oude fierheid en onafhankelijkheid te hergeven, zoodat het tot den Staat durft te zeggen: ik kan u alleen dan aanvaarden, als gij den oorlog duidelijk en zichtbaar afweert; zoo gij dit niet wilt, ga ik als christen mijn eigen weg; dan moge de Heer van tijd en eeuwigheid tusschen ons richten.

Bleken straks mannen als Baumgarten, Naumann, Seeberg, Althaus duidelijk geesteskinderen van Luther te zijn, ook in figuren als Foerster, Kutter, Heering hebben we te doen met vertegenwoordigers van een eigen uitgesproken type in de geschiedenis van het Christendom, dat, vooral sinds Troeltsch' teekening ervan in zijn „Soziallehren", sterk de belangstelling tot zich getrokken heeft, het zoogen. secte-type of het Bergrede-christendom [16]), dat eenerzijds, volgens hem, sterk aan het oorspronkelijk Christendom herinnert, maar dat anderzijds ook elementen in zich draagt, waardoor het méér dan b.v. de Hervorming, de moderne wereld heeft helpen voorbereiden.

In tweeërlei opzicht onderscheidt het zich van het officieele Christendom en de officieele kerk. Dáár staat in het middelpunt de prediking van Gods genade, gelijk die in Christus is geopenbaard en genoten wordt in de gemeenschap met Zijn Kerk, waarin men aan die genade deel ontvangt door de verkondiging van het Woord en de bediening van de Sacramenten.

En dit centraal stellen van de prediking van Gods genade in Christus bepaalt daar ook de verhouding van Kerk en wereld. Die genade onderscheidt de kerk van de wereld. Maar aangezien heel de wereld aan die genade behoefte heeft, ziet de kerk als haar roeping niet buiten maar in die wereld te staan en stelt ze daarom aan elk christen den eisch zich van geen enkel levensterrein, ook b.v. niet van dat der politiek, terug te trekken.

Zoo vaak nu echter de Kerk bezwijkt voor het gevaar, dat hierbij heel licht dreigt, om n.l. aan die wereld gelijkvormig te worden en zich in allerlei opzicht aan haar geest aan te passen en in haar vaak zondige levensverhoudingen zich te schikken, ziet men telkens naast

de officieele kerk kleine kringen van vromen zich vormen, die, bevreesd voor dat gevaar van wereldgelijkvormigheid, den eisch stellen, dat de kerk zich van de wereld isoleert en aan haar zuiverheid desnoods maar haar catholiciteit opoffert, omdat immers in haar zuiverheid, haar heiligheid (en dat in den zin van de persoonlijke heiligheid harer leden) haar groote kracht ligt. Soms echter nemen die kleine kringen van vromen ook een meer agressieve houding tegenover de wereld aan. Dat persoonlijke heiligheidsideaal breiden ze dan uit. Ze stellen er zich niet mee tevreden zelf de onverbiddelijk strenge eischen van de Bergrede na te leven. Naar het ideaal der Bergrede willen ze heel de wereld ingericht zien.

Welnu, uit deze geesteshouding is nu zoo goed als altijd het religieuze pacifisme opgekomen, gelijk we in Foerster maar vooral in Kutter en Heering daarvan eenige typische vertegenwoordigers zagen.

En het valt niet te ontkennen, hier liggen elementen, die sterke bekoring oefenen. De werkelijkheidszin van de Luthersche levens- en wereldbeschouwing leidt inderdaad vaak tot een slecht wereldsch realisme, gelijk wij b.v. in Bismarck daarvan het droevige voorbeeld zien. En daartegenover lijkt ons dit geestelijk radicalisme, deze idealistische instelling ten opzichte van de werkelijkheid, dit enthousiaste pogen om tegen den stroom der werkelijkheid, ook b.v. op politiek gebied, op te roeien veel meer in de lijn van het Evangelie te liggen. Denk slechts aan het woord van Jezus van het geloof, dat bergen verzet en waarvoor niets te wonderlijk is. Het is waar, soms schijnt dit idealisme wel dwaasheid, wanneer het b.v. de politiek wil baseeren op de wet van het offer en de zelfverloochening. Maar we vragen toch onwillekeurig ons af, of dit niet is „het dwaze Gods".

En toch, hoeveel dit Bergredechristendom ook heeft, waardoor het aantrekt, toch is het minder mooi dan het lijkt. Bij Luther stond het Koninkrijk Gods als het rijk der toekomst heel sterk tegenover het rijk der wereld. En daardoor liep men wel gevaar deze wereld en haar instellingen, b.v. de politiek, met als noodwendig correlaat, de oorlog, te zien als zelfstandige grootheden, onderworpen aan eigen wetten, die niets te maken hebben met de wet van het Koninkrijk Gods. Maar hier dreigt een ander gevaar n.l. dat maar niet deze wereld door den geest van het Koninkrijk Gods wordt doordrongen, gelijk ze het voorstellen, maar dat reeds nu deze wereld aan het Koninkrijk Gods wordt opgeofferd [17]) en men ter wille van zijn geestelijke

idealen b.v. het aardsche vaderland laat voor wat het is. Het is waar, zóóver wil Heering, naar hij voorgeeft, niet gaan. Hij zegt geen voorstander te zijn van Christen-anarchisme, gelijk dat b.v. voorgestaan wordt door menschen als Ragaz, een van de medestanders van Kutter. Maar het ligt toch geheel en al in de lijn van zijn beschouwingen en (dat mogen we er wel aan toevoegen) in de lijn van heel het religieuze pacifisme van dezen tijd. Maar daar komt nog iets bij, dat hier nog veel meer zegt. Dat Bergredechristendom zegt altijd hoog te houden het ideaal van het Koninkrijk Gods. Maar verstaat het, wat dat is? Wij meenen van niet. Het ziet daarin niet, gelijk de Schrift, vóór alles het rijk der toekomst van onzen Heere Jezus Christus. Het trekt het in deze aardsche bedeeling. Het maakt er practisch van een rijk van humaniteit, van echte menschelijkheid, van religieuze innerlijkheid. Wat zich als religie aandient is hier vaak gewoon-menschelijke zedelijkheid. Wat genoemd wordt de wil van God blijkt bij nader toezien vaak slechts menschelijk ideaal [18]).

Dat is door heel de historie heen een van de eigenaardigheden van het Bergredechristendom geweest. In de dagen der Hervorming b.v. voelden humanisten als Erasmus zich, vooral ten aanzien van het vraagstuk van oorlog en vrede, sterk het geestelijk radicalisme van destijds de Wederdoopers verwant [19]). En die humanistische inslag vindt men telkens in het Bergredechristendom en niet het minst in het daaruit opkomend pacifisme terug. Kutter oriënteert zich met zijn vredesideaal geheel aan het ethisch idealisme van Fichte met zijn „menschen, die van goeden wille zijn". En Heering beroept zich voor zijn anti-militarisme wel voortdurend op het Evangelie. Maar telkens schuift zich daar als het ware voor een beroep op het groeiend humaniteitsbesef, dat tegen iets als den oorlog opkomt.

Trouwens ook in het zoogen. christelijk personalisme, waarmee men b.v. de persoonlijke dienstweigering verdedigt, hebben we te doen met een verschijnsel, dat wel christelijk heet, maar dat, nader bezien, feitelijk opkomt uit den wortel van het humanistisch idealisme.

Alles tezamen genomen mogen we dus concludeeren, dat in de pacifistische levens- en wereldbeschouwing (want dat is het pacifisme, of het dat erkennen wil of niet) waarheids-elementen liggen, die niet veronachtzaamd mogen worden, maar dat, als ze zich beroept op het Evangelie en beweert specifiek-christelijk te zijn, dáárop stellig nog wel heel wat af te dingen valt.

Ons rest nu nog om de richting te wijzen, waarin, naar wij gelooven, naar Calvinistisch beginsel de oplossing van het vraagstuk, dat ons bezighoudt, te zoeken is. En daarbij komt het ons dan wel zeer gewenscht voor er aanstonds aan te herinneren, dat we het vraagstuk van Christendom en oorlog niet geïsoleerd moeten beschouwen. Dat dunkt ons een ernstige fout, waaraan thans velen zich schuldig maken. Te verklaren valt dat wel. We hebben nog pas kort geleden de verschrikking van den oorlog meegemaakt. En elkeen denkt met ontzetting aan de mogelijkheid, dat we straks voor een herhaling komen te staan van de gruwelen, die de vorige oorlog ons te zien heeft gegeven. Geen wonder, dat voor velen het een van de meest nijpende vragen geworden is: hoe moeten wij als christenen tegenover den modernen oorlog staan; kunnen wij daaraan nog meedoen, ja of neen?

Toch hebben we het ons duidelijk bewust te zijn, dat het vraagstuk van den Christen en den oorlog nooit op zichzelf staat, maar deel uitmaakt van dat veel breedere vraagstuk van de positie van den Christen in het moderne leven in het algemeen en meer in het bijzonder van de verhouding van den Christen tot den staat. Hoe men den oorlog beoordeelt, hangt immers — het bleek ons duidelijk bij al de vertegenwoordigers van de beide richtingen, die we aan het woord lieten komen — grootendeels hiervan af, hoe men den staat beschouwt en hoe men de verhouding ziet van politiek en moraal. Meent men van uit zijn christelijk standpunt tusschen die beide een volstrekt dualisme te moeten poneeren en de politiek, als behoorend tot de sfeer van „de wereld", vrijheid te moeten geven zich naar haar zoogen. immanente wet van zelfhandhaving te ontwikkelen, dan mag men om andere redenen bezwaar hebben tegen de gruwelen van den oorlog, dan kan men principieel den oorlog niet meer veroordeelen. Want bij een dergelijke opvatting van politiek is oorlog wel zoo goed als onvermijdelijk. En omgekeerd, meent men, dat ook de politiek gebonden is aan dezelfde normen, die voor het individueele zedelijke leven van den Christen gelden, die van naastenliefde en zelfverloochening, dan mag men den oorlog als onvermijdelijk beschouwen, dan is hij voor den Christen in elk geval onvoorwaardelijk uit den booze en gaat men niet vrij uit, als men niet zonder meer alle verantwoordelijkheid ervoor weigert te aanvaarden.

Is nu echter dat laatste standpunt juist? Is het eisch van christelijke beginselen de geboden van den Heiland uit de Bergrede, b.v. Zijn

gebod van vijandsliefde en Zijn eisch om den booze niet te weerstaan, zoo maar aanstonds te verheffen tot normen voor de politiek ? [20]) Wij meenen van niet. Het is nu eenmaal een typeerende neiging van den humanistischen geest van dezen tijd de zedelijkheid te beschouwen als de hoogste levenssfeer en daarom, althans in theorie, ook aan elk andere levenssfeer de ethische normen op te dringen. Echter, al wordt deze humanistische gedachte voortdurend weer als specifiek-christelijke gepropageerd, ze is dat allerminst. Gelijk inzonderheid het Calvinisme zoo met nadruk vooropgesteld heeft, is niet de zedelijke norm de hoogste maar de religieuze en zijn alleen dááraan en nooit aan de zedelijke norm alle wetten en normen in de wereld en het menschenleven gesubordineerd. Wil men, alles wat bestaat is onderworpen aan de wet Gods. Maar juist door te aanvaarden de onderworpenheid van alles aan de wet Gods en daaraan alleen, handhaaft men de relatieve zelfstandigheid van de onderscheidene levenssferen en hun recht en plicht om zich overeenkomstig de van God aan elk van hen geschonken eigen wet te ontwikkelen [21]).

Dit geldt dus ook met betrekking tot de politiek en de moraal. Natuurlijk beide zijn gebonden aan de wet Gods. Maar die wet Gods draagt voor elk van beide een eigen karakter. De levenswet voor de politieke levenssfeer is het recht en de levenswet voor de ethische levenssfeer is de liefde.

Daar vloeit vanzelf uit voort, dat veroordeeling van den oorlog op grond van de veronderstelling, dat voor de politiek dezelfde normen gelden als voor de persoonlijke moraal, door ons niet kan worden aanvaard. Zooals Seeberg terecht heeft opgemerkt, zou op dit standpunt niet alleen de oorlog als immoreel veroordeeld moeten worden, maar zouden ook allerlei maatregelen van binnenlandsche politiek, aan wier rechtmatigheid zelfs de meest verwoede antimilitairist niet twijfelt, onder datzelfde vonnis komen te vallen.

Daarmee is echter natuurlijk het oorlogsprobleem niet opgelost. Want de groote vraag blijft nu maar: inhoever kan van den oorlog gezegd worden, dat hij is middel in dienst der overheid tot handhaving van dat recht, dat de levenswet is voor de sfeer der overheid?

Er is vanzelf geen sprake van, dat dat van elken oorlog zonder meer kan worden gezegd. Om te beginnen kan het zijn, dat een oorlog wordt begonnen om louter egoïstische redenen (machtsversterking, verkrijging van afzetgebied, enz.). Dan gaat het moeilijk aan zulk

een oorlog te zien als middel tot rechtshandhaving. Want egoïsme kan evenmin in de politiek als in de moraal rechtmatig heeten. Zoo goed als elk mensch individueel de roeping heeft zich dienstbaar te stellen aan het welzijn van het geheel der samenleving, zoo geldt het ook van elke natie, dat ze naast de handhaving van haar eigen zelfstandigheid, ook een roeping bezit ten opzichte van de samenleving der volkeren. Te spreken van een „sacro egoïsmo", een heilige zelfzucht in de politiek is maar niet de normen der moraal maar ook met die van het recht in strijd.

En evenzoo kan het zijn, dat men in den oorlog zich bedient van middelen, die niet alleen met de regels der moraal, der naastenliefde niet in overeenstemming zijn, maar die evenmin toelaatbaar zijn krachtens de regels van internationaal recht. Dan mag óók zoo'n oorlog nooit rechtmatig heeten. Want Baumgartens stelregel voor de politiek: „het doel heiligt de middelen" mag, althans naar Christelijke rechtsbeschouwing, nooit worden geaccepteerd. Zelfs voor een rechtvaardige zaak mag men nooit den strijd voeren met middelen strijdig met het recht.

Een andere zaak blijft nu nog, wat de roeping is van den afzonderlijken burger, inzonderheid van den Christen, ingeval hij van de onrechtmatigheid van een oorlog om een van deze beide redenen overtuigd is. De Luthersche moraal maakt hier zich gemakkelijk van af door de onderscheiding van persoonlijke moraal en ambtsmoraal. Wie oorlog voert en in den oorlog zijn naaste doodt, doet dat, volgens Luther, in zijn goddelijk ambt van soldaat en draagt dus voor zijn daden zelf geen verantwoordelijkheid. Deze beschouwing kan echter, naar Calvinistisch beginsel, nooit aanvaard worden. Ze hangt samen met de onjuiste zienswijze van Luther met betrekking tot het ambt. Het ambt is bij Luther [22]) het geheel van de verschillende ordeningen die, krachtens de schepping in deze wereld aanwezig, er als 't ware de verbindingsschakel vormen tusschen het zonderijk en het Godsrijk en waaraan nu de individueele persoonlijkheid zich blindelings heeft te onderwerpen — een zienswijze meer verwant aan het Stoïcijnsche natuurrecht dan aan de wereld- en levensbeschouwing der Heilige Schrift.

Daartegenover erkennen wij als Calvinisten wel de onderscheiding tusschen ambt en persoonlijkheid. Maar we zien die beide nooit als tegenstelling. Ambt is bij ons geen in de Schepping of in de natuur als zoodanig gegronde ordening, maar ambt is een positie, waarin God

iemand roept. En dat heft zijn persoonlijke verantwoordelijkheid nooit op. Ook voor wat men b.v. in zijn ambt als dienaar der overheid doet, blijft men persoonlijk ten allen tijde aansprakelijk, zoodat, ingeval men door de overheid geroepen werd de wapenen op te nemen voor een zaak, waarvan de onrechtmatigheid overtuigend te bewijzen valt, men nooit met een beroep op zijn plicht tot onderwerping aan de overheid, zich voor zijn meehelpen aan dat onrecht zou kunnen verontschuldigen.

In de meeste gevallen zal het evenwel voor een onderdaan niet gemakkelijk zijn tot een objectief oordeel over de rechtmatigheid van een bepaalden oorlog te komen. Er zijn daarbij in den regel allerlei factoren in het spel, die zich aan nauwkeurige contrôle voor hem onttrekken. En in zulke gevallen gaat het vanzelf niet aan zich er met een beroep op zijn geweten af te maken. De afzonderlijke onderdaan heeft immers zeer zeker een geweten maar ook de Overheid heeft haar eigen taak en roeping. En het zou een uiting van een overspannen individualisme zijn een eisch te stellen, dat de Overheid van het vervullen van die taak en roeping zou afzien met het oog op de uitspraak van het (van het standpunt der Overheid gezien: dwalende) geweten van het individu. Integendeel is er voor het individu alle reden om een ruime plaats toe te kennen aan de overweging, dat de Overheid beter dan de enkele onderdaan op de hoogte is van alle feiten en omstandigheden; en vooral, dat de Overheid, die tot beslissing geroepen is, de verantwoordelijkheid voor haar beslissing heeft te dragen, terwijl de individueele onderdaan, die verantwoordelijkheid niet in die zelfde mate draagt en gehoorzaamheid alleen mag weigeren, wanneer vaststaat, dat door te gehoorzamen een hoogere wet zou worden overtreden.

Hiermee is natuurlijk het moeilijk probleem van geweten en dienstplicht niet opgelost. Trouwens ligt het niet in den aard der zaak, dat hier een oplossing in het generaal onmogelijk is? Maar wie met de beide door ons genoemde momenten rekening houdt, zal hier toch in elk geval voor een in deze zoo gevaarlijke eenzijdigheid (hetzij in de richting van loochening der persoonlijke verantwoordelijkheid, hetzij in die van het humanistisch individualisme) bewaard blijven.

Dit in verband met de door ons in abstracto geopperde mogelijkheid, dat een oorlog onrechtmatig verdient te heeten. Daarnaast zijn er nu echter ook oorlogen, waarvan dat, althans in dien zin, niet kan gelden, oorlogen, waar men niet strijdt om machtsuitbreiding of iets

dergelijks, maar ter verdediging van de nationale zelfstandigheid tegen aanranding van buiten en ter beveiliging van de nationale, ook ideeële goederen en waar men ook niet zich bedient van middelen, die internationaal recht verbiedt. Kan nu gezegd worden, dat een Christen in een dergelijken oorlog met een rustig hart en een vrije consciëntie kan meestrijden?

Dat hij het ooit zal kunnen doen met in volstrekten zin een rustig hart en een vrije consciëntie, gelooven wij niet. Want vooreerst, al mag het een rechtvaardige zaak zijn, waarom het gaat, toch blijft er steeds reden voor de vraag, of toch ook niet onrechtmatige bijfactoren een rol spelen en of ter verdediging van die rechtvaardige zaak nog geen andere uitweg mogelijk was geweest — ook een staat is niet vrij elk onrecht aanstonds met oorlog te beantwoorden. Maar daar komt bij, al mogen de middelen waarvan men zich in zijn strijd bedient krachtens geldend internationaal recht niet ongeoorloofd heeten, de oorlog, speciaal zooals wij hem in dezen tijd kennen, is en blijft, voor den Christen vooral, toch steeds een vreeselijk middel. Hier wordt over landen en volken een stroom van ellende uitgegoten, die vooral in onzen tijd met zijn moderne oorlogstechniek zoo ontzaglijk is, dat, al zouden boeken gelijk „Im Westen nichts Neues" voor de helft overdreven zijn, het nog schrikkelijk genoeg mag heeten.

Het is onmogelijk, dat wij Christenen, die leven in de verwachting van het rijk van onzen Heere Jezus Christus iets als dien oorlog kunnen verheerlijken of zelfs ook maar er lijdelijk in kunnen berusten als in iets, dat in hoogeren zin beantwoordt aan den wil van God. Dibelius zegt het terecht: Dat een oorlog als de wereldoorlog in een tijdruimte van vier jaar 10 millioen menschen het leven heeft gekost, afgedacht van de millioenen, die de Turken en de Bolschewieken nog bovendien afgemaakt hebben en dat achteraf iedereen zegt, dat dat alles in den grond der zaak heel niet noodig was geweest, dat men in den oorlog meegesleept is en dat een weinig goede wil die stroom van bloed en tranen onze wereld had kunnen besparen, 10 millioen dooden, 10 millioen dooden — neen, en duizendmaal neen, dat kan niet de wil van God zijn [23]).

Want wat is de wil van God? De wil van God, hier genomen in den zin van de bedoeling van God met Zijn wereld, is vrede en dat niet slechts in persoonlijken, mystieken zin, vrede des harten, maar ook een vrede-rijk in den geest van Jesaja 11. Welnu, die verwachting van

dat vrederijk laat zich nooit verzoenen met iets als den modernen oorlog. Het is waar, gelijk dezelfde Dibelius heeft opgemerkt, het is nog wel mogelijk ook temidden van dien oorlog voor zichzelf iets van zijn innerlijke vrede met God te bewaren. Want die is, Goddank, onafhankelijk van alle omstandigheden [24]). Maar tusschen den oorlog en de verwachting van het komende vrederijk blijft steeds een o zoo pijnlijke spanning. De Christen, die aan den oorlog deelneemt, moet elk oogenblik weer smartelijk herinnerd worden aan den afstand tusschen wat hij nu doet en wat zijn eeuwige bestemming is.

Alleen, mag nu dat besef van het pijnlijke contrast tusschen oorlog en komend vrederijk hem de wapenen doen neerleggen? Mag hij nu, uit vrees van, door deel te nemen aan dat wapengeweld, zijn innerlijke reinheid als burger van het vrederijk der toekomst te verliezen, weigeren mee op te trekken, als de overheid hem tot verdediging der landsgrenzen roept?

Hier staan we nu voor de quintessence van ons vraagstuk. Wie hier, naar de een of andere zijde aanstonds een antwoord gereed heeft, geeft, dunkt ons, blijk nog niets van den bloedigen ernst ervan te hebben verstaan. Inderdaad, hier hebben we te doen met een martelend probleem. En dat er zijn, die na ernstigen strijd, hier tenslotte eindigen met een : „Om Gods wil, wij kunnen niet" mag, zoo meenen wij, niet zoo droevig heeten, als dat anderen, die zich Christenen heeten, het als een vanzelfsprekende zaak beschouwen, dat wij als Christenen aan den oorlog meedoen.

En toch, het komt ons voor, dat ook eerstgenoemd standpunt niet te verdedigen is. Wij Christenen, stellig, wij mogen het betreuren, dat wij, terwijl wij het vrederijk van onzen Heiland verwachten, toch nog mee hebben te doen in het bloedvergieten van den oorlog. Maar het pijnlijk conflict, waarvoor we in dit opzicht staan, staat in ons Christelijk leven niet op zichzelf. Het hangt samen met die algemeene tragiek van ons Christen-zijn, dat we n.l. als burgers van het vrederijk der toekomst toch nog staan in deze natuurlijke, zondige wereld. En daar staan we niet alleen. daarvoor blijven we ook nog mee verantwoordelijk. God, die de wereld schiep, liet ze, ondanks haar zonde niet los en daarom mogen ook wij er ons niet van losmaken [25]). Maar niet alleen als schepsel hooren wij in die wereld; óók krachtens onze solidariteit in de zonde. De zonde dier wereld is onze zonde. En daarom ook zijn we niet verantwoord als we ons van haar lot niets aantrekken,

maar blijven we geroepen op de plaats, waar God ons heeft gesteld, haar leven mee te leven.

Dat is natuurlijk een uiterst moeilijke en smartelijke roeping, niet alleen in verband met iets als den oorlog, maar evengoed, om een ander voorbeeld te noemen, in verband met iets als het moderne bedrijfsleven. Dat is wel niet op zichzelf zondig, maar de geest, waarvan het in onze dagen doortrokken is, maakt het den Christen wel uiterst moeilijk zich daarin zuiver en onbesmet te bewaren. Ja, daarin verkeerend, neemt hij toch ook vanzelf in zekeren zin verantwoordelijkheid op zich voor dingen, die den toets van Gods heilige wet niet kunnen doorstaan. En nu moet hij met al wat in zich is, zich daartegen verzetten. Maar volkomen uit de pijnlijke conflicten, die hier liggen, geraken zou hij alleen door er zich radicaal aan te onttrekken, m. a. w. door uit de wereld te gaan.

En inderdaad, voor dat laatste kan wel eens een tijd komen. Er kunnen wel weer eens omstadigheden aanbreken, dat de geest van den antichrist zóó heel het wereldleven heeft doortrokken, dat de gemeente van Christus, de volgelingen van den Heiland er geen plaats meer in kunnen vinden. Maar zoover is het nu nog niet. En evenmin als we mogen weigeren onze post te verlaten, als God er ons van afroept, evenmin mogen we er van heengaan, als Hij er ons nog roept.

Welnu, dat geldt nu ook ten opzichte van den oorlog. Wanneer ook in ons vaderland de geest van de overheid zóó door brute machtswaanzin was aangetast, dat ze alleen dáárvoor het volk den oorlog in dreef, dan zou de tijd wel eens er kunnen zijn, dat we moesten gaan overwegen, of hier niet van kracht was het „Gode meer gehoorzaam dan den mensch". Maar dat mag thans met betrekking tot ons vaderland nog in geen geval worden gezegd. En daarom dient men wel te weten, wat men doet, wanneer men nu in naam van het komende vrederijk weigert voor zijn vaderland de wapenen op te nemen. Daarmee mag men meenen te handelen in den geest van het Evangelie van Christus. Maar in werkelijkheid handelt men in strijd ermee. Want evenzeer als Christus ons geleerd heeft Zijn rijk te verwachten, evenzeer heeft Hij het ons geleerd, dat in deze bedeeling dat rijk er niet komt, zoodat het zondige overmoed wordt, gelijk een Foerster en Kutter, den waan te koesteren, alsof wij, b.v. met ons pacifisme, dat rijk in deze bedeeling reeds kunnen vestigen.

Wij Christenen, neen, wij zijn in deze wereld niet thuis en innerlijk

doet de aanraking met haar leven, niet het minst in een zoo verschrikkelijk symptoom van het wereldsche leven als den oorlog, ons pijn. Maar, in het besef van onze solidariteit in de schuld met heel onze wereld, zijn we, niet in slecht conservatisme maar om Gods wil, bereid onder het oordeel Gods over die wereld, óók in iets als den oorlog, in verootmoediging ons te buigen. En al voelen wij, dat wij ook door onze deelname aan dien oorlog, die behalve oordeel Gods ook daad van ons is, onze schuld tegenover God dagelijks meer maken, toch doen we dat dan nog liever dan dat we, om een zgn. vrij geweten te hebben, ons aan onze solidaire roeping als mensch, als burger, die óók een roeping Gods is, onttrekken. Dat is de richting, die ons ook door Calvijn steeds is gewezen, gelijk zoo duidelijk uitkomt in de houding door hem zelf aangenomen tegen de Wederdoopers, de anti-militaristen der zestiende eeuw.

Deze Wederdoopers waren de menschen, die in die dagen met kracht opkwamen voor de handhaving naar den letter van het Woord Gods ook in de samenleving en daarbij zich onderscheidden door hun geestelijk radicalisme, dat elk compromis met den geest der wereld zonder meer afwees [26]). Het zou om die reden stellig te verwachten zijn geweest, dat zoo al niet Luther dan toch in elk geval Calvijn, die meer dan een der andere reformatoren den eisch stelde van onvoorwaardelijke onderwerping aan het Woord en afkeerig was van alle toegeven, waar het op de beginselen aankwam, de zijde van de Wederdoopers in maatschappelijk opzicht zou hebben gekozen en in hun anti-militarisme aan hun zijde zou hebben gestaan.

Maar nu is het daarom juist zoo merkwaardig — de Quervain heeft er terecht op gewezen [27]) — dat niet alleen Luther maar ook Calvijn juist tegen dit strijden der Wederdoopers zoo scherp positie heeft gekozen [28]). Hij verdedigt tegenover hen de harde plicht van den soldaat, hij neemt tegenover hen den vorst en de staat in bescherming. Hoe komt dat? Behoort Calvijn, zoo vraagt de Quervain, tot de ongelukkigen, die niet de kracht en het geloof hebben hun eigen gedachte consequent door te denken, die geleid door slimme berekening of geschrokken van hun eigen vermetelheid, nu een middenweg gaan kiezen? En dan antwoordt hij geheel naar de waarheid, dat we stellig zoo Calvijns houding in deze niet mogen verklaren. Maar dit is het: Calvijn wil niets weten van een Christendom, dat niets hooger kent dan een persoonlijk heiligheidsideaal en daarom angstvallig zich van

deze door zonde besmette wereld isoleert. Daarmee wordt het Christendom een nieuwe wet inplaats van boodschap van Gods rechtvaardigende genade nu en van Gods rijk in heerlijkheid in de toekomst [29]). Wil men, Calvijn is te diep onder den indruk van de geweldige macht der zonde in deze wereld en van de plicht van den Christen tot verootmoediging daaronder, dan dat hij van een geestelijk radicalisme als van de Wederdoopers heil zou kunnen verwachten.

En dat is het, wat principieel ook onze houding ten aanzien van het vraagstuk van Christendom en oorlog heeft te bepalen. Wij zijn en blijven zelf zondaars en als zoodanig dragen we mee de solidaire schuld onzer menschheid. En daarom gaat het niet aan, maar aanstonds onze handen in onschuld te wasschen en b.v. ons vaderland en zijn belangen maar te laten voor wat dat is, omdat verdediging daarvan iets als onze persoonlijke zuiverheid in gevaar zou kunnen brengen. Daarmee bezondigen we ons immers maar niet aan ons vaderland, maar vervallen we, wat nog veel ernstiger zonde is, tot geestelijk pharizeïsme, dat tot de wereld zegt: Naak tot mij niet, want ik ben heiliger dan gij.

Wil dat dan zeggen, dat we in de zondige werkelijkheid onzer wereld lijdelijk ons schikken en ook tegenover zoo vreeselijk verschijnsel als den oorlog maar volstaan met te verklaren, dat die er steeds is geweest en, zoolang de zonde er is, er ook blijven zal? Dat kan vanzelf nooit. Daarvoor werkt de verwachting van het komende Godsrijk teveel in ons als een kracht tot omvorming van wereld en leven.

Dat zien we ook reeds bij Calvijn. Heering verwijt hem, méér nog dan Luther, het aankweeken van den militaristischen geest in het Protestantisme, omdat hij, méér nog dan Luther, oorlog voeren ziet als een goddelijke plicht. In werkelijkheid echter treffen we in zijn geschriften telkens een diepen afkeer van den oorlog en een opwekken om alles te doen wat mogelijk is, om hem te vermijden [30]). En geen wonder, al is Calvijn een vijand van alle zgn. geestelijk radicalisme, niet minder is hij afkeerig van alle quietistisch aanvaarden van de zondige werkelijkheid zonder meer. En wel is voor hem de vrede met God door het geloof in Christus het voornaamste en weet hij, dat die ook temidden van uiterlijke oorlogsberoering voor een Christen als een verborgen schat des harten te bewaren is, maar nooit heeft Calvijn gepleit voor een religieuze innerlijkheid, die de uiterlijke levensverhoudingen laat voor wat ze zijn.

En daarin wenschen ook wij zijn voetstappen te drukken. Ja, wij gelooven het, dat voor ons óók met betrekking tot het pacifisme geldt: „Als uw gerechtigheid niet uitnemender is dan van de Schriftgeleerden". Alleen, ook in dat ijveren voor den vrede, waarin wij voor den meest fanatieken anti-militairist niet wenschen onder te doen, willen we toonen Christenen, nader Calvinisten te zijn. D. w. z. daar is in ons een hartstochtelijk verlangen naar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, waarop recht en gerechtigheid woont en niemand leed zal doen noch verderven. En dat wekt in ons heilige ontevredenheid met een wereld, zooals die nu is; dat doet ons op haar oefenen de vlammende critiek van het Koninkrijk Gods, waarin ook zelfs een Kutter ons nog wel iets te zeggen heeft.

Maar bij dat hartstochtelijk verlangen blijven we toch nuchter, niet met de ijskoude nuchterheid van den man van de „Realpolitik", maar met de heilige nuchterheid des geloofs, die weet, dat we hier zijn en blijven in de wereld van het „ten deele". En bij die heilige ontevredenheid, die nooit er genoegen mee neemt, zooals de dingen nu eenmaal zijn, zijn we tegelijk b.v. tevreden met elk, al is het ook nog zoo klein resultaat, dat ons verder brengt op den weg van vervanging van den oorlog door een beslechting van de internationale geschillen op de basis van het recht, gelijk b.v. een instituut als de Volkenbond, bij al haar gebreken, dat bedoelt.

En nu eindelijk nog een opmerking. We trachtten het vraagstuk van Christendom en oorlog hier te bezien in het kader van heel onze Christelijke, nader Calvinistische levensbeschouwing. Wellicht, dat bij sommigen, die ons betoog volgden, de vraag rijst: dient zulk een breed theoretisch betoog nu eigenlijk niet om bij ons het zwijgen op te leggen aan de stem van ons Christelijk geweten, dat, als het b.v. na het lezen van een boek als „Im Westen nichts Neues" eens even rustig over iets als den oorlog doordenkt, zeggen moet: „de oorlog, speciaal de moderne oorlog is zonder meer iets duivelsch"?

We willen in het algemeen dit gevaar van door theoretiseeren het geweten het zwijgen op te leggen niet ontkennen. En daarom willen we er nog eens op wijzen, wie nooit den aangrijpenden ernst van ons vraagstuk heeft verstaan en nooit iets van ontroering over den oorlog met al haar ellende heeft gevoeld, mist het recht om over deze dingen mee te spreken.

Peter Rosegger schrijft ergens het volgende: „Vannacht had ik den volgenden droom. De Eeuwige zat op den rechterstoel en liet de grooten der menschheid aan Zich voorbijgaan. De Rechter zeide tot Mozes: „Wat hebt gij aan Uw volk gegeven?" — „De Wet." — „Wat heeft het daarvan gemaakt?" — „De zonde." — Toen vroeg Hij Karel den Groote: „Wat hebt gij uw volk gegeven?" — „Het altaar." — „Wat heeft het daarvan gemaakt?" — „De brandstapel." — Toen vroeg Hij Napoleon: „Wat hebt gij uw volk gegeven?" — „De roem." — „Wat heeft het ervan gemaakt?" — „De smaad." — Zoo vroeg Hij velen en elk klaagde erover, dat zijn gave door het volk van zijn waarde beroofd was.

Eindelijk vroeg Hij ook Zijn eeniggeborene: „Mijn Zoon, wat hebt Gij den menschen gegeven?" — „Den vrede." — „Wat hebben ze daarvan gemaakt? En Christus antwoordde niet. Met Zijn doorboorde handen bedekte Hij Zijn gelaat en weende."

Dat zelfde mocht er ook bij ons Christenen wel meer zijn. Ook voor ons is er wel reden om, ziende de ellende in onze wereld, ook in een macht als den oorlog, van schaamte ons gelaat te verbergen en te weenen.

En toch, met alleen ontroering komen we hier niet verder. Niet minder dan daarop komt het hier aan op rustige, breede bezinning. En hoe meer onze vredesactie daardoor gedragen wordt, des te meer reeële kracht zal er op den duur van uitgaan.

Alleen, van die bezinning moet het dan ook bij ons komen tot de daad; de daad, waartoe we overgaan niet in blind fanatisme, maar in het klare bewustzijn des geloofs: „God wil het!" of ook: „Het is Uw zaak, o God en Heer, de zaak waarvoor wij staan."

---

[1]) Zie art. in Rel. in Gesch. und Gegenwart; F. M. Stratmann: Wereldkerk en Wereldvrede; Otto Dibelius: „Friede auf Erden" 1930.

[2]) Tübingen 1916. Een eenigszins gewijzigd standpunt neemt hij in in zijn: Bergpfredigt und Kultur der Gegenwart.

[3]) Berlin 1916.

[4]) Berlin 1918.

[5]) Opgenomen in Neue Kirchliche Zeitschrift 1919, p. 429—478.

[6]) Zie daarover in verband met ons onderwerp: E. Troeltsch: Soziallehren der christl. Kirchen und Gruppen, 1919, p. 512—605; R. Seeberg: Politik und Moral, p. 10 vlg.; O. Baumgarten: Politik und Moral, p. 61—73; en vooral: G. Wünsch: Die Bergpfredigt bei Luther, 1920, en van denzelfden schrijver diens groote werk: Evangelische Wirtschaftsethik 1927, p. 315 vlg.

[7]) Zie de heldere uiteenzetting hierover bij Wünsch.

[8]) Zie zijn geschrift: Ob Kriegsleute auch im seligen Stande sein können.

[9]) Zie Seeberg: Politik und Moral, p. 35 vlg.

[10]) Vgl. in verband hiermee de bladzijden bij Baumgarten: Politik und Moral over Bismarck.

[11]) Zie over omvorming van het Lutheranisme in zijn verhouding tot den oorlog in den nieuweren tijd Dibelius, Frieden auf Erden? p. 151 vlg.

[12]) München 1919.

[13]) Jena 1916.

[14]) Arnhem 1928; 2e druk 1929.

[15]) Zie de discussie daarover in de rede van Prof. Eerdmans op de vergadering van moderne theologen 1929; het antwoord van Heering daarop in „Kerk en Vrede" Mei 1929; Eerdmans' brochure: „Christendom en ontwapening" 1930 en het antwoord van Prof. van Riel in „Kerk en Vrede" Oct. 1930. Verg. K. H. E. de Jong: Dienstweigering bij de oude Christenen 1905 en J. de Zwaan: Jezus, Paulus en Rome 1927.

[16]) Zie Soziallehren p. 794 vlg. Vgl. ook het interessante boek van J. Lindeboom: Stiefkinderen van het Christendom. 1929.

[17]) Zie de treffende opmerkingen, die Prof. W. J. Aalders in dit verband maakt in zijn bespreking van Heerings boek in Stemmen des Tijds 1928.

[18]) Vgl. J. C. Wissing: Het Begrip van het Koninkrijk Gods vooral in verband met de religieus-socialen in Zwitserland. 1927.

[19]) Vgl. J. Lindeboom: Het bijbelsch humanisme 1915 en Historisch Christen-Socialisme 1928.

[20]) Vgl. A. W. F. Idenburg: Ons standpunt inzake oorlog. Antirev. Staatk. 1925 p. 47—62 en 97—103; H. Bavinck: De navolging van Christus en het moderne leven, 1918 en Het probleem van den oorlog 1915.

[21]) Vgl. H. Dooyeweerd: Proeve van een fundeering der Calvinistische levens- en wereldbeschouwing in haar wetsidee. Antirev. Staatk. 1925 e. a. H. Dooyeweerd: Calvinisme en Natuurrecht, 1928 en H. Dooyeweerd: De structuur der Rechtsbeginselen en de methode der Rechtswetenschap in het licht der Wetsidee, in Wetenschappelijke Bijdragen, 1930.

[22]) Zie G. Wünsch: Die Bergpfredigt bei Luther.

[23]) Friede auf Erden, p. 182. Hiermee willen we vanzelf niet uitspreken, dat de oorlog geen dieper oorzaken heeft dan de willekeur van enkele diplomaten, zooals het soms wordt voorgesteld. Wie zoo oppervlakkig over een zoo gecompliceerd verschijnsel als den oorlog oordeelen, geven we den raad te lezen de treffende bladzijden die Max Scheler aan het vraagstuk van de schuld van den oorlog wijdt in zijn artikel: „Vom kulturellen Wiederaufbau Europas", opgenomen in diens: Vom Ewigen im Menschen p. 204—278.

[24]) p. 188.

[25]) Vgl. Dr. W. J. Aalders over Heerings boek in Stemmen des Tijds 1928.

[26]) Zie J. Lindeboom, Stiefkinderen van het Christendom.

[27]) In zijn: Calvin. 1926, p. 34 v.v.

[28]) Zie zijn verhandeling: Contre les anabaptistes. Vgl. E. Doumergue. Jean Calvin, Tome V, La pensée ecclesiastique et la pensée politique, p. 503 v.v.

[29]) Vgl. Calvijns Institutie IV. 20. 1, 12. 13.

[30]) Zie Doumergue, t. a. p.

DE ZWITSERSCHE GRAANPOLITIEK

DOOR

DR. H. COLIJN.

Beknopte geschiedenis.

In Augustus 1914 zag de Bondsregeering van Zwitserland zich genoodzaakt de graanvoorziening in handen te nemen. Bij een besluit van den Bondsraad werd den 9den Januari het Graan-Monopolie opgericht, en werd het monopoliestelsel ingevoerd, dat later, inzonderheid in 1922, 1924 en 1925 door een reeks van besluiten werd aangevuld en gewijzigd.

Tijdens en onmiddellijk na den oorlog had de graanpolitiek der Regeering hoofdzakelijk als oogmerk: invoer van het koren, waarvoor het buitenland wel zoo goed wilde zijn om vergunning te geven; een verstandige rantsoeneering; en bestrijding van een mogelijke buitensporige stijging van den broodprijs.

Het Graan-Beheer moest, terwille van het algemeen belang, verkoop prijzen vaststellen, die ver beneden de prijzen van de wereldmarkt waren. Het verschil was soms meer dan 20 frs. per 100 K.G. Zware verliezen drukten zoodoende de federale kas. Van 1914 tot 1921 bedroeg het séurplus aan uitgaven voor het ingevoerde graan 151.509.000 francs.

Bij het Bondsbesluit van 1 Juli 1922 werd bepaald, dat het Graan-Beheer voortaan zelf in zijn behoeften moest voorzien; het moest de verkoopprijzen van het graan, zoowel van het ingevoerde als van het binnenlandsche op zoodanige wijze regelen, dat de Bondsregeering geen enkel verlies zou lijden. Verder had het alle uitgaven te dragen, die zich voordeden als gevolg van maatregelen ter aanmoediging tot verbouwen van graan in het land zelf.

De voeder-granen, maïs en haver, werden in Zwitserland daarna door den particulieren handel; de voor broodbereiding geschikte graansoorten daarentegen uitsluitend door het Graan-Beheer ingevoerd.

Intusschen ontmoette dit systeem, dat veel overeenkomst vertoont met wat nu nog in Noorwegen van kracht is, critiek. Men verweet het Zwitsersche Graan-Beheer het koren tegen een te hoogen prijs te verkoopen en het brood duurder te maken; men beweerde dat het koren minder duur zou zijn wanneer de handel vrij was.

In December 1926 sprak een volksstemming zich *tegen* het invoermonopolie uit; het is toen vervangen door een stelsel dat voor drie jaar geldig was, en dat den 1en Juli 1929 in werking trad. *Dit systeem bracht de vrijheid van graaninvoer terug;* maar handhaaft voor het overige het oude stelsel.

Bij het monopolie-stelsel waren 4 werkzaamheden aan het federale Beheer toegewezen: 1e. de invoer van graansoorten; 2e. het toekennen van maalpremies; 3e. de aankoop van binnenlandsche granen; 4e. het opslaan van de granen.

De Bondsregeering draagt tegenwoordig geen zorg meer voor den invoer van buitenlandsche granen; zij zet echter de uitvoering der overige werkzaamheden van het federale Beheer voort.

1e. Zij koopt tegen prijzen, die door de Kamers en den Bondsraad vastgesteld zijn, de binnenlandsche granen en levert ze aan de Zwitsersche meelfabrieken;

2e. Zij kent de maalpremie voor het voor broodverbruik geschikte graan toe;

3e. Zij draagt zorg voor korenreservevoorraden in het land en voor vernieuwen van die voorraden, indien dat noodig is.

Deze drie werkzaamheden willen we thans wat uitvoeriger bezien.

Prijs van het binnenlandsche graan.

De Bondsregeering koopt rechtstreeks — allen tusschenhandel uitsluitend — het voor broodbereiding en malen geschikte *binnenlandsche* graan: tarwe, rogge en spelt.

Het Graan-Beheer neemt de aldus verworven granen in ontvangst tusschen 1 October en 15 Maart. De federaties van landbouwvereenigingen, die dienst doen als Centralen in de cantons of in groepen cantons, verzamelen de inschrijvingen van landbouwers, die koren te leveren hebben. Het koren wordt in Zwitserland alleen voortgebracht door kleine landbouwers, die gemiddeld van 2 tot 20 quintalen [1]) oogsten. De landbouwvereenigingen wijzen commissarissen aan, die belast zijn met het in ontvangst nemen van het graan, en erover be-

slissen of het aangenomen dan wel geweigerd moet worden. De plaatselijke organisaties lichten de Centrale in omtrent de hoeveelheden graan, die klaar zijn om geleverd te worden; het Graan-Beheer stelt dag, uur en plaats vast van de ontvangst van het graan. Het verdeelt de leveringen tusschen de molens. Zoo mogelijk, wordt het graan rechtstreeks geleverd aan de molen die het dichtst gelegen is bij de plaats waar het koren is geoogst. Men tracht deze verdeeling zoo doelmatig mogelijk te maken.

De grondslag voor de regeling, voor zooveel de geldelijke zijde betreft, is deze, dat de Bondsregeering voor het binnenlandsche koren gemiddeld 8 frs 50 per 100 K.G. meer betaalt dan de gemiddelde prijs bedraagt van het *buitenlandsche* koren van dezelfde kwaliteit, franco Zwitsersche grens.

Het federale Beheer heeft een reeks van vergelijkende proeven van malen en broodbereiding genomen met buitenlandsche en binnenlandsche granen. Het heeft de maal- en bakwaarde van de verschillende soorten vastgesteld. De inkoopprijzen van de verschillende binnenlandsche graansoorten worden ieder jaar door den Bondsraad vastgesteld, uiterlijk in September, de belanghebbenden gehoord. .

Deze prijzen worden geregeld naar de maal- en bakwaarde van de soorten.

In 1929/30 heeft de Bondsregeering voor de binnenlandsche tarwe *gemiddeld* betaald 42 frs 80 per 100 K.G.; en zulks niettegenstaande ze Fransche koren-aanbiedingen kreeg, die tengevolge van de Fransche premies slechts 18 frs per 100 K.G. noteerden; ze betaalde voor de binnenlandsche rogge 35 frs 50; terwijl ze Duitsche rogge-aanbiedingen ontving, die tengevolge van de Einfuhrscheine niet hooger waren dan frs 15.

De molens zijn verplicht het door de Bondsregeering verschafte koren af te nemen; de hoeveelheid ervan bedraagt gemiddeld jaarlijks 700.000 quintalen; is deze hoeveelheid overschreden, dan gaat men over tot supplementaire toewijzing.

De verschillende soorten binnenlandsch koren worden in dezelfde verhouding aan de molens toegewezen; echter kunnen, wat deze verhouding betreft, bijzondere overeenkomsten getroffen worden tusschen het Graan-Beheer en de molens.

De molenaars zijn tamelijk bereidwillig in het accepteeren van het binnenlandsche koren en de spelt, maar zijn niet gesteld op de rogge

en het mengkoren. Vandaar de verplichting om de hun toegewezen graansoorten te aanvaarden. Men verdeelt ze naar billijken maatstaf tusschen de molens.

Het binnenlandsche koren wordt aan de molens verkocht tegen vaste verkoopsprijzen, die iederen herfst door den Bondsraad, na tot overeenstemming te zijn gekomen met de meelfabrikanten, wordt vastgesteld, terwijl rekening gehouden wordt met den stand van de wereldmarkt en de maal-waarde van de granen. Deze prijzen wisselen al naar de jaren, naar de kwaliteit en de droogte van het graan, die in Zwitserland en in het algemeen in Europa, zeer wisselend zijn. De molenaars pogen natuurlijk een zoo voordeelig mogelijken prijs te krijgen. In 1929/30 kregen ze het koren, dat de Bondsregeering van de boeren tegen een gemiddelden prijs van 42 frs 50 per 100 K.G. had ingekocht, tegen een gemiddelden prijs van 29 frs. Het verschil in prijs was dus bijna het dubbele van de normale premie van gemiddeld 8 frs 50, die aan de producenten toegedacht is.

Maal-premies.

Een maal-premie wordt gegeven op het voor broodkoren geschikte graan.

In vele gevallen, en inzonderheid in bergstreken, zouden de boeren buitensporig hooge transportkosten krijgen op de zeer kleine hoeveelheid koren, die ze aan de Bondsregeering zouden leveren. Daarom bleek hier een andere maatregel gewenscht. Men helpt hen beter door hun een maal-premie toe te kennen. Deze premie wordt jaarlijks verleend voor ieder, die regelmatig deel uitmaakt van het gezin van den producent, en gaat tot een bedrag van 200 K.G. netto graan of 300 K.G. bruto graan per hoofd. Voor degenen, die van tijd tot tijd deel uitmaken van het gezin (seizoen-arbeiders), is de hoeveelheid graan, die recht geeft op de maal-premie bepaald door de verhouding tusschen het aantal verblijfdagen en de maximale hoeveelheden hierboven genoemd.

De premie wordt in het algemeen vastgesteld door de federaties van Landbouwvereenigingen, die als Centralen dienst doen in de cantons of in groepen van cantons. Ieder jaar ontvangen de boeren, die koren verbouwen en die de maalpremie wenschen te genieten, een maalkaart. Zij teekenen op deze kaart de bezaaide oppervlakten aan en het aantal personen, dat deel uitmaakt van hun gezin, vast en tijdelijk.

Zij laten in een, door hen zelf daartoe gekozen molen, het koren malen, waarvoor ze de maal-premie willen hebben. De molenaar schrijft op de maalkaart de hoeveelheid koren in, die gemalen is, benevens de hoeveelheid meel en zemelen, die verkregen zijn.

Wanneer de producent de geheele hoeveelheid koren, die hij voor zijn gezin behoeft, heeft laten malen — uiterlijk 15 Juli — levert hij zijn maalkaart, behoorlijk ingevuld, in bij de plaatselijke organisatie, die door de Landbouw-federaties is ingesteld, en deze organisatie betaalt hem de premie uit. Zij bedraagt 7 frs 50 per 100 K.G. gemalen graan. In bergachtige streken kan zij tot 12 frs per 100 K.G. stijgen.

De maalkaarten worden geacht betrekking te hebben op een hoeveelheid van 600 tot 700.000 quintalen, die gevoegd moeten worden bij de 700.000 quintalen, gemiddeld noodig voor den aankoop van de Bondsregeering. De prijsverhooging door de maalpremies ontstaan, is bijna even groot als die, welke het gevolg is van den rechtstreekschen aankoop van de Bondsregeering tegen vastgestelde prijzen. Voor het Beheer brengt zij echter veel minder werk mee: er is geen verdeeling tusschen de molens noodig.

Reservevoorraden.

Terzelfdertijd, dat de Zwitsersche Regeering poogde den binnenlandschen verbouw van graangewassen te doen toenemen, of liever, te handhaven, nam zij allerlei bijzondere voorzorgen om haar graanvoorziening te verzekeren. Zij besloot tot het opslaan van permanente graanvoorraden, waarover de regeering ten allen tijde beschikken kan.

Het Bondsbesluit van 22 Juni 1929 bepaalt, dat deze reservevoorraad ongeveer 80.000 ton moet bedragen. De ééne helft wordt gratis ondergebracht in de molens, de andere helft wordt in de opslagplaatsen van de Bondsregeering geborgen. De bondsregeering heeft tijdens den oorlog magazijnen laten bouwen te Aarau, Lucerne en Chiasso. Verder zijn voorraden geborgen in de leger-opslagplaatsen (Ostermundingen, Altorf) en in de entrepots van de Bondsspoorwegen (Morges, Renens, Bazel, Brunnen, Romanshorn, Buchs).

De reservevoorraad van de Bondsregeering bestaat uit onderscheiden kwaliteiten en soorten buitenlandsch graan, waaraan door de molens de voorkeur gegeven wordt vanwege de betere maal-bak-waarde. Het zijn bijna uitsluitend buiten-Europeesche granen .In 1928 kocht men een belangrijke hoeveelheid Hongaarsch koren, waartegenover Hon-

garije ter compensatie Zwitsersch vee inkocht. Deze Hongaarsche granen, waarvan de molenaars de kwaliteit minder goed achten dan die van de buiten-Europeesche granen, worden vrij moeilijk te gelde gemaakt.

De buiten-Europeesche kwaliteiten zijn uniform; de groothandelaar, die ze inkoopt, weet precies wat hem zal geleverd worden. Daarentegen is iedere wagon Hongaarsch koren, volgens de Zwitsersche molenaars, van een andere kwaliteit.

Het Graan-Beheer vernieuwt dat deel van de reservevoorraden, dat in de opslagplaatsen is geborgen, zoo dikwijls als dit voor het behoud van de goede kwaliteit der waren noodig is.

De Graanhandel.

Voor het inkoopen van *buitenlandsch* graan staat de fiscus in verbinding met alle engros-zaken — het zijn er een twintigtal — maar in de eerste plaats met die van Zürich, die hem vrij geregeld aanbiedingen doen. Hij houdt rekening met de voordeeligste voorslagen.

Ook het Monopolie importeerde vroeger door middel van deze huizen. Het heeft den graanhandel intusschen geenszins vernietigd. Toen het Monopolie nog bestond, telde het personeel van het federale Graanbeheer slechts 61 ambtenaren en employés; nu telt het er 30.

Te Antwerpen en te Rotterdam wordt het voor Zwitserland bestemde graan onverpakt in Rijnschepen overgeladen. Dit brengt slechts geringe kosten met zich. De Rijn wordt tot Bazel zooveel mogelijk gebruikt.

Is de waterstand te laag, dan worden de goederen per trein verzonden. Dit vervoer kan echter alleen in zakken geschieden. De granen worden verdeeld over zakken van 100 K.G. netto gewicht, door middel van automatische balansen, die in de los-plaatsen en op de plaatsen waar overgeladen wordt, te vinden zijn. Intusschen wil men zich voor het transport per spoor gaan bedienen van citern wagons.

De Meelfabrikatie.

Zooals reeds gezegd, zijn de molens verplicht de helft van den Bondsvoorraad, d. i. 40.000 ton voor de regeering te bergen. Zij moeten deze reservevoorraad gratis en zonder bijzondere vergoeding opslaan, De 40.000 ton zijn onder hen verdeeld, naar mate van de hoeveelheid voor broodbereiding geschikt koren, die het vorige jaar gemalen is.

De molens zijn aansprakelijk voor het koren van de Bondsregeering en dragen zorg voor een goede bergplaats en goed toezicht. Ze moeten de schadelijke insecten en de knaagdieren „afdoend bestrijden" . . . etc. De molens, wier localiteiten, bestemd tot berging van den verplichten reservevoorraad, ernstige gebreken vertoonen, waardoor een goede conservatie van de granen gevaar zou loopen, moeten, òf de noodige verbeteringen aanbrengen, òf een andere lokaliteit daarvoor inrichten. Het Graan-Beheer kan, in geval het dat noodig oordeelt, gelasten het verplicht contingent tijdelijk — n.l. totdat de molen over behoorlijke lokaliteiten beschikt — met zijn eigen reservevoorraad in de entrepots onder te brengen: de daaraan verbonden kosten zijn voor rekening van den molen.

De molens zijn verplicht het bij hen ondergebrachte reservegraan te vernieuwen zoo dikwijls dat noodig is, zoodat de geheele reserve steeds voorhanden is in koren van eerste kwaliteit.

Een en ander brengt voor de Zwitsersche molens een niet geringen druk mee. Ze genieten echter in ruil daarvoor een belangrijk voordeel: de invoer van voor broodbereiding geschikt meel is in Zwitserland verboden.

De invoer van voedermeel is vrij; om te beletten dat meelsoorten voor veevoeder gebruikt zouden worden voor de broodbereiding, worden ze gedenatureerd wanneer ze te wit zijn; de douane-beamte opent de zakken en spuit er rosaniline in, dat onschadelijk is voor het vee, maar dat het water bevattende meel rood kleurt.

Zwitserland telt ongeveer 300 molens, waarvan de meeste vereenigd zijn in een Zwitsersche Molenaars Unie; sommigen zijn echter geen lid van deze Unie. De grootste molen van het land behoort aan de Coöperatieve Vereeniging. De Coöperatieve Vereenigingen spelen geen rol in den graanhandel, maar nemen daarentegen een belangrijke plaats in in de Zwitsersche meelfabricatie.

Slotopmerking.

Het Zwitsersche systeem is, zooals het daar ligt, voor Nederland onbruikbaar. Vooreerst, omdat het de invoer van voor broodbereiding geschikt meel uitsluit en ten andere, omdat de organisaties ten onzent niet zoodanig ontwikkeld zijn, dat men aan haar zou kunnen overlaten de regeling van hetgeen hierboven onder het hoofd „Maalpremies" werd vermeld.

Toch zitten er in het Zwitsersche systeem elementen, die zoo aanlokkelijk zijn, dat een gewijzigde toepassing voor ons land een nader onderzoek ten volle waard is. De administratieve kosten van het Graan-Beheer zijn uitermate gering; ze beloopen namelijk niet meer dan frs 60 à 80.000 per jaar. Er is ten volle geprofiteerd van de aanbiedingen tot lagen prijs van Fransche tarwe en Duitsche rogge. Hoewel voor het binnenlandsche graan een hooge prijs werd betaald, n.l. bijna ƒ 21.50 per 100 K.G. [2]), werd de gemiddelde prijs juist tengevolge van deze goedkoope aankoopen sterk verlaagd, hetgeen ook hieruit blijkt, dat de totale prijsverhooging van alles te samen niet hooger is gekomen dan ƒ 10.000.000 boven hetgeen men zou hebben betaald, indien alles tegen den wereldmarktprijs ware ingekocht.

Bij ons zou verhoudingsgewijze het resultaat nog gunstiger zijn, omdat de verhoogde prijs slechts zou betaald behoeven te worden over een kleiner aandeel van de totale hoeveelheid, dan in Zwitserland blijkt het geval te zijn.

[1]) Een quintal = 100 K.G.

[2]) Uit dit hooge cijfer kan voor andere landen natuurlijk geen enkele gevolgtrekking worden gemaakt. De opbrengst van de tarwe-voortbrengende gronden is in Zwitserland per H.A. b.v. belangrijk *lager* dan bij ons, zoodat voor een loonende cultuur de prijs per hectoliter of per 100 K.G. natuurlijk *hooger* moet zijn dan bij ons of bij anderen het geval is.

DE WET GODS EN HET MODERNE LEVEN

DOOR

Ds. J. S. POST te Axel.

II.

Thans zijn we gekomen tot het tweede deel n.l. *het moderne leven in het licht van deze Wet.*

Met opzet wordt gesproken over het *moderne* leven, omdat *onze* tijd, die zich gaarne modern noemt, zich van alle voorgaande tijden onderscheidt hierin, dat hij opzettelijk en welbewust Gods Wet verbreekt, het goede kwaad noemt en het kwade goed, ja zelfs de overtreding van elk gebod van Gods Wet als stelsel predikt.

Elke tijd heeft zichzelf gaarne modern geacht, maar het „moderne" van onzen tijd is de radicale verloochening van de beginselen van het Christendom in de „Christelijke" landen van Europa en in Amerika en verval tot een heidendom dat ongekend is, maar den mensch rijp maakt voor de heerschappij van „den mensch der zonde, den zoon des verderfs", die geopenbaard zal worden, wanneer „de groote afval" gekomen is (2 Thess. 2).

Het kenmerkende van onzen tijd is, dat de menigte door alle staketsels heenbreekt, en het door de Wet verboden terrein in massa bezet.

Wanneer we dus volhouden, dat de Wet Gods in geen enkel gebod mag worden prijsgegeven, moet men zich wel rekenschap geven van het feit, dat men het zeer zwaar en moeilijk zal krijgen.

Het moderne menschenleven voert in letterlijken zin strijd tegen de Wet Gods.

Natuurlijk wordt met God geen rekening gehouden, en wordt de Wet gescholden voor verouderde conventie, waarmee het eene deel der menschen het andere lastig valt. God is geen Auteur van die Wet, maar zij bevat slechts menscheninzettingen, die nu verouderd zijn.

Zij vertegenwoordigt de verouderde moraal, die, terwille van de vrijheid van het moderne menschdom, zoo snel mogelijk moet worden opgeruimd, en ook theoretisch vervangen door de „nieuwe moraal", die praktisch toch reeds toegepast wordt.

De strijd van het moderne leven tegen de Wet Gods spitst zich n.l. toe op het punt van de moraal, en wel bijzonder op het stuk van de huwelijksmoraal. De „nieuwe moraal" richt zich dus rechtstreeks tegen het 5de en tegen het 7e gebod van Gods Wet, de ordening Gods voor het huisgezin en voor het huwelijk.

In dit stuk wordt de bestreden Wet aangetast als verouderde moraal, maar het is een aanranden van heel de Wet Gods, in al de geboden.

Dit komt zeer duidelijk uit in een pas in Nederlandsche vertaling verschenen Amerikaansch boek van V. F. Calverton getiteld: *Bankroet van het Huwelijk* [4]).

Het is een boek, dat, wat de strekking betreft, geheel op één lijn staat met de boeken van Lindsey: „Opstandige Jeugd" en „Huwelijk in Kameraadschap" [5]). Calverton is er op uit, om de „nieuwe moraal", door Lindsey belicht, te gronden en te verdedigen. Daarom is zijn boek, om de aangevoerde argumenten voor de moderne opvattingen te leeren kennen, geschikter dan de eerstgenoemde. Wij, die met de geschilderde toestanden op dit gebied persoonlijk niet in aanraking komen en rustig ons leven leven volgens de „oude" moraal, zijn geneigd deze nieuwe leeringen als „Amerikaansche humbug" te beschouwen, en dit maakt dat wij ons het ernstige conflict tusschen het moderne leven en de Wet Gods niet realiseeren, en dus de gevaren niet zien, die onze samenleving bedreigen.

Men moet evenwel bedenken, dat men met feiten te doen heeft, gebaseerd op statistieken, die uitwijzen, dat het Huwelijk in de moderne kringen in Amerika werkelijk bankroet *is*. De schrijver toont aan, dat het b.v. in Duitschland niet veel anders gesteld is, en schildert Rusland als den heilstaat der vrijheid op sexueel gebied.

Het bankroet van het huwelijk is niet maar een verschijnsel, dat zich momentelijk openbaart en dat wellicht straks weer verdwijnt, maar het is de doorbreking van een proces, dat reeds vele tientallen van jaren werkende is. Het oude huwelijk valt dus weg. De mensch wil het niet meer.

Het is na de bespreking van Lindsey's boeken (ook in deze perio-

diek door Prof. Waterink) niet noodig vele uitingen der „opstandige Jeugd" ten dezen bij te brengen. Het is er ons slechts om te doen het moderne leven te zien in tegenstelling met — en in 't licht van de Wet Gods. Daarom willen we allereerst trachten het conflict, dat zich tusschen die beide openbaart, duidelijk in 't oog te vatten.

* *
*

Het ligt in de reden, dat bij deze beschouwing van het moderne leven, hetwelk zich in zeer vele opzichten van vroeger tijden scherp onderscheidt, het *zedelijke* op den voorgrond moet treden. Als zoodanig toch komt het in conflict met de Wet Gods, die *zede*wet is.

Wij moeten niet uit het oog verliezen, dat de wereld der menschen op sexueel gebied in groote moeilijkheden verkeert, en zal het goed zijn, dan moet het er ons niet in de eerste plaats om zijn te doen, alles uit de hoogte te veroordeelen, maar ons streven behoort te wezen een oplossing te bieden en den weg tot uitkomst te wijzen.

De groote moeilijkheden, waarin de wereld en vooral de jeugd verkeert op moreel gebied, mogen voor een groot gedeelte geweten worden aan de schrikkelijke catastrophe van den oorlog, terwijl ook geestesstroomingen van den laatsten tijd als vooral de psycho-analyse van Freud, die het sexueele tot het een en het al maakt, op moreel gebied zeer schadelijk hebben ingewerkt.

Calverton schildert den toestand in het eerste hoofdstuk van zijn boek „de eeuw van de Jazz" aldus:

> „Rondzwierend op de maat van een tango, bedwelmd door de „ontwrichtende bewegingen van den Charleston, shimmyend bij „het jazz-orkest, met een sigaret in de hand, zoo hebben de „Nieuwe Vrouw en de Nieuwe Moraal haar intrede gedaan op „het moderne wereldtooneel.
>
> „Het oude gezinsidee bestaat niet meer. Het tehuis is ver„drongen door de cinema, de club, de danszaal en blijft alleen „een plaats om er te eten en te sterven. Men kent het sentimen„teele lied van Payne: „There is no place like home". Als men „dat nu zingt, voegt men erbij: „Goddank!"
>
> „Zoo is het over de geheele Westersche wereld. Het nieuwe „jonge meisje, de moderne flapper, zonder respect voor de „idealen harer voorgangsters, en de nieuwe jonge man, die alle „verantwoordelijkheden van zich afschuift, die het huwelijk ver-

„smaadt en de deugd veracht, zij werden beide geboren in den „storm van een fel bewogen maatschappij, in de dagen van den „wereldoorlog of onmiddellijk daarna.

„De diepste grond van deze reactie tegen de oude moraal is „niet de wereldoorlog. Zij was voor dien tijd al aan het werk, „maar deze ontzettende ramp bekrachtigde en bespoedigde de „beweging.

„De oorlog brak uit!

„In deze woorden zijn de omwentelingen en tragediën van „een heel tijdperk saamgevat. Hun beteekenis kan alleen door „begrippen van ontsteltenis en verwoesting worden weerge- „geven.

„De oorlog vernielde alles. Carrières mislukten, plannen vielen „in duigen, de inspiratie werd tot een woest krijgsgeschreeuw. „De idealen, waarvoor men gestreden had, werden handels- „artikelen in de oogen der O.W.ers en uitbuiters.

„De jeugd begon haar doelstellingen en aspiraties in een „ander licht te zien.

„Te Parijs veranderde de oorlogswaanzin het tooneel in een „bordeel, waarbij de functie der woorden werd teruggebracht „tot die der begeleidingsverschijnselen der gebaren en hande- „lingen. De psychose der genotzucht, door niets gebreideld, won „meer en meer veld. De nabijheid van den dood dreef de mannen „tot de uiterste grenzen der begeerte. Het deed er immers niets „meer toe. En het tooneel paste zich hierbij aan. Reeds vanaf „het begin van den oorlog waren variété's, cabarets en andere „gelegenheden tot vermaak aan de nieuwe behoeften tegemoet- „gekomen. In haar ijver om de soldaten te bevredigen werd de „tooneelkunst een sexueele waanzin. De pornografie was koning „op het tooneel en onkuischheid was troef.

„En het einde van den oorlog was *hiervan* het einde niet. „Thuiskomende soldaten waren niet meer dezelfde mannen als „toen zij uittrokken . . . een plotselinge wapenstilstand was niet „toereikend om de hartstochten, die de ontzettende strijd had „opgewekt, tot rust te brengen. De oude zedelijke waarden „hadden hun macht verloren. Leven, intens leven, leven in een „roes, het leven uitbuiten om al het genot te proeven, dat er „uit te halen is. Dit werd het doel van het bestaan.

„Ernstige dingen worden met een verachtelijken glimlach
„begroet en cynisme is het nieuwe geloof geworden.
„De eeuw der onschuld is dood".

Dit citaat geeft ons een blik op het verval van het leven en de oorzaken daarvan.

Calverton toont met statistische gegevens aan, dat het huwelijk in de moderne wereld totaal bankroet is.

Het botst overal tegen de oude zeden op, die ook nog in de landswetten vastliggen.

't Is vooral de vrouw, die van de oude zeden niet langer weten wil. Vroeger vreesde zij voor zwangerschap, wanneer zij zich overgaf aan haar begeerten. Door de voorbehoedmiddelen, die bijna volmaakt zijn, is dit angstmotief verdwenen. Waarom zou het ongehuwde meisje zich niet mogen uitleven. Zij acht zich vrij, is ook ontslagen van een ander oud angstmotief: de vrees voor God.

Wij willen nu aannemen, dat het Calverton oprecht om een oplossing in de moeilijkheden te doen is, hoewel elk exemplaar van zijn boek, evenals die van Lindsey, in het moderne leven moet werken als een communistische cel ter verspreiding van de Russische huwelijksideeën. Want hij verdedigt de „nieuwe moraal" en spoort de jeugd aan haar te volgen.

Het middel dat hij aangeeft tot oplossing der moeilijkheden bestaat in de losmaking der wet en de opheffing van het „wettige" huwelijk. Hij wil „een volledige hervorming der sexueele ethica" (Pag. 157). En om het oude huwelijk temeer onmogelijk te maken, betuigt hij zelfs zijn instemming met het volgende „radicale middel": „een sterke vermeerdering der onwettige geboorten".

Immers zoo zegt hij: *„De rechten en wetten die nu bestaan zijn geen openbaringen van een onveranderlijke kosmische orde, maar zij werden voorgesteld door een tijdelijke meerderheid".*

De oorzaak van alle moeilijkheid ligt dus volgens Calverton niet in de overtreding maar in het verbod. De menschen mogen hun gang gaan, alleen het monogame huwelijk vindt afkeuring. Niet op verbetering van het hart van den mensch moet gewerkt, maar zijn omgeving moet veranderd.

En hier komt de schrijver nu met de *Wet Gods* in conflict. Hij kent geen wet *Gods*. Hij kent blijkens het door mij zoo even onderstreepte woord, slechts wetten die eenmaal voorgesteld werden door een tijde-

lijke meerderheid onder de menschen. De Wet der 10 geboden is een reeks menschelijke vonden, die nu afgedaan hebben.

Alles hangt dus bij de beschouwing van het moderne leven af van het vraagstuk van de Wet, of zij waarlijk is Wet *Gods*. Is zij waarlijk van God, dan geeft zij de onveranderlijke orde aan voor het menschelijke leven.

* *
*

De opstandige moderne wereld leeft en streeft in strijd met de Wet Gods, en de verdedigers der nieuwe moraal zijn openlijk in strijd met Hem, die Zijn wet voor het menschelijke leven gegeven heeft.

Calverton erkent geen God, en dus geen Wet.

Hij leeft blijkbaar uit het evolutionistische beginsel, en op dat standpunt heeft hij gelijk.

Maar al erkent deze schrijver over het moderne leven geen God, hij verstaat zeer goed dat de *godsdienst* zijn groote vijand is, en wel alleen de *christelijke* godsdienst.

Hij stelt het christendom op alle punten in beschuldiging.

Hij verwacht het heil voor de menschheid van de voorkoming der zwangerschap, euphemistisch genoemd: „controleering der geboorten" en spreekt het (op blz. 14) uit, dat „de oppositie daartegen berust op de *Christelijke* opvatting van het sexueele als iets zondigs".

Wel geeft hij hier blijk, dat hij het Christendom, dat de H. Schrift tot richtsnoer heeft niet kent. Want de Christelijke opvatting is niet dat het sexueele *zondig* is, doch dat het heilig is. Ontrouw en liefdeloosheid is *wel* zondig, en dáárom gebiedt God, en handhaaft Christus het gebod: „Gij zult niet echtbreken!" Maar de voortplanting is volgens de H. Schrift goed en de geboorte een blij feit.

God de Schepper heeft aan de voortplantingsdaad de geboorte verbonden. Dit is de natuurlijke weg. Het onnatuurlijke van de „nieuwe moraal" is, dat deze verbinding kunstmatig wordt verbroken, doordat, zooals Calverton het uitdrukt, „het zwaartepunt van het sexueele verkeer verlegd is van de procreatie in de recreatie". (p. 132)

Wij willen Calverton niet bestrijden, wanneer hij zegt (pag. 116), dat het aan de *Christelijke* opvattingen aangaande de sexen te danken is, dat *kuischheid* werd beschouwd als het sine qua non der vrouwelijke deugd. Wij achten het zelfs een eere voor de Christelijke opvatting, belichaamd in de Wet Gods, erbij te kunnen voegen, dat

kuischheid en reinheid ook het sine qua non der *mannelijke* deugd geacht wordt.

Wij achten het dan ook volkomen terecht, dat Calverton de Christelijke opvattingen op deze wijze vereenzelvigt met de „oude" moraal, die, ontdaan van menschelijke excessen, welke ook wij afkeuren, bestaat in den eisch van het monogame huwelijk en de heilighouding daarvan.

Het Christendom, de „oude" moraal heeft het gedaan, en talloos zijn de beschuldigingen, die hiertegen worden ingebracht.

Zoo heeft het Christendom op zijn geweten, om enkele dingen te noemen:

1. gebrek aan aanpassingsvermogen (p. 116).
2. het lijden door zelf-bedwang, den mensch buiten het huwelijk opgelegd (p. 115).
3. dat de vrouw eigendom werd van den man (p. 158).
4. de dubbele moraal voor man en vrouw (p. 116).
5. dat beiden zich niet ontwikkelden tot flinke karakters (p. 118).
6. als reactie de overdreven belangstelling voor het sexueele bij de jeugd van heden (p. 118).
7. de onanie als afleiding (misschien ook wel de homosexualiteit en de geslachtsziekten. P.) (p. 119).
8. de prostitutie, die door de nieuwe moraal, (waardoor de meeste vrouwen en meisjes zich prostitueeren, zij 't dan niet voor geld, P.) natuurlijk moet afnemen (p. 127).
9. de abortus, daar men onwettige bevalling wilde ontkomen, die voor een schande gold (p. 136).
10. het verdwijnen van onwettige geboorten (p. 148).
11. de grootere sterfte van onwettige kinderen (p. 151).
12. dat de armen meer de dupe worden dan de rijken (p. 155).
13. de onderwerping der vrouw.
14. de achteruitzetting van de ongehuwde moeder, enz..

Wij constateeren slechts, doch weerleggen niet.

Alleen willen wij opmerken, dat deze „nieuwe moraal", waarin Sovjet Rusland het voorbeeld geeft, door schier alle modernen meer of minder sterk gepredikt, tegenover de „oude" moraal, die met de Wet Gods in overeenstemming is, uitkomt, men vergunne de vergelijking, als drek tegenover louter goud.

Hier een prediking van toegeven aan de laagste lusten, daar een

verbieden en waarschuwen uit liefde tot verheffing van den mensch.

Hier een stinkende poel ten bate van een momentelijke zinnenprikkel, waarin de mensch walgt van zichzelf, daar een solide samenleving, waarin trouw en eergevoel de heerschende motieven zijn.

Hier een vuilspreken, spotten en spelen met de heiligste en intiemste functiën van het edele menschelijke lichaam, dáár een waardige ernst en beheersching met betrekking tot het geslachtelijke leven.

Hier de dood in den vorm van ontbinding van eigen leven, huwelijk, huisgezin en staat, daar opbouw in de saambinding van de vrouw, rijk in de tentoonspreiding harer echtelijke en moederlijke zorg, en de man sterk in verantwoordelijkheidsbesef tot vorming van gezinnen tot sterkte van den Staat.

Hier hartstocht, daar liefde.

Hier slavernij, daar vrijheid.

Hier onteering van elkaar, daar achting voor elkander.

Hier versmading en minachting van het vader- en moederschap met de daad, daar oefening en voorbereiding van weerskanten voor die verantwoordelijke plaats.

Hier het ongewenschte kind, daar de jonge mensch onder gebed verwacht en met blijdschap begroet.

Hier het dierlijke op den voorgrond geplaatst, daar het goddelijke, te heerlijker nog met het oog op de Wet Gods, die voor den zondaar volbracht is door Christus, waardoor hij vrijstaat voor God, Zijn Schepper, Zijn Vader met Zijn heilige geboden in 't oog gevat als een lichtend spoor voerende in het eeuwige leven tot ontplooiing van de heerlijke mogelijkheden, die hier in ieder menschenkind in kiem besloten liggen.

* *
*

De leidslieden in het moderne leven zijn zich goed bewust, dat zij den strijd voeren tegen het christendom.

Wij merken dan ook op, dat het opstand is, niet maar op enkele punten, maar stelselmatige opstand tegen alle geboden van de Wet Gods. Juist dat vijandig verheffen en propageeren van de zonde als stelsel onderscheidt het moderne leven van vroeger tijden.

De Wet Gods is een eenheid en omvat heel den mensch.

Die 10 geboden zijn het menschelijke leven. D. w. z. in korte saamvatting alles wat behoort, zal het den mensch goed gaan, zal hij be-

antwoorden aan zijn doel. Er behoeft niets bij en er kan niets af. De Wet Gods is een geheel, en het woord van Jacobus (2 : 9) dat „die in één gebod struikelt, schuldig is aan alle" heeft letterlijke beteekenis, waar elk gebod van de tien rechtstreeks verband houdt met de andere.

Diezelfde eenheid merken we ook op in den stelselmatigen opstand. Deze richt zich ook niet maar op een deel van het menschelijke leven, maar rust niet, voordat heel de mensch in beslag genomen is.

De pleitbezorger der „opstandige jeugd" en der „nieuwe moraal" verstaat dit. Hij zegt op pag. 8 van zijn boek „de strijd tegen de sexueele moraal der oudere generatie, dien we beleven is maar een deel van een veel grooteren strijd tegen de *geheele levensinrichting* der ouderen".

Het moderne leven, hier geschilderd, tast dan ook elk gebod van Gods Wet aan. Niet alleen het 5de en het 7de. We behoeven dit niet met breede citaten te bewijzen. De praktijk leert het genoegzaam, en één uitdrukking als Calverton gebruikt op pag. 109: „de deugd verwisselt haar kleur als een kameleon" toont voldoende aan, dat ook voor de handhaving van het 6de, 8ste en 9de gebod van Gods Wet van hem niets te verwachten is.

Het laatste gebod: „gij zult niet begeeren" is reeds vanzelf vervallen, want heel de richting is een tegemoetkomen aan en een aanwakkeren van de begeerte.

Gaan wij dan verder tot de 1ste tafel der wet Gods, zoo blijkt ons dat van een dag des Heeren naar het 4de gebod niets is overgebleven.

Met het 3de gebod: „Gij zult den Naam des Heeren Uws Gods niet ijdellijk gebruiken, want de Heere zal niet onschuldig houden, die Zijn Naam ijdellijk gebruikt" is het eigenaardig gesteld. Men zou verwachten, dat men den Naam van Hem, dien men niet erkent en uitsluit, met rust zou laten. In stee daarvan is het misbruik van Zijn Naam niet van de lucht in de kringen der opstandigen, en is er bijna geen modern boek, waarin niet gevloekt wordt. Waar gevloekt wordt kan niet meer over godsdienstige zaken gesproken worden. Calverton drukt dit op eigenaardige wijze uit: „het veelvuldig gebruik van familiare, soms sterk gepeperde uitdrukkingen zou op zichzelf al een beletsel vormen tegen het ter sprake brengen van religieuze onderwerpen bij de gewone conversatie" (pag. 95).

En wat betreft de verhouding van het moderne leven en het 1ste en 2de gebod der Wet, die samen den zuiveren door God vereischten

godsdienst aangeven, de daadwerkelijke verloochening van alle andere geboden is één vloeken tegen God en sluit zijn dienst geheel uit.

Calverton wijst dit aan als een groote deugd van de jeugd.

Het is duidelijk, dat de twee, die we tegenover elkaar zien staan, de Wet Gods en het moderne leven, de belichaming zijn van tweeërlei geest, die in de wereld is.

Wij zagen in de Wet Gods zoo even een geheel, dat we kunnen noemen: de mensch, zooals God hem hebben wil.

Wij zagen in het moderne leven den mensch in opstand tegen die Wet Gods in haar geheel, dus de mensch vijandig tegen Gods uitgedrukte Wil aangaande zijn leven.

Tweeërlei geest gaat hier lijnrecht tegen elkaar in. En waar we weten, dat de Wet Gods volmaakt volbracht is door Christus, die gesproken heeft van eeuwigheid: „Zie ik kom om uwen Wil te doen, o mijn God, en Uwe Wet is in het midden mijns ingewands", daar is de Wet in Zijn leven vervuld, of m. a. w. daar is Hij de Mensch, in Wien de 10 geboden verpersoonlijkt zijn. Midden in de menschenwereld staat Hij, de Volbrenger der Wet, en in alle dingen die we nu besproken hebben is het de vraag: Vóór of tegen den Christus?

Doch waar het moderne leven in haar uiting van revolutie en opstandigheid tegen Gods Wet, dus tegen Christus, ingaat, daar weten we zeker, dat de arme misleide en verblinde wereld ook gedreven wordt door een geest en wel den geest, dien Hijzelf noemt „duivel en satan", en dien Hij aanwijst als „den menschenmoorder van den beginne, die in de Waarheid niet staande gebleven is, want hij is een Leugenaar en de vader derzelve leugen" (Joh. 8 : 44).

* *
*

Dit moderne leven openbaart zich in de „christelijke" landen en kan daarom „afval" heeten.

Het richt zich bepaald vijandig tegen het christendom, en onderscheidt zich hiérin van alle voorgaande tijden, dat het de zonde tegen elk der geboden Gods tot stelsel verheft.

Nu is het noodig, dat we deze moderne leer in de *praktijk* trachten te zien, zullen we ons een goed oordeel vormen aangaande de tegenstelling met de Wet Gods.

Boeken als van Calverton en Lindsey toonen reeds zeer duidelijk, welk een moeras van onreinheid achter de gepredikte leerstellingen ligt,

en dat hier het woord van Paulus geldt: „Hetgeen heimelijk van hen geschiedt is schandelijk ook te zeggen" (Ef. 5 : 12), maar 't is moeilijk om daaruit de feitelijke gevolgtrekkingen te maken.

Toch is de „nieuwe moraal" in haar krachtdadige uitwerking reeds zóó ras, dat we haar kunnen toetsen aan de feiten, en wel in het door Calverton zoozeer verheerlijkte Rusland.

We behoeven daartoe slechts de nieuwste werken over Rusland op te slaan. Ik wil voornamelijk laten spreken de Amerikaansche schrijfster Dorothy Thompson, thans gehuwd met den bekenden schrijver Sinclair Lewis, die blijkbaar met kennis van zaken en met groote liefde tot Rusland, als journalist voor een der grootste Amerikaansche dagbladen haar indrukken weergeeft [6]).

Kenschetsend is het volgende:

„Misdaden worden geheel beoordeeld met betrekking tot hun belang voor de gemeenschap. Moord wordt niet zeer zwaar gestraft, de Sovjet-staat beschouwt den moordenaar als een sporadisch en gewoonlijk pathologisch verschijnsel. Maar op omkooping in dienst staat de doodstraf — een vonnis dat volgens den standaard van persoonlijk recht buiten alle verhouding tot de begane misdaad staat, vooral als men bedenkt, hoe groot de verleiding er toe in 't verarmde Rusland is. Een onomkoopbare ambtelijke klasse is echter van het grootste belang voor het proletarische dictatorschap, en met het oog daarop zijn die vonnissen voor den communist rechtvaardig.

Indien een ongehuwde vrouw een kind krijgt, en de vader, die volgens de wet voor 't onderhoud ervan verantwoordelijk is, onder verschillende mannen gezocht moet worden, zal de Sovjet-Rusland geen nauwkeurig onderzoek instellen, wie van hen het eigenlijk is. De reden daarvan is, dat het er voor de gemeenschap weinig toe doet. Waar het op aankomt is, iemand te hebben, die het behoorlijk kan opvoeden en kleeden, en zoo een nieuwen Sovjet-burger kan opbrengen"(pag. 190).

Een ander citaat:

„Niet lang geleden publiceerde een communistisch schrijver in een der Moskousche dagbladen een vernietigende aanklacht der sexueele opvattingen en moraal van de leden der Comsomol. De schrijver sprak de beschuldiging uit, dat in deze communistische jeugdorganisatie vreeselijke toestanden heerschten. Geslachtelijk verkeer vond op de meest losbandige wijze plaats.

Na dien aanval regende het dagenlang ingezonden stukken bij de

couranten en meer dan duizend jonge menschen schreven brieven, waarin zij vroegen: „Zeker, maar wat *moeten* wij dan doen? Wij weten het niet. Jelui zegt het ons niet. Je zegt, dat wij op de belangen der gemeenschap behooren te letten. Dat is alles goed en wel als het om schooltucht gaat of om de keuze van een beroep of werkkring — maar wat beteekent het, als wij den drang van ons instinct willen volgen?" (pag. 191).

Van belang is ook het volgende woord: „Door zijn pogen om alles weg te doen wat den mensch tot persoonlijke opvattingen brengt en in hem gevoelskrachten en gevoelstrouw schept, die niet onmiddellijk van nut zijn voor den staat, heeft het communisme de esthetische en de gevoels-associaties van de liefde aangetast. Het heeft getracht om alle verhoudingen tot een eenvoudige biologische basis terug te brengen, waarin het bevredigen van sexueele verlangens niet gecompliceerder en nauwelijks belangrijker is dan het bevredigen van den honger, en waarbij alleen dat, wat de volksgezondheid betreft, meetelt" (pag. 214).

„Rusland beweert, de vrouwen te hebben „geëmancipeerd". Meer voor haar te hebben gedaan dan eenig ander land. Het heeft dan ook alles gedaan om de vrouw onafhankelijk van den man en afhankelijk van den staat te maken.

Maar als men een poos in Rusland gewoond heeft vraagt men zich af, of men hier niet eerder van „sterilisatie" dan van „emancipatie" zou moeten spreken: Of, nu Rusland Eros teruggebracht heeft tot den makkelijksten vorm om de sexueele aandrift te bevredigen en den staat te bevolken, hetgeen beschaving opbouwt, die vijandiger tegenover alles, wat vrouw is, staat, dan wat ook ter wereld".

„Door de vrouw op precies dezelfde hoogte als den man te stellen, is ze ontvrouwd" (pag. 221 en 222).

Verder verhaalt de schrijfster, hoe de jonge Russische vrouw om economische redenen niet tegen het krijgen van een kind heeft op te zien. Haar zwangerschap wordt door den staat beschermd.

„Het resultaat van dit systeem is, dat er een nieuwe eigenaardige klasse aan 't opkomen is: vrouwelijke avonturiersters, die munt slaan uit het krijgen van kinderen. Bij de rechtbank bestaat de neiging om de vrouw te gelooven, vooral omdat het vaderschap op biologische of psychologische gronden zoo moeilijk te bewijzen valt. Soms is het uiterlijk van een kind van twee maanden, de kleur van zijn oogen of van zijn haar als voldoende bewijs gebruikt om het vaderschap vast

te stellen! De bewijslast rust niet op de vrouw maar op den man... Maar een zeker soort van instinctief deugdzame vrouwen neemt hier geen genoegen mee. Want zij zien, dat, naarmate andere vrouwen zorgeloozer in hun verhoudingen worden, en zich minder om de resultaten daarvan bekommeren, de mannen tegenover de vrouwen achterdochtiger en vijandiger worden. *Dit is zoo waar, dat zich werkelijk reeds symptomen opdoen van een strijd tusschen de beide sexen,* (ik cursiveer P.) en dat in een land, waar zooiets totaal onbekend was" (pag. 225).

Over de kunstmatige vruchtafdrijving schrijft zij o. m. het volgende: „Het wordt op zoo groote schaal toegepast, dat men het niet meer als een eugenetischen maatregel kan beschouwen, of mag aannemen, dat het slechts na zorgvuldig overleg en dringend economische redenen gedaan wordt. Het wordt alleen gratis gedaan als de vrouw den betrokken autoriteiten overtuigend kan aantoonen, dat het noodig is, maar iedere zwangere vrouw kan wettig op eigen kosten de operatie laten doen. En de particuliere zoowel als de staatshospitalen liggen vol vrouwen, die hier gebruik van maken. Abortus is de algemeene en heel gewone manier geworden, om van de ouderlijke verantwoordelijkheid af te komen" (pag. 226).

Over echtscheiding: „Een echtscheiding is even makkelijk te krijgen als een tramkaartje, maar niet zoo duur. Een man kan een vrouw trouwen, haar mee naar huis nemen, haar den volgenden dag terugbrengen en van haar scheiden, en de ambtenaar zal nauwelijks zijn schouders ophalen. Zij moet 16 jaar oud zijn, niet in te nauwe verwantschap met den man staan, geen idioot of krankzinnige zijn, en zij moet haar toestemming tot het huwelijk geven. Voor de scheiding wordt haar toestemming niet vereischt" (pag. 228).

In tegenspraak met Calverton's enthousiaste bewering, dat de prostitutie afneemt door de beoefening der „nieuwe moraal", staat het in het land, dat hij als de heilstaat op huwelijksgebied schildert, zoo, dat, „als liefde alleen maar de bevrediging van een sexueele impuls is en men geen kinderen wil hebben, de hopeloos in den war zijnde jonge Rus denkt: Waarom zou ik dan die bevrediging niet op de eenvoudigste wijze zoeken? En zoo blijft de prostitutie tieren" (pag. 230).

„Zelfs is, als men enkele jongere schrijvers mag gelooven, de algemeene ontaarding der sexueele verhoudingen uitgeloopen op de ontaarding der prostitutie zelve. Door armoede en het te niet gaan van

alle esthetische waarden tot den laagsten trap gezonken, blijft zij op een wijze voortbestaan, die men nergens elders zal aantreffen... En toch was de hoop, dat men de prostitutie — een burgerlijk lapmiddel en het resultaat van een ongelijke economische verdeeling — zou kunnen afschaffen, een der redenen voor de „hervorming" van het huwelijk. De voorstanders van de vrije liefde zeiden immers, dat het huwelijk niets anders dan gelegaliseerde prostitutie was" (p. 231).

Onder de breede lijst van literatuur over Rusland is vooral kenmerkend het boek van den Roemeenschen schrijver, zelf bolsjewist, Panaït Istrati [7]).

Bijna 450 bladzijden wijdt Istrati aan de jammerlijke toestanden in het huidige Rusland.

Om gevrijwaard te zijn voor eenzijdige belichting willen we ook uit dit boek iets meedeelen.

Naar socialistisch recept vergoelijkt de schrijver het kwaad en wijt de misstanden der revolutie aan het verkeerde régime. Hij had als partijgenoot overal toegang, en beroept zich steeds op officieele gegevens. Hij schildert ons dan dat groote land met zijn 150 millioen menschen als één poel van ellende en misdaad, waarvan in de eerste plaats de vrijgemaakte vrouw dupe is. Verkrachting behoort tot de zeer gewone verschijnselen. Als schering en inslag komt in het boek voor, dat de vrouw of het meisje dat iets bereiken wil, aan de communisten „in natura" betalen moet. Geweldpleging jegens de vrouw staat bij elk misdadig sofjet-complot, dat aan het licht komt, voorop. Zelfs vrouwenhandel komt voor onder de communisten. „Eén verkoopt zijn dochter voor 500 roebels, anderen handelen in minderjarigen" (*Prawda* 2 Juni '27) pag. 419. In een school in de streek van Samarcanda zijn van de 46 meisjes van 8—14 jaar, 16 verkracht door hun onderwijzers. De plaatselijke organen der partij die ingelicht werden, hebben niet alleen niets gezegd, maar probeerden de zaak in den doofpot te stoppen (*Trud* 13 Apr. '29) pag. 415. De *Iswestia* noteert talrijke gevallen van mishandeling van vrouwen door haar mannen, omdat ze meegedaan hebben aan de „verkiezingen". In den Oeral rost een secretaris van de communistische cel zijn vrouw af, die candidate is voor de sovjet. In de provincie Toela slaat een lid van het sovjet-bestuur met een ijzeren staaf zijn vrouw, die voorzitster is van diezelfde sovjet. In de provincie Gomel zijn alle vrouwen van

het dorp door hun mannen afgeranseld, omdat ze een vergadering hebben gehouden, enz. pag. 380.

Ziehier het revolutionaire vrouwenkiesrecht in de revolutionaire praktijk! Het geheel is een afschrikwekkende illustratie van het beginsel waaruit het moderne leven geleefd wordt: *de haat.* Geen nader betoog is noodig, om het oog te openen voor het feit, dat de „nieuwe moraal", waarover wij spreken, slechts weergeeft de snelle zuiging der revolutie, waarmee het christelijk deel der wereld in dienzelfden afgrond bezig is te verzinken.

Het bovenstaande is voldoende om de resultaten van de nieuwe moraal, door den modernen mensch gehuldigd, tegenover Gods Heilige Wet in 't licht te stellen.

* *
*

Zeer goed ben ik mij bewust, dat de predikers der „nieuwe moraal" ten onzent, mij zullen tegenvoeren, dat het niet aangaat, om het tegenwoordige Rusland tegen haar uit te spelen.

Immers wat zij zich voorstellen is niet de chaos van Rusland maar een regeling van hoogerhand in den geest van Lindsey's „kameraadschappelijk huwelijk". Daar moet het in Rusland ook heen. Miss Thompson meent, dat in Rusland ook naar een soortgelijke „oplossing" wordt gestreefd. Immers zij zegt: „De jonge communisten schijnen op een oplossing aan te sturen, die niet veel verschilt van het kameraadschappelijke huwelijk van Rechter Lindsey" (pag. 193 a.w.).

De groote „verdienste" van Lindsey in zijn vinding komt hierop neer, dat hij, *door de daad des huwelijks volledig en wettig voor allen buiten het monogame huwelijk, dat ter voortplanting mag blijven, te stellen, de erotiek uit de knellende banden van het christendom verlost.*

Lindsey's leer is het individualisme in consequentie. Ieder doet met zijn eigen lichaam wat hem goeddunkt, en gebruikt ter bevrediging van zijn lust een ieder, die hem aanstaat, zonder eenige verantwoordelijkheid te kennen voor de samenleving, voor het huisgezin en voor man of vrouw, met dooding van de kiemen des menschelijken levens, zoolang het der vrouw niet past of behaagt moeder te worden en een ander individu tot aanzijn te doen komen.

Het is duidelijk de ontbinding, het is de dood.

Het is de dood voor het menschelijk leven, lichamelijk en geestelijk; het is de dood voor de samenleving; het is de dood voor het huisgezin;

het is de dood voor den staat, want ook alle gezag wordt weggenomen.

Het bijzondere van dit kameraadschappelijke huwelijk is evenwel, dat de hulp der *overheid* wordt verwacht in de regeling ervan.

Men komt dus niet maar met den eisch, dat de overheid vrijheid verleent en de voorwaarde van *trouw* laat varen voor het huwelijk, maar dat de overheid in dezen dienst zal doen; dat zij zal laten varen, wat zij tot dusver beschouwde als Wet Gods, en dat zij zich zal laten maken tot dienares van den nieuwen mensch, die zich zelf een nieuwe ethiek verschaft heeft.

Lindsey meent, dat zijn voorstel in de praktijk de maatschappij ontheffen zal van een massa bureaucratischen rompslomp.

Het is mogelijk. Maar er staat noodwendig tegenover, dat de doorvoering van het „Huwelijk in Kameraadschap" naar zijn eisch, hetzelfde euvel in veel sterker mate zou doen terugkeeren.

Welk een berg van regelingen zou men in de plaats krijgen!

Ik noem maar iets.

Er moet distributie zijn van prophylactische middelen, want het neo-malthusianisme is in deze maatschappij overal de reddende engel.

Er moet voor gewaakt worden, dat de *goede* middelen alleen worden verstrekt. Ze moeten afdoende, veilig en onschadelijk zijn. Daarom moet er bestrijding plaats hebben van de clandestiene invoering en verkoop van andere middelen.

Zal het goed zijn, en zal de contrôle met succes worden uitgeoefend, dan moeten die goede middelen op reusachtige schaal van staatswege worden gefabriceerd.

Verder, zal het „huwelijk in kameraadschap" werkelijk iets beteekenen voor de samenleving, dan zal vooraf medisch onderzoek moeten plaats hebben naar de geschiktheid van alle jongens en meisjes voor de beoefening der erotiek.

Ook moeten er goede wetten zijn voor degenen, die geen kinderen mogen verwekken, maar de middelen ter voorkoming van staatswege moeten toepassen.

Dan moet uitgemaakt, wie tot een „gezinshuwelijk" mogen overgaan, en wanneer dit plaats mag hebben, gezien de financieele positie van twee jonge menschen.

Eveneens moet worden bepaald, welke jonge meisjes het recht zullen hebben, om op eigen gelegenheid, buiten huwelijk, kinderen te kweeken, een voorrecht, dat Lindsey voor sommigen opeischt.

Kortom, hier komt geen eind aan de wetten en bepalingen.

't Is geen wonder. Zooals elke revolutie geeft ook deze het omgekeerde van wat ze belooft. De gewaande vrijheid is niets dan zedelijke gebondenheid voor ieder, zoodat een geordende staat hoe langer hoe meer een onmogelijkheid wordt.

Daarom heeft de Overheid niet slechts het recht, maar de *roeping* in 't belang des volks haar gezag te laten gelden tegen deze ontbindende machten.

De socialistische heilstaat openbaart zich in de praktijk steeds als ondragelijke tyrannie. Het kan niet anders. Immers wanneer men alles losmaakt, wat de natuur zelf vastlegde, zal men genoodzaakt worden, overal waar de natuur in Gods Schepping eertijds de schroeven stelde, de menschelijke hand aan te leggen, om het organisme der samenleving van bovenaf vast te houden. Het wordt dan éérst een onverdragelijk mechanisme, maar het voert met onfeilbare zekerheid tot de ruïne.

De „oude" moraal heeft haar fouten, zeer zeker, maar alleen doordat zij afwijkt van de Wet Gods.

De Wet Gods heeft zich door alle tijden bewezen als te zijn rein en goed. In haar ligt het heil voor mensch en volk.

Het moderne leven predikt in de nieuwe moraal de loslating van en het ingaan tegen Gods Wet en de vruchten zijn openbaar in rampspoed en dood.

Een nieuwe ethiek kan niet bestaan, want zij is leugen. De mensch blijft mensch. En ook in zijn instellingen voor den mensch is God de Onveranderlijke. Hij zal het te zeggen hebben. Het moderne leven botst tegen Hem.

Het behoud der opstandige kinderen, die niet een ander geslacht zijn, doch leven onder zeer moeilijke omstandigheden, ligt in terugkeer tot de oude paden, in erkenning van Gods gezag in dat der ouders.

De ouders hebben hun gezag uit te oefenen in liefde en met verstand, maar niet naar den eisch der slapheid van den modernen tijd, doch met kracht, handhavende als vaders en moeders hun gezag in Gods Naam.

Die tot regeeren geroepen is en Gods Wet verstaat, weet zich sterk tegenover de vooze macht der leugen, met hoe groot lawaai zij optreedt. Wetende dat alleen in Gods geboden het heil der onderdanen gelegen is, weet hij van geen toegeven aan de dwaasheden der menigte.

In de handhaving van Gods geboden is de Overheid, die dienares Gods wil wezen, onwrikbaar. De vervulling der revolutionaire eischen is er op gericht, dat geen christen, naar zijn geweten, regeerder zou kunnen zijn. Alleen diegene, die Gods Woord als onbetwistbaar richtsnoer des levens kent, en zich daaraan geloovig onderwerpt, staat sterk tegen de verdervende machten van den modernen tijd. Hij kan het wagen, want achter hem staat de Waarheid, achter hem staat God. Daarom gezegend een volk, dat geleid wordt door mannen, die verantwoordelijkheid en trouw kennen en daarin voorgaan, al moet het ook ingaan tegen de meening der groote dwalende massa, die Gods Wet verlaat.

Het offer der dienende liefde is „de grond der zedelijkheid" [8]), in dezen weg vastgelegd door den Koning der Koningen en Heer der Heeren, die Zichzelf gegeven heeft, tot een verzoening van onze zonde.

Door dit offer is de Wet Gods vervuld. De grond der zedelijkheid, volgens deze conclusie van Prof. Aalders, kan dus weergegeven worden met één woord: trouw. De trouw van Christus. Nog dieper gevat: de trouw Gods. God is trouw aan Zijn Woord. Hij heeft dit bewezen. Hij draagt ook alle dingen door het Woord Zijner kracht (Hebr. 1 : 3). In het Woord hangt de wereld. Alle moraal voor den mensch, geschapen naar Zijn Beeld, is gelegen in trouw aan Gods Woord en aan het eigen woord, waaraan zijn Schepper hem bond. *Trouw*. Dit woord geeft de oplossing aan voor alle moeilijkheden van het moderne leven, waarvan de kenmerkende trek is: *Ontrouw*.

Doch ieder die in oprechtheid tot God komt met de schuld zijner zonde, bedreven volgens de oude of de nieuwe moraal, is gereinigd en gaat in vrijheid uit in het leven, om eeuwig te wandelen naar Zijn onveranderlijke Wet, de Wet der Liefde.

---

[4]) Bij H. Meulenhof, Amsterdam, die, blijkens de herdrukken, met de boeken van Lindsey goede zaken maakt.

[5]) Door schrijver dezes besproken in „Onder eigen Vaandel" van Aug. '29 en Mei '30.

[6]) Haar werk werd onder den titel „Nieuw Rusland" uitgegeven bij J. Philip Kruseman, 's Gravenhage.

[7]) Panaït Istrati „Het licht aan de kim". Querido, Amsterdam 1930.

[8]) Aalders, a.w. pag. 238 v.v..

VRAAG EN ANTWOORD.

Tot ons leedwezen moet wegens gebrek aan plaatsruimte de copy voor de adviezenrubriek blijven overstaan tot het volgend nummer.

N.

RECTIFICATIE.

Van zeer geachte zijde maakt men ons de opmerking, dat het antwoord op vraag 4 van ons vorig nummer inzake het stichten van een bijzondere school door een Kerkvoogdij — buiten medewerking van de gemeente — niet juist, althans niet volledig was.

In bedoeld geval zou n.l. schoolstichting met medewerking mogelijk geweest zijn in verband met het (in 1927 door aanneming van het amendement-ZIJLSTRA toegevoegde) tweede lid van art. LXIV § 11 der L.O.wet, welke bepaling wij zelf in een noot achter het advies hebben geciteerd.

Wij moeten tot onze spijt erkennen dat hier een fout is ingeslopen. Echter niet in het antwoord doch in de vraag. Bij het persklaar maken van deze vraag hebben wij een bepaalde plaatsnaam abusievelijk aangeduid als „naburige gemeente", terwijl het de naam was van een buurtschap van dezelfde gemeente. Men leze daarom in de plaats van „in een naburige gemeente" (regel 13 van de vraag) „in een ander buurtschap der gemeente". Schoolstichting met medewerking der gemeente was in het bedoelde geval niet mogelijk.

N.

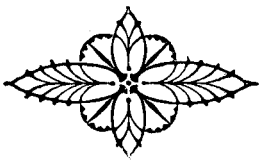
VERSLAG Dr. A. KUYPERSTICHTING OVER 1929

VERSLAG

OMTRENT DE VERRICHTINGEN DER

Dr. A. KUYPERSTICHTING

OVER HET JAAR 1929

EXTRA-NUMMER VAN
ANTIREVOLUTIONAIRE STAATKUNDE
ORGAAN VAN DE
Dr. ABRAHAM KUYPERSTICHTING

J. H. KOK N.V. KAMPEN - 1930

VERSLAG OMTRENT DE VERRICHTINGEN DER Dr. A. KUYPERSTICHTING OVER HET JAAR 1929

Alvorens wij ons gewone jaarlijksche overzicht geven van de werkzaamheden der Kuyperstichting gedurende het jaar 1929, mogen wij met een enkel woord de aandacht vestigen op een drietal omstandigheden, die in dat jaar invloed op den omvang en den aard dier werkzaamheden hebben geoefend.

Als zoodanig noemen wij in de eerste plaats de Kamerverkiezingen. Hoewel de Kuyperstichting niet rechtstreeks deelneemt aan den stembusstrijd, ondergaat haar arbeid uiteraard den invloed daarvan. Ook in het jaar 1929 was dit het geval. Vooral onderwerpen als staatspensioen, sociale verzekering, defensie en het vraagstuk van de verhouding van godsdienst en politiek, — onderwerpen, die bij de jongste verkiezingen sterk naar voren kwamen — vroegen herhaaldelijk onze belangstelling, hetzij in verband met verzoeken om inlichtingen of advies, hetzij ter voorziening in behoefte aan lectuur.

Ook door middel van het verspreiden van diverse kleine vlugschriften konden wij het onze er toe bijdragen, om met het oog op de verkiezingen in ruimeren kring de gewenschte voorlichting te verstrekken.

Een tweede omstandigheid, die, vooral in het laatste gedeelte des jaars, invloed op onze werkzaamheid oefende, was de in den laatsten tijd oplevende Anti-Revolutionaire Jongeren Actie. Hoewel de Kuyperstichting als zoodanig buiten deze actie staat, verleent zij aan degenen, die daaraan deelnemen en zich door studie en bespreking op de hoogte willen stellen van de theoretische en practische beteekenis der Antirevolutionaire beginselen, gaarne een zoo ruim mogelijken steun in den vorm van voorlichting en lectuurverstrekking. En wij mochten dan ook reeds in 1929 ervaren, dat tal van jongerenclubs van deze medewerking onzer stichting met dankbaarheid en — naar wij hopen — ook met resultaat, gebruik maakten.

En eindelijk willen wij als derde omstandigheid wijzen op het gelukkige feit, dat gedurende het afgeloopen jaar naast de Vereeniging van Burgemeesters, Wethouders en Secretarissen „Groen van Prinsterer" en naast elders reeds bestaande provinciale organisaties van Antirevolutionaire raadsleden, in verschillende provincies nieuwe provinciale

organisaties werden in het leven geroepen. Het initiatief voor het oprichten van dergelijke organisaties kan uit den aard der zaak niet van de Kuyperstichting uitgaan, al mocht zij reeds verschillende malen degenen, die het initiatief namen, door het verstrekken van verschillende gegevens, behulpzaam zijn. Doch wel hebben deze organisaties, die geleidelijk de plaats gaan innemen van den Bond van Antirevolutionaire Gemeenteraadsleden, voor den arbeid der Kuyperstichting beteekenis, wijl zij onder de Antirevolutionaire raadsleden het besef verlevendigen, dat studie en samenwerking ter versterking van hunnen invloed zeer gewenscht is. En het bleek ons dan ook reeds herhaaldelijk, dat door het oprichten dezer provinciale vereenigingen meer dan tot dusver belangstelling gewekt werd voor het centraal bureau der Kuyperstichting, speciaal ook met het oog op de gemeentepolitiek.

Wij zulllen deze nieuwe levensuitingen der Antirevolutionaire Partij niet alleen met levendige belangstelling blijven gadeslaan, maar ook met de middelen, die ons bureau ter beschikking staan, blijven steunen.

* *
*

BESTUUR.

Volgens art. 7 van de Statuten der Kuyperstichting traden de leden van den Raad van Beheer op 1 September 1929 als zoodanig af. Bij besluit van de Deputatenvergadering van dat jaar werd de heer H. Colijn opnieuw benoemd tot Voorzitter van den Raad van Beheer en de heer J. J. C. van Dijk tot Penningmeester. Door het Centraal Comité werden herbenoemd de heeren: A. W. F. Idenburg, Mr. J. Terpstra, Mr. H. Bijleveld, Ds M. van Grieken en Dr. J. Severijn.

Verder werden door verschillende kieskringbesturen herbenoemd de heeren A. Bax (Tilburg), J. Bos (Groningen), Mr. A. Bruch (Haarlem), J. A. J. Jansen Maneschijn (Dordrecht), J. Deutekom (Amsterdam), Mr. P. E. Briët (Leiden), Mr. J. J. Croles (Friesland), Prof. Dr. H. Bouwman (Zwolle), B. Schuurman (Drenthe), Ds. G. Renting (Nijmegen), H. van Andel (Utrecht), J. van Andel (Den Haag) en J. G. Schouten (Den Bosch).

In de plaats van den heer D. Harms, die zijn lidmaatschap in verband met vertrek naar elders neerlegde, benoemde de kieskringcentrale Den Helder den heer L. Harms te Zaandam.

Vier kieskringen bleven in gebreke een vertegenwoordiger in den Raad van Beheer aan te wijzen, althans aan het Bureau der Kuyperstichting of aan het Centraal Comité daarvan bericht te zenden, zoodat van de op 1 September 1929 afgetreden leden, ingevolge art. 7, tweede lid der Statuten nog krachtens hun vroeger mandaat zitting hebben de heeren A. D. P. van Löben Sels, H. J. van Lonkhuyzen, J. Schouten en D. Mulder.

De Raad van Beheer hield zijne gewone vergaderingen in Maart en November. Het Dagelijksch Bestuur vergaderde vier maal.

CENTRAAL BUREAU.

Personeel.

Tengevolge van de benoeming van Mr. J. J. Hangelbroek tot Adjunct-Directeur van het Bureau van den Schoolraad voor de Scholen met den Bijbel, zag het Bestuur in den loop des jaars een bekwaam en gewaardeerd medewerker heengaan. In zijn plaats werd benoemd tot Adjunct-Secretaris van het Bestuur en Assistent aan het bureau, Mr. C. Beekenkamp, die tegen het einde des jaars zijn nieuwe functie aanvaardde.

Overigens bleef de bezetting van het bureau, althans wat de belangrijkste plaatsen aangaat, ongewijzigd.

Lokaliteit.

Wat aangaat de lokaliteit dient vermeld, dat sinds September 1929 in het pand Dr. Kuyperstraat 3 gevestigd is de kanselarij der Zuid-Afrikaansche Legatie. Met uitzondering van eenige zolderruimte is thans dit gansche perceel in gebruik.

Bibliotheek.

De bibliotheek werd door aanschaffing van verschillende nieuwe geschriften aangevuld. In totaal bedroeg het aantal nieuwe boeken 219, waarvan op het gebied van binnen- en buitenlandsch staatsrecht; staatkunde en partijwezen 38; economie en statistiek 19; armenzorg en sociale aangelegenheden 26; administratief recht en gemeentepolitiek 14; jaarboeken en verzamelingen 23; oud-Hollandsch recht, kinderrecht e.d. 6; geschiedenis 10; algemeene en rechtsphilosophie 4; financiën 11; onderwijs 6; internationale aangelegenheden 19; kerk en godsdienst 5; strafrecht 6; sociologie 7; koloniën 14 en diversen 11. Daarbij komen nog de present-exemplaren en schenkingen uit particuliere bibliotheken.

De afzonderlijk geplaatste theologische bibliotheek werd in den loop des jaars opnieuw geordend en systematisch gerangschikt. Daarnaast werd voortgezet het werk aan den systematischen catalogus, die thans nagenoeg geheel in dubbel aanwezig is.

Verder werkzaamheden.

De correspondentie nam ook dit jaar weder in omvang toe. Het aantal uitgezonden brieven bedroeg 2565 (vorig jaar 2303), het aantal inkomende brieven 2108 (vorig jaar 1815). Ook uit het aantal z.g. lectuurdossiers, samengesteld uit nota's, boeken, tijdschriften, rapporten, statistieken, courantenlectuur e. d., die geregeld aangevraagd en verstrekt werden, blijkt de ontwikkeling van den arbeid van het bureau. In 1925 werden 529 dergelijke dossiers uitgezonden; in 1926: 525; in 1927: 785; in 1928: 1018; in 1929 steeg dit aantal tot 1159. Gedurende het afgeloopen jaar hield deze stijging mede verband met de omstandigheden, die wij reeds in den aanvang van het verslag meldden. Doch, ook afgezien van deze omstandigheden, blijkt uit deze geleidelijke toeneming,

dat de omvangrijke arbeid, aan deze lectuurverstrekking verbonden, in steeds ruimeren kring belangstelling ontmoet of wekt.

De onderwerpen, waarop deze dossiers betrekking hebben, zijn van zeer verschillenden aard. Behalve de reeds door ons genoemde onderwerpen bleken bij het aanvragen van lectuur dit jaar vooral de belangstelling te trekken onderwerpen als: de volkenbond, het koloniale vraagstuk, zondagsrust, lijkverbranding, vaccinedwang, sociale verzekering, met name ziekteverzekering, financiëele verhouding tusschen rijk en gemeenten, het geneeskundig schooltoezicht, kerk en staat, het optreden der Staatkundig Gereformeerde Partij, middenstandsvraagstukken, woekerbestrijding en bedrijfsorganisatie.

Het bezwaar van niet-terugzending van in bruikleen verstrekte lectuur deed zich ook in 1929, en zelfs nog in sterkere mate dan in de voorafgaande jaren, gevoelen. Dit is ons, na hetgeen wij hieromtrent in ons vorig Jaarverslag hebben opgemerkt, een ernstige teleurstelling.

De groote moeite en kosten, die de Kuyperstichting op zich neemt, om alle aanvragers zoo spoedig en zoo afdoende mogelijk te helpen, geven haar aanspraak op de meest mogelijke zorgvuldigheid van de zijde der bruikleeners bij de terugzending der lectuur. En het is dan ook zeer onaangenaam, dat van de in het voorafgaande jaar uitgeleende dossiers, niet minder dan 86 op het oogenblik dat wij dit schrijven, nog niet zijn terugontvangen. Voorzoover mogelijk, zal het niet-teruggezondene ten koste van de nalatigen worden aangeschaft. En ook door andere maatregelen zullen wij trachten de schade tengevolge van niet-terugzending van lectuur te herstellen. Doch inmiddels wordt door deze nalatigheid een geregelde lectuurverstrekking bemoeilijkt. Daarom doen wij nogmaals een dringend beroep op al degenen, die van de diensten van het bureau gebruik maken, om door een vlotte en accurate terugzending der geleende lectuur onze taak te vergemakkelijken.

Intusschen mag dit bezwaar ons toch niet weerhouden er onze voldoening over uit te spreken, dat dit deel van den arbeid der Kuyperstichting zich blijft uitbreiden en ondubbelzinnige bewijzen van waardeering ontvangt.

Ook de gewone adviesarbeid was dit jaar weer belangrijk. Bepaalde cijfers — die trouwens weinig zouden zeggen — daaromtrent kunnen wij niet geven, wijl deze adviezen niet altijd schriftelijk, doch dikwijls ook mondeling werden verstrekt. Een tweetal malen werd onzerzijds door het houden van een referaat een bepaald onderwerp toegelicht. Evenals vorige jaren publiceerden wij verschillende adviezen in de rubriek Vraag en Antwoord van de maandelijksche editie van „Antirevolutionaire Staatkunde".

Het archief der gemeentepolitiek werd niet alleen bijgehouden, doch ook uitgebreid met verschillende dossiers. Van de meest gevraagde

dossiers werden meerdere exemplaren samengesteld met het oog op gelijktijdige aanvragen van gegevens of advies betreffende eenzelfde onderwerp. Vooral inzake het voorbereidend lager onderwijs, het schoolartsenwezen, de houding der gemeentebesturen ten aanzien van publiek vermaak en zondagsrust konden wij met behulp van deze dossiers allerlei gegevens verschaffen.

Wat de geregeld inkomende couranten, tijdschriften en verdere periodieken aangaat, zij opgemerkt, dat de belangrijkste artikelen regelmatig worden gecatalogiseerd en opgelegd ten gebruike, zoowel bij den practischen en wetenschappelijken arbeid van het bureau, als bij de lectuurverstrekking.

Het register op *De Standaard* werd tot en met het jaar 1926 voltooid. Zoo spoedig mogelijk hopen wij uitvoering te geven aan het voornemen, om afschriften van dit register in beperkten vorm ter beschikking te stellen van belangstellenden.

In den loop van 1929 zag het reeds ten vorigen jare aangekondigd tweede deel van Ds. Rullmann's Kuyperbibliographie het licht.

Mr. Hangelbroek's studie over de rechts- en staatsleer van Althusius werd onderbroken door zijn benoeming bij den Schoolraad. Intusschen hopen wij, dat deze nieuwe werkkring hem op den duur gelegenheid laten zal, deze aangevangen studie te voltooien.

Een aanvang werd gemaakt met een systematische behandeling van de belangrijkste vraagstukken op staatkundig en maatschappelijk gebied in het licht der Antirevolutionaire beginselen, in het bijzonder van het vraagstuk der bedrijfsorganisatie.

PUBLICATIES.

De publicaties der Dr. Kuyperstichting gedurende het jaar 1929 beperkten zich tot diverse propagandageschriftjes, die in samenwerking met verschillende drukkerijen met het oog op de Kamerverkiezingen en tegen het einde des jaars werden uitgegeven. Behalve de geschriftjes, reeds in het vorig jaarverslag vermeld, verschenen in 1929 een tweetal vlugschriften van de hand van Ds. M. van Grieken, getiteld resp. „Sluit de Gelederen" en „De sociale wetgeving, Ds Kersten en wij" en een vlugschrift van de hand van den heer J. Schouten over Staatspensioen.

Voorts werden vanwege de Kuyperstichting gepubliceerd een serie Standaardartikelen van de hand van den heer Colijn onder den titel „Van de Overheid en 's Heeren Wet" en de rede van Prof. Dr. H. Visscher, gehouden in de Tweede Kamer bij de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting 1930, onder den titel „De scheidende broeders en het voorbeeld der Vaderen". De beide laatstgenoemde geschriften werden tegen geringe vergoeding van *f* 1.— per 100 exemplaren ter beschikking van de Kiesvereenigingen gesteld.

Het tijdschrift „Antirevolutionaire Staatkunde" voltooide, wat de

maandelijksche editie aangaat, zijn vijfden jaargang. Een uitvoerig systematisch register op deze vijf jaargangen werd gepubliceerd. Van de driemaandelijksche uitgave werd de derde jaargang voltooid.

Het aantal abonnementen laat nog zeer te wenschen over. Trekt men de 150 gratis- en recensie-exemplaren af, dan bedraagt het aantal abonnementen gedurende 1929 van de maandelijksche uitgave 1176 en van de driemaandelijksche uitgave 658. Deze cijfers zijn in verhouding tot den omvang der Antirevolutionaire partij en het aantal kiesvereenigingen, jongelingsvereenigingen en andere organisaties, voor wie de inhoud van het tijdschrift van belang is, veel te gering.

En deze getallen zouden onmiddellijk aanzienlijk stijgen, wanneer er wat meer interesse voor dit ongetwijfeld belangrijk deel der Kuyperstichting gevonden werd. De abonnementsprijs kan geen beletsel zijn. Want deze is, gezien den omvang van het tijdschrift, zeer laag. En de gunstige beoordeeling, die den inhoud ten deel valt, geeft aanspraak op een veel grootere waardeering dan uit het aantal abonnementen blijkt.

Wij mogen daarom hierbij nogmaals krachtig opwekken, om ook door het lezen van „Antirevolutionaire Staatkunde" den arbeid der Kuyperstichting te doen slagen.

Van de in het tijdschrift behandelde onderwerpen noemen we: Groen van Prinsterer; de maatschappelijke en staatkundige ontwikkeling in Zuid-Afrika; de geschiedenis der Antirevolutionaire Partij; het bolschewisme; medezeggenschap; maritale macht; huwelijkswetgeving; financiëele verhouding Rijk en gemeenten; coalitie; handelsverdragspolitiek; parlementaire geschiedenis; onrechtmatige overheidsdaad; vaccinevraagstuk; winkelsluiting; ouderlijke macht; sociale politiek; schoolartsenvraagstuk; landbouwarbeidswet; herziening gemeentewet; kerk en vredesbeweging; Zuiderzeekwestie; en een historische bijdrage over het antirevolutionaire Kamerlid Dr. Mr. D. Koorders.

's Gravenhage, Maart 1930.

De Adjunct-Directeur:
Dr. J. W. NOTEBOOM.

De Commissie, benoemd door den Raad van Beheer der Dr. Abraham Kuyperstichting, om, overeenkomstig het bepaalde in art. 15 van het Huishoudelijk Reglement van dien Raad, advies uit te brengen over de rekening en verantwoording van den heer Penningmeester, heeft de eer te rapporteeren:

1. dat zij de balans en de exploitatierekening met totaaltellingen van resp. ƒ 1.003.651.99 en ƒ 53.430.38, gedateerd 1 Maart 1930 en geteekend door den Penningmeester, heeft nagezien, de daarin voorkomende cijfers heeft vergeleken met de boekhouding, de daarop betrekking hebbende bescheiden ten deele heeft gecontroleerd en tot de slotsom is gekomen, dat de cijfers van de balans en de exploitatierekening in overeenstemming zijn met de boekhouding en de geraadpleegde bescheiden, en de boekhouding op correcte en overzichtelijke wijze is gevoerd;

2. dat zij er zich van overtuigd heeft, dat de in de balans opgenomen effecten voor een waarde van ƒ 380.400.— (waaronder ƒ 85.000.— in 6 % obligaties van de Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs) aanwezig waren in de safe bij de Amsterdamsche Bank te 's Gravenhage.

Voorts bevonden zich in voormelde safe de stukken, betrekking hebbende op de uitstaande leeningen aan scholen, hypotheken aan scholen en hypotheken aan particulieren, resp. ten bedrage van ƒ 206.091.40, ƒ 165.900.— en ƒ 178.500.—.

Ten aanzien van de leeningen aan scholen bleken alle desbetreffende acten geheel in orde.

Met betrekking tot alle hypotheken werden aanwezig bevonden grosse der hypotheekacte, borderel van inschrijving, verklaring van hypotheekbewaarder, assurantiepolis en de verklaring, bedoeld in art. 297 Wetboek van Koophandel, met uitzondering van de stukken betreffende eene hypotheek van ƒ 32000, welke begin Januari 1930 is afgelost. Dat deze aflossing heeft plaats gehad, is aan de Commissie gebleken.

Zij adviseert mitsdien de rekening en verantwoording van den Penningmeester goed te keuren, en brengt nog onder Uwe aandacht, dat zij zich geheel kan vereenigen met de in de exploitatierekening opgenomen afschrijvingen.

's Gravenhage, 26 Maart 1930.

(w. g.) J. SCHOUTEN.
(w. g.) J. SEVERIJN.
(w. g.) J. VAN ANDEL.

Balans der Dr. A. Kuyperstichting

ACTIEF

't Kuyperhuis	ƒ 23000.—		
afschrijving	„ 6000.—	ƒ	17000.—
Huis Dr. Kuyperstraat No. 3	„ 25000.—		
afschrijving	„ 6000.—	„	19000.—
Meubilair	„ 2356.—		
afschrijving	„ 1356.—	„	1000.—
Bibliotheek	„ 5714.75		
afschrijving	„ 3714.75	„	2000.—
Effecten		„	295400.—
Leeningen aan scholen: Waarborgsommen	„ 206091.40		
Leeningen aan scholen: Oblig. Chr. Nat. Sch.	„ 85000.—		
Leeningen aan scholen: Hypotheken	„ 165900.—	„	456991.40
Hypotheken aan particulieren		„	178500.—
Amsterdamsche Bank		„	10072.65
Postcheque- en girodienst		„	3198.74
Kas 't Kuyperhuis		„	69.31
Debiteuren		„	6798.95
Interest		„	13620.94
		ƒ	1003651.99

Exploitatie-rekening over

Salarissen	ƒ	17886.85
Bibliotheek (afschrijving)	„	3714.75
Abonnementen	„	1011.57
Kosten wetensch. studie	„	5032.—
Meubilair (afschrijving)	„	1356.—
Huishoudelijke onkosten	„	2137.81
Onderhoudskosten	„	913.16
Belastingen	„	2694.92
Assurantiën	„	143.30
Kantoorbehoeften, porti, telef., telegr., verlichting, verwarming, waterl., alg. onkosten	„	3814.61
Reis- en verblijfkosten	„	129.25
Correspondentschappen	„	96.—
Propaganda	„	1174.16
Pensioenpremie enz.	„	704.77
Afschrijving 't Kuyperhuis	„	6000.—
„ Huis Dr. Kuyperstraat no 3	„	6000.—
Voordeelig saldo	„	621.23
	ƒ	53430.38

per 31 December 1929.

PASSIEF

Kapitaal	*f* 935086.02	
Schenking N. N. Meubilair	„ 2435.—	
„ H. Colijn	„ 50000.—	*f* 987521.02
Reserve voor koersverschillen	„ 5635.87	
Reserve	„ 7761.22	„ 13397.09
Crediteuren		„ 2733.88
		f 1003651.99

het jaar 1929.

Interest	*f* 50967.05
Huren	„ 2463.33
	f 53430.38